

Loški razgledi

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

**LOŠKI
RAZGLEDI
64**

Škofja Loka 2018

LOŠKI RAZGLEDI

64 – 2017

Uredila:

Marija Lebar

Uredniški odbor:

Helena Janežič

dr. Matevž Košir

mag. Tone Košir

Ivica Krek

Marija Lebar (glavna urednica)

Judita Šega

dr. France Štukl

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Redakcija zaključena aprila 2018.

Jezikovni pregled:

mag. Alenka Klemenc

Prevodi:

Martin Cregeen (angleščina)

Alenka Vojsk (nemščina)

Oblikovanje in priprava za tisk:

Barbara Demšar, Nives Lunder

Studio Grad Škofja Loka

Tisk:

Tiskarna Nonparel d.o.o., Škofja Loka

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Škofja Loka

zanj mag. Aleksander Igličar, predsednik

www.mdloka.si

Naklada:

650 izvodov

Izdajo Loških razgledov je finančno podprla Občina Škofja Loka.

ISSN 0459-8210

»Knjiga je najzgovornejša priča, da se narod zaveda sebe, da živi, da hoče živeti.«

Oton Župančič

Slovenci brez knjige zagotovo ne bi bili to, kar smo danes. Za nas je knjiga vez s preteklostjo, hkrati pa nas povezuje v sedanjosti in prenaša ter posreduje kulturna in umetniška sporočila ter znanja. Slovenska knjiga je od nekdaj do danes zrcalila prevladujoče stanje duha in služila za širitev in bogatitev takšnih in drugačnih idej. Prav zato so jih nekateri častili, nekateri pa zavračali in jih prepovedovali.

Ob rojstvu nove 64. številke Loških razgledov verjamem, da se Ločani zavedamo, kakšno bogastvo se skriva v njih, kakšno moč imajo spoznanja, ki nam jih predstavljajo številni avtorji, kako razbijajo okostenele predsodke in širijo naša obzorja. Rojstvo knjige pa ne bo pravo, če knjiga ne bo srečala bralca in se ta ne bo znašel v objemu njenih besed. Upam, da tudi v vašem, da bodo prispevki v razgledih našli dialog z vami, bralci.

Katere prispevke boste lahko prebirali v Loških razgledih 2017? Najprej prispevke, tesno povezane z obletnico, ki je zaznamovala leto 2017 – 80-letnico muzejskega društva. O svoji viziji društva v času predsednikovanja so spregovorili njegovi še živeči predsedniki. Kako je bila uresničena, presodite vi. Seznam, kdo vse je v celotnem obdobju delovanja društva sodeloval v njegovih organih, je pripravila Judita Šega. Kar 142 imen oseb je, ki so vsaj del svojega prostega časa in energije namenjali »za našo stvar«. Osrednji prispevek tega sklopa pa je prispevek dr. Matevža Koširja o iskrenem prijateljstvu in tesnem sodelovanju dveh velikih mož, dr. Pavleta Blaznika in ddr. Josipa Žontarja, raziskovalcev zgodovine in avtorjev temeljnih del o preteklosti Škofje Loke in Kranja, ki ju še do danes ni presegel nihče. Osebna korespondenca med Blaznikom in Žontarjem odslikava ne le njuno strokovno bližino pri obravnavanih temah in iskreno prijateljstvo, ampak je tudi odraz časa skonstruiranih in ideološko motiviranih napadov na intelektualce v 50. letih prejšnjega stoletja. Bi se našla kakšna vzporednica z današnjim časom?

V nadaljevanju sledijo ustaljeni sklopi, zapisi uveljavljenih avtorjev o osebnostih iz loškega prostora, ki so presegle svoj čas, zanimivosti iz sveta narave, razmišljanje o kulturni dediščini, s pomočjo katere je, tako smemo reči, slovenski narod ohranil svojo dušo, pa jo vse premalo cenimo. Spomnili smo se tudi vrste jubilejev, tako osebnosti kot društev, ki so s svojim delovanjem zaznamovali naš vsakdan, življenje na Škofjeloškem.

Pa ne bom naštevala avtorjev, naslovov, vsebin. Bolj kot to se mi zdi pomembno, da ne pozabimo, da ni samo vsebina knjige lahko domoljubna, tudi branje je takšna prvina. Torej naj tudi v današnjem času ostane knjiga, ko šelesteči papir vse bolj izpodriva e-knjiga, dobra prijateljica in potrpežljiv učitelj.

Obstaja rek, ki pravi, da se pot proti znanju začne z obračanjem strani. Zato ne čakajte, čim prej obrnite prvo stran ...

Marija Lebar, urednica

Vsebina Contents

<i>Marija Lebar</i>	Uvodne misli <i>Foreword</i>	5
	80 let Muzejskega društva Škofja Loka <i>80th Anniversary of the Škofja Loka Museum Society</i>	11
<i>Marija Lebar</i>	Ob 80-letnici Muzejskega društva Škofja Loka so zapisali <i>Notes on the 80th anniversary of Škofja Loka Museum Society</i>	13
<i>Matevž Košir</i>	Josip Žontar in Pavle Blaznik, sodelavca in iskrena prijatelja Ob obletnici Muzejskega društva Škofja Loka <i>Josip Žontar and Pavle Blaznik, colleagues and sincere friends</i> <i>On the anniversary of Škofja Loka Museum Society</i>	21
<i>Ivan Oman</i>	Jamnikov profesor <i>Jamnik Professor</i>	61
<i>Judita Šega</i>	Člani, ki so delovali v odborih Muzejskega društva Škofja Loka (1937–2017) <i>Members who have worked in Škofja Loka Museum Society (1937-2017)</i>	64
<i>Helena Janežič</i>	Nepodelitev zlatega grba Muzejskemu društvu Škofja Loka <i>No award of the Golden Shield of Škofja Loka Museum Society</i>	76
<i>Aleksander Igličar</i> <i>Nives Lunder</i>	<i>Za našo stvar</i> – fotografska razstava ob 80-letnici Muzejskega društva Škofja Loka <i>Photographic exhibition on the occasion of the 80th anniversary of Škofja Loka Museum Society</i>	88

Razgledi		101
<i>Views</i>		
<i>Renata Komić Marn</i>	Od zbiralca do poznavalca. Ob 200-letnici rojstva Edvarda viteza pl. Strahla (1817–1884) <i>From collector to connoisseur</i> <i>On the 200th anniversary of the birth of Sir Edward Strahl (1817–1884)</i>	103
<i>Barbara Plestenjak</i>	Loški muzej v luči prvega muzejskega tedna <i>Škofja Loka Museum in terms of the first Museum Week</i>	125
<i>Milko Mikola</i>	Kazensko-poboljševalni dom Škofja Loka 1954–1959 <i>Škofja Loka Penitentiary and Correctional Institution 1954–1959</i>	143
<i>Marija Stanonik</i>	Janez Evangelist Krek z njemu enakimi iz loškega gospostva <i>Janez Evangelist Krek and his peers from the Škofja Loka estates</i>	157
<i>Mojca Ferle</i>	<i>Življenje je čudna tajnost</i> . Ob 60-letnici smrti Jožeta Plečnika (1872–1957) <i>Life is a strange secret / On the 60th anniversary of the death of Jože Plečnik (1872–1957)</i>	175
<i>Franc Križnar</i>	Gabriel Plavec (?–1641, Mainz) Zgodnjebaročni glasbenik, doma iz Ljubljane, Škofje Loke ali Železnikov? <i>Gabriel Plavec (?–1641, Mainz)</i> <i>Early Baroque musician</i>	187
<i>Helena Janežič</i>	Izseljenska zgodba iz loških hribov <i>Emigrant story from the Škofja Loka hills</i>	203
<i>Bojan Kofler</i>	Podzemeljska favna hroščev v Kevdercu in Lubniški jami <i>Underground beetle fauna in the caves Kevderc and Lubniška jama</i>	213
<i>Matija Križnar</i>	Cinabarit pri Svetem Tomažu ponovno odkrit po 160 letih <i>Cinnabar from Sveti Tomaž, rediscovered after 160 years</i>	225

Občina in občinski nagrajenci 235
The municipality and municipal award winners

- Miha Ješe* Nagovor župana Občine Škofja Loka ob koncu leta 2017 237
Address by the mayor of the Municipality of Škofja Loka at the end of 2017
- Sabina Gabrijel* Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2017 243
Awards of the Municipality of Škofja Loka for 2017
- Damjana Peternelj* Občina Gorenja vas – Poljane v letu 2017 249
The Municipality of Gorenja vas - Poljane in 2017
- Damjana Peternelj* Priznanja Občine Gorenja vas – Poljane za leto 2017 256
Awards of the Municipality of Gorenja vas - Poljane for 2017

Gradivo in spomini 263
Material and memoirs

- France Štukl* Urbanizem mesta Loke za začetnike 265
Urban planning of the town of Škofja Loka for beginners
- Mateja Kavčič* Zakaj ohranjati škofjeloške tlake 279
Why we should preserve Škofja Loka pavements
- Barbara Sterle Vurnik* »... Sem še vedno v Škofji Loki ...« 292
Nova stalna zbirka Ivana Groharja v Loškem muzeju Škofja Loka
Ivan Grohar in Škofja Loka Museum
- Mira Kalan* Knjižnica Loškega muzeja Škofja Loka – od ideje do vključevanja v sistem COBISS 305
Library of Škofja Loka Museum – from idea to inclusion in the COBISS system

<i>Biljana Ristić</i>	Od ideje do razstave Nova stalna razstava Šport na Loškem v Loškem muzeju Škofja Loka <i>From idea to exhibition New Sports in Škofja Loka permanent exhibition in Škofja Loka Museum</i>	314
<i>Mojca Ferle</i>	Ddr. Marija Stanonik – žlahtna raziskovalka slovenske kulture <i>Dr. Marija Stanonik – noble researcher of Slovene culture</i>	322
<i>Ivica Krek</i>	Matija Perne je bil in ostaja zvezdni utrinek svoje generacije <i>Matija Perne was and remains a gleaming star of her generation</i>	325
<i>Lidija Luževič</i>	110 let Planinskega društva Škofja Loka <i>110 years of the Škofja Loka Mountaineering Society</i>	331
<i>Mirjam Jezeršek</i>	120 let loškega turizma <i>120 years of Škofja Loka tourism</i>	340
<i>Jurij Svolfjšák</i>	LAS – Lokalna akcijska skupina za preprečevanje zasvojenosti Škofja Loka <i>LAS – Škofja Loka local action group for preventing addiction</i>	349
<i>David Stopar</i>	Prof. dr. France Megušar (1931–2017) <i>Prof. Dr. France Megušar (1931–2017)</i>	365
<i>Miha Naglič</i>	Alfonz Zajec (1932–2017) <i>Alfonz Zajec (1932–2017)</i>	368
<i>Miha Ješe</i>	Franc Vizjak – Nace (11.1. 1957–24. 12. 2017) <i>Franc Vizjak – Nace (11.1. 1957–24. 12. 2017)</i>	372
Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka <i>Activities of the Škofja Loka Museum Society</i>		375
<i>Uredništvo</i> <i>Editorial Board</i>	Zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2017 <i>Assembly of the members of the Škofja Loka Museum Society for 2017</i>	377

<i>Aleksander Igličar</i>	Blaznikovi večeri in druge prireditve v letu 2017 <i>Blaznik evenings and other important events in 2014</i>	387
<i>Helena Janežič</i>	Knjižne novosti Muzejskega društva Škofja Loka <i>Literary novelties of the Škofja Loka Museum Society</i>	397
<i>Jože Štukl</i>	Društveni izlet na Dolenjsko <i>Society excursion to Dolenska</i>	400
Predstavitve knjig kronika <i>Presentation of books and the chronicle</i>		409
<i>Danijela Dolinar</i>	Izšlo je v letu 2017 <i>Published in 2017</i>	411
<i>Franc Podnar</i>	Kronika občin Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane <i>Chronicle of the municipalities of Škofja Loka and Gorenja vas - Poljane</i>	418
<i>Uredništvo</i> <i>Editorial Board</i>	Avtorji prispevkov <i>Authors of contributions</i>	432
<i>Uredništvo</i> <i>Editorial Board</i>	Navodila avtorjem prispevkov <i>Instructions to authors of contributions</i>	435
<i>Uredništvo</i> <i>Editorial Board</i>	Nakup knjig in Loških razgledov <i>Purchase of books and Loški razgledi</i>	437

Ob 80-letnici Muzejskega društva Škofja Loka

dr. Pavle Blaznik
1937 do 1974

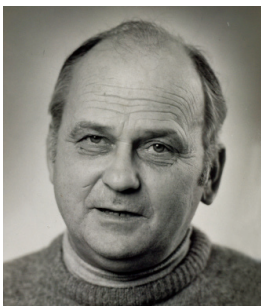

Zdravko Krvina
1974 – 1979

**PRESEDNIKI
Muzejskega društva
Škofja Loka**

dr. Branko Berčič
1979 – 1993

dr. France Leben
1993 – 1997

dr. France Štukl
1997 – 1999

Peter Hawlina
2006 – 2007

Alojzij Pavel
Florjančič
1999 – 2006

mag. Aleksander
Igličar 2008 –

Ob 80-letnici Muzejskega društva Škofja Loka so zapisali

Ko se, običajno ob okroglih obletnicah, spominjamo začetkov delovanja neke organizacije, društva, ustanove, skupnosti, to prizadevanje nima samo namena iztrgati pozabi okruškov časa, temveč kolikor je mogoče celovito orisati kaljenja, iz katerega so zrasi večdesetletni ali celo stoletni sadovi. Pot v začetke je vedno tudi pot k izviru. Je proces vnovičnega odkrivanja identitete in prevpraševanja poslanstva. In je tudi proces odkrivanja darov in karizem, s katerimi so bili obdarovani in navdihnjeni ljudje, ki so zgodbo začeli.

Tako je v publikaciji **Za našo stvar**, ki jo je ob svoji 80-letnici izdalo Muzejsko društvo Škofja Loka zapisal **Štefan Kržišnik**, sedanji tajnik MD. Bogastvo vsebine je zanimivo za slehernega ljubitelja domoznanstva, Loke in mož, ki so ustvarili društvo, ki je pomembno sooblikovalo loški prostor.

Vemo, kje, kdaj je bil uradni začetek društva. Ustanovni občni zbor Muzejskega društva Škofja Loka se je zgodil – kot je zapisano – *v petek, 23. julija 1937, v škofjeloški občinski posvetovalnici, s pričetkom ob 17.uri. Zbrali so se naslednji udeleženci: od pobudnikov za ustanovitev društva iz vrst loškega Profesorskega ceha dr. Pavle Blaznik, Ivan Dolenc, France Jesenovec in France Planina; od članov pripravljalnega odbora poleg dr. Blaznika in Franceta Planine še zdravnik dr. Albert Homan, obrtnik Lovro Planina, ravnatelj meščanske šole Karel Sovre in notar Stevo Šink; od povabljenih občinskih odbornikov poleg Louva Planine še župan Matevž Ziherl, župnik Jernej Podbevšek in obrtnik Jernej Tavčar; kot zainteresirani loški meščani pa lekarnar Otokar Burdych, živinozdravnik dr. Leon Kocijan, osnovnošolski upravnik Jakob Rojic in kapucinski gvardijan o. Rafael ter po službeni dolžnosti policijski pristav Primožič.*

Seje ustanovnega občnega zbora Muzejskega društva v Škofji Loki se je udeležilo 15 njegovih prvih članov.

V 80. letih delovanja MD Škofja Loka se je zvrstilo 8 predsednikov. Prvim štirim – že pokojnim – dr. Pavletu Blazniku (1937–1974), Zdravku Krvini (1974–

1979), dr. Branku Berčiču (1979–1993) in dr. Francetu Lebnu (1993–1997) so sledili dr. France Štukl (1997–1999), Alojzij Pavel Florjančič (1999–2006), Peter Hawlina (2006–2007) in Aleksander Igličar (2008–) – zgledni nasledniki ustanoviteljev. Tako kot tisti pred njimi so hoteli nadaljevati zgodbo, začeto v prvi polovici 20. stoletja, ki je doživela nenadejan razcvet ustvarjalnosti, zagnanosti in predanosti delu »za skupno, našo stvar« kot je rad rekel dr. Pavle Blaznik.

Kakšna je bila, je vizija delovanja MD v očeh slednjih, s čim so se želeli vpisati v zgodovino društva? So bili načrti, želje uresničeni? Zapisali so.

Kako se je začel moj mandat predsednika Muzejskega društva Škofja Loka?

Dr. Aci Leben je nenadoma in nepreklicno odstopil s predsedniške funkcije. Mogoče ga je motila zapuščina negativne bilance. Po mojem dolgoletnem delovanju v odboru, in sicer v raznih neformalnih funkcijah ter v vlogi zapisničarja, tajnikovega pomočnika in nazadnje podpredsednika, je bilo moje predsednikovanje nekakšna logična posledica. Ker mi je reprezentativnost tuja, mi je dr. Leben obljubil, da bo takšna opravila kot podpredsednik še naprej rad opravljal on.

Napovedal sem nadaljevanje njegove usmerjenosti društva: izdajanje Loških razgledov in drugih publikacij ter prirejanje Blaznikovih večerov. Želel sem popes-triti akcije. Skupaj z Društvom za ohranjanje naravne in kulturne dediščine vasi Crngrob, Pevno, Papirnica, Virmaše, Sv. Duh, Forme, Dorfarje, Šutna in Žabnica smo ponatisnili predvojni Veidrov Crngrob in dodali nove zanimive prispevke (urednica je bila naša odbornica Ivanka Aleš). Pomagali smo Muzejskemu društvu v Bohinju. Nameraval sem uvesti koordinacijo vseh treh muzejskih društev: Škofja Loka, Žiri in Železniki, vendar je bil loški interes premajhen. Med odbornike sem želel delo razdeliti; ena od zadolžitev bi bilo povečanje članstva. Povabiti sem nameraval humanistične izobražence, ki razen svojega poklicnega (največ pedagoškega) dela v stroki niso objavljali. Obnoviti sem nameraval funkcijo gospodarja, ki bi se ukvarjal tudi s pridobivanjem financ pri podjetjih. Kako povedni so bili stari oglasi v prvih desetletjih LR! Pri tem so nas daleč prehiteli športniki. Dobro smo sodelovali z občino in s spomeniškim varstvom, kjer smo se zanimali za usodo posameznih zgradb. Vendar njihovi odgovori niso bili ohrabrujoči. Ko danes gledam nazaj, so se naše slutnje uresničile. Kar nekaj takratnih objektov je danes porušenih ali zamenjanih s slabimi replikami. Vesel sem, da so nas danes prehiteli civilne iniciative, ki lažje kritizirajo »svojo gliho«.

Uspeli smo, da so začeli obnavljati fasado Firbarjeve hiše in po starih načrtih obnovili Pepetov jez. Škoda se mi zdi, da društvo ni nadaljevalo z restavrira-njem ogroženih umetniških slik. Takrat smo dali v delo dve sliki iz Crngroba. Pogovarjali smo se o Groharjevem Sv. Urhu iz Leskovice. Porodila se je ideja o predstavitvi slavnih Ločanov ob poti na grad ali na sedanji lokaciji. Vsi naši predlagani kipi danes že stojijo.

Prvih šest mesecev na začetku mandata me je najbolj hromila skrb o poplacilu finančne luknje v zvezi z društveno-občinskim projektom Loka in zamorc s krono. Uspešna razstava je bila posvečena 60-letnici društva in prvemu občinskemu prazniku. Projekt naj bi bil primer menedžmenta in marketinga v kulturi in naj bi bil finančno uspešen. Pokazalo pa se je, da je kultura pač nepovabljen gost pri denarju. Za ugodno rešitev primanjkljaja sem še danes hvaležen tandemu Draksler - Prevc, da smo po več mesecih zapolnili finančno luknjo. Opazil sem, da preizkušeno društveno devizo »za našo stvar« zamenjujejo novi termini: loški SAZU, loška enciklopedija. Soglasnost je včasih prehajala v pluralizem interesov. Prišel je čas za nove glave in nove pristope ter čas, da predam stafeto in se umaknem iz odbora, kjer sem začel delati sredi 60. let.

Naredil sem red v društvenem arhivu. Po dolgih letih so se spet redno vodili društveni zapisniki in je za mandatom ostal urejen arhiv. Na društvo imam lepe spomine. Občni zbori so bili dogodki leta. Prišli so odsotni Ločani, živeči tja do Maribora, in še po začetku zbora so prihajali telegrami z opravičili in čestitkami.

Na zborih smo zamenjali pokojne in onemogle odbornike. Gospod Plestenjak je zanje vedno predlagal absolutorij – razrešnico. Po izvolitvi novega odbora se je France (Planina) obrnil k Pavletu (Blazniku) in glasno rekel: »Pavle, pa smo spet pod streho.« Občne zборе smo popestrili s predavanji.« Za kulturni del programa sem poskrbel kar s svojimi predaprilskimi pevc.

Po odhodu s funkcije sem ostal v uredništvu Loških razgledov, kjer še naprej sledim delovanju društva. »Odhod iz Loških razgledov« me po 45. letih še čaka.

France Štukl (1997–1999)

Kaj pa dela ta kobra tukaj?

V mojih treh predsedniških mandatih so morda trije omembe vredni dogodki.

Prvi je ta, da sem bil glava Muzejskega društva Škofja Loka na prehodu stoletja, celo tisočletja. To se ni dogodilo niti dr. Pavletu Blazniku, našemu prvemu predsedniku, v vsem njegovem 38-letnem predsednikovanju. A to ni moja zasluga. Kvečjemu krivda, morda napaka, da sem to funkcijo takrat sprejel.

Drugi je, da smo v tem času izbrali 19 znamenitih osebnosti iz loškega prostora za Alejo znamenitih Ločanov in jih 8 tudi postavili vanjo; med njimi vse tri znamenite loške podnunce, prof. Franceta Planino, dr. Pavleta Blaznika in dr. Tineta Debeljaka. Slednji je komaj šel skozi sito, nismo pa uspeli z Ivanom Dolencem, velikim človekom, pobudnikom in starosto Profesorskega ceha. Tudi nismo uspeli postaviti kipa kakemu škofu, čeprav smo jih imeli kar petdeset, natančno 49, in nekatere prav imenitne. Skratka, aleja se je nekoliko ponesrečila, še urediti je ne moremo, kot se spodobi.

Tretja stvar so Pasijonski doneski. Po ducatu njih se nad njimi zbirajo temni oblaki. Ali pa se mi samo dozdeva? Upam, da jih bo odpihnil pasijonski veter.

Bilo je seveda še mnogo drugih zanimivih, dobrih, včasih tudi manj dobrih dogodkov. Eden, ki se je sicer dogodil malo pred mojim prvim predsedniškim mandatom, mi je še posebej ostal v spominu. Ko smo se pripravljali na 60. obletnico našega društva, smo se med številnimi in odmevnimi projekti odločili, da si namesto starega znaka, ki je nekoliko spominjal na Koteksovo kožo, omislimo novega. Nalogo sem, kot tajnik, od predsednika dr. Franceta Lebna prevzel sam. Moj predlog, da vzamemo za nov znak gotski portal nekdanjega rotovža, v katerem je imelo svoje prve prostore Muzejsko društvo Škofja Loka, je izvršni odbor potrdil. Stopil sem do arhitektke Bete Poljanšek Koman, s katero sva izpeljala že kar nekaj uspešnih oblikovalskih nalog. O osnutkih smo se na sejah pogovarjali in Beta nam je predstavila celostno grafično podobo, ki je vključevala nov znak v najrazličnejših variantah in barvah, primeren za žig, dopise, poštne ovojnice, mape, publikacije, darila ipd. Z arhitektko smo podpisali pogodbo in predsednik je po predaji elaborata podpisal še račun za dobro opravljeno avtoričino delo. Ko smo drugo leto odborniki na seji dobili na mizo zajetne Loške razglede, smo vsi kar nekaj časa molče prelistavali bogato vsebino dosežkov praznovanja našega jubileja. Pa se nenadoma oglasi predsednik Leben, ki je nejevoljno obračal zunanost zbornika, in s prstom, uperjenim na novi znak društva, čez čas z jeznim glasom dejal: »Kaj pa dela ta kobra tukaj?« Nastala je mučna tišina, saj si nismo znali razložiti tega vprašanja. Kar nekaj časa je trajalo, da se je naš predsednik sprijaznil s »kobro«.

*Alojzij Pavel Florjančič
(1999–2006)*

Zamorc s krono, Glagolite Chreina Paradish in še kaj

V izvršni odbor Muzejskega društva Škofja Loka (v nadaljevanju: MD) sem bil izvoljen 23. 10. 1995. Že pred tem sem se loteval nekaterih projektov s podarkom na Loki in njeni zgodovini. Največ sem se ukvarjal z rodoslovjem, vendar tega nikoli nisem poskusil uvrstiti med dejavnosti MD.

Težko bi po spominu navedel kaj več o moji vključenosti v loške dogodke. Nekaj jih je bilo povezanih z mojim štiriletnim vodenjem občinske skupščine, od leta 1990 do 1994. Zaradi lastnega zanimanja sem začel sistematično evidentirati kraje, ki so bili določen čas v zgodovini posest freisinske škofije, razvil se je obsežen projekt z naslovom Zamorc s krono. Ob tem smo strokovno utemeljili tudi loški grb in zastavo.

Ko je po svojem drugem (ali celo tretjem) mandatu Alojzij Pavel Florjančič iskal naslednika na mestu predsednika, so se vsi vprašani izmikali. Naposled sem pristal in bil 6. 3. 2006 izvoljen za predsednika, z njega pa odstopil na seji Izvršnega odbora MD, ki je bila 21. 5. 2007.

Loško MD sem imel za društvo nad društvi. Enačil sem ga z akademijo

znanosti na krajevni ravni, Loške razglede pa za loško enciklopedijo, saj česa podobnega nisem zaznal v nobenem drugem slovenskem kraju.

Ob nastopu mojega mandata je prišlo tudi do zamenjave vodstva loškega muzeja. Nova direktorica je odločila, da muzej ne more biti servis MD; pred tem je namreč muzejska administracija skrbela tudi za vsa birokratska opravila društva. Sam sem simbiozo MD, muzeja in občine primerjal s sveto trojico. MD je bil oče muzeja, občina pa sveti duh. Po novem se je sin odpovedal vsaki povezavi z očetom in MD je bil prisiljen iskati in poskrbeti za lastno infrastrukturo. Za vso evidenco, korespondenco smo morali najti nove, nadomestne rešitve. MD tudi pravega tajnika ni moglo dobiti, ena od kolegic v izvršnem odboru je prevzela samo vodenje zapisnikov sej.

Med svoje večje opravljene naloge uvrščam vključevanje Loškega pasijona v Europassion. Ko sem bil leta 2007 povabljen na generalno skupščino Europassiona, sem zaznal nezadovoljstvo med sodelavci v MD in tudi izven njega. Čeprav je moje prizadevanje pred tem vedno dobilo formalno podporo, sem svojo prisotnost na generalni skupščini še enkrat postavil na preizkušnjo. Od članov Izvršnega odbora sta me podprla samo dva, tudi podpore na občini ni bilo. To je bil zadosten razlog, da sem odpovedal prisotnost na generalni skupščini in na prvi naslednji seji Izvršnega odbora MD podal svoj odstop z mesta predsednika. Predsedovanje je prevzel podpredsednik Peter Pokorn, ki je odstopil na svoji prvi seji in s tem do konca mandata prepustil vodenje najstarejšemu kolegu mag. Tonetu Koširju.

Škofjeloški pasijon je bil vseeno sprejet v Europassion. Sam sem se od MD povsem oddaljil. Zamrli so moji načrti z dokončanjem projekta Zamorc s krono. Nekaj načrtov sem imel tudi z drugim svojim »trojčkom«: Glagolite, Chreina, Paradish. V zvezi s tem sem uspel organizirati mednarodni posvet. Med dvajsetimi referati je bil v Blaznikov zbornik uvrščen tudi moj – Freising v slovenskem spominu.

V svojem mandatu sem uredil in poenostavil člansko evidenco. Prizadeval sem si za posodabljanje klasičnega pisarniškega poslovanja in odpiranje dela MD s pomočjo spleta.

Nisem pa prekinil dela na področju lokalnega rodoslovja. Kot predsednik Slovenskega rodoslovnega društva (SRD) imam vpogled na rodoslovno pokritost Slovenije. Loka je prvak. Prav zato sem kot predsednik SRD v svojem zadnjem mandatu predlagal, da bi v Loki ustanovili osrednjo slovensko rodoslovno pisarno s knjižnico in arhivom. Pobuda je stara že dve leti. Pri tem sem naletel na načelno podporo, vendar žal kaže, da bo prej konec mojega zadnjega predsedovanja SRD in s tem bo tudi ta pobuda najbrž pozabljena.

Peter Hawlina
(2006–2007)

Zanimiva pot do izvolitve za predsednika

V delovanje Muzejskega društva Škofja Loka (v nadaljevanju: MD) sem bil vključen po spletu okoliščin. Kot vodja odbora za praznovanje tisočletnice vasi Godešič sem se marca 2007 prišel na zbor članov MD zahvalit za uspešno sodelovanje v prazničnem letu. Proti koncu zбора je tedanji predsednik Peter Hawlina izpostavil, da bi društvo potrebovalo blagajnika, ker je imel tedanji pri svojem delu težave. Alojzij Pavle Florjančič, ki je poznal moje strokovno delovanje na področju financ in računovodstva, je predlagal, naj kandidiram. Vabilu sem se odzval in člani MD so me izvolili za blagajnika.

Na prvi seji izvršnega odbora se je izkazalo, da je problem delovanja MD širši in aprila je odstopil predsednik Peter Hawlina. Društvo je bilo tudi v nehvaležnem finančnem položaju, saj je avtorjem prispevkov dolgovalo honorarje za zadnji dve številki Loških razgledov.

Vodenje društva je prevzel podpredsednik Peter Pokorn st., ki pa je septembra 2007, predvsem zaradi neurejene primopredaje, tudi odstopil. Na seji izvršnega odbora je bilo mučno, gledali smo se med seboj in se spraševali, kako naprej. Vodstvena kriza v društvu je bila zelo velika, obstajala je možnost, da bi se njegovo delovanje celo ustavilo. Spomnil sem se na staro parlamentarno pravilo in predlagal, da naj do naslednjega zбора članov društvo vodi najstarejši odbornik. To je bil mag. Tone Košir, upokojeni zdravnik, ki je izziv sprejel in se z njemu značilno zagnanostjo lotil dela. Vsi odborniki, člani društva in širše Ločani so ga izjemno spoštovali, kar je seveda močno olajšalo njegovo ne lahko delo.

Ena od pomembnih aktivnosti je bila tudi prenova društvenih pravil, ki jo je pripravljala ožja skupina v sestavi Sveto Kobal, dr. Branko Berčič, mag. Tone Košir in jaz. Ko sedaj gledam nazaj, sem izjemno hvaležen, da sem lahko tako tesno sodeloval z izjemnimi osebnostmi. Predvsem Sveto me je navdušil s svojo strokovnostjo, praktičnostjo, z izkušnjami in gostoljubjem, saj sta nas z ženo Marijo kar nekajkrat sprejela v svoj dom v Zbiljskem gaju pri Medvodah.

Zaradi velikih neusklajenosti med odborniki društva, ki so se navzven kazale v krizi vodenja, sem nekaj časa zelo zagovarjal, da bi uvedli sistem mandatarstva, ki bi izvoljenemu predsedniku društva omogočal, da bi sam pripravil nabor kandidatov za izvršni odbor. Med člani društva, pa tudi širše po Loki, je kar završalo in od pobude sem kmalu odstopil.

Stvari so se počasi umirile, bližal se je redni letni zbor članov društva. V. d. predsednika Tonetu sem predlagal, da kandidira za predsednika, a vabila ni sprejel, ker je v tem času pisal knjigo o svojem rojstnem kraju Suhem dolu v Poljanski dolini. Žogico mi je vrnil in odborniki so njegov predlog podprli. O moji kandidaturi se je med člani in po Loki hitro razvedelo, nekaterim, predvsem ljudem, ki so v preteklosti imeli pomemben vpliv na delovanje društva, moja kandidatura ni bila všeč.

Na zboru članov MD, marca 2008, se je zbralo skoraj 70 članov, kar je največ v zadnjih letih. Po dolgi razpravi so bila prenovljena pravila sprejeta. Pred izbiro novega vodstva sva s Tonetom predstavila, v kakšnem stanju je bilo društvo in kaj vse je bilo storjenega v pol leta. Skupina članov je za kandidata za predsednika predlagala mag. Matjaža Čepina, nekdanjega župana Škofje Loke, direktorja Jelovice in nato sekretarja v Banki Slovenije. Po predstavitvi programa delovanja društva, ki sva ga podala oba kandidata, so člani več glasov namenili meni in me izvolili za predsednika. Po izvolitvi sem predlagal, da Matjaž kandidira za blagajnika, kar je sprejel in bil seveda na moje veliko veselje izvoljen. Njegova strokovnost in hkrati praktičnost sta bili izjemna popotnica za najino dobro sodelovanje.

Urednik Loških razgledov France Podnar, nekdanji direktor Loškega muzeja Škofja Loka, je izrazil željo, da ne bi bil več urednik. Za sodelovanje sem nagovoril Judito Šega, vodjo enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota v Škofji Loki, s katero sva zelo dobro sodelovala pri praznovanju tisočletnice Godešiča, ko je uredila obsežen zbornik Godešič skozi tisočletje 1006–2006.

Muzejsko društvo Škofja Loka je leta 2007 praznovalo 70-letnico delovanja, ki pa zaradi težav pri vodenju društva ni bila posebej obeležena, zato smo slavnostno akademijo pripravili junija 2008 v kapeli Loškega gradu. Posebno pozornost smo namenili častnim članom – dr. Branku Berčiču, Svetu Kobalu, dr. Antonu Ramovšu in Alfonzu Zajcu, dr. Francetu Štuklu pa podelili listino novega častnega člana društva. Ob tej priložnosti smo, ob podpori Občine Škofja Loka, izdali tudi fotomonografijo Pisana Loka Škofja Loka, fotografija Franceta Steleta.

Za predsednika društva ste me člani ponovno izvolili leta 2011, 2014 in 2017. Ko pogledam nazaj na to desetletno obdobje, mi misli in srce preplavita veselje ter velik ponos ob obsežnem delu, ki smo ga ustvarili skupaj z vsemi odborniki in člani uredniških odborov. Za vaše srčno delo sem vam izjemno hvaležen. A moja zahvala je lahko le simbolna v primerjavi s pomembnostjo vsebin in dogodkov, ki ste jih pripravili.

Najbolj prepoznavna publikacija društva so nedvomno Loški razgledi, sedaj jih ureja Marija Lebar, ki nas vsako leto razveselijo s pestrimi in zanimivimi vsebinami. Po zaslugi Alojzija Pavleta Florjančiča so se jim pridružili Pasijonski doneski, ki med nas prinašajo vsebine o Škofjeloškem pasijonu ter drugih slovenskih in mednarodnih pasijonih. V zbirkah Doneski in Vodniki je v tem obdobju izšlo več kot dvajset knjižnih del. Z Blaznikovimi večeri smo predstavili pomembne loške osebnosti in zanimive vsebine. Ponovno smo začeli z zelo priljubljenimi društvenimi izletmi, ki so nas popeljali v mnoge slovenske kraja pa tudi izven meja Slovenije.

Pri našem delu smo sodelovali z mnogimi loškimi in slovenskimi ustanovami ter si s tem ustvarili velik ugled in prepoznavnost v kulturnem in širšem družbenem prostoru. Vzpostavili smo svojo spletno stran www.mdloka.si,

s katero o našem delovanju na sodoben način poročamo članom društva in vsej javnosti. Vesel sem, da je število članov društva v tem obdobju ostalo praktično enako, trenutno nas je nekaj manj kot 300. O našem delu smo redno poročali v Loških razgledih in zapisano ostaja za vedno.

Hvaležen sem županoma Igorju Drakslerju in mag. Mihi Ješetu, njunim sodelavcem in občinskim svetnikom za finančno in včasih tudi vsebinsko pomoč pri izdajanju knjig in publikacij. Kljub včasih različnim pogledom smo vedno našli rešitev, ki je omogočala naše delovanje. Hvala tudi vodstvu in sodelavcem Loškega muzeja Škofja Loka za nudenje prostora za naše delovanje in vsestransko strokovno sodelovanje. Hvala tudi sodelavkam Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enoti v Škofji Loki, s katerimi se naše delovanje pogosto zelo prepleta.

Naj nam vsem Bog nakloni moči, da bomo še dolgo vzdikali geslo ZA NAŠO STVAR, ki je pri delovanju združeval ustanovitelje in prve člane Muzejskega društva Škofja Loka, s podnunci dr. Pavletom Blaznikom, dr. Tinetom Debeljakom in profesorjem Francetom Planino na čelu.

*Aleksander Igličar
(2008–)*

Josip Žontar in Pavle Blaznik, sodelavca in iskrena prijatelja,

Ob obletnici Muzejskega društva Škofja Loka

Izvilleček

Članek obravnava vlogo prof. dr. Josipa Žontarja (1895–1982) pri ustanavljanju Muzejskega društva Škofja Loka in muzeja ter njegovo dolgoletno prijateljstvo z dr. Pavletom Blaznikom (1903–1984). Žontar je v otroštvu živel v Škofji Loki, nedaleč od Blaznikove hiše. Nato je odšel v Kranj na gimnazijo in potem študirat na Dunaj, kjer je leta 1919 doktoriral iz zgodovine. Leta 1935 se je pridružil neformalni družbi škofjeloških profesorjev ter se aktivno udeležil pobude za ustanovitev loškega muzeja (1936) in muzejskega društva (1937). Članek predstavlja obširno korespondenco med Žontarjem in Blaznikom, v obdobju od 1932 do 1981. Med letoma 1950–1954 sta bila sodelavca na inštitutu pri Ekonomski fakulteti. Sodelovala in podpirala sta se tudi kasneje pri znanstvenih raziskavah, od leta 1950 dalje sta posebej intenzivno sodelovala pri Gospodarski in družbeni zgodovini Slovencev, kjer je imel v obdobju med letoma 1957 in 1980 najpomembnejšo vlogo Blaznik. Leta 1952 je Blaznik odločno podprl Žontarja, ko je ta zaradi skonstruiranih in ideološko motiviranih napadov nanj izgubil profesorsko službo na Pravni fakulteti. Osebna korespondenca med Blaznikom in Žontarjem odslikava ne le njuno strokovno bližino pri obravnavanih temah, ampak tudi iskreno prijateljstvo.

Ključne besede: Josip Žontar, Pavle Blaznik, Gospodarska zgodovina Slovencev, Pravna fakulteta.

Extrakt

Josip Žontar und Pavle Blaznik, Mitarbeiter und ehrliche Freunde, zum Jahresjubiläum des Museumvereins Škofja Loka

Der Artikel behandelt die Rolle von prof. dr. Josip Žontar (1895–1982) sowohl bei der Gründung des Museumvereins Škofja Loka als auch des Museums und seine langjährige Freundschaft mit dr. Pavle Blaznik (1903–1984).

Žontar verbrachte seine Kindheit in Škofja Loka, nicht weit von Blazniks Haus. Danach zog er nach Kranj, wo er das Gymnasium besuchte, und später nach Wien, wo er 1919 das Doktorstudium aus der Geschichte abschloss. 1935 trat er dem

unformellen Gesellschaftskreis der Professoren von Škofja Loka zu und wurde an der Initiative für die Gründung des Museums (1936) und Museumvereins (1937) aktiv beteiligt. Der Artikel präsentiert die umfangreiche Korrespondenz zwischen Žontar und Blaznik in den Jahren 1932 bis 1981. Während der Jahre 1950 bis 1954 waren beide aktive Mitarbeiter an dem Institut bei der Wirtschaftsfakultät. Auch später bei den wissenschaftlichen Forschungen unterstützten sie sich und pflegten die Mitarbeit. Ab 1950 arbeiteten sie noch besonders intensiv bei der Wissenschaftlichen und sozialen Geschichte der Slowenen, wobei in den Jahren 1957 bis 1980 die wichtigste Rolle Blaznik übernahm. 1952 wurde Žontar, der wegen konstruierter und ideologisch motivierter Angriffe seine Professur an der Fakultät für Rechtswissenschaften verlor, von Blaznik stark unterstützt.

Die persönliche Korrespondenz zwischen Blaznik und Žontar reflektiert nicht nur ihre fachbezogene Nähe sondern auch ihre ehrliche Freundschaft.

Schlüsselwörter: Josip Žontar, Pavle Blaznik, Wirtschaftsgeschichte der Slowenen, die Fakultät für Rechtswissenschaften.

Josip Žontar in Pavle Blaznik sta se, kljub starostni razliki, poznala že iz otroštva. Žontar se je rodil leta 1895 na Jesenicah, kjer je njegov oče Primož Žontar služboval kot orožniški stražmojster. Po rodu je bil Primož Žontar s Sv. Duha pri Škofji Loki. Ko je bilo Josipu sedem let, se je družina preselila v Škofjo Loko. Blaznik je v *Loških razgledih* zapisal, da je Žontar vso nežno mladost preživel v Škofji Loki,¹ sprva v podnunski Kasarni, kasneje pa Na Vili - na prostoru, kjer danes stoji šola.² Medtem ko sta Pavle Blaznik in France Planina živela v Nunski ulici, je Žontar otroška leta preživel *le nekaj korakov stran od njunega doma*.³ V Loki je Žontar obiskoval osnovno šolo in bil sošolec Jožefa Ranta, znanega zobozdravnika. Ko je Žontar začel obiskovati gimnazijo, se je družina preselila v Kranj, a na loške sorodnike ni pozabil. Po maturi julija 1914 je odšel študirat zgodovino in geografijo na Dunaj, kjer je bil leta 1919 promoviran za doktorja zgodovine. Po zaključenem študiju se je izpopolnjeval še na univerzah v Pragi, Gradcu in Heidelbergu, dobrih deset let kasneje je promoviral še za doktorja prava na univerzi v Ljubljani.

Žontar je bil povezan tudi z ustanavljanjem muzeja in muzejskega društva v Škofji Loki. Korenine muzejskega društva so v tako imenovanem škofjeloškem Proforskem cehu.⁴ Misel o razvoju muzeja in ustanovitvi društva je leta 1936 sprožila obrtno-industrijska razstava. Inicijativo za ustanovitev muzeja so dali trije profesorji Podnunci: Pavle Blaznik, France Planina in Tine Debeljak.⁵ Da bi dobili ustrežno podporo, so za načrt navdušili svoje kolege, profesorje z loškega ozemlja, med njimi tudi Žontarja.

1 Blaznik, Profesor dr. Josip Žontar, str. 141.

2 Blaznik, Ob osemdesetletnici prof. dr. Josipa Žontarja, str. 289.

3 Žontar, Pavlu Blazniku ob sedemdesetletnici, str. 127.

4 Več o tem glej: *Za našo stvar: 80 let Muzejskega društva Škofja Loka*.

5 Blaznik, Ob štiridesetletnici Muzejskega društva v Škofji Loki, str. 11.

Pri ustanavljanju muzejskega društva, posebno pa loškega muzeja, Žontarjeva podpora vsekakor ni bila zanemarljiva. Blaznik jo je takole predstavil: »... naš jubilarant je najtesneje povezan z loškim muzejstvom vse od ustanovitve Muzejskega društva dalje. Njegovo ime namreč srečamo med podpisniki vloge na občinsko upravo v Škofji Loki, kjer smo loški profesorji – domačini predlagali naslovljenca, da podpre našo zamisel in pomaga ustanoviti za Škofjo Loko prepotrebno kulturno ustanovo – loški muzej...« Še pomembnejša je bila Žontarjeva podpora ustanovitvi muzeja v strokovnih krogih, o čemer Blaznik pravi: »Zelo dobro se spominjam sestanka vodilnih slovenskih zgodovinarjev v Celju 5. februarja 1939, kjer smo polagali temelje za organizacijo naših strokovnih zborovanj. Takrat je bil na dnevnem redu tudi referat prof. dr. Žontarja Za delovno skupnost slovenskih zgodovinarjev. V referatu je naš jubilarant razvijal misel, da so naša zgodovinska društva vse premalo zasidrana med ljudstvom. Naglašal je, da bi bilo treba razviti krepke organizacije in z njihovo pomočjo spodbuditi interes za zgodovino pri širokih ljudskih krogih. Zanimanje za zgodovinsko vedo naj bi pospeševala tudi muzejska društva, pri čemer je s posebnim poudarkom omenil novo društvo v Škofji Loki in snujoči se loški muzej. Spodbijal je ugovore, da bi bili taki krajevni muzeji v kakršnemkoli nasprotju z Narodnim muzejem v Ljubljani. Žontarjeva izvajanja so naletela skoraj na popolno soglasje in so definitivno utišala vse dotlej navajane ugovore.«⁶ Žontar je bil takrat že priznan slovenski zgodovinar, uveljavil se je v drugi polovici dvajsetih let, še posebej z referatom, ki ga je leta 1933 podal na 1. kongresu pravnikov slovenskih dežel v Bratislavi. Leta 1938 se je udeležil tudi mednarodnega kongresa zgodovinarjev v Zürichu, sodeloval je tudi pri nemškem pravnem slovarju,⁷ ki ga je od leta 1917 vodil profesor na univerzi v Heidelbergu Eberhard Freiherr von Künßberg (1881–1941), eden vodilnih evropskih profesorjev za področje pravne zgodovine. Z Žontarjem sta bila v prijateljskih odnosih, leta 1937 ga je Künßberg v Kranju tudi obiskal.⁸ Žontar, ki je bil od leta 1925 profesor na kranjski gimnaziji, je bil od leta 1931 odbornik Muzejskega društva za Slovenijo, tik pred vojno je postal tudi privatni docent za pravno zgodovino na Pravni fakulteti v Ljubljani.⁹ Žontar je bil ne le velik strokovnjak in poznavalec zgodovine, ampak je bil z vključevanjem gospodarske, pravne in socialne zgodovine tudi izrazito moderen in

6 Blaznik, Ob osemdesetletnici prof. dr. Josipa Žontarja, str. 289.

7 *Deutsche Rechtswörterbuch*.

8 Eberhard von Künßberg je bil vse počitnice leta 1937 na potovanju po Kraljevini Jugoslaviji. Pri Žontarju je bil v tem času večkrat na obisku. Za Künßberge, njegova žena Katharina je bila Judinja, je bila to tudi posebna priložnost, ker so lahko počitnice preživeli skupaj, saj je najstarejši sin zaradi svojega judovskega porekla že leta 1936 odšel iz Nemčije. Künßbergovi otroci so se povzpeli tudi na Triglav, Žontar pa je družini razkazal Ljubljano, za kar sta mu bila Eberhard in njegova hči Dietlinde posebej hvaležna. Žontar si je po Eberhardovi smrti še dopisoval z njegovo ženo, vdovo Katharino von Künßberg, ki je preživela holokavst.

9 Več glej: *Življenje in delo Josipa Žontarja : ob stoletnici rojstva*.

Fotografija s srečanja škofjeloških profesorjev pred domom pokojnega prelata Kalana v Pevnu.
 Sedijo: Martin Fortuna, Josip Žontar, Franc Alič, Ivan Dolenc. Stojijo: France Planina, Martin Gorjanec, Josip Demšar, Jakob Šolar, prelatov nečak, France Koblar, Pavle Sušnik, Maks Stanonik, Pavle Blaznik, Ivan Molinaro, France Košir, domači sin, France Jesenovec.
(hrani: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka)

širok v svoji zgodovinski metodi. To mu je omogočalo vsestransko znanje, ki si ga je poleg že omenjenih študijev in izpopolnjevanj pridobil še s študijem ekonomije na ugledni dunajski visoki šoli za svetovno trgovino.

O dolgoletnih, vedno bolj prijateljskih odnosih med Žontarjem in Blaznikom priča obširna korespondenca, ki je glavni vir tega prispevka. Blaznikova pisma Žontarju so ohranjena v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enota Kranj,¹⁰ Žontarjeva pisma Blazniku pa hrani njegova hči Marija Blaznik Leskovar.¹¹

Prvo ohranjeno Blaznikovo pismo Žontarju je iz leta 1932, ko ga je povabil na srečanje profesorjev škofjeloškega okraja: »Škofja Loka, dne 10. avgusta 1932. Dragi kolega! Kot prejšnja leta se bomo tudi letos sešli profesorji škofjeloškega okraja zadnji ponedeljek v počitnicah to je 22. tega meseca v Škofji Loki. Po prvem vlaku iz Ljubljane in po sv. maši se sestanemo v gostilni g. Matevža Ziherla na Spodnjem trgu, na kar si bomo ogledali loške zgodovinske znamenitosti (nunski samostan, rokopis loške procesije itd.) ter novo šolo. Po kosilu se peljemo z avtobusom na Visoko, kjer obiščemo Tavčarjev muzej. Po prihodu nazaj sprehod po dogovoru. V pričakovanju, da se tradicionalnega sestanka gotovo udeležite, Vas pozdravljamo, Pavle Blaznik.«¹²

10 Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Kranj, večina Blaznikovih pisem je od tod, zato v nadaljevanju nima vsak navedek opombe.

11 Na tem mestu se ji najlepše zahvaljujem, ker mi je za pričujočo razpravo dala na razpolago del Blaznikove korespondence.

12 Vsa citirana pisma, ki jih je Josipu Žontarju pisal Pavle Blaznik, so iz Zgodovinskega arhiva

Škofjeloški profesorji v Plevni (1935). Od leve: Planina, Terčelj, Dolenc, Gorjanec, Šolar, Koblar, Košir, Debeljak, Demšar, Sušnik, Stanonik, Molinaro, Fortuna, Jesenovec, Alič, Žontar in Blaznik.

(hrani: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka)

Leta 1935 je bil Žontar sprejet v neformalno družbo profesorjev škofjeloškega okraja – imenovano tudi Škofjeloški profesorski ceh. Žontar se je udeležil srečanja v Škofji Loki, ki je bilo v ponedeljek, 19. avgusta 1935. V rokopisni *Kroniki sestankov škofjeloških profesorjev* je zapisano:¹³ »Tov. Alič iz Ptuja je bil prejšnji dan z upokojenim ravnateljem na Jenkovi proslavi v Podreči, kjer je Tine Debeljak proslavljal pevca Sorškega polja. Ker je tov. Alič prenočil v Kranju in že s prejšnjim vlakom pripeljal s seboj še tov. Fortuno Martina in dr. Žontarja, smo prve sprejeli te tri nove tovariše, ki smo jih vsako leto vabili in želeli imeti v svoji družbi. Tako se je druga petletka našega neoficielnega kluba pričela v dobrem znamenju prirastka in razmaha.« Peš so odšli skozi Gorajte v Pevno, kje je »naš dušni pastir tov. Šolar opravil sveto mašo.« Profesorji so obiskali še dom prelata Kalana in nato odšli v Škofjo Loko na verando v Plevni, »kjer se je razvil prav prijeten prijateljski sestanek«. Sestanka so se udeležili Planina, Dolenc, dr. Gorjanec, Šolar, dr. Koblar, Košir, Debeljak, dr. Demšar, Sušnik, Stanovnik, Molinaro, Fortuna, Jesenovec, Alič, dr. Žontar in dr. Blaznik. Popoldne so prišli še Filip Terčelj, nekdanji loški mestni kaplan, Marija Strauss, rojena Šmid in Peter Eržen.

Naslednje leto v soboto, 22. avgusta 1936, je bil sestanek loških profesorjev, ki je pomenil odločujoči korak pri ustanavljanju muzeja in muzejskega društva. Profesorji so najprej odšli na Hribec. Šolar je tam opravil sv. mašo, nato so si tovariši ogledali obrat banovinske mlekarske šole, kjer je bila družčina tudi pogošče-

Ljubljana, Enota Kranj: SI ZAL KRA/0144 Žontar Josip.

13 Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka, *Kronika sestankov loških profesorjev*.

Škofjeloški profesorji na Hribcu, 1936: Žontar, P. Sušnik, L. Sušnik, Demšar, Fajdiga, Jesenovec, Molinaro, Dora Vodnik, Dolenc, Gorjanec, Koblar, Alič, Fortuna.
 Spredej stojijo: Stanovnik, Eržen, Blaznik. Spodaj sedijo: Čemažar, Košir, Šolar, Planina.
 (hrani: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka)

na. Sledil je ogled tovarne klobukov Šešir, potem pa še prijateljski pogovor v gostilni pri Matevžu Zihlerlu. *»Po kosilu je tov. Planina na kratko razložil potrebo, da se v loškem okraju začno zbirati zgodovinski predmeti in se ustanovi mestni muzej ... Vsi tovariši so idejo odobrili in so kot kulturni delavci loškega okraja podpisali vlogo na občinsko upravo mesta Škofje Loke ... Prvič sta se sestanka udeležila tov. Čemažar in dr. Fajdiga. Za prihodnje leto smo sklenili, da povabimo še tov. Žigona Joka ter mlajše kolege: Hafnerja Stanka iz Loke, Polenca Toneta iz Puštala, Bertonclja Lojzeta iz Reteč, Štalca Ivana iz Dolenje vasi in gdč. Avguština iz Starega dvora.«*

Pobuda za ustanovitev loškega muzeja, ki so jo poslali na mestno upravo, je podpisalo kar 19 članov Profesorskega ceha: Ivan Dolenc, dr. Vilko Fajdiga, dr. Pavle Blaznik, Franc Jesenovec, dr. Lovro Sušnik, dr. Franc Koblar, Dora Vodnik Pegam, Maks Stanovnik, Franc Alič, dr. Josip Žontar, dr. Tine Debeljak, dr. Martin Gorjanec, Franc Košir, Jakob Šolar, Franc Čemažar, Lovro Sušnik, France Planina in Ivan Molinaro. Pobuda za ustanovitev loškega muzeja predstavlja prvi dokument v knjigi zapisnikov sej Muzejskega društva Škofja Loka.¹⁴

Občinska uprava je avgusta 1936 z naklonjenostjo sprejela pobudo in obljubila prve zasilne prostore za mestni muzej. Leto dni kasneje, julija 1937, je bilo ustanovljeno Muzejsko društvo.

14 Fotografija dokumenta je objavljena v publikaciji: *Za našo stvar : 80 let Muzejskega društva Škofja Loka*, str. 30.

Škofjeloški profesorji v gostilni Pri Pepelnaku, 22. 8. 1936. Sedijo: Stanonik, Koblar, Čemažar, Dolenc, Fajdiga, L. Sušnik, Gorjanec. Stojijo: P. Sušnik, Košir, Alič, Planina, Dora Vodnik, Šolar, Debeljak, Blaznik, Žontar, Molinaro, Fortuna, Jesenovec.
(hrani: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka)

Kronika sestankov loških profesorjev (1930-1965) vsebuje tudi širši seznam tovarišev loškega Proforskega ceha, ki so ga sestavili leta 1935 in dopolnjevali v naslednjih letih. Na seznamu, ki je urejen po abecednem redu, so bili leta 1935 navedeni: Alič Franc, Bernik Vinko, Blaznik dr. Pavle, Čemažar Franc, Debeljak dr. Tine, Demšar dr. Josip, Dolenc Ivan, Dolinar dr. Tone, Eržen Peter, Fajdiga dr. Vilko, Fortuna Martin, Gorjanec dr. Martin, Jesenovec Franc, Koblar dr. Franc, Košir Franc, Miklavčič Maks, Molinaro Ivan, Planina Franc, Stanonik Maks, Strauss, roj. Šmid Marija, Sušnik Pavle, Sušnik dr. Lovro, Šimenc Josip, Šolar Jakob, Terčelj Filip, Vodnik, roj. Pegam Dora, Žontar dr. Josip. V naslednjih letih (1937-1939) so bili pripisani še: Polenec Tone, Hafner Stanko, Bertancelj Lojze, Štalc Ivan, Auguština Brigita, Žigon Joka, Ažbe Marijan in Šifrer Tone. Sestankov loških profesorjev se je udeleževal tudi dr. Anton Vodnik.

To je bil tudi že čas, ko je Žontar že zaključeval *Zgodovino mesta Kranja*. Blaznik je v pismu Žontarju izrazil veselje nad dejstvom, da njegovo pisanje knjige o zgodovini mesta Kranja dobro napreduje. »*Celje 27. 1. 1936 Dragi gospod doktor! Priprave za izdajo Zgodovine Kranja so torej tako rekoč zaključene. Iskreno me veseli, da bo kmalu prišlo delo, ki ga že tako težko čakam. Vračam vam skico, v katero sem začrtal meje freisinškega gospostva. Korigiral sem jo samo na severu ...*« Podobno je pisal Blaznik tudi v drugem pismu konec leta 1938, vsebina se sicer nanaša predvsem na zgodovinske zapiske. Blaznik Žontarju svetuje, naj glede gruntarjev preveri katastrske zapiske iz leta 1825. Pismo »*Celje*

11. decembra 1938« pa zaključuje »... stvar gre torej h koncu. Težko že čakam! ...«. Josip Žontar se je 21. avgusta 1939 ponovno udeležil srečanja profesorjev škofje-loškega okraja. Takrat so se z najetim avtobusom odpeljali v Sorico. To je bilo tudi leto, v katerem je bil slovesno odprt Loški muzej.

Leta 1939 je Muzejsko društvo za Slovenijo izdalo Žontarjevo obsežno znanstveno monografijo *Zgodovina mesta Kranja*, za katero je leta 1940 prejel državno priznanje Kraljevine Jugoslavije, red sv. Save 4. stopnje. Blaznik je ob njenem izidu zapisal: »Kranj si lahko čestita, da je dobil svojo zgodovino mojstrsko opisano in da ga v tem oziru nobeno mesto v Sloveniji ne dosega ... Ogromno znanstveno delo je v vsakem pogledu izredno uspelo. Obogatilo je našo znanstveno literaturo, obenem pa nakazalo pot, kako je treba obdelati slična vprašanja v drugih predelih. Koliko pobud najde v njem zgodovinar, koliko novih problemov se mu odpira.«¹⁵ Nedvomno se je Blaznik pri svojih raziskavah, posebno še v občudovanja vredni sintezi o zgodovini Škofje Loke in freisinškega gospostva, zgledoval tudi po tej knjigi.

Sodelovanje med Blaznikom in Žontarjem se je nadaljevalo. Novembra 1939 je Blaznik iz Celja Žontarju poslal obljubljeni gradiva »... gradiva, ki sem ga obljubil, hkrati tudi ... (gradivo) iz Lemberga, za katerega me je naprosila P. Z. Nekaj malega je in mislim, da bo dobrodošlo. Z iskrenimi pozdravi, Pavle Blaznik.« Iz leta 1940 se je ohranilo tole pismo: »Celje 23. 9. 1940 Dragi gospod doktor! Najprej glede sodnijskega arhiva. V Celju je precej tega gradiva, in sicer je v glavnem shranjeno v celjskem muzeju. Je pretežno iz 17. stoletja. To gradivo je svoj čas v ekscertu priobčil celjski zgodovinar Gubo v Mittheilungen des Historischen Vereins für Steiermark. Upošteval pa ni ene knjige, ki ni bila v muzeju, marveč se še danes nahaja na celjskem magistratu. Podobno gradivo samo v primeroma manjšem obsegu se nahaja tudi na občini v Teharju. Sedaj pa prihajam s svojo prošnjo, o kateri sva se že zadnjič menila. Mogoče bo seminar vendar eno ali drugo stvar pojasnil. Gre za imena, ki so tako rekoč lokalizirana, pa je vprašanje, ali so še ohranjena, in za imena, ki jih nisem mogel lokalizirati. V prvo skupino spadajo: Sweinitz zu Veittingen ...« Blaznik je zapisal 24 imen in zaključil: »Prosim torej, če se bo dalo kaj dognati. Enako sem tudi jaz na razpolago, če morem v svojem seminarju kaj pomagati pri vašem delu. Za uslugo se Vam že vnaprej lepo zahvaljujem in vas prav iskreno pozdravljam Vaš vdani Blaznik Pavle.«

Z 2. svetovno vojno so prišli težki časi. O tem, kako so zadeli Blaznika, je zapisal Žontar: »Težki časi, ki so nastopili z nemško okupacijo, so močno prizadeli prof. Pavla Blaznika in njegovo družino. V Celju je moral pustiti vse imetje z bogato knjižnico in gradivom za nadaljnje znanstveno delo.«¹⁶ Zato tudi takratna Žontarjeva pisma Blazniku niso ohranjena.

15 Blaznik, Dr. iur. & phil. Josip Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 353.

16 Žontar, Pavletu Blazniku ob sedemdesetletnici, str. 127.

Vojna leta tudi za Žontarja niso bila lahka. Po nemški okupaciji aprila 1941 je izgubil službi na kranjski gimnaziji in pravni fakulteti. Takrat je prišel k Žontarju dr. Karl Starzacher, vodja celovškega arhiva (Gauarchiv), in mu ponudil zaposlitev pri zaščiti arhivov, bibliotek in muzejev. Žontar in Starzacher sta se poznala še iz dunajskih študentskih let. Žontar je ponudbo sprejel, čeprav ne brez pomislekov, ter bil 1. maja 1941 sprejet v službo pri civilni upravi kot »pomožni nastavljenec« brez uradniškega statusa, dodeljen centralnemu matičnemu arhivu (arhivu matičnih knjig) v Kranju.¹⁷ Kljub pritiskom, naj se priglasijo za rajhovsko državljanstvo, Žontar tega ni storil, čeprav bi lahko, ker je bila njegova mati iz Untersiebenbrunn v Spodnji Avstriji. Zato so ga Nemci želeli izseliti, pred čemer pa ga je, potem ko so bili Nemci s tem ukazom že v njegovi hiši, rešilo potrdilo o službovanju pri civilni upravi. Žontar je med 2. svetovno vojno pod nemško okupacijo odigral pomembno vlogo pri reševanju in skrivanju slovenskih knjig, arhivov in muzealij. Njegova glavna naloga je bila sicer zbiranje matičnih knjig, delno tudi arhivov. V soglasju s celovškim arhivom je na podružnici urada zaposlil še tri osebe. Uradno so sicer izstavljali izpiske iz matičnih knjig, »vendar pa je bilo tega dela malo in smo se s tem le ščitili«.¹⁸ Glavno je bilo zbiranje in urejanje arhivov. Iz teh so odbirali dragocenosti in vse, kar je bilo pomembno za zgodovino Slovencev. Zbrano so skrivali v različne kleti in druga skrivališča. S sodelavci je v Kranj vozil tudi slovenske knjige iz različnih knjižnic in jih tako reševal pred nemškim uničenjem. Nemci so redko prihajali v urad in niso imeli pregleda nad njegovim delom, razen iz poročil, ki jih je Žontar pošiljal v Celovec, ki pa so bila smiselno prirejena. Prav tako so skrbno skrivali dragocenejša arhive in knjige, da jih Nemci ne bi odpeljali. Iz transportov, ki so bili že pripravljeni za odvoz v Celovec, so dragocene knjige zamenjali z drugimi, nepomembnimi. Reševali in skrivali so tudi dragoceno cerkveno opremo (zlate kelihe ipd.) in zapuščino nekaterih posameznikov, da ni postala nemški plen. Pri tem delu je Žontar marsikdaj tudi precej tvegjal. M. Zois, ki je bil postavljen za varstvo spomenikov v Kamniku, je namreč nemške oblasti opozarjal »naj na njega (Žontarja) kot Slovenca dobro pazijo«. Ko je Žontar leta 1942 na lastno pest odpeljal izjemno dragoceno Lavičkovo lekarniško zbirko, ki je bila na kranjski železniški postaji že pripravljena za transport v Nemčijo, so mu Nemci ostro prepovedali vsakršno vmešavanje v zadeve, povezane s transporti. Žontar je Lavičkovo zbirko odpeljal in skril s pomočjo kmetov, ki so prišli na postajo z vozovi in se pri tem domiselno izgovoril na ukaz iz Celovca.¹⁹ Za tovrstno reševanje se mu je že leta 1942 v posebnem pismu zahvalil dr. Rudolf Andrejka: »Beograd 27. 6. 1942. Dragi gospod profesor! Moja svakinja mi je sporočila iz Selc, da so se po Vaši zaslugi rešili rodovniki

17 SI_ZAL_KRA/0144.

18 Izjava profesorja Fistra, zaposlenega v matičnem uradu, 1952, SI_ZAL_KRA/0144.

19 Košir, »Naša dolžnost je, da vse rešimo in ohranimo«: dr. Josip Žontar in reševanje kulturne dediščine pred uničenjem ter nacističnim plenjenjem na primeru lekarniške zbirke Bohuslava Lavičke, str. 28-29.

gruntarjev Selške doline, ki sem jih sestavljal v 10 letnem trudu, mestoma za 300 let nazaj. Prejmite za to veliko uslugo, ki ste jo storili ne samo meni, ampak našemu domoznanstvu sploh, mojo toplo zahvalo ... sprejmite pristrčne pozdrave vašega Rudolfa Andrejke.» Po vojni so se Žontarju zahvalili še številni drugi. Med vojno je Žontar, ki je občasno potoval v Ljubljano, prenašal različno pošto, med drugimi tudi dr. Francetu Kidriču v obdobju, ko je bil ta skupaj z ženo zaprt v Begunjah (od novembra 1943 do septembra 1944). V zapor mu je pošiljal tudi pakete. Z njim je bil v zelo dobrih odnosih še iz skupnih dunajskih časov (1914–1919), ko je bil Kidrič zaposlen v dunajski dvorni knjižnici. Naklonjena sta si ostala vse do Kidričeve smrti (1950). Tako pred vojno kot po njej je Kidrič Žontarja obiskoval v Kranju.²⁰ Glede dela celovške podružnice, v zvezi z reševanjem arhivov in starin na Gorenjskem,²¹ pa od leta 1943 navodila niso prihajala le iz Celovca, marveč tudi od Osvobodilne fronte.

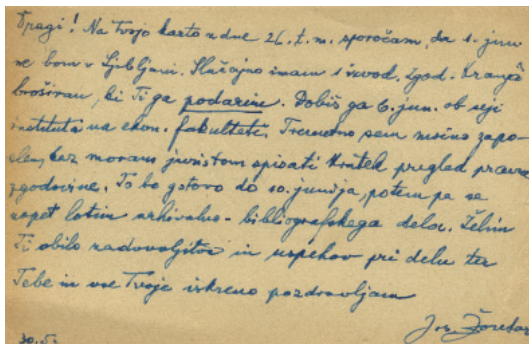
Leta 1945 se je Žontarjevo življenje nadaljevalo tam, kjer se je ustavilo leta 1941. Med letoma 1945 in 1950 je ponovno poučeval na kranjski gimnaziji, leta 1945 pa mu je minister za prosveto obnovil predvojno docenturo na Pravni fakulteti, kjer je s predavanji iz pravne zgodovine začel v zimskem semestru leta 1945/46. Med letoma 1945–1949 je bil še poverjenik za zaščito zgodovinskih spomenikov za Okraj Kranj pri Zavodu za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije. V tem času je bil Blaznik vodja celjske gimnazije, leta 1949 je bil poslan v Avstrijo, kjer naj bi pomagal iskati iz Jugoslavije odpeljane kulturnozgodovinske predmete.

Leta 1950 je Žontar prenehal s poučevanjem na kranjski gimnaziji, takrat sta z Blaznikom postala sodelavca na inštitutu pri Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Blaznik je bil nastavljen za problematiko agrarne zgodovine, Žontar pa za tematično starejše slovenske gospodarske zgodovine. Obenem sta bila tudi zunanja sodelavca Inštituta za zgodovino pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (SAZU) pri načrtovanju projekta gospodarske zgodovine Slovencev. V tem obdobju sta se že tikala, kar je razvidno iz njune korespondence: »30. 4. 1950 *Dragi! Ob prejemu majske plače sem opazil na plačilni poli gospodarske fakultete ponovno s črnilom dodano Tvoje ime. Na vprašanje, kako pride do tega, mi reče uradnik računovodstva, da si že imenovan. Torej se ni tako zavleklo, kakor se je drugim in boš kmalu prišel v Ljubljano. Jaz bom pa s prihodnjim ponedeljkom moral pričeti na pravni fakulteti predavat kot honorarni predavatelj narodno pravno zgodovino (3 x na teden), bo pa kratka učna doba, do nekako 10. junija. Zdi se mi, da bi bilo za naju oba koristno, ako bi se sestala in izmenjala misli, ter precizirala in koordinirala najino delo in nastop na ekonomski fakul-*

20 V času Kraljevine je dr. France Kidrič prosil Žontarja, če se lahko pri njem v Kranju za nekaj časa skriva njegov sin Boris. Žontar je pristal in Boris se je nekaj časa skrival na velikem Žontarjevem vrtu in v sušilnici za sadje, ki je stala na vrtu. France Kidrič je ob tej priložnosti Žontarju dejal: »Borisu se je lahko iti komunizem, ko ga jaz plačujem.«

21 Žontar, Prelomna leta v očetovem življenju, str. 12.

teti. Pri raznih prilikah sem mogel ugotoviti to in ono. O vsem pa bolje ustno. Da boš informiran računaj s tem, da sem ob sredah gotovo v Ljubljani. Med 9h in 12h vprašaj na dekanatu pravne fakultete. Tudi pri SAZU Te željno pričakujejo za sodelovanje. Sprejmite pristrčno zahvalo gospa soproga in Ti, za izredno izkazano ljubeznivost ob mojem bivanju v Celju, pa tudi lepe pozdrave, tvoj Josip Žontar.«²² Pa še iz majskega pisma: »10. 5. 1950 Dragi! Na tvojo karto z dne 26 tega meseca sporočam

Hrbtna stran razglednice, ki jo je Žontar poslal Blazniku iz Ljubljane v Celje, 30. 5. 1950. (hrani: Marija Blaznik Leskovar)

da 1. junija ne bom v Ljubljani. Slučajno imam en izvod Zgodovine Kranja broširan, ki Ti ga podarim. Dobiš ga 6. junija ob seji instituta na Ekonomski fakulteti. Trenutno sem močno zaposlen, ker moram juristom spisati Kratek pregled pravne zgodovine. To bo gotovo do 10. junija, potem pa se zopet lotim arhivalno-bibliografskega dela. Želim Ti obilo zadovoljstva in uspehov pri delu ter Tebe in vse Tvoje iskreno pozdravljam Josip Žontar.«

Jeseni istega leta se je Žontar Blazniku oglasil iz Radencev: »Dragi! Jaz sem že en teden tu na zdravljenju. Ostanem ako ne pride kaj vmes do 20. oktobra. Ali si že videl, kako pripravljajo prostor za dekanat in institut v 3. nadstropju Gregorčičeve 27. V najino delovno sobo bi namestil svoj kavč ... Upam, da nimaš Ti nič proti temu. Tovariš dekan je na to pristal ... Ali se je zadeva s Tvojo kulturno karto že uspešno uredila? Če bo kaj novega, mi prosim piši. Naslov: Radenci ... Pristrčno pozdravljam Tebe in gospo soprogo, Tvoj vdani Josip Žontar.«

Pismo iz leta 1951, ki ga je Žontar pisal Blazniku, priča o intenzivnem raziskovalnem delu: »v Kranju 4. 3. 1951 Dragi, zdi se mi primerno in potrebno, da Te o vsem sledečem informiram: Ko sem zadnjič 1. marca bil na dekanatu Ekonomske fakultete, sem slišal, da se zdravje g. prof. Vojske²³ obrača na boljše in da so mu pisali v zadevi publikacije Tvoje 'Kol.S.p.'²⁴ da pa baje zaenkrat še niso prejeli odgovora. Baje nameravajo dobiti po posredovanju 'patrona' gospodarskega sveta potreben denar za publikacijo in honorar. To ad informandum. 2. G. prof. Kos²⁵ je preučil Tvoj spis ter se jako pohvalno izrazil o njem. Jaz ga še nisem videl. G. prof. Kos še ni spravil zadevo glede publikacije Tvojega dela med

- 22 Žontarjeva pisma Blazniku so shranjena v Blaznikovi korespondenci, ki jo hrani Marija Blaznik Leskovar, enako velja za večino Žontarjevih pisem v nadaljevanju, pri katerih nisem posebej pisal opomb.
- 23 Vojska Danilo, dekan ekonomske fakultete v Ljubljani 1948-1952.
- 24 Blaznik, *Kolonizacija in kmetско podložništvo na Sorškem polju*, 1953.
- 25 Dr. Milko Kos.

izdajami SAZU na sejo; pred kratkim se je oglasil pri njem, kot nekak odposlanec Ekonomske fakultete g. dr. P.²⁶ v zadevi Tvojega dela, vendar si nisem docela na jasnem. Iz krogov, ki so g. predsedniku SAZU zelo blizu, pa sem mogel točno posneti, da Ti je zagotovljena publikacija pri SAZU, ako ne bi iz kakšnih drugih razlogov dal prednost publiciranja pri ustanovi, na kateri si nastavljen. Seveda mora soodločati vprašanje primerne honorarja, glede katerega so si, vsaj tak vtis imam, tudi pri Ekonomski fakulteti na jasnem. Gotovo boš sam najbolj vse presodil ter Ti želim najboljšega uspeha. Smatral sem pač kot potrebno, da vse to iznesem, ker si mi zaupal razne težkoče, ki so v zvezi s Tvojim znanstvenim delom. Ko boš imel že Besnico²⁷ v omari sestavljeno, pa mi jo na kakšen način prinesi, eventualno v fakultetno pravno knjižnico, kjer jo lahko daš bibliotekarju Beranu²⁸ z naročilom, da mi jo izroči. Seveda jaz ne bom mogel tako hitro opraviti dela. Mimogrede bi me zanimalo, kakšno mnenje imaš glede naselitve Sorškega polja v rimski dobi in o poteku rimske ceste preko njega. Ali nisi s profesorjem Planino izkopaval pred leti v tem okolišu? Ne vem ali si bil zadovoljen z rezultati? Kmalu se torej loči od Besnice, kajti zdaj prične podrobno delo na 'Leksikonu'²⁹ gospodarske in socialne zgodovine k kateremu Te bom iskreno vabil k sodelovanju. Prirčen pozdrav Tebi, poklon gospe soprogi Josip.«

Žontar in Blaznik sta se pri zgodovinskih raziskavah ves čas medsebojno podpirala, o čemer priča Blaznikovo pismo: »9. 3. 1951 v Celju Dragi, Iskreno se Ti zahvaljujem za Tvoje prijazno sporočilo. Po dolgem dolgem času čakanja mi je prvi svetel žarek. Saj sem skoraj začel dvomiti v svoje delo. V zadoščenje mi je, da trud le ni bil popolnoma zaman. Kakor je iz vsega razvidno bo nujno treba počakati na povratek dekana Vojske, ki naj bi se glede na tvoje sporočilo kmalu vrnil. Glede Besnice Ti sporočam, da je delo pri zbiranju gradiva v toliko napredovalo, da mi je mogoče rekonstruirati po gospostvih vse kmetije in jih tudi točno lahko lokaliziram na osnovi franciscejske mape. Pri tem mi je precej pomagal srečen slučaj, da je prav za Besnico in Zabukovje z Rakovico ohranjen jožefinski kataster. Ko se bo vreme ustalilo in bo skopnel sneg, bom šel za nekaj dni na teren. Kakor hitro bom s konceptom gotov, Ti ga bom izročil v pregled. Glede Sorškega polja v predсловenski dobi Ti lahko sporočim, da zelo mnogi znaki kažejo na to, da sorško ozemlje ni bilo odmaknjeno od takratnega življenja. Izkopavanja so se pač temu ozemlju skoro docela izmikala, vendar kažejo mnogi sledovi na naseljenost v predсловenski dobi. Naše izkopavanje v Retečah

26 Najverjetneje Drago Potočnik, ki je bil tudi zaposlen na Ekonomski fakulteti.

27 Mišljena je razprava: Blaznik, Pavle: *Zemljiška gospodarstva na besniškem ozemlju*, 1953.

28 Jaromir Beran, takratni knjižničar Pravne fakultete. Leta 1952 je doktoriral na Pravni fakulteti. Potem, ko je bil Žontar poleti 1952 odstranjen s Pravne fakultete, je moral Beran na zahtevo dekanata praktično brez priprav prevzeti pouk pravne zgodovine, pri čemer je uporabil zapise Žontarjevih predavanj.

29 *Z Leksikonom* je mišljen projekt gospodarske zgodovine Slovencev, več o tem sledi v nadaljevanju članka.

žal ni rodilo pričakovanega sadu, a s tem ni nič rečeno. Prav tisti grob, kjer smo mi kopali je bil oročan. Pri svojem delu ob Besnici sem ugotovil, da so bile nekatere kmetije nekaj časa združene s Turnom. Kje so danes turnske arhivalije, o katerih si mi 1945 izročil točen seznam? Vmes je namreč nekaj urbarjev, ki bi mi bili zelo dobrodošli. Te dni se je na Kosovo iniciativo zglasil pri meni Vilfan³⁰ zaradi sodelovanja pri Ljubljanskem zborniku. Skoraj ne bo mogoče odbiti. Seveda se raztrgati ne bo mogoče. Upam pa, da mi bo vseeno še ostalo kaj časa za sodelovanje pri Leksikonu. Pristrčno se ti še enkrat zahvaljujem za Tvojo prijaznost. Iskreno pozdravljam Tebe in Tvoje Pavle.«

Žontar je Blazniku odgovoril konec meseca: »31. 3. 1951 Dragi! Prav na skromnem papirju Ti odgovarjam na zadnje pismo. Urbarji graščine Turn pri Preddvoru so še pri meni. Spravil sem jih že v zaboj, da jih odpravim v ODAS³¹ v Ljubljani, pa zaradi stalno slabega vremena in neprimernih prometnih sredstev nisem tvegala. Oglasi se kar pri meni in izpiši vse potrebno. Še nekaj novic, ki pa jih morda že poznaš. Plače bodo zvišane, znanstvenim sodelavcem, kakor kaže najmanj. Odvisno pa je od predlogov fakultete. V tem oziru bi bilo daleko ugodneje, če bi bil dekan v Ljubljani. Zadnjič sem slišal, da ni docela sigurno, da se vrne že maja, morda šele avgusta. Ako pa je na tem kaj resnice, moraš v zadevi svoje publikacije ukreniti potrebno, ker bi sicer še na Akademiji usahnil denarni viri in bi še tam odgodili publikacijo. Dobili bomo baje tudi boljše živilske karte. R1 bodo najbrž zamenjali z R1b ali R1a. Gotovo si že informiran o tem. Osebnost imam neko sitno prošnjo. Urediti moram svoj službeni list. Doba okupacije je močno škodovala uradnim dokumentom gimnazije. Zdaj točno ne vem, kako je bilo z mojim službovanjem v Celju. Leta 1923 jeseni sem še nekaj časa služboval, potem sem pa odšel in pozneje nastopil službo v Mariboru. Kako bi ugotovil, kdaj sem odšel iz Celja? Ali se da to iz uradnih dokumentov celjske gimnazije ugotoviti? Morda bi preko kakšnega bivšega kolega to dal napraviti ker bi nujno to rabil. Priporočam se za pojasnilo in iskreno pozdravljam Tebe in Tvojo družino vdani Josip Žontar.«

Mesec dni kasneje je Blaznik napisal Žontarju: »Celje 7. 4. 1951 Dragi! Kakor sva se domenila Ti pošiljam svoje razprave v pregled. Že večkrat sem Te hotel za to sam naprositi, pa se skoraj nisem upal glede na Tvojo veliko zaposlenost. Tem bolj sem bil vesel Tvoje ponudbe. Ne vem v kakšnem času boš uspel razpravo pregledati. Ali že zaradi turnskih urbarjev se moram pri Tebi kaj kmalu zglasiti. Če bo šlo po načrtu, se bom mudil prihodnji teden na terenu. Rad bi združil eno in drugo pot. Tako mislim da bi se oglasil pri Tebi (v Kranju) predvidoma v petek 13. tega meseca popoldan. Ostal bi od enega vlaka do drugega. Prišel bi iz gorenjske smeri. Prav iskreno pozdravljam Tebe in Tvoje, Pavle.«

30 Dr. Sergij Vilfan.

31 Osrednji državni arhiv Slovenije.

Leta 1951 in 1952 sta se verjetno več srečevala, tako da je naslednje ohranjenno Žontarjevo pismo iz poletja naslednjega leta, ko piše Blazniku: »21. 6. 1952 Dragi! Odkar je padla odločitev glede prevedb se še nisva videla. Zelo rad bi slišal Tvoje mnenje in vprašal v neki zadevi za svet. Ker bo prihodnji teden seja pri historičnem inštitutu, bi to prilikom rad porabil v ta namen, ker osebna izmenjava misli mnogo več velja kot pismeni izraz. Lepo pozdravlja gospo soprogo in Tebe vdani Josip Žontar.«

To je bilo zadnje pismo, preden se je položaj 13. 7. 1952 za Žontarja začel radikalno spreminjati. Politična oblast si je že od vsega začetka prizadevala podrediti Univerzo v Ljubljani njenim ideološko političnim naziranjem. Potem ko so v prvih letih po vojni razrešili številne profesorje na podlagi zakona, pa je tiste, za katere niso imeli pravno-formalnega razloga, varoval še dokaj avtonomni položaj univerzitetnih organov, posebno še, če še niso bili dovolj stari za upokojitev. Poletje leta 1952 je bilo, kot ugotavlja Aleš Gabrič,³² čas izjemnih političnih ideoloških pritiskov na ljubljansko univerzo. Teološka fakulteta je bila takrat praktično izločena iz sklopa univerze. Skoraj istočasno je Svet za prosveto in kulturo junija 1952 zaradi politično ideoloških razlogov razrešil in odpustil skupino profesorjev Pravne fakultete: dr. Janka Polca, dr. Leonida Pitamica in dr. Albina Ogrisa ter asistenta Boruta Režka. Na Žontarja in univerzo so takrat začeli izvajati pritisk z anonimnimi časopisnimi članki, saj politične oblasti niso imele pravno-formalnega razloga za Žontarjev samodejni odpust. Anonimni pisec je 13. julija 1952 v pismih bralcev v *Slovenskem poročevalcu*, glasilu OF Slovenije, ostro napadel Žontarja in od univerze zahteval, da ga odpusti, češ da Žontar leta 1914 naj nebi bil naklonjen ideji političnega združevanja južnih Slovanov, »da je leta 1941 nadaljeval svoje notorično izdajstvo Slovenstva, postal vodja urada za utrjevanje nemštva ... z vso vnemo pisal članke v *Karawankenbote* ...«, in se čudil »da se nihče do sedaj še ni spotaknil niti ob to, da je bil pred kratkim v *Nemčiji*, kjer je zastopal slovensko pravno zgodovino, na kongresu pravnih zgodovinarjev.«³³ Napadi na Žontarja so bili v kontekstu širše ideološke čistke na Pravni fakulteti. Žontar je sicer s tiskovno tožbo dosegel objavo popravka, ki ga je nato 23. 9. 1952 *Slovenski poročevalec* objavil, a so se skonstruirani časopisni napadi na Žontarja, celo z dvakratno objavo njegove karikature, v omenjenem časopisu vseeno nadaljevali.

Ko so se začeli časopisni napadi na Žontarja, je bil ta v precejšnji negotovosti, saj česa takega nikakor ni pričakoval. Tudi ni bilo jasno, niti njemu niti njegovi okolici, kaj ti napadi pomenijo. Med drugim so bili še živi spomini na represijo, ki je zadela nekatere Žontarjeve sodelavce in znance, na primer dekana pravne fakultete dr. Borisa Furlana leta 1947, ki je bil obsojen na smrt, kasneje pa »pomiloščen« na dvajset let zapora. Žontar je Furlana dobro poznal in mu je tik pred aretacijo poslal sožalno pismo ob smrti žene, kar je zabeležila tudi UDBA, ki je

32 Gabrič, Obdobje po letu 1945, str. 22.

33 *Slovenski poročevalec*, 13. 7. 1952.

Furlanu zaplenila vso korespondenco. Takrat so bili na omenjenem procesu zaprti in sojeni tudi profesor Leon Kavčnik ter Kranjčana Franjo in Ljubo Sirc, slednja sta bila Žontarjeva znanca. Podobno usodo je doživel tudi Žontarjev strokovni kolega pri raziskovanju zgodovine slovanskega prava Aleksander Vasiljevič Solovjev (med drugim sta bila skupaj na kongresu v Bratislavi, leta 1933), ki je bil dekan komaj osnovane pravne fakultete v Sarajevu, aretiran in zaprt leta 1949. Komunistična partija je v začetku petdesetih let sicer opuščala najbolj groba sredstva za doseg lastnih političnih ciljev na univerzi,³⁴ a ostri časopisni napadi so ustvarili atmosfero negotovosti. Takratno dogajanje ilustrira tudi Žontarjevo pismo

Blazniku: »Dragi! Bil sem na ekonomski, pa so mi rekli, da imajo naročilo samo glede Tebe, da podaš sporočilo o svojem znanstvenem delovanju. Jaz ne pridem v poštev, tako so dejali. Lepo pozdravlja Tvoj vdani Josip Žontar.« Da Žontarjeva negotovost ni bila neutemeljena, priča tudi primer dr. Jakoba Šolarja,³⁵ ki je bil po pogromu v *Slovenskem poročevalcu* (7. 9. 1952) odpuščen iz službe na SAZU (30. 10. 1952), zaprt (11. 12. 1952) in na podlagi konstruktorov obsojen na deset let strogega zapor (30. 12. 1952). Skupaj s Šolarjem je bil na šest let strogega zapor obsojen tudi redni profesor na Teološki fakulteti dr. Janez Fabijan.

V teh, za Žontarja težkih časih je Blaznik pokazal veliko mero solidarnosti. Takrat je živel še v Celju, odšel je v Kranj in ga obiskal. Anica, Žontarjeva žena, mu je dejala, kako je pogumen, da je prišel na obisk, saj so se ga nekateri kolegi zaradi negotove situacije, v prepričanju, da Žontarja nadzorujejo, bali obiskati. Žontar je bil Blazniku za to podporo zelo hvaležen, kar je razvidno tudi iz naslednjega pisma: »Dragi! Dogodki zadnjih tednov so bili zame presenečenje. Zato se za Tvoj ljubeznivi obisk tem iskreneje zahvaljujem. Žal se nisva dobila, dasi sem Te vsak teden iskal v ODAS-u.³⁶ Bil sem mnenja, da bo na mojo prošnjo izvedena disciplinska razprava prinesla neko pojasnitev in ureditev, toda ni bilo dovolj, da so mi vzeli honorarno zaposlitev na Pravni fakulteti, obveščen sem, da je pristojni dekan Ekonomske fakultete stavil predlog, da se mi odpove službeno

Karikatura Josipa Žontarja, objavljena v *Slovenskem poročevalcu*, št. 226, 23. 9. 1952.

V naslednji številki (227), 24. 9. 1952, je bila objavljena podobna Žontarjeva karikatura skupaj s člankom, ki je nosil naslov *Rešitev uganke*.

34 Gabrič, Obdobje po letu 1945, str. 22.

35 Član škofjeloškega Profesorskega ceha, več glej *Za našo stvar*, str. 29.

36 Osrednji državni arhiv Slovenije.

razmerje tudi na tej fakulteti in sem s koncem septembra brez službe. Kje dobiti nastavitev je težko, ker se nihče ne upa zavzeti zame. Kaj porečeš o tej 'odisejadi'? Nikdar ne bi pričakoval kaj takega. Kdaj prideš v Ljubljano zopet po poslu? Iskreno pozdravlja Tvojo soprogo z družino in Tebe, Josip Žontar.»

Blaznik je Žontarju takole odgovoril: *»Celje, 22. 8. 1952 Dragi! Ob povratku z morja, kjer sem prebil kakih deset dni in zdravil na soncu svojo revmo, me je čakalo Tvoje pismo na katerega Ti lahko šele danes odgovorim. Prepričan sem, da Tvoje informacije ne morejo biti točne in da si preveč črnogled. Ali je bila preiskava zaključena? Do kakšnih rezultatov je prišla? Prav gotovo mora priti do takega razčiščenja, ki Tebi ne more biti v škodo. Kakor imam vedno precej urejen 'urnik', sem ravno v teh tednih vržen nekoliko iz tira. Zato ne vem točno povedati, kdaj bom v Ljubljani. Verjetno bom v ODAS-u v torek 26. 8. in 2. 9. V kolikor bo prišlo do sprememb, bom skušal v ODAS-u povedati čas, kdaj se bom spet tam mudil. Prav iskreno pozdravljam Tebe in Tvojo družino Pavle Blaznik.»*

Žontar se je odločil, da bo *Slovenski poročevalec* zaradi razžaljene časti tožil, kar je bilo pogumno, za urednike časopisa pa nezaslišana predrznost. Tako je bil v *Slovenskem poročevalcu* 4. oktobra 1952 objavljen oster in skrajno žaljiv tekst, a se je v napadih na Žontarja tokrat povsem izognil obdobju 2. svetovne vojne:³⁷ *»... kot zasmeh vsem poštenim ljudem, (si) upa dr. Josip Žontar tožiti naš list in trditi, da se mu glede njegovega ravnanja v letu 1914 ne more nič očitati ...«* Obtožba je Žontarju pripisala vlogo, ki je bila v nasprotju z resnico pri procesu proti prepородovcem iz leta 1914. Besedilo je bilo še vedno nepodpisano, a tudi zadnji tovrstni časopisni napad nanj.³⁸ Da ga zastopa v tožbi proti *Slovenskemu poročevalcu*, se je takrat Žontarju ponudila odvetnica Ljuba Prenner, a se je že odločil, da ga bo na sodišču zastopal dr. Jakob Mohorič. Okrajno sodišče v Ljubljani je na njegovo zahtevo 28. 10. 1952 izvedlo narok o sprejemu dokazov zaradi zavarovanja, kot priča pa je med drugimi nastopil tudi dr. Pavle Blaznik. Tako kot ostali (dr. Josip Mencej, prof. Franc Fister, Ante Gnidovec, Gregor Jelenc in Angela Perčič) je tudi Blaznik pričal v Žontarjevo korist.

Pred tem je Žontar Blazniku pisal: *»Dragi! Ne zameri, da sem Te hotel nadlegovati. Ker Te najberž ne bom dobil pravočasno v Ljubljani, Ti sporočam, da ni izključeno, da bom moral v svoji stiski izvesti postopek zavarovanja dokazov glede bistvenih dejstev iz dobe nemške okupacije ter bom v tem primeru tudi Tebe prosil, da daš potrebna pojasnila glede mene in mojega delovanja, ki pač ne zasluži očitka, da 'nisem pokazal niti malo patriotizma'. Ker pa je zelo važno, da se ves postopek izvede v Ljubljani, bi te dal vabiti na Tvoj začasni ljubljanski naslov. V kolikor boš imel vsled pota v Ljubljano stroške, Ti jih bom povrnil. Z najlepšimi željami in pozdravi Tvoji družini in Tebi ostajam Tvoj Josip Žontar.»*

37 *Slovenski poročevalec*, 4. 10. 1952.

38 Glavni režiser širše »čistke« in posledično tudi časopisnih napadov na Žontarja je bil Politburo CK KP Slovenije (seje 20. 12. 1951, 23. 4. 1952 itd.).

O ostrem napadu na univerzitetnega profesorja je razpravljala tudi univerzitetni svet, ki je menil, da članek sam po sebi ne daje povoda za disciplinski postopek zoper Žontarja, da pa je treba obtožbe razčistiti glede na nadaljnje delo na univerzi.³⁹ Ker je bil Žontar znanstveni sodelavec Ekonomske fakultete, je bila ta zadolžena, da razišče primer. Ekonomska fakulteta pa je pohitela in kar sama odpovedala službo svojemu znanstvenemu sodelavcu, a je Žontarja vzel v zaščito univerzitetni svet, ki je menil, da je tak postopek formalno nepravilen. Zato je ustavil postopek o odpovedi službe in sklenil, da je treba imenovati komisijo, ki bo raziskala upravičenost očitkov.⁴⁰ Univerza v Ljubljani je decembra 1952 oblikovala posebno komisijo, sestavljeno iz dveh članov Ekonomske fakultete, dveh članov Pravne fakultete ter predstavnika Zgodovinskega društva za Slovenijo. Komisija je pod predsedstvom prorektorja Gorazda Kušaja delala skoraj vso prvo polovico leta 1953 in je obtožbe, ki so bile leta 1952 objavljene na Žontarjev račun v različnih številkah *Slovenskega poročevalca*, v zelo obsežnem elaboratu ovrgla (9. 6. 1953). Komisija je v nasprotju z obtožbami ugotovila, da je Žontar med 2. svetovno vojno številne arhivske in muzejske predmete v dobršnem delu rešil skrivaj ter da ni objavil nobenega članka v časopisu *Karawanken Bote*. Ugotovila je tudi, da ne držijo niti druge obtožbe, ki se nanašajo na leto 1914, prav tako ne tiste iz 2. svetovne vojne. Kljub ugotovitvam komisije pa je bil Žontar zaradi časopisnih napadov prisiljen konec letnega semestra 1952 prenehati s predavanji na Pravni fakulteti. Profesor Milko Kos je zaradi tega po letu 1953 večkrat izrazil svoje razočaranje nad Pravno fakulteto.⁴¹ Bogo Grafenauer pa je zapisal: »... za zelo vidnega slovenskega zgodovinarja in pravnega zgodovinarja je ta življenjska pot gotovo nenavadna, lahko bi rekli po svoje tragična zanj in za fakulteto, na kateri bi mogel študentom posredovati svoje veliko znanje. S svojim delom je že v tridesetih letih našega stoletja dokazal, da med slovenskimi pravnimi zgodovinarji najbolje pozna široko jugoslovansko pravnozgodovinsko problematiko...«⁴² Grožnja, da bo Žontar ostal povsem brez službe, se vendarle ni uresničila, saj so se zanj zavzeli tudi drugi stanovski kolegi, posebno profesorja dr. Bogo Grafenauer in dr. Fran Zwitter, ki je bil takrat tudi rektor univerze. Posledično je moral Žontar sicer prenehati predavati tudi na Ekonomski fakulteti, obramba njegovih stanovskih kolegov pa je zalegla vsaj toliko, da je ohranil službo na ekonomskem inštitutu in mu je bilo še naprej omogočeno opravljati raziskovalno delo.⁴³ Kako je univerzitetni svet skušal zaščititi Žontarja, nam pove zapisnik 2. redne seje univerzitetnega sveta z dne 23. 11. 1953: »... univerzitetni svet sklene, da se načelno strinja s sklepom fakultete, da pa bo o razrešitvi

39 Gabrič, Odpuščanje profesorjev Univerze v Ljubljani zaradi politično-ideoloških vzrokov, str. 24.

40 Prav tam.

41 Grafenauer, Ob osemdesetletnici Josipa Žontarja, str. 180.

42 Grafenauer: In memoriam dr. Josip Žontar (23. IX. 1895–24. IV. 1982), str. 235.

43 Gabrič, Odpuščanje profesorjev Univerze v Ljubljani zaradi politično-ideoloških vzrokov, str. 24.

*sklepal potem, ko bodo tov. rektor, kakor tudi fakulteta dobili od SPK (Svet za prosveto in kulturo Ljudske republike Slovenije; op. A. Gabrič) zagotovilo, da bo tov. Žontar dobil drugje primerno zaposlitev. Dokler ne bo dobil tov. dr. Žontar drugje primerne zaposlitve, ostane na ekonomski fakulteti.*⁴⁴

Žontarjeve težave so odmevale tudi v tujini, še zlasti na Dunaju, kjer so mu podporo izrekli številni prijatelji in sodelavci, posebno še slavist in poznavalec vzhodnoevropske zgodovine profesor dr. Heinrich Felix Schmid, vodja Inštituta za vzhodnoevropsko zgodovino in jugovzhodne raziskave na dunajski univerzi.⁴⁵ V pismu, ki ga je poslal Žontarju, poleg podpore izraža upanje, da se bo Žontar lahko udeležil zborovanja avstrijskih zgodovinarjev, in sicer v *sekciji slovanska zgodovina in vzhodna Evropa*. Žontar je prav takrat na Dunaju objavil razpravo o problematiki starejše socialne in gospodarske zgodovine jugoslovanskih narodov in sodeloval tudi pri pripravah na oris slovanske filologije ter kulturne zgodovine oziroma sorodnih projektih, ki sta jih načrtovala profesorja Max Vasmer in André Mazon. Zaradi mednarodne zgodovinske bibliografije je imel kontakte tudi z Mednarodnim zgodovinskim komitejem.

Jeseni 1953 je spet pisal Blazniku: *»Dragi od tvoje petdesetletnice se nisva več videla. Ali ne delaš več v državnem arhivu? Kako si preživel poletne mesece? Prof. Kos mi je pravil, da se je zakasnil nekoliko tisk akademijskih publikacij zaradi vpoklica stavcev na orožne vaje. Kdaj odpotuješ na študijsko pot v Nemčijo? Devize Ti je rezerviral g. prof. Kos za delo na izdaji freisinških urbarjev in drugo. Kako sodiš o nadaljnjem delu na inštitutu, kjer sva nastavljena? Škoda, da se ob zaključku leta nismo sestali. Jaz sem se v teku leta trudil, da nekaj dovršim, vendar je šlo močno na račun zdravja. Zato sem moral sredi avgusta v zdravilišče Radenci, vendar na svoje stroške. Še sedaj se čutim tako šibkega, da ne upam na zborovanje v Ptuj. Prosim, da bi mi pozneje kaj povedal, kako je potekalo. Morda dogovoriva kak dan, ko bi se sešla v Ljubljani, preden greš na pot. Upam, da si Ti in Tvoja družina zdravi. Meni še ni uspelo, da bi dobil kje v Ljubljani kakšno sobico. Zato me skrbi, kako bom mogel v zimskih mesecih delati v arhivih in knjižnicah. Sprejmi prisrčne pozdrave vdanega Josipa Žontarja.*«

Septembra 1953 mu je Blaznik odgovoril: *»Dragi! Sprejel sem Tvoj dopis, za katerega se Ti iskreno zahvaljujem. Ves ta čas, kar se nisva videla, sem po malem delal tudi v arhivu, kjer se pa nisva nikoli srečala. V ostalem sem se pa največ bavil z razpravo k izdaji urbarjev in na arhiv nisem bil toliko navezan. Zahvaljujem se Ti za informacije. Med tem mi je sporočil tudi prof. Kos, da so mi zasigurali sredstva za 15-dnevno bivanje v Münchnu, kamor si zelo želim iti. Upam, da ne bom imel preveč sitnosti pri iskanju potnega dovoljenja. Žal mi je, da nisi pri najboljšem zdravju in da se ne moreš udeležiti zborovanja na Ptuj,*

44 Citat s seje univerzitetnega sveta mi je posredoval dr. Aleš Gabrič z Inštituta za novejšo zgodovino, za kar se mu zahvaljujem.

45 Institut für Osteuropäische Geschichte und Südostforschung an der Universität Wien.

kjer bi bilo več prilike za razgovor. Na fakulteti je tišina - upam, da take narave kot že vsa leta. Po ptujskem zborovanju Ti bom sporočil točnejši predlog glede sestanka. Pošiljam pristrčne pozdrave Tebi in Tvojim vdani Pavle.»

Leta 1953 je bilo stanje še vedno negotovo, ni bilo še jasno, ali bo Žontar lahko ohranil službo. Blaznik mu je pisal: *»Celje 6. 11. 1953 Dragi! Danes sem govoril z Bogom Grafenauerjem o Tvoji zadevi. Bogo zatrjuje, da niso nastali nikaki novi momenti od takrat, ko sva govorila o tej stvari. Ne vidi razloga za kako vznemirjenje. Smatram za potrebo, da Te o tem obvestim in Ti priporočam, da ne gledaš tako črno. Prepričan sem, da se bo stvar uredila, tako kot je prav. Prejmi moje iskrene pozdrave. Obenem želim, da bi se gospa kaj kmalu vrnila zdrava v svoj družinski krog, Pavle.»*

Jeseni 1953 sta si dopisovala še o podatkih o kolonizaciji in kmetijski parcelaciji na Sorškem polju ter zemljiški gosposki na besniški zemlji.

Blaznik se je leta 1954 dlje časa mudil v arhivih v Münchnu. Žontar mu je poleti pisal *»9. 7. 1954 Dragi! Lepo se zahvalim za razglednico iz Freisinga z dne 20. 6. 1954. Upam, da dobiš to mojo dopisnico, čeprav sem glede Tvojega naslova nekoliko v zadregi. Zadnja tedna junija je bilo več sej na Akademiji, tudi plenarni sestanek inštituta. Bilanca dela v preteklem letu je bila kar zadovoljiva, tudi po Tvoji zaslugi. 1. julija je bil zadnji sestanek ožjega odbora, kjer smo načeli najtežja vprašanja v zvezi s položajem prebivalstva in zemljiškim gospodarstvom. Prof. Baš je pisal precej odklonilen odgovor glede svojega sodelovanja. V Kropi si je kupil in adaptiral weekend hiško. Obstaja upanje, da bo dobil DAS⁴⁶ primerno poslopje za arhivsko skladišče (Novi trg 5). Pri nas je malo, včeraj vse gore pobelil sneg. Želim Ti obilo uspeha in notranjega zadovoljstva. Kar sedaj ne boš izčrpal, boš pa drugič, saj si še mlad in delaven. Pristrčno pozdravlja Tvoj Josip.»*

Leta 1954, ko se je Blaznikov sin v gorah smrtno ponesrečil, je, še zelo prizadet, Žontarju napisal: *»Celje 9. novembra 1954 Dragi Prijatelj! Iskreno se Ti zahvaljujem za Tvoje vrstice. Z zanimanjem sem prebral razne novice, čeprav sem še vedno ves pod vtisom strašne rodbinske tragedije. Bog ve, če bom sploh še kdaj imel toliko volje do dela, kot nekoč. Na dopustu ostanem do 22. tega meseca. V torek po 20. bom prišel v*

Žontar in Blaznik na zborovanju jugoslovanskih zgodovinarjev v Beogradu, 1954. Izlet v Smederevo. (vir: zasebna last)

Ljubljano in se verjetno mudil v arhivu vsaj še v sredo in četrtek. Upam, da boš tedaj utegnil priti v Ljubljano, da se osebno pomeniva o stvarih, ki naju oba zanimajo, saj se nisva že tako dolgo videla. Trenutno se ukvarjam s študijem fevdne knjige iz konca 14. stoletja, ki sem jo na svoje veliko veselje našel v Hauptstaatsarchivu. Iskreno pozdravljam tebe in vse Tvoje drage Pavle Bl.»

Na ekonomskem inštitutu sta Žontar in Blaznik ostala sodelavca do leta 1954. Takrat je Blaznik odšel v Državni arhiv Slovenije, leta 1957 pa na Inštitut za zgodovino pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (danes Zgodovinski inštitut Milka Kosa).

Raziskovanje gospodarske zgodovine in priprava tako imenovanega leksikona oziroma dveh knjig gospodarske zgodovine je bil širši zgodovinski projekt, pri katerem sta od začetka do konca sodelovala tako Blaznik kot Žontar. Gospodarska zgodovina je bila na zborovanjih slovenskih zgodovinarjev že od leta 1947 dalje izpostavljeno kot *ena od nalog slovenskega zgodovinopisja*. Po zborovanju slovenskih zgodovinarjev, leta 1950 v Celju in Laškem je znanstveni svet SAZU v svoj načrt sprejel *Leksikon gospodarske in socialne zgodovine Slovencev*. V prvih dveh letih je bilo težišče na pripravljanju shem posameznih skupin gesel in njihove podrobnejše razčlenitve. To razčlenitev sta v prvi fazi s pomočjo številnih drugih strokovnjakov pripravila Grafenauer in Žontar.⁴⁷ Leta 1952 je znanstveni svet inštituta potrdil 15 skupin gesel. Inštitut se je odločil, da bo začel najprej v 2. skupini – skupini agrarnih panog. Takrat je *via facti* nastal agrarni odsek, ki so ga sestavljali: Pavle Blaznik, Bogo Grafenauer, Milko Kos, Sergij Vilfan, Fran Zwitter, Josip Žontar in do svoje smrti tudi Janko Polec (1956). Do leta 1957 je vse delo slonelo izključno na zunanjih sodelavcih. Leta 1957 pa je prišel na Inštitut za zgodovino pri SAZU Pavle Blaznik, ki je odslej vodil vsa organizacijska dela, v marsičem pa tudi vse druge naloge pri pripravi *Zgodovine agrarnih panog*. Vsako geslo je bilo, ob navzočnosti avtorja, predloženo seji agrarnega odseka in v celoti ter podrobno prediskutirano. Ko so bila na tak način obdelana vsa gesla, je agrarni odsek na tridnevnem zasedanju presodil, da je ustvarjena podlaga za oblikovanje ožje redakcije, ki je bila oblikovana jeseni 1964, in sicer v sestavi Blaznik, Grafenauer in Vilfan. Ožja redakcija je obravnavala tudi nova gesla in besedila predložila članom agrarnega odseka. Prva knjiga je izšla leta 1970, druga pa šele leta 1980.⁴⁸ Leta 1956 je Blaznik napisal Žontarju daljše pismo: »22. 10. 1956 *Dragi, iskreno se ti zahvaljujem za tvoje vrstice. Naj Ti v odgovoru natresem nekaj novic, ki bi Te utegnile zanimati. Pred 14 dnevi smo imeli v Zagrebu zborovanje (pravilneje občni zbor) Zveze zgodovinskih društev. Jasno, da če bi bilo sedaj dovolj prilike ... da izpolnim Tvoje naročilo glede sestanka za leksikon, sem atakiral*

47 *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev*, str. VII.

48 *Gospodarska in družbene zgodovina Slovencev*, Zgodovina agrarnih panog 1. zvezek: Agrarno gospodarstvo, SAZU Inštitut za zgodovino, Sekcija za občo in narodno zgodovino, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1970; 2. zvezek: Družbena razmerja in gibanja, Ljubljana, 1980.

Grafenauerja in to vpričo Kosa. Rezultat kot običajno. Zdi se mi skoraj izključeno, da bi uspeli dobiti od Grafenauerja drugi del referata pred tvojim prihodom. Redakcija Zgodovine narodov Jugoslavije mu daje toliko dela, da kratkoročno ne utegne. Prav sedaj je bil 4 dni v Beogradu zaradi tega. Tudi s Kosom sva načelnjala taka in slična vprašanja v Ljubljani. Dobesedno mi je prečital Tvoje pismo in me vprašal za mnenje. Rekel sem, da je prav finančno vprašanje temeljnega značaja. Konkretno

Fotografija, posneta ob zborovanju jugoslovanskih zgodovinarjev v Beogradu, 1954. Izlet v Smederevo; sedijo od leve: Josip Žontar, Milko Kos, Pavle Blaznik in Sergij Vilfan. (vir: zasebna last)

sem predlagal, naj predvsem bolj pritegne Vilfana z načinom, ki ga Ti predlagaš v pismu. Jaz sam ga ne morem nič obglirati na tak način. Da bi prevzel kak fiksen mesečni honorar, ... sem pa sodeloval v taki meri, kot mi dovoljujejo moje skromne moči. Na vsak način je pa treba delo nadaljevati, čeprav se stavlja toliko ovir ..., da je treba predvsem rešiti finančno plat. Z urbarji sem v glavnem gotov (brez raziskav seveda). Podrobneje s Kosom še nisva obravnavala stvari, vendar toliko sva pa oba na jasnem, da stvari ne morem dati iz rok, preden ne grem v München. Ker pri Akademiji vlada velika suša, sem se na lastno pest odpravil na Svet za prosveto in kulturo, in sicer na načelnico Mico Černigoj, svojo nekdanjo učenko. Na prijetno presenečenje mi je brez oklevanja obljubila, da bo vloga pozitivno rešena, in sicer za 10-dnevno bivanje v Münchnu. Prav te dni je prišla tudi uradna rešitev. Tako bom menda v drugi polovici novembra romal ponovno v München za kake tedne. O tem, da bo šel Kos v Rim mi ni nič znanega. Pri nas v arhivu sicer navadno za 'kratek čas' je dobro preskrbljeno. Vedno kaj zabavnega. Danes smo imeli sejo novega upravnega odbora. Kako pa Ti? Vem, da si ves v delu. Kar se tiče receptov pa vedi, da vsak recept ni za vsakega. Glede žemelj sem jaz preizkušen specialist, dvomim pa, da bi Ti mogel uspeti v tej smeri, brez škode za zdravje. Zato moj recept raje opusti. Želim Ti obilo uspeha pri Tvojem napornem delu. Kdaj se misliš vrniti? Prejmi moje iskrene pozdrave, Pavle Blaznik.«

S sprejetjem zakonodaje o družbenem upravljanju so v univerzitetnih svetih večino dobili zunanji člani, personalna komisija univerzitetnega sveta je od januarja 1957 za kandidate zahtevala »moralno-politične ocene«. Žontar je redno hodil v cerkev k maši in svojih verskih nazorov nikoli ni skrival, kar je bilo seveda povsem v nasprotju z moralnopolitičnimi kriteriji, ki so se tedaj zahtevali od pedagoških delavcev, še posebej od univerzitetnih učiteljev. Univerzitetni svet v novi sestavi je Žontarju zavrnil ponovno izvolitev, zaradi česar je s 1. 2. 1958 izgubil službo na ekonomskem inštitutu. Tako je bil Žontar leta 1958 prisilno upokojen,

Blaznik pa je bil takrat že zaposlen na Inštitutu za zgodovino pri SAZU. Žontar je še naprej sodeloval na sejah širše redakcije za gospodarsko zgodovino Slovencev na tem inštitutu. Sicer mu ni bilo lahko, a čeprav je ostal brez službe in bil prisilno upokojen, volje do dela ni izgubil. Bil je sicer bolj odmaknjen od dogajanja, vendar je ostal reden gost v arhivih in na inštitutu pri prijatelju Blazniku. Ta je sčasoma tudi poskrbel, da je Žontar, čeprav tam ni bil zaposlen, dobil v njegovi pisarni v uporabo pisalno mizo. Tako je Žontar ob določenih dnevih zjutraj redno prihajal k njemu, ko se je odprla čitalnica pa se je običajno napotil v državni arhiv. Srečan Žontarja in Blaznika se dr. Darja Mihelič, sodelavka zgodovinskega inštituta ZRC SAZU, spominja takole: »Seniorja (Blaznik in Žontar) sta včasih zaprla običajno odprta vrata med mojo in njuno sobo in imela sem ju na sumu, da si imata povedati tudi kaj 'zabeljenega'.«⁴⁹

Leta 1958 je bil Žontar polno zaposlen z raziskovalnim delom, kakor je napisal Blazniku: »18. 7. 1958 Dragi! Tvoji želji, izraženi v pismu z dne 17. tega meseca, žal ne morem ustreči. Imam preveč zaostankov v poslu. Na prijetno snidenje prihodnji teden v Ljubljani. Iskreno pozdravljam gospo soprogo in Tebe, tvoj vdani Josip.«

Neprijetnih presenečenj za Žontarja pa še ni bilo konec. Avgusta 1959 mu je država nacionalizirala njegov vrt z manjšo hišo, v katero so kasneje mestni funkcionarji naselili sestro ministra Toneta Fajfarja. To se je dogajalo prav v času otvoritve novih prostorov Loškega muzeja na Loškem gradu, kar je, kot omenja Žontar, botrovalo temu, da ni prišel na otvoritev. Čeprav Žontarju ni bilo lahko, ni bil dolgo zagrenjen, čebele je preselil na preostanek vrta ter ga še naprej skrbno urejal.

Med drugim o tem spregovori tudi v pismu Blazniku: »Dunaj 18. 10. 1959 Dragi kolega! Čas je že, da pišem. Po mojem rojstnem dnevu 23. septembra, ki sem ga moral še doma obhajati, sem 'odraščal' naslednji dan v Gradec. Upal sem, da Te še najdem pri delu v arhivu. Toda na veliko začudenje ni bilo ne Tebe niti gospoda ravnatelja arhiva dr. (Fritza) Poscha. Zelo sem hvaležen, da si opozoril omenjenega gospoda, da bom prišel delat v Gradec. Zato v tem pogledu ni bilo zadržka, vendar onega navdušenja vendarle ni bilo, kakor pred leti. Upam, da se bo to zopet uredilo, saj je dovoljenje za delo dobil tudi mladi Hauptmann Ferdo iz Sarajeva, ki je sedaj tu na Dunaju. V Gradcu sem garal 14 dni, ne le zase, namreč tudi za gospodično (Marijo) Verbičevo in sina Jožeta,⁵⁰ ki je imel tudi nekaj želja za 18. stoletje. Ob tej priliki sem obiskal v Gradcu nekdanjega sošolca z inštituta za zgodovino na Dunaju, univerzitetnega profesorja dr. Sas-Zalozieckyga,⁵¹ ki ga nisem videl 40 let. Ko sem pa dospel na Dunaj, je bila

49 Mihelič, Problematika raziskovanja lokalne zgodovine in vloga Josipa Žontarja v njej, str. 15.

50 Zgodovinar dr. Jože Žontar, Josipov sin.

51 Profesor. dr. Wladimir Sas-Zaloziecky, predstojnik umetnostnozgodovinskega inštituta na univerzi v Gradcu. Kot izhaja iz dopisovanja med Zalozieckym in Žontarjem, je ta Žontarju leta

prva vest, ki sem jo prejel, da je omenjenega profesorja zadela kap in je umrl 4. 10. Bil je znan umetnostni zgodovinar, dober znanec g. profesorja Steleta. Prosim, da bi sporočili gospe Steletovi za njenega soproga to žalostno novico. Momento mori! Bil je eno leto mlajši od mene. Tu na Dunaju imam v arhivu dvorne komore tudi Jugoslovana za tovariša, ki ga pa žal ne poznam, inženirja Petrovića iz Beograda. Študira tehnične naprave v Srbiji in Banatu v 18. stoletju (mostove, regulacijo rek, rudniške naprave) ter si da na stotine strani in številne risbe mikrofilmati. Tudi v Gradcu si je dal neki zgodovinski inštitut iz Benetk mikrofilmati okoli 8000 strani za zgodovino trgovine z Benetkami. Ne vem kdaj pride gospodična Verbičeva sem. Morda bom jaz moral prej domov. Kako poteka delo v inštitutu? Ste imeli že kakšen sestanek in je g. dr. Vilfan predložil nadaljevanje referata o zemljiškem gospodstvu? Ali je Zgodovinski časopis srečno izšel, 'post tot discrimina rerum'⁵² in II. del 'Zgodovine Jugoslavije'? Prosim sporoči vsem članom delovnega krožka moje pristrčne pozdrave z željo, da bi bilo delo uspešno in ekspeditivno. Za profesorja Kosa in Zwitterja je naročil prof. H. F. Schmid pozdrave. Je precej bolehen. Mora pa od enega kongresa oziroma sestanka do drugega. Študentov pa nima skoraj nič. Asistentka je en mesec na študijskem potovanju v Beogradu, asistent pa gre za 8 mesecev na študijsko potovanje v Pariz. Tu je precej štipendij na razpolago. Kakor sem izvedel si bil nejevoljen, ker nisem prišel na slovesno otvoritev v Škofjo Loko. To je docela upravičeno. Do zadnjega sem bil odločen, da pridem, in sicer z ženo, ki se je veselila na ta izlet. Potem pa je nastopilo slabo vreme in neka čudna slabost, ker mi je nenadoma padel krvni tlak ... Pridružila se je še žalostna vest o usodi mojega lepega vrta v Kranju. Vse skupaj mi je zagrenilo, da nisva šla. Bil sem pa tudi mnenja, da Tebe zaradi dela v Gradcu vobče ne bo. Tako pa si bil upravičeno hud name in moj zagovor nima namena, da bi svoj izostanek olepšal. Tu sem našel mnogo gradiva za 16. stoletje, tudi za Volbenka Schwarza še nekaj dodatnih drobtinic. Zelo me veseli, samo oči me že bole, ker gre iz dneva v dan stalno napeto branje in listanje. Kakor izvem bo zadnje zborovanje slovenskih zgodovinarjev ostalo v analih zabeleženo kot poskus 'communitatem historicorum fentati'.⁵³ Upam, da si zdrav Ti in Tvoji. Z iskrenimi pozdravi tudi gospe dr. Meliti Pivec Steletovi Tvoj Josip Žontar.«

Blaznik mu je takoj odgovoril: »21. 10. 1959. Dragi Kolega! Iskreno se Ti zahvaljujem za drago pismo, ki sem ga danes prejel. Hitim z odgovorom, da te moje pisanje še doseže na sporočenem mi naslovu. Veseli me, da si z delom in žetvijo zadovoljen. Vem, da boš prinesel polno torbo dragocenih zapiskov, s katerimi boš obogatil našo znanost. Midva sva se skoro srečala z vlaki. Ti si potoval v Avstrijo 24. 9. 1959, jaz sem se vračal v Celje 23. 9. ponoči. Bil sem že

1959 priskrbel tudi poceni stanovanje za čas njegovega bivanja v Gradcu.

52 *Po tolikerkih nezdah* (modificiran citat iz Vergilove *Eneide*).

53 Mišljeno je Zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Murski Soboti leta 1959, o reviziji politične zgodovine ipd., na katerem je prišlo do množične zastrupitve s hrano.

zelo naveličan, saj me dobro razumeš. Znanstveno je pač lepše delati v inozemskih arhivih. Vedel sem, da je Posch na dopustu. Vrnil se bo spet te dni. Je prijeten človek, tudi naklonjen, vendar dolžnost je dolžnost. Vsa njegova okolica mu ni enaka. Nadomešča ga dr. (Wolfgang) Sittig. Verbičeva svoj odhod stalno odlaša. Sedaj govori o 26. tega meseca. Razumem jo dobro. Reva ni zdrava. V zadnjih mesecih je shujšala ... Tudi (Jože) Šorn se odpravlja na turnejo okrog 1. 11. Ko Ti naštevam že vse te 'avstrijce', naj Ti povem, da je komisija spet odredila, da greva z Otorepcem ponovno v Avstrijo in to vsak za dva meseca. Lahko mi verjameš, s kakšnimi občutki sem vzel na znanje to odločitev. Spet bom štel dneve, kot nebogljjen šolarček, kdaj bo minil ta čas. Glede tvojega izostanka ob otvoritvi loškega muzeja na loškem gradu – informacije niso povsem točne⁵⁴ – ne more biti govora o kaki nevolji – jasno pa je, da smo Te pogrešali. Muzej je zares lep, zelo dostojno opremljen – skratka: situacija je taka, da se samo bojim kake nepredvidene nesreče. Zaenkrat gospodujemo sami nad vsem gradom. Za gostinstvo so predvideni le prostori manjše ... Zanima Te delo v institutu. Sporočiti Ti moram, da mi doslej navzlic precejšnjim prizadevanjem ni uspelo sklicati seje. A vzrok ni na elaboratih. Imam že razmnožen Valenčičev elaborat (kmečke organizacije ...) ... trdno obljubljen Vilfanov elaborat o zemljiških gospostvih. Odtlej pravi tudi Grafenauer, da bo gotov s svojim poljedelskim orodjem. Elaborat o lovu mi je predložila tudi Ema (Umek). Koncept sva že temeljito predebatirala. Drugo predelano izdajo mi bo predložila v začetku novembra. V rokah imam tudi Novakov osnutek o tehniki živinorejskega obrata. Povabil sem ga na razgovor ... Dan za dnem bombardiram Miheliča, ki se je sedaj menda vendar spravil h geslu. Sestanek imava dogovorjen za prihodnjo sredo. Če bo šlo po načrtih, bomo imeli v novembru in decembru po dve seji. Tako ne bo nastal nevaren zaostanek. Konec 1960 se bliža, ko naj bi bili v skladu z načrtom vsi elaborati agrarne skupine v predalu. Zgodovinski časopis seveda še ni izšel, enako tudi ne II. del Zgodovine jugoslovanskih narodov. Do konca koledarskega leta – upam, da bo tudi to zagledalo luč sveta. Mursko Soboto smo večinoma že preboleli ... Bodi zadovoljen, da nisi bil zraven. Upam, da se vrneš še pred mojim odhodom in da se vidiva za mizo pri prvi novembrski seji. Iskreno Te pozdravlja, tvoj Pavle Blaznik.»

Leto zaključuje Žontarjevo pismo Blazniku: »25. 12. 1959 Dragi Pavle! Upam, da si se vrnil domov in da praznuješ božične dneve v domačem krogu, dokler Te ne kliče službena dolžnost zopet drugam. Čeprav nekoliko 'post festum', dovoli, da v imenu svoje žene in v svojem voščim Tebi in Tvojim prav prijetne praznike in v Novem letu 1960 obilo sreče ter zadovoljstva, kolikor se ga da doseči na tem 'grbastem' svetu. Menda moraš ob koncu meseca na sejo v Beograd. Upam, da boš po Novem letu zopet v Ljubljani. Zelo rad bi ti izročil

54 Takrat je bil muzej preseljen in 16. avgusta 1959 je bila slovesna otvoritev muzejskih zbirk na Loškem gradu.

listnico, kakor sva se zmenila. Prav posebno pa bi želel, da mi posvetiš nekaj več časa za pomenek o nekaterih znanstvenih vprašanjih, s katerimi sem se začel ukvarjati in ki so tudi v tesni zvezi z delom pri 'Leksikonu'. Morda bo 4. januar tudi zate primeren? Pristrčno pozdravlja Tebe in gospo soprogo, Tvoj vdani Josip Žontar.»

Žontar je napisal več člankov v *Loške razglede*. O enem izmed njih je poročal: »1. 7. 1960 *Dragi! S težavo sem skrpal članek za Loške razglede. Deloma sem ga moral pisati z roko, ker pisalni stroj ni bil na razpolago. Saj boš razumel zakaj in ne boš zameril. Če je goden spis ga prevzemi, ali pa malo preuredi. Korekture bom že sam bral in morda kakšen drobec dodal. V Ljubljano zaenkrat ne utegnem priti. Iskrene pozdrave Tvoj vdani Josip Ps.: Ko pridem prinesem rokopis (trgovsko računico).*«

Blaznik je med Žontarjevimi kolegi in prijatelji zasedal posebno mesto, kar je razvidno iz naslednjega Žontarjevega pisma: »*Kranj, 28. 6. 1961 Dragi Pavle! Ta teden zaradi zbiranja češenj ne morem v Ljubljano. Zato Ti tem potom prav iskreno čestitam k godu. Ljubi Bog naj Ti nakloni trdnega zdravja še naprej, da bom imel še vsaj enega prijetnega tovariša in prijatelja, zgodovinska veda pa vrednega zastopnika in zagovornika. Pristrčno Te pozdravlja, vdani Josip Žontar.*« Blaznikov odgovor ni ohranjen, mu pa je Žontar v začetku septembra ponovno pisal, tokrat tudi s povsem praktično prošnjo za nakup rezervnega dela za škropilnico: »*6. 9. 1961 Dragi! Pristrčna hvala za sporočilo, ki sem ga prejel 6. tega meseca. Ker se bojim, da bi nastal pri direktnem naročilu pri podjetju kakšen nesporazum, Ti pošiljam sliko škropilnice ... Prilagam tudi bankovec Gotovo Ti je malo nevsučno, pa Te vendar lepo prosim, da mi jo kupiš ... Vse skupaj pa vzemi s seboj o prvi priliki, ko prideš v Ljubljano. Pa prosim ne zameri! Pristrčna hvala za vse in iskrene pozdrave Tebi in gospe soprogi Tvoj vdani, Josip Žontar. Ps.: Sestrična Minka me je prosila, da Ti sporočim, da je v Trstu umrla Avgusta Lavra.*«

Ob Blaznikovem šestdesetem rojstnem dnevu je Žontar pustil na njegovi pisarniški mizi buteljko z naslednjim posvetilom: »*28. 6. 1963 Dragi, ob Tvojem življenjskem jubileju in godu Ti iskreno čestitam. Ljubi Bog naj Ti nakloni še dolgo vrsto zdravih in plodnih let. Buteljka na mizi naj te spomni znanega reka: Kol'kor kapljic tol'ko let! Tvoj vdani Josip Žontar.*« Čestitke mu je pošiljal tudi za god: »*Kranj, 28. 6. 1965 Dragi! Vročina in obilica dela preperečujeta, da bi prišel v Ljubljano. Zato se tem potom spominjam Tvojega goda ter Ti želim vse dobro, zlasti krepkega zdravja. Enako naj Ti bo mila sreča pri vodstvu del za 'Enciklopedijo gospodarske zgodovine Slovencev'. Preden odideš na dopust, bi še rad malo pokramljal s Teboj ...*« Ko je Žontar zaključeval razpravo o kranjskem deželnem vicedomu, ki jo je izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti v letu 1966, je zapisal: »*Dragi, zadnji torek (14. julija) sem Te ves dopoldan čakal v inštitutu, pa si bil najbrž zadržan. Ker bi rad dokončal 'vicedoma', bi zelo rad nekaj pojasnil v zadevi s karto vicedomskih posesti v okolici Ljubljane okrog*

leta 1500, ki sem jo šele pred kratkim prejel. Zato lepo prosim, sporoči mi, do kdaj boš v Ljubljani in kdaj odideš na dopust. Lepo pozdravlja Tvoj Josip.»

Leta 1965 se je, ob 35. obletnici sestankov loškega Profesorskega ceha, manjša družba članov izpred vojne sestala v ponedeljek, 23. 8. 1965, v Škofji Loki. Sestanka so se udeležili: Franc Alič, Janez Dolenc, France Planina, Pavle Sušnik, Dora Vodnik - Pegan, Josip Žontar, Pavle Blaznik, Franc Jesenovec, France Koblar, Jakob Šolar in Ivan Štalec. Šolar je opravil mašo v nunski cerkvi, posebej so se spomnili vseh umrlih članov: dr. Lovra Sušnika, Franca Koširja, Toneta Šifrerja, Petra Eržena, Martina Fortune, dr. Martina Gorjanca in dr. Toneta Dolinarja. O srečanju je Planina zapisal: »Nato smo se do popoldneva zadržali pri prijateljskih razgovorih v Škoparjevi hiši v muzeju in se spomnili, da je Loški muzej plod pobude, ki smo jo dali na sestanku leta 1936.«⁵⁵

Blaznik je Žontarju voščil ob njegovi sedemdesetletnici: »*Ljubljana 22. 9. 1965 Dragi prijatelj! Ob lepem življenjskem jubileju, prosim, da sprejmeš tudi čestitke naše rodbine. S ponosom lahko gledaš na prehojeno pot, ki Ti ni bila vedno gladka. Z vztrajnim in zagrizenim delom si močno obogatil našo historiografijo. Želim, da s svojim tako uspešnim delom nadaljuješ še dolgo vrsto let. Naj Ti ljubi Bog nakloni mnogo sreče in zadovoljstva. Predvsem Ti želim krepkega zdravja in notranjega miru. Ad multos annos-felices et sanos! Pristrčno pozdravljamo vsi tebe in Tvoje Pavle.»*

Žontar se je Blazniku kmalu zahvalil. V tej zahvali je moč zaslediti tisti humor, ki je bil Žontarju, kljub običajno bolj »profesorski« drži, vendarle lasten: »*24. 9. 1965 Dragi prijatelj, za tvoje ljubeznive čestitke in tople besede prejmi mojo pristrčno zahvalo. Malo sem upal, da me obiščeš v mojem 'ostanku zemljiškega gospostva', ki pa nima več podložnikov. Pri tej priliki bi mogel prevzeti onih 5 litrov žganja (češnjevca), ki sem ga za Te prihranil. Upam, da bo oktobra doma toliko v glavnem delo opravljeno, da bom utegnil priti v Ljubljano, na intimen pomenek 'v Olimpu'. Lepo pozdravlja Tebe in vse Tvoje moja žena in Tvoj vdani Josip Žontar.»*

Približno leto kasneje je Blaznik Žontarju odgovoril v zvezi s podatki o Poljanski dolini: »*Celje 15. oktobra 1966 Dragi Prijatelj! Pregled zapiskov je dal naslednji rezultat. V vsej Poljanski dolini v urbarjih se do leta 1714 najde le en ustrezen podatek. V urbarju 1709–1714 se pojavi ime Adam Ingolič, ki je bil gruntar v Poljanah na Vidmu (še danes posest na Vidmu=Vidmar, gostilna). Ime najdemo med 'Coloni ecclesiae', zato ga ni dobili v rednem vrstnem redu, kot si sicer slede kmetije (npr. v Gorenji vasi, Poljanah itd.), marveč pri kmetijah s skupnim naslovom 'Coloni ecclesiae'. Podatek je glede na Tvojo nalogo kar ustrezen. Nič nas ne moti oblika Ingolič, namesto Inglič; gre le za varianto. Prav tako pa nakazuje, da se je Inglič iz Srednje vasi zelo verjetno tja preselil iz Poljan. Jože naj pogleda v DAS-u še urbar iz 1754, ki se nahaja v dominikalnih aktih (fasc.2). Tam boš mogoče dobil sled, ki vodi iz Poljan v Srednjo vas. Iskreno pozdravljam tebe in tvoje, Pavle.»*

55 Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka, Kronika sestankov loških profesorjev.

Leta 1968 je Žontar, ki se je v jesenskem Kranju počutil precej odmaknjenega in naveličanega, potožil Blazniku: »5. 11. 1968 Dragi prijatelj, že drugi mesec čakam na kakšno tvoje obvestilo, toda zaman. Ti si po letnem odmoru zopet v Ljubljani sredi znanstvenega dela, zlasti na morebitnem sestanku ožjega odbora, udeležuješ se tudi kulturnega in družabnega življenja, nasprotno pa jaz ždim v Kranju kot 'suha veja' brez prijateljev in kulturnih stikov. Celo pošte ne dobivam skoraj nobene. Tudi dela na vrtu in pri čebelah sem se naveličal in prav hrepenim po prijetnem pomenku s Teboj. Zaradi slabega vremena sem sicer sedel zopet k mizi, pa mi nekam manjka primerne

Blaznik govori na praznovanju Žontarjeve sedemdesetletnice. V Žontarjevi hiši, Kranj (1965). (vir: zasebna last)

volje in 'notranjega ognja', da bi se lotil kakšnega novega 'predmeta'. Kako je z zdravjem pri družini in pri naših kolegih, zlasti g. akademika prof. M. Kosa? Kakor povzemam iz časopisnih vesti, so nas slavisti nekam prehiteli s svojo publikacijo. Pri zadnjem obračunu potnih stroškov me je opozoril g. Horvat, naj Te prosim, da v predlogu za poročilo mojih potnih stroškov pripišeš: 'prihaja z avtobusom' ... Prosim, da oprostiš, ko Te nadlegujem s to formalnostjo. Pristrčno Te in vse tvoje pozdravlja vdani Josip Žontar«.

Blaznik je že čez dva dni odgovoril: »7. 11. 1968 Dragi prijatelj! Za pismo, ki sem ga danes prejel, se Ti iskreno zahvaljujem. Tvoj pesimizem seveda nima osnove. O kaki suhi veji ni govora! To sam dobro veš in ni treba, da Ti to šele dopovedujem ... Seje namenoma nisem skliceval, čeprav bi glede na gradivo mogel sklicati sestanek. Valenčič je oddal tekst o gozdu. Debatirali bi lahko o Grafenauerjevem Obratu. Toda mnenja sem, da bi bilo bolje, da prej tekst o gozdu prečistimo na sejah ožje redakcije. Jutri namreč spet odpotujem v Gornji grad za nekaj dni. Decembra bomo spet zasedali in upam, da bo dotlej gotov s tekstom tudi Cvit⁵⁶ in bi tako konec koledarskega leta imel vse tekste prečiščene v predalu. Tako bi mogel v februarju 1969 v celoti tekste ponovno pregledati, jih uskladiti in urediti v bistvu tudi vprašanje ponazoril itd. Vsekakor menda nisem prevelik optimist, če sodim, da bomo šli 1969 s prvo knjigo v tiskarno. Druga knjiga naj bi sledila prvi 1970 oziroma 1971. Sprašuješ za zdravje. Jaz se

ne morem pritoževati, pač pa se prof. Kos nič dobro ne počuti ...⁵⁷ To bi bile glavne novice. Naj Te ob tej priliki spomnim na razgovor glede češnjevca. Skoraj se ne upam nadlegovati Jožeta. Mogoče bom našel kak drug način, da pridem do kapljice, ki ji zlepa ni para. Prejmi Ti in Tvoji moje prisrčne pozdrave. Mogoče se boš v prihodnjih dneh kaj oglasil v Ljubljani? Ponovno z najlepšimi pozdravi, Tvoj vdani Pavle.»

Žontar se je leta 1970 zahvalil Blazniku za praktične nasvete: »26. 6. 1970 Dragi! Včeraj sem se vrnil s popoldanskim brzcem iz Gradca domov. Bil sem po desetih dneh nepretrganega dela precej utrujen. Tvoji dobrohotni nasveti za bivanje in študij v Gradcu so mi obilo koristili. Bog Ti povrni. Ker je sedaj v Gradcu drugačen delovni čas, kakor je bil tedaj, ko si bil Ti zadnjič v Gradcu, ga navajam ... Kot vidiš 40-urni delovnik, za naju manj ugodno. Vrzeli sem porabil za knjižnice, zlasti za 'Deželno knjižnico' v Joaneju-Kalchbergasse, ki je zelo blizu hotela. Tam je močno postrežljiv dr. Graff v posebni sobi (poleg splošne čitalnice) ki nosi kuriozno ime 'Gelehrtenzimmer'. O razmerah v arhivu bi se raje ustno pomenila. Nameravam priti 2. julija, ako boš tedaj v službi. Kdaj nameravaš oditi v Gradec? V prvi polovici julija ne bo dr. Poscha, saj večino poslov opravlja g. dr. Pferschy. K tvojemu godu, ki ga praznuješ v ponedeljek, Ti iskreno čestitam in želim vse dobro, zlasti zdravja in polno uspeha v znanstvenem in organizatornem pogledu! Prisrčno pozdravlja Tebe in vse Tvoje Tvoj Vdani Josip Žontar.«

Posebno topla so bila Blaznikova voščila ob Žontarjevih rojstnih dnevih. Tako ob Žontarjevi 75-letnici: »Ljubljana 21. 9. 1970 Dragi prijatelj! K tvojemu življenjskemu jubileju Ti iskreno čestitam z vročimi željami, da bi Ti ljubi Bog še naprej ohranil trdno zdravje in Ti naklonil obilo sreče v rodbini in pri znanstvenem delu. Z zadoščenjem lahko gledaš na prehojeno pot, ki sicer ni bila vedno posuta s cvetjem, a Te je vedno vodila samo kvišku. Srečen v rodbinskem življenju lahko z notranjim zadovoljstvom uživaš tudi bogate sadove, ki Ti jih prinaša trdo znanstveno delo Tvoj Pavle.«

Odsev ozkega gledanja povojne politike na Žontarja in njegovo znanstveno delo razkriva preverka UDBE, pripravljena decembra leta 1970; njen cilj sicer ni bil Žontar, a lahko v njej med drugim preberemo tudi nekaj o njem. Bil naj bi precej religiozen, povezan z bivšimi kranjskimi veljaki, napisal je »Zgodovino Kranja in mu v zvezi s tem politični forumi občine očitajo, da je njegovo delo pristransko apolitično« (sic!).⁵⁸ Ideološko utemeljenost tovrstnih očitkov in njihovo zgrešenost so vedno znova dokazovale in demantirale Žontarjeva objave (npr. tudi v *Kranjskem zborniku*, 1970) ter seveda tudi nespremenjen ponatis *Zgodovine mesta Kranja* leta 1982. Izšel je kmalu po Žontarjevi smrti, v nespremenjenem izvorniku ga je založila Skupščina občine Kranj s tremi dodanimi uvodnimi študijami.

57 Zgodovinar dr. Milko Kos; po njem se od leta 1977 imenuje Zgodovinski inštitut Milka Kosa.

58 Arhiv Republike Slovenije, preverka št. 1961.

Leta 1971 se je Blaznik obrnil na Žontarja zaradi njegove knjige o svilogojstvu in ga prosil, da knjigo in še nekaj podatkov pošlje Carlu Poniju v Bologno.⁵⁹

Strokovno sodelovanje med Blaznikom in Žontarjem je v začetku sedemdesetih let postalo vedno bolj intenzivno. Blaznik je pomagal Žontarju, da je SAZU v tisk sprejela njegovo temeljito monografijo *Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju*, ki je izšla leta 1973. Rokopis je bil 8. 12. 1972 sprejet na seji razreda za zgodovinske in družbene vede SAZU, na seji predsedstva pa 27. 2. 1973. Delo je Žontar posvetil spominu na starša, Primoža (1858-1934) in Ano, rojeno Bauer (1869-1949), kot je zapisal Žontar, ki sta mu *kljub zelo skromnim razmeram v težkih vojnih časih* omogočila študij na dunajski univerzi.⁶⁰ V uvodu se je za pripombe in nasvete zahvalil tudi Blazniku.

Izdaja Žontarjeve knjige v letu 1973 pa ni bila samoumevna. Svojo skrb je v začetku leta 1971 izrazil v pismu Blazniku: »18. januarja 1971 Dragi, od Novega leta sem bolan. V sredo moram že tretjič na zdravniški pregled ... Bojim se, da bom moral v bolnico. Lahko si predstavljaš, kako pogrešam moje običajno znanstveno delo, vendar vse prepuščam ljubemu Bogu. Dovo!i, da Te prosim za naslednje. Sporoči moje pozdrave g. prof. Kosu in vprašaj, kako stoji zadeva z mojim rokopisom. Ali so ga oddali komu v presojo oziroma se že pogajali s kakšno tiskarno. Bojim se, ako g. Kos februarja odloži breme glavnega tajnika, da se nihče ne bo zanimal za natis moje študije. Končno želim Tebi in vsem Tvojim srečno zdravo in uspehov bogato leto 1971. Prisrčno pozdravlja Tvoj vdani Josip Žontar.«

O tem je zapisal tudi Blaznik, ko je Žontarju voščil za god: »Ljubljana 17. marec 1971 Dragi prijatelj! V torek smo se razšli, ne da bi Ti mogel čestitati h godu. Zato skušam danes opraviti pismo. Želim Ti pač vse najboljše predvsem trdnega zdravja Tebi in Tvojim najdražjim. Obenem: mnogo znanstvenih uspehov – predvsem, ker Ti je trenutno najbolj pri srcu: da bi se kaj kmalu odločilno premaknilo vprašanje publikacije Tvojega velikega dela! V torek sem bil rahlo razočaran. Mislil sem se vsaj na kratko zahvaliti, pa ni bilo mogoče, ker se kot prvi v tej smeri res nisem smel oglasiti! Lep pozdrav Tebi in Tvojim. Pavle.«

Blaznik ni Žontarju le vlival pogum, ampak mu je skušal tudi drugače pomagati: »30. 6. 1971 Dragi prijatelj! Iskreno se zahvaljujem za prijazna voščila. Pred dnevi sem imel sestanek z Grafenauerjem, pa sem ob tej priliki načel tudi vprašanje tvojega rokopisa. Obljubil mi je, da se bo lotil tega dela v juliju. Upam da bo besedo držal ...« Žontar pa je z nasveti in pripombami Blazniku pomagal pri pripravi monografije o Škofji Loki in loškem gospostvu, ki je izšla leta 1973.

Žontar piše Blazniku v zvezi z nekaterimi izrazi: »19. 8. 1971 Dragi, glede izrazov 'lidern' in 'ferchtmeder, viechtmeder, fuchmeder' nisem imel zelenega

59 Žontar, *Svilogojstvo in svilarstvo na Slovenskem od 16. do 20. stoletja*.

60 Žontar, *Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju*.

polnega uspeha. 'Lidern' pomeni = gerben = strojiti ... Žal sta gospa dr. Verbičeva in (Majda) Smoletova na dopustu. Tako nisem mogel do velike izdaje Lexerja v Arhivu Slovenije v Ljubljani. V NUK pa nisem mogel več nazaj. Morda vprašaj g. prof Rybača po telefonu. ... Oprosti zaenkrat, da Ti več ne vem odgovoriti. Iz konteksta morda kaj povzameš, za kakšne kože gre. Lepo pozdravlja, želi Tebi in Tvojim vse dobro Tvoj Josip Žontar.»

Leta 1972 sta Blaznik in Žontar skupaj pregledala rokopis Blaznikove knjige o freisinškem loškem gospostvu. Žontar je o njej takole razmišljal: »*Kranj, 19. 7. 1972 Dragi Prijatelj! Naslov si zabeležil tako-le: Freisinško loško gospostvo Nastanek in razvoj do sekularizacije 1803. Če Bog da, bi rad do 27. 7. dovršil prevod in se ta dan oglasil pri Tebi, da skupno preudariva sporne točke. Ako bi bil ta dan nujno zadržan, prosim me obvesti prej, ker drugega posla nimam v Ljubljani. Delati pa morava s pavzami. Še neko prošnjo imam. Nekdo me je povprašal glede gostilne na Gašteju, ki jo je dolgo imela rodbina Šmid. Morda imaš v svojih zapiskih kaj o njej. Morda je zelo stara, celo graščinska taberna tu na meji med Kranjem in freisinškim gospostvom. Od kdaj neki jo je imela rodbina Šmid, ki so gotovo iz ene od obeh dolin? Vreme je zelo muhasto. Moram biti zadovoljen, da zaenkrat v Kranju nismo imeli izdatnejše toče. Moj pisalni stroj nekam peša, pa bo že še moral služiti. Otroci so odšli na morje, vendar tudi tam ni prida. Jaz sem zadovoljen z vrtom. Veseli me, da je rokopis v tiskarni. Naprej ga boš že spremljal, saj si podobne posle že neštetokrat opravljal. Prisrčno Te pozdravlja in enako Tvojo gospo soprogo Tvoj Josip Žontar.»*

Žontar se je posebej posvetil povzetku: »*28. 7. 1972 Dragi! Lepo prosim, vzemi slovenski tekst povzetka s seboj. Ugotovil sem, da je potrebna ponekod kontrola. Na svidenje v ponedeljek - Lepo pozdravlja Tvoj Josip Žontar.»* In nato: »*Dragi! Zadnjič sem nekaj pozabil. Prvi stavek povzetka mi ni ugajal v sedanji stilizaciji. Prosim, da ga le izpremeniš: Das Gebiet von Loka war mindestens seit dem Neolithikum besiedelt; dies beweisen mehr die zufällig entdeckten Funde als die fach- und planmässig durchgeführten Grabungen. (Naprej kakor v tekstu) Oprosti moji pozabljivosti in upam, da nisem prepozno prosil izpremembo. Iskren pozdrav Josip»*. Žontar oktobra in novembra 1972 piše Blazniku in med drugim zapiše: »... Smatral sem za svojo dolžnost, da Ti pišem te vrstice, ker prihodnji teden najbrž ne pridem k Tebi na 'Olimp'. Z najlepšimi željami ... Tvoj vdani Josip Žontar.»

Blaznik je cenil Žontarjevo pomoč in se mu v uvodu v svoje monumentalno delo o Škofji Loki in loškem gospostvu prav posebej zahvalil: »*Veliko zahvalo sem dolžan znanstvenemu sodelavcu v pokoju prof. dr. Josipu Žontarju, ki je prebral rokopis, mi bil ob strani z bogatimi nasveti ter oskrbel nemški prevod povzetka.*«⁶¹

Kot že omenjeno, je Blaznik pomagal Žontarju pri pripravi izdaje njegovega

61 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. VIII.

dela o obveščevalni službi Habsburžanov: »27. februarja 1973 Dragi prijatelj! Sporočam Ti o situaciji. Pazljivo sem bdel nad tvojim rokopisom. Konec tedna sta šla Cvit⁶² in Bogo⁶³ v Beograd na sejo in je Bogo imel mnogo prilike, da se je s Cvitom pogovoril. Zabičal sem mu, da mora biti rokopis spet na predsedstvu do ponedeljka. No, tako se je tudi zgodilo. Cvit je bil včeraj pri meni z rokopisom. V bistvu se strinja in je napisal v tem smislu tudi poročilo za predsedstvo. Vse skupaj smo včeraj zanesli spet na predsedstvo in prav sedaj je seja, kjer bo predsedstvo vsekakor sprejelo=odobrilo predloženo razpravo. Pač pa ima Cvit nekaj pripomb, ki jih bo moč v kratkem urediti. Zato sklicuje v dogovoru z Grafenauerjem kratek sestanek in to v soboto, 3. marca, ob 12h v moji sobi. Če bi kakorkoli tebi ta datum in ura ne ustrežala, prosim, sporoči, enako bom tudi jaz Tebi sporočil, če bi prišlo z naše strani do kakega zadržka. Vsekakor bi svetoval, da se termina držimo, ker bi rad spravil v pogon celo stvar. Sedaj je po moje ugoden moment, kaj bo čez pol leta, ne vem. Računam torej, da se v soboto srečamo v moji sobi. Prisrčno pozdravljam tebe in Tvoje, tvoj Pavle.«

Blaznik je leta 1973 dopolnil sedemdeset let, Žontar na prijateljev osebni praznik seveda ni pozabil: »Kranj 27. junija 1973 Dragi, Ob Tvojem življenjskem jubileju in zasluženem slavu Ti iskreno čestitava in želiva še mnogo zdravih in plodnih let! Obenem lepo pozdravljava gospo soprogo, ves mladi rod, zlasti pa Tebe Anica in dr. Josip Žontar.«

Večji del njunega dopisovanja v drugi polovici leta 1973 se nanaša na izdajo Žontarjeve monografije o habsburški obveščevalni službi, vmes pa so tudi čisto praktične stvari: »Dragi Prijatelj! Prejel sem pošiljko in takoj pričel z delom. Če moreš, prosim določi in mi sporoči datum, ko bi se sestala in ugotavljala napake ... Lepo pozdravlja in se priporoča Tvoj vdani Josip Žontar.« In podobno: »19. 7. 1973 Dragi, zdravila imam in jih prinesem v ponedeljek v Ljubljano, če bo vreme dopuščalo. Veseli me, da je moje pismo dospelo; upam, da ni večjega zadržka glede tiskarne. Lepo pozdravljam Tebe in vse Tvoje Tvoj vdani Josip Žontar.«

Žontar je imel z monografijo še precej dela, kar dokazuje njegovo pismo Blazniku: »Dragi prijatelj! Zahvaljujem se za Tvoje pismo z dne 8. tega meseca in poslano korekturo. Neprecenljiv je Tvoj trud zame. S težavo sem pregledal vse in rdeče označil, kar sem še našel pogršk. Čudim se, da naslovnega lista še vedno niso mogli brezhibno staviti. Nemški tekst ima še dosti preveč napak in bi bilo dobro, da jih popravljene vidiva, preden gre v tisk. Ko sem oddal register g. Ješetu, sem mu tudi izročil 'Kazalo', ki sem mu po tvojem vzoru dal naziv 'vsebina', ker mi bolj prija. Tudi registru sem dal naslov 'Osebe in kraji' ter ne 'imenik krajev in oseb', kar zveni tako plehko. Na željo g. Ješeta sem dodal majhen 'Slovarček turških izrazov', ki mora biti v 'vsebini' tudi omenjen. Enako sem

62 Dr. Fran Zwitter.

63 Dr. Bogo Grafenauer.

dal g. Ješetu 'kolofon', ki ga za zdaj ni zraven ... Zato bo morda najbolje, ako opraviva korekturo registra skupaj. Glede nadaljnjega postopanja se bom držal Tvojega nasveta. Žal še nisem prav zdrav in ne morem dosti delati. Še enkrat iskrena hvala ter iskren pozdrav Tebi in Tvojim vdani Josip Žontar.«

Leta 1974 je Blaznik prejel Prešernovo nagrado gorenjskih občin. Žontar je bil v začetku leta 1974 operiran in mu je po vrnitvi domov napisal prisrčno čestitko: *»Dragi Prijatelj! Z velikim veseljem sem doznal, da Ti podele za življenjsko delo Prešernovo nagrado. Iskreno Ti čestitam k temu in želim, da bi še dalje v zdravju in zadovoljstvu ustvarjal v Tebi tako ljubih panogah agrarne in socialne zgodovine ... Žal se čutim precej oslavljenega in ne vem, kdaj bom prvič mogel priti v Ljubljano v inštitut pokramlajat in povezati niti, ki so bile januarja pretrgane. Sporoči, prosim pozdrave gg. prof. dr. Zwitteru in Grafenauerju, g. Otorepcu enako. Obenem ga prosim, ako dobi korekturo najinega skupnega prispevka za Zgodovinski časopis,⁶⁴ da mi da dostaviti korekturo, ker v celoti sestavka še nisem bral. Iskreno pozdravlja Tebe in Tvoje ter se obenem zahvaljuje za ponovne ljubeznive obiske v bolnišnici Tvoj hvaležni Josip Žontar.«*

Blaznik piše Žontarju: *»Ljubljana, 15. marca 1974 Dragi prijatelj! Ker odhajam v München, kjer se bom predvidoma zadržal do nedelje 24. tega meseca, se Ti oglašam že danes. Za god Ti želim vso srečo – predvsem trdnega zdravlja in še naprej mnogo, mnogo uspehov na znanstvenem polju ... upam, da se boš kaj kmalu oglasil spet v Ljubljani. Pri nas sicer nič posebno novega, Sergij se drži daleč. Imam vtis, da se kar ne more lotiti našega dela. Sedaj ima v rokah mednarodno srečanje v Škofji Loki (mesta, 4.-7. aprila). Tako se nam brez najmanjše moje krivde delo zavlačuje v nedogled. Prisrčno pozdravlja Tebe in Tvoje Pavle.«*

Zdravstvene težave so Žontarju omejevale obiske Ljubljane. Žontar piše Blazniku: *»3. 2. 1975 Dragi, kakor vidiš se je moj lepi delovni načrt naenkrat izjalovil. Nisem bil kos gripi, ki me je trdo zgrabila. Minili so že trije tedni, pa še vedno kašljam Včeraj sem prvič za 10 minut ob palici zlezal do čebel. Kdaj bom zopet krepak in za delo sposoben ve le ljubi Bog ... Jože me je obvestil o nekem nameravanem sestanku, kjer bi poročali novinarjem o dejavnosti Instituta za občo in narodno zgodovino pri SAZU; kdaj pa bo ta sestanek, mi ni vedel povedati. Pri današnjem stanju je gotovo zelo potreben. Poročilo o moji razpravi mora biti previdno in sodobno sestavljeno. Zaradi Tvoje izkušnosti se prav lepo priporočam za Tvoj nasvet in pomoč. Da bi le pravočasno toliko postal krepak in mogel priti v Ljubljano! Želim Tebi in Tvojim krepkega zdravlja ter Te iskreno pozdravljam tvoj Josip.«*

Blaznik, zaskrbljen za prijateljevo zdravje, mu je hitro odgovoril: *»Ljubljana 5. 2. 1975 Predragi! Prisrčno se Ti zahvaljujem za pismo, ki me pa ni preveč razveselilo. Ne morem Ti dovolj zabičati, da se moraš paziti in še paziti! Tvoje*

64 Žontar; Otorepec, Božja sodba (ordal) sveče v Kamniku leta 1398, str. 321-328.

stanje je tem težje, ker je zbolela tudi gospa. O tem mi je že zadnjič pravil tvoj Jože. Vsekakor sta oba potrebna počitka in nege. Vem, da je lažje svetovati in dosti težje izvajati, vendar moraš najti načina, da se bosta oba odpočila. Glede tiskovne konference me sprašuješ za konkretne nasvete.⁶⁵ Prvič, še ne vemo, kdaj bo konferenca. Vsekakor jo bo pa Zwitter izsilil in tako je tudi prav. Na takih konferencah poda avtor razne informacije novinarjem in to: nekoliko vsebine, kaj je novega ugotovljenega, kje je črpal gradivo ipd. Kolikor se ti ne bi mogel konference osebno udeležiti, Te vsekakor prosim, da vsaj napišeš to, kar bi sicer osebno povedal. V tem primeru bi namesto Tebe vskočil Grafenauer ali pa mogoče celo jaz. Upam, da te bo to pismo našlo že pri večjih močeh in da se boš kaj kmalu oglasil v Ljubljani. Danes sem Te čakal in ko Te ni bilo, sem zaskrbljen klical Jožeta, ki ga pa nisem došel, ker je v Mariboru. Takoj nato pa sem dobil pismo. Vsekakor ne sili v Ljubljano, preden povsem ne okrevaš. Želim Tebi in Tvoji gospe soprogi kmalu ozdravljenja in skoraj na svidenje! S prisrčnimi pozdravi, tvoj Pavle.«

Žal pa Žontar še nekaj časa ni mogel priti v Ljubljano: »15. 2. 1975 Dragi! Prizrčna hvala za ljubeznivo pismo z dne 5. februarja. Moje zdravstveno stanje zaenkrat še ni boljše ... Zato ne morem priti v Ljubljano. Smatral pa sem za potrebno, da v prilogi napišem, kar bi prišlo ob tiskovni konferenci morda prav. Vendar ravnaj, kakor je bolje za interese inštituta. Vse znance v inštitutu lepo pozdravljam. Želim ti in tvojim vse dobro ter lepo pozdravljen Tvoj Josip.«

Žontar, ki je leta 1975 praznoval osemdesetletnico, je (v njegovem stilu) Blaznika takole obvestil o praznovanju:

»Kranj, 2. septembra 1975 Dragi Prijatelj! 23. september je delavnik, ko so moji otroci v službah, vnuki pa v šoli. Zato je 'hišni svet' brez moje vednosti sklenil preložiti praznovanje moje 80-letnice na naslednjo nedeljo 28. septembra ob treh (15) popoldne (z malo malico za vse udeležence). Jaz sem moral na to pristati. Zato Te prav prizrčno vabim, da tudi Ti ta dan prideš, da bom imel edinega prijatelja poleg sebe. Želim uspešno potovanje na Dunaj ter lepo pozdravljam Tebe in vse Tvoje Tvoj vdani Josip Žontar.« In nato še 24. 9. 1975 »Dragi Prijatelj! Tople čestitke, ki si jih izrazil v imenu svoje gospe soproge in svojem imenu, so najlepši dokaz najinega prijateljstva. Upam, da se 28. tega meseca popoldne vidiva ... Lepo vaju pozdravlja, vdani Josip Žontar.« Seveda ne manjka tudi Blaznikova pisna čestitka: »... ob tvojem življenjskem jubileju Ti oba z ženo prizrčno čestitava. Želiva, da te ljubi Bog še dalje ohranja zdravega in čilega. Bodi še naprej trdna opora ljubljenim svojcem pa luciden ustvarjalec na polju naše zgodovinske znanosti ...«

Leta 1976 je Žontarju zdravje še dovoljevalo, da je lahko večkrat obiskal Ljubljano. Naslednje leto je Muzejsko društvo Škofja Loka praznovalo okroglo obletnico, ob praznovanju štiridesetletnice ustanovitve so se spomnili tudi nanj.

65 Predvidena tiskovna konferenca tudi o Žontarjevi knjigi *Obveščevalna služba avstrijskih Habsburžanov*.

V petek, 23. septembra 1977, na praznovanju te obletnice, je dr. Josip Žontar kot ustanovni član društva prejel spominsko diplomo. O slovesnosti je obširno poročal tudi *Gorenjski glas*.⁶⁶ Spominske diplome so prejeli še: dr. Pavle Blaznik, France Planina, Marija Jamar Legat (Jeja), Jože (Joka) Žigon, France Jesenovec, France Čemažar, Ivan Molinaro in dr. Anton Polenec.

Druga knjiga zgodovine agrarnih panog je počasi napredovala, Žontar pa kot član redakcije ni imel bistvenih pripomb: »*Kranj, 8. 2. 1978 Dragi! Ravnokar sem prejel vabilo za sejo 10. februarja. Žal ne bom mogel priti. Tudi nimam kaj bistvenega pripomniti k geslom, ki bodo obravnavana. Prosim, sporoči moje pozdrave tovarišem in naj oprostite mojo odsotnost. Če bo le mogoče, bom prihodnji teden ob primernem vremenu in zdravju zopet prišel na inštitut. Pristrčno Te pozdravlja Tvoj Josip Žontar.*«

17. marca 1978 je Blaznik Žontarju čestital ob njegovem godu, mu želel zdravlja in sreče ter izrazil še željo: »*Želim, da bi se še pogosto srečevala v polnem delovnem navdušenju.*« Sledilo je Blaznikovo obvestilo o sestanku redakcije agrarne zgodovine:

»*Ljubljana, 1. 7. 1978 Dragi! Za prijazno pozornost – iskrena hvala! Pogrešam Te, saj te že nekaj časa ni srečati! V ponedeljek začnemo z ožjo redakcijo, pa sem precej skeptičen glede tempa. S pristrčnimi pozdravi Pavle.*«

Istega leta je prejel tole Žontarjevo pismo: »*14. 7. 1978 Dragi! Pristrčna hvala za razglednico. Zelo rad bi prišel v Ljubljano in te obiskal. Sprva je bil glavni vzrok nestalno vreme in nujna dela na vrtu ob lepem vremenu. Pred nekako 14. dnevi pa me je občutno začela boleti desna noga ... Dr. Hribernik pa me je prestrašil z ugotovitvijo, da so bolečine posledica poapnenja žil na desni nogi ... Predpisal mi je sredstvo, ki širi žile ... Res so čez nekaj dni prenehale zadevne bolečine, ostala pa je neka slabost, bojazen da bom padel. Od takrat uporabljam za oporo palico. Brez nje ne upam iz hiše. Ker pa je*

Diploma, ki jo je leta 1977 Muzejsko društvo Škofja Loka podelilo Josipu Žontarju, svojemu ustanovnemu članu. (hrani: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Kranj, Žontar Josip)

takšno stanje težko izboljšati, sem moral pustiti skoraj vsako delo na vrtu. Le s težavo hodim okrog. Vendar skušam vsak dan priti do farne cerkve. V Ljubljano pa ne upam potovati, razen če se mi zdravstveno stanje bistveno izboljša. ... Hribernik je dejal, da je moje obolenje 'dar starosti' ... Prosim sporoči moje pozdrave g. prof. Otorepcu, akademiku prof. Zwitteru, Grafenauerju in Vilfanu. Upam, da si docela zdrav ter krepko delaš na končni redakciji 'Gospodarske zgodovine Slovencev 2. del' Lepo pozdravlja vse Tvoje domače in tebe vdani Josip Žontar.«

Dva dni pozneje je Blaznik Žontarju poročal o pripravah knjige: »16. 7. 1978 Dragi! Lepo se Ti zahvaljujem za pismo iz dne 14. t. m. Zares te že precej pogrešam in se mi je čudno zdelo, da se tako dolgo nisi oglasil. Sedaj mi je vse jasno. Zdravljenje pa gotovo dobro napreduje in ni vrabec, da ne bi v redu odstranil trenutne zadrege. Vsekakor pa se mi zdi prav, da ne hodiš na pot, dokler nisi trden ... Sedaj sistematično pretipkavam tiste strani, ki so občutno obremenjene s številnimi popravki in dostavki. Če Bog da, bomo z redakcijo, v katero vključimo tudi jezikovni pregled, opravili do konca tega leta ... Želim Ti, da se kaj kmalu toliko opomoreš, da se srečava spet v 3. nadstropju. Prisrčno te pozdravljam, pozdrav tudi vsem domačim, Tvoj vdani Pavle.«

In Žontarjev odgovor: »21. 8. 1978 Dragi! Zelo me je razveselila Tvoja razglednica, ker mi sporočaš, da gredo dela instituta za zgodovino pri drugi knjigi 'Gospodarske in družbene zgodovine' polagoma h kraju. Moja desna noga me še vedno močno boli in me opominja, da sem začel novo, zadnjo dobo mojega življenja: kot nebogljene starček. Saj moram vendar biti Bogu hvaležen, da sem kljub svoji šibki telesni konstituciji dočakal 83 let. Zdaj se bom moral mnogim telesnim in duševnim delom odreči. Vesel sem pa, da si se me spomnil kot edini, dragi prijatelj. Želim Tebi in vsem Tvojim vse dobro, zlasti krepko zdravje in ostajam Tvoj hvaležni Josip Žontar.«

18. decembra 1978 je Blaznik rodbini Žontar voščil božični mir in srečo, predvsem pa trdnega zdravja v novem letu, in dodal, da ima polne roke dela z zgodovino agrarnih panog. Pozimi 1979 se Blaznik in Žontar nista toliko srečevala, sta si pa zato bolj dopisovala. Iz korespondence je razvidno, kako intenzivno se je Blaznik v tistem času posvečal znanstvenemu delu. Leta 1979 je bil Žontar zaradi starosti in šibkega zdravja vse manj v Ljubljani, o čemer piše tudi Blaznik v pismih. 12. 4. 1979 je na primer napisal: »Precej časa Te že pogrešam. Zelo me bo veselilo, ko se boš spet oglasil, kjer Te miza čaka.« Podobno je nadaljeval 1. julija 1979: »Tvoja miza v inštitutu Te pogreša. Vedno si nam dobrodošel! Glede Agrarnih panog se je končno premaknilo ... dela torej ne bo zmanjkalo – toda delavcev je malo.« In podobno: »21. 9. 1979 ... zanimalo Te bo, da sem sredi korektur, s katerimi me zasipljejo. V prvih mesecih naslednjega leta bo Agrarna 2 zagledala luč sveta.«

Decembra je Blaznik Žontarju poslal daljši odgovor na njegovo pismo: »Ljubljana 8. 12. 1979 Dragi Josip! Za Tvoje pismo, ki sem ga prejel pred dnevi,

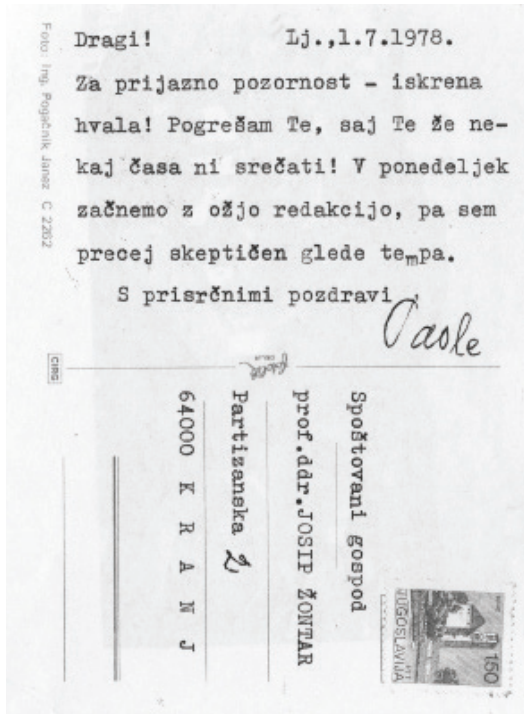
se Ti prisrčno zahvaljujem. Precej časa se že nisva osebno srečala, saj v tem letnem času res ne kaže iti na pot. Jaz sem sicer nekoliko bolj mobilen /čeprav tudi že čutim leta/ vendar sem tako zakopan z delom, da ne vem, kje se me drži glava. Toda najprej k vsebini Tvojega pisma! 1. Glede Andrejkovega zvezka, ki si ga izročil njegovi vdovi ... Glede matične knjige Železnikov in Selc ... Glede ponatisa Kranja⁶⁷ moje stališče poznaš. Od tega stališča nikakor ne bi odstopil. Najmanj pa bi šel v kombinacijo, da bi Ti končal z letom 1918, neki X pa bi nadaljeval do najnovejšega časa! ... Zanimalo Te bo, da me tiskarna zasiplje s korekturami Agrarnih panog ... Drugo nedeljo, torej tik pred božičem, moram spet na Dunaj ... Ker se bom vračal tik pred prazniki, Ti že danes voščim prijetno božičevanje in mnogo sreče, predvsem trdnega zdravja v letu 1980. Enako vsem tvojim Tvoj vdani Pavle.«

Žontar mu je takole odgovoril: »Kranj 12. december 1979, Dragi! Prisrčna hvala za pismo. Register za starejšo dobo ... Prosim pazi na Tvoje dragoceno

zdravje in ne pretiravaj z delom. Ker odhajaš v kratkem na Dunaj, Ti tudi jaz že sedaj želim blagoslovljene božične praznike in uso srečo v novem letu 1980. Vse to velja tudi Tvoji družini Lepo Te pozdravlja, Tvoj vdani in betežni Josip.«

Potem se je Blaznik posvetil predvsem agrarni zgodovini in se je Žontarju ponovno oglasil 15. aprila 1980: »Dragi prijatelj! Prisrčno se Ti zahvaljujem za tvoje prijazne vrstice. Žal Ti pišem šele danes, kajti pri nas je bilo v teh dneh zelo živo. Jaz: delo na SAZU, popoldne vsak dan intenzivna šola z mojimi, ki mislijo menda še letos nazaj. Tisk: na mizi imam druge lomljene korekture, ki zajemajo 538 strani teksta, kar znaša nekako 2/3 celotne knjige, ki ima mnogo registrov itd. ...«

Vse slabše Žontarjevo zdravje pa tudi Blaznikovo pismo ob Žontarjevi 85-letnici je Žontarja spodbudilo, da je konec leta 1980 izpraznil svojo mizo v Blaznikovi pisarni: »Ljubljana 21. 9.

Hrbtna stran razglednice, ki jo je Žontarju poslal Blaznik iz Ljubljane v Kranj, 1. 7. 1978. (hrani: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Kranj, Žontar Josip)

67 Žontarjeve Zgodovine mesta Kranja že dolgo ni bilo moč kupiti, zato je bila dana pobuda o njenem ponatisu.

1980 Dragi prijatelj! V teh dneh se Te še posebno spominjam, saj praznuješ visok jubilej. Pristrčno in iskreno Ti želim, da bi Te ljubi Bog še dolgo ohranjal zdravega in svežega v srečo Tvojih najbližnjih in v korist naše znanosti, saj imaš še mnogo načrtov, ki bi jih rad uresničil. Gotovo Te zanima, kako je z našo Agrarno. V tiskarno sem oddal pred tedni zadnji obrok, to je register ... Če bo šlo vse po sreči, bi bila knjiga lahko zunaj v zadnjih dneh oktobra. Zelo se bom oddahnil, ko bo to za menoj ... Rad bi še prelimenarno redigiral štajersko topografijo ... Nato bi pa končal z akademijo – saj je že skrajni čas – pogled v krstni list to dokazuje. Pristrčno pozdravljam tebe in Tvoje Tvoj Pavle.«

Žontar mu je bil za skrb in naklonjenost hvaležen: »Kranj, 1. oktobra 1980, Dragi prijatelj! Minil je teden dni od moje 85-letnice. Zdaj lahko sodim, da si bil Ti edini, ki se je spomnil name Zato se Ti še bolj pristrčno zahvalim in prosim ljubega Boga, da Ti ohrani zdravje v polni meri. Tvoje pismo me je opozorilo, da tudi čutiš kesnost časa in potrebo po oddihu. Odločil sem se, da Te v drugi polovici oktobra obiščem na Tvojem službenem mestu, vendar ne kakšen dan, ko imaš s tovariši sejo. Istočasno bi še enkrat pregledal vse predale pisalne mize, ki sem jo uporabljal, jih izpraznil in vrnil vse ključe. Saj bodo za teboj zavladaali drugi ljudje, drugi ljudje v 'Olimpu'. Lepe urice sem preživel v tistih prostorih. Zaenkrat pristrčno pozdravljam Tebe in Tvoje ter ostajam Tvoj vdani Josip.«

Konec oktobra je Žontar ponovno pisal Blazniku in mu zaželel: »Želim Ti dobro zdravje in užitek ob izidu knjige. Lepo pozdravlja Tebe in vse domače Tvoj hvaležni Josip.« Blaznik mu je odgovoril: »Ljubljana, 3. 11. 1980 Dragi Prijatelj! Te dni sem prejel Tvoje cenjeno pismo z dne 29. 10. in se Ti zanj pristrčno zahvaljujem. Najprej Ti bom razrešil uganko, ki mi jo zastavljaš. SAZU se je zanimala za Tvojo številko žiro računa vsekakor v zvezi z Agrarno. Pred časom smo namreč izdelali obračun za 2. knjigo in tako odpade tudi na Tebe neki znesek kot člana širše redakcije. Obogatel s tem zneskom ne boš. Menim, da je Tvoja penzija skromna in ne prideš v poštev za plačevanje davka glede na previsoke dohodke ... Situacija je sedaj taka: ta teden sem dobil še zadnje lomljene strani v pregled in s tem se bo nehala moja skrb s tiskarno ... Tako smo pripeljali, post tot discrimina rerum,⁶⁸ to Agrarno do kraja. Kako sicer? Zdravje? ... Ko bo knjiga zunaj, se bom oddahnil – lahko bom nastopil dopust, ki si ga doslej še nisem mogel privoščiti. Morda bom takrat našel čas, da se oglasim pri Tebi, saj se že dolgo, dolgo nisva srečala. Pristrčno pozdravljam Tebe in Tvoje Tvoj Pavle.«

19. decembra 1980 je Žontar že s tresočo roko napisal božično-novoletno voščilnico: »Dragi prijatelj! Kljub slabostim srca bom z božjo pomočjo dočakal letošnji Božič in novo leto. Zato želim, da tudi Ti in vsi tvoji praznujete Božič in novoletne praznike v zdravju in zadovoljstvu! Lepo pozdravlja Tvoj betežni Josip Žontar.«

68 Glej op. št. 52.

Ponovno je Žontar Blazniku pisal pred velikonočnimi prazniki leta 1981: *»Dragi Pavle! Tvoja kartica me je razveselila iz dveh razlogov. Ona je dokaz najinega starega prijateljstva in Tvoje srčne dobrote. Dalje je tudi dokaz Tvoje zmage, Tvojega vztrajnega in požrtvovalnega dela na ediciji drugega dela agrarnih panog 'Gospodarske zgodovine Slovencev', ki brez Tebe ne bi izšla in bi vse zadremalo. Glede mojega zdravstvenega stanja pa ne morem nič kaj razveseljivega poročati ... Posebno grenko občutim, da tudi v sadnem vrtu ne bom mogel opraviti tako potrebna pomladanska dela. Ob teh bolečinah večkrat pomislim na nauk, ki si mi ga dal z reko 'respice finem'. Vendar nisem niti malo žalosten. Pri 85. letih se mora že računati s telesnimi hibami ... Ne vem, kdo je pri nas pripovedoval, da je Tvoja gospa soproga bolna in se zdravi v Radencih. Ali ji je odleglo? Pa tudi g. dr. Demšar se menda ne počuti več tako dobro kot doslej? Tebi in gospe soprogi vsem Tvojim zdomcem lepe pozdrave, vse dobro ter blagoslovljene velikonočne praznike želi in ostaja Tvoj stari, hvaležni prijatelj Josip.«*

Približno leto zatem, 24. aprila 1982, je dr. Josip Žontar umrl v Kranju. Ob tem žalostnem dogodku je dr. Pavle Blaznik o prijatelju med drugim zapisal: *»... Ob bridki uri slovesa je velika množica pogrebcev pokazala, kakšen ugled je užival spoštovani pokojnik. Ob odprtem grobu se je poslovil od dragega profesorja v imenu zgodovinarjev akademik profesor dr. Bogo Grafenauer. Loški muzealci se pa moramo na tem mestu pokojniku še posebej zahvaliti za vse, kar je v svojem dolgem življenju storil za naše muzealstvo. Naj bo dovoljeno tudi meni, da se profesorju Žontarju v svojem imenu zahvalim za dragoceno prijateljstvo, ki naju je vezalo dolga desetletja, zlasti še v letih, ko sva se teden za tednom srečevala v našem inštitutu na Akademiji. Zapustil nas je poštenjak, v katerem ni bilo zvijače.«⁶⁹*

Konec leta 1982 se je Blaznik upokojil, naslednje leto pa je praznoval svojo osemdesetletnico. Leto zatem, 13. junija 1984, se je iztekla tudi njegova življenjska pot.

VIRI:

Arhivski viri:

Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1931 Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, preverka št. 1961.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Kranj, SI_ZAL_KRA/0144, Žontar Josip.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka, SI_ZAL_ŠKL/0259, Muzejsko društvo Škofja Loka, Kronika sestankov loških profesorjev.

Časopisni viri:

Gorenjski glas, 27. 9. 1977.

Slovenski poročevalec, 13. 7. 1952; 23. 9. 1952; 24. 9. 1952; 4. 10. 1952.

69 Pavle Blaznik: + Profesor ddr. Josip Žontar, str. 142.

LITERATURA:

- Blaznik, Pavle: Dr. iur. & phil. Josip Žontar, Zgodovina mesta Kranja. V: *Dom in svet*, letnik 51, številka 6 (1939), Ljubljana : Katoliško tiskovno društvo, 1939, str. 353–354.
- Blaznik, Pavle: Kolonizacija in kmetско podložništvo na Sorškem polju. V: *Razprave* 2, Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1953, str. [139]–276.
- Blaznik, Pavle: Ob osemdesetletnici prof. dr. Josipa Žontarja. V: *Loški razgledi* 22, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1975, str. 289–290.
- Blaznik, Pavle: Ob štiridesetletnici Muzejskega društva v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 24, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1977, str. 11–13.
- Blaznik, Pavle: + Profesor ddr. Josip Žontar. V: *Loški razgledi* 29, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1982, str. 141–142.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo : (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.
- Gabrič, Aleš: Obdobje po letu 1945. V: *75 let Univerze v Ljubljani : 75 let neprekinjenega delovanja Univerze v Ljubljani : 1919–1994*, v Ljubljani : Univerza, 1994, str. 17–23.
- Gabrič, Aleš: Odpušcanje profesorjev Univerze v Ljubljani zaradi politično-ideoloških vzrokov. V: *Objave Univerze v Ljubljani*, št. 6, Ljubljana : Univerza v Ljubljani, 2000, str. 12–32.
- Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev : zgodovina agrarnih panog. Zv. 1, Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Institut za zgodovino : Državna založba Slovenije, 1970, 650 str.
- Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev : zgodovina agrarnih panog. Zv. 2, Družbena razmerja in gibanja*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Zgodovinski inštitut Milka Kosa : Državna založba Slovenije, 1980, 793 str.
- Grafenauer, Bogo: In memoriam dr. Josip Žontar (23. IX. 1895–24. IV. 1982). V: *Zgodovinski časopis* 37, št. 3, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1983, str. 235–238.
- Grafenauer, Bogo: Ob osemdesetletnici Josipa Žontarja. V: *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino* 23, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, sekcija za krajevno zgodovino, 1975, str. 180–182.
- Košir, Matevž: »Naša dolžnost je, da vse rešimo in ohranimo«: dr. Josip Žontar in reševanje kulturne dediščine pred uničenjem ter nacističnim plenjenjem na primeru lekarniške zbirke Bohuslava Lavičke. V: *Podobe gorenjske preteklosti : ob 80. rojstnem dnevu Majde Žontar in 760. obletnici prve pisne omembe mesta Kranja : zbornik povzetkov 1. zgodovinskega dneva, Kranj, 20. junij 2016*, Kranj : Gorenjski muzej, 2016, str. 28–29.
- Mihelič, Darja: Problematika raziskovanja lokalne zgodovine in vloga Josipa Žontarja v njej. V: *Življenje in delo Josipa Žontarja : ob stoletnici rojstva*, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije ; Kranj : Mestna občina, 1996, str. 15–24.
- Za našo stvar : 80 let Muzejskega društva Škofja Loka*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2017, 159 str.
- Žontar, Josip; Otorepec, Božo: Božja sodba (ordal) sveče v Kamniku leta 1398. V: *Zgodovinski časopis* 27, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1973, str. 321–328.

- Žontar, Josip: *Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1973, 263 str.
- Žontar, Josip: Pavlu Blazniku ob sedemdesetletnici. V: *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino* XX1, 2, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, sekcija za krajevno zgodovino, 1973, str. 127–130.
- Žontar, Josip: *Svilogojstvo in svilarstvo na Slovenskem od 16. do 20. stoletja*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1957, 159 str.
- Žontar, Jože: Prelomna leta v očetovem življenju. V: *Življenje in delo Josipa Žontarja : ob stoletnici rojstva*, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije ; Kranj : Mestna občina, 1996, str. 7–14.

Summary

Josip Žontar and Pavle Blaznik, colleagues and sincere friends On the anniversary of Škofja Loka Museum Society

The article deals with the role of Prof. Dr. Josip Žontar in the founding of the Škofja Loka Museum Society and the establishment of a museum, and the long-standing friendship between Žontar (1895-1982) and Dr. Pavle Blaznik (1903-1984). Žontar spent his childhood in Škofja Loka, not far from Blaznik's house. He then went to study at the gymnasium in Kranj and then to Vienna, where he earned a doctorate in history in 1919. In 1935, he joined the informal society of professors of Škofja Loka and actively participated in the initiative to establish Škofja Loka Museum (1936) and the founding of a museum society (1937). The article presents the extensive correspondence between Žontar and Blaznik in the period between 1932-1981. During the war, Žontar played an important role in saving archivalia and musealia against the destruction of war and Nazi plundering. In relation to musealia, the saving of the pharmacy collection of Bohuslav Lavička stands out. Žontar lost his job at the Faculty of Law after constructed attacks in 1952 in the context of the efforts of the post-war political authorities to subordinate the university. Blaznik at that time decisively supported Žontar, as did some other of Žontar's professional colleagues. Later, after Žontar's forced retirement, Blaznik and Žontar cooperated in scientific research, especially intensively in an Economic and Social History of Slovenes, in which Blaznik played the most important role between 1957 and 1980. The great importance of Žontar for Slovene history is demonstrated by his many publications at the Slovenian Academy of Sciences and Arts, not least in 1982, a reprint of Žontar's History of the City of Kranj from 1939. The personal correspondence between Blaznik and Žontar reflects not only their professional closeness but also their sincere friendship.

Jamnikov profesor

»Jamnikov profesor Jamnikovemu profesorju,« tako sta se podpisala Ivan Dolenc, Jamnikov iz Sopotnice, ter Tine Debeljak, Jamnikov iz Loke, »s pod nun«, iz Nunske ulice, sedaj Blaževe. Oba sta pripadala Profesorskemu cehu, oba sta bila med ustanovitelji Muzejskega društva, torej tudi Loškega muzeja.

Seveda, s Tinetom Debeljakom nikoli nisem imel stikov, z Ivanom Dolencem pa kar precej. Ženina sestra je bila namreč poročena na Jamnikovo domačijo, zato smo se obiskovali in tako je prišlo do poznanstva.

»Jamnikov stric« smo mu rekli tisti, ki smo bili z njim nekoliko bolj domači. Bil je zelo zanimiv gospod. Poročen je bil z Dunajčanko Leopoldino – Poldko, roj. Bachler. Študiral je namreč na Dunaju, kjer sta se spoznala. Otrok nista imela. Je pa gospa govorila lepo slovenščino. Dolenc je bil po izobrazbi profesor klasičnih jezikov, latinščine in grščine, tudi slovenščine, ter slovenske in nemške stenografije. Zato je bil v dunajskem parlamentu zaposlen kot stenograf za slovenske govore. Slovenski poslanci so namreč svoje govore začinjali v slovenščini, da so pokazali, da imajo pravico govoriti v svojem jeziku. (Nasprotno od naših v jugoslovanski skupščini, kjer so lomili jugoslovanščino!) Ker pa ni bilo prevajanja, so govore nadaljevali v nemščini, da so jih vsi razumeli. Ko se je leta 1914 začela vojna, je cesar na dopust poslal poslance in tudi stenografe. Dolenc je prišel domov v Sopotnico in kmetoval.

Ivan Dolenc, jeseni 1970, njegova zadnja fotografija. (hrani: NUK, Iz Debeljakove zapuščine)

Ivan Dolenc z ženo Poldko, 1964.

(hrani: NUK, iz *Debeljakove zapuščine*)

v Loko, sem ga obiskal v Sopotnici. Prinesel mi je neko pismo in rekel: *»Tole preberi, potem pa, prosim, nesi na pošto.«* Prebral sem. Pisal je nadškofu Pogačniku, ki je bil svoj čas njegov profesorski kolega na ljubljanskem učiteljsišču. (Dolenc je bil ravnatelj, Pogačnik pa profesor verouka.). Kaj mu je pisal? Motilo ga je, da se med duhovščino pojavlja samo slovenska–protijugoslovanska miselnost. Od nadškofa je pričakoval, da bo to preprečil. Takrat so tudi člani SLS v politični emigraciji še vztrajali pri jugoslovanstvu, najbrž pod vplivom Koroščeve misli, da je tudi slaba Jugoslavija še vedno najboljša rešitev za Slovenijo.

Vendar je imel Dolenc kar nekaj težav z Jugoslavijo. V času Aleksandrove diktature je bil kot gimnazijski profesor (kazensko) premeščen v Mostar. Bil je namreč v vodstvu takrat opozicijske (in prepovedane) SLS. Po smrti kralja Aleksandra se je seveda lahko vrnil v Slovenijo. Ob koncu 2. svetovne – in v Sloveniji državljanske – vojne je bil ravnatelj na gimnaziji v Novem mestu. Kmalu so ga aretirali. Ker je zbolel za pljučnico, so ga premestili v bolnišnico. Tam ga je obiskal njegov nekdanji dijak, sedaj oficir OZNE. *»Tovariš profesor, podpišite izjavo, da ste bili v svoj protipartizanski govor prisiljeni, pa vas bomo izpustili.«* Prof. Dolenc pa odločno: *»Ne, govor sem imel prostovoljno!«*

Dobil je štiri leta, odsedel je dve, potem so ga izpustili. Ostal je brez vsega, brez stanovanja, brez obleke, brez pokojnine. Šele veliko pozneje so mu priznali pokojnino. Najhuje zanj, intelektualca, je bilo pa, da so mu zaplenili knjižnico.

Potem sta z ženo živela na rodnem domu, pri Jamniku v Sopotnici. Ko je umrl, ga je pokopal nadškof Pogačnik. Mene je določil, naj mu pri pogrebu nosim papeško odlikovanje Pro Ecclesia et pontifice.¹ Na to odlikovanje je bil ponosen, na tista, ki jih je dobil od kralja, – red sv. Save – pa ne preveč.

Napisal sem že, da je bil Dolenc jugoslovansko usmerjen. Ne le kot politik, tudi kot kristjan. V času službovanja v Mostarju je svojim profesorskim kolegom,

1 Odlikovanje Pro Ecclesia et Pontifice (*cerkev in papež*) je odlikovanje rimskokatoliške cerkve. To je najvišja medalja, ki jo lahko papež podeli laiku.

Ivan Dolenc na poti na Svetega Tomaža, 1956. (hrani: NUK, Iz Debeljakove zapuščine)

Hrvatom, dopovedoval, da je njihova krščanska dolžnost delati za zблиževanje srbske Cerkve z Rimom. Bil je namreč daleč pred koncilom pokoncilski. Dejal je, da so teološke razlike med katolištvom ter pravoslavljem navadne profesorske sitnosti. Kot politik – kristjan je pričakoval, da bi se na ta način odpravila tudi politična nasprotja med Srbi in Hrvati. Na žalost je potem prišla vojna, z njo okupacija ter ustaštvo in ustaško preganjanje Srbov, kar je za dolgo časa odložilo proces, ki ga je želel Dolenc.

S profesorjem sva se veliko pogovarjala. O politiki. Nekoč sem ga vprašal, kako misli, da se bomo rešili totalitarnega sistema. »Z *evolucijo*,« je dejal. »Ne z *revolucijo!*« Tako se je tudi zgodilo. Evolucionirala je partija. Kako prav je imel! Le kdo bi si želel nasilnega prevrata. »Ena *revolucija je dovolj in preveč*,« je dejal Lojze Peterle. Od tu naprej pa, če nismo znali iz »socialistične« Slovenije napraviti nove Švice, je povsem druga stvar.

No, vrnimo se k Dolencu. Rad bi poudaril, da je bil zelo demokratičen in tolerant. Tudi do političnih nasprotnikov, tudi do komunistov – pa so mu povzročili veliko hudega. Kam naj bi se zatekel, ko je prišel iz zapora, če ne bi bilo rojstne domačije, ki ga je sprejela, ko je bil brez vsega?!

Sam mu moram biti hvaležen za mnoge nasvete, ki so mi pomagali, da potem, ko sem zajadral v politiko, nisem bil popoln amater. Za vedno sem si pa zapomnil tale njegov nasvet: »*Žaliti ne smeš nikoli, tudi političnih nasprotnikov ne.*« Če pa sem se tega nasveta držal, naj oceni kdo drug.

Člani, ki so delovali v odborih Muzejskega društva Škofja Loka (1937–2017)

Ob praznovanju 80-letnice delovanja Muzejskega društva Škofja Loka je vzkli-
la pobuda, da izdelamo seznam oseb, ki so v celotnem obdobju delovanja društva
sodelovali v njegovih organih kot predsedniki, podpredsedniki, tajniki, blagajni-
ki, gospodarji ali »le« kot odborniki. Seznam je narejen, na njem je 142 imen oseb,
ki so vsaj del svojega prostega časa in energije namenjali »za našo stvar«, kot je to
rad dejal dr. Pavle Blaznik, dolgoletni predsednik društva. Ob pomoči prizadev-
nih sodelavcev je Muzejsko društvo Škofja Loka vodil polnih 37 let in si s tem
prislužil naziv društvenega predsednika z najdaljšim stažem do sedaj. Med pod-
predsedniki bi ta pripadal predvojnemu škofjeloškemu notarju in poznejšemu
odvetniku Stevu Šinku, ki je to funkcijo opravljal od ustanovitve društva do leta
1966, med gospodarji pa prof. Francetu Planini, ki je v temu obdobju skrbel za
društveno premoženje in bil nato do leta 1974 podpredsednik. Če pa upoštevamo
celotno obdobje delovanja v vseh organih društva, še dolgo ne bo nihče zbral
toliko »društvenih let«, kot jih je dr. Branko Berčič, ki je odborniško pot v
Muzejskem društvu začel leta 1953 in jo neprekinjeno opravljal vse do leta 2006.
V tem obdobju je krajši ali daljši čas opravljal vse funkcije, razen podpredsedni-
ške in blagajniške, in bil vrsto let tudi urednik *Loških razgledov*. Sledi mu Svetko
Kobal, ki je v društvenih organih deloval neprekinjeno od leta 1953 do 1964 in
od 1979 do 2012, skupaj 44 let. Bil je podpredsednik društva ter odbornik v izvr-
šnem odboru in častnem razsodišču ter vrsto let predsednik nadzornega odbora.
Poimensko naj na tem mestu izpostavim še nekaj drugih članov, ki so v društv-
nih odborih delovali ali še delujejo več kot 20 let. To so (bili): Oto Burdych, Rajko
Brank, Vincencij Demšar, Alojzij Pavel Florjančič, Valentin Kalan, Jože Kraševac,
dr. France Leben, Dušan Ogrizek, Andrej Pavlovec, Lovro Planina, Peter Pipp,
Franc Podnar, Peter Pokorn st., Judita Šega in dr. France Štukl.

Trenutno veljavna društvena zakonodaja kot organe društva (izvršni odbor, nadzorni odbor in častno razsodišče) določa zbor članov. Podobno je bilo že ob ustanovitvi leta 1937, le da se je takrat **izvršni odbor** imenoval društveni odbor ali kar kratko odbor; v izvršnega se je preimenoval na občnem zboru leta 1979. Odbor sestavljajo predsednik, podpredsednik, tajnik, blagajnik in določeno število članov (včasih so jim rekli odborniki), od katerih ima trenutno vsak svoje zadolžitve. Do leta 1976 je bil v odboru še gospodar, ki je skrbel za društveno premoženje ter predmete, ki so bili društvu izročeni v hrambo. Prva tri desetletja je te naloge opravljal prof. France Planina, nazadnje inženir Rajko Brank. Volitve članov (izvršnega) odbora so bile na začetku vsako leto, od leta 1956 pa vsaki dve leti, ker so tako v skladu s spremenjenimi društvenimi pravili potekali tudi občni zbori (sedaj zbori članov). Od leta 2008 potekajo zbori članov spet vsako leto, le da se volitve v izvršni odbor izvajajo vsako tretje leto. Društvena pravila so že od začetka delovanja društva določala, da se v primerih, ko so bili odborniki dalj časa zadržani, premeščeni na drugo delovno mesto ali so z mesta odbornika izstopili, do prihodnjega občnega zbora v odbor kooptira¹ nadomestnega člana. Takšnih primerov je bilo precej zlasti v prvih povojnih letih, ko je oblast večkrat premeščala učitelje, sodne in upravne delavce, od katerih so nekateri sodelovali tudi v organih društva.

V prvem desetletju in pol po končani 2. svetovni vojni se je društveni odbor številčno precej razširil zaradi delegatov, ki so v njem zastopali razne oblastne organe (Občino Škofja Loka, škofjeloški oziroma kranjski okraj), škofjeloško šolstvo (osnovno šolo, nižjo in višjo gimnazijo) in mladinsko sekcijo; pridno so prihajali na seje, dokler je bil primež nove oblasti zadosti močan, potem pa vedno manj. S profesionalizacijo Loškega muzeja (1948) je bilo eno mesto v razširjenem odboru namenjeno tudi vsakokratnemu predstavniku te inštitucije, ki sta se mu v 50. letih pridružila še muzejski kustos za NOB in urednik *Loških razgledov*, po ustanovitvi zgodovinskega arhiva pa še predstavnik te inštitucije.

Od začetka 60. let prejšnjega stoletja sta bili v razširjenem (društvenem) odboru zastopani tudi Selška in Poljanska dolina; po formiranju pododborov v Železnikih (1964) in Žireh (1970) so njuni predstavniki prihajali od tod. V odboru so ostali do leta 1979, ko sta se zaradi spremenjene društvene zakonodaje oba pododbora osamosvojila in preoblikovala v samostojni društvi. V razširjenem odboru so bili v 60. in 70. letih še predstavniki Muzejske sekcije KUD Ivan Grohar iz Sorice, Regionalnega zavoda za spomeniško varstvo Ljubljana, občinske organizacije Zveze združenj borcev NOV in Socialistične zveze delovnega ljudstva ter občinske turistične zveze.

Po trenutno veljavnih Pravilih Muzejskega društva Škofja Loka iz leta 2017 šteje **izvršni odbor** društva od 10 do 13 članov (vključno s predsednikom), ki jih

1 Kooptacija [lat. cooptatio] pomeni privzemanje, imenovanje novih članov v sestav izvoljenega organa s sklepom tega organa, ne s splošnimi volitvami.

vsako tretje leto izvoli zbor članov. Odbor sestavljajo: predsednik, podpredsednik, tajnik, blagajnik in člani. Po svoji funkciji so enakovredni člani izvršnega odbora tudi urednik *Loških razgledov* ter predstavnik Loškega muzeja Škofja Loka in Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota v Škofji Loki.

Finančno poslovanje društva sta najprej pregledovala dva, na občnem zboru izvoljena računsko preglednika, imenovana tudi nadzornika ali revizorja. Njuna naloga je bila, da »... *zlasti pred občnim zborom račune za preteklo leto natančno pregledata in o tem poročata na občnem zboru.*« Izraz **nadzorni odbor** se v društveni dokumentaciji prvič uporablja leta 1954, ko postane ta organ tričlanski. Do leta 1956 je bil voljen vsako leto, nato do leta 2008 vsaka tri leta, od takrat naprej pa vsaka štiri leta. Izvoljeni člani iz svoje srede izvolijo predsednika odbora. V tem mandatnem obdobju to funkcijo opravlja Anton Bogataj. Njihove naloge ostajajo iste kot ob ustanovitvi društva.

Za reševanje morebitnih sporov, ki bi izvirali iz društvenega razmerja, do leta 1979 ni obstajal noben formalen društveni organ. Društvena pravila so za takšne primere določala, da »... *jih poravna razsodišče, za katero si izvoli vsaka stranka izmed društvenih članov po enega razsodnika, ta dva pa si izbereta tretjega člana za predsednika. Ako se o osebi predsednika ne zedinita, ga odloči žreb izmed predlaganih. Razsodišče sklepa z večino glasov. Proti njegovi odločitvi ni priziva.*« Ker takšen postopek ni več ustrezal novi društveni zakonodaji, je tudi Muzejsko društvo Škofja Loka leta 1979 na občnem zboru prvič izvolilo tričlansko disciplinsko komisijo, ki se je leta 1997 preimenovala v **častno razsodišče**. Do leta 2008 so bili njeni člani voljeni za dve leti, od takrat dalje za dobo štirih let. Izvoljeni člani iz svoje srede izvolijo predsednika razsodišča, v tem mandatnem obdobju je to častni član Andrej Rant.

Izvršni odbor Muzejskega društva Škofja Loka, leta 1960. Stojijo od leve proti desni: Milan Žakelj, Janez Eržen (?), Slavko Fojkar, Julka Vilfan, Tone Pirc, Lovro Planina, Branko Berčič, Andrej Pavlovec, Ivo Plestenjak, Tone Mlakar. Sedijo od leve proti desni: Rado Jan, Jože Nastran, Sveto Kobal, Pavle Blaznik, Stevo Šink, Doroteja Gorišek, France Planina. (vir: ZAL, Enota Škofja Loka)

Člani, ki so delovali v odborih Muzejskega društva Škofja Loka v letih 1937 do 2017

Legenda k tabeli

- predsednik – predsednik izvršnega odbora
 odbornik – član v izvršnem odboru, ki nima funkcije predsednika, podpredsednika, tajnika ali blagajnika
 NO – član nadzornega odbora
 ČR – član častnega razsodišča
 aktualni člani izvršnega odbora
 aktualni člani nadzornega odbora
 aktualni člani častnega razsodišča

Priimek in ime	Čas delovanja v odborih Muzejskega društva Škofja Loka	Opombe
Ahačič Janez	1974–1976 (odbornik)	
Aleš Porenta Ivanka	1999–2001 (odbornica) 2001–2008 (NO)	
Alič Milena	marec 2012* – (odbornica)	<i>*kooptirana</i>
Antolin Oman Jernej	2011–2014 (odbornik) 2014–2017 (tajnik)	
Berčič Branko	1953–6. 4. 1960 (odbornik) 6. 4.–24. 4. 1960*(NO) 24. 4. 1960–28. 9. 1961 (odbornik) 28. 9. 1961–1970 (tajnik) 1970–1979 (odbornik) 1979–1993 (predsednik) 1993–1997 (odbornik) 1997–2006 (ČR)	<i>*kooptiran za potrebe občnega zbora</i>
Berčič Srečko	2004–2008 (odbornik) 2008–2016 (NO)	
Blaznik Pavle	1937–1974 (predsednik)	
Bogataj Anton	26. 3. 2014– 2016 (ČR) 2016– (NO)	
Braniselj Matjaž	1976–1981 (NO)	
Brank Rajko	1970–1972 (odbornik) 1972–1976 (gospodar) 1976–1979 (NO) 1979–1981 (odbornik) 1981–1989 (ČR) 1989–1991 (NO)	
Burdych Evgen	1966–1968 (odbornik) 1968–1974 (NO)	

Burdych Oto	1937–1954 (odbornik) 1954–julij 1957* (NO)	*umrl pred iztekom mandata
Cegnar Ana Marija	1979–1981 (odbornica) 1981–1987 (NO) 1987–1993 (blagajničarka)	
Cerar Franjo	1938–1945 (blagajnik)	
Čadež Jože	1945–1948 (predstavnik MLO ŠKL) 1948–1950 (NO)	
Čepin Matjaž	2008–2017 (blagajnik)	
Demšar Ambrož	2017– (blagajnik)	
Demšar France	1954–1956 (predstavnik gimnazije)	
Demšar Vincencij	1976–1979 (predstavnik ZZDS) 1979–1981 (NO) 1987–2004 (odbornik) 2008–7. 3. 2011 (odbornik) 7. 3. 2011– (NO)	
Erjavec Janez	1979–1981 (ČR) 1981–1989 (odbornik)	
Eržen Janez	1960–1964 (odbornik)	
Eržen Matjaž	2001–2004 (odbornik)	
Ferle Mojca	2004–2014 (tajnica) 2014– (odbornica)	
Finžgar Lado	5. 3. 1949*–1954 (odbornik) 1954–julij 1955** (NO)	*kooptiran **umrl pred iztekom mandata
Florjančič Alojzij Pavel	1991–1995 (odbornik) 1995–1999 (tajnik) 1999–2006 (predsednik) 2006–2008 (ČR) 2008–2014 (odbornik) 2016– (ČR)	
Fojkar Slavko	1951–1966 (odbornik)	
Gerjol Adolf	1950–1954 (NO)	
Gojnič Ivana	22. 8. 1946*–1947 (NO)	*kooptirana
Gorenc Ivan	1966–1970 (odbornik)	
Gorišek Doroteja	21. 7. 1950*–28. 9. 1961** (tajnica)	*kooptirana ** službeno premeščena pred iztekom mandata
Gortnar Blaž	1966–1968 (predstavnik pododbora Železniki) 1968–1970 (NO) 1970–1972 (predstavnik pododbora Železniki) 1972–1976 (NO) 1976–1979 predstavnik pododbora Železniki)	

Grum Janez (Ivan)	1939–1948 (odbornik)	
Hafner Ivan	1953–1954 (odbornik) 1954–nov. 1959* (NO)	* umrl pred iztekom mandata
Hafner Pavle	1976–1989 (odbornik)	
Hawlina Peter	1995–2006 (odbornik) 2006–21. 5. 2007* (predsednik)	*odstopil pred iztekom mandata
Homan Albert	1937–1938 (blagajnik) 1938–1945 (odbornik)	
Hribernik Stane	1951–1953 (predstavnik gimnazije)	
Igličar Aleksander	2007–2008 (blagajnik) 2008– (predsednik)	
Jamar Legat Marija	1966–1974 (odbornica)	
Jan Rado	1960–1964 (odbornik) 1976–1979 (predstavnik šolstva) 1979–1987 (ČR)	
Janežič Helena	2008– (podpredsednica)	
Jenko Ivan	1979–1989 (ČR) 1989–1993 (NO)	
Ješe Miha	2006–2008 (odbornik) 2008– 7. 3. 2011* (NO)	*predčasno izstopil zaradi prevzema županske funkcije
Jocif Janez	1993–2008 (ČR)	
Kafol Dušan	22. 8. 1946*–1949 (odbornik)	*kooptiran
Kalan Valentin	1951–1960 (odbornik) 1960–1968 (NO) 1968–1972 (gospodar)	
Kaluža Ludvik	1983–2001 (odbornik)	
Kankelj Gregor	1949–1958 (odbornik) 1958–maj 1959* (NO)	* umrl pred iztekom mandata
Karlin Blaž	2014– (odbornik)	
Kobal Sveto	1953–6. 4. 1960 (odbornik) 6. 4.–24. 4. 1960* (NO) 24. 4. 1960–1964 (odbornik) 1979–1991 (podpredsednik) 1991–1993 (odbornik) 1993–2008 (NO) 2008–2012 (ČR)	* kooptiran za potrebe občnega zbora
Kokalj Janko	1945–22. 8. 1946* (tajnik)	*službeno premeščen
Koman Dušan	2004–2007* (blagajnik)	*odstopil pred iztekom mandata
Košca Franc	4. 3. 1948*–1951 (predstavnik Nižje gimnazije ŠKL)	*kooptiran
Košir Tone	2006–2014 (odbornik)	po odstopu predsednika P. Hawline (maja 2007) in podpredsednika P. Pokorna (junija 2007) je bil do konca mandata (marca 2008) predsedujoči MD ŠKL

Krašovec Jože	4. 3. 1948*–1949 (predstavnik MLO ŠKL) 1950–1954 (blagajnik) 1. 6. 1961*–1974 (blagajnik) 1974–1976 (NO) 1976–1979 (blagajnik) 1979–1983 (NO)	*kooptiran
Krek Ivica	2001–2006 (odbornica) 2006–2008 (NO)	
Krek Janko	1970–1972 (tajnik) 1972–1974 (odbornik)	
Krelj Peter	1947–1948 (predstavnik OLO ŠKL)	
Krvina Zdravko	1974–1979 (predsednik) 1979–1981 (odbornik)	
Kržišnik Ivan	1938–1945 (tajnik)	
Kržišnik Štefan	2017– (tajnik)	
Lebar Marija	2014– (urednica LR)	
Leben France	1958–1960 (odbornik) 1974–1979 (podpredsednik) 1979–1991 (odbornik) 1991–1993 (podpredsednik) 1993–1997 (predsednik) 1997–2001 (podpredsednik) 2001–15. 11. 2002* (odbornik)	*umrl pred iztekom mandata
Loboda Mihael	1983–1987 (blagajnik) 1987–1999 (NO)	
Malovrh Lojze	1974–1976 (odbornik)	
Marguč Silvo	1958*–1960 (NO) 1981–1987 (odbornik) 1987–1989 (NO) 1989–1993 (ČR)	*kooptiran že za občni zbor 1958 in nato izvoljen
Masterl Marijan	1954–1955 (odbornik) 1974–1976 (blagajnik) 1989–1991 (ČR)	
Megušar France	2006–2016 (ČR)	
Miklavčič Maks	1937–1939 (NO)	
Mlakar Jana	2006–31. 7. 2015 (predstavnica LM)	
Mlakar Tone	9.11.1955*–1970 (odbornik)	*kooptiran
Mohorič Peternelj Marjeta	1995–2001 (odbornica)	
Nabergoj Saša	1. 8. 2015– (predstavnica LM)	
Nastran Jože	1966–1968 (odbornik)	

Ogrizek Dušan	1970–1974 (odbornik) 1974–1976 (NO) 1981–1983 (odbornik) 1983–1987 (NO) 1987–1991 (ČR) 1997–2001 (ČR)	
Oman Jože	1989–1991 (odbornik)	
Oman Majda	1974–1976 (odbornica)	
Pavlovec Andrej	1956–1972 (predstavnik LM) 1972–14. 11. 1995* (tajnik)	*umrl pred iztekom mandata
Pečar Stane	1955–1958* (predstavnik LM) 1962–1964 (odbornik)	*kustos za zbirko NOB pri LM
Pelko Jože	1950–1951 (upravnik)	upravnik grajske stavbe, v kateri je bil muzej
Peternelj Marjan	1979–1981 (odbornik)	
Pintar Valentin	1962–1966 (predstavnik za Selško dolino)	
Pipp Andrej	2016– (ČR)	
Pipp Peter	1972–1981 (odbornik) 1981–1987 (NO) 1987–2001 (odbornik) 2012–26. 3. 2014 (ČR) 26. 3. 2014–10. 8. 2015* (odbornik)	*umrl pred iztekom mandata
Pirc Anton	1945–1950 (blagajnik) 1950–1955 (odbornik) 1955–1. 6. 1961* (blagajnik)	*predčasno odstopil s funkcije
Piskernik Helena	4. 3. 1948*–1949 (predstavnica OŠ ŠKL) 1950–jeseni 1953 (predstavnica OŠ ŠKL)	*kooptirana
Planina France	1937–1966 (gospodar) 1966–1974 (podpredsednik)	
Planina Lovro	1939–1948 (NO) 1948–21. 7. 1950* (tajnik) 21. 7. 1950–1951 (odbornik) 1956–1960 (odbornik) 6. 4. 1960**–1968 (NO)	*odstopil s funkcije **kooptiran
Plestenjak Ivan (Ivo)	1960–1974 (NO)	
Plestenjak Karel	8. 8. 1948*–30. 4. 1955 (predstavnik LM)	*kooptiran
Podnar Franc	1981–2008 (odbornik)	
Podnar Janez	jeseni 1953–jeseni 1956 (predstavnik mladine)	
Podnar Klement	2008–2014 (odbornik)	
Podnar Tomo	1953–1954 (predstavnik OŠ ŠKL)	
Pokorn Betka	1949–1950 (predstavnica OŠ ŠKL)	

Pokorn Peter	1972–1974 (odbornik) 1991–1997 (ČR) 1997–2006 (odbornik) 2006–junij 2007* (podpredsednik) junij 2007–2008 (odbornik) 2008–2016 (NO)	* odstopil pred iztekom mandata
Polenec Anton	1937–1938 (tajnik) 1938–1939 (NO) 1981–1987 (odbornik) 1987–1989 (NO)	
Polenec Polde	1964–1966 (odbornik)	
Potočnik Janez	1947–1948 (NO)	
Potočnik Marjan	1989–1993 (odbornik), 1993–1997 (ČR)	
Rant Andrej	1999–2006 (NO) 2006– (ČR)	
Regvat Janko	1949–1953 (predstavnik OLO Kranj)	
Ristić Biljana	2014– (odbornica)	
Rojic Sonja	1953–1954 (predstavnica šolstva) 1972–1976 (predstavnica šolstva)	
Rupar Nežka	1979–1983 (blagajničarka)	
Rupnik Stane	1999–2001 (NO) 2001–2004 (odbornik) 2004–2006 (podpredsednik)	
Savnik Martin	1947–1953 (odbornik)	
Sedej Janez (Ivan)	1970–1972 (NO)	
Simonič Marta	1993–2004 (blagajničarka)	
Sluga Vida	1956–1960 (predstavnica gimnazije)	
Sovré Karel	1937–1938 (NO) 1938–1939 (odbornik) 1939–1946 (NO) 22. 8. 1946–oktober 1947* (tajnik)	* službeno premeščen
Svoljšak Branka	2004–2006 (ČR)	
Svoljšak Jure	februar 2000*–2004 (tajnik) 2016– (NO)	* kooptiran
Šega Judita	1993–2008 (odbornica) 2008–2014 (urednica LR) 2014– (predstavnica ZAL)	
Šink Stevo	1937–1966 (podpredsednik)	
Škarabot Kazimir	1945–1948 (predstavnik Ljudske univerze)	
Šmid Ivan	1951–jeseni 1953 (predstavnik mladine)	
Šmid Jože	1976–1979 (predstavnik pododbora Železniki)	

Štukl France	1964–1966 (odbornik) 19. 10. 1967*–1993 (odbornik) 1993–1997 (podpredsednik) 1997–1999 (predsednik)	*kooptiran zapisnikar od 1967 do 1972
Štukl Jože	2004– (odbornik)	
Šturm Jože	1972–1974 (predstavnik pododbora Železniki)	
Šubic Andrej	2001–2004 (ČR)	
Šubic Zorka	1976–1979 (odbornica)	
Tanko Rozka	1966–1970 (predstavnica sindikata prosvetnih delavcev)	
Tavčar Franc	1966–1968 (predstavnik za Poljansko dolino)	
Tavčar Jernej	2011– (odbornik)	
Tolar Ferdo	1966–1968 (predstavnik ZB ŠKL)	
Tolar Lojze	1972–1976 (predstavnik pododbora Železniki)	
Varl Evgen	1948–1949 (predstavnik okraja)	
Varl Tone	1962–1964 (predstavnik za Poljansko dolino)	
Vidmar Franc	1968–1970 (predstavnik ZB ŠKL) 1972–1976 (predstavnik ZB ŠKL) 1976–1979 (odbornik)	
Vilfan Julka	jeseni 1953–1960 (predstavnica OŠ ŠKL)	
Zajec Alfonz	1968–1976 (predstavnik pododbora Žiri) 1976–1979 (NO)	
Založnik Ivan	1945–1947 (predstavnik OLO ŠKL)	
Ziherl Matevž	1937–1947 (odbornik)	
Zorn Anton	7. 5. 1959*–1959 (predstavnik LM)	*kooptiran kustos za NOB
Zupanc Lojze	1958–1960 (odbornik)	
Žakelj Milan	1960–1966 (odbornik) 1966–1968 (predstavnik ZB ŠKL)	
Žebre Franc	11. 9. 1947*–1948 (odbornik) 1948–1954 (NO)	*kooptiran
Železnik Milan	1966–1970 (predstavnik ZSV)	
Žumer Niko	1966–1972 (predstavnik pododbora Železniki)	
Žužek Vladimir	1991–1999 (NO)	

KRATICE:

LM	Loški muzej Škofja Loka
LR	Loški razgledi
MLO	Mestni ljudski odbor
OLO	Okrajni ljudski odbor
OŠ	Osnovna šola
ŠKL	Škofja Loka
ZAL-ŠKL	Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka
ZB	Občinska organizacija Zveze združenj borcev NOV
ZSV	Regionalni zavod za spomeniško varstvo Ljubljana
ZZDS	Zveza zgodovinskih društev Slovenije

VIRI:

SI_ZAL_ŠKL/0259, Muzejsko društvo Škofja Loka, t. e. 1-5, 17, 20-22.

Poročila o občnih zborih/zborih članov Muzejskega društva Škofja Loka, objavljenih v *Loških razgledih*.

Pravila Muzejskega društva Škofja Loka iz leta 1937, v: SI_ZAL_ŠKL/0259, Muzejsko društvo Škofja Loka, t. e. 1, a. e. 2.

Pravila Muzejskega društva Škofja Loka iz leta 1962, v: *Loški razgledi* 9/1962, str. 236-242.

Pravila Muzejskega društva Škofja Loka iz leta 1973, v: *Loški razgledi* 21/1974, str. 311-314.

Pravila Muzejskega društva Škofja Loka iz leta 1979, v: *Loški razgledi* 26/1979, str. 287-292.

Pravila Muzejskega društva Škofja Loka iz leta 1997, v: *Loški razgledi* 44/1997, str. 355-364.

Pravila Muzejskega društva Škofja Loka iz leta 2008, v: *Loški razgledi* 54/2007, str. 315-325.

Pravila Muzejskega društva Škofja Loka iz leta 2017, https://www.mdloka.si/wp-content/uploads/2014/09/2017_11-Pravila-MD-scan-originalnega-dokumenta.pdf.

Seja Izvršnega odbora MD, 23. 1. 2017, v sejni sobi Loškega muzeja: na fotografiji z leve:

Mojca Ferle, Andrej Rant, Anton Bogataj, Alojzij Pavel Florjančič, Judita Šega, Saša Nabergoj, Helena Janežič, Milena Alič, Jernej Tavčar, Vincencij Demšar, Andrej Pipp, Jože Štukl in Biljana Ristič.
(foto: Aleksander Igličar)

Nepodelitev zlatega grba Muzejskemu društvu Škofja Loka

Ob 80-letnici delovanja Muzejskega društva Škofja Loka so loške in slovenske kulturne ustanove ter posamezniki na osnovi javnega razpisa za nagrade Občine Škofja Loka Občinskemu svetu Občine Škofja Loka 10. 4. 2017 dale pobudo, da se Muzejskemu društvu Škofja Loka podeli zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2017 – za dolgoletno uspešno in družbeno pomembno delo na področju domoznanstva ter splošnega kulturnega delovanja.

Pobudo je podala Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, podprle pa so jo:

- NUK,
- Arhiv Republike Slovenije,
- Zgodovinski arhiv Ljubljana,
- Gimnazija Škofja Loka,
- Loški muzej Škofja Loka,
- Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka,
- Prosvetno društvo Sotočje,
- dr. Aleksandra Kornhauser Frazer, častna občanka Občine Škofja Loka,
- Ivan Oman, častni občan Občine Škofja Loka,
- dr. France Štukl, častni občan Občine Škofja Loka.

Utemeljitev pobude za podelitev zlatega grba Občine Škofja Loka za leto 2017 Muzejskemu društvu Škofja Loka ob 80-letnici delovanja

Muzejsko društvo Škofja Loka je bilo ustanovljeno 23. julija 1937. Med glavnimi pobudniki ustanovitve so bili trije »podnunci« dr. Pavle Blaznik, dr. Tine Debeljak in profesor France Planina. Glavni namen ustanovitve je bila vzpostavitev mestnega muzeja v Škofji Loki, v povezavi s tem pa tudi pospeševanje domoznansva na ozemlju nekdanjega Loškega gospostva ter skrb za ohranjanje njegove bogate kulturne in naravne dediščine. Muzejsko društvo Škofja Loka je 27. avgusta 1939 ustanovilo Loški muzej ter ga dolga leta strokovno vodilo in upravljalo.

Muzejsko društvo Škofja Loka je imelo in ima v vsem času svojega delovanja izjemno pomembno mesto v loškem kulturnem in družbenem življenju. Že pred drugo svetovno vojno je organiziralo tematske pogovorne večere, poimenovane Loški večeri.

Muzejsko društvo Škofja Loka je leta 1954 na pobudo dr. Branka Berčiča začelo z izdajanjem domoznanskega zbornika *Loški razgledi*, ki od tedaj naprej redno izhaja vsako leto. V juniju 2017 bo izšla 63. številka. Uredniki, med katerimi so bili dr. Branko Berčič, France Planina, dr. France Leben, France Podnar, Judita Šega in sedanja urednica Marija Lebar, so si skupaj s člani uredniških odborov ves čas prizadevali, da bi *Loški razgledi* ostajali čim bolj aktualni, hkrati pa še vedno publikacija, ki jo odlikujejo odlični znanstveni in strokovni članki. *Loški razgledi* so s kakovostjo besedil in obsegom tematik enkratna domoznanska zbirka, živa in zgoščena zakladnica znanja ter življenja samega na Škofjeloškem, prava »Loška enciklopedija«.

Muzejsko društvo je bilo zelo dejavno pri praznovanju tisočletnice Škofje Loke leta 1973, saj so »podnunci« uresničili svoje mladostne načrte. Dr. Pavle Blaznik je v knjigi *Škofja Loka in Loško gospostvo* pripravil obsežen pregled zgodovinskega razvoja loškega ozemlja, profesor France Planina je v knjigi *Škofja Loka s Selško in Poljansko dolino* predstavil geografske značilnosti naših krajev, dr. Tine Debeljak pa je v daljni Argentini v knjigi *Moja rast* predstavil življenjsko pot in spomine profesorja Ivana Dolenca, pobudnika ustanovitve »loškega profsorskega ceha« leta 1930, ki je privedel do ustanovitve Muzejskega društva.

Leta 1977 je društvo začelo izdajati zbirko Vodniki po loškem ozemlju. Kot prvi v zbirki je izšel vodnik *Lubnik*, ki ga je uredil Anton Ramovš. Sledili so *Blegoš*, *Ratitovec*, *Sorica*, *Dražgoše*, *Crngrob*, *Grebeni slovenskih gora* in tako naprej. Kot zadnji, enajsti, je leta 2013 izšel *Vodnik po Aleji znamenitih Ločanov*.

Leta 1988 je društvo začelo z izdajanjem knjig v zbirki Doneski, v kateri je kot prva publikacija izšla *Prenova starega mestnega jedra Škofje Loke*, ki jo je uredil Marjan Potočnik. V zbirki Doneski so izšle knjige, ki so nepogrešljivo branje mnogih generacij Ločanov: zbirka pripovedk *Kamniti most* avtorja Lojzeta Zupanca,

zbirka folklornih pripovedi iz Poljanske doline *Nekoč je bilo jezero* urednice ddr. Marije Stanonik, *Loma Negra Črni Kamnitnik* posvečena dr. Tinetu Debeljaku, *Po poti kulturne dediščine* dr. Franceta Štukla in mnoge druge. V zbirki Doneski je do sedaj izšlo 37 knjižnih naslovov, kot zadnji, marca 2017, *Pasijonski doneski* 2017/12.

V zbirki Doneski so leta 2006 začele izhajati tudi publikacije, posvečene *Škofjeloškemu pasijonu*, ki so se leta 2010 preimenovali v Pasijonske doneske. Njihov pobudnik in urednik Alojzij Pavel Florjančič z njimi spodbuja pasijonsko kondicijo zlasti v letih, ko se *Škofjeloški pasijon* ne uprizarja. *Pasijonski doneski* so z leti postali osrednja slovenska pasijonska revija, zadnja leta pa se z vključitvijo Škofje Loke v združenje Europassion odpira tudi v mednarodni prostor. *Pasijonski doneski* imajo veliko zaslugo za uspešno utemeljitev pobude za vpis *Škofjeloškega pasijona* na UNESCOV Reprezentativni seznam nesovne kulturne dediščine človeštva, ki smo ga dočakali 1. decembra 2016 v etiopski prestolnici Adis Abeba.

V začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja je društvo začelo z Blaznikovimi večeri v spomin na ustanovitelja in dolgoletnega predsednika društva dr. Pavleta Blaznika, ki je društvo vodil vse od ustanovitve do leta 1974. V okviru Blaznikovih večerov se pripravljajo predavanja, pogovori z znanimi Ločani, predstavitve knjig in druge vsebine iz vseh področij domoznanstva. Blaznikovi večeri so nadaljevane Loških večerov, ki so bili organizirani v začetnem delovanju društva.

Na pobudo takratnega predsednika društva Alojzija Pavla Florjančiča je leta 2000 v Škofji Loki pričela nastajati Aleja znamenitih Ločanov, v kateri je bilo prvo obeležje postavljeno slikarju Tonetu Logondru. V Aleji znamenitih Ločanov oziroma Aleji zaslužnih Ločanov, kot se imenuje od leta 2012, je bilo do sedaj postavljenih enajst obeležij pomembnim loškim osebnostim, med njimi slikarju Ivetu Šubicu, slikarju Antonu Ažbetu, pobudniku prve poštne znamke Lovru Koširju, sociologu Borisu Zihlerlu, zdravniku Viktorju Kocjančiču in nazadnje aprila 2016 pionirju slovenskega zobozdravstva dr. Jožetu Rantu. Doprna obeležja v Aleji so hkrati galerija v naravi umetnika akademskega kiparja Metoda Frlica, avtorja vseh obeležij.

Muzejsko društvo Škofja Loka se je vedno dejavno vključevalo v loško kulturno in širše družbeno življenje. Strokovnost odbornikov društva se je posebno odrazila v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je pričela načrtna prenova starega mestnega jedra Škofje Loke, in strokovne ustanove, npr. Zavod za varstvo kulturne dediščine, še niso bile vzpostavljene. Ob prihodu arhitekta Jožeta Plečnika v Škofjo Loko so bili njegovi glavni sogovorniki prav odborniki društva dr. Branko Berčič, Svetko Kobal in profesor France Planina. Muzejsko društvo se tudi v zadnjih letih dejavno vključuje v kulturno dogajanje, poleg že omenjenega izdajanja zbornikov in publikacij, še tudi z organiziranjem priložnostnih razstav. Izjemen odmev je v širšem slovenskem prostoru doživela razstava *ČLOVEK, GLEJ*, ki je bila v sodelovanju z drugimi organizatorji postavljena v opuščenih prostorih nekdanjega nunskega samostana maja 2015 ob 70-letnici konca druge svetovne vojne.

V Muzejsko društvo je bilo v preteklosti včlanjenih preko 1400 članov, v zadnjih letih se je številka ustalila pri 300 članih. Gre za ljudi, ki jih povezujejo vrednote domoznansva in domoljubja, ki jih z vso srčnostjo prenašajo na mlajše generacije, tudi na spletnih straneh in v drugih sodobnih medijih. V celotni zgodovini delovanja Muzejskega društva Škofja Loka so predsedniki in odborniki ves čas delovali prostovoljno, na temelju globoke ljubezni do domačih krajev in ljudi. Obseg delovanja je pogosto presegal okvire prostovoljnega dela in je bil navzven, tako po obsegu aktivnosti še bolj pa po strokovnosti, na ravni profesionalnih strokovnih ustanov. Predsedniki društva so bili znani Ločani, od že omenjenega dr. Pavleta Blaznika, preko Zdravka Krvine, dr. Branka Berčiča, dr. Franceta Lebna, dr. Franceta Štukla, Alojzija Pavla Florjančiča, Petra Hawline do mag. Aleksandra Igljučarja, ki društvo vodi od leta 2008.

Prostovoljno delovanje odbornikov in članov Muzejskega društva Škofja Loka vsa leta s financiranjem zbornikov in drugih publikacij podpira Občina Škofja Loka, ki ima prav zaradi *Loških razgledov* in drugih publikacij društva med slovenskimi občinami nedvomno najboljše popisano zgodovino, geografijo in druga domoznanska področja. Zbornik *Loški razgledi* je po dolžini izhajanja starosta med zborniki v širšem slovenskem prostoru.

Pri svojem delovanju Muzejsko društvo Škofja Loka sodeluje s številnimi loškimi kulturnimi ustanovami

Številka: 081-2/2017
Datum: 05.04.2017

Zadeva: Podpora predlogu za podelitev zlatega grba Občine Škofja Loka Muzejskemu društvu Škofja Loka ob 80-letnici delovanja

Muzejsko društvo Škofja Loka, ki v letu 2017 praznuje 80-letnico delovanja, je bilo pri ohranjanju bogate kulturne in naravne dediščine z območja nekdanjega loškega gosposstva oborjen del svoje zgodovine tesno povezano tudi z Narodno in univerzitetno knjižnico (NUK). Ne le, da so med njegovimi ustanovni in kasnejšimi člani mnogi ugledni doktorji znanosti in profesorji, M s svojimi deli, tudi s področja domoznansva, bogatilo fonde NUK, eden najvidnejši članov društva in njegov dolgoletni predsednik je bil tudi Škofjeločan dr. Branko Berčič. Diplomant slavistike in doktor literarnih znanosti se je v NUK zaposlil leta 1951, bil vodja Rožniške zbirke, v letih 1976-1980 pa ravnatelj NUK. Ves čas se je literarnogodovinsko udeleževal, preučeval je obdobje protestantizma in književnost 19. stoletja. Leta 1981 je začel predavati na Katedri za knjižničarstvo Pedagoške fakultete in bil leta 1987 imenovan za prvega predstojnika Oddelka za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti, leta 1991 pa za zasluženega profesorja. Že kot svet diplomant slavistike se je aktivno vključil v delovanje Muzejskega društva, bil njegov tajnik, od 1979 do 1983 pa njegov predsednik. Spretno je povezoval ljubane do rodnega kraja s strokami, ki jima je posvetil svojo poklicno pot. Tako je leta 1954 dal pobudo za začetek izhajanja periodične publikacije *Loški razgledi*, domoznanskega zbornika z najdaljšo neprekinjeno tradicijo izhajanja na Slovenskem in ga dvajset let s manjšo prekinitvijo tudi urejal. Tudi z njegovo pomočjo je zbornik leta 2007 postal prvi domoznanski zbornik, objavljen na portalu Digitalne knjižnice Slovenije, ki nastaja pod okriljem NUK. Leta 1997 je dr. Berčič postal gostni član Muzejskega društva Škofja Loka.

Med soustanovitelji Muzejskega društva Škofja Loka je tudi dr. Tine Debeljak, ki je prav tako povezan z NUK. Nalša nacionalna knjižnica že od leta 1948 hrani del bogate literarne zbirke tega škofjeloškega pisatelja, pesnika, literarnega kritika, urednika in prevajalca. Letos smo v NUK z veseljem sprejeli še tisti del dr. Debeljakove literarne zapuščine, ki je veličnina nastala po letu 1945 najprej v beguinstvu in nato v Argentini. Dr. Debeljak je bil za šestnega člane Muzejskega društva imenovan leta 2009.

Slozi predlano delo teh dveh mlst smo v NUK spoznavali njuno posvečenost z rodno grdo, preko njihovih del ter kulturnega in profesionalnega delovanja pa tudi vednoštetno predanost Muzejskega društva in njegovih članov pri ohranjanju narodove zapuščine, ki je tudi osnovno poslanstvo NUK. Zato podpiramo predlog o podelitvi zlatega grba Občine Škofja Loka Muzejskemu društvu Škofja Loka ob njegovi 80-letnici delovanja.

Martina Rozman Salobir
ravnateljica

(Signature)

Pismo podpore NUK.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO
ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana, p.p.523

T: 01 241 42 00
F: 01 241 42 78
E: arh @ gov.si
www.arhiv.gov.si

Muzejsko društvo Škofja Loka
Grajska pot 13
4200 Škofja Loka

Številka: 620-3/2017/1
Datum: 04.04.2017

Zadeva: Podpora k predlogu za občinsko nagrado
Zveza:

Arhiv Republike Slovenije podpira kandidature Muzejskega društva Škofja Loka za prejem Zlatega grba Občine Škofja Loka. Društvo s svojim delovanjem pomaga k širjenju domoznanskega in ohranjanju kulturne dediščine, kar je bilo njegovo osnovno vodilo že pred drugo svetovno vojno, ko je zbiralo arhivske zapise, ki jih danes hranijo profesionalne arhivske ustanove.

(Signature)
dr. Bojan Cvetar
direktor

Pismo podpore Arhiva RS.

Zgodovinski arhiv Ljubljana

Mestni trg 27, p.p. 1414, 1001 Ljubljana, Slovenija
tel.: +386 (0) 1 306 1306
faks: +386 (0) 1 306 2033
http://www.zal-lj.si
E-pošta: zal@zal-lj.si

Muzejsko društvo Škofja Loka
Grajska pot 13
4220 Škofja Loka

Štev: 1730 – 1/2017
Datum: 4. 4. 2017

Zadeva: podpora Muzejskemu društvu Škofja Loka

Spoštovani!

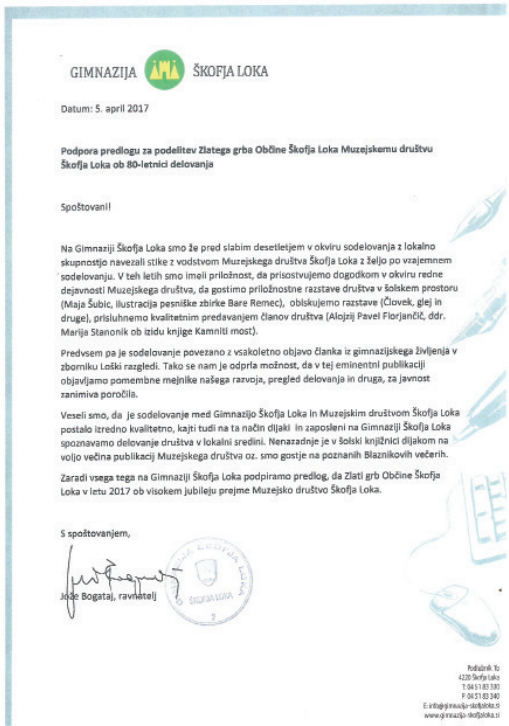
Zgodovinski arhiv Ljubljana podpira kandidaturo Muzejskega društva Škofja Loka za prejem Zlatega grba Občine Škofja Loka. Arhiv že vrsto let plodno sodeluje z Muzejskim društvom Škofja Loka, ki pušča v lokalni škofojloški in širši slovenski javnosti globoko sled na področju humanistike in domoznave.

Lep pozdrav,

Mag. Mitja Sadek,
direktor

Pismo podpore Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

Pismo podpore Gimnazije Škofja Loka.

(Loški muzej Škofja Loka, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka) in društvi, Gimnazijo Škofja Loka, osnovnimi šolami ter tudi ustanovami na državnem nivoju (Narodna in univerzitetna knjižnica, Arhiv Slovenije, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Svetovni slovenski kongres).

Za svoje delovanje je Muzejsko društvo Škofja Loka prejelo nekatera pomembna družbena priznanja, med zadnjimi leta 1985 veliko plaketo Občine Škofja Loka ob 30-letnici izhajanja *Loških razgledov*, in leta 1987 red zaslug za narod s srebrnimi žarki, ki ga je ob 50-letnici društvu podelilo Predsedstvo SFRJ. V samostojni Sloveniji društvo za svoje delovanje še ni prejelo nobenega družbenega priznanja oziroma nagrade.

V sredo, 17. 5. 2017, je bila sklicana seja Komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja Občinskega sveta Občine Škofja Loka (v nadaljevanju: Komisija), ki deluje v sestavi: Tine Radinja, predsednik (Lista Miha Ješe in prijatelji Loke), mag. Robert Strah, podpredsednik (SDS) in člani: Klemen Štibelj (NSi), mag. Mirjam Jan - Blažič (SD), Martin Trampuš (IDS), mag. Jožica Vavpotič - Srakar (SMC), Rolando Krajnik (Komunalno-ekološka lista), Viktor Zadnik (DeSUS), Igor Drakulič (Lista Miha Ješe in prijatelji Loke), Borjana Koželj (Lista Miha Ješe in prijatelji Loke), Rok Primožič (Lista Miha Ješe in prijatelji Loke), Gregor Hostnik (SDS) in Tomaž Paulus (SLS).

Na seji Komisije so obravnavali in odločali tudi o prejemnikih občinskih priznanj. Iz zapisnika je razvidno, da

je za zlato grb Občine Škofja Loka prispel le en predlog, in sicer za Muzejsko društvo Škofja Loka (v nadaljevanju: MD). Po neuradnih informacijah je v razpravi eden od članov Komisije podal mnenje, da MD ni primerno za prejem zlatega grba, ker se v zadnjih letih preveč ukvarja s polpreteklo zgodovino, kar po njegovem mnenju ni njegovo poslanstvo. Po razpravi so člani Komisije glasovali o prispeltem predlogu, podprli so ga 4 člani, 7 jih je bilo proti. Zato je bil sklep Komisije, da se zlato grb Občine Škofja Loka za leto 2017 ne podeli. Nekateri člani Komisije so nas seznanili, da so predlog podprli predstavniki SDS, NSi in SLS.

Ideološko-politična odločitev Komisije nedvomno zanika dolgoletno delovanje in pomen MD, ki se kaže tudi v široki podpori pobudi za podelitev zlatega grba. Odločitev Komisije je bila simbolično sprejeta na predvečer mednarodnega dneva muzejev, ki je bil v Sloveniji leta 2017 posvečen temi **Muzeji in spregledana preteklost: nepovedano v muzejih**. In ravno spregledana preteklost je v zadnjih letih eno od pomembnih področij delovanja MD (razstava *Človek, glej, Pasijonke*, Škofjeloška deklaracija, mednarodni znanstveni posvet ob svetovnem dnevu človekovih pravic *Človekove pravice in temeljne svoboščine: Za vse čase!*, javna pobuda za razglasitev dneva spomina na žrtve vseh vojn Občine Škofja Loka), ki je del vsakoletnega programa dela, ki ga člani MD sprejemajo na zboru članov.

Odločitev Komisije je bila sprejeta po 27. letih samostojne države Slovenije, ki je demokratična, odprta za vse poglede in obzorja, predvsem pa odprta do drugačnih pogledov na 2. svetovno vojno in tragičnih dogodkov po njej, ki so bili od leta 1945 do leta 1990 zamočani, prikriti, neobstoječi, čeprav so zgodovinsko dejstvo.

V četrtek, 18. 5. 2017, je bila 22. redna seja občinskega sveta, na kateri občinski svetniki niso odločali o predlogu za podelitev zlatega grba za leto 2017, ker po poslovniku o delu občinskega sveta ta ne razpravlja o posamezni točki dnevnega reda, če ta ni bila sprejeta na pristojni komisiji. Nekateri občinski svetniki so na seji menili, da tak poslovník ni zakonit, ker odločanje prepušča posameznim komisijam, ne pa občinskemu svetu. Pobuda o presojanju zakonitosti poslovnika je bila podana na Ministrstvo za javno upravo, ki je v odločbi ugotovilo, da je Poslovník o delu Občinskega sveta Občine Škofja Loka v tem delu nezakonit, zato mu je naložilo, da ga popravi.

KOMENTAR
DANICA ZA VRŠ ŽLEBIR

Zlato grb

Zlato grb je vredna priznanje, ki ga Občina Škofja Loka podeljuje ob uveljavljenih priložnostih, posebej ob obletnicah pomembnih dogodkov in osebnosti. Leto ga vsakemu pripadniku, ki ima svoj prispevek k občini, podeljuje občinski svet. Za leto 2017 je predlagal župan Danica Završ Žlebir. Na seji občinskega sveta 18. 5. 2017 je bil predlagan za zlato grb Občine Škofja Loka predlog za leto 2017, ker po poslovniku o delu občinskega sveta ta ne razpravlja o posamezni točki dnevnega reda, če ta ni bila sprejeta na pristojni komisiji. Nekateri občinski svetniki so na seji menili, da tak poslovník ni zakonit, ker odločanje prepušča posameznim komisijam, ne pa občinskemu svetu. Pobuda o presojanju zakonitosti poslovnika je bila podana na Ministrstvo za javno upravo, ki je v odločbi ugotovilo, da je Poslovník o delu Občinskega sveta Občine Škofja Loka v tem delu nezakonit, zato mu je naložilo, da ga popravi.

Logonder in njegov Grohar

Za leto 2017 je predlagal župan Danica Završ Žlebir. Na seji občinskega sveta 18. 5. 2017 je bil predlagan za zlato grb Občine Škofja Loka predlog za leto 2017, ker po poslovniku o delu občinskega sveta ta ne razpravlja o posamezni točki dnevnega reda, če ta ni bila sprejeta na pristojni komisiji. Nekateri občinski svetniki so na seji menili, da tak poslovník ni zakonit, ker odločanje prepušča posameznim komisijam, ne pa občinskemu svetu. Pobuda o presojanju zakonitosti poslovnika je bila podana na Ministrstvo za javno upravo, ki je v odločbi ugotovilo, da je Poslovník o delu Občinskega sveta Občine Škofja Loka v tem delu nezakonit, zato mu je naložilo, da ga popravi.

Kranjci – za koga?

Za leto 2017 je predlagal župan Danica Završ Žlebir. Na seji občinskega sveta 18. 5. 2017 je bil predlagan za zlato grb Občine Škofja Loka predlog za leto 2017, ker po poslovniku o delu občinskega sveta ta ne razpravlja o posamezni točki dnevnega reda, če ta ni bila sprejeta na pristojni komisiji. Nekateri občinski svetniki so na seji menili, da tak poslovník ni zakonit, ker odločanje prepušča posameznim komisijam, ne pa občinskemu svetu. Pobuda o presojanju zakonitosti poslovnika je bila podana na Ministrstvo za javno upravo, ki je v odločbi ugotovilo, da je Poslovník o delu Občinskega sveta Občine Škofja Loka v tem delu nezakonit, zato mu je naložilo, da ga popravi.

Prispevek Danice Završ Žlebir in pismo Ivana Omara v *Gorenjskem glasu*.

O odločitvi Komisije oziroma Občinskega sveta Občine Škofja Loka o nepodelitvi zlatega grba je bila širša javnost prvič seznanjena v prispevku novinarka Danice Zavrl Žlebir, ki je bil objavljen v časopisu *Gorenjski glas* (26. 5. 2017).

V isti številki časopisa *Gorenjski glas* je bilo v rubriki *Pisma bralcev* objavljeno pismo Ivana Omana, častnega občana Občine Škofja Loka, z naslovom *Ideološki predsodki*, kjer je podal svoje nestrinjanje z odločitvijo Komisije.

V *Gorenjske glasu*, (30. 5. 2017) je novinarka Danica Zavrl Žlebir o tej temi pisala tudi v komentarju, s preprostim naslovom *Zlati grb*. Svoje nestrinjanje z odločitvijo Komisije je v odprtem pismu županu Škofje Loke mag. Mihu Ješetju zapisala tudi dr. Aleksandra Kornhauser Frazer (30. 5. 2017).

Odprto pismo Aleksandre Kornhauser-Frazer županu Škofje Loke, 30. maj 2017

Spoštovani naš Župan, nerada Vas nadlegujem, saj imate toliko bolj pomembnih bremen. Vendar si drugače ne znam pomagati iz zagate, v kateri sem se znašla kot podpisnica zavrnjenega predloga za podelitev Zlatega grba ob osemdesetletnici Muzejskega društva Škofja Loka.

Tako kot mnoge Ločane je zavrnitev tega predloga tudi mene presenetila. Kar nekaj nas je še, ki smo tega dobrega tričetrst stoletja sproti spremljali dejavnost društva in se ob vsakem novem zgodovinskem dokazilu naše loške preteklosti, naše specifične kulture, ponosno vzravnali. Preveč jih je bilo, vseh tistih zapisov in živih srečanj, da bi jih lahko naštel. Tudi takega Loškega muzeja, s katerim se upravičeno ponášamo, brez Muzejskega društva ne bi bilo. Škofja Loka je tisočletni biser, ki ga Muzejsko društvo vneta neguje za nas in zanamce. Zato bi Zlati grb pomenil za društvo vsesplošno, svetleče priznanje za štiri petine stoletja trdega dela. Nesporni ugled dosežkov Muzejskega društva pa bi bil prav tako svetleči prispevek tudi k ugledu samega Zlatega grba.

Tu bi se moje pismo lahko končalo, če ne bi ob poizvedovanju po vzrokih za zavrnitev naletela na vpletanje strankarske politike v delo društva, kar je smrtonosni strup za vsako neodvisno združenje, kaj šele za zgodovinsko. Zelo nas morajo skrbeti očitki o prikrivanju – in prav enako o potvarjanju - polpretekle zgodovine. Naloga zgodovine je, da celovito, kritično in nepristransko raziskuje pretekla dogajanja – če opusti enega samega od teh glavnih kriterijev, ni več zgodovina in ne more več biti naš ponos, tudi ne več učiteljica. Zato menim, da je treba očitke, ki burijo duhove, zgodovinsko – torej celovito, kritično in nepristransko – razčistiti, odstraniti morebitne zablode in vrniti Muzejskemu društvu ugled, ki mu gre.

Kdo naj bi to storil? Na generalni konferenci UNESCO v Parizu leta 1978 sem dobila aplavz za predlog, naj bi zgodovino pisali nekdanji nasprotniki, vsaj sosednji narodi, skupaj. Žal je ostalo samo pri aplavzu, podedovna in politikantsko gojena

sovraštva so največkrat prevelika. Pa vendar nas samo spoštovanje različnosti lahko pripelje do mirnega, ustvarjalnega sožitja. Zgodovinarji, tisti profesionalni in tudi laični navdušenci, bi morali tlakovati pot.

Ker se kar nekaj komentarjev ob tej zavrnitvi obrega tudi osebno vame, naj pojasnim svoje stališče. Predlog za podelitev Zlatega grba Muzejskemu društvu Škofja Loka sem podpisala, ne da bi prebrala obrazložitev – le čemu naj bi jo, saj so mi njegovi dosežki skozi 80 let bogatili življenje! In pri tem moja politična usmeritev ni nikoli, prav nikoli, igrala nobene vloge. Pa da ne bo pomote: jaz sem politično tudi danes to, kar sem vedno bila in kar bom tudi umrla – pravijo, da sem levo-sredinska. Nekateri me sicer zmerjajo s staro komunajzarco in drugi ugibajo ali sem se tega ob tem podpisu pokesala. Pa se prav nič takega ni zgodilo. Sploh ne maram ljudi, ki menjajo barve – bojiš se jim dati roko, saj bi morali nositi napis: Pozor, sveže pleskano! In odklanjam tudi tiste, ki nam politiko predstavljajo na ravni črti – od sredine levo in desno. Pa to ni ravna črta, to je krog, kjer se levi in desni del samo do neke mere oddaljujeta, zatem pa le približujeta in v skrajnosti zližeta v isto: nasilje, fašizem. Zanju pa ni značilna le komada: ubijaj vse, kar je drugačno! V enaki meri ju zalivajo s klici darovati življenja na oltar domovine – besede, za katere je tako jasno zapisala Svetlana Makarovič: najglasnejše so najbolj skurbane. V drugi svetovni vojni je bilo ubitih 60 milijonov ljudi – in vsakdo, prav vsakdo, je bil neke matere sin ali hči. Nosila ga je, rodila, skupaj očetom, marsikdaj pa tudi sama in z mnogo odrekanja in prečutih noči prerinila skozi mladost in spravila h kruhu, potem pa so ga hujskaške in pogoltno barabe prisilile ubijati in biti ubit. In skozi vso zgodovino so v ta namen izrabljali domovino.

To spoznanje nam manjka tudi v obravnavi polpretekle zgodovine. Meriti jo moramo z metrom absolutnih vrednot. To morajo opraviti zgodovinarji, tudi naše društvo, objektivno, brez kakršnihkoli vnaprejšnjih ocen – in še posebej brez vmešavanja strankarske politike, ki bi sproti sebi v prid razlagala tiste fragmente, ki ji ustrezajo – in zanemarila vse druge. Kajti prav strankarska politika maha s praporom sprave, da bi nas še bolj sprla. Sama menim, da s spravo nimamo kaj početi. Če nisi moril, se nimaš kaj spravljeti. In večina Slovencev, kar vsi mlajši, ni morila. Pravico imajo predvsem do svojega neobremenjenega pogleda naprej, do svoje optimistično usmerjene življenjske ustvarjalnosti. Kdor pa je načrtno moril ali prisilil druge ubijati in biti ubit, ta se odgovornosti ne more znebiti, nobena spoved in pokora tega zločina ne moreta izbrisati. Odgovornost bo nosil do smrti in še čez, če je tam čez še kaj.

Življenje me je naučilo, da biti kritiziran ni vselej slabo. Pomaga k razmisleku, zlasti o smeri svojih naporov. Če ob samokritiki prevlada upanje, je prenovljena pot odprta.

Če bo Muzejsko društvo z resničnimi – vselej celovitimi in nikoli enostranskimi - zgodovinskimi metodami iskalo in v svojem okolju opredelilo občedloveški humanizem, v katerem je vsaj malo dozorevalo tudi spoznanje o neogibnosti celovite

odgovornosti do življenja in spoštovanja različnosti, bo to društvo v naših očeh spoštovano, pa naj bo to z Zlatim grbom ali brez njega.

Prepričana sem, da boste kot naš Župan zastavili svoj ugled in vpliv v dobro takega Muzejskega društva, ki nas navdaja s ponosom – in se Vam za to že vnaprej zahvaljujem.

S spoštovanjem,

V vednost: Muzejsko društvo

V torek, 30. 5. 2017, je bila redna seja Izvršnega odbora MD (zapisnik seje IO MD je na ogled na spletni strani MD: <https://www.mdloka.si/wp-content/uploads/2017/06/Zapisnik-2.-seje.pdf>), na kateri so se člani pod točko razno seznanili z okoliščinami nepodelitve zlatega grba MD. Večina članov je izrazila svoje globoko razočaranje in se odločila, da pripravi javno pismo, ki ga pošlje vsem članom društva in *Gorenjskemu glasu*; objavljeno je bilo 16. 6. 2017.

Prvi predlagatelj pobude, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, je 7. 6. 2017 na Komisijo naslovila pismo s prošnjo za vsebinsko pojasnitev razlogov zavrnitve pobude; pisnega odgovora Komisije ni bilo. Po elektronski pošti je Mateja Pleško - Naglič, sodelavka na občini, zadolžena za spremljanje dela občinskega sveta, 12. 6. 2017 odgovorila, da je »komisija predlog obravnavala in glasovala o sklepu, ki pa ni dobil zadostne podpore«.

Zaradi izrazito ideološko-politične narave odločitve Komisije smo se v MD odločili, da s tem seznanimo celoten državni vrh Republike Slovenije, in sicer predsednika Boruta Pahorja, predsednika vlade dr. Mira Cerarja, predsednika Državnega zbora dr. Milana Brgleza in predsednika Državnega sveta mag. Mitja Bervarja.

Pismo članom MD, objavljeno v Gorenjskem glasu.

22. 6. 2017 je MD prejelo odgovor dr. Milana Brgleza, predsednika Državnega zbora, 28. 6. 2017 pa pismo dr. Alje Brglez, vodje kabineta predsednika RS Boruta Pahorja.

O nepodelitvi zlatega grba so poleg *Gorenjskega glasa* poročali tudi drugi mediji. V sredo, 24. 5. 2017, se je urednik Jože Bartolj na Radiu Ognjišče o tem pogovarjal s predsednikom MD mag. Aleksandrom Igličarjem (pogovor lahko poslušate na spletni strani MD: <https://www.mdloka.si/?p=2531#more-2531>), v četrtek, 15. 6. 2017, je o tem poročala TV SLO v Poročilih ob 17. uri, na 1. programu, v prispevku novinarko Janje Trupej (<http://4d.rtv slo.si/arhiv/porocila/174477258>), odmevi so bili tudi v tedniku *Družina*. V septembrski številki revije *SLO, časi, kraji, ljudje* je svoje razmišljanje v uvodniku zapisal dr. Luka Vidmar.

Župan Škofje Loke mag. Miha Ješe je v javnosti ves čas komentiral, da so odločitev o nepodelitvi zlatega grba sprejeli občinski svetniki, da pa on podelitev podpira. Formalno je to seveda res, a vemo, da je večina članov Komisije, s podžupanom Tinotom Radinjo na čelu, prav iz liste Miha Ješe in prijatelji Loke. Župan je nato predlagal, da bi Muzejskemu društvu Škofja Loka podelil županovo priznanje, ki so ga doslej prejeli le posamezniki, ne pa društva oziroma ustanove.

V torek, 27. 6. 2017, se je sestal Izvršni odbor MD in sprejel odločitev, da predlaganega županovega priznanja zaradi okoliščin nepodelitve zlatega grba ne more sprejeti. Zaradi mnenj nekaterih članov Komisije, da

Muzejsko društvo
Škofje Loka
Grajška, poš. 13
4220 Škofja Loka
T 04 517 04 00
E info@mdloka.si
www.mdloka.si

Škofja Loka, 12. junij 2017

Spoštovani predsednik Republike Slovenije gospod Borut Pahor,

Muzejsko društvo Škofja Loka (MD) v letu 2017 praznuje 80-letnico delovanja, ustanovljeno je bilo 23. julija 1937. Ob visokem jubileju delovanja MD so loške kulturne ustanove (Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, Loški muzej Škofja Loka, Gimnazija Škofja Loka) in društva (Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka, Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka) podale pobudo, da se MD podeli Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2017.

Pobudo so podprli častni občani Občine Škofja Loka dr. Aleksandra Kornhauser Frazer, Ivan Oman in dr. France Štuki ter državne ustanove Narodna in univerzitetna knjižnica, Arhiv Republike Slovenije in Zgodovinski arhiv Ljubljana.

MD je bilo edini kandidat za prejem Zlatega grba za leto 2017. Člani Komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja Občinskega sveta občine Škofja Loka (Komisija) so z večino glasov odločili, da MD za podelitev Zlatega grba ni primerno. Uradne utemeljitve predlagatelji niso prejeli, neuradno pa smo izvedeli, da je odločitev botrovalo dejstvo, da se MD v zadnjih letih preveč ukvarja "s polpreteklo zgodovino". Po mnenju članov Komisije to ni poslanstvo in namen delovanja MD.

Eden od teh dogodkov naj bi bila tudi odmevna razstava ČLOVEK, GLEJ, ki smo jo pod vašim častnim pokroviteljstvom skupaj z drugimi soorganizatorji pripravili maja in junija 2015 v Škofji Loki ob praznovanju 70-letnice konca druge svetovne vojne.

Začudenje nad politično-ideološko odločitvijo Komisije, ki zanika dolgoletno delovanje in pomen MD v loškem in širšem slovenskem prostoru, sta javno izrazila častna občana dr. Aleksandra Kornhauser Frazer in Ivan Oman (njuni pismi sta priloženi).

V izvršnem odboru MD smo, tako kot tudi predlagatelji pobude, izjemo presenečeni in razočarani nad odločitvijo članov Komisije, pri kateri so prevladali politično-ideološki vidiki in prekrili pomen dolgoletnega delovanja MD (izdajanje *Loških razgledov* od leta 1954, izdajanje *Pasjanskih doneskov* od leta 2006, 48 knjižnih naslovov v zbirkah *Doneski* in *Vodniki*, pogovorni *Blažnikov večer*)

Pismo Borutu Pahorju.

REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI ZBOR
PRESEDEK:

Štejnica: 1000 LJUBLJANA
t: 01 49 94 21 / f: 01 49 98 50, e: gip@zr.si, www.dz-rs.si

Številka: 612-03/17-1/2
Datum: 22. 6. 2016

Muzejsko društvo Škofja Loka
mag. Aleksander Igličar, predsednik
Grajška poš. 13
4220 Škofja Loka

Spoštovani mag. Igličar,

prejel sem vaš dopis, v katerem me seznanjate s problematiko podelitve nagrade Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2017, za katero je bilo na podlagi desetiškega dolgega in predanega dela predlagano Muzejsko društvo Škofja Loka. Za vaš dopis kot tudi pohvalne besede, s katerimi zaključujete svoje pisanje, se vam zahvaljujem.

Iz zapisanega je moč razumeti, da utemeljitve odločbe članov pristojne komisije sicer niso prejeli, da pa ste bili neuradno seznanjeni z razlogi, zaradi katerih Muzejsko društvo Škofja Loka ni bilo nagrajeno. Moram priznati, da me, v kolikor vaša navajanja držijo, žalosti, da se delo institucij, kot je vaše, meni po politično-ideoloških merilih oozna viden in nekonjenci. Strinjam se namreč z vašo oceno, da je strokovno ukvarjanje z zgodovino eno od osnovnih poslanstev tovrstnih društev, in to ne glede na različne poglede na zgodovinska dejstva. Naj ob tem le še dodam, da si bom sam še naprej prizadeval za zorenje in povzemanje vse preveč razseljene slovenske družbe.

Kljub omenjeni grenki izkušnji vam želim, da vam tudi v prihodnje ne zmanjka volje in odločnosti za neustrašno raziskovanje naše zgodovinske krajine, hkrati pa vam iskreno čestitam za skorašnje 80-letnico delovanja Muzejskega društva Škofja Loka.

Lep pozdrav in srečnil

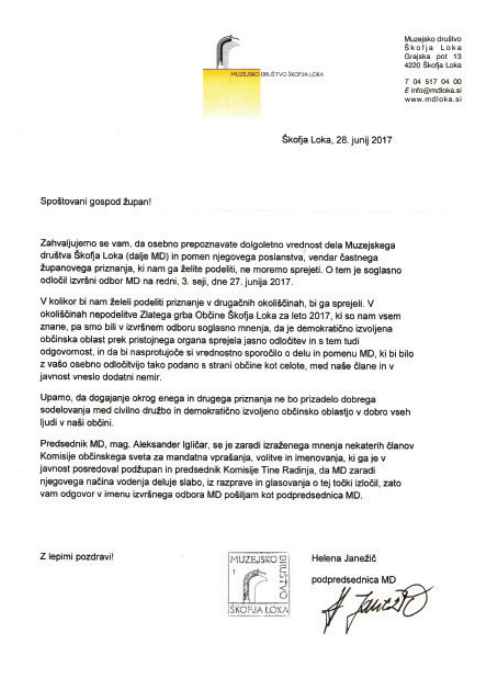

Dr. Milan Brglez

Odgovor dr. Milana Brgleza.

Odgovor dr. Alje Brglez.

Pismo MD županu Občine Škofja Loka.

je nepodelitev zlatega grba MD tudi posledica slabega vodenja njegovega predsednika mag. Aleksandra Igljičarja, se je ta umaknil iz razprave in odločanja. Pismo županu sta zato podpisala podpredsednica Helena Janežič in Štefan Kržišnik, tajnik. Odborniki MD so želeli, da gre za osebno pismo županu, s katerim niso želeli seznaniti javnosti. Toda župan mag. Miha Ješe je na slavnostni akademiji ob občinskem prazniku, ki je bila 1. 7. 2017 na Loškem gradu, javno omenil, da je nameraval MD podeliti županovo priznanje, ki pa ga MD ni želelo sprejeti. Zato so odborniki sprejeli odločitev, da s svojim stališčem seznanijo javnost. Pismo je bilo objavljeno v časopisu *Gorenjski glas* (7. 7. 2017).

V isti številki tega časopisa je svoje nestrinjanje z odločitvijo občinskih svetnikov v pismih bralcev napisala tudi ddr. Marija Stanonik.

V torek, 21. 11. 2017, je bila slavnostna akademija ob praznovanju 80-letnice delovanja MD, ob kateri smo izdali tudi knjigo *ZA NAŠO STVAR*, ki osvetljuje začetke delovanja loškega Profesorskega ceha, življenje in delo prvih enajstih članov tega ceha ter začetke delovanja MD in Loškega muzeja. Knjigo smo podarili županu in njegovim sodelavcem, občinskim svetnikom, osnovnim ter srednjim šolam na Loškem in tudi vsem štirim predsednikom državnega vrha Republike Slovenije. S pisno zahvalo se je 19. 12. 2017 zahvalil predsednik Državnega zbora dr. Milan Brglez.

Z zapisom želimo bralcem *Loških razgledov* podati celovito sliko dogajanj ob pobudi za podelitev zlatega grba Občine Škofja Loka za leto 2017, njegovi zavrntvi in številnim odmevom.

Podajamo časovni pregled, ključne dokumente, pisma in odmeve, oblikovanje mnenja o tem pa prepuščamo vsakemu bralcu posebej.

Želimo še dodati, da smo odborniki MD pričakovali, da bo MD ob 80-letnici delovanja zaslužno prejelo zlati grb. Tudi zato, ker v samostojni državi Sloveniji društvo še ni prejelo pomembnejšega priznanja ali nagrade. Zadnje pomembno nagrado je društvo prejelo ob 50-letnici delovanja, ko ga je z redom zaslug za narod s srebrnimi žarkami odlikovalo predsedstvo takratne države SFR Jugoslavije; odlikovanje je podpisal Lazar Mojslov, predsednik predsedstva.

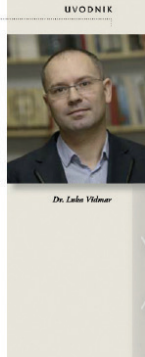
SLO, čas, kraji, ljudi September 2017

Večno potovanje zgodovine k resnici

N a stopni ljubljanske Semeniške kapičnice, prve jame znamenite ljubljane na Slovenskem, je slikar Giulio Quaglio leta 1721 udal barčno zabodne znanosti v veličavno baročno fresko: vsa znanja, večine in modrosti sveta, ki jih zaznajo antični filozofi, cerkveni očete, evropski pisatelji ter personifikacije poezije, razsvetlovanja in fakultete, vodilo človeka naprej h Kropotkinu, na konca pa ga dovedajo k Resnici, ki deli v roki senco dikhovnega razsvetlovanja. To vpenjanje k resnici, ki je zaradi dovoljnih omejitev in slabosti tako ali tako nepopolno in zato večno, so v preteklosti še dodatno oboje dominantne ideologije. Danes se sicer znanost na Zabodu razvija v demokratičnem okolju, vendar ti pred njo manj resnimi predstavitelji kakor v 18., 19. ali 20. stoletju. Tudi novodobne ideologije si namreč želijo omajati njeno ultimativno zavezanost resnici in jo podrediti lastni viziji. Vse vede in znanstveniki niso vedno trdni pri zaznavanju teh pozivov in dajo vsaki prednost idejam, ne dejstvom. Med vedami, ki so posebej zaščene v bojni zapreži ideologije, je zgodovina. Samoumevno bozorne obliče na njem obdelovanje je odlično izražal George Orwell: «Kdor nadzoruje preteklost, nadzoruje prihodnost. Kdor nadzoruje sodobnost, nadzoruje preteklost.» Vsaka oblast in prevladujoča ideologija skuša zgodovino čisti, nazrejozi nase, bodisi odkritje, bodisi prikritje, na primer z nagradami.

Eno takšnih nagrad so lecos odkrili Muzejnemu društvu Škofja Loka, ki praznike osmeletve in delovanja. Zanimi spretnosti pravejša k raziskovanju, varovanju in predstavljanju zgodovine, kulturne in naravne dediščine na ocenjuju ekdajnega filozofološkega gopostva, na primer ustanovite Loškega muzeja, izdajanja *Letisk razgledov* in priručnika Blaznikovi večerovi, so škofoleške kulturne ustanove in društva Občina Škofja Loka predlagala, naj imenovana društva oddajo priporočilo Zlati grb. Predlog je podpore več škofoleških častnih meščanov, med njimi zgodovinar dr. France Škul, in več državnih ustanov, med njimi Narodna in univerzitetna knjižnica in Arhiv Republike Slovenije. Zelo drugačna od te podpore, ki je temeljila izključno na strokovni oceni doslejkih društva, pa je bila odličitev občinske Komisije za mandata vpisovanja, volitve in imenovanje sodnih članov, med katerimi ni nobenega znanstvenika ali zgodovinarja raziskovalca, je glasovalo pri predložitvi priznanja z obrazložitvijo, da se muzejško društvo v zadnjih letih preveč ukvarja z polpreteklo zgodovino.

Muzejško društvo Škofja Loka za opravljanje svojega poslanstva ne potrebuje Zlatnega grba Občine Škofja Loka, še manj števila narodni, kakor naj razlikuje in predstavlja preteklost. Njegova pritezanja bodo od glde na to priznanje pripomnela k temu, da bo sonce Resnice, kakor ga je upodobil Quaglio, svetilo še močnejše in vsaj z nekaj žarki obhajalo tudi tiste, ki se dalje spoprijemajo s kompleksno podobo preteklosti – škofoleškega obdobja, Slovenije in sveta. ■

Dr. Luka Vidmar

50

3

Uvodnik Luka Vidmarja v reviji SLO, časi, kraji, ljudi.

Zlati grb

Dne 27. julija 2017 bo poteklo osmeletvo let ob ustanovitvi Muzejnega društva Škofja Loka. Če bi prišlo do izdajanja, bi to pomenilo 100. obletnico društva. Društvo je bilo ustanovljeno leta 1917, vendar je bilo razpuščeno leta 1945. Danes je društvo znova obnovljeno in deluje pod imenom Muzejno društvo Škofja Loka. Društvo je bilo ustanovljeno leta 1917, vendar je bilo razpuščeno leta 1945. Danes je društvo znova obnovljeno in deluje pod imenom Muzejno društvo Škofja Loka. Društvo je bilo ustanovljeno leta 1917, vendar je bilo razpuščeno leta 1945. Danes je društvo znova obnovljeno in deluje pod imenom Muzejno društvo Škofja Loka.

Zakaj MD Škofja Loka ni sprejelo častnega županovega priznanja

V vsakih letih Komunističnega glasu (starik, v daljši je neodmarke Danica Zvezd in priprava z zadnjem Škofja Loka je praznovano znanje: »Pa pa je župan Muzejnega društva namreč posebno priznanje, vendar se je odpravljeno sponzorirano.« Zanimi občine sponzorirano priznanje, da je izredni odbor Muzejnega društva Škofja Loka v mesecu juniju 2017 razpisal in podelil županove priznanje in njegovo sklopi, da zaradi obilnih nepopolnih znanj glava Občine Škofja Loka za leto 2017 županove priznanje ne more podeliti. Zanimi občine sponzorirano priznanje, da je izredni odbor Muzejnega društva Škofja Loka v mesecu juniju 2017 razpisal in podelil županove priznanje in njegovo sklopi, da zaradi obilnih nepopolnih znanj glava Občine Škofja Loka za leto 2017 županove priznanje ne more podeliti. Zanimi občine sponzorirano priznanje, da je izredni odbor Muzejnega društva Škofja Loka v mesecu juniju 2017 razpisal in podelil županove priznanje in njegovo sklopi, da zaradi obilnih nepopolnih znanj glava Občine Škofja Loka za leto 2017 županove priznanje ne more podeliti.

Pismo ddr. Marije Stanonik in Izvršnega odbora MD v Gorenjskem glasu.

Za našo stvar

Razstava ob 80-letnici delovanja Muzejskega društva Škofja Loka

Ob 80-letnici delovanja Muzejskega društva Škofja Loka smo pripravili razstavo z naslovom *ZA NAŠO STVAR*. Na prvih dveh panojih, ki jih je vsebinsko pripravil Štefan Kržišnik, tajnik društva, so prikazani začetki nastajanja in delovanje društva v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Predlog za ustanovitev društva je bil podan na srečanju članov Profesorskega ceha, 22. avgusta 1936, v gostilni Pepevna na Lontrgu v Škofji Loki.

Na panoju o vodenju društva so zapisana imena vseh dosedanjih predsednikov, bilo jih je osem, in imena častnih članov. Na naslednjih panojih so z besedo in fotografijami predstavljene glavne dejavnosti Muzejskega društva Škofja Loka, ki že leta ostajajo osrednje vsebine našega delovanja: *Loški razgledi*, Doneski, Vodniki, Blaznikovi večeri in izleti. Na dveh panojih smo želeli izpostaviti vlogo društva pri zasnovi in vzpostavitvi Aleje znamenitih Ločanov ter soorganizaciji razstave *ČLOVEK, GLEJ* ob 70-letnici konca 2. svetovne vojne in povojnih pobojev. Na zadnjih dveh panojih so prikazane nekatere nagrade, ki jih je društvo prejelo za delovanje, med njimi najpomembnejše priznanje, ki ga je društvu leta 1987 podelilo Predsedstvo SFRJ, in sicer ob 50-letnici delovanja. Na zadnjem panoju so bili prikazani nekateri dokumenti iz pre-

Razstavo *Za našo stvar* so si ogledali številni obiskovalci. (foto: Peter Pokorn ml.)

dloga za podelitev zlatega grba Občine Škofja Loka za leto 2017 Muzejskemu društvu Škofja Loka, ki po oceni občinskih svetnikov zaradi ukvarjanja s »polpreteklo zgodovino« za prejem priznanja ni primerno. Razstavne panoje je iz obsežnega gradiva odlično pripravila Nives Lunder iz oblikovalskega podjetja Studio Grad in z razgibanim grafičnim prikazom opazovalce še dodatno nagovorila. Pripravo razstave je sofinancirala Občina Škofja Loka. Razstava je bila prvič na ogled v avli Sokolskega doma

Škofja Loka od 20. novembra 2017 do 7. decembra 2017. V letu 2018 je bila od 16. marca do 6. aprila na ogled v Galeriji Muzeja Železniki, od 16. aprila do 16. maja pa v prostorih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota Škofja Loka. V začetku junija bo na ogled v Poljanah, jeseni pa v Žireh.

S tem se bo uresničila naša želja, da bodo razstavo *Za našo stvar* videli na celotnem ozemlju nekdanjega freisinškega Loškega gospostva, ki ga s svojim delovanjem pokriva Muzejsko društvo Škofja Loka.

1937 – 2017

Dokaj obilnihi sporni spiseki so nastali v okviru ustanovitve društva.

Pohleba za ustanovitev lokalnega muzeja v Škofji Loki so dal izrazi loškega Profesorskega caha, občan na listem rednem letnega sodnega 22. avgusta 1938 v gostilni pri Papevniku.

Namen in cilj, napisani v prvega statuta. Muzejsko društvo Škofja Loka je bilo ustanovljeno 25. julija 1937.

Prvi list društva.

Zahteva društvo so lahko postali strokovno usposobeni tereča in strokovni društvo paed prišbi poškile. Del zapolnila 2. naja pripravljalnega odbora an ustanoviteljskega društva (3. januar 1937).

Učenci slovaškega učila leta 1936 v mestni posredniški šoli v mestni občini Loška. Na mizi so predavatelj in listine, ki jih je predaval o nekem predmetu.

ŠKOFIJA, LOŠKA, 1936. leto. Šola, učenci, predavatelj, listine, ki jih je predaval o nekem predmetu. Na mizi so predavatelj in listine, ki jih je predaval o nekem predmetu.

Pravni: Tinec
Debeljak, Škofja Loka,
ki so je vsebinska
T. Loška učila.

Deloval 100 let slovaško učilo v mestni posredniški šoli v mestni občini Loška. Na mizi so učilnice in listine.

Knjižnica v Škofiji Loški, ki je bila v mestni posredniški šoli v mestni občini Loška. Na mizi so učilnice in listine, ki jih je predaval o nekem predmetu.

Muzejsko društvo v Škofiji Loki

Vse važi na

I. loški večer

ki bo

v sredo, dne 12. aprila 1939 ob 8. uri zvečer
v dvorani moševske šole

- Spored:
1. OTVORILEZ — notar Stvo Rok
 2. DR. TINE DEBELJAK: »SKOFJA LOKA«
deklarira dijak moševske šole.
 3. »D. LOŠKI ARHIVARIJARI«
predava profesor dr. Pavle Blažnik
 4. JAN FLESTENJAK: »PROB LOŠKI«
deklarira dijak moševske šole.
 5. »NAS NESTNI MUZIK«
ob skopščini sklad.
predava profesor Franjo Planina.
 6. »COMMEMORI NIOZIK«
Z. LOSKEGA OZEMLJA.
predava učitelj dr. Tina Debeljak.

Predavanja bodo kratka. — Priljubljeni bi bili tudi predavanja.

VEŠČINSKI NE BO!

Napredujejo so pa pravočasno predavanja in muzejske izložbe.

Odlič

... Muzejsko društvo v Škofiji Loki, ki bo v sredo, dne 12. aprila 1939 ob 8. uri zvečer v dvorani moševske šole v mestni občini Loška. Na mizi so učilnice in listine, ki jih je predaval o nekem predmetu.

Prvi loški večer 12. aprila 1939 je bil namenjen pravnemu in muzejsko.

Zbiranje predmetov za muzej

Pri zbiranju predmetov za muzej je društvo v mestni občini Loška v sodelovanju s profesorji in učenci moševske šole v mestni občini Loška. Na mizi so učilnice in listine, ki jih je predaval o nekem predmetu.

Loški večeri

Loški večeri so bili predhodniki Blažnikovih večerov. Da 2. svetovna vojna je društvo organiziralo tri.

Skrb za kulturno dediščino

Prva skrb za kulturno dediščino v mestni občini Loška je bila leta 1936. Člani društva so si nameravali pridobiti za skrbstvo več kot 600 let starih območij, ki so bili pri Priblinskih na Grahovcu.

Založništvo

Tudi na področju založništva so bili prvi koraki storjeni že v začetku. Pred 2. svetovno vojno je društvo imelo v lasti več kot 600 let starih območij, ki so bili pri Priblinskih na Grahovcu.

Izleti in ekskurzije

V začetku leta so bili izleti in ekskurzije najprej organizirane v mestni občini Loška. Člani društva so si nameravali pridobiti za skrbstvo več kot 600 let starih območij, ki so bili pri Priblinskih na Grahovcu.

Loški predhodniki 1940 v Ljubljani.

Loški predhodniki 1932 na Vrhovniku. Na mizi so učilnice in listine, ki jih je predaval o nekem predmetu.

PRESEDNIKI Muzejskega društva Škofja Loka

dr. Pavle Blaznik od 1937 do 1974
Zdravko Krivina od 1974 do 1979
dr. Branko Bercič od 1979 do 1993
dr. France Leben od 1993 do 1997
dr. France Štukl od 1997 do 1999
Alojzij Pavel Florjancič od 1999 do 2006
Peter Hawlina od 2006 do 2007
mag. Aleksander Igljičar od 2008

Vodenje društva

CASNI ČLANI Muzejskega društva Škofja Loka

(pred imenom je leto imenovanja)

1966: Števo ŠINK (1882 – 1972)
1968: dr. Milko KOS (1862 – 1972)
1968: Lovro PLANINA (1850 – 1973)
1974: dr. Pavle BLAZNIK (1903 – 1984)
1974: France PLANINA (1901 – 1992)
1993: Jože KRAŠOVEC (1903 – 1994)
1993: dr. Anton POLENEC (1910 – 2000)
1993: Marija JAMAR LEGAT (1914 – 2003)
1993: Svetko KOBAL (1921 – 2010)
1993: Alfonz ZAJEC (rojen 1922)
1997: dr. Branko BERCIC (1927 – 2013)
1999: dr. Emilijan CEVC (1920 – 2006)
2003: dr. France LEBEN (1928 – 2002), posthumno
2003: dr. Anton RAMOVŠ (1924 – 2011)
2006: dr. France ŠTUKL (rojen 1942)
2009: dr. Tine DEBELJAK (1903 – 1992), posthumno
2010: Alojzij Pavel FLORJANCIC, rojen 1940
2012: mag. Tone Košir, rojen 1927
2017: Andrej Rant, rojen 1947

Loški razgledi

LOŠKI RAZGLEDI

Loški razgledi so domoznanski zbornik z najdaljšo razpisno tradicijo (izhajajo na Slovenskem). Prvič so izšli prvi številki, ki je leta leta 1954, je podal dr. Branko Berčič.

Izhajajo enkrat letno in predstavljajo izbor prispevkov z vseh okrajev in krajev Loškega gosposstva. Avtorski prispevki so (pobudljivi) raziskovalni ter ustvarjalni strokovni ali literarni podobi raziskovalnega dela.

Za vsi bogate vsebine predstavljajo Loški razgledi pravi tekoči muzej zgodbe.

Loški razgledi lahko dobite tudi v digitalni različici na spletni strani www.lzr.si

**LOŠKI
RAZGLEDI**

Uredniki Loških razgledov

dr. Branko Berčič: 1/1954 do 7/1966 in 10/1972 do 2/1978

France Planinc: 10/1978 do 10/1982

dr. France Lebešič: 2/1979 do 1/1989

France Podnar: 10/1987 do 1/2000

Judita Šegec: 10/2007 do 10/2013

Marija Lebar: 1/2014 –

V 63. številkah Loških razgledov je
na približno 21.000 straneh objavljenih
2.600 prispevkov 530 avtorjev.

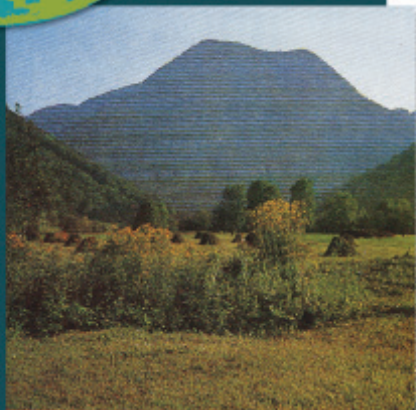

Vodniki in druge publikacije

Vodniki

Vodniki so namostje zbirke, v kateri izhajajo publikacije, ki podrobno opisujejo najpomembnejše naravne in kulturne znamenitosti lokalnega okolja. Do sedaj je izšlo v zbirki Vodniki 11 naslovov.

1. **Vodnik** *Lubnik*, uradna izdava Lubnik, 1977
2. **Vodnik** *Laščovci*, uradna izdava Lubnik, 1978
3. **Vodnik** *Škrajci*, uradna izdava Lubnik, 1980
4. **Vodnik** *Dvačgostje*, uradna izdava Lubnik, 1982
5. **Vodnik** *Savica in Savitka planina*, uradna izdava Lubnik, 1986
6. **Vodnik** *Loški muzej. Vodnik po zbirkah*, uradna izdava Lubnik, 1988
7. **Vodnik** *Crnogrob in okolice vasi*, uradna izdava Lubnik, 1989
8. **Vodnik** *Miklavž nad Selco*, uradna izdava Lubnik, 2002
9. **Vodnik** *Milenko Arnyšek Pirle. Grobniški slovenskih gozd*, uradna izdava Lubnik, 2007
10. **Vodnik** *Čuliac Kavcic. Slikar Jernej iz Loke in njegova dela na Loškem*, uradna izdava Lubnik, 2011
11. **Vodnik** *Aljaž znamenitih Laščovci*, uradna izdava Lubnik, 2011

LUBNIK

Druge publikacije

Poleg rednih zbirke je društvo v sodelovanju z drugimi avtorski izdala naslednja knjižna dela:

- Pavle Blaznik: *Škofja Loka in Loško gospostvo*, 1911
- France Planina: *Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino*, 1911
- Peter Havelina: *Zamorc s krana*, 1917
- Profesijski ceh in Muzejno društvo Škofja Loka: *100 letnica nastanka Lubnika*, 1917
- Bibliografski profesorja Franceta Planina: *100 letnica nastanka Lubnika*, 2011
- France Steber: *Pisana Loka Škofja Loka*, 2001
- Ivo Šubič: *Slikar Poljanske doline*, uradna izdava Lubnik, 2011

V zbirki Doneski izhajajo domoznanski naslovi, katerih vsebina prvensto ojača v zborniku Lokali in zgodbi. Zbirka je dobila ime po knjigi Doneski iz zgodovine Škofje Loke in njenega okraja, zgodovinarja dr. Francisa Štuki (1853, Selca – 1924, Ljubljana), ki je bila izdana leta 1894. Bila je prva domoznanska publikacija na Loškem.

Do sedaj je izšlo 31 naslovov.
Iz zbirke Doneski so kor samostojni letni zborniki izšli Pasjanski doneski. Poslednik in prvi urednik je bil Alojzij Pavel Florjančič.

Izdane knjige v zbirki DONESKI

- Doneski: Prenova starega mestnega jedra Škofje Loke, urednik Marjan Potomnik, 1988
- Doneski: Povle Bleskic: D celih na Slovenskem, 1994
- Doneski: Sto let elektrine razsvetljave v Škofji Loki, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 1994
- Doneski: France Pokorn: Loka (pasjanski), urednik Alojzij Pavel Florjančič, 1995 (pasjanski)
- Doneski: Marjan Gabrjelec: Glapolke (kartasti), urednik Alojzij Pavel Florjančič, 1996
- Doneski: Raznare na Škofjeloškem, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2001
- Doneski: Branko Bevc: Domoznanski spisi, 2002
- Doneski: Bibliografija dr. Pavleta Blaznika (1903 – 1984), urednica Marija Lebar, 2003 (izvahladitni knjižnica Ivana Tavčarja Škofje Loka)
- Doneski: Tine Debejak: Čini Karavnik, Loma nega, urednik Marko Vambergar, 2003
- Doneski: Nekaj je bilo jezova, urednica Marija Stanovik, 2005
- Doneski: Blaznikov zbornik, urednik Marjan Bujak, 2005 (glavni založnik ZRC SAZU)
- Doneski: Škofjeloški pasjasi 2006, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2006
- Doneski: Vsi kor sto let, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2006
- Doneski: Škofjeloški pasjasi 2007, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2007
- Doneski: Janca Vidler: Unosjeni list, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2007
- Doneski: Škofjeloški pasjasi 2008, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2008
- Doneski: Valentin Bogataj, Metka Sulc: Marjan Gabrjelec (1940 – 1981), 2008
- Doneski: Bibliografija Loških zgodovinarjev, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2008
- Doneski: Škofjeloški pasjasi 2009, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2009
- Doneski: Kazenski Wierzyński: Olimpijski vinner (prevajal Tine Debejak) in Gradiva za bibliografija dr. Tineta Debejaka (prevajala Renata Švara), 2009
- Doneski: Ivan Orsini, glasnik (izdava v preloženem času), urednik Alei Princi, 2010 (glavni založnik Inštitut za gospodarske in družbene študije)
- Doneski: Pasjanski doneski 2010 / 5, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2010
- Doneski: Lajze Zapara: Kavski most, urednica Helena Janežič, 2010
- Doneski: Pasjanski doneski 2011 / 6, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2011
- Doneski: France Štuki: Po poti kulturne dediščine, urednica Jekica Šega, 2011
- Doneski: Pasjanski doneski 2012 / 7, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2012
- Doneski: 40 let Sverjevih nagrad, urednik Marko Črnač, 2012
- Doneski: Bereda v Loku, urednik Ludvik Kadla, 2012
- Doneski: Pasjanski doneski 2013 / 8, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2013
- Doneski: Prilozna Prekmorska Zbirnica 1944 (lokalni), urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2014
- Doneski: Pasjanski doneski 2014 / 9, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2014
- Doneski: Prilozna Prekmorska Zbirnica 1944 (nacionalni), urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2015 (druga dopolnjena izdaja)
- Doneski: Pasjanski doneski 2015 / 10, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2015
- Doneski: Bera Rimec: Tine Debejak: Rimec elektrin (lokalni), 2015
- Doneski: Človek, opej (katalog A razstavi), urednica Helena Janežič, 2015
- Doneski: Pasjanski doneski 2016 / 11, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2016
- Doneski: Pasjanski doneski 2017 / 12, urednik Alojzij Pavel Florjančič, 2017
- Doneski: Za našo stvar, 80 let Muzejskega društva Škofje Loka, urednica Helena Janežič, 2017

Blaznikovi večeri so zamišljene kot predstavitve domačinskih tem iz raznih strokovnih področij in so vsakoletno nadaljevanje lokalnih večerov, ki jih je društvo organiziralo takoj po svoji ustanovitvi.

Na pobudo Vincenca Demšarja so bili ponovno obnovljeni trije osrednjski leti prejšnjega stoletja in potemnovani po zgodovinarju dr. Pavlu Blazniku, soustanovitelju in dolgaletnemu predsedniku društva. Na Blaznikovi večeri so bile predstavitvene mnoge pomembne lokalne osebnosti in različne strokovne teme.

Blaznikovi večeri

Izleti in ekskurzije

DRUGOVARNI IZLETI

V ustanovi in uradno odobrenih letih potovanja izletja so bili med članke najboljše družbene izleti. Vabimo vas, jih raje odkriti, pripravila in vodila dr. Pavla Štork in prof. France Plavec. Izletniki so obiskali razne znamenite kraje, nastajali so se podali tudi na tuj. Zadija leta izlete pripravila in vodi mag. Jule Štork.

Prejeli izločen dopisnega društva Šola leta po letu 2008:

- 2008 – Po Trubarjevih edinstvenih krajih, pripravila Mojca Ferle
- 2009 – Idrija, pripravil mag. Srečo Bevk
- 2010 – Kranjska, Italija, pripravil arch. Peter Pokorn
- 2011 – Po potih Jenjeja in Lake v Brezovici Slovenija in Poročje, pripravili Mojca Ferle in Helena Štekl
- 2012 – Fritzing in Muziken, Nemčija, pripravil arch. Peter Pokorn
- 2013 – Slovenska Koroška, pripravil Jule Štork, mag.
- 2014 – Avstrijska Koroška, pripravil Jule Štork, mag.
- 2015 – Po potih zadnje fronte, pripravil Jule Štork, mag.
- 2016 – Tabor, Črna, pripravila mag. Aleksandra Iglar in Jule Štork, mag.
- 2017 – Novo mesto, Koper, Brezovica, pripravil Jule Štork, mag.

Aleja znamenitih ločanov

No pobude

Alojzija Pavla Flažančiča je društvo ob sodobnem z Občino začelo s postavljanjem obležij v Aleji znamenitih Ločanov v Šahki ulici v Škofji Loki. Vsa obležja so dela akademskega kiparja Meloda Polca iz Poljanske doline.

Društvo je leta 2011 uradno vodilo Alejo znamenitih Ločanov, ki opisuje življenje in dela osebnosti v Aleji. Občinski svet Občine Škofja Loka je leta 2012 Alejo preimenoval v Alejo zaslužnih Ločanov. Pobude za postavljanje novih obležij Občina zbira z javnimi povabilom.

OBELEŽJA V ALEJI

- kipar **Toma LOGONDIČ** (1932 – 1987)
- profesor **France PLAMBAK** (1901 – 1982)
- slikar **Ivo ŠTIBAR** (1922 – 1989)
- gospodarstvenik **Frano BLAZNIK** (1903 – 1984)
- književnik **Dr. Tone DEBELJAK** (1931 – 1989)
- sociolog **Beno ŽIBELJ** (1910 – 1974)
- pobudnik poštne zvezke **Anton KOŠIR** (1894 – 1879)
- slikar **Armin KZIB** (1867 – 1905)
- vojaka upora v Avstrijskemu kraljevstvu **Anton HAFNER** (1887 – 1918)
- zdravnik in zdravnik **Miklav ROČLIČIČ** (1901 – 1944)
- strojništvo **Dr. Jaka RABT** (1896 – 1972)

Človek Glej

JUŽE GABTOLE * EMILSKO BERNARD * ŽEJO BEZLAJ *
LOJZE ČEMAZAR * MARIJETA BOGNER *
MARJETA GRAY * ČISTINA PLEŠIČ * FERDINAND
GRACIOMANO * MARTA JARČIČ * VIKTORIJA *
KNEŽE JOŽKO * ŽEJO BOČIČ * STANE KRIGAR *
MIRA LUČIČ * EMILKOVIC * MARTA SUČIČ *
JUŽE BERKOVIC * TIGLA ORCEN * JANEŽ GRAC *
TONE KERTIČ * JUREJ SELAN * ŽABRO SLAVIČ *
JOSEF JAKA * VELEBO * TOMAR * DRAGO TIŠAR *
NAJLJUBI TIŠAR * MELBA VESER * GRAMA VEZIKER

ČLOVEK,

GLEJ

MARTINA BERKOVIC *
SADKO GALAZIČ * BOJZE ŠIMONČIČ *
JERNA
JUDAS ŠIMONČIČ * ŽEJO Ž. FLOJMANČIČ *
FLOJMANČIČ * PETER GAŠIČ *
MIRJANA ČUKIČ *
TOMAR ŽENČIČ *
PETER KROŠIČ *
JANEŽ PLATONČIČ *
PETRA PLATONČIČ *
JANEŽ VRETIČ

Od 70-letnici konca druge svetovne vojne in posejnih pobojev je društvo v sodelovanju s kulturno-zgodovinskimi društvi Laska Stara Laka, Zdržiščen umetnikov Škofja Loka in civilno-društveno pobudo Revizija in račuje pripravilo veliko razstavo ČLOVEK, GLEJ, ki je bila od 15. maja do 31. junija 2015 na ogled v prostori nekdanjega namenskega samostana. V času razstave je bila organiziranih večja sprevajevskih kulturnih dogodkov.

Na pobudo Blaža Kavčiča so bile v dneh od 27. do 31. maja 2015 na različnih lokih drugih izvedene Poupjanki, javno branje pesni o rypljenja v vsaki in mizu, in skler v spomin na uvačanje damabranice iz Vetrinja. Poupjanki so postale tradicijsalno prireditev, ki je bila leta 2016 izvedena na vrhu Laškega gradu, leta 2017 pa združena s koncertom v turistični cerkvi.

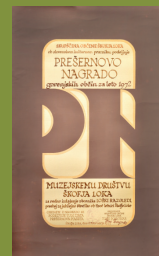
Zaradi velikega odziva je bil konec leta 2015 izveden iklip dogodkov s skupnim naslovom ČLOVEK, GLEJ MAPJE.

Nagrade

PRIZNANJA ZA DELOVANJE Muzejskega društva Škofja Loka

- 1965: Veliko priznanje Občine Škofja Loka.
- 1973: Prešernova nagrada gorenjskih občin za leto 1972 za redno izdajanje zbornika Loški razgledi.
- 1973: Malo jubilejno priznanje ob 1000-letnici Škofje Loke.
- 1979: Valvasorjeva nagrada za posebne dosežke v muzejstvu.
- 1983: Priznanje Domicilnega odbora 7. Slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade Franceta Prešerna
- 1985: Velika plaketa Občine Škofja Loka, ob 30-letnici izhajanja Loških razgledov.
- 1987: Red zaslug za narod s srebrnimi žarki, ki ga je ob 50-letnici društva podelilo predsedstvo SFRJ.

Razgledi

Od zbiralca do poznavalca

Ob 200-letnici rojstva Edvarda viteza pl. Strahla (1817–1884)

Izveček

Letos mineva 200 let od rojstva Edvarda viteza pl. Strahla, pravnika, politika, pisca in poeta, ki je velik del svojega življenja posvetil lepim umetnostim, predvsem pa svoji umetniški zbirki v Stari Loki na Kranjskem. V prispevku so predstavljeni rezultati nedavnih raziskav, ki so med drugim prinesle nova spoznanja o njegovem zasebnem življenju, javnem udejstvovanju ter umetnostnem ljubiteljstvu in zbirateljstvu.

Abstract

From collector to connoisseur

On the 200th anniversary of the birth of Sir Edvard Strahl (1817–1884)

This year marks 200 years since the birth of Sir Edward Strahl, a lawyer, politician, writer and poet who devoted much of his life to fine arts, and above all his art collection in Stara Loka in Kranjska. The contribution presents the results of recent research which, among other things, has brought new insights into his private life, public participation and amateur commitment to and collecting of art.

Edvard Strahl je bil vsestransko dejaven in nadarjen mož, ki je na Kranjskem pustil viden pečat v političnem, družbenem in zlasti kulturnem življenju druge polovice 19. stoletja. Njegovo najizčrpnjšo biografijo, ki je bila leta 1930 objavljena v umetnostnozgodovinski literaturi, v desetem letniku *Zbornika za umetnostno zgodovino*, je zapisal Janko Polec.¹ Poznejši življenjepisi, npr. geslo v *Slovenskem biografskem leksikonu* Mirka Juterška, Emilijana Cevca uvod v pripevek o Strahlovem spisu o umetnosti na Kranjskem idr., so večinoma povzetki Polčevega natančnega poročila.² V tem prispevku, ki prinaša rezultate novjših raziskav o Strahlovem življenju in delu,³ je s pomočjo poglavij o njegovem zaseb-

1 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 51–68.

2 Cevc, Spis Edvarda Strahla, str. 80–81; Juteršek, Strahl, Anton Edvard Jožef, str. 495; Zgaga, Starološki grad, str. 8–9.

3 Podlaga za pričujoči prispevek je del enega od poglavij v avtoričini doktorski disertaciji (gl.

J. R. Weiser: Edvard von Strahl, fotografija iz Strahlovega albuma. (iz fotodokumentacije Grafičnega kabinetu NMS)

nem življenju, javnem udejstvovanju ter umetnostnem ljubiteljstvu in zbirateljstvu predstavljena podoba pravnika, politika, pisca in poeta, ki je velik del svojega življenja posvetil lepim umetnostim.

Anton Edvard Jožef Strahl se je rodil 28. aprila 1817 v Novem mestu kot sin stotnika Friderika Anzelma Strahla (1784–1821) iz Erfurta.⁴ Oče je umrl že leta 1821, mati Terezija Demšar (1793–1829)⁵ pa osem let pozneje. Tako sta mladoletna Edvard in njegova sestra Henrika (1816–1856),⁶ edina dediča starološke posesti, ki jo je oče Friderik leta 1819 kupil od svaka Jožefa Demšarja ml.,⁷ leta 1829 postala siroti. Za njunega skrbnika so določili materinega brata Franca Ksaverja Demšarja (1790–1846), apelačijskega svetnika na Dunaju, ki je bil premožen in razgledan, a tudi nekoliko nenavaden mož. Potem ko je Edvard kot najboljši v razredu končal 6. razred klasične gimnazije v Ljubljani in tudi filozofska razreda zaključil z odličnim uspehom (1835), je odšel k stricu Demšarju na Dunaj študirat pravo. Čeprav je po uspešnem zaključku leta 1839 želel stu-

dij nadaljevati in se potegovati za profesuro na univerzi, se je po nasvetu strica Ksaverja vrnil na Kranjsko in si poiskal službo v sodstvu. To ni bila dobra odločitev, saj je bil Edvard najprej zelo dolgo, od leta 1840 pa vse do 1848, le neplačan sodniški pripravnik. Leta 1844 je opravil sodniški izpit in se poročil s Cecilijo

Komić Marn, Strahlova zbirka v Stari Loki). Raziskava je bila dopolnjena v okviru raziskovalnega programa *Slovenska umetnostna indentiteta v evropskem okviru* (P6-0061 (B), vodja izr. prof. dr. Barbara Murovec).

- 4 O Frideriku Anzelmu Strahlu, roj. 15. 3. 1784 v Erfurtu, je znanih nekaj osnovnih podatkov, ki jih je objavil Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 48–49. V graščinskem arhivu Stara Loka v Arhivu Slovenije (SI-AS 780) so ohranjeni njegova korespondenca (fasc. 12), *familiaria* (fasc. 23) in gradivo o vojaškem službovanju (fasc. 34–39).
- 5 Theresia Iustina Demscher, krščena 26. 9. 1793 v Stari Loki pri Sv. Juriju.
- 6 Henrica Francisca Josefa Antonia Strahl, krščena 17. 4. 1816 v Novem mestu pri Sv. Nikolaju.
- 7 SI-AS 780, fasc. 5, kupoprodajna pogodba z dne 8. 9. 1819.

pl. Pettenegg, hčerjo predsednika ljubljanskega deželnega sodišča,⁸ zato je bil iz Ljubljane premeščen v Gorico, saj po predpisih ni smel službovati v istem okrožju kot njegov tast. Končno je bil leta 1850 imenovan za sodnika in predstojnika okrajnega sodišča v Trebnjem na Dolenjskem. Imenovanje za svetnika deželnega sodišča v Ljubljani leta 1854 bi mu moralo prineseti veliko veselja, a je žena Cecilija spomladi 1855 hudo zbolela in umrla, tudi sam pa je kmalu resno zbolel.

Nikoli si ni zares opomogel, zaradi bolezni se je 10. septembra 1868 predčasno upokojil kot eden najodličnejših pravnikov na Kranjskem. Po letu 1870 se je iz Gradca, kjer je s sinom živel dve leti, preselil v rodbinsko graščino v Stari Loki in tu bival do svoje smrti, 26. septembra 1884.⁹

Edvard Strahl se je rodil in si gradil kariero v prvi polovici stoletja, ki je, poleg družbenih in političnih pretresov, v vsakdan prineslo veliko sprememb, ki se danes zdijo samoumevne, takratnim prebivalcem mest in podeželja pa so pomenile prave revolucije. Med letoma 1830 in 1847 so npr. v Avstriji (brez Ogrske) zgradili 50.000 km cest.¹⁰ Pospeseno so gradili tudi železnice, 16. 9. 1849 je z Dunaja pripeljal prvi vlak tudi na ljubljanski kolodvor.¹¹ Skupaj s prometom se je zelo povečalo število poštnih pošiljk, čemur sta botrovali zlasti iznajdbi standardnih tarif (1839) in lepljenih pisemskih znamk (1841).¹² Za Edvarda Strahla in njegov način življenja so bile te novosti dobrodošle, saj se je marca 1845 iz Ljubljane, kjer se je malo pred tem poročil, preselil v Gorico, njegova mlada žena pa se mu ni takoj pridružila. Zato je bil nekaj časa razpet med Gorico in Ljubljano, vez z ženo pa so

E. Dzimski: Cecilija von Strahl, roj. von Pettenegg, fotografija iz Strahlovega albuma.

(iz fotodokumentacije Grafičnega kabineta NMS)

8 Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken*, str. 169.

9 Nekrologa: Eduard von Strahl, str. 1-2; Schumi, *Archiv für Heimatkunde*, str. 127.

10 Hobsbawm, *Čas revolucije*, str. 200.

11 Jezernik, *Od vzpona nacije do nacionalizacije*, str. 21.

12 Hobsbawm, *Čas revolucije*, str. 202.

E. Pogorelec: Karl von Strahl, fotografija iz Strahlovega albuma. (iz fotodokumentacije Grafičnega kabineta NMS)

ohranjala njuna pisma.¹³ Enako velja tudi za poletje leta 1850, ko je bil Edvard končno imenovan za svetnika in predstojnika okrajnega sodišča v Trebnjem,¹⁴ noseča žena pa je v Ljubljani čakala, da se bo lahko preselila k njemu, kar se je zgodilo pred 12. septembrom, ko se je v Trebnjem rodil njun sin Karl. Štiri leta pozneje, konec septembra 1854, je bil Edvard imenovan za svetnika deželnega sodišča v Ljubljani¹⁵ in mlada družina se je preselila v deželno prestolnico. Ljubljana je bila v tem času le slabo razvito provincialno središče. Leta 1858 je imela 21.522, leta 1869 pa komaj 22.593 prebivalcev.¹⁶ Zaradi železnice, naraščajoče industrializacije, uporabe premoga za ogrevanje in cestnega prahu so bile življenjske razmere nevzdržne. Vse do leta 1898 je mesto živelo brez urejene kanalizacije, saj je bila gradnja kanalov, ki so se je lotili šele po letu 1860, omejena zgolj na nekatere predele ožjega mestnega središča.¹⁷ Poznali so le drago in umazano oljno razsvetljavo,

ki jo je leta 1861 v središču mesta nadomestila plinska, ta pa je potrebovala še skoraj pol stoletja za vstop v večino ljubljanskih domov.¹⁸ Do izgradnje mestnega vodovoda leta 1890 so Ljubljančani pitno vodo dobivali iz zasebnih in javnih vodnjakov ter studencev v okolici, za druge potrebe so jo zajemali iz Ljubljanice.¹⁹ Po ulicah, ki so jih na novo tlakovali ali makadamizirali v šestdesetih letih,²⁰ so se vozili »parizarji«, kmečki vozovi, kočije, koleslji, imenitnejši so jahali na konjih, po

13 Prim. SI-AS 780, fasc. 16, 18, korespondenca.

14 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55.

15 Amtlicher Theil, 1854, str. 971; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55.

16 Dzimski, *Laibach und seine Umgebungen*, str. 5; Grdina, Meščanstvo in meščani, str. 9.

17 Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 71; *Zgodovina Ljubljane*, str. 221.

18 *Zgodovina Ljubljane*, str. 217. Za natančno poročilo o uvedbi plinske razsvetljave v Ljubljani prim. Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 67–71.

19 Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 75–77, 97.

20 Prim. Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 72–75.

letu 1865 so se uveljavili tudi izvoščki ali fijakarji.²¹ Olepšano podobo kranjske upravne in kulturne prestolnice Kranjske tik pred letom 1860 je ovekovečil Gustav Dzimski.²² O tem, kako in kje v Ljubljani so po letu 1854 živeli Strahlovi, imamo zelo malo podatkov, saj so skoraj vsi spomini in zapisi vezani na Staro Loko. In vendar so imeli Strahlovi med letoma 1854 in 1868 stalno bivališče v Ljubljani in se v Staro Loko vozili le ob koncih tedna, kadar je bilo lepo vreme. Tam so preživljali tudi del Edvardovega dopusta.²³ Kratak zapis o Cecilijini smrti aprila 1855 v *Laibacher Zeitung* razkriva, da je umrla v Ljubljani, na naslovu *Stadt Nr. 139*.²⁴ Po vsem sodeč gre za Virantovo hišo na današnji Zvezdarski ulici,²⁵ vendar ni znano, ali so Strahlovi na tem naslovu preživeli svojo prvo »ljubljsko« zimo. Naslov poznejšega bivališča v Ljubljani je spo-

Hiša v Ljubljani (Breg 10), kjer sta nekdaj stanovala Edvard in Karl Strahl. (foto: Renata Komić Marn)

ročil Fran Šuklje: »Dobro sem ga poznal osebno, ker smo več let stanovali v njegovi hiši na Bregu (sedaj dr. Tavčarjevi), v prvem nadstropju.«²⁶ O Tavčarjevi hiši na Bregu 10 (stara številka 8) najdemo podatke pri Fabjančiču, na njihovi podlagi pa ni mogoče potrditi Šukljetove domneve, da je bila hiša Strahlova.²⁷ Od leta 1840 je bila namreč lastnica hiše Marija Šešek (Schescheg),²⁸ v njej je bilo več najemniških stanovanj. Leta 1857 sta v enem od stanovanj bivala ovdoveli deželni sodni svetnik Anton Edvard Strahl in njegov sin Karl Friderik, skupaj s kuharico Marijo Strupi ter njenima hčerama Ivano Nepomuceno (1829–1908), ki je bila sobarica, in Karolino, ki je bila varuška.²⁹ Karl se je dobro spominjal časov, ko sta

21 Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 87.

22 Dzimski, *Laibach und seine Umgebungen*.

23 Strahl, *Mein Vaterhaus*, str. 92.

24 Verzeichniß der hier Verstorbenen, str. 423. Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel in den Matriken*, str. 230, je za mesec smrti pomotoma navedel februar.

25 Prim. Fabjančič, *Knjiga hiš. 1. del*, Sv. Jakoba trg 2.

26 Citirano po Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 66, op. 37, brez navedbe vira.

27 Prim. tudi Štukl, Umetnostnozgodovinska zbirka Edvarda in Karla Strahla, str. 114.

28 Fabjančič, *Knjiga hiš. 2. del*, Breg 8.

29 Suhadolnik, Anžič, *Novi trg z okolico*, str. 165. Za Strahlovo poznejšo gospodinjjo Ivano

z očetom živila na Bregu. Ob concih tedna so potovali v Staro Loko z vozom, ki je ropotaje pripeljal »über das holprige Pflaster am Rain in Laibach.«³⁰ Ni znano, koliko časa sta Strahla stanovala v tej hiši, vendar lahko njuno bivanje na Bregu št. 8 postavimo vsaj v čas med letoma 1857, ko je bil narejen popis prebivalstva,³¹ in 1868, ko je Edvard opustil stanovanje v Ljubljani in se s Karlom preselil v Gradec.³² Sin se je namreč tega leta vpisal na graško univerzo, kamor je šel študirat pravo. Oče se mu je v Gradcu pridružil kmalu po 10. septembru 1868, ko se je zaradi dolgotrajne bolezni upokojil.

V štirinajstih letih službovanja v Ljubljani je bil Edvard Strahl izredno aktiven. Ohranjeni zajetni spisi, ki pričajo o njegovem udejstvovanju na mnogih področjih, so odličen vir za raziskovanje njegovega javnega delovanja in tudi časa, v katerem je živel.³³ Med letoma 1839 in 1867 je služboval kot pravnik (nazadnje kot svetnik deželnega sodišča v Ljubljani), bil je izredno dobro teoretično podkovan in izurjen jurist, ki je aktivno obvladal nemški, slovenski, francoski in italijanski jezik. »Echt wissenschaftlicher Geist, große Erfahrung im Rechtsleben, Scharfsinn, Unabhängigkeit, ein lebendiges Gerechtigkeitsgefühl waren in seinem Wesen vereinigt [...]«.³⁴ Kmalu po začetku ustavne dobe je bil leta 1861 izvoljen za poslanca kurije veleposestnikov v kranjskem deželnem zboru, nato se je aktivno angažiral v vrstah nemške liberalne stranke na Kranjskem.³⁵ Med letoma 1863 in 1865 je bil namestnik deželnega odbornika Karla barona Wurzbacha, med letoma 1864 in 1866 pa ljubljanski občinski odbornik, vmes tudi član komiteja za osnutek novega občinskega statuta ter član občinskega odseka za šole in ustanove.³⁶ Sodeloval je pri restavraciji stanovskega gledališča v Ljubljani leta 1862.³⁷ Leta 1876 je ponovno kandidiral na mesto poslanca v deželnem zboru, vendar ni bil uspešen.³⁸ Bil je med glavnimi ustanovitelji pravniškega društva v Ljubljani, katerega podpredsednik in nato še predsednik je bil med 1861 in 1863.³⁹ V starološkem graščinskem arhivu so ohranjene članske diplome drugih

Nepomuceno (Ceno) Strupi prim. Komić Marn, *Strahlova zbirka v Stari Loki*, str. 87–88.

30 Strahl, *Mein Vaterhaus*, str. 92. »Gorenjska« železniška proga od Ljubljane preko Škofje Loke do Jesenic in Trbiža je bila zgrajena šele leta 1870.

31 Suhadolnik, Anžič, *Novi trg z okolico*, str. 247.

32 Prim. Strahl, *Mein Vaterhaus*, str. 101.

33 Prim. SI-AS 780, fasc. 40–41.

34 Tako pisec enega izmed nekrologov; prim. Eduard von Strahl, str. 1.

35 Prim. Wählerliste für den Landtags-Wahlkörper, str. 213; Der Landtag für Krain, str. 310; Vom Landtage, str. 326; Kaj maliga z deželniga zbora, str. 68; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55–56.

36 Prim. Iz Ljubljane, str. 177.

37 V zvezi z njegovim mnenjem, da stanovsko gledališče pripada kranjski deželi, so ga citirali tudi po smrti; prim. Deželni zbor kranjski, 1887, str. 2; Deželni zbor kranjski, 1888, str. 1.

38 Wähler-liste des großen Grundbesitzes in Krain, str. 283.

39 Literatur, str. 196; »Juristische Gesellschaft« in Laibach, str. 152; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55.

J. R. Weiser: Stara Loka, konec 19. stoletja. (iz fotodokumentacije Grafičnega kabineta NMS)

društev.⁴⁰ Ob vsem javnem delovanju, ki je od njega zahtevalo tudi sestavo krajših in daljših spisov, od katerih so bili mnogi objavljeni,⁴¹ je Edvard Strahl od zgodnjih študentskih let naprej pisal tudi poezijo. Ohranjenih je več pesniških zbirk, ki so nastajale vsaj do začetka sedemdesetih let, ko je želel eno od njih objaviti.⁴² Pisal je tudi satirične epigrame s politično vsebino.⁴³ Odlični so njegovi prevodi Prešernovih pesmi, ki so bili prvič objavljeni v Vidičevi izdaji leta 1901⁴⁴ in jih še vedno najdemo v nemških izdajah Prešernovih *Poezij*.⁴⁵ Ob zgodnji upokojitvi je kot izjemno zaslužen in nadvse spoštovan gospod prejel viteški križ Franc-Jožefovega reda, ki so mu ga svečano podelili 4. oktobra 1868 na njegovem gradu v Stari Loki.⁴⁶ Po vrnitvi iz Gradca leta 1870 se je umaknil v samoto svoje posesti ter se posvetil izključno dopolnjevanju in urejanju umetniške zbirke, s katero se je začel intenzivno ukvarjati v prvi polovici šestdesetih let.

40 Prim. SI-AS 780, fasc. 24, članske diplome.

41 Prim. Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 56, 65–66, op. 21–23. Spisa *Zur Beleuchtung der Frage, welche Ansprüche das Land Krain aus der Incamerierung des Provinzialfondes an das kais. kön. Aerar zu erheben berechtigt erscheint* (Laibach 1862) in *O vprašanji, kako da bi se ustanovila sirotnica za Kranjsko* (objavljeno v *Triglavu*, separaten natis, Ljubljana, 1865) hrani kot »Strahlovo zapuščino« knjižnica Narodnega muzeja Slovenije (II 932, II 3186).

42 Prim. SI-AS 780, fasc. 43; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 63–65.

43 Prvič objavljeni v Prvi kranjski deželni zbor, str. 4. Prim. tudi Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 66–67.

44 Književnost, str. 3.

45 Prim. e. g. *Gedichte* (ur. France Pibernik, Franc Drolc), Kranj-Klagenfurt-Ljubljana-Wien 2000.

46 Lokal-Chronik, str. 3; Original-Korrespondenzen, str. 3.

Edvard Strahl ni bil edini lastnik večjega števila umetnin na Kranjskem v drugi polovici 19. stoletja, toda njegova umetniška zbirka je bila daleč najbolj sežnejša in je zajemala največ umetnostnih in umetnoobrtnih zvrsti. Polec je menil, da je Strahla k zanimanju za umetnost in zbiranju najbolj spodbudil srečni, a kratki zakon s Cecilijo pl. Petteg, ki je bila nadarjena ljubiteljska slikarka, enako kot mnogi člani njene družine.⁴⁷ Med drugotnimi vplivi je omenil zbirko starih slik, ki jih je Edvard pridobil skupaj s starološkim gradom, in še dva dejavnika, ki sta za razumevanje Strahlovega zbirateljstva nadvse pomembna: zanimanje za domoznanstvo, domačo zgodovino in umetnost, ki je bilo v tem času prisotno na Kranjskem, ter iskanje duševne tolažbe v zbiranju umetnin in starin.⁴⁸ Polec ni posebej opozarjal na obseg zbirke, omenjene dejavnike pa je kot natančen in rahločuten opazovalec človeške narave razumel kot vzgibe za zbiranje. Dobro je takratne razmere razumel tudi France Stele, ki je menil, da je Strahla vodilo »izročilo zbiranja prič domače kulturnosti in želja, da bi si ustvaril najpotrebnejšo orientacijo v tem gradivu.«⁴⁹ Vsekakor je bila Edvardova potreba po zbiranju tesno povezana z njegovim čustvovanjem, ki je bilo bodisi javne (deželni patriotizem) bodisi zasebne (življenjski padci in vzponi ter estetski užitki, ki mu jih je zbirka nudila) narave.

Strahl je bil značilen predstavnik družbenega razreda na meji med meščanskim in plemiškim stanom, ki ga je v 19. stoletju zaznamovalo izrazito deželno domoljubje. Ena od nalog, ki so jih vključevale domoljubne težnje, je bila tudi predstavitev spomenikov slavne preteklosti, kar je spodbudilo nastajanje deželnih muzejev z nacionalnim značajem ter tudi zasebnih kulturnozgodovinskih zbirk. Podobno nalogo so si zadala tudi domoljubno usmerjena historična (zgodovinska) in umetniška društva, ki so pomenila novo obliko organizacije družabnega življenja v 19. stoletju. V starološkem graščinskem arhivu so ohranjene Edvardove članske diplome raznih društev: leta 1842 je postal član Filharmeničnega društva v Ljubljani in Muzejskega društva za Kranjsko, nekaj let pozneje se je včlanil v Historično društvo za Kranjsko, leta 1850 je postal član Kranjske kmetijske družbe.⁵⁰ V starološkem arhivu je ohranjen tudi rokopis njegovega poskusa, da bi napisal zgodovino gradu in posesti Stara Loka, ki sicer ni datiran,⁵¹ a ga je treba razumeti v luči vplivov delovanja društva in objav društvenih članov. Vsaj v začetni fazi zbiranja za svojo starološko zbirko je podpiral tudi Kranjski deželni muzej. K temu je (med drugim) najbrž pripomoglo tudi druženje s

47 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 58.

48 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 59. Prim. tudi Cevc, Spis Edvarda Strahla, str. 81.

49 Stele, *Oris zgodovine umetnosti*, str. 11.

50 Prim. SI-AS 780, fasc. 24, članske diplome. Juteršek, Strahl, Anton Edvard Jožef, str. 495, in Cevc, Strahl Anton Edvard Jožef, str. 329, navajata, da je bil od leta 1840 tudi član Kazinskega društva.

51 Gl. SI-AS 780, fasc. 43, *Versuch der Darstellung der Entstehung und die Geschichte des Schlosses und Gutes Altenlack*. Napisal je samo uvod in prvo poglavje.

Hodnik v drugem nadstropju starološkega gradu, 1929; fotografija: France Stele.
(iz fotodokumentacije INDOK centra, Ministrstvo RS za kulturo)

Karлом Dežmanom, ki je leta 1852 postal muzejski kustos. Moža sta bila politična somišljenika in sta pripadala isti stranki.⁵² Leta 1866 je Strahl muzeju podaril portret slavnega diplomata in historiografa Žige pl. Herbersteina v olju in okvirju ter financiral in tudi vodil restavriranje dveh starih skrinjic za nakit iz muzejske zbirke.⁵³ Čeprav zaenkrat nimamo podatkov o Strahlovem članstvu v katerem od umetniških društev, smo lahko prepričani, da je tudi delovanje teh močno zaznamovalo njegove zbirateljske prakse.

Zbirateljska dejavnost je povezana tudi z njegovim družbenim statusom. Na prvi pogled bi ga morali označiti za meščana, na drugi strani pa so ga odličnost njegovih prednikov iz Erfurta, izbira zakonske družice – Petteneggi so pozneje postali baroni in celo grofje – in nenazadnje tudi življenjski slog uvrščali med plemenitaše. Z vprašanjem plemiški svoje rodbine, katere pristnosti v času poroke s Cecilijo pl. Pettenegg leta 1844 ni mogel zanesljivo dokazati, se je Edvard ukvarjal skoraj tri desetletja.⁵⁴ Za avstrijski plemiški naziv je kmalu po

52 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 59.

53 Verzeichniss der eingegangenen Geschenke, str. 273. Omenjenega portreta že leta 1888 ni bilo več v muzejskih zbirkah; prim. Deschmann, *Führer durch das Krainische*, str. 172–177. Morda ga je Jurij Šubic leta 1885 uporabil kot predlogo za Herbersteinov portret na stropu vhodne avle Narodnega muzeja in se je pozneje izgubil.

54 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 57.

Starološki grad, 2009. (foto: Renata Komić Marn)

poroki zaprosil na prigovarjanje tasta Karla pl., pozneje barona Pettegga. Štiri leta pozneje ga je tudi dobil in leta 1873 mu je bilo končno podeljeno še dedno viteštvo.⁵⁵ Njegov način življenja vsekakor kaže, da si je uradnega plemiškega naziva in legitimacije svoje odličnosti želel tudi sam.

Eden kazalcev Strahlove potrebe po reprezentativnosti je njegov odnos do starološke graščine. Leta 1849 je odkupil sestrin delež in postal edini lastnik posesti. Razpadajoči dom njegovih staršev, ki je bil od leta 1829 do približno 1854 v rokah zakupnikov, je kmalu dobil novo namembnost: Strahlovi so ga nameravali uporabljati kot podeželsko rezidenco. Tudi odločitev, da se po upokojitvi za stalno preseli na svoj grad v Staro Loko, kaže Edvardovo potrebo po aristokratskem načinu življenja. Najočitnejši kazalec potrebe po potrjevanju pa je pravzaprav njegovo zanimanje za umetnost. Nova družbena elita, torej izobraženo, bogato in pogosto poplemeniteno meščanstvo, je namreč v zbirateljskih predmetih videla orodje moči in merilo družbenopolitičnega vrednotenja. Pohištvo, dekoracija in zbirke umetnin, s katerimi so okrasili svoja bivališča, so bili eden najočitnejših dokazov o njihovem potrošništvu in statusu. Praksa, ki so jo meščani prevzeli od plemstva, je enako dobro služila tudi novemu plemstvu, tako ime-

55 Prim. Amtlicher Theil, 1873, str. 619; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 56–58.

novanemu *Geldadel*, ki se je v monarhiji v 19. stoletju izrazilo pomnožilo.⁵⁶ Za poznavanje, razumevanje in uživanje v umetnosti so bili potrebni dober okus, znanje in razum, zato je umetnostno naročništvo in zbirateljstvo veljalo za aristokratsko dejavnost. In če ljubiteljstvo ni bilo prirojeno, ga je bilo treba privzgojiti. Za Edvarda Strahla lahko rečemo, da je imel prirojen čut za likovno umetnost in literarno ustvarjanje. A čeprav je imel vse lastnosti, ki naj bi jih po tradiciji imel *honnete homme* oziroma *gentleman* – bil je pošten, sposoben, imel je dober okus in se je trudil –, si je ves čas prizadeval, da bi se dokazal na vseh področjih javnega in zasebnega delovanja. Ta potreba po dokazovanju je vendarle povezana tudi z njegovim čustvenim doživljanjem, na katerega so močno vplivali dogodki prvih štirih desetletij njegovega življenja.

Bil je plemenit in radodaren mož, vedno je pomagal in prispeval za dobro drugih.⁵⁷ Zaradi obsežne umetniške zbirke je veljal za velikodušnega ljubitelja umetnosti in bogatega mecena, toda v resnici se je vse življenje spopadal s finančnimi težavami. Rojen je bil 1817, v letu hude lakote, v zgodnji mladosti ga je prizadela izguba staršev, do leta 1846 ga je omejeval strog stričev nadzor, pozneje pa usmerjal vpliv odličnega in premožnega tasta Pettenegga. Po zaključku študija in vrnitvi z Dunaja je moral, da bi mogel živeti stanu primerno, leta

E. Pogorelc: Edvard von Strahl; fotografija iz Strahlovega albuma. (iz fotodokumentacije Grafičnega kabineta NMS)

- 56 Za povzdignjenja v Habsburški monarhiji gl. Rugále, Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti*, str. 9–14. Med 1792 in 1848 jih je bilo 2545, za časa vlade Franca Jožefa I. pa kar 5761, Prim. Bruckmüller, Stekl 1988, str. 172. Sven Kuhrau navaja primera nemških zbiralcev bankirja Oskarja Hainauerja (1840–1894) in podjetnika Adolfa Liebermanna (1829–1893); prvi si je na podlagi svoje bogate umetnostne zbirke plemstvo zgolj obetal, drugi pa je bil leta 1873 povišan v viteza pl. Wahlendorfa, prim. Kuhrau, *Der Kunstsammler im Kaiserreich*, str. 58–60.
- 57 Prim. Verzeichniss der Neujahrs-Gratulanten für das Jahr 1842, str. 14; Verzeichniss der Neujahrs-Gratulanten für das Jahr 1844, str. 13; Verzeichniss jener Menschenfreunde, str. 1015; Verzeichniß der zur Errichtung, str. 961; Domače stvari, str. 3; Cevc, Spis Edvarda Strahla, str. 80.

1840 prodati njivo in gozd v Dobravah blizu Škofje Loke.⁵⁸ Njegovi ohranjeni računi pričajo o tem, da se je že zelo zgodaj naučil plačevati na obroke in plačilo, kolikor se je le dalo, odlagati. Eno od njegovih poznejših pisem sinu Karlu vsebuje v odkritosrčni izpovedi neolepšano poročilo o razmerah, ki so kalile njegovo zakonsko srečo v času, ko je bil še neplačan pripravnik.⁵⁹ Po njegovem mnenju so jo najbolj uničevale finančne težave in nenehna borba s pomanjkanjem in čeprav je bila Cecilija po svoji plemenitosti, značaju, skromnosti, požrtvovalnosti, gospodarnosti in preudarnosti edinstvena ženska, sta se zaradi težkih materialnih razmer pogosto spraševala, ali se ne bi raje odrekla svoji sreči; živela sta namreč s 1.800 gld letnega dohodka, pri čemer sta se morala v desetih letih trikrat seliti, po smrti strica Ksaverja izplačati dedičem njegov delež starološke graščine (3.000 gld) in oskrbeti Edvardovo sestro s primerno doto (1.000 gld). Zakupnino za Staro Loko sta morala od zakupnika Gerbca terjati vsakič posebej, velik finančni zalogaj so bili tudi vsakoletni Cecilijini obiski pri starših v Ljubljani, Edvard pa je svojo prvo plačo prejel šele po šestih letih skupnega zakonskega življenja. Pri vsem tem je bil, kot sam priznava v pismu, preveč ponosen, da bi svojega tasta barona Pettenegga prosil za pomoč. Razmere, ki so vladale v njegovem življenju med letoma 1839, ko je postal neplačan pripravnik v Ljubljani, in 1850, ko je bil imenovan za sodnika v Trebnjem, torej niso omogočale aktivne ljubiteljske in zbirateljske dejavnosti. Tudi računi iz petdesetih let kažejo, da je na primer dolgove pri ljubljanskem špeceristu plačeval s skoraj dveletno zamudo. Stalno pomanjkanje ga je za vedno zaznamovalo, saj je tudi kot ugleden upokojeni sodni svetnik, ki je prejemal redne dohodke, vehementno barantal za slike, ki jih je želel kupiti, in se skušal zmeniti za obročno plačevanje.⁶⁰ Iz korespondence s Karlom pa je razvidno, da je prešteval prav vsako krono, ki jo je sin zapravil, ko je študiral v Gradcu.

Vzporedno s finančnimi so Strahla mučile tudi srčne težave. Eden prvih nesrečnih dogodkov je bila izguba staršev: že pri dvanajstih letih je postal sirota, brez matere in očeta. Stalno zanimanje za problem sirot in ustanavljanje sirotišnic⁶¹ kaže, da je tudi kot odrasel mož v sebi nosil spomine na težki čas mladosti. S sestro sta bila prepuščena nadzoru uspešnega strica Demšarja, ki ga je leta 1839 prepričal, naj opusti načrte o akademski karieri na Dunaju in se vrne na Kranjsko.⁶² Z vrnitvijo pa je Edvard izgubil ne le svoje poklicne sanje, ampak tudi

58 SI-AS 780, fasc. 5, kupoprodajna pogodba z dne 30. 9. 1840.

59 Delni prepis pisma, ki ga med njuno korespondenco za avgust 1880 ni bilo moč najti, je objavil Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 54–55, op. 20.

60 Navada je razvidna tudi iz pisem, ki sta mu jih pisala Alessandro Volpi in Franc Pustavrh. Prim. tudi Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 61.

61 Predlog načrta za ustanovitev sirotišnice v Ljubljani je objavil leta 1865 v časopisu *Triglav*, gl. zgoraj. Prim. tudi Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 56; Škerl, *Ljubljana v prvem desetletju*, str. 93–94.

62 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 52.

zaročenko. Na Dunaju se je namreč zaročil z dekletom iz bogate dunajske družine, ki pa se je po dveh letih čakanja omožila z drugim.⁶³ Tudi ta izkušnja je povzročila trpljenje, ki je bilo živo še leta 1880, ko je o njem pisal Karlu.⁶⁴ Sreča, ki naj bi jo užil s Cecilijo, je bila skaljena zaradi neugodnih finančnih razmer. Ko pa je končno dobil plačano mesto in bil septembra 1854 premeščen v Ljubljano, je žena zbolela za pljučnico in 26. aprila 1855 umrla.⁶⁵ Njena prezgodnja smrt v tem času ni bila nič izrednega,⁶⁶ toda Strahla je duševno in telesno tako zelo pretresla, da je v istem letu tudi sam hudo zbolel za koleru, ki je takrat razsajala na Kranjskem.⁶⁷ Dolgotrajnemu okrevanju je sledil nov udarec: februarja 1856 je umrla Strahlova sestra Henrika, por. Schiviz pl. Schivizhoffen.⁶⁸ Pisma, ki ji jih je redno pisal, kažejo, da je bil nanjo zelo navezan.⁶⁹

Konec petdesetih let je bil Edvard Strahl torej vdovec brez bližnjih sorodnikov in oče mladoletnega sina. Njegove finančne razmere so bile slabe, še slabše je bilo njegovo zdravstveno stanje, saj je zaradi prestane bolezni izgubil glas in je lahko le komaj slišno govoril, iz česar se je sam ponorčeval, ko si je nadel pesniški psevdonim *Edvard Stumm* (Edvard Nemi). Starološki grad je bil potreben popravila, sin Karl pa je potreboval vzgojo in izobrazbo. Tema dvema nalogama se je Strahl predano posvetil v naslednjih letih. Toda izguba žene in sestre ter grenka razočaranja v otroštvu in mladostnih letih so povzročali bolečino, s katero je prežeta njegova sočasna poezija⁷⁰ in deloma tudi korespondenca.

Trpkost svoje osamljenosti je Strahl skušal omiliti z različnimi strategijami. Ena izmed njih je bila, da je ohranil dobro voljo in da se je rad učil. Aktivno je obvladal nemški, slovenski, francoski in italijanski jezik, tudi latinščina mu ni bila tuja. V enem izmed neštetih pisem, ki jih je kar naprej pisal svojemu sinu, ko je ta služboval drugod v monarhiji, najdemo kratko avtobiografsko pesnitev iz okoli leta 1881, ki poleg znanja latinščine razkriva Strahlovo hudomušnost.⁷¹ V njej sebe

63 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 52.

64 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 52, op. 16.

65 Verzeichniß der hier Verstorbenen, str. 423; Strahl, *Mein Vaterhaus*, str. 96; Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 53.

66 Leto poprej je v 21. letu starosti umrla prva slovenska pripovednica Josipina Turnograjska, leta 1853 pa prva slovenska pesnica Fany Hausmann, stara 34 let.

67 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55. Za epidemije kolere na Kranjskem v 19. stoletju gl. Keber, *Čas kolere*, kjer je na podlagi Polčevega poročila omenjen tudi Edvard Strahl (str. 126). Podobne posledice prizadetosti zaradi smrti bližnjega je utrpel slikar Jean-Honoré Fragonard, ki je po smrti svoje 18-letne hčere Rosalie zbolel za dolgotrajno obliko gastroenteritisa, ki so mu takrat rekli »cholera morbus«; prim. Beurdeley, *Trois si cles de ventes publiques*, str. 141; Rosenberg, *Fragonard*, str. 417.

68 Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 55.

69 SI-AS 780, fasc. 12, korespondenca Henrike Strahl.

70 Prim. Polec, Spominu Edvarda in Karla Strahla, str. 63–65.

71 *Eduardus de Radio Solari / Ordinis Francisci eques, sed non Franciscanus / Ludium Magister; specialista Tarokcanus / Neostadii natus / Illiteratus / Mutus orator perfectus /*

imenuje *Eduardus de Radio Solari*, že v mladostnih pismih svoji sestri pa se je včasih podpisal kot *Comte de Rayon*, torej kot grof Žarek, ali grof od Žarka, kar je seveda aluzija na pomen njegovega priimka *von Strahl* (žarek). Značilno zanj je, da je pisal tudi kratke satirične pesmi s politično vsebino, v katerih pa ni zbadal le svojih političnih nasprotnikov, ampak raje kar svoje somišljenike. Tudi iz pisem, ki sta si jih pisala s sinom, je razvidno, da je ljubil besedne igre in imel smisel za humor, ki ga je Karl nedvomno podedoval.

In kakšne so bile druge strategije, ki so mu pomagale prebolevati velike izgube? Okoli leta 1860 se je začel aktivno politično udeleževati, kar mu je prineslo veliko uspeha, obenem je njegova pravniška kariera dosegla vrhunec. Nekako vzporedno, sredi šestdesetih let, se je začel intenzivno zanimati za umetnine in starine. To je razumljivo, saj že od zgodnjega novega veka naprej štejejo med dejavnike, ki spodbujajo naročniško in zbirateljsko dejavnost, tudi melanholija, brezdolje, *ennui*, kajti ta nezaželena stanja naj bi bilo mogoče pozdraviti tako, da se »oboleli« obda z lepimi stvarmi, slikami oziroma drugimi umetninami ali knjigami.⁷² O tem, koliko so Strahlu pomenile slike, ki jih je posedoval, pričajo spomini kuharice velesovskega župnika in Edvardovega prijatelja Franca Pustavrha (1827–1871), ki se je nekoč oglasila v starološki graščini. Ob tej priložnosti ji je Edvard razkazal vse slike, jo spraševal, katere so ji všeč, in ji nazadnje povedal, da ponoči, kadar ne more zaspati, pride k njim, si na vsako stran postavi po eno svečo in jih gleda, kot da so njegovi otroci.⁷³ Čeprav je Strahl ves čas pisal tudi poezijo, je čezmernost delovanja najočitnejša v njegovi obsežni zbirki slik in umetniških predmetov. Tako je svojo bolečino blažil s karierizmom, esteticizmom in čezmernostjo hkrati. Obseg zbirke, ki je bil pravzaprav v neskladju z njegovimi finančnimi razmerami, jasno kaže na romantično željo po vseobsegajočem znanju, vedenju in posedovanju podatkov, predvsem pa po doseganju ideala večne, neskončne lepote. Romantična je tudi Strahlova težnja po zbiranju vsega, kar je domače, torej kranjsko, saj je prav romantizem prinesel prebujenje etnične zavesti in ljubezni posameznika do preteklosti domovine in njenih kulturnih zakladov. Vsekakor je Strahl po upokojitvi leta 1868 postal bolj znan po svoji zbirki kot po pravniškem znanju in političnem udejstvovanju, kar ga je verjetno spodbudilo, da je začel pisati tudi kulturnozgodovinska besedila.

Umetnostni zgodovinar Jacob Burckhardt je zapisal, da zbiratelja, ki je lahko hkrati tudi naročnik, obkrožajo umetnine, ki jih je bil naročil pri umetniku, podedoval ali pridobil iz različnih drugih virov. Šele ko jih vidi zbrane na enem mestu,

Teutonicae culturae suspectus; / Der musen / Und / Der busen / Aestimator emeritus deficiens / Knüttelversii cultor, egregius Artista / In ceteris »pauvre Diable« – Trappista. Gl. SI-AS 780, fasc. 21, Korespondenca, nedatirano, uvrščeno k letu 1881.

72 Roeck, *Kunstpatronage in der Frühen Neuzeit*, str. 36–37.

73 Barle, Francišek Pustavrh, slovenski slikar, str. 291. Janko Barle je osebno govoril z gospo Miciko, njen obisk v starološki graščini pa verjetno lahko datiramo v čas pred letom 1871, ko je Pustavrh zbolel in umrl.

Veliki salon v drugem nadstropju starološkega gradu, 1929;
 fotografija: France Stele. (iz fotodokumentacije INDOK centra, Ministrstvo RS za kulturo)

se senzibilizira njegov občutek za umetnost, ki mu omogoča natančno določanje kakovosti umetnin, obenem pa razvija razsodnost, v katere luči začne primerjati svojo zbirko z zbirkami drugih.⁷⁴ Tudi Edvard je bil najprej le zbiratelj. Iz pisem, ki jih je pisal Karlu v začetku 70. let, je razvidno, da je sproti izpopolnjeval svoje poznavanje zgodovine slikarstva, se učil prepoznavati stare mojstre in približno oceniti njihovo vrednost. Zbirka je res izostrila njegov umetnostni okus, vendar je ta okus nastajal predvsem pod vplivom kulturno- in umetnostnozgodovinske literature njegovega časa. Pod vplivom hitrega razvoja temeljnih zgodovinskih znanosti v 19. stoletju, predvsem pa po zgledu svojih stanovskih, društvenih in drugih kolegov (npr. Radicsa, Costa, Deschmanna), se je Strahl odločil, da bo svoje znanje, obogateno s povzetki iz njemu znane in dostopne literature, ohranil v pisani obliki. Zato je sestavil in v samozaložbi objavil spis o umetnostnih razmerah na Kranjskem (*Die Kunstzustände Krains in den vorigen Jahrhunderten*, Graz 1884), ki sodi med najstarejše preglede zgodovine umetnosti na Kranjskem.

Strahl je kot uporabljene vire pri pisanju navedel revijo *Mitteilungen des Historisches Vereines*, Dimitzevo *Geschichte Krains*, arhiv Jožefa Kalasana barona Erberga, Müllerjev *Künstlerlexicon*, ki ga je imel v svoji zbirki, in Dzimskega *Laibach und seine Umgebungen*. Emilijanu Cevcu se je zdelo nenavadno, da ni navedel Radicseve *Umetelnosti* iz leta 1880, ki bi bila lahko zelo uporaben vir in

74 Burckhardt, *Die Beiträge zur Kunstgeschichte*, str. 298.

je zato sklepal, da je Strahl sestavek pisal še pred letom 1880.⁷⁵ Vendar Strahl tudi ni omenjal Pleteršnikove kratke *Zgodovine umetnosti pri Slovencih* iz leta 1873.⁷⁶ Prav tako ni citiral Radicsevega spisa *Malerkunst in Krain* iz leta 1864.⁷⁷ Dejstvo, da ni citiral *Umetelnosti*, torej ne pomeni, da je njegov spis nastal pred letom 1880, ampak verjetno kaže na to, da je vire uporabljal selektivno. Pri vrednotenju njegovega pisanja je sicer treba upoštevati »metodologije« avtorjev 19. stoletja, ki so v svojem navdušenju včasih nekritično povzemali razpoložljive vire, vsekakor pa si zasluži natančno analizo. Zaenkrat velja opozoriti na iz besedila razvidno Strahlovo skrb za ohranitev spomenikov in kritiko takratnih praks pri njihovi prenovi. V spisu namreč z obžalovanjem omenja z apnom prebeljene srednjeveške freske, neprimerno predelane cerkve, požgane protestantske knjige, na odprtih hodnikih viseče portrete grajskih prednikov (sam je dal v Stari Loki zazidati in zasteklit arkade že v petdesetih letih), našteva slike, ki so utrpele škodo zaradi nespretnega restavratorja, in Metzingerjeve slike za ljubljanske bosonoge avguštince, ki so jih na dražbi prodali za smešno ceno, opozarja na restavracije potrebne Kremser-Schmidtove slike v Velesovem in nenazadnje tudi na slabo vzdušje v krogih na Kranjskem delujočih slikarjev, kjer je »vsak tkal in pletel sam zase.«⁷⁸ Zelo dobro je opredelil naročniške vzgibe kranjskega plemstva v 17. stoletju in bil je prvi, ki je opozoril na pomen Jožefa Kalasanca barona Erberga in njegovih takrat že deloma izgubljenih kulturnozgodovinskih zbirk, prav tako je prvi pisal o dvojnosti vplivov na kranjsko umetnost, ki so pritekali iz Italije in Nemčije.⁷⁹

Edvard Strahl je sadove, ki jih je obrodila njegova ljubezen do lepih umetnosti, nesebično in s ponosom delil z drugimi. Leta 1870 je svojo obsežno zbirko slik in umetnoobrtnih predmetov razstavil v posebej zanjo rezerviranem nadstropju Strahlovega gradu in ga odprl za javnost. Da je bilo javni prezentaciji zbirke v starološkem gradu namenjeno kar celo nadstropje, je za zasebno evropsko zbirko v tem času izjemno. Če upoštevamo sočasno stanje kulturnozgodovinskih zbirk v Kranjskem deželni muzeju, ugotovimo, da je Strahlova galerija v avtentičnem ambientu (čeprav razmeroma skromnega) plemiškega bivališča obiskovalcu nudila edinstveno in prvovrstno estetsko izkušnjo, s katero se obisk muzeja, ki je svoje sicer bogate, vendar zelo raznovrstne zbirke v tistem času razstavljal v ljubljanskem liceju, ni mogel primerjati. Za promocijo zbirke je vestno skrbel Peter Radics, ki jo je kot znamenitost vključil v svoj vodič po Kranjski in Ljubljani iz leta 1885.⁸⁰

Aprila 1872 je bil Strahl imenovan za poverjenika cesarsko-kraljeve deželne komisije za svetovno razstavo za Kranjsko, a je po enem mesecu odstopil zaradi

75 Cevc, Spis Edvarda Strahla, str. 82.

76 Pleteršnik, Zgodovina umetnosti pri Slovencih.

77 Radics, Die Malerkunst in Krain.

78 Prim. Strahl, *Die Kunstzustände Krains*, str. 6, 8, 14, 30, 34, 40, 42, 52.

79 Strahl, *Die Kunstzustände Krains*, str. 26, 45–46.

80 Radics, *Führer durch Krain*, str. 57.

Ivan Franke: Portret Edvarda viteza pl. Strahla, 1868.
(hrani: Loški muzej Škofja Loka)

zdravstvenih težav.⁸¹ Le nekaj mesecev pred smrtjo je bil imenovan za korespondenta cesarsko-kraljeve centralne komisije za umetnostne in zgodovinske spomenike za Kranjsko⁸² in tako za zelo kratek čas postal predhodnik zaslužnih mož s to funkcijo, kot so bili denimo Konrad Črnologar, Ivan Franke, Janez Flis in drugi. V prvi polovici leta 1884 so že izhajala poglavja njegovih *Kunstzustände* v podlistku v *Laibacher Wochenblatt*. Napisal je tudi pet sestavkov o umetni obrti, od katerih sta bila dva leta 1884 objavljena v *Laibacher Wochenblatt*, prav v mesecu, ko je umrl.⁸³

Obsežna in pomembna zbirka, ki jo je Edvard ustvaril skupaj s sinom Karlom, je bila po Karlovi smrti razprodana.⁸⁴ Del zbirke so kupile domače ustanove, Narodna galerija, Narodni muzej in Etnografski muzej. Ob odprtju razstave Strahlove zapuščine v Narodnem domu novembra leta 1930 je Fran Windischer, takratni predsednik Narodne galerije, poudaril, da je »za našo kulturo in za nas

81 Nichtamtlicher Theil, str. 698; Lokales, str. 880. Iz korespondence s Karlom je razvidno, da je moral Edvard že marca 1872 ležati v postelji.

82 Local- und Provinzial-Nachrichten, str. 1438.

83 Strahl, Die Kunst am häuslichen Herde, 1, str. 1-2; Strahl, Die Kunst am häuslichen Herde, 2, str. 1-3.

84 Za potek razprodaje gl. Komić Marn, Strahlova zbirka v Stari Loki, str. 129-150.

*Slovence /.../ ime Strahlov med imeni, ki zaslužijo naše spoštovanje in našo hvaležnost v prvem redu.*⁸⁵ S tem mnenjem se po desetletjih, ki se bližajo stoletju, povsem strinjamo, saj se je Edvard Strahl s svojim udejstvovanjem na kulturnem in umetnostnem področju za vedno zapisal v slovensko zgodovino. Po zaslugi širokega in razgledanega duha ter ranljive duše in nadvse plemenite narave pa se je zapisal tudi v srca vseh, ki so ga dodobra spoznali, in tudi tistih, ki ga še vedno spoznavajo.

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (AS)

SI-AS 780 Graščina Stara Loka, 1521–1929 (Fond).

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)

Vladislav FABJANČIČ, *Knjiga ljubljanskih hiš in njih stanovalcev*, Ljubljana, 1944 (tipkopis).

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka (ŠKL)

SI-ZAL ŠKL 108, šk. 1, Karel Strahl, Stara Loka (rokopisa Karla Strahla *Schloß Altenlack und seine Besitzer in Mein Vaterhaus*, 1922).

Anonimni članki:

Amtlicher Theil. V: *Laibacher Zeitung* 224, 30. 9. 1854, str. 971.

Amtlicher Theil. V: *Laibacher Zeitung* 89, 19. 4. 1873, str. 619.

Der Landtag für Krain. V: *Laibacher Zeitung* 78, 6. 4. 1861, str. 310.

Deželni zbor kranjski. V: *Slovenski narod* 20/40, 19. 2. 1887, str. 1–2.

Deželni zbor kranjski. V: *Slovenec* 16/19, 24. 1. 1888, str. 1.

Domače stvari (Domače delo). V: *Slovenski narod* 17/223, 27. 9. 1884, str. 3.

Dr. Windischerjev govor na razstavi Strahlove zapuščine. V: *Slovenec* 58/267, 21. 11. 1930, str. 6.

Eduard von Strahl. V: *Laibacher Wochenblatt* 217, 4. 10. 1884, str. 1–2.

Iz Ljubljane. V: *Zgodnja Danica* 17/22, 1864, str. 177.

„Juristische Gesellschaft“ in Laibach. V: *Laibacher Zeitung* 39, 18. 2. 1863, str. 152.

Kaj maliga z deželnega zbora. V: *Zgodnja Danica* 14/9, 1861, str. 68.

Književnost. V: *Slovenski narod* 34/131, 11. 6. 1901, str. 3.

Literatur. V: *Blätter aus Krain* 5/49, 7. 12. 1861, str. 196.

Local- und Provinzial-Nachrichten. V: *Laibacher Zeitung* 173, 29. 7. 1884, str. 1438.

Lokal-Chronik. V: *Laibacher Tagblatt* 27, 16. 9. 1868, str. 3.

Lokales. V: *Laibacher Zeitung* 122, 31. 5. 1872, str. 880.

Nichtamtlicher Theil. V: *Laibacher Zeitung* 98, 30. 4. 1872, str. 697–698.

Original-Korrespondenzen. V: *Laibacher Tagblatt* 46, 8. 10. 1868, str. 3.

Prvi kranjski deželni zbor. V: *Ilustrirani Slovenec* 1/38, 13. 9. 1925, str. 4.

Verzeichniss der Neujahrs-Gratulanten für das Jahr 1842. V: *Laibacher Zeitung* 2, 4. 1. 1842, str. 14.

Verzeichniss der Neujahrs-Gratulanten für das Jahr 1844. V: *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung* 2, 4. 1. 1844, str. 13.

Verzeichniss jener Menschenfreunde, welche sich zu Beitragsleistungen für verwundete und

85 Dr. Windischerjev govor, str. 6.

reconvalescente Krieger bereit erklärt haben. V: *Laibacher Zeitung* 150, 4. 7. 1866a, str. 1015.

Verzeichniss der eingegangenen Geschenke und der Erwerbungen V: *Mittheilungen des Museal-Vereins für Krain* 1, 1866b, str. 273.

Verzeichniß der hier Verstorbenen. V: *Laibacher Zeitung* 97, 28. 4. 1855, str. 423.

Verzeichniß der zur Errichtung eines freiwilligen Alpenjägerscorp. V: *Laibacher Zeitung* 141, 22. 6. 1866, str. 961.

Vom Landtage. V: *Laibacher Zeitung* 82, 11. 4. 1861, str. 326.

Wähler-liste des großen Grundbesitzes in Krain. V: *Laibacher Zeitung* 37, 16. 2. 1876, str. 283.

Wählerliste für den Landtags-Wahlkörper des großen Grundbesitzes. V: *Laibacher Zeitung* 57, 6. 3. 1861, str. 213.

LITERATURA:

Barle, Janko: Francišek Pustavrh, slovenski slikar. V: *Dom in svet* 5/7, v Ljubljani : Katoliško tiskovno društvo, 1892, str. 289–293.

Beurdeley, Michel: *Trois siècles de ventes publiques*. Fribourg, 1988.

Bruckmüller, Ernst, Stekl, Hannes: Zur Geschichte des Bürgertums in Österreich. V: *Bürgertum im 19. Jahrhundert. Deutschland im europäischen Vergleich* (ur. Jürgen Kocka), München, 1988, str. 160–192.

Burckhardt, Jacob: *Die Beiträge zur Kunstgeschichte von Italien*. Basel, 1898.

Cevc, Emilijan: Spis Edvarda Strahla o umetnostnih razmerah na Kranjskem. V: *Loški razgledi* 17, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1970, str. 80–107.

Cevc, Emilijan: Strahl Anton Edvard Jožef. V: *Enciklopedija Slovenije* 12, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1998, str. 329.

Deschmann, Karl: *Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolfinum in Laibach*. Laibach, 1888.

Dzimski, Gustav: *Laibach und seine Umgebungen nebst einer Beschreibung der interessantesten Punkte in Krain*. Laibach, 1860.

Fabjančič, Vladislav: *Knjiga hiš. 1. del, Okraj Stari trg*, 1944 (tipkopis v ZAL).

Fabjančič, Vladislav: *Knjiga hiš. 2. del, Novi trg*, 1944 (tipkopis v ZAL).

Grdina, Igor: Meščanstvo in meščani. V: *Slovensko meščanstvo od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948)* (ur. Jože Dežman, Jože Hudales, Božidar Jezernik), Celovec : Mohorjeva, 2008, str. 11–16.

Hobsbawm, Eric: *Čas revolucije. Evropa 1789–1848*. Ljubljana : Sophia, 2010, 432 str.; (Zbirka Respublica ; 2).

Jezernik, Božidar: Od vzpona nacije do nacionalizacije. V: *Slovensko meščanstvo od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948)* (ur. Jože Dežman, Jože Hudales, Božidar Jezernik), Celovec : Mohorjeva, 2008, 238 str.

Juteršek, Mirko: Strahl, Anton Edvard Jožef. V: *Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971, str. 495.

Keber, Katarina: *Čas kolere. Epidemije kolere na Kranjskem v 19. stoletju*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007, 234 str.; (Thesaurus memoriae. Dissertationes ; 6).

- Komić Marn, Renata: *Strahlova zbirka v Stari Loki in njena usoda po letu 1918*. Univerza v Ljubljani, 2016 (tipkopis doktorske disertacije).
- Kuhrau, Sven: *Der Kunstsammler im Kaiserreich. Kunst und Repräsentation in der Berliner Privatsammlerkultur*. Kiel, 2005.
- Pleteršnik, Maks: Zgodovina umetnosti pri Slovencih. V: Majciger, Janez; Pleteršnik, Maks; Raič, Božidar: *Slovanstvo. Del 1 : z dvema zemljevidoma : Občni pregled. Jugoslovani: Slovenci. Hrvati in Srbi. Bolgari*, Ljubljana : Matica Slovenska, 1873, str. 194–198.
- Polec, Janko: Spominu Edvarda in Karla Strahla I., Edvard in Karel Strahl. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 10, Ljubljana, 1930, str. 45–83.
- Radics, Peter: Die Malerkunst in Krain. V: *Blätter aus Krain*, 8/25, 25. 6. 1864, str. 98–100.
- Radics, Peter: *Führer durch Krain und die Landeshauptstadt Laibach*. Laibach, 1885.
- Roeck, Bernd: *Kunstpatronage in der Frühen Neuzeit*. Göttingen, 1999.
- Rosenberg, Pierre: *Fragonard*. New York : Metropolitan Museum of Art, 1988.
- Rugále, Mariano; Preinfalk, Miha: *Blagoslovljeni in prekleti. 2. del. Po sledih mlajših plemiških rodbin na Slovenskem*. Ljubljana : Viharnik, 2012; (Blagoslovljeni in prekleti; 2).
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz, 1905.
- Schumi, Franz: *Archiv für Heimatkunde*. Laibach. 1882–1887.
- Stele, France: *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. Kulturnozgodovinski poskus*, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1966, 171 str.; (Zbirka Kultura).
- Strahl, Eduard Ritt. v.: *Die Kunstzustände Krains in den vorigen Jahrhunderten*. Graz, 1884.
- Strahl, Eduard von: Die Kunst am häuslichen Herde, 1. Die Truhe. V: *Laibacher Wochenblatt*, 217, 4. 10. 1884, Laibach : Franz Müller, str. 1–2.
- Strahl, Eduard von: Die Kunst am häuslichen Herde, 2. Der Pultkasten und die Cabineten. V: *Laibacher Wochenblatt*, 219, 18. 10. 1884, Laibach : Franz Müller, str. 1–3.
- Strahl, Karl: *Mein Vaterhaus*, Altack 1922 (prepis objavljen v Polec, Janko: Spominu Edvarda in Karla Strahla II., Karla Strahla zgodovina starološkega gradu in njegova avtobiografija. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 10, Ljubljana : 1930, str. 84–106).
- Suhadolnik, Jože; Anžič, Sonja: *Novi trg z okolico : arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 2006, 247 str.
- Škerl, France: *Ljubljana v prvem desetletju ustavne dobe 1860–1869 : inauguralna disertacija*. Ljubljana, 1938.
- Štukl, France: Umetnostnozgodovinska zbirka Edvarda in Karla Strahla. V: *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 110–126.
- Zgaga, Tadeja: *Starološki grad in Strahlova zbirka likovne umetnosti*. Univerza v Ljubljani, 2002 (tipkopis diplomskega dela).
- Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo*. Ljubljana, 1984.

Summary

From collector to connoisseur

On the 200th anniversary of the birth of Sir Edvard Strahl (1817–1884)

Anton Edward Jožef Strahl was born on April 28, 1817 in Novo mesto, the son of Captain Friderik Anzelm Strahl (1784-1821) from Erfurt and Theresa Demšar (1793-1829), the daughter of Joseph Demšar senior, from Stara Loka near Škofja Loka. After successful education in the capital of Kranjska and completing law studies in Vienna, he started working in his homeland, where he also created a family. After the unfortunate death of his young wife, he himself fell seriously ill, after which he devoted himself intensively to his legal career, the management of the Stara Loka estate inherited from his mother, the renovation of the crumbling Stara Loka mansion and the education of his only son, Karl (1850-1929). He was politically involved in the 1860s, he first wrote poetry in his early student years, and his translations of Prešeren's poems are found in all of the more recent German editions of Poezije/Poetry. At the time of his early retirement, as an exceptionally deserving and respected gentleman, he was awarded the Knight's Cross of the Order of Franz-Jozef. In 1870, after returning from Graz, where he had lived with his son for two years, he retired to the solitude of his estate and dedicated himself to supplementing and arranging the art collection with which he had begun to be intensively engaged in the first half of the sixties.

Several factors influenced the creation of the Strahl collection, which was one of the best known and most comprehensive private art, cultural and historical collections in Kranjska. Among the most prominent should be highlighted the flowering of artistic amateurism and collectivism in the 19th century. Strahl's collecting activity was also linked to his social status. A new social elite, i.e., a well-educated, rich and often ennobled bourgeoisie, saw collectible objects as a tool of power and a measure of socio-political worth. This need for affirmation is also related to Strahl's emotional experience, which was strongly influenced by the unfortunate events of the first four decades of his life.

Edward, who was initially just a collector, continually refined his knowledge of art history, learned to recognize old masters and to estimate their approximate value. The collection, which he supplemented with effort and enthusiasm, sharpened his artistic taste. Under the influence of the rapid development of basic historical sciences in the 19th century, and above all by the example of his professional, social and other colleagues, he compiled and self-published an essay on the artistic situation in Carniola (Die Kunstzustände Krains in den vorigen Jahrhunderten. Graz, 1884), which is one of the oldest reviews of art history in Kranjska. This work, and especially his extensive collection, which he opened to the interested public in 1870, entered him forever into Slovene history.

Loški muzej v luči prvega muzejskega tedna

Izvleček

Obravnava prvega Muzejskega tedna Loškega muzeja Škofja Loka, ki je potekal v času od 3. do 10. oktobra 1954 (z glavnim odprtjem na dveh prizoriščih, v Puštalskem gradu in na škofjeloški osnovni šoli, v nedeljo, 3. oktobra, ob 12. uri), je z zgodovinskega vidika zastavljena na prvinah, ki pokrivajo to področje. Vendar s poudarkom na galerijski dejavnosti, vzpostavljeni s tem datumom ter razstavo Umetnostno snovanje loških rojakov, kakor tudi na vzporedno prikazanem gradivu. Važnejših arhivalij loške zgodovine in literature o Loki, ki z domačim in izposojenim arhivskim materialom zaobjema celotno kulturno in gospodarsko dejavnost nekdanjega loškega gospostva. S predvajanjem predfilma Z loškega pogorja, predavanjem Borisa Orla O slovenski ljudski kulturi ter dvema okrašenima oknomoma – v Narodni banki in podjetju Borovo – v slednjem z rekonstrukcijsko sliko Kranclja, je podoba prvič prirjejenega Muzejskega tedna sklenjena.

KLjučne besede: Muzejski teden, Loški muzej, Škofja Loka, muzealstvo, galerijska dejavnost, razstava, umetnost, kultura, likovna dela, loški rojaki, arhivsko gradivo, zgodovina, literatura, Karel Plestenjak.

Abstract

Škofja Loka Museum in terms of the first Museum Week

The discussion of the first Museum Week of Škofja Loka Museum, which took place from 3-10 October 1954 (with the main opening at two sites, Puštal Castle and Škofja Loka Primary School, on Sunday, 3 October at 12.00), from an historical point of view is based on elements that cover this field, but with a stress on gallery activities established on this date, and the exhibition Artistic Creation of Loka Compatriots, as well as the material shown in the parallel exhibition More Important Archivalia of History and Literature about Loka, which with local and loaned archive material covers the entire cultural and economic activity of the for-

mer Loka estates. The image of the first organised Museum Week is concluded with broadcast of the film From the Loka Massif, a lecture by Boris Orl on Slovene folk culture, and two decorative windows - in the National Bank and the Borovo company - in the latter with a reconstruction of the picture by Krancelj.

Key words: *Museum Week, Škofja Loka Museum, Škofja Loka, museology, gallery activity, exhibition, art, culture, artwork, Loka compatriot, archive material, history, literature, Karel Plestenjak.*

V prvem desetletju po osvoboditvi je plenum Zveze muzejsko-konservatorskih društev FLRJ v Sarajevu – potekal je od 28. do 30. marca 1954 – v smislu sklepa ICOM (Mednarodnega muzejskega sveta) za popularizacijo muzejskih ustanov vnesel nov normativni akt praznovanja *Dneva muzejev*, po katerem naj bi ta v 38. državah odslej potekal vsako leto istočasno. V ta namen je 20. aprila na seji v Beogradu poseben zvezni odbor sprejel okvirni načrt, vendar zaradi boljše izvedbe namesto *Dneva muzejev* uvedel *Teden muzejev in zaščite kulturnih in prirodnih spomenikov*, s praznovanjem od 3. do 10. oktobra. Iz te usmeritve izhaja tudi okrožnica Društva muzealcev in konservatorjev LRS iz Ljubljane¹ (zanj France Ostanek, vodja komisije za *Teden muzejev*, ter dr. Jože Kastelic, predsednik) z dne 20. 5. 1954, z lastnim okvirnim načrtom, posredovanim vsem slovenskim muzejem in galerijam, kot napotek za sestavo samostojnega načrta posamičnih ustanov ter izvedbo proslave v posameznih okrajih.

Temu pozivu se je muzej v Škofji Loki odzval kot mlada ustanova, obremenjena s kadrovsko, prostorsko ter finančno problematiko, po svoji strukturi pa kompleksnega značaja, o čemer priča tudi njegov dosje v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enota v Škofji Loki. Stvarno podobo muzeja iz obravnavanega obdobja po 2. svetovni vojni v tem pogledu podaja Karel Plestenjak (1914–1963), ki ga je kot prvi gorenjski muzealec² vodil od leta 1948 do 1955; v Podatkih za elaborat o stanju muzejstva v svojem poročanju Društvu muzealcev in konservatorjev LRS v Ljubljani, dne 22. 2. 1955, piše:³ »... *Muzej v Škofji Loki*⁴ *ohranjuje, zbira, proučuje in razstavlja gradivo prirodno-zgodovinske, družbeno-zgodovinske in umetnostne vrednosti na ozemlju bivšega loškega gospostva, ki obsega Selško in Poljansko dolino, Sorško polje in Besniško ozemlje. Je lokalna ustanova splošnega muzejskega tipa.*

1 ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (škafatla) 4, a. e. 15, Načrt za proslavo »Teden muzejev in zaščite zgodovinskih in prirodnih znamenitosti«, od 3. do 10. oktobra 1954, okrožnica s programom št. 67/54.

2 Svolfjšak, Plestenjak Karel, str. 24.

3 ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (škafatla) 4, a. e. 16, Podatki za elaborat o stanju muzejstva, dopis, št. 24/55.

4 Prim.: Plestenjak, Obiščimo škofjeloški muzej, str. 348; Plestenjak, Škofja Loka v umetnostni kulturi, str. 348.

Iz cehovske zbirke:
bandera čevljarskega ceha
s skrinjicami čevljarskega,
lončarskega ter pekovskega
ceha, fotografirano 1957.
(hrani: Loški muzej
Škofja Loka)

Primer postavitve
v Puštalskem gradu;
Plestenjakova postavitve
muzejskih zbirk je tudi po
preselitvi na Loški grad
ostala enaka še v osemde-
setih letih prejšnjega stoletja.
(hrani: Loški muzej
Škofja Loka)

Karel Plestenjak (prvi z desne) z dvema modrasoma v steklenici, lastnoročno ujetima v precep, za prirodoslovno zbirko; na Lubniku, 21. 8. 1949. (iz arhiva družine Plestenjak)

Deluje od l. 1939 (za časa okupacije brez prostorov), od 1946 dalje pa je nameščena v Puštalskem gradu, kjer razpolaga s 14 razstavnimi prostori, le s 5 majhnimi prostori za deponiranje muzealij, dvema arhivskima sobama (polovico ene, večje, zavzemajo celo deponirane muzealije), s preparatorsko-restavratorsko delavnico, upravno pisarno in drvarnico. Od vseh zbirk se je najuspešneje razširila zbirka dokumentov Narodno-osvobodilne borbe, ki se je sredi decembra 1954 preselila v prvo nadstropje (6 sob) Doma Zveze borcev.

Pri ustanovi sta nameščeni le dve strokovni moči: preparator s položajem ravnatelja in arhivarka. Snažilka je tretji uslužbenec po številu. [...]

Stalnih ali priložnostnih publikacij ustanova doslej še ni izdala. Pridobitev škofjeloškega gradu za muzejske zbirke je trenutno še vedno

najvažnejši problem, ki je odprt od 1948 dalje. Ta zgodovinski objekt z dominantno točko uporablja notranja uprava in vzdržuje v njem poboljševalni zavod. Muzejska uprava je prisiljena to vprašanje držati v ospredju zaradi vedno večje tesnosti v Puštalskem gradu, kjer je v okviru splošnih možnosti razstavljanja in deponiranja muzealij pa tudi arhivalij nastal občuten zastoj.»

Podana karakteristika je za orientacijo in formuliranje *Muzejskega tedna*, ki se mu je osebje ob vzporednih zaposlitvah⁵ intenzivno in predvsem prednostno posvetilo, širšega pomena, saj se je z njegovim ključnim poglavjem dejansko vzpostavila galerijska dejavnost Loškega muzeja. V naslednjih sedem točk umeščen tedenski program je v tem segmentu razviden iz ravnateljevega poročila Društvu muzealcev in konservatorjev LRS v Ljubljani z dne 1. oktobra:⁶

»Na Vaše vabilo z dne 1. t. m. pod št. 342 Vam o praznovanju muzejskega tedna v Škofji Loki poročamo sledeče:

1. V propagandne namene je podpisani v smislu sklepov širšega odbora

5 ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (šklatla) 4, a. e. 15, Delovno poročilo Muzeja v Škofji Loki za l. 1954, 18. 1. 1955.

6 Prav tam; Muzejski teden – program, dopis, št. 134/54.

Vašega društva napisal članek »Muzeji v zgodovini«, objavljen v številkah 40 in 41 tednika »Glas Gorenjske«. ⁷ Članek ni objavljen v celoti (zaradi česar trpe podatki o francoskem muzejstvu, kjer je pri izpuščanju teksta nastala groba napaka in pri tekstu o organizaciji naših domačih muzejev).

2. Program prireditev v muzejskem tednu smo objavili

a) s plakati (po številu 160) in jih razposlali tudi v obe dolini

b) v »Glasu Gorenjske« v št. 40

c) na vabilih predstavnštvom oblastev, množičnim organizacijam, prosvetnim ustanovam, podjetjem itd.

3. Dne 3. oktobra je bila v telovadnici škojfeloške osnovne šole odprta razstava »Loški slikarji in kiparji« pod pokroviteljstvom predsednika LOMO (Ljudski odbor Mestne občine) Škofja Loka. Podpisani je razstavo organiziral in uredil. Prav tako je imenovani nudil razlago obiskovalcem. Odrasli so plačevali vstopnino po din 20.-, dijaki (kadar so obiskovali posamezno) pa po din 10.- Šolske skupine so imele prost vstop. S 56 deli je bilo zastopanih 17 umetnikov. Razstavo je obiskalo 1.880 ljudi. Umetnine so posodili: Narodna galerija, Moderna galerija, privatniki in pa še živeči slikarji – rojaki. Deloma pa je pripeval v gradivu tudi naš muzej.

4. Z istim dnem je bila odprta tudi v muzeju posebna razstava važnejših arhivalij loške zgodovine in literature o Loki. Za to je bila izpraznjena soba »kulturnih delavcev« in v njej so se razstavili originali in fotografije. Razstavo je organizirala in uredila tuk. arhivarka Goriškova. Gradivo je vzeto večinoma iz domačega arhiva, deloma iz tujih ustanov (Akademija znanosti in umetnosti, Državni arhiv v Ljubljani, Muzejska knjižnica v Ljubljani, Škofijski arhiv v Ljubljani, Kapucinski samostan v Loki).

To prireditev in muzej je v tem tednu obiskalo 1.900 ljudi.

5. Za 5. oktober ob 8. uri zvečer v Kulturnem domu je podpisani zaprosil tov. Borisa Orla, ravnatelja Etnografskega muzeja v Ljubljani za predavanje »O slovenski ljudski kulturi«. Predavanje je bilo spremljano s skioptikom in je odlično uspelo.

6. V dneh 8., 9. in 10. oktobra je tukajšnji kino »Partizan« kazal predfilm »Z loškega pogorja«. Film je bil s strani občinstva toplo sprejet. Ta program je preskrbelo tukajšnje Muzejsko društvo. ⁸

7. Dvoje izložbenih oken je bilo dekoriranih za muzejsko propagando:

a) okno Narodne banke z nekakim »loškim tihožitjem«

b) okno podjetja »BOROVO« z rekonstrukcijsko sliko loškega Kranclja in primarno ostalo dekoracijo. Material je dal na razpolago naš muzej, uredil pa član Muzejskega društva tov. Kankelj. ⁹

7 Plestenjak, Muzeji v zgodovini, str. 3; prav tam, str. 3 (nadaljevanje in konec).

8 Film je posodil Triglav film. – ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (škafila) 4, a. e. 15, Muzejski teden, dopis, št. 67/54.

9 Plestenjak, K šestdesetletnici arheoloških izkopavanj na Kranclju, str. 139–152.

Obe razstavi, likovna in arhivska sta odjeknili v loški javnosti kot kulturni prireditvi prve vrste.« Poročilo je bilo opremljeno s plakatom, časopisnimi izrezki ter vabilom. V smislu posebnega poudarka te prireditve, nanašajoč se na točko 3, Plestenjak v Delovnem poročilu muzeja v Škofji Loki za leto 1954 (18. januarja 1955) navaja 17 razstavljalcev s skupno 56 deli, z razstave *Loški slikarji in kiparji*.¹⁰ Jerneja iz Loke,¹¹ Janeza¹² in Jurija Šubica,¹³ Antona Ažbeta,¹⁴ Ivana Franketa,¹⁵ Ivana Groharja,¹⁶ Ivana Zajca,¹⁷ Gvidona Birollo,¹⁸ Gojmira Antona Kosa,¹⁹ Franca Koširja,²⁰ Mirka Šubica,²¹ Franceta Miheliča,²² Maksima Sedeja,²³ Janeza Potočnika,²⁴ Gabrijela Stupico,²⁵ Pavla Bozovičarja²⁶ ter kot najmlajšega Iveta Šubica.²⁷

- 10 ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (šklatla) 4, a. e. 16, Delovno poročilo Muzeja v Škofji Loki za l. 1954, 18. 1. 1955.
- 11 Jernej iz Loke (1. polovica 16. stoletja, kraja rojstva in smrti neznana, deloval med 1500–1550 na Gorenjskem, v Posočju in Beneški Sloveniji); Jerni, tudi z umetniškim imenom BARTHOLOMAEO PICTORE DE LOCH; slikar, freskant.
- 12 Janez Šubic (1850, Poljane nad Škofjo Loko–1889, Kaiserslautern v Nemčiji), sin podobarja Štefana Šubica in brat slikarja Jurija Šubica; slikar realist.
- 13 Jurij Šubic (1855, Poljane nad Škofjo Loko–1890, Leipzig), sin podobarja Štefana Šubica in brat slikarja Janeza Šubica; slikar (prvi slovenski plenerist), freskant, risar, ilustrator.
- 14 Anton Ažbe (1862, Dolenčice pri Javorjah v Poljanski dolini–1905, München), slikar realist, pedagog in soustanovitelj zasebne slikarske šole v Münchnu, ki so jo obiskovali tudi slovenski impresionisti ter slovita imena evropskega modernizma. Njegove učne metode so bile ključnega pomena za pojav ekspresionizma in drugih novih smeri v upodabljanju umetnosti.
- 15 Ivan Franke (1841, Dobje pri Poljanah v Poljanski dolini–1927, Ljubljana), slikar, konservator, pisec, ribiški strokovnjak.
- 16 Ivan Grohar (1867, Spodnja Sorica–1911, Ljubljana), slikar realist, impresionist, član umetniškega društva Sava.
- 17 Ivan Zajec (1869, Ljubljana–1952, Ljubljana), sin kiparja Franca Ksaverja Zajca; kipar, Prešernov nagrajenec (1950).
- 18 Gvidon Birolla (1881, Trst–1963, Ljubljana), slikar, ilustrator, soustanovitelj umetniškega društva Vesna.
- 19 Gojmir Anton Kos (1896, Gorica–1970, Ljubljana), sin zgodovinarja Franca Kosa in brat Milka Kosa; slikar, profesor na ALU v Ljubljani, Prešernov nagrajenec (1947, 1950), redni član SAZU.
- 20 Franc Košir (1906, Škofja Loka–1939, Ljubljana), slikar realist.
- 21 Mirko Šubic (1900, Ljubljana–1976, Ljubljana), slikar, restavrator, profesor na ALU v Ljubljani, ustanovitelj restavratorskega oddelka na republiškem Zavodu za spomeniško varstvo.
- 22 France Mihelič (1907, Virmaše pri Škofji Loki–1998, Ljubljana), slikar, risar, ilustrator, grafik, profesor na ALU v Ljubljani, Prešernov nagrajenec (1949, 1955, 1965), redni član SAZU.
- 23 Maksim Sedej (1909, Dobračeva pri Žireh–1974, Ljubljana), slikar, ilustrator, profesor na ALU v Ljubljani, Prešernov nagrajenec (1967).
- 24 Janez Potočnik (1892, Škofja Loka–1983, Tomaj), slikar, pedagog.
- 25 Gabrijel Stupica (1913, Dražgoše–1990, Ljubljana), slikar, profesor na ALU v Ljubljani, Prešernov nagrajenec (1948, 1950, 1957, 1981), redni član SAZU.
- 26 Pavel Bozovičar (1910, Škofja Loka–2001, Grosuplje), slikar, pedagog.
- 27 Ive Šubic (1922, Hotovlja pri Poljanah nad Škofjo Loko–1989, Škofja Loka), slikar, ilustrator, grafik, freskant, nagrajenec Prešernovega sklada (1968), Prešernov nagrajenec (1979).

Anton Ažbe, *Sedeči ženski polakt*,
ok. 1888, olje na platno,
100 x 81 cm, inv. št. NG S 3.
(foto: © Narodna galerija, Ljubljana
(fotograf Bojan Salaj))

Jurij Šubic, *Franja Tavčar*,
1887, olje na platno,
134 x 101 cm, inv. št. NG S 1808.
(foto: © Narodna galerija, Ljubljana
(fotograf Bojan Salaj))

Ivan Zajec, *Kozakove sanje*, 1903, bron, 55,5 x 46 x 17 cm, inv. št. NG P 378.

(foto: © Narodna galerija, Ljubljana
(fotograf Bojan Salaj))

Med njimi ni Matije Bradaške (1852, Lučine–1915, Kranj, slikar, freskant), prvotno sicer predvidenega v programu (glej op. 1, Muzejski teden, št. 67/54).

Narodna in Moderna galerija sta muzeju posodili dela pokojnih avtorjev, še živeče so morali obiskati osebno. V poročilu je posebej poudarjena tudi ljubezniva pomoč ravnatelja loške gimnazije Franceta Demšarja ter obeh profesorjev risanja, Florisa Oblaka²⁸ in Pavla Bozovičarja pri strokovnem sodelovanju ob urejanju razstave. Prijazna zahvala je izrečena tudi vodstvu osnovne šole, ki je za to priložnost prebelilo telovadnico.

V tem kontekstu razpoložljivo arhivsko gradivo, kot dovolj pomemben dejavnik, navezujem na predhodno dogajalno sosledje. V prvi vrsti je to povabilo k sodelovanju Birolle, Miheliča, Sedeja, Mirka Šubica, Potočnika, Iveta Šubica in Kosa (2. 7. 1954).²⁹

»V dneh od 3. do 10. oktobra 1954 praznujejo jugoslovanske muzejske ustanove in umetnostne galerije »Teden muzejev in zaščite kulturnih in prirodnih spomenikov«. Naš muzej je v okviru teh proslav določil v svojem programu eno največjih prireditev, veliko slikarsko razstavo pod naslovom »Umetnostno snovanje loških rojakov« s pregledom od srednjega veka do današnji dni.

Spričo cvetov v vrtu slovenske umetnostne zgodovine so pač najvidnejši cvetovi z imeni loških rojakov. Čemu naj bi jih sedanja Loka ne gledala prav v svoji sredi, pred seboj, v dneh, ko bodo obiskovale vse muzejske prireditve tudi šole iz obeh dolin.

Kot loškega rojaka Vas najljudneje prosimo za prispevek k tej razstavi z nekaterimi Vašimi deli. Prepričani smo, da se našim načrtom in željam ne boste odtegnili, da boste pri tem visokem kulturnem prazniku prav gotovo sodelovali.

28 Floris Oblak (1924, Vrhnika–2006, Ljubljana), slikar, grafik, pedagog, nagrajenec Prešernovega sklada (1966).

29 ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (škatala) 4, a. e. 15, Slikarska razstava loških rojakov, dopis, št. 87/54.

Prostor za razstavo nudi na razpolago uprava škofovješke šole v svoji telovadnici, v velikem, suhem in svetlem prostoru s parketnim tlom.

Ta oktobrska razstava bo prepričljivo nudila možnost za ustanovitev bodoče umetnostne galerije muzeja v velikih prostorih loškega gradu.³⁰

Obenem prosimo za dovoljenje, da Vas podpisani v tej zadevi še obiščé. Predlagamo, da bi Vaša dela podpisani sam prevzel in jih tudi osebno vrnil takoj po končani razstavi. Jamstvo prevzame naša ustanova.

Pričakujemo ugodnega odmeva in Vašega skorajšnjega odgovora.

Smrt fašizmu – svobodo narodu!

Ravnatelj: (Plestenjak Karel)«

Prvi se je vabilu odzval slikar Gojmir Anton Kos:³¹

»Prejel sem Vaš dopis, v katerem me vabite, da bi sodeloval na razstavi »Umetnostno snovanje loških rojakov«.

Pozdravljam najtopleje zamisel te razstave. Škofja Loka in njena zaledja so dali res toliko kvalitetnih slikarjev, da bi taka razstava, dobro urejena in izbrana, ne bila le v čast Vašemu mestu, temveč bi se jo dalo s pridom pokazati tudi v Ljubljani. Toda, za svojo osebo: rojen sem v Gorici, moj oče je iz Selc, moj stari oče je pa bil škofovješki meščan. Ali jaz še spadam v ta krog? Res da sem vsako leto od svojega prvega leta življenja pa do leta 1941 preživel lepe poletne mesece v Selcih in mnog sem tam slikal.

Če smatrate, da spadam v ta okvir, se bom razstave rad udeležil z nekaterimi deli. Veselil bi me obisk z Vaše strani, da se podrobneje pogovorimo, vendar ves september me ne bo v Ljubljani, v juliju in avgustu bom pa tudi kake dneve odsoten, toda teh dni ne morem določiti vnaprej.

Smrt fašizmu – svobodo narodu!

(Gojmir Anton Kos)

Ljubljana, 9. julija 1954.

Desno spodaj v pismu je Plestenjakov rokopisni zaznamek: »Rešitev: Tov. G. A. Kos je bil obiskan v septembru. Za razstavo je prispeval 4 dela« (sledi Plestenjakov podpis in datum 14. 10. 1954).

Slikar Janez Potočnik je 16. 9. iz Tomaja upravi muzeja sporočil,³² da »... bom v nekaj dneh odposlal 4 slike v olju in 2 akvarela pod steklom. Stavljenege termina do 20. t. m. se pač ne bom moral držati ker mi mizar ni pravočasno izdelal okvirjev. Barva bo v nekaj dneh suha.

30 Dejansko se je s to prireditvijo že v naslednjem Delovnem planu muzeja za leto 1955, v okviru nabave muzealij in arhivalij, odprla tudi točka za nabavo umetniških del loških rojakov za osnovanje prihodnje loške umetnostne galerije. – ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (škafila) 4, a. e. 16, Delovni plan Muzeja v Škofji Loki za l. 1955, 18. 1. 1955.

31 Prav tam; Ravnateljstvu Muzeja Škofja Loka, pismo, št. 91/54.

32 Prav tam; Upravi okrajnega Muzeja Škofja Loka, pismo, št. 121/54.

Slike pošljem brzovozno ali pa kot osebno prtljago. Prosim da slike čimprej dvignete in da mi jih po uporabi vrnete na moj naslov.

*Z odličnim spoštovanjem
Potočnik Janez»*

V naslednjem pismu, 24. 9. 1954, je ravnateljstvu oznanal:³³

»Danes sem na zg. naslov poslal iz postaje Dutovlje brzovozno 1 zavoj slik in to:

<i>Pahorcev mlin</i>	<i>65 x 45</i>	<i>olje</i>
<i>Kraška vas</i>	<i>52 x 52</i>	<i>olje</i>
<i>Skopo</i>	<i>65 x 48</i>	<i>olje</i>
<i>Iz Tomaja</i>	<i>65 x 48</i>	<i>olje</i>
<i>Hrpelje</i>		<i>akvarel</i>
<i>Pred nevihto</i>		<i>akvarel</i>

Slike, ki se Vam zdijo primerne za razstavo jih za to uporabite – po končani razstavi pa prosim da jih vrnete na moj naslov.

S. f. – s. n.

*Potočnik Janez, gimnazija
Tomaj, žel. post. Sežana»*

Na sredini pisma spodaj je Plestenjakova oznaka, ki pa se že nanaša na vračilo slikarjevih del po zaključku razstave: *»Rešitev: Slike so bile v redu poslane (podpis Plestenjak in datum 14. 10. 1954).«*

In še vsebina dopisa s sporočilom o dvigu umetniških slik petih avtorjev: Mirka Šubica, Gojmira Antona Kosa, Maksima Sedeja, Franceta Miheliča in Guida Birolle, prevzel jih je ravnatelj, ki je datiran 27. 9. 1954:³⁴

»Vljudno Vam sporočamo, da bo Vaše slike, s katerimi boste sodelovali na loški likovni razstavi (od 3.-10. oktobra 1954), dvignil osebno spodaj podpisani to sredo ali četrtek dopoldne.

Z odličnim spoštovanjem!«

Slikarja Iveta Šubica so za sodelovanje na razstavi znova prosili 28. 9.:³⁵

»S svojim dopisom z dne 2. julija 1954 smo Vas zaprosili za sodelovanje na razstavi umetnikov – loških rojakov in pričakovali skorajšnjega odgovora. Vljudno Vas prosimo, da nam čimprej sporočite o Vaši odločitvi. Znašli smo se namreč v zadregi prav glede Vašega cenj. imena, ki se nahaja v plakatih. Vključili smo ga med ostale rojake (od Jerneja iz Loke pa preko bratov Šubicev, Groharja, Ažbeta, Birolle, Maksima Sedeja itd., itd.), medtem, ko z Vaše strani nismo prejeli še nobenega glasu. Prepričani pa smo bili, odnosno smo še, da se

33 Prav tam; Upravi Muzeja Škofja Loka, pismo, št. 143/54.

34 Prav tam; Dvig umetniških slik, dopis, št. 127/54.

35 Prav tam; Sodelovanje na razstavi, dopis, št. 129/54.

boste našemu vabilu prav gotovo odzvali. V nedeljo, 3. okt. je namreč že otvoritveni dan. Računamo na vsaj tri slike.

Prejmite tovariški pozdrav!«

Zaprosilo ravnateljstvu Narodne galerije v Ljubljani (16. 9. 1954)³⁶ za posojilo umetniških del, ki so bistveno vplivala na fiziognomijo razstave, pa je bilo formulirano takole:

»V času letošnjega muzejskega tedna, ki bo od 3. do 10. oktobra, namerava tukajšnja ustanova prirediti razstavo del loških rojakov slikarjev (od Jerneja iz Loke do današnjih dni). Razstavni prostor je določen v veliki telovadnici škofoje-loške šole (s parketnim tlom). Sodelovanje pri tem, za vso Loko in obe dolini važnem kulturnem dogodku so obljubili vsi živeči umetniki, rojeni na loških tleh (Gvidon Birolla, France Mihelič, Maksim Sedej, Mirko Šubic in drugi).

Manjkajo pa nam dela Groharja (v muzeju le nekaj slik iz začetne dobe), obeh bratov Šubicev, Ažbeta, Franketa (tu le portret Strahla iz Stare Loke) in kiparja Zajca.

Za izpolnitev programa, ki si ga je muzej načrtal v tem tednu, in z ozirom na to, da se obeta velik obisk razstave in muzeja iz obeh dolin in Loke same (v Loko je popolna gimnazija), vljudno prosimo naslov za posojilo po nekaj Groharjevih, Šubičevih, Ažbetovih, Franketovih in Zajčevih del. Za vrnitev nepoškodovanih slik prevzame popolno jamstvo naša ustanova.

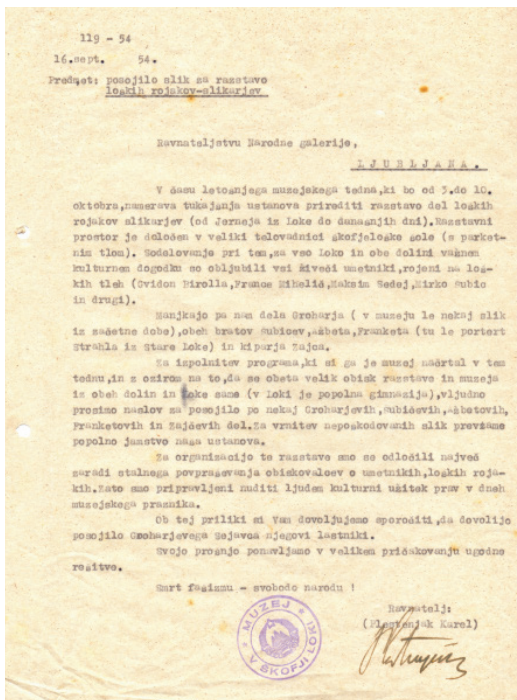
Za organizacijo te razstave smo se odločili največ zaradi stalnega povpraševanja obiskovalcev o umetnikih, loških rojakih. Zato smo pripravljene nuditi ljudem kulturni užitek prav v dneh muzejskega praznika.

Ob tej priliki si Vam dovoljujemo sporočiti, da dovolijo posojilo Groharjevega Sejavca njegovi lastniki.

Svojo prošnjo ponavljamo v velikem pričakovanju ugodne rešitve.

Smrt fašizmu – svobodo narodu!

*Ravnatelj:
(Plestenjak Karel)«*

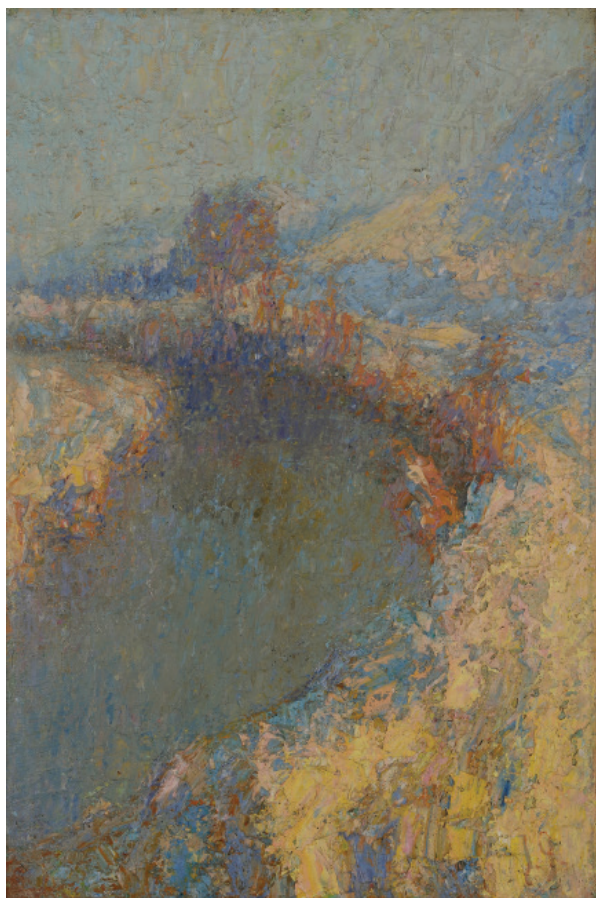
Zaprosilo ravnateljstvu Narodne galerije v Ljubljani za posojilo slik za razstavo loških rojakov – slikarjev. (hrani: ZAL, Enota Škofja Loka)

36 Prav tam; Posojilo slik za razstavo loških rojakov – slikarjev, dopis, št. 119/54.

Ivan Grohar, *Sejalec*, 1907,
olje na platno, 108 x 120 cm,
Moderna galerija, Ljubljana,
inv. št. MG 457/S.

*(foto: © Narodna galerija, Ljubljana
(fotograf Bojan Salaj))*

Ivan Grohar, *Pogled z mojega okna*,
1905, olje na platno, 60 x 40 cm,
inv. št. NG S 1368.

*(foto: © Narodna galerija, Ljubljana
(fotograf Bojan Salaj))*

Ivan Grohar, *Škofja Loka v snegu*, 1905, olje na platno, 87 x 99 cm, Moderna galerija, Ljubljana, inv. št. MG 935/S. (foto: © Narodna galerija, Ljubljana (fotograf Bojan Salaj))

Narodna galerija je tedaj Groharjevemu *Sejalcu* iz leta 1907, umetnikovemu najpomembnejšemu delu – v širokem časovnem loku povzdignjenemu v nacionalni simbol – pridružila še dve njegovi platni: *Škofjo Loko v snegu* (1905) ter *Pogled z mojega okna* (1905).

To je umetnostno gradivo iz Groharjevega zrelega loškega obdobja, nastalo pod znatnim vplivom Jakopičeve likovne ter nazorske opredelitve – velja omeniti, da se je Jakopič (1869–1943) naselil za krajši čas v Škofji Loki tudi zaradi Groharja,³⁷ sicer pa iz provenience gospe Danice Slanc, hčere škofjeloškega lesnega trgovca in gospodarstvenika, Franca Dolenca (1869–1938).

Povzeto po arhivski dokumentaciji Narodne galerije (30. 9. 1954)³⁸ je poleg navedenih iz lastnega umetnostnega fonda odbrala še po dvojice del preostalih petih avtorjev: *Portret matere* (olje) in *Portret brata Pavla* (olje) Janeza Šubica, *Portret gospe Tavčarjeve* (olje) ter *Slikar v ateljeju* (olje) Jurija Šubica, *Ženski*

37 Plestenjak, Vsi Jakopičevi ateljeji, str. 12–17; obširen popis zapisov o Groharju, v okviru pridobitve raznih terenskih zapisov, omenja tudi Karel Plestenjak, ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (škafila) 4, a. e. 15, Poročilo Muzeja v Škofji Loki za l. 1953, 19. 1. 1954, str. 5.

38 Arhiv Narodne galerije Ljubljana: Seznam umetnin, ki jih je Muzej Škofja Loka prevzel dne 30. sept. 1954 od Narodne galerije v Ljubljani za razstavo v Muzeju Škofja Loka.

portret (olje) in *Kitajski motiv* (olje) Ivana Franketa, *Portret Gorenjca* (olje) in *Ženski polakt* (olje) Antona Ažbeta ter *Kozakove sanje* (bron) in *Model za industrijo* (mavec) Ivana Zajca.

Postavitev vzporedne razstave *Važnejših loških arhivalij* v Puštalskem gradu »je zahtevala vztrajno pregledovanje domače arhivske zbirke in odbiranje pomembnejših dokumentov. Loška kapucinska knjižnica je v ta namen posodila dragocene rokopise in inkunabulo. Naklonjenost do razstave so pokazali vsi osrednji ljubljanski arhivi, ko so pri zbiranju potrebnega gradiva nudili na razpolago svoje zbirke. V kolikor ni bilo mogoče za razstavo dobiti originalov, so bile razstavljene njihove fotografije, ki smo jih sami oskrbeli. Razstava je vsebovala torej domači in izposojeni arhivski material in je bila prirejena v enem izmed muzejskih prostorov. Razstava je skušala popularizirati arhivsko misel in prikazati ljudstvu pomen in važnost arhivov. V šestih skupinah je zajela vso kulturno in gospodarsko dejavnost nekdanjega loškega gospostva:

Med dokumenti **loških zemljiških gospodov** so bili fotoposnetki najstarejših loških urbarjev od l. 1160 dalje, loške fevdne knjige, Saalbuch, listine freis. škofov in roborni listi, originali in fotografije pečatov, fotografije Beneschevih slik in detajlov loškega gradu pred l. 1893.

Priročnik moralne teologije, Nürnberg, 1496.
(hrani: Kapucinska knjižnica v Škofji Loki)

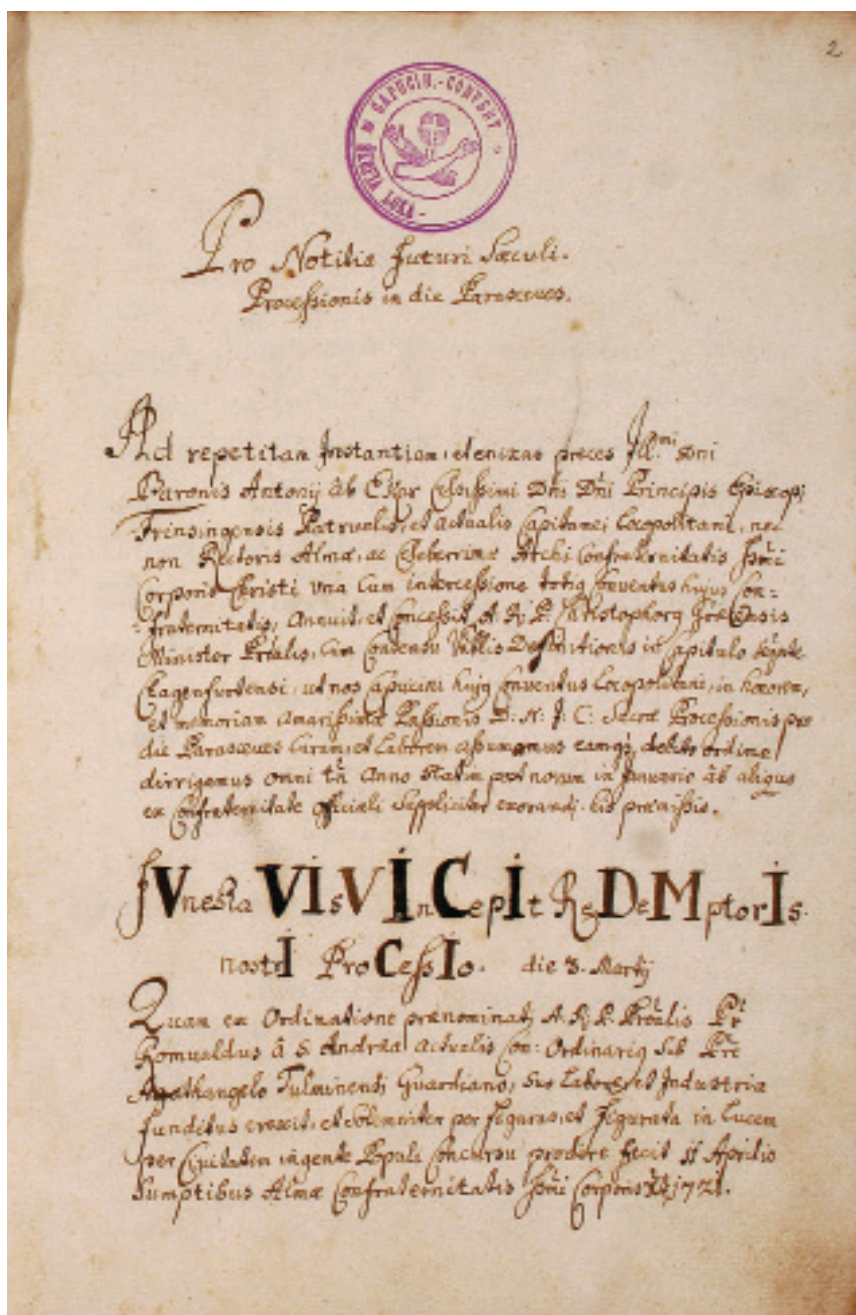
Mesto Škofja Loka je bilo zastopano z originalnimi pergamentnimi listinami od 16. stol. dalje in s posebno znamenitim originalnim pečatnikom mesta Loke iz 14. stol. ter mest. sodnim mečem.

Cehovstvo je bilo prikazano kar v cehovski sobi s skoraj samimi originalnimi urbarji, pečati in pečatniki, listinami itd od l. 1522 dalje, ločeno po posameznih cehih.

Bogato so bila zastopana z originali in fotografijami **ostala zemljiška gospostva**: Stara Loka, Ajmanov in Puštalski grad.

Poseben oddelek so tvorili **dokumenti podložniškega in gospodarskega značaja**, kjer je bilo posebno zastopano Visoko in Dražgoše.

Poslednji oddelek je predstavljal **dokumente splošno kulturnega značaja** loškega teritorija: incunabulo iluminirani pergamentni rokopis iz 15. stol., rokopisni original

Naslovnica Škofjeloškega pasijona patra Romualda, Lovrenca Marušiča, iz leta 1721, od leta 2016 uvrščen na Unescov Reprezentativni seznam nesovne kulturne dediščine človeštva. (hrani: Kapucinska knjižnica v Škofji Loki)

»Škofjeloškega pasijona« iz l. 1721 zapisnik loške čitalnice (1862) in »Bralnega društva« (1892), rokopis Tavčarjeve povesti »Mrtva srca«. Zanimivi so bili še neobjavljeni slovenski teksti z loškega področja iz 18. in 19. stol.«³⁹

V obstoječem arhivskem fondu Loškega muzeja Škofja Loka je dokumentirano edino tovrstno zaprosilo za dragoceno knjižno gradivo iz Kapucinske knjižnice v Škofji Loki, ki ga je muzej 16. septembra naslovil na predstojništvo samostana, in se je glasilo:⁴⁰

»Uprava muzeja v Škofji Loki namerava za muzejski teden od 3.–10. oktobra med drugim prirediti tudi arhivsko razstavo. Zbirajo se važnejši arhivski dokumenti zadevajoči Loko. Tudi ljubljanski arhivi in muzej nam bo posodil za to priliko potrebne arhivalije.

Vljudno prosimo, če bi nam tudi iz Vaše knjižnice za to razstavo posodili slovenski pasijon in eno inkunabulo. Prevzemamo vso odgovornost, da Vam predmete vrnemo nepoškodovane.«

»Obiskovalci razstave, ki je bila v času muzejskega tedna odprta od 8. do 17. ure, so bili deležni strokovne razlage. Proti pričakovanju se je opazilo zelo zadovoljivo zanimanje za to kulturno stroko, zlasti pri mladini višje gimnazije. Med obiskovalci je bila tudi akademska mladina iz Ljubljane in prof. dr. Milko Kos, ki si je razstavo z zadovoljstvom ogledal. Razstava je bila med prvimi podobnimi prireditvami te vrste in je kot takšna imela zelo pozitiven uspeh.«⁴¹

V poročanju o številu obiskovalcev obeh razstav, tako likovne na loški osnovni šoli kot arhivske na sedežu muzeja, se tudi kaže razmerje njegovega celoletnega obiska ter razstav v naslednji ponazoritvi:⁴²

»Muzejski teden je privabil v puštalski grad na ogled arhivske zbirke in ostalega muzeja 2.000 ljudi in prav toliko na likovno razstavo v šolski telovadnici (statistika za to leto beleži skupno 10.062 obiskovalcev, od teh je individualnih 3.817, skupinskih pa 6.245 /vseh skupin 186/). Med skupinami smo opazovali tudi razrede osnovnih in gimnazijskih šol z vse Gorenjske in ostale Slovenije, gojence počitniških kolonij, tabornikov, dijake strokovnih šol tja do univerzitetnih študentov slavistike in etnologije, tovarniških kolektivov, odredov vojaških edinic itd. Kot zvesta spremljevalca muzejskega dela pa je omeniti na prvem mestu osnovno šolo in popolno gimnazijo v Škofji Loki. Vsaktera skupina je bila deležna strokovnega vodstva. Pri vodstvu po muzejskih zbirkah je ravnatelj pomagala arhivistka Goriškova. – Radi negotovosti v pogledu stalnih muzejskih prostorov še nimamo tiskanega vodnika.

39 ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (škatla) 4, a. e. 16, Delovno poročilo Muzeja v Škofji Loki za l. 1954, 18. 1. 1955.

40 ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (škatla) 4, a. e. 15, Posojilo arhivalij, dopis, št. 117/54.

41 ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (škatla) 4, a. e. 16, Delovno poročilo Muzeja v Škofji Loki za l. 1954, 18. 1. 1955.

42 Prav tam.

Prav muzejski teden je občutno zblížal obe loški šoli in njuno učno osebje z našo ustanovo. Za to pozitivno dognanje pač govori zanimanje šolske mladine za naše prireditve in pa sodelovanje učnega osebja pri naših prizadevanjih.»

Tudi sicer je prireditev *Tedna muzejev* »uspela v celoti tako izvrstno, da je vzbudila prijetno iznenadenje v mednarodni muzejski javnosti«, je v dopisu 16. 11. 1954 med drugim vsem slovenskim muzejem in galerijam poročal dr. Jože Kastelic.⁴³

VIRI:

Arhiv Narodne galerije Ljubljana

Seznam umetnin iz zbirke Narodne galerije za razstavo v Loškem muzeju Škofja Loka (1954).

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka (ZAL-ŠKL)

SI-ZAL-ŠKL 391, Loški muzej Škofja Loka, t. e. (škafila) 4, a. e. 15; a. e. 16.

LITERATURA:

Plestenjak, Barbara: K šestdesetletnici arheoloških izkopavanj na Kranjcu. V: *Loški razgledi* 62, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 2016, str. 139–152.

Plestenjak, Barbara: Vsi Jakopičevi ateljeji. Pogovor z Mirjam Ilc. V: *ART.SI : trimesečnik o likovni umetnosti, arhitekturi, oblikovanju in fotografiji*, Ptuj : Znanstveno raziskovalno središče Bistra Ptuj, 2003, str. 12–17.

Plestenjak, Karel: Muzeji v zgodovini. Ob Muzejskem tednu. V: *Glas Gorenjske*, VII, št. 40, 41, Kranj : Glas, 1954, str. 3.

Plestenjak, Karel: Obiščimo škofjeloški muzej! V: *Tovariš : ilustrirana revija*, IX, 13, Ljubljana : Delo, 1953, str. 348.

Plestenjak, Karel: Škofja Loka v umetnostni kulturi. V: *Tovariš : ilustrirana revija*, IX, 13, Ljubljana : Delo, 1953, str. 348.

Svoljšak, Drago: Plestenjak Karel. V: *Primorski slovenski biografski leksikon*, 12, Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1986, str. 24.

Summary

Škofja Loka Museum in the light of the first Museum Week

The contribution deals with the title theme; in view of the provisions of ICOM, the International Council of Museums, on the promotion of museum institutions, in 1954 Loka Museum in Škofja Loka organised a Museum Week within the framework of an independent program and illustrated it with exhibits from its own collections and from other leading Slovene museums and galleries. The project took place from 3 to 10 October 1954 in various town venues, but with a stress on the two key locations that attracted the most visitors: the gym of Škofja Loka Primary School, with

43 ZAL-ŠKL, ŠKL 391, t. e. (škafila) 4, a. e. 15, Vsem muzejskim in galerijskim ustanovam LRS, dopis, št. 170/54.

an exhibition of paintings by seventeen artists Škofja Loka Painters and Sculptors; and at the headquarters of the museum in Puštal Castle, with an exhibition More Important Archivalia of Loka History and Literature about Loka. In addition to exhibits from Škofja Loka Museum, 56 works of art were contributed by the National and Modern Gallery in Ljubljana, private owners and authors, while archival documents, originals and photographs were mainly from the museum itself, in part also from the then State Archives (now the Archives of the Republic of Slovenia) and the Diocesan Archives in Ljubljana, the Slovene Academy of Sciences and Arts in Ljubljana, the Museum Library in Ljubljana and the Capuchin monastery in Škofja Loka. The art exhibition was organized and arranged by the director of the museum in Škofja Loka, Karel Plestenjak, and the exhibition of archivalia by archivist Dorotej Gorišek. As part of the presentation, two decorated windows were also included in the exhibition, from the National Bank ("Loka Still Life") and the Borovo company (a reconstructed picture by Krancelj with primary decoration, as a display of recently obtained excavation finds), a lecture by ethnologist Dr. Boris Orl (1903-1962), director of the Slovene Ethnographic Museum in Ljubljana, About Slovene Folk Culture (from the aspect of Škofja Loka) at the Cultural Centre, and a presentation of the film From the Loka Massif.

Kazensko-poboljševalni dom Škofja Loka

1954–1959

Izvleček

V prispevku, ki je v celoti napisan na podlagi arhivskega gradiva, avtor obravnava Kazensko-poboljševalni dom Škofja Loka od njegove ustanovitve leta 1954 do ukinitve 1959. Poudarek je na prikazu režima za v njem zaprte obsojence, oblik zaposlitve obsojencev in njihove prevzgoje. V prispevku so navedeni tudi podatki o bivalnih razmerah, v katerih so v KPD Škofja Loka živeli obsojenci, o njihovem številu in zdravstveni oskrbi.

Ključne besede: kazensko-poboljševalni dom, obsojenci, zaporniki, prisilno delo, režim v KPD, prevzgoja obsojencev.

Abstract

Škofja Loka Penitentiary and Correctional Institution 1954–1959

The article, which is entirely written on the basis of archival material, deals with the Škofja Loka Penitentiary and Correctional Institution from its establishment in 1954 until its closure in 1959. The emphasis is on a presentation of the regime for the prisoners held in it, the forms of employment of the convicts and their re-education. The article also presents data on the living conditions in which the convicts lived in KPD Škofja Loka, their number and health care.

Key words: penitentiary and correctional institution, convicts, prisoners, forced labour, regime in KPD, re-education of convicts.

Njegova ustanovitve

Kazensko-poboljševalni domovi (v nadaljevanju: KPD) so v socialistični Jugoslaviji predstavljali kazenske ustanove, v katerih so kazen prestajali tisti, ki so bili obsojeni na več kot eno leto odvzema prostosti s prisilnim delom.¹ V Sloveniji so bili prvi ustanovljeni leta 1946, vendar so se do leta 1948 imenovali kazensko-poboljševalni zavod. Januarja 1946 so bili ustanovljeni v Mariboru, Ljubljani in Novem mestu, junija 1946 pa še v Begunjah na Gorenjskem. KPD Begunje, ki je bil ustanovljen samo za ženske, so konec junija 1948 preselili v Rajhenburg (sedaj Brestanica). KPD Ljubljana je imel na Igu pri Ljubljani svoje podjetje Motor, od tam so ga maja 1950 preselili v Škofjo Loko.² Hkrati z njim so v Škofjo Loko preselili tudi v njem zaposlene, torej obsojence na prisilno delo. Ko je bil 1. 1. 1954 KPD Ljubljana ukinjen, so za te obsojence ustanovili **KPD Škofja Loka**.³ Vodil ga je upravnik (Karel Ličen), v njem so bili zaposleni še vzgojni vodja (Rudolf Wölle), skladiščnik skladišča za civilne obleke in ostalih predmetov obsojencev ter administrativni uslužbenec v sprejemni pisarni.⁴

Škofjeloški grad v petdesetih letih prejšnjega stoletja. (hrani: Uršulinski samostan Škofja Loka)

KPD Škofja Loka je bil nameščen v tamkajšnjih grajskih zgradbah, v katerih je bilo maja in junija 1945 koncentracijsko taborišče za domobrance in od novembra 1949 do aprila 1950 žensko taborišče za družbeno koristno delo. Grajske zgradbe so bile povsem neustrezne, saj obsojencem niso bili zagotovljeni nekateri najosnovnejši pogoji bivanja. Ko je bil med 9. in 11. septembrom 1954 pri KPD Škofja Loka opravljen splošen pregled, je bilo glede pogojev, v katerih so bivali obsojenci, ugotovljeno:

Stanje zgradb, v katerih je zavod, ne odgovarja z zdravstvenih, prevzgojnih in organizacijskih vidikov za namene, katerim zgradbe služijo. Kopalnica in umivalnica sta nameščeni v kleti, ker drugega prostora ni na razpolago. Dohod v ta dva prostora je po ozkem stopnišču, kar ovira tako umiva-

1 O kazensko-poboljševalnih domovih, ki so v Sloveniji ostajali do leta 1951, glej: Mikola, *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*.

2 Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1267, tehnična enota 14, arhivska enota 621, Letno poročilo Uprave za izvrševanje kazni za leto 1950, str. 17.

3 ARS, AS 1267, tehnična enota 14, arhivska enota 626, Letno poročilo Oddelka za izvrševanje kazni za leto 1954, str. 1.

4 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. 5. 1955, str. 1.

nje kot kopanje. Slačilnice pri kopalnici sploh ni. Ti prostori pa so za sedanjo kapaciteto zavoda premajhni, najhuje pa je to, da vode stalno primanjkuje celo za umivanje in za večerno pranje nog, ker so vodovodne naprave z zajetjem ured zastarele in potrebne obnove v celoti. Zavod ima nad dvorano za prireditve veliko bivalno sobo, v kateri spi 90 obsojencev. V tej sobi je le 1 stranišče z eno straniščno posodo. Soba s tako velikim številom je z zdravstvenega in prevoznojnega stališča nemogoča, saj v njej biva preko ene četrtiline vseh obsojencev.⁵

V zgradbi sta bili samo dve sobi, ki sta imeli stranišči s splakovanjem, v vseh ostalih so bile za opravljanje velike in male potrebe nameščene kovinske nočne posode – »kible«.⁶

Režim v KPD

Režim v kazensko-poboljševalnih domovih na območju Ljudske republike Slovenije sta določala Pravilnik o hišnem redu v kazensko-poboljševalnih ustanovah in Dnevni red za obsojence v kazensko-poboljševalnih ustanovah,⁷ oba sta seveda veljala tudi za obsojence, ki so kazen odvezema prostosti s prisilnim delom prestajali v KPD Škofja Loka.

Hišni red

Hišni red za kazensko-poboljševalne domove je poleg splošnih odredb vseboval predpise o higieni, prehrani, obnašanju in vzgoji obsojencev, pisanju pisem in obiskih ter določal disciplinske kazni za kršitve.

Obsojenca je ob prihodu v KPD sprejel upravnik ali njegov namestnik, lahko pa tudi uslužbenec KPD, ki ga je upravnik pooblastil. Ob sprejemu so obsojenca najprej seznanili s hišnim in z dnevnim redom, nato mu je upravnik odredil nastanitev in delo, ki ga bo moral opravljati. Od vsakega obsojenca so najprej vzeli njegove osebne podatke, zapisali njegov natančen osebni opis ter vse podatke vnesli v knjigo obsojencev. Hkrati so obsojencu ob njegovem prihodu odvzeli vse stvari, ki jih kot zapornik ni potreboval. Obdržati je smel le potrebno obleko in obutev, v zimskem času tudi plašč, največ dva para osebne in posteljnega perila, odejo in toaletne potrebščine: milo, glavnik, ščetko in zobno kremo, loščilo za čevlje in očala.

Člani hišnega reda, ki so se nanašali na higieno, so določali, da se je moral vsak obsojenec ob prihodu v KPD okopati, dezinficirati obleko, nato ga je pregle-

5 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 177, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka, v dneh od 9. do 11. 9. 1954, str. 1.

6 ARS, AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 7.

7 Hišni red je Ministrstvo za notranje zadeve LRS izdalo 8. 7. 1946, dnevni red pa 10. 7. 1946. Oba predpisa sta z manjšimi spremembami veljala tudi za KPD Škofja Loka. Faksimila obeh navedenih predpisov sta objavljena v: Mikola, *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji v obdobju 1945–1951*, str. 192–202.

dal zdravnik, da je ugotovil njegovo zdravstveno stanje. Tiste, ki so bolehalo za tuberkulozo ali imeli lues (sifilis), je bilo treba namestiti v sobah za nalezljive bolezni. Do kopanja so imeli obsojenci pozimi pravico vsakih 14 dni, poleti pa vsakih 7 dni, umivanje nog jim je moralo biti omogočeno večkrat na teden. Spodnje perilo so smeli menjati vsako nedeljo, posteljnino vsak mesec.

Obsojenci so morali biti popolnoma ostriženi. Šele tri mesece pred potekom kazni je smel upravnik obsojencu, če se je »dobro obnašal« in to ni nasprotovalo higienskimi pogojem, dovoliti, da si je lase pustil rasti.

V okviru KPD je bila hišna bolnišnica z ambulantno sobo, eno ali več sobami za bolnike, sobo za nalezljive bolezni in sobo za bolnike s tuberkulozo. V primeru težjih obolenj (operacije) je zdravnik zavoda v sporazumu z upravnikom oziroma preiskovalnim organom obsojenca lahko poslal v drugo bolnišnico.

Obsojenci so imeli pravico, da so pod nadzorstvom paznikov dve uri dnevno prebili na svežem dvoriščnem zraku, in sicer eno uro dnevno zjutraj pred odhodom na delo na »*tihem sprehodu*«, eno uro v prostem gibanju po dvorišču zavoda pa po obedu. Med »*tihim sprehodom*« se obsojenci med seboj niso smeli pogovarjati. Tisti, ki so prebivali v skupnih sobah, so se morali sprehajati v vrsti po dva in dva, en meter narazen. Če jih je bilo veliko, so se morali sprehajati v četrstopih, v isti razdalji med posameznimi četrstopi. Obsojenci, ki so prebivali v samicah, so se morali sprehajati v krogu, v vrsti po eden, šest metrov eden od drugega, in sicer v istem vrstnem redu, kot so bili razmeščeni po celicah.

Obsojencem je bilo dovoljeno prejemati pošiljke s hrano, perilom in podobnimi potrebščinami, težke do 7 kg. Smeli so jih prejemati dvakrat na mesec, preiskovanci enkrat na teden. Pošiljke so, preden so prišle v roke obsojencev, skrbno pregledali. Obsojencem je bilo dovoljeno, da so si za svoj denar v zavodu lahko kupili potrebščine za osebno higieno (milo, zobno kremo ter ščetko za zobe), loščilo za čevlje, knjige, časopise, cigarete, vžigalice, sadje, sir, salamo, slanino, konzerve in podobno.

Glede obnašanja se je od obsojencev zahtevalo, da so se morali pokoriti vsem zakonskim predpisom, določbam hišnega in dnevnega reda ter izpolnjevati vse odredbe nadrejenih starešin. Do uslužbencev KPD so se morali obnašati spoštljivo, morali so jih vikati, pozdravljali so pa tako, da so se pred njimi odkrili in jih gledali. Kadar je v sobo ali delavnico vstopil upravnik, njegov namestnik, preiskovalec, zdravnik, poveljnik paznikov ali kateri drug nadzorni organ, so morali obsojenci vstati, se postaviti v vrsto in stati mirno. Med delom in sprehodom, pri prehodu skozi prostore KPD, pri odhodu na zunanje delo in vračanju z njega ter med poukom se obsojenci niso smeli pogovarjati, se ozirati, jesti ali ukvarjati z nečim, kar ni bilo povezano z delom. Obsojencem, ki bi skušali pobegniti, organizirati upor, ne iti na delo ali odklanjati hrano, je grozila najstrožja disciplinska kazen, v težjih primerih pa kazen po določbah kazenskega zakonika.

Ob nepravilnem ali nezakonitem postopanju paznikov ali kakšne druge uradne osebe so se obsojenci imeli pravico pritožiti. Pritožbo so smeli upravniku ali

njegovemu namestniku podati na raportu. Če je ta menil, da je pritožba neutemeljena ali neresnična, je pritožnika disciplinsko kaznoval.

Obsojenci v skupnih sobah so morali izvoliti starešino sobe, ki ga je moral nato potrditi še upravnik. Njegova dolžnost je bila, da je skrbel za snago, red, mir in lepo vedenje obsojencev v sobi, pazil je, da se v sobo niso vnašali nedovoljeni predmeti, nadzorovati je moral izpolnjevanje določb hišnega reda, vsako kršitev takoj prijaviti službujočemu pazniku in mu poročati o sumljivem vedenju obsojencev.

Vsi obsojenci so morali delati. Preiskovancem ni bilo obvezno, če pa so sami to želeli, so smeli biti z dovoljenjem pristojnega preiskovalnega organa ali upravnika zaposleni v sami zgradbi. Razporeditev obsojencev ali preiskovancev na delo je izvajal upravnik, in sicer je bilo prilagojeno njihovem strokovnemu znanju in fizičnim sposobnostim. Pri delu so morali biti pod stalnim nadzorom paznikov. Na delo so odhajali v dvostopu, če je bilo njihovo število večje pa v četverostopu. Poleti je delovni čas trajal 9 ur, pozimi 8 ur dnevno. Ob nedeljah, praznikih in sobotah popoldne se praviloma ni delalo, kar pa ni veljalo za nujna hišna opravila, ki jih ni bilo mogoče prekiniti ali odložiti.

Za vse obsojence – strokovnjake je bilo zaradi njihovega teoretičnega izpolnjevanja v njihovi obrti obvezen obisk strokovne obrtne šole. Prav tako so bili vsi obsojenci dolžni obiskovati ure kulturno-prosvetnega dela v zavodu in z vzgojitelji sodelovati:

1. na predavanjih,
2. v diskusiji in obdelovanju tem,
3. v napredovanju dela v zavodu,
4. pri branju knjig in dnevnih časopisov,
5. pri ustanavljanju in delu diletantskih, pevskih in glasbenih skupin,
6. pri pripravljanju prireditev.

Med kulturno-prosvetno dejavnost so sodili tudi ogledi filmov, ki jih je odobrilo ministrstvo za notranje zadeve, telovadba in igranje šaha.

Obsojenci so smeli enkrat na mesec pisati domov eno pismo na dveh straneh ali eno dopisnico. Pisma in dopisnice, ki so jih obsojenci pisali in sprejemali, so šla skozi cenzuro, moral jih je pregledati uslužbenec, ki ga je določil upravnik.

Vsako pregledano pismo je dobilo oznako »*Videl*« in lastnoročni podpis uslužbenca, ki ga je pregledal. Če so bile po njegovem mnenju v pismu ali na dopisnici neresnične navedbe, je pošto uničil.

Obsojenci so imeli pravico do sprejemanja obiskov. Obiskovati so jih smeli samo najbližji člani družine, drugi pa le v izjemnih primerih. Obisk so smeli dobiti enkrat na mesec, sprejemali so jih lahko ob nedeljah dopoldne v zato določenem prostoru zavoda, potekati so morali v prisotnosti organov uprave, trajati pa so smeli največ od 15 do 30 minut.

Obsojence, ki so kršili določila hišnega reda, so disciplinsko kaznovali. Pri izreku kazni so bili upoštevani teža prekrška in obsojenčeve »*osebne lastnosti*«.

Predpisane so bile naslednje disciplinske kazni:

1. ukor,
2. omejitev ali odvzem pravice do dopisovanja,
3. omejitev ali odvzem pravice do obiskov,
4. omejitev ali odvzem pravice do sprejemanja pošilk,
5. omejitev pravice do razpolaganja z denarjem,
6. oddelitev v samico do 14 dni,
7. premestitev v drug kazensko-poboljševalni dom.

Disciplinske kazni pod točkami od 2 do 5 so se smele izrekaty posamično ali kumulativno (več skupaj). Izrekal jih je upravnik v sporazumu z namestnikom. Te kazni so smele trajati največ 30 dni. Kazen pod 7. točko je izrekalo Ministrstvo za notranje zadeve LR Slovenije, in sicer na predlog upravnika.

Dnevni red

Dnevni red je natančno določal, kako mora potekati obsojenčev dan. Ob delavnikih je bilo poleti vstajanje ob 5. uri, pozimi ob 6., ob nedeljah in praznikih pa eno uro kasneje. Opozorilo za vstajanje je bil zvonec, enako zvečer za spanje. Vstajanju je sledilo pospravljanje sob, ki je smelo trajati največ 45 minut. V tem času so morale biti sobe popolnoma urejene, obsojenci pa pripravljene za odhod na »*tili sprehod*«, ki je trajal eno uro. Trideset minut po vstajanju se je začel deliti zajtrk. Po zajtrku so obsojenci odšli na delo. Delovni čas je trajal poleti od 7. do 12., pozimi od 8. do 12. in od 14. do 18. Kosilo je bilo ob 12. uri, zanj je bilo odmerjenih 45 minut. Ob 12.45 so obsojenci odšli na prosto gibanje po svežem zraku, kar je trajalo eno uro. Ob 13.45 so jih pazniki odvedli nazaj na delo, ki se je zaključilo ob 18. uri. Po končanem delu so obsojenci morali pospraviti in očistiti delavnice, sledila je večerja. Čas od 17. ure do 20.30 je bil namenjen kulturno-prosvetnemu delu. Ob 21. uri so morali biti vsi obsojenci v posteljah, v sobah pa je bila od te ure dalje zapovedana popolna tišina.

Za izvajanje režima, ki sta ga določala hišni in dnevni red, je v KPD Škofja Loka ob njegovi ustanovitvi leta 1954 skrbelo 38 pripadnikov pazniške službe, od katerih sta bila 2 nadzornika, 15 višjih paznikov, 12 paznikov in 9 paznikov - miličnikov.⁸

Število v KPD Škofja Loka zaprtih obsojencev in kazniva dejanja, za katera so bili obsojeni

Na dan 1. 1. 1954, ko je bil KPD Škofja Loka ustanovljen, je bilo v njem 354 obsojencev, do septembra 1954 je bilo vanj sprejetih 133, odpuščenih pa 155 obsojencev, tako da se je septembra 1954, ko je bil opravljen pregled zavoda, v njem nahajalo 332 obsojencev.⁹ Na dan 1. 1. 1955 je bilo v KPD Škofja Loka 266

8 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 177, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 9. do 11. septembra 1954, str. 1.

9 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 177, Zapisnik o splošnem pregledu KPD

obsojencev.¹⁰ Tekom leta je bilo vanj sprejetih 99 obsojencev, odpuščenih ali premeščenih pa 51 obsojencev, 12. 5. 1955, ko je bil opravljen pregled zavoda, jih je bilo 314.¹¹ Za naslednja leta se v obstoječih dokumentih število obsojencev sicer ne navaja, vendar je mogoče ugotoviti, da se je iz leta v leto močno zmanjševalo. Leta 1958 jih je ostalo tako malo, da so prenehali naročati nove filme, ker se ni več izplačalo.¹² Do novembra 1959, ko je bil KPD Škofja Loka ukinjen, je bilo v njem samo še 6 obsojencev.

V KPD Škofja Loka zaprti obsojenci so bili obsojeni za najrazličnejša kazniva dejanja po Kazenskem zakoniku (KZ) FLRJ iz leta 1951. V letu 1955 je bilo število obsojencev, obsojenih za posamezna kazniva dejanja, naslednje:¹³

Poglavje KZ	Kaznivo dejanje	Število obsojencev
X. poglavje	zoper ljudstvo in državo	40
XI. poglavje	zoper človečnost in mednarodno pravo	12
XII. poglavje	zoper življenje in telo	37
XVI. poglavje	zoper osebno dostojanstvo in moralo	4
XVII. poglavje	zoper zakonsko zvezo in rodbino	1
XIX. poglavje	zoper narodno gospodarstvo	5
XX. poglavje	zoper družbeno in zasebno premoženje	131
XXI. poglavje	zoper splošno varnost ljudi in premoženje	7
XXII. poglavje	zoper pravosodje	3
XXIII. poglavje	zoper javni red in pravni promet	18
XXIV. poglavje	zoper uradno dolžnost	45
XXV. poglavje	zoper oborožene sile	11

Vsi zaporniki, ki so bili obsojeni na odvzem prostosti za kazniva dejanja zoper ljudstvo in državo, so predstavljali *politične zapornike*. Kot take je mogoče obravnavati tudi tiste, ki so bili obsojeni za kazniva dejanja zoper oborožene sile in zoper pravosodje.

Zaposlitev obsojencev

Ker so v KPD Škofja Loka prostostno kazen predstavljali obsojenci, ki so bili obsojeni na odvzem prostosti s prisilnim delom, je razumljivo, da so morali vsi opravljati določeno fizično delo, ki se je smatralo za najpomembnejši dejavnik

Škofja Loka v dneh od 9. do 11. septembra 1954, str. 2.

10 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. maja 1955, str. 2.

11 Prav tam.

12 ARS, AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 632, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1958, str. 17.

13 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. maja 1955, str. 2.

prevzgoje. Delali so v skupinah, septembra 1954 je bilo v njih zaposlenih naslednje število obsojencev:¹⁴

- v skupini elektroobrat podjetja Motor: 131,
- v skupini tehnične administracije: 30,
- v skupini »odsotnih«: 49,
- pri gradnji nove hale: 47,
- pri gradnji stanovanjskih hiš: 68,
- na izkopu za elektrarno: 21,
- v zavodu: 37.

Daleč največ obsojencev je bilo torej zaposlenih v industrijskem podjetju Motor. Najpomembnejši proizvodi, ki so jih v tem podjetju izdelovali obsojenci na prisilno delo, so bili elektromotorji, transformatorji, električna stikala, gasilske armature, motorne gasilske črpalke, alarmne sirene, brusilni stroji, železne postelje, obutev in hladilne naprave (hladilniki in hladilne skrinje), ki so sčasoma postale najpomembnejši proizvod, čeprav na začetku niso prinašali dobička. V letu 1957 so proizvedli naslednje število hladilnih naprav:¹⁵

- 500 l 18 kosov,
- 1000 l 5 kosov,
- 1500 l 49 kosov,
- 1800 l 36 kosov.

Proizvodnja ostalih izdelkov je leta 1957 znašala:¹⁶

- krožne žage 2 kosa,
- razni agregati 6 kosov,
- ročne alarmne sirene 1 kos,
- gasilske črpalke Zupan 188 kosov,
- gasilske črpalke 600 l 24 kosov,
- razne gasilske spojke 32.401 kosov,
- vodni zbiralci 72 kosov
- gasilski ročni aparati 4.242 kosov,
- trodelni razdelilci 150 kosov,
- gasilske sesalne cevi 839 kosov,
- oklepni obroči 485 kosov,
- razni elektromotorji 531 kosov,
- jermenice za elektromotorje 419 kosov,
- električni brusilni stroji 614 kosov,
- električni polirni stroji 284 kosov,
- električne alarmne sirene 89 kosov.

14 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 177, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 9. do 11. septembra 1954, str. 3.

15 ARS, AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 11 in 12.

16 Prav tam.

Tovarna Motor v Vincarjih, Škofja Loka. (vir: Loški razgledi 14)

Poleg teh izdelkov so v letu 1957 proizvedli tudi 19.775 parov raznih čevljev in 90 parov usnjenih rokavic.¹⁷ Skupna vrednost vseh v letu 1957 proizvedenih izdelkov je znašala 447.614.998 din.¹⁸

Naslednje leto (1958) so obsojenci in civilni delavci v podjetju Motor proizvedli:¹⁹

• hladilne omare	292 kosov,
• hladilne naprave	138 kosov,
• gasilske črpalke	206 kosov,
• gasilske armature	39.215 kosov,
• krožne žage	80 kosov,
• gradbeni stroji	169 kosov,
• sanitarni stroji	19 kosov,
• elektromotorji	279 kosov,
• brusilni stroji	844 kosov,
• polirni stroji	166 kosov.

Za opravljeno delo so obsojenci prejeli plačilo. Tisti, ki so bili zaposleni s kvalificiranim delom v elektroobratu podjetja Motor pri izdelavi serijskih predmetov, so bili plačani po normi, vsi ostali so prejeli plačilo za delo po

17 Prav tam.

18 Prav tam.

19 ARS, AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 632, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1958, str. 12.

delovnem času.²⁰ Delo obsojencev je bilo izredno poceni, sploh če upoštevamo, da je bila njihova produktivnost večja od civilne delovne sile.²¹ Plačilo, ki so ga prejeli, je zadoščalo zgolj za nakup kakšnega priboljška v kantini zavoda. Da bi se tisti obsojenci, ki so presegali norme, ne izčrpali, so jim pomladi 1957 namesto dodatnega kruha začeli dajati sladkor in s tem ohranjali kalorično vrednost njihovega dnevnega obroka.²²

Zdravstvena oskrba obsojencev

V okviru KPD Škofja Loka so imeli ambulanto in 3 majhne bolniške sobe, v katerih je bilo ob njegovi ustanovitvi 12 bolniških postelj, kar pa je bilo glede na njegovo kapaciteto premalo, še posebno zato, ker so bile v njem delovne nezgode obsojencev pogostejše kot v drugih KPD.²³

Ob njegovi ustanovitvi zavod ni imel svojega zdravnika, zato so morali obolele obsojence pošiljati v krajevno ambulanto ali v bolnišnico mestnega zapora v Ljubljani.²⁴ Prav tako KPD Škofja Loka tedaj ni imel civilnega bolničarja, zato je njegovo vlogo začasno prevzel obsojenec, ki je bil po poklicu sicer šofer, vendar je v JLA opravil bolničarski tečaj.²⁵ Že naslednje leto se je stanje izboljšalo, saj je v zavod redno, tedensko, prihajal zdravnik – podpolkovnik JLA iz Ljubljane, vsak dan pa zdravniški pomočnik – kapetan JLA.²⁶ Ker zavod ni imel svojega zobozdravnika, so obsojence, pri katerih je bilo treba opraviti ekstrakcijo ali nujno popraviti zob, napotili v Zdravstveni dom Škofja Loka.²⁷ Lastno zobozdravstveno ambulanto je KPD Škofja Loka dobil šele aprila 1958.²⁸

Statistični podatki za leto 1958 kažejo, da so obsojenci v KPD Škofja Loka množično obolevali za nekaterimi boleznimi.

- 20 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. maja 1955, str. 5.
- 21 ARS, SI AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 25.
- 22 ARS, AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 9.
- 23 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. maja 1955, str. 1.
- 24 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 177, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 9. do 11. septembra 1954, str. 2.
- 25 Prav tam.
- 26 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. maja 1955, str. 3.
- 27 ARS, AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 7.
- 28 ARS, AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 632, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1958, str. 7.

Tega leta je bilo stanje obolelih obsojencev naslednje:²⁹

• TBC pljuč aktivna	1
• TBC negativna	1
• TBC ostalih organov	1
• ostale nalezljive bolezni	8
• avitaminoza	69
• rane na želodcu in bolezni ostalih prebavil	174
• bolezni srca in ožilja	28
• živčne bolezni	36
• <u>ostale bolezni</u>	<u>1.097</u>
Skupaj	1.415

V letu 1958 se je pri delu lažje poškodovalo 228 obsojencev, težje pa 2 obsojenca.³⁰

Prevzgoja obsojencev

V času, ko so obsojenci v KPD Škofja Loka prestajali kazen odvzema prostosti s prisilnim delom, se je izvajala tudi njihova *prevzgoja*, za katero je bil zadolžen poseben uslužbenec. To nalogo je opravljal učitelj Rudolf Wölle. Da bi lahko bolje spoznal vsakega obsojenca, je ob njegovem prihodu v zavod imel z njimi individualni razgovor, hkrati je tudi izvajal cenzuro njihovih pisem, ki so jih pisali svojem, kar je bil edinstveni primer med vsemi KPD v LR Sloveniji.³¹ Ko je leta 1957 Rudolf Wölle službo v KPD Škofja Loka zapustil, je zavod ostal brez vzgojitelja.

V okvir prevzgoje obsojencev je spadalo tudi izobraževanje. Za tiste obsojenca, ki so si želeli pridobiti poklic, je bila v zavodu industrijska šola, ki jo je leta 1955, ko je bila ustanovljena, obiskovalo 37 obsojencev, v njej pa so poleg vzgojnega vodje poučevali tudi nekateri obsojenci.³² Pouk je potekal po učnem programu Industrijske šole Iskra iz Kranja.³³ Za obsojenca so mesečno organizirali tri predavanja, in sicer o političnih, gospodarskih ali družbenih vprašanjih, na njih je največkrat predaval vzgojni vodja.³⁴ Obsojencem je bila na razpolago knjižnica, ki je leta 1955 štela 1.406 knjig.³⁵

29 ARS, AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 632, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1958, str. 8.

30 Prav tam.

31 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. maja 1955, str. 8.

32 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. maja 1955, str. 7.

33 ARS, AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 20.

34 Prav tam.

35 Prav tam.

KPD Škofja Loka je imel svoj orkester, pevski zbor in dramsko skupino, prirejali so samostojne nastope in sodelovali pri proslavah ob državnih praznikih.³⁶ Vsak teden so jim vrteli filme, program pa je morala potrditi Uprava javne varnosti (Udba).³⁷ V letu 1956 so predvajali 20 filmov in nekaj krajših filmskih pregledov.³⁸ Kot zanimivost velja omeniti, da so prevladovali ameriški filmi, filmi iz zahodnoevropskih držav ter jugoslovanski filmi. Iz držav vzhodne Evrope se leta 1957 omenjata samo en češki in en poljski film, niti en film pa ni bil sovjetski.³⁹

Ukinitve KPD Škofja Loka

V odgovoru se sklicuje na št. _____ naslova spleta

LJUDSKA REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI SEKRETARIAT ZA NOTRANJE ZADEVE

Zap. št. 04/2 - 3 9737/1 - 59
 Dne 2/11-1959.

Predmet:

O D L O Č B A .

Na podlagi 5. člena, odstavek prvi, Zakona o organih za notranje zadeve

o d l o č a m :

Kazenski poboljševalni dom v Škofji Loki se ukine.

Industrijski obrat Kamenskega poboljševalnega doma Škofja Loka, ki nastopa pod firmo "Motor", tovarna strojev, postane industrijski obrat Kamenskega poboljševalnega doma Dob pri Mirni.

Oddelek za izvrševanje kazni naj izvrši to odločbo.

Državni sekretarj
 Vladimir KADUNEC.

Odločba o ukinitvi KPD Škofja Loka.

Škofja Loka je prevzel Občinski ljudski odbor Škofja Loka, njegov inventar in potrošni material so prevzeli KPD Ig, KPD Maribor in KPD Dob pri Mirni.⁴³ Industrijski obrat Motor je bil najprej priključen KPD Dob pri Mirni, nato se je leta 1960 preoblikoval v samostojno gospodarsko organizacijo – Loške tovarne hladilnikov (LTH).⁴⁴

KPD Škofja Loka je deloval do 2. 11. 1959, ko je Državni sekretariat za notranje zadeve izdal odločbo o njegovi ukinitvi,⁴⁰ kot razlog se navaja njegova neprimerna lokacija in tudi, da za njegov obstoj ni več potrebe.⁴¹ Novi kazenski zakonik, ki je začel veljati 1. 7. 1951, namreč kazni odvzema prostosti s prisilnim delom ni imel več, zato od tedaj v KPD Škofja Loka ni bilo več dotoka novih obsojencev na odvzem prostosti s prisilnim delom. S tem se je število obsojencev vsako leto bistveno zmanjšalo. V času ukinitve jih je bilo v njem samo 6, 3 so premestili v KPD Maribor, 3 pa v KPD Dob.⁴² Nepremičnine ukinjenega KPD

36 ARS, AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. maja 1955, str. 8.

37 Prav tam.

38 ARS, AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 21.

39 Prav tam.

40 ARS, AS 1267, tehnična enota 11, arhivska enota 542.

41 Prav tam.

42 Prav tam.

43 Prav tam.

44 Prav tam.

KRATICE:

KPD	Kazensko-poboljševalni dom
KPZ	Kazensko-poboljševalni zavod
KZ	Kazenski zakonik
TBC	tuberkuloza

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

- AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 177, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka, v dneh od 9. do 11. 9. 1954, str. 1.
- AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 177, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 9. do 11. 9. 1954, str. 2.
- AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 177, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 9. do 11. 9. 1954, str. 3.
- AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. 5. 1955, str. 1.
- AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. 5. 1955, str. 2.
- AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. 5. 1955, str. 3.
- AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. 5. 1955, str. 5.
- AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. 5. 1955, str. 7.
- AS 1267, tehnična enota 2, arhivska enota 191, Zapisnik o splošnem pregledu KPD Škofja Loka v dneh od 10. do 12. 5. 1955, str. 8.
- AS 1267, tehnična enota 11, arhivska enota 542.
- AS 1267, tehnična enota 14, arhivska enota 621, Letno poročilo Uprave za izvrševanje kazni za leto 1950, str. 17.
- AS 1267, tehnična enota 14, arhivska enota 626, Letno poročilo Oddelka za izvrševanje kazni za leto 1954, str. 1.
- AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 7.
- AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 9.
- AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 11 in 12.
- AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 20.
- AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 21.

AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 631, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1957, str. 25.

AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 632, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1958, str. 7.

AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 632, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1958, str. 8.

AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 632, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1958, str. 12.

AS 1267, tehnična enota 15, arhivska enota 632, Letno poročilo KPD Škofja Loka za leto 1958, str. 17.

LITERATURA:

Mikola, Milko: *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*. Ljubljana : Nova obzorja, 2016, 220 str.

Summary

Škofja Loka Penitentiary and Correctional Institution 1954–1959

Škofja Loka Penitentiary and Correctional Institution (KPD) was founded on 1 January 1954 to receive convicts from KPD Ljubljana who were serving forced labour in the Škofja Loka Motor company, because KPD Ljubljana was at that time closed. It was established in the castle premises, which were completely unsuitable for a penitentiary institution. In the early years after its establishment, some 300 convicts were imprisoned there, although their number decreased from year to year because the Penal Code, which entered into force on July 1, 1951, no longer contained the sentence of deprivation of liberty with forced labour. There were also political prisoners among the convicts who served sentences of deprivation of liberty with forced labour at KPD Škofja Loka. In particular, they were those who had been convicted of crimes against the people and the state. Most of the inmates were employed at the Škofja Loka Motor company, in the construction of residential blocks and excavations for the hydroelectric power plant. The regime that applied for convicts at KPD Škofja Loka was determined by house and daily orders. Convicts were obliged to comply with the provisions of both of these regulations. Various penalties were imposed by the administrator of the institution on those who violated these provisions. Particular attention was devoted by the KPD Škofja Loka administration to the re-education of convicts. KPD Škofja Loka was abolished on 2 November 1959, when only 6 convicts were still imprisoned there.

Janez Evangelist Krek z njemu enakimi iz loškega gospostva

Izvleček

Janez Evangelist Krek z njemu enakimi iz loškega gospostva

Članek želi osvetliti stike enega najuspešnejših slovenskih politikov in javnih delavcev Janeza Evangelista Kreka (1865–1917) z drugimi pomembnimi možmi iz nekdanjega loškega gospostva, se pravi iz porečja obeh Sor in Selške ter Poljanske doline. Kako so na njihove zveze, v dobrem in slabem, vplivale značilnosti te pokrajine?

Ključne besede: *Janez Evangelist Krek, Ivan Tavčar, Andrej Kalan, France Koblar, Luka Jeran, Franc Kos, Aleš Ušeničnik, Franc Vidmar - Pustotnik, Ivan Dolenc, rojaki, loško gospostvo, slovenska politika, literatura.*

Abstract

Janez Evangelist Krek and his peers from the Škofja Loka Estates

The article sheds light on the contacts of one of the most successful Slovene politicians and public servants, Janez Evangelist Krek (1865–1917), with other important men from the former Škofja Loka Estates, i.e., from the river basin of the two Sora rivers and Selška and Poljanska valleys. How did the characteristics of this landscape, for good and bad, influence their links?

Key words: *Janez Evangelist Krek, Ivan Tavčar, Andrej Kalan, France Koblar, Luka Jeran, Franc Kos, Aleš Ušeničnik, Franc Vidmar - Pustotnik, Ivan Dolenc, compatriots, Škofja Loka Estates, Slovene politician, literature.*

Uvod

Janez Evangelist Krek

Prispevek želi osvetliti stike Janeza Evangelista Kreka (1865, Sv. Gregor nad Sodražico–1917, Šentjanž na Dolenjskem) z drugimi pomembnimi možmi iz nekdanjega loškega gospostva, se pravi iz porečja obeh Sor in Selške ter Poljanske doline. Kot da je na zvezo – v dobrem in slabem – vplival genius loci vseh udeleženi. Že začetek je obetaven, saj vse kaže, da so predniki Janeza Evangelista Kreka v Dolenjo vas v Selški dolini prišli po letu 1631 in pred letom 1636, in sicer s poljanske strani Loškega pogorja. Rudolf Andrejka piše: »V urbarjih [Loškega gospostva] se pojavljajo Kreki že od začetka 16. stoletja precej pogosto na Poljanskem, zlasti v Javorjah, Muravi, Lomih, Dolenji ravni pod Blegašem in Stodorih. Vse kaže, da je bila pradomovina Krekov v hribih ob

*levem bregu poljanske Sore proti Blegašu in Malenskemu vrhu. Mejna črta na vzhod pa je bil potok Jelovca, ki priteka izpod Božičevega hriba in se izteka v Poljanah v poljansko Soro.*¹

Oče Valentin, ki je bil učitelj, je prvorojenca že v rosnih letih prepoznal za bistrega, saj ga sicer ne bi še pred petim letom vzel k sebi in šolo. Že v naslednjem šolskem letu 1870/1871 je bil deček v Komendi vpisan v *Zlate bukve za pridne šolarje*. Po prezgodnji očetovi smrti (1875) se je Janezek zelo navezal na mater,² o čemer priča nekaj njegovih pesmi, vendar brez motiva krivde, ki je v tej zvezi tako značilna za njegovega sodobnika, nekaj let mlajšega Ivana Cankarja.

Mlada vdova je v Selcih po pokojnem možu podedovala hišo »v Štoku«,³ kamor se je dr. Janez Evangelist Krek do materine smrti (1903) ob počitnicah rad vračal.⁴

V ljubljanskih šolah se je najprej poizkušal v leposlovju, saj je že petnajstleten začel objavljati v alozijeviških *Domačih vajah*. Mati, domača krajina s Prtovcem in Ratitovcem, ljubezen do narave in lepote slovenskih gora so ga pesniško tako navdihnili, da so mu pesmi *Planinska*, *Z goré*, *Domovini*, *Alegorija* in *Pomladi* objavili tudi v *Domu in svetu* (1890).

1 Andrejka, *Selški predniki dr. Janeza Ev. Kreka*, str. 13.

2 Mati mu je umrla leta 1903. (Krek, *Izbrani spisi*. Zv. 1, str. 11).

3 V njej je odprla trafiko in trgovinico in skupaj s skromno pokojnino za možem preživljala šest otrok (Dolenec 1925–1930, str. 560).

4 *Štokarjev gospod ali »Štokar«* je veljal za nenavadno učenega pa izvirno svojega človeka; poleg veljave, ki jo je ljudski glas dajal njegovi učenosti, sem čutil, da spremlja tega moža še bolj ljudska ljubezen; njegovo delo za blaginjo malega človeka je ločilo preproste in gosposke v dva tabora, njegove zadrage so prebudile najnižje ljudske plasti, vse pa je z vero v novo pravico in z zaupanjem v delavsko moč občudovalo Kreka. (Koblar, *Moj obračun*, str. 199).

Krekova očitna naklonjenost besedi je napovedovala smer njegovega študija, baje je nameraval študirati slavistiko. Zaradi njegove navidezne brezbržnosti v šoli so mu profesorji napovedovali zgolj časnikarsko kariero. Tej se res ni odrekel, vendar je vse presenetil z odločitvijo, da vstopi v ljubljansko bogoslovje. Leta 1887 ga je dokončal s samimi odličnimi ocenami. Postal je »božji berač«, kot je sam poimenoval duhovniški poklic.⁵ Želel si je biti župnik pri svetem Lenartu.

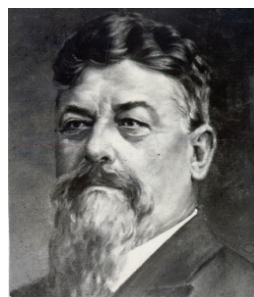
A škof Jakob Missia ga je poslal na Dunaj, kjer je leta 1892 doktoriral s temo o apostolu Pavlu.⁶ V Ljubljano se je vrnil istega leta, prav v dneh I. katoliškega shoda. Takoj se je povezal z Andrejem Kalanom, da sta njegovo organizacijo zaznamovala »z močno socialno noto«.⁷

Ivan Tavčar (1851, Poljane nad Škofjo Loko–1923, Ljubljana)⁸

se je v satirični utopični povesti *4000 v Ljubljanskem zvonu* (leta 1890, 1891)⁹ odzval na delitev duhov, ki jo je z zahtevo po dosledni načelnosti in stališčem, da ima vera prednost pred narodnostjo, sprožil Anton Mahnič.¹⁰ Njega in njegove je liberalni prvak neusmiljeno ožigosal, za kar pa mu je bilo pozneje žal.¹¹

Ali je bilo Janezu Evangelistu Kreku kdaj žal za *Mozaik*, ki ga je kot odgovor na Tavčarjevo pisanje sestavil še v dunajskem obdobju in z njim raztrgal Ivana Naprednika (alias Ivan Tavčar) in njegove? Skrit pod kratico M. V. se je v *Slovincu* leta 1891 (št. 261, 263, 264, 267, 275, 276, 279, 280, 289, 295, 298) in leta 1892 (št. 6 in 12) odločil za tako jezikovno zvrst, v kateri je prišla do izraza njegova satirična, humoristična in tudi bojovita narava.¹²

V pisanju se pojavi pridevnik, zaradi katerega je Župančič zaslovel z »rožo čudotvorno«, Krek je pridevnik uporabil ironično, češ da »mirakel-žavba« ali »Mahnič-žavba« »na jeziku vpliva zlasti pri agitatorjih čudotvorno.«¹³ Krek je bil

Ivan Tavčar

- 5 Povod za omenjeno besedno zvezo je bila morda daleč naokrog znana gostoljubnost Krekove matere, »saj so bila vrata njihovega doma vedno na stežaj odprta ubogim in beračem« (Rozman, »Ta fant bo nekaj posebnega.«).
- 6 Doktorska disertacija: *De spiritu et caractere s. Pauli apostoli*. [O značaju in duhu sv. apostola Pavla], Dissertatio inauguralis Auctore Joanne Ev. Krek, presbytero di sec. Labacensis. (Präs. 5. 5. 1892). Hrani Bibliothek der. Kath. Theol. Fak. Der Univ. Wien, sign. 509. rokopisni koncept v Narodnem muzeju v Ljubljani, Krek 15.) Bibliografija Walter Lukan. Brumen, *Srce v sredini*, str. 35.
- 7 *Slovenski biografski leksikon* (v nadaljevanju: *SBL*), knj. 1, str. 422.
- 8 Njega bralcem *Loških razgledov* res ni treba posebej predstavljati.
- 9 *SBL*, knj. 1, str. 561.
- 10 Boršnik, Opombe k tekstem, str. 333–345.
- 11 Tavčar, *Zbrano delo*. Knj. 4, str. 349.
- 12 Krek, *Izbrani spisi*, zv. 1, str. 55.
- 13 Krek, *Izbrani spisi*, zv. 1, str. 64.

v prikriti polemiki kritičen do estetike tedanjega »liberalnega realizma, ker da temelji na 'nagoslovju, surovoslovju, realizmu in naturalizmu, na cinizmu, porcinizmu in popofagiji', vse to pa na 'širokoustju'«. ¹⁴

Nove potrebe, ki jih je rodilo Krekovo prizadevanje za verski in družbeni napredek ljudstva, so rodile tudi zahteve po primernih dramskih tekstih. Podobno kot s pesmimi je Krek želel z njimi na podeželju spodbuditi sodelovanje vseh tistih, ki so za kaj takega dovolj sposobni in željni, vendar niso imeli možnosti nadaljevati šolanje, kar je posebno veljalo za dekleta. Najprej je napisal *Občinskega tepčka*. ¹⁵ Zaradi pomanjkanja primernih besedil se je za lokalne potrebe, morda tudi na prošnjo, sam lotil pisanja. Je avtor besedil *Turški križ*, *Tri sestre* in *Sveta Lucija*. ¹⁶ Vse tri igre se nanašajo na kraje, ljudi in dogodke v Selški dolini. ¹⁷ Označujejo jih gorenjska krajina, z vasjo povezana duhovna kultura in Krekova zamisel za verske in družbene reforme; značaji oseb, dejanja in osnovna misel služijo pouku in razvedrilu.

Turški križ so prvič odigrali (na prostem) že leta 1908 v navzočnosti avtorja, ki je igro posvetil dolgoletnemu predsedniku bralnega društva v Selcih Ignaciju Semenu, njegova hči Urška pa je imela glavno vlogo. Nato so jo uprizorili še večkrat, zadnjič leta 1997 ob spomenu na 80-letnico Krekove smrti. Drugo – *Tri sestre* – ki jo ima kritika za najboljšo, so v domačem okolju igrali še večkrat, obe pa kdaj tudi drugod. Prvi dve igri sta nastali v letih 1908 in 1909 in ju je v *Zbirki ljudskih iger*, ki jo je začela pod njegovim vodstvom objavljati Slovenska krščanska socialna zveza v Ljubljani leta 1900, ¹⁸ v samostojni knjižici leta 1910 izdalo Katoliško slovensko izobraževalno društvo Selca. Ob deseti obletnici Katoliške Marijine družbe v Dražgošah (1913) je zanjo napisal dramo v treh dejanjih *Sveta Lucija*. Na novo so jo na prostem odigrali leta 2007, najbrž v spomin na 90-letnico smrti njihovega slavnega rojaka. Z istim namenom je leta 2017 gledališče Za plotom iz Dražgoš odigralo Krekovega *Cigana čarovnika*, burko v dveh dejanjih. ¹⁹

Poleg omenjenih so znane še *Ob vojski*, *Pravica se je izkazala*, *Občinski tepček* in še nekaj krajših burk in šaloiger. ²⁰

»Muza ga sicer ni nikdar vodila, tudi v mladosti ne, a spremljala ga je vse življenje.« ²¹ Rad je zlagal kratke priložnostne hudomušne pesmice, ki jih ni zapisoval, zato so se le redke ohranile. Ob obisku župnika Jožeta Abrama v Leskovici pod Blegošem je kot samouk zaigral na harmonij in zapel o božjem volku, kakor so nekdanj rekli pikapolonici:

14 Mahnič, Krekovo leposlovno delo, str. 35.

15 Puntar, Dr. Krekovo literarno delo, str. 11.

16 Krek, *Turški križ, Tri sestre, Sveta Lucija*, 2017.

17 Pfajfar, Predgovor k ponatisu treh dram dr. Janeza Evangelista Kreka, str. 13.

18 Pfajfar, Predgovor k ponatisu treh dram dr. Janeza Evangelista Kreka, str. 13–14.

19 Krek, *Cigan čarovnik*, burka v dveh dejanjih s petjem.

20 Pfajfar, Predgovor k ponatisu treh dram, str. 15.

21 Krek, *Izbrani spisi*, zv. 1, str. 34.

*Čuri muri, božji volek
božji volek moj,
zleti zleti in pokaži,
kje je domek tvoj.*

*Z roke dečkove
je božji volek odletel
pa na polja pisani
je cvetki obsedel.*

*Čuri muri, božji volek
božji volek moj,
zleti zleti in pokaži,
kje je domek moj.*

*Poletel je božji volek
k solncu pod nebó –
dolgo je za njim strmelo
dečkovo oko.²²*

Krek ni pel in pisal za salone in estetske strokovnjake, ampak za široke kroge in svoje prijatelje. Njegova mlada sopotnika Ivan Dolenc in Ivo Česnik sta s popotovanja po loških in cerkljanskih hribih ohranila spomin na prijateljevo priložnostno pesnjenje. »*Po petju se je usedel k mizi, vzel kos papirja in s hitrostjo, kot bi pisal pismo, poročal odsotnemu gostitelju o obisku!*«

*Mladih kozarčkov četvorica,
zraven moje hetmanstvo – eto zate pokorica!
A ti si ubežal v pregnanstvo
Imeli s seboj smo Gorenjca Dolenca,
ki ga ne zmeša grškega govora štrencu.
Zornó vipavsko pomladni Česnik
rad bi se skazal Ti, da je pesnik.
Izvrstno izvedel dokaz bi Ti Šiška,
da mu prija v ajmohtu piška.
Končno omenjam Franceta Ogrina,
ki ga že senci pod nosom kocin'ca.
Prišli smo v Tvoje leskovške čeri
Tebe pozdravit, Tebe pa ni.
Vzel Te je rajžnega duha piš.
prazen se zdel nam je Tvoj paradíž.²³*

*A osladili so ajdovi žganci
z ajmohtom kurjim naše srce.
Vino so pili mladi pijanci,
jaz pa žlempal sem razne vode.
Polu devetih zvečer je odbila
ko se je mlada Sič posadila
krog gostoljubne mizice tvoje.
Zjutraj, ko sedma ura odpoje,
narod se vzdigne, maršira naprej,
tebe pozdravlja zdaj in vselej
na vekomaj. Amen.*

»*Tudi pri nadaljevanju poti v Sorico je stresal verze iz rokava ...*«²⁴ Za šalo je predeloval besedila drugih avtorjev.²⁵ Pel in pisal je le mimogrede.²⁶ Več ni nameraval.²⁷

A se nikakor ni mogel docela posloviti od pesniške muze. Za šalo je z odraslimi vrstniki rad tekmoval v pesnjenju in dobro mu je delo, ko jih je prekosil.²⁸ Njegov stanovski tovariš Jože Abram - Trentar doživljajsko pripoveduje o pesmi, ki je nastala po izjemnem Krekovem vtisu, ko se je povzpел na Jelovico po neki zelo težavni smeri in se mu je odprl širok razgled po Gorenjski:

22 Dolenc, Po gorah in cestah, str. 309-310.

23 Navaja jih Ivo Česnik, Dolencev sopotnik; Spomini na dr. Kreka, str. 6.

24 Dolenc, Po gorah in cestah, str. 309-310.

25 Abram, Iz Trente čez Luknjo ... [na Triglav], str. 21-22.

26 Krek, *Izbrani spisi*, zv. 1, str. 37-38.

27 Leposlovje zahteva celega človeka, vse pisateljeve moči, toda Krek je videl torišče svojega dela drugod.

28 Abram, Spomini na dr. Jan. Ev. Kreka, str. 165.

Pravil mi je že velikokrat o onem robu in da ga je tam vsakikrat čudovito prevzelo, da se kar ni mogel ločiti od njega. Ta dan se mu je pa prelilo navdušenje v pesem in vidno je bil sam s sabo zadovoljen. Komaj me ugleda, me napade z vso razposajenostjo. »Danes me pa že ne posekaš, čeprav se na glavo postaviš – pa še vse tiste pesmarje privleci z županovim Otonom vred – vse poženem čez Jelovico, da poskačejo drug za drugim dol v Kropo med kovače!«

In z vso toploto mi je jel na novo opisovati on znameniti rob ter deklamirati pesem, ki jo je zložil oni dan na njem. Kar na pamet, napisal je še ni bil. Tekla je ko gorski vrelec, srebrno zvonko, zdaj pa zdaj so ritem in rime padale ko mogočen slap – toliko se še spominjam, in pa še tega, da je bilo v pesmi vse personificirano, da je vse živelo in pravcato bruhalo divji zanos orjaške ljubezni do prekrasne domovine.²⁹

Andrej Kalan (1858, Pevno pri Stari Loki–1933, Ljubljana)

Andrej Kalan

je bil visoko izobražen in široko razgledan duhovnik, ki se je živo zanimal za slovensko literaturo, več let je bil tihi podpornik Ivana Cankarja. Tudi sam je objavljaj in bil v letih 1891–1900 urednik *Slovenca*.

V mladosti je prikazan bolj profilirano: »*ko je pričel [Anton] Mahnič z Rimskim katolikom načelen boj za delitev duhov*«, »*je dobil v trnovskem kaplanu Andreju Kalanu, uredniku bojevitega tednika Domoljub, vnetega pristaša in poljudnega tolmača svojih učenih načel*«. ³⁰

Zaradi svojih političnih stališč ga je dunajska vlada ovirala pri napredovanju, vendar je le postal stolni prošt in generalni vikar. Bil je srčno dober človek in zelo radodaren do dijakov.³¹ Konec februarja 1893 so se začeli v stolnem župnišču pri Kalanu shajati nekateri dijaki, da jih je Janez Evangelist Krek poučeval filozofijo, apologetiko, slovanske jezike: češčino, poljščino in ukrajinščino.³² Njegova osebnost jih je neustavljivo privlačila. Med drugimi sta v ta dijaški krožek zahajala tudi Alojzij Lojze Kocjan, ki je napisal *Životopisne črtice*,³³ in Oton Župančič, ki je za kratek čas pritegnil še Ivana Cankarja.

France Koblar (1889, Železniki–1975, Ljubljana),

slavist, kritik, literarni zgodovinar, teatrolog,³⁴ ki ga je imel priložnost videti v živo že v domačem kraju,³⁵ o tem pripoveduje zelo neposredno:

29 Abram, Spomini na dr. Jan. Ev. Kreka, str. 166.

30 Boršnik, Opombe k tekstom, str. 336.

31 *SBL*, knj. 1, str. 422–424.

32 *SBL*, knj. 1, str. 562.

33 Hrani jih samostan v Škofji Loki.

34 Buttolo, *Slovenska književnost*, str. 197.

35 *Prvič sem ga videl o pustni štirideseturni pobožnosti. Bilo je na pustni torek pred sklepno pobožnostjo. Pridigati bi moral on. Ko je že zvonilo, je počasi, skoraj brezbrizno prišel v skor-njih po cesti, zavil čez trg naravnost v cerkev in že je stal na prižnici. Govoril je o sv. Rešnjem*

Ko sem bil prva leta v Ljubljani, sem bil srečen, kadar sem ga videl. Ker so govorili o njegovi darežljivosti, so me sila, prigrvarjanje drugih in menda tudi domači pripravili, da sem stopil do njegovega stanovanja – a sem se že pred vrati vrnil, saj sem večkrat slišal, da navadno nima bora v žepu. Sram me je postalo in sam se mi je zasmilil.³⁶

Prvič sem Kreka spet videl od blizu in ga slišal govoriti, ko sem bil v drugi šoli. Sošolec in sostanovalec Stanovnik - Svedrc je bil že takrat ves v politiki in se je poznal tudi s Krekom. Pridobil nas je, da smo šli h Krekovemu predavanju v Slovensko krščanskosocialno zvezo nekje v Šelenburgovi ulici. Bilo je kakih 20 do 30 ljudi, preprostih, se mi zdi, da večinoma delavskih, in nekaj nas študentov. Prišel je nekako tako kakor svoj čas na prižnico: mimogrede, neutegoma, rasteel od prvotne neuglajenosti in improvizacije v zanos ter končno omamil vse. Govoril je cel cikel o francoski revoluciji, njenih vzrokih in posledicah. Takrat je obravnaval Voltaira in Rousseauja, tako poljudno, nazorno in ostro, da so mi nekateri stavki še danes v spominu, zlasti pa njegova kretinja in obraz. Voltaira je slikal s posebno živimi barvami.³⁷

France Koblar

Po materini smrti je hodil na oddih na Prtovč, kamor so ga hodili obiskovat od blizu in daleč, pomembni in preprosti, seveda tudi dijaki:

V počitnicah po četrti šoli smo ga obiskali na Prtovču s kaplanom Smolejem in njegovo materjo. Sedel je pred mežnarjevo hišo in nas sprejel kot pravi gorjanec, gostil z žganci in mlekom, čeprav je kaplanova mati kot postrežljiva in gosposka Ljubljančanka prinesla s seboj vseh drugih dobrot; bil je neugnano vesel. Čudil sem se njegovi šaljivosti in dobrovoljnosti, surovemu zdravju in prirodnosti, ki bi bila neprijetna, če ne bi bila tako duhovita. Po več urah, ko se je z nami tako ukvarjal, nas je še spremil daleč po gozdu do Draboslovice. Šli smo ravno skozi lepo bukove – s Smolejem sva menda markirala pot za Slovensko planinsko društvo – tu se Krek nenadoma ustavi. Na tleh je bil velikanski, svež kravjak: »Poglej, fantič,« mi pravi, »to je pa meško!« Prej je v pogovoru slišal, da se navdušujem za Meška. Takrat se je nič kaj veselo odrezal: »Premehak je, za mlade ljudi prenežen, pa ga imam le rad.« Zdaj je hotel svoje mnenje podkrepiti s hudo ljudsko primero: mehak kot kravji drek. Zdel se mi je neusmiljen, pozneje sem ga razumel.³⁸

V Železnike same ni rad zahajal, kadar pa je »šel skozi vas«, se je oglasil tu in tam, vse tako mimogrede, kakor je mimogrede stresal dov tipe. Oster politični boj, ki se je v Železnikih raznel, vedno večji vpliv gosposkega liberalizma, zlasti pa obupni gospodarski položaj, ki se ni dal obrniti na bolje, so ga odvrnili od Železnikov – njihove gospodarske zamisli so se bolj in bolj optirale na kmečko okolico. Najbolj je gotovo zameril, da je propadlo njegovo konsumno društvo³⁹ in so ljudje zapravili prvo priliko, kjer bi bili lahko pokazali, da se hočejo osamosvojiti, in si sami pomagali, ko so jih bogatini zapustili.

telesu, na geslo »Tantum ergo sacramentum!« ljudje so bili vsi prevzeti, veljalo pa je splošno: »Krek take stvari stresa iz rokava, premisli mimogrede in pridiga mu je igrača.« Se mi zdi, da tudi po litanijah ni šel v župnišče (Koblar, *Moj obračun*, str. 199).

36 Koblar, *Moj obračun*, str. 200.

37 Koblar, *Moj obračun*, str. 200.

38 Koblar, *Moj obračun*, str. 200–201.

39 Takrat se je tudi v Železnikih ustanovilo delavsko konsumno društvo (Koblar, *Moj obračun*, str. 199).

Neprijazni okoličani so radi izkoriščali Krekov gorjanski dovtip, s katerim je pove-dal, kako so mu Železniki tuje, gospodarsko in politično nerešljivo zlo. Dejal je menda, da je sam hudič prišel nad dolino, se razkoračil od enega hriba do drugega,⁴⁰ se usral – in tako so nastali Železniki.⁴¹

Tale razlaga in enako trda za Žirovce⁴² ter končno primerjava Meška⁴³ s krav-jakom kaže, da se Krek ni bal na glas grobo izraziti svojih čustev, ne da bi sicer komu storil ali želel kaj žalega.

Po osmi šoli – precej pozno poleti ali že konec septembra – sva z župnikom Marčičem šla na Ratitovec in na Prtovču še našla Kreka. [...] Pozneje sem zvedel, da je med potjo vprašal župnika: »Ali tegale fanta kaj siliš v lemenat? Pusti ga, tudi zunaj potrebujemo ljudi!« res je bil župnik po poti proti vrhu Ratitovca začel govoriti o lepoti duhovniškega stanu, češ tudi brez nas se bo človeštvo ohranilo in ne bo izumrlo – pozneje pa me ni več nagovarjal. Čez dva meseca sem nekega večera šel na Dunaju po Florjanarici. Pred seboj zagledam Kreka. Oba sva bila drug drugega vesela – on pa seže v žep in mi stisne petak.⁴⁴ Živel je z mladimi ljudmi sredi največjih skrbi in nismo vedeli, kaj vse ga tare. Zato smo bili vedno bolj njegovi – in je vstajal v nas naraven odpor proti Šušteršičevi politiki. Čutili smo, da je premalo narodna, preveč samosvoja. [...] Čeprav se v politiki ni ogibal boja in je zlasti politični liberalizem z vsemi njegovimi primesmi sovražil, je pri tem ohranil čiste roke in čisto srce. Nepoštenega sredstva se ni dotaknil. Reševati je hotel človeka, njegovo srečo je videl v boljšem gospodarskem življenju in v osvobojenju od vsake sile, duhovne in telesne. [...] Bolj in bolj smo čutili, da v politiki vstajata dva tabo-ra in odločitev je bila za večino lahka. Politični špekulantje pa so začeli igrati isto smešno in grdo igro, ki se pojavlja v naših dneh: postavljali so se na stan moči, oblasti in reda, tradicije in reakcije. Pa je le eno bistveno: končni cilj mora biti pravi, po svobodi in pra-vici in resnici streméči ga bo vedno čutil – na poti do njega pa bo ostal čist in pošten, zato je Krek našel ob sebi za ta cilj tudi tiste, ki ga doslej in tudi poslej niso v vsem mogli razumeti, pa jih je premagala njegova velika ljubezen za usodo njegovega naroda. Ob tej ljubezni je omahnil sredi vojske 1917.⁴⁵

Luka Jeran (1818, Javorje–1896, Ljubljana),

duhovnik, pesnik, filozof, kritik, urednik *Zgodnje Danice*.⁴⁶ Mirko Mahnič upra-vičeno zagotavlja, da Krek za estetsko funkcijo literature ni bil gluhi, zato se kakor čudi, da je Jeranu ob smrti v *Slovcu* posvetil »žalnico«; češ to je treba omeniti posebno zato, ker je bilo Jeranovo »ime mnogim literarno izobraženim ljudem

40 Tale razlagalna povedka se opira na kar pogosto bajčno povedko o ajdovski deklici, ki je stala z eno nogo na enem in z drugo na drugem hribu in kaj prala v reki, ki ju je delila. Avtopsija.

41 Koblar, *Moj obračun*, str. 201. Po drugi strani je izjavil, da s svojim delom ne more Selški doli-ni nikdar povrniti tega, kolikor mu je dala (*SBL*, knj. 1, str. 560).

42 *Žirovci strovi* – tako je Krek menda vrnil Žirovcem, ki ga ob nekem obisku niso kaj prida lepo sprejeli. Avtopsija. Mislim, da to piše v *Župnijski kroniki*, vendar tega trenutno ne morem preveriti.

43 Morda pa priimek *Meško* – saj -h- in -š- v oblikoslovju alternirata – in zares izhaja iz pridevni-ka mehak in kaže na prvotno lastnost njihovih nosilcev.

44 Koblar, *Moj obračun*, str. 201–202.

45 Koblar, *Moj obračun*, str. 203.

46 Buttolo, *Slovenska književnost*, str. 164.

pojem ustvarjalne nemoči in estetske gluhosti katolicizma«.47 Po zaslugi Vlada Zupančiča48 in Bogdana Dolenca49 se enostranska ocena njegovega dela polagoma razbija.

Ob Jeranovi smrti je *Slovenec* 27. aprila 189650 na prvi strani objavil nepodpisani nekrolog, v katerem piše, da se je »preselil v večnost gotovo najzaslužnejši izmejsedaj živečih slovenskih domoljubov« in nadaljuje:

Veleučen in duhovit, neumorno delaven in značajan, do skrajnosti nesebičen in požrtvovalen za blagor svojega naroda, pri vsem tem pa izredno priprost, skromen in ponižen za svojo osebo. [...] steber slovenskega in slovanskega rodoljubja, oko in podporna palica revežem, ki so se v neštetih množicah zatekali k njemu. Tudi najnevrednejšega, od drugih zavrženega ni zavrigo in obsodilo njegovo plemenito srce, in pahnila od sebe njegova radodarna, vsikdar odprta roka. Rigorozen v svojih načelih bil je čudovito mil glede sodbe o posameznikih. Tudi pri najhujših načelnih nasprotnikih našel je kako lepo osebno lastnost ter sodbo prepuščajoč Bogu prosil zanje razsvetljenja.

Duh njegov je bil izredno obsegljiv. Temeljito je bil izobražen v bogoslovnih vednostih; poleg slovenskih in modernih klasičnih jezikov poznal je madjarski jezik; največje veselje mu je bilo, ako je prišel v Ljubljano kak misijonar z vzhoda, da je kramljal ž njim v arabskem jeziku in še v zadnjih letih se je prav resno bavil z novogrščino, z besedo: za jezikoslovje je imel neizmerno nadarjenost, drobni slovniški zapiski njegovi o primerjajočem jezikoslovju kažejo njegovo izredno duševno razboritost v tem oziru. Morda je ravno v teh vrsticah ključ za razlago Krekove naklonjenosti Luku Jeranu. Oba sta bila srčno dobra in denarja nista znala obdržati zase.51 Prav tako sta bila oba dobro podkovanata v bogoslovju in tudi velika garača za vrednote, v katere sta verjela jim pripadala; hkrati pa sta tudi zelo cenila znanje tujih jezikov.

Glede na to, da je danes Luka Jeran popolnoma pozabljen in malokdo od bralcev *Loških razgledov* pozna njegove zasluge, naj bo ob njegovi 200-letnici rojstva navedena cela Krekova pesem njemu v spomin:

*Bela žena se je k nam zglasila,
Bela žena, trda neizprosna,
Neobčutna, mrzla, smrtonosna,
Z ostro koso nam je zagrozila.*

*Hrast najlepši, čast nam in veselje,
Z drzno roko htela je podreti;
S krutim jeklom mu življenje vzeti,
Kot velelo višnje je povelje.*

Luka Jeran

47 Mahnič, *Krekovo leposlovno delo*, str. 33–44

48 Zupančič, *Božja ljubezen kot središčna teološka misel pri Luku Jeranu*.

49 Dolenc, *Ob stoletnici rojstva Luka Jerana*, str. 199–204.

50 Jeran, *Slovenec* XXIV, 27. 4. 1896, št. 96, str. 1.

51 Čisto mogoče pa je bil mladi Krek tudi kdaj deležen Jeranove odprte dlani.

*Solza lice nam je zalivala,
Belo ženo milo smo prosili,
Vzdihujoč ji kruti pot branili.
Toda preprostiti ni se dala.*

*Ostra kosa zvonko je zapela,
Vdaril je udarec smrtonosni,
Padel je na zemljo hrast ponosni.
Našo dušo pa je bol prevzela.*

*Z nam je zaplakala dobrava;
Njene drobne hčerke ljubke tice,
Krožijo zdaj pesmi žalostnice;
Tožno stoče cela očenjava.*

* * *

*V našem vrtu klila je cvetlica,
Nima je krasnejše zemlja cela,
Čistejši kot limbar je cvetela,
Bujnejše dehtela kot vrtnica.*

*Bolnim srcem zdravje je delila.
Zdravim in veselim pa boдрilo.
Ko si v gledal cvetko rajsko-milo,
Duša slasti se ti je topila.*

*Svete je ljubezni vonj vonjala,
Z bliza, z dalje bétežne vabila.
Vse zdravila, vse je tolažila,
Druge vse, le sebe ni poznala.*

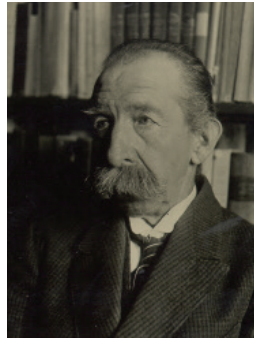
*Danes pa priplul je angelj z raja,
V našem vrtu k cvetki se je sklonil.
Jo poljubil, k sebi jo prislonil,
Ž njo odplul je do nevidma kraja.*

*Nemo zrem za angeljem v daljavo,
Tiha žalost mi je v srce sela,
Domotožja bol me je prevzela,
Splaval rad za cvetko bi v višavo.
V našem vrtu tožna je praznina,
Kvišku deca zre osirotela,
Plače z njo l j u b e z e n o v d o v e l a ,
Plače zapuščena ž njo mladina.
Cveti cvetka tam v nebeškem vrtil.
Saj za zemljo si bila prelepa.
Gori z Bogom te ljubezen sklepa.
Ki ne mine, ne okuša smrti.*

*Sveti si ljubezni tu živela,
V sveti si ljubezni razkrojila,
Kar v nebesa si se presadila.
Boš za nas še bujnejše dehtela! –*

Franc Kos (1853, Selca–1919, Ljubljana)

spada v tisti rod slovenskih zgodovinarjev, ki so bili prvi strokovno usposobljeni za poučevanje na visokih šolah.⁵² Najdba gradiva iz nekdanjega arhiva freisinških škofov v Škofji Loki ga je usmerila k podrobnejšim raziskavam nekdanjega loškega gospostva. Njegovo najpomembnejše delo je *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja* (Ljubljana, 1894). Poleg tega je sistematično zbiral gradivo za starejšo zgodovino Slovencev in hkrati kritično obravnaval obdelana poglavja iz srednjeveške zgodovine.⁵³ Žal Slovenska matica ni bila pripravljena izdajati njegovih znanstvenih del. Janez Evangelist Krek, ki je stalno in naklonjeno spremljal njegovo znanstveno delo, je dosegel, da je Leonova družba v Ljubljani po posredovanju in pogajanjih od jeseni 1900 do 23. dec. 1901 prevzela izdajo Kosovega življenjskega dela *Gradivo za zgodovino Slovencev*. Imel je gradiva za okrog 10 zvezkov po 600–700 tiskanih strani, ki jih je nameraval izdajati v presledkih od 2 do 3 let. Dočakal je izid štirih knjig, peta je izšla posthumno v redakciji njegovega sina Milka Kosa.⁵⁴

Franc Kos

Janez Ev. Krek je od pisateljev pričakoval pisanje za ljudstvo. Jože Abram - Trentar se ni čutil sposobnega, da bi mu ustregel, zato je Krek svetoval, naj se zamislijo o literarizaciji Kosovega *Gradiva za zgodovino Slovencev* obrne na Frana S. Finžgarja.⁵⁵ Ta poroča, kako mu je Krek priporočil, naj prebere omenjeno *Gradivo*, ki ga je zbral in objavil zgodovinar dr. Franc Kos, njegov rojak in sosed v Selcih. Njegova prva knjiga, ki zajema obdobje od leta 500 do 800, je izšla konec leta 1903. Slovenski pisatelji naj bi po Krekovi zamisli obdelali tisti čas, ko so naši predniki do tujcev še kazali neuklonljivo samozavest: »*Povej našim ljudem, da naši očetje niso bili taki hlapci, kot smo sedaj mi!*«⁵⁶ Čas je klical po velikem literarnem junaku. Stiki s Krekom so Finžgarja navdihnili za zgodovinski roman, z idejo o neizčrpnosti moči naše zemlje in odpornosti našega človeka proti tujcem ter hkrati idejo slovenske prihodnosti v povezanosti s slovanskim jugom.⁵⁷ Na njegovo pobudo se je lotil zgodovinskega romana, da bi sodobnikom pokazal

52 SBL, knj. 1, str. 525.

53 SBL, knj. 1, str. 526.

54 SBL, knj. 1, str. 526–527.

55 Abram, Spomini na dr. Jan. Ev. Kreka, str. 166.

56 Finžgar, *Leta mojega popotovanja, Zbrano delo* 12, str. 226, 306.

57 Mahnič, *Obdobje moderne*, str. 252.

junaštvo prednikov in sodobnike spodbudil k odporu proti narodnemu zatiranju. Karantanska država in kmečki upori niso bili ustrezni, ker so se tragično končali. Pisatelj je zato junaško epopejo postavil v čas, ko so Slovani osvajali Balkanski polotok.⁵⁸ Po več letih študija in snovanja je »*povest davnih dedov*« *Pod svobodnim soncem* izhajala v *Domu in svetu*, v letih 1906 in 1907, in mu prinesla velik sloves;⁵⁹ v knjižni obliki je prvič izšla leta 1912.

Aleš Ušeničnik (1868, Poljane–1952, Ljubljana)⁶⁰

Aleš Ušeničnik

je na Teološki fakulteti v Ljubljani za Janezom Evangelistom Krekom, ko je ta leta 1897 postal državni poslanec, prevzel predavanja iz osnovnega bogoslovja. Krekov govor v dunajskem državnem parlamentu 4. dec. 1907 je doživel veliko pozornost v celotni tedanji avstro-ogrski monarhiji. V razpravi o svobodi znanosti se je dotaknil tudi vprašanja ločitve Cerkve od države.⁶¹ Od tod v *Času* (1908) med Janezom Evangelistom Krekom kot politikom – saj je bil takrat državni poslanec – in Alešem Ušeničnikom, kot filozofom na višku njegove pronicljivosti, tehtno, mestoma polemično, a, posebno z Ušeničnikove strani, zelo kultivirano merjenje stališč. Krek je na podlagi izkušenj o položaju Srbov v nekdanji Avstriji svojo vizijo izpeljal z njemu lastno velikopoteznostjo,⁶² ki se jo je zdelo Ušeničniku⁶³

nujno korigirati z njegovimi filozofskimi izhodišči, sociološkimi dejstvi in papeževimi stališči.

Resnobi filozof je presodil, da Krek ni bil za čisto znanost, misli so mu preveč uhajale »*na polje živega življenja*«. ⁶⁴ Ušeničnik je kot najuglednejši in vodilni katoliški filozof in teoretik imel velike zasluge za slovensko filozofsko terminologijo. Krek mu je kljub navidezni vihravosti priznal: »*Ko bi Ušeničnik ne storil za modroslovje nič drugega, kakor da je ustvaril za Slovence filozofski jezik, ki je odličen, jasen, vzor vsakemu, ki se ukvarja z modroslovjem, bi bila njegova zasluga neprecenljiva.*«⁶⁵

Njuna sorodnost in hkrati različnost se najlepše vidi iz naslovov dveh knjig, s katerima sta oba orala ledino: Janezu Evangelistu Kreku je leta 1901 izšel

58 Zadravec, *Zgodovina slovenskega slovstva* V, str. 332.

59 Mahnič, *Zgodovina slovenskega slovstva* V, str. 235.

60 Prim. razdelek v *LR*, 56: Aleš Ušeničnik in njegov čas, str. 169–196.

61 *SBL*, knj. 1, str. 564.

62 Krek 1908: 153–157; 277–279.

63 1908: 180–192; 355–367.

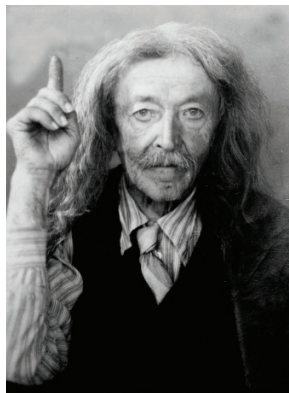
64 Mahnič, *Krekovo leposlovno delo*, str. 34.

65 Debeljak, *Aleš Ušeničnik, duhovnik in filozof, profesor in rektor ljubljanske univerze, akademik 1868–1952*, str. 227.

Socializem, ki se z željo po spremembah, nanaša na žive družbene razmere, medtem ko je Aleš Ušeničnik leta 1910 napisal *Sociologijo*, ki iste družbene pojave neprizadeto motri, kategorizira in sistemizira.

Franc Vidmar - Pustotnik (1867, Zg. Luša–1952, Krivo Brdo),

narečni pesnik, ki menda ni znal ne pisati ne brati, je pa spretno zlagal verze in z njimi zabaval, tudi za denar, je vsaj v dveh pesmih ovekovečil Janeza Evangelista Kreka in tudi prebivalce v porečju selške in poljanske Sore. Tako kot vse njegove pesmi so tudi *Kreku v spomin*⁶⁶ zapisali drugi. Pesem iz enajstih štirivrstičnih kitic in zadnje iz šestih vrstic je verzificiran apologetski življenjepis »*Štokarjovga gospoda*«; bil je poslanec, pozdravljala ga je Ljubljana in tudi drugod, bil je »*dohtar svetega pisma*«, zaslužen za nastanek (prve) Jugoslavije in je bilo škoda, da je tako zgodaj umrl. Seveda so Sevčani ponosni nanj. Pustotnik je bil po starosti Krekov sodobnik⁶⁷ in glede na to, da poje, kako »*lubezniv*« je bil Krek, in »*kok je lepo pridgov/pa ludi učiv*« ter kako se je rad smejal, »*ke sm mu od ševlskega vovka zapev*«, kaže, da ga je marsikdaj poslušal in sta se tudi osebno srečala. Druga pesem *Sevška železnica* se nanaša na očitno neuresničen Krekov načrt, da bi Selška dolina dobila železnico.⁶⁸

Franc Vidmar - Pustotnik

Ivan Dolenc (1884, Sopotnica–1971, Sopotnica),

profesor slovenščine in klasičnih jezikov je postal najtemeljitejši Krekov življenjepisec.⁶⁹ Sam se čudi, kako je prišlo do tega: »*S tem, da me je Krek za nekaj let odtegnil šoli, je dosegel nekaj, česa niti najmanj ni nameraval: nehote si je preskrbel življenjepisca – res škoda, da ne takega, kakršnega si je zaslužil.*⁷⁰

Dne 10. oktobra 1917 je bil deževen dan. Žena je peljala v Loko voz moštnic in mi je prinesla Slovenca z novico, da je 8. oktobra umrl Krek. Takrat mi je kar sam od sebe zazvenel po ušesih Homerjev verz, s katerim pesnik opisuje, kako je bilo Ahilu pri srcu, ko je izvedel za Patroklovo smrt: 'Zagrnil ga je črn oblak žalosti.' Nikdar nisem temu verzu pripisoval posebnega pomena, sedaj sem ga pa – doživel. Šel sem v samotno sobo, da sem se

Ivan Dolenc

66 Vidmar, *Kreku v spomin*, str. 76–77.

67 Le da je živel polovico dlje.

68 Vidmar, *Sevška železnica*, str. 87–89.

69 Krek, *Izbrani spisi I*, str. 180.

70 Dolenc, *Moja rast*, str. 45.

*nemoteno poslovil od njega, ki je bil tisočem svetilnik za lepšo bodočnost slovenstva, slovanstva, vsega človeštva in Cerkve, ki je bil neštetim nenadomestljiv prijatelj.*⁷¹

Dolenec je kmalu po Krekovi smrti začel izdajati njegove *Izbrane spise*, prvi zvezek je izšel leta 1923, drugi, v dveh snopičih, leta 1928 in 1929. Kot tretji zvezek je izšel ponatis Krekovega *Socializma*, četrty zvezek je pripravljaj že tako rekoč v izgnanstvu.⁷² Velika škoda je, da Dolencu ni bilo dano izpolniti načrta, saj še danes ni na voljo večine Krekovih najtehtnejših del.⁷³

V času najhujših preizkušenj, v zaporu in dolgo potem, ko je postal brezpraven državljan, mu je ostajal svetel zgled:

O Kreku sem pisal že za njegovega življenja. Ko so se l. 1913 začeli težki časi za Kreka in je pozneje prišlo do očitnega nasprotja med njim in dr. Šušteršičem, sem bil seveda na Krekovi strani in sem sklenil, da bom v vsakem člančiču, ki ga bom napisal, vedno vsaj mimogrede omenil Kreka. Leta 1915 je bila Krekova petdesetletnica. Ne vem, kdo nas je tako napačno poučil: takrat smo vsi mislili, da se je Krek rodil na božični dan 1865 (v resnici se je pa rodil 27. novembra istega leta). Sicer pa nismo nikdar praznovali njegovega rojstnega dne, ampak vedno samo god na dan sv. Janez Evangelista dne 27. decembra. Pa smo se nekoč pogovarjali trije Krekovi prijatelji o bližajoči se petdesetletnici: ravnatelj trgovske šole Bogumil Remec, profesor Franc Verbic in jaz. Sklenili smo, da je treba za 27. decembra napisati obširno prilogo za Slovenca. Napravili smo načrt in poiskali sotrudnikov. Večina prispevkov je bila že napisana, ko smo izvedeli, da ne bo Slovenec Krekove petdesetletnice omenil niti z besedico. Ne smem se tu spuščati v podrobnosti, kako je prišlo do tega. To spada v Krekov življenjepis, in če mi bo dodeljena sreča, da bom nadaljeval izdajo Krekovih spisov, bo stvar tam prišla na vrsto.

Ko je Krek godoval l. 1915, sem bil v njegovi družbi. Ponoči med 26. in 27. decembrom sva šla iz Selc v njegove ljube Dražgoše, kjer je župnikoval njegov mladostni prijatelj Tone Pfaifar. Krek je na poti zaostajal in ni mogel govoriti. Bolezen na srcu se je grozeče uveljavljala. O nameravani slovesnostni prilogi smo tako molčali, da je zanj Krek izvedel šele na dan, ko bi bila morala iziti. Povedal sem mu, da nameravam gradivo še razširiti in ga izdati v knjigi. Krek me je pregovarjal, naj z ozirom na napete razmere v stranki tega ne storimo. Toda vsi, ki smo knjigo pripravljali, smo bili drugačnega mnenja. Uredništvo prispevkov je povzel dr. Fran Jež. Knjiga (Ob petdesetletnici dr. Janeza Evangelista Kreka) je pa izšla šele kakega pičlega pol leta pred Krekovo smrtjo, ker enega od sotrudnikov, ki je obljubil važen prispevek, ni bilo mogoče pripraviti do pravočasne izpolnitve obljube.

Nekaj dni po Krekovem pogrebu me je povabil dr. Izidor Cankar kot urednik Doma in sveta, naj kaj napišem o Kreku za prihodnjo številko lista. Tako je prišlo, da sem v začetku novembra 1917 napisal nekaj spominov na Kreka pod naslovom »Po gorah in cestah«.

S tem pa seveda moji spomini na Kreka niso bili izčrpani. Obratno: veselje sem dobil, da bi jih nadaljeval. V januarju 1918 sem napisal daljšo razpravo o Kreku, (naslova se ne spominjam več), ki je izšla v almanahu Luči za 1918 (glasilo hrvaškega in slovenskega katoliškega dijaštva). [...]

Ko sedaj v jetnišnici listam po veselih in manj veselih straneh v knjigi svojega življenja,

71 Prav tam.

72 Dolenec, *Moja rast*, str. 59–60.

73 To opazi tisti, ki se loti branja, raztresenega po najrazličnejših časopisih.

sem zadovoljen ob misli, da sem ob času, ko je bil spomin na Kreka med nami še živ, pridobival tega in onega, da se je oddolžil Krekovemu prijateljstvu in da sem rešil pozabe vsaj nekatere podrobnosti o Kreku, ki bi se bile sicer izgubile. Pisati o Kreku sem imel za svojo glavno dolžnost do slovenske kulture in zgodovine. Nisem imel pri tem znatnega uspeha, s težavo sem našel založnika za izbrane spise, pa vendar nič ne dvomimo tem, da bo prišel čas, ko bo slovenski narod cenil Kreka po zasluženju.⁷⁴

Sklep

Pri obravnavi Janeza Evangelista Kreka⁷⁵ sem postala pozorna na dejstvo, da se je v javnosti veliko srečeval z rojaki iz nekdanjega loškega gospostva,⁷⁶ po smrti je eden od njih največ naredil za to, da poznamo njega in njegovo delo. Je to zgolj naključje ali je na to vplivala duhovna nota, ki se je razvila v stoletjih obstoja te upravne enote? So v članku omenjene osebe dale pomen temu, da prihajajo iz porečja obeh Sor, so se tudi osebno, človeško kaj srečevale?

Koblar in Dolenc to potrujeta, medtem ko za druge iz predstavljenih virov tega ni mogoče razbrati, še manj dokazati.

Kaj je mišljeno s sintagmo »z njemu enakimi«: Luka Jeran, Andrej Kalan, Aleš Ušeničnik so bili **duhovniki**. Janeze Evangelist Krek tudi. Ivan Tavčar in Rado Jan sta bila **politika**. Krek tudi. Franc Kos je bil **zgodovinar**. Krek bi to tudi lahko postal, saj se iz njegovih člankov vidi, kako suvereno je operiral tudi s tovrstnim znanjem. Lahko bi postal **slavist** in klasični filolog, kakor sta bila Ivan Dolenc in France Koblar, saj so to najprej pričakovali od njega. **Znal je številne jezike, kar** ga je najbrž družilo z vsemi naštetimi. Znana je bila Jeranova in Kalanova **radodarnost**, a še večja je bila Krekova. Saj je umrl brez premoženja in prebite pare v žepu, z edino suknjo na sebi. **Pesniškega daru** žal ni razvijal, je pa rad mimogrede zložil, zbrani družbi v veselje, pogrošne pesmice in bil v tem podoben lokalnemu pesniku Francu Vidmarju - Pustotniku.

Ivan Dolenc s poljanske strani je po Krekovi smrti največ naredil za rojaka iz nekdanjega loškega gospostva. Registriranih je 80 (79?) njegovih člankov,

74 *Kar bom sedajle povedal, napišem samo zaradi zavesti, da zahteva resnicoljubnost, da tega ne zamolčim, čeprav mojemu ugledu v očeh bralcev to ne bo vedno koristilo. A človeku, ki je obsojen na dve leti zapora, hvala Bogu, res ni več treba biti v skrbeh zaradi »ugleda« pri ljudeh. Ko je bil Krek umrl, sem mu bil dolžan dvajset kron. Posodil mi jih je bil nekoč kot visokošolcu, ko nisem imel denarja, da bi se odpeljal na počitnice. Nikdar nisem imel poguma, da bi mu bil skušal ta denar vrniti ali svoj dolg tudi le omeniti. Pač pa sem ob njegovi smrti prosil župnika Petriča, da je daroval za Kreka deset maš. Sklenil sem tudi, da bom šel na Dunaj v novembru in prvi polovici decembra vsako nedeljo k svetemu obhajilu iz hvaležnosti do Kreka. V slučaju ne verjamem, ampak gledam v tej molitvi izvor sreče, da sem v življenju lahko toliko časa porabil za krekologijo (Dolenc, *Moja rast*, str. 46–47).*

75 Prim. Janez Evangelist Krek v slovenski literaturi in literarni vedi, Znanstveni posvet: Janez Evangelist Krek (1865–1917) – Sto let pozneje (191–2017), Slovenska akademija znanosti in umetnosti, dvorana SAZU, 19. 10. 2017.

76 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1973)*.

s katerimi je gojil spomin nanj.⁷⁷ Ob obhajanju spomina na stoletnico Krekove smrti (†1917) je bilo mogoče slediti številnim bolj ali manj apologetskim ocenam Krekovega družbenopolitičnega dela. Še zmeraj pa manjka vsestranska temeljita analiza, ki jo težko čakam(o) od dr. Walterja Lukana. Zato si dovolim zapisati, da sem najbolj jasno predstavo o pomenu Krekovega javnega delovanja dobila v članku Rada Jana,⁷⁸ prav tako iz Poljanske doline.

Vsekakor velja, da je Janez Evangelist Krek povezoval intelektualce loškega gospostva.

VIRI IN LITERATURA:

- Abram Jože/Trentar/: Spomini na dr. Jan. Ev. Kreka. V: *Mentor : dijaški list* 14, št. 7-8, Ljubljana : dr. Anton Kodre, 1927, str. 151-168.
- Abram, Jože/Trentar: Iz Trente čez Luknjo. V: *Planinski vestnik*, Glasilo »Slovenskega planinskega društva, št. 2, Ljubljana : Slovensko planinsko društvo, 1904, str. 21-22.
- Aleš Ušeničnik in njegov čas. V: *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 169-196.
- Andrejka, Rudolf: *Selški predniki dr. Janeza Ev. Kreka : rodoslovna in krajevnozgodovinska razprava*. Ljubljana : Leonova družba, 1932, 84 str.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973-1973)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.
- Boršnik, Marja: Opombe k tekstom. V: Tavčar, Ivan: *Zbrano delo* 4, Ljubljana : Državna založba Slovenije, str. 311-359.
- Brumen, Vinko: *Srce v sredini : življenje, delo in osebnost Janeza Evangelista Kreka*. Buenos Aires : Baraga, 1968, 460 str.
- Buttolo, Franca; Svetina, Peter: *Slovenska književnost*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1996, str. 197, 572 str.
- Ivo Česnik, Spomini na dr. Kreka. V: *Slovenec : političen list za slovenski narod* LIII, št. 272 (29. 11. 1925), Ljubljana : Ljudska tiskarna, 1925, str. 6.
- De spiritu et caractere s. Pauli apostoli*. [O značaju in duhu sv. apostola Pavla], Dissertatio inauguralis Auctore Joanne Ev. Krek, presbytero di sec. Labacensis. (Präs. 5. 5. 1892). V: Bibliothek der. Kath. Theol. Fak. Der Univ. Wien, sign. 509.
- Dolenc, Bogdan: Ob stoletnici rojstva Luka Jerana. V: *Loški razgledi* 43, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1996, str. 199-2014.
- Dolenc, Ivan: † Dr. Janez Evangelist Krek. V: *Koledar Družbe svetega Mohorja v Celovcu za navadno leto 1919*, Celovec : Družba sv. Mohorja, 1919.
- Dolenc, Ivan: Dva zanimiva dijaška lista. V: *Mentor* 17. št. 4; 5, Ljubljana : Prosvetna zveza, 1929/30, str. 93-98; 114-119., 1919, str. 81-107.
- Dolenc, Ivan: *Moja rast*. Buenos Aires : Slovenska kulturna akcija, 1973, 244 str.

77 Lukan, *Krek – Bibliographie*.

78 Jan, O življenju in delu Janeza Evangelista Kreka, str.183-187. Seveda je treba odšteti poudarjanje nujnosti razrednega boja in revolucije, ki je bilo za marksistično orientiranega in v vrhovih Komunistične partije Slovenije delujočega intelektualca pričakovano ali ne samoumevno.

- Dolenc, Ivan: Po gorah in cestah. V: *Dom in svet* 30, št. 11–12, Ljubljana : Katoliško tiskovno društvo, 1917, str. 309–314.
- Dolenc, Ivan: Zbirka Krekovih izrekov v parlamentu. V: *Slovenec : političen list za slovenski narod* XLIX, Ljubljana : Ljudska tiskarna, 1918.
- Dolenc, Ivan: Troje drobtinic iz Krekovega udejstvovanja v leposlovju. V: *Slovenec : političen list za slovenski narod* XLIX, št. 229 (8. 10. 1921), Ljubljana : Ljudska tiskarna, 1921, str. 1–2.
- Finžgar, Fran Saleški: *Zbrano delo, Knj. 12 : Leta mojega popotovanja*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1992, str. 226, 306, 581 str.
- Jan, Rado: O življenju in delu Janeza Evangelista Kreka. V: *Loški razgledi* 26, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1979, str. 183–187.
- Koblar, France: *Moj obračun*. Ljubljana : Slovenska matica, 1976, 236 str.
- Krek, Janez Evangelist: *Cigan čarovnik*, burka v dveh dejanjih s petjem. Gledališki list. Dražgoše : Kulturno turistično društvo Dražgoše, 2017, 4 str.
- Krek, Janez Evangelist: *Izbrani spisi. Zv. 1, Mlada leta : (1865–1892)*/uredil Ivan Dolenc. Ljubljana : Društvo Dr. Janez Ev. Krek, 1923, 188 str.
- Krek, Janez Evangelist: *Izbrani spisi. Zv. 2. [Prevalje]* : Družba sv. Mohorja, 1927.
- Krek, Janez Evangelist: K poglavju »Narodna avtonomija«. V: *Čas* II, št. 4–5, Ljubljana : Leonova družba, 1908, str. 153–161.
- Krek, Janez Evangelist: Ločitev Cerkve in države. V: *Čas* II, št. 4–5, Ljubljana : Leonova družba, 1908, str. 277–279.
- Krek, Janez Evangelist: *Turški križ ; Tri sestre ; Sveta Lucija*. Železniki : Lesna zadruga za Selško dolino, 2017, 188 str.
- Lukan, Walter: *Zur Biographie von Janez Evangelist Krek (1865-1917)* : Dissertation. Wien : [W. Lukan], 1984.
- Mahnič, Joža: *Zgodovina slovenskega slovstva V : Obdobje moderne*. Ljubljana : Slovenska matica, 1964, 419 str.
- Mahnič, Mirko: Krekovo leposlovno delo. V: *Bogoslovni vestnik* 48, št. 1, Ljubljana : Teološka fakulteta, 1988, str. 33–44.
- Monsignor Luka Jeran. V: *Slovenec : političen list za slovenski narod* XXIV, št. 96 (27. 4. 1896), str. 1.
- Pfajfar, Franc: Predgovor k ponatisu treh dram dr. Janeza Evangelista Kreka. V: Krek, Janez Evangelist: *Turški križ, Tri sestre, Sveta Lucija*, Selca : Lesna zadruga za Selško dolino, 2017, str. 13–14.
- Puntar, Josip: Dr. Krekovo literarno delo. V: *Ob 50 letnici dr. Janez Ev. Kreka*, Ljubljana : pisatelji doneskov, 1917, str. 11, 94 str.
- Rozman, Jože: Ta fant bo nekaj posebnega. V: *Kmečki glas*, št. 40 (7. 10. 1987), Ljubljana : Kmečki glas, 1987.
- Slovenec : političen list za slovenski narod* XXII, št. 261, 263, 264, 267, 275, 276, 279, 280, 289, 295, 298, Ljubljana : Ljudska tiskarna, 1891.
- Slovenec : političen list za slovenski narod* XXIII, št. 6, 12, Ljubljana : Ljudska tiskarna, 1891.
- Slovenski biografski leksikon*. Knj.1.: Abraham – Lužar/uredila Izidor Cankar in Franc Ksaver Lukman s sodelovanjem uredniškega odbora. V Ljubljani : Zadruga gospodarska banka, 1925, 688 str.

- Tavčar, Ivan: *Zbrano delo*. Knj. 4. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1954, str. 333–345, str. 349; 359 str.
- Ušeničnik, Aleš: Ločitev Cerkev in države. V: *Čas* II, št. 4–5, Ljubljana : Leonova družba, 1908, str. 180–192.
- Ušeničnik, Aleš: Še: ločitev Cerkev in države. V *Čas* II, št. 7–8, Ljubljana : Leonova družba, 1908, str. 355–367.
- Vidmar, Franc - Pustotnik: Kreku v spomin. V: *Za dva snopa besed*, Zgornja Luša : Kulturno-zgodovinsko društvo Pustote, 2016, str. 76–77.
- Zadravec, Franc: *Zgodovina slovenskega slovstva V : Nova romantika in mejni obliki realizma*. Maribor : Obzorja, 1970, str. 332, 407 str.
- Zupančič, Vlado: *Božja ljubezen kot središčna teološka misel pri Luku Jeranu*. Dramlje : Župnijski urad, 1993, 227 str.

Summary

Janez Evangelist Krek and his peers in the Škofja Loka Estates

In studying Janez Evangelist Krek, I became aware that he met a great deal with his compatriots from the former Škofja Loka Estates. Was it merely coincidence or did the spiritual note that developed over the centuries of existence of the aforementioned administrative unit influence this (Blaznik, Pavle: Škofja Loka in loško gospostvo (973–1973))?

Janez Evangelist Krek was a theologian by education, intended for the priesthood. The same was true of Luka Jeran, Andrej Kalan and Aleš Ušeničnik. The writer Ivan Tavčar was a liberal politician for many years, who was opposed to Krek in principle. Franc Kos was a historian, which Krek could also have become, since his articles show that he also thoroughly mastered this knowledge.

They did not expect anything more from the young Krek than to become a Slavacist, such as Ivan Dolenc and France Koblar were. The generosity of Jeran and Kalan were well-known, and Krek's was even greater; he died without wealth and with empty pockets, with only the shirt on his back. Unfortunately, he did not develop the poetic gift, although in selected company he liked to compose light verses and was similar to the local poet Franc Vidmar - Pustotnik.

The article asks whether it was important to these people that they came from the river basin of the two Soras. Did they meet? France Koblar and Ivan Dolenc, who did most after Krek's death in his memory, confirm this, while it is not possible to infer this from the others, still less to prove it.

Življenje je čudna tajnost

Ob 60-letnici smrti Jožeta Plečnika (1872–1957)

Izvleček

Plečnik je tudi v loški urbani in podeželski krajini pustil svoj pečat. V prispevku me bolj kot njegove neponovljive umetnine in stvaritve zanima on sam. Podatke sem črpala iz njegove objavljene korespondence, spominov, fotografij in gmotne dediščine, ki je ohranjena v Plečnikovi zbirki v Ljubljani. Predstavljeni so njegov oblačilni videz, razvade in navade.

Gljučne besede: Jože Plečnik, arhitekt, korespondenca, spomini, način življenja, Plečnikova zbirka Ljubljana.

Abstract

Life is a strange secret

On the 60th anniversary of the death of Jože Plečnik (1872–1957)

Plečnik also left his mark on the Škofja Loka urban and rural landscape. The contribution focuses on the man himself rather than his unique works and creations. It is based on information from his published correspondence, memoirs, photographs and material heritage preserved in the Plečnik Collection in Ljubljana. His clothing, habits and customs are presented.

Key words: Jože Plečnik, architect, correspondence, memoirs, way of life, Plečnik Collection in Ljubljana.

Kot šolarko so me v domači cerkvi sv. Jakoba (bolj kot besede mašnika za oltarjem) privlačili nenavadni lestenci v ladji in prezbiteriju. Prepevanje v pevskem zboru več kot desetletje kasneje je bilo zopet nezavedno srečevanje z deli velikega arhitekta; pevske vaje v vili na Olševku, petje poročne koračnice v cerkvi sv. Mihaela na Barju in anekdote, povezane s splošnim nepoznavanjem njegovih del, so se mi za vedno vtisnile v spomin. Šele v času študija sem izvedela, da sem se takrat spogledovala s Plečnikovimi stvaritvami. Bolj resen izziv je bila ureditev knjige *Hiša Plečnik house: ob stoletnici nakupa hiše na Karunovi 4 in v letu*

Družina Plečnik – spredaj mati Helena in oče Andrej, zadaj otroci: (z leve) Jože, najstarejši brat Andrej, takrat že duhovnik, najmlajši Janez, ki postane zdravnik, in sestra Marija, kasneje poročena Matkovič; fotografirano okoli 1889. (vir: Plečnikova zbirka, MGML)

celovite prenove Plečnikove hiše (1915–2015), ki smo jo v Muzeju in galerijah mesta Ljubljane (v nadaljevanju: MGML) izdali leta 2015, ob prenovi njegove hiše v Trnovem. Ker me je Plečnik ne le kot umetnik, arhitekt, urbanist, oblikovalec in profesor zanimal tudi kot človek, sem takrat pregledala komentirane objave iz njegove obsežne korespondence. Pisma prinašajo drobne zanimivosti in razkrivajo tudi zasebno plat Plečnikovega življenja. Spoznavala sem ga kot človeka z veliko samozavestjo, odločnostjo in pogumom na eni strani, na drugi kot človeka z vsemi slabostmi, stiskami, dvomi, negotovostjo in strahom, kot jih doživlja slehernik. *Življenje je čudna tajnost*, zapiše Plečnik v praškem pismu učencu Dragotinu Faturju, ko doživlja notranji nemir pred vrnitvijo v Ljubljano.¹

Članek je napisan na podlagi zapiskov iz objavljene korespondence, spominske literature, fotografij in gmotne dediščine, ki je ohranjena v Plečnikovi zbirki (MGML). Govori o njegovi zunanji podobi, nekaterih njegovih navadah in razvadah. Naj bo ta skromni prispevek poklon geniju ob 60-letnici smrti.

Korespondenco z domačimi, njegovimi prijatelji, učenci in naročniki je Plečnik skrbno hranil. Zelo ga je prizadelo uničenje pisem, ki mu jih je pisal brat Andrej in jih kasneje zažgal, čeprav mu jih je mladi arhitekt zaupal v hrambo.² Pisma bratu Andreju in materi Heleni so iz študijskega potovanja leta 1898/1899. To je bilo prelomno leto njegovega življenja, ko je, kot prejemnik rimske nagrade obetavnemu arhitektu za diplomsko delo (1898), študijsko potoval po Italiji in Franciji ter spoznaval italijansko in zahodnoevropsko umetnost.³ Zaradi materine smrti se je predčasno vrnil domov.

1 Grabrijan, *Jože Plečnik*, str. 53.

2 Stele, *Arh. Jože Plečnik*, str. 15.

3 Stele, *Arh. Jože Plečnik*, str. 5.

Obsežnejša in daljšega časovnega obdobja je njegova korespondenca z Emilijo Fon, prijateljico, magistro farmacije, ki je vodila zasebno lekarno v Kostanjevici na Krki. Dopisovala sta si, z dvoletnim presledkom, kar četrto stoletja (1930–1955).⁴ Spomine in pisma sta objavila Dušan Grabrijan in Janko Omahen, Plečnikova učenca prve generacije.⁵

S fotografij lahko razberemo njegov oblačilni videz. Fotografij iz dvajsetih let 20. stoletja, ko je začel profesuro v Ljubljani, ni veliko; prva ohranjena je z izleta v Dolenjske toplice (1922?), posneta na skrivaj, saj se je profesor izmikal fotografiranju. Želja študentov je bila, da se ohrani njegova avtentična podoba, in cel projekt je bil, da so to skrivaj tudi uresničili.⁶ Z leti je do fotografov postal bolj prizanesljiv.

Kako se je nosil Plečnik?

Oblačilni videz okoli petdesetletnega profesorja je opisal njegov učenec Janko Omahen: »Nosil je navadno bel celuloidast ovratnik s črnim narejenim metuljčkom. Obleko je nosil vedno le črno, naj je bilo poletje ali zima. Klobuk je imel po naročilu tudi črn, s širokimi krajevci in visoko okroglo štulo, čevlje pa po stari modi, visoke natikače ... Njegovi prirezani brki in nakodrana brada so pričali, da se je zgledoval pri starih Asircih ... njegove, malo poševno rezane oči vrh močnih ličnic (so) spominjale na Daljni vzhod. Staromoden ščipalnik je le še dopolnjeval sliko kitajskega mandarina ... Bil je močne, visoke rasti. Njegove roke so bile težke roke nekdanjega mizarja, ki so pa vodile svinčnik po papirju z neverjetno lahkoto in fineso. Njegova hoja je bila značilna. Visoko je dvigal noge pri vsakem koraku, kakor da bi se bal, da se ne spotakne ob krtino.«⁷

Svojo askezo in samotarsko življenje je navzven kazal tudi s preprosto obleko. Na ulici je nosil svoj značilen polokrogel klobuk s širokimi krajci, črno obleko (telovnik, suknjič in hlače), pozimi tudi črn plašč, lahko tudi suknjo, obut je bil v gležnarje *štifletke* (iz nem. Stiefeletten, op. p.), ki so zgoraj navedeni kot staromodni visoki natikači. Njegov razpoznavni znak so bili še pristrženi brki in resasta brada, ki so z leti postali beli, ter očala oziroma ščipalnik. V zadnjih letih se je, rahlo sključen, opiral na sprehajalno palico. Takega je v objektiv ujel tudi fotograf,

4 Štrukelj, *Pisma*, str. 13.

5 Da bo seznam popoln, navajam še dve deli z objavo korespondence, ki sta bili manj uporabljeni: *Plečnik in jaz. Pisma Jožeta Plečnika Antonu Suhadolcu* in *Prelovšek, Jože Plečnik – Jan Kotěra. Dopisovanje 1897–1921*. Anton Suhadolc, Ljubljčan, po poklicu gradbenik, je bil Plečnikov dolgoletni sodelavec, Jan Kotěra, češki arhitekt, pa Plečnikov prijatelj in kolega iz Wagnerjeve šole na Dunaju; na njegovo povabilo je Plečnik predaval na šoli za umetno obrt v Pragi (1911–1921).

6 Omahen, *Izpoved*, str. 57–59.

7 Omahen, *Izpoved*, str. 43.

Profesor Plečnik (kot mislec) sedi za mizo v risalnici, fotografiran je v desnem profilu, oblečen v temno delovno haljo, z razpetimi rokavi, na mizi sta odložena svinčnik in ščipalnik, ob mizno ploščo rahlo trka z neprižgano cigareto v roki; fotografirano okoli leta 1940.

(vir: Plečnikova zbirka, MGML)

plomski študij, op. p.). Njeno ustanovitev sta predlagala dva absolventa, vendar je profesor Plečnik misel na specialko zavrzel kot »zavrženo haljo«, je v spominih zapisal Omahen. Delovne halje so v risalnici nosili tudi študenti.¹⁰

V dvajsetih letih 20. stoletja je bila šola za arhitekturo v prostorih Stare tehnike na Mirju. Pouk je bil tudi ob sobotah, »sobota je bila od nekdaj študentovski praznik«, zbrali so se običajno ob devetih, pregledovali »domače naloge«, ki so jih risali čez teden. Profesor je sedel za osrednjo mizo, si prižgal cigareto in začeli so z ocenjevanjem, študenti pa so bili deležni tudi njegovih pogledov na življenje in likovne probleme. Ob sobotah so v risalnici lahko kadili tudi oni.¹¹

Ohranjenih je nekaj fotografij, posnetih na njegovem domu v Trnovem. Doma, na vrtu in pred hišo, je bil bolj sproščen. Na fotografiji ga vidimo naslonjenega na nizek zidec ob vhodu v njegov valjast stolp. Med dvema lončnicama se samozavestno nastavlja soncu in fotografu. Oblečen je v svetlo karirasto srnjco, z razpetimi dolgimi rokavi, ob vratu ima trd bel ovratnik s črnim metuljčkom, nosi dolge temne (črne?) hlače s pasom, z obvezno cigareto v levici, tudi tu je obut v zanj značilne štifletke. Vidimo ga razoglavega. Nosil je nazaj počesane lase, ki si jih je po vsej verjetnosti krotil in utrjeval z oljem. V zapuščini ni ohranjene stekleničke za briljantino, pač pa steklenička z rožmarinovim oljem, ki bi ga lahko uporabljal v ta namen.

ko je prišel na obisk in ogled starega mestnega jedra Škofje Loke.⁸ Njegov oblačilni videz so skušali posnemati sodelavci, npr. Anton Suhadolc, in tudi nekateri študenti.

V risalnici je profesor nosil črno »klotasto kratko delavno haljo in držal se je vedno nekoliko naprej«, včasih si je tiho požvižgaval, če je bilo treba kaj narisati, je odložil svoj ščipalnik.⁹ Leta 1924 je bila halja že »vsa sprana in ogoljena od nenehne rabe«. Na robovih rokavov je bila tkanina razredčena, strgana, zdršana. »Strgana halja ga je spomnila na Prago, nekdanje učence ...« Omahnu strgana halja morda služi kot prisposoba za stare čase in misel na specialko (podiplomski študij, op. p.).

8 Prelovšek, *Plečnik na Loškem*, str. 8–9 slika.

9 Omahen, *Izpoved*, str. 42–43.

10 Omahen, *Izpoved*, str. 180–182.

11 Omahen, *Izpoved*, str. 39.

Pristriženi brki, redka resasta bradica ter naočniki so bili njegov zaščitni znak. Ohranjen brivski pribor (čopič, kamen za ostrenje britve, britve, brivski aparat) pričajo, da si je lica bril sam. Zagotovo je kdaj obiskal tudi brivski salon svojega svaka Dragotina Matkoviča, moža starejše sestre Marije, da mu je pristrigel in uredil brke in ravno prirezal kratko brado. Na Matkoviča se je spomnil tudi na omenjenem študijemskem potovanju, ko v pismu materi piše: *»Milanske brivnice so najbolj elegantne, kar sem te branše do sedaj videl, vendar sme biti on na svojo ljubljansko ponosen. Namilijo s čopičem in obraz opero tudi s čopičem.«*¹²

Z očali ga vidimo tudi na portretni upodobitvi, akvarelu, njegovega sodobnika Maksa Fabianija (1895), na fotografiji na Dunaju leta 1898 in nato na vseh naslednjih. Kadar jih ne nosi, so vidne nekje v bližini. V pismih iz Italije večkrat potoži, da ima težave z vidom, da ga oči bolijo. *»Luč od sveč mojim očem močno škoduje, tako da zelo slabijo. To je žalostno.«*¹³ Vid si je že zgodaj pokvaril ob slabih svečah, z dolgim večernim branjem ter napreznjem pri natančnem opazovanju in risarskem delu. Pri gledanju na blizu je ščipalnik odložil, zato sklepamo, da je bil kratkoviden. To potrjujejo tudi optične analize številnih ohranjenih očal in ščipalnikov.¹⁴

O negi telesa največ izvemo iz pisma lekarnarici Emiliji. Takole zapiše, ko se Emilija zanima za vrsto ruske savne: *»Razen na žarne dni poletja naj bi se kopalo doma, zato ni treba banje (savne, op. p.). V navadnih domačnostih bi bila banja najbolje umeščena tik ob ognjišču -*

12 Stele, *Arh. Jože Plečnik*, str. 41.

13 Stele, *Arh. Jože Plečnik*, str. 70, 73.

14 Toman, Več kot tisoč Plečnikovih predmetov, str. 101–102.

Plečnik pred vhodom v njegov valjasti stolp, 1926. (vir: Plečnikova zbirka, MGML)

V mladosti je sanjal, da bo slikar; tu se je narisal z naočniki. Jože Plečnik, *Autoportret*, risba, 26. 3. 1894. (vir: Plečnikova zbirka, MGML)

*pokrita z leseno ploščo kot miza – zadostovala bi okrogla, 1 m v premeru velika tasa iz cinkove pločevine z nekako 5 cm visokim robom, dalje ampar = Eimer, če je mogoče dva lavorja v premeru 40 cm ter h tej garnituri pripadajoč vrč! Pri tem umivanju v te, na tem pladnju – najprvo z lavorja na amparju, potem klečanja v lavorju na pladnju etc. treba je toliko pregiba telesa in vseh udov kot jih tudi najizbranejša telovadba ne zahteva. Pladenj naslonjen je na steno, neza-
vzemajoč nobenega prostora, zakoloti se poljubno kam potem ko se je v njem plitvo nabrana voda izlila v ambar ...».* Velik pločevinast pladenj za kopanje je ohranjen v njegovi zapuščini. Plečnik je praktical lasten način umivanja – knajpanje, oblikovanje izmenjaje z mrzlo in vročo vodo, danes bi rekli vrsto hidroterapije za utrjevanje telesa in imunskega sistema. Tak način priporoča tudi Emiliji, čeprav se je zavedal, da je to že večkrat komu priporočal, a brez uspeha.¹⁵

V sodelovanju s Suhadolcem si je okoli leta 1927 spalnico in kopalnico uredil v pritličju, ki jo je opremil tudi z banjo in pečjo. Takrat naj bi umivanje v plitkem pladnju opustil.¹⁶

Imel je vzdržljivo in utrjeno telo. V skrbi za njegovo zdravje mu Emilija septembra 1945 pošlje toplo perilo, ki ga zavrne z besedami: *»Šele zadnje zime v Ljubljani ovijal sem si život v zimskem času. Celo življenje pred tem pretelkel sem zime v podobleki in obleki mimo zimske suknje – kot v času poletnem. Nalezem sem se pa nekaj prehlada v nogo najbrže med mnogoštevilnimi vožnjami na Dunaj in v Prago. Toliko o tem govorim – nečem pa ničesar in se bom oblačil kot se mi bo zahotelo ali pa kazalo iz dneva v dan. Prosim da se blagovoli vzeti to na znanje ...».*¹⁷

Njegove razvade ...

Med njegove razvade lahko prištevamo kavo in tobak. Kavo je zagotovo pil vsako jutro. »Kofé« mu je skuhal gospodinja Urška.¹⁸ Pražil, dnevno sveže mlet in kuhal si jo je tudi sam.¹⁹ Ohranjene so pločevinaste doze in škatle z ostanki neprazžene in pražene kave, ročni kavni mlinček, škatla z ostanki sladkorja ter beli porcelanasti kavni skodelici na mizi, tako v zgornji kot spodnji okrogli sobi. Poživljajoča črna tekočina in tobak sta mu pomagala bedeti in delati v dolgih urah snovanja ter ustvarjanja.

Tudi na terenu mu proja in drugi kavni nadomestki niso bili po okusu. *»Za nadomestek kave je prav pražiti sojo do temnorujave barve, za suho mešanje s cukrom je boljše pražiti to svetlejšo. Vsaj za moj gusto (okus, op. p.). Svojčas,*

15 Štrukelj, *Pisma*, str. 99.

16 Krečič, *Plečnik in jaz*, str. 141–142.

17 Štrukelj, *Pisma*, str. 117.

18 Za gospodinjstvo in zelenjavni vrt je skrbela najeta gospodinja. Najdlje je zanj skrbela Urška Luzar, doma iz Šentjerneja; gospodinjala mu je od leta 1932 do smrti. Porok, *Arhitektura*, str. 26.

19 Štrukelj, *Pisma*, str. 123.

pred ekskurzijo po Slovaški, domislil sem si napolniti nekoliko malih stekleničic s fino mleto kavo in sladkorjem. Kar mi je na podeželju dobro nadomeščalo 'crnu kafu', ki sem jo vedno estimiral (cenil, op. p.)...«, zapiše v pismu Emiliji Fon.²⁰

Suhadolc je na Plečnikovo povabilo k njemu zahajal ob nedeljah in praznikih, po kosilu. »Ko sem tako prihajal k njemu, sva si običajno najprej skuhalo turško kavo. Potem pa sva se pomenjkovala tako o osebnih kot tekočih stavbnih rečeh.«²¹

Ko mu Emilija jeseni 1945 pošlje zabožčke z vinom, nečak Karel iz enega nepričakovano privleče »kofetovo malho na beli dan« in ta »kofetni žakeljček« ga je presunil in ganil! Globoko hvaležen zapiše: »Vem da se vse tako in podobno ne daruje na oddolžitev, vseeno premišljam s kom le in kako mi bo dano in možno ob pravi priliki izkazati dostojno zahvalo.«²²

Kaditi je začel zgodaj, na študijskem potovanju, pri šestindvajsetih letih, je bil že pravi kadilec. Bratu Andreju že v prvem pismu iz Benetk piše: ... *Tobak, cigarete, cigare so grozovito drage in slabe ter grozno pogrešam avstrijskega; zato se tu zvečine malo kadi. Vino je dobro, jed mizerabel in draga, ker v tratorije ni iti, ker se človeku gnusi zaradi smradu. Sobica in postelj sta čedni; prvi večer 2 L, sedaj po 1,50 L. Štedim precej, vendar kar mora biti, mora.*«²³

S cigareto ga vidimo na več fotografijah. Ohranjen je bogat izbor pripomočkov za uživanje opojnega tobaka: lističi za zvijanje, škatla s tobakom znamke Trebinjac (kakovostna in draga vrsta tobaka, op. p.), lesen ustnik za kajenje cigaret, tudi pribor za basanje pipe ter številni zavojčki cigaret, največ še (staro)jugoslovanske znamke Drava, nekaj je tudi uvoženih. Gorjuško fajfo, okrašeno z biserno matico, je verjetno dobil v dar in jo je imel bolj za okras. Cigarete je zvijal sam, Emilijo je večkrat prosil za gumirane lističe. Tobak je imel na zalogi, proti koncu vojne je še vedno kadil predvojne zaloge, tobak stare Jugoslavije. Emilija mu je pošiljala tudi ameriške cigarete različnih znamk, v primerjavi s Trebinjcom jih Plečnik pohvali: »v obeh am. cigaretah se kaže tobak izredno lepe kvalitete, uvidimo, ko jih zapalimo ...«²⁴

Dnevno si je privoščil tudi kozarec vina. Kadar je imel obisk, je prijatelj postregel z izborno kapljico, večkrat je v pismih omenjena portugalka (mlado rdeče, zelo pitno vino) in belo vino, sodčki z vinom in pletenke (z žganjem?). Vse to mu je redno preskrbovala »dobra duša«, »dragocena posoda« iz Kostanjevice. Dobro vino sta med »modrovanjem« večkrat okušala tudi s trnovskim župnikom Finžgarjem, njegovim sosedom in velikim prijateljem.²⁵

20 Štrukelj, *Pisma*, str. 99.

21 Krečič, *Plečnik in jaz*, str. 150.

22 Štrukelj, *Pisma*, str. 120.

23 Stele, *Arh. Plečnik*, str. 27. Benetke, 22. 11. 1898.

24 Štrukelj, *Pisma*, str. 123.

25 Fran Saleški Finžgar, pisatelj, župnik trnovske župnije.

... in lepe navade

Plečnik je bil asket. Zrasel je iz skromnih razmer, »*živelo se je v varčevanju in pomanjkanju, toda pošteno*«, je zapisal njegovo misel Dušan Grabrijan.²⁶

Ob vrnitvi z izleta s študenti v Polhov Gradec si je v gostilni naročil skromno kosilo »*četrt vina, kos kruha in porcijo sira*«, utrujeni in lačni študenti so si privoščili razkošnejše dobrote. Plečnikov komentar: »*Vendar mora ostati človek tudi v jedi in pijači skromen*«, je zvenel bolj njemu v opravičilo kot študentom v opomin.²⁷ Pri jedi je bil zdržen, rad je jedel zelenjavo z domačega vrta in preproste enolončnice, saj ni pretirano cenil mesa.²⁸

Kljub temu je na stara leta v pismih večkrat omenjal, s kakšnim užitek je okušal, kar mu je Emilija pošiljala. V času vojne in takoj po njej mu je dostavljala pakete, zavojčke, zaboje s hrano, vinom, tobakom, kavo in zdravili. Razvajala ga je s priboljški, ki si jih v svoji skromnosti in zdržnosti ne bi privoščil; njena skrb se mu večkrat zdi celo pretirana.

Bil je zahteven do samega sebe in do drugih, ljubil je red in se ga držal tudi sam. Ustvaril si je svoj vsakdanjik in se po njem ravnal. Njegova običajna dnevna pot je bila do trnovske cerkve, šole, frančiškanov, včasih tudi do škofije, kjer je živela sestra z družino. Dopoldne je delal v šoli, popoldne doma, poživljalo ga je delo v domačem vrtu.

Plečnik je bil globoko veren človek. Vera in krščanske vrednote so bile na njegovi vrednostni in moralni lestvici na najvišjem mestu. Ob nedeljah in praznikih, včasih tudi med tednom, je zahajal v trnovsko cerkev in k frančiškanom. Po omembah v korespondenci vemo, da je praznoval praznike cerkvenega leta, božič, veliko noč, binkošti; za godovne dni je voščil domačim, prijateljem in znanecem, kot je bilo tedaj v navadi. Večkrat so zapisana voščila in zahvale zanje.

V stanovanju je imel veliko krščanskih simbolov, razpel, svetnikov, angelov. Blagoslovljene oljčne veje, ki dom varujejo pred hudo uro, požarom in strelo, je imel zataknjene na več mestih. Priporočal se je svojemu patronu sv. Jožefu in se tudi zaobljubil, da bo svetniku na čast postavil nekaj, kar mu ne bo delalo sramote.²⁹ V svojem studiu v nadstropju prizidka je imel tudi kopijo gotske freske Mojstra Bolfganga, s prizorom Jezusovega rojstva, iz crngrobske cerkve Marijinega oznanjenja. V prvem planu je upodobljen sv. Jožef, ki mu ob skromnem ognjišču prekipeva kaša, ko čez ramo zamaknjen strmi v Marijo in rojeno dete.³⁰ Crngrob s cerkvijo Marijinega oznanjenja je bil Plečniku tudi sicer pri srcu in ga je študen-

26 Grabrijan, *Jože Plečnik*, str. 49.

27 Omahen, *Izpoved*, str. 52.

28 Porok, *Arhitektura*, str. 27.

29 Stele, *Arh. Jože Plečnik*, str. 235, 236. Leta 1940 je v cerkvi sv. Jožefa na Poljanah v Ljubljani zasnoval in postavil glavni oltar, posvečen njegovemu svetniku.

30 Čudovit prizor »najstarejših slovenskih jaslic«, kot je zapisal dr. France Štukl v *Starološkem romarju*, str. 26.

tom večkrat dajal za primer.³¹ Plečnik je na hrbtno stran kopije s svinčnikom zapisal: »*Kopiral Marijan Tršar / III. 1955/*«. Lahko domnevamo, da jo je dobil v dar za god, ki ga je praznoval na dan sv. Jožefa, 19. marca.

Odveč so mu bile ceremonije in praznovanja, za petdesetletnico (1922) je odpotoval v Prago. Ob vrnitvi so mu študenti pripravili presenečenje in mu izročili srebrno dozo za shranjevanje tobaka z vgraviranimi podpisi.³² Najbrž je imel v mislih prav to, ko v nekem pismu (po letu 1945) zapiše, da so mu otroci voščili za rojstni dan in jih je naslednji dan razveselil z dvema steklenicama (medice?).

Arhitekturo je postavil nad vse

Plečnikova hiša z vrta. (foto: Matevž Paternoster, Plečnikova zbirka, MGML)

Po začetnih načrtih ob nakupu hiše v Karunovi ulici, da bi v hiši živeli vsi Plečnikovi bratje in sestra, se je življenje obrnilo drugače in arhitekt Plečnik je v njej ostal sam. Priznaval je: »*Jaz nisem družaben človek, družiti se že od nekdaj ne morem.*«.³³

Družbo so mu občasno delale domače živali, mačke in svetlodlaki pes Sivko, ki ga je k hiši pripeljal njegov dober prijatelj Matko Prelovšek;³⁴ sicer ostre in stroge poteze obraza so se mu ob živalih zmeščale.

31 Grabrijan, *Jože Plečnik*, str. 102.

32 Omahen, *Izpoved*, str. 44–45.

33 Grabrijan, *Jože Plečnik*, str. 48.

34 Matko Prelovšek, gradbeni inženir, služboval je v mestnem gradbenem uradu v Ljubljani, med letoma 1914–1937 je bil njegov načelnik.

Plečnik s Sivkom v naročju, 1934.
(vir: Plečnikova zbirka, MGML)

Na vrtu je imel postavljen izviren čebelnjak. Čebele je rad omenjal učencem v svojih prispevkih za pridnost in energičnost.³⁵

Prijatelji, ki so sodili v njegov najožji krog, so bili že omenjeni. Pisne stike je ohranjal z mnogimi učenci, naročniki njegovih del, pomembnimi sodobniki. Rad je bil v družbi rokodelcev, obrtnikov in jih opazoval pri delu. Zelo je cenil njihovo ročno obrtniško delo, saj je tudi sam zrasel iz te tradicije.

O njegovih prijateljicah, simpatijah in ljubeznih je bilo v zadnjem obdobju kar nekaj napisanega. Njegove poti so se resno križale z Marijo Peham, svakinjo njegovega dunajskega mecena Zacherla, in hčerko češkoslovaškega predsednika Alico Masarykovo. V Pragi je prijateljeval tudi s Pepinko Kolařovo, gospodinjo na praški umetno-obrtni šoli, njegova nesojena nevesta je bila že večkrat omenjena lekarnarka Emilija Fon.³⁶ Če citiramo kar Plečnika samega, »da je prijateljstvo najvišja oblika ljubezni«, kot je zapisal v pismu

Emiliji, potem ga skušamo razumeti in nimamo več kaj dodati. Arhitektura mu je pomenila vse, bila mu je prva in zadnja misel, delo in konjiček, ljubica, prijateljica, pogovor z Bogom in molitev. Bila mu je način življenja in v njem ni bilo prostora za koga drugega.

Pogled v vhodno vežo s Plečnikovim bronastim poprsjem. Avtor: Vladimir Bratuž Furlan – Laka, 1950/1986.

(foto: Andrej Peunik, Plečnikova zbirka, MGML)

35 Grabrijan, *Jože Plečnik*, str. 54.

36 Prelovšek, *Kako zanesljiva je grafologija?*, str. 53–56.

VIRI IN LITERATURA:

- Baš, Angelos: *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času : 1. polovica 19. stoletja*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1987, 343 str.
- Grabrijan, Dušan: *Plečnik in njegova šola*. Maribor: Založba Obzorja, 1968, 221 str.
- Muzej in galerije mesta Ljubljane. Plečnikova zbirka, MGML.
- Omahen, Janko: *Izpoved*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1976, 274 str.
- Plečnik in jaz/uredil Peter Krečič*. Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1985, 196 str.
- Porok, Ana: Arhitektura se pričinja in konča s kamnom. V: *Hiša Plečnik house : ob 100-letnici nakupa hiše na Karunovi 4 in v letu celovite prenove Plečnikove hiše (1915–2015)*, Ljubljana : Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2015, str. 17– 43, 181 str.
- Plečnik, Jože: *Jože Plečnik – Jan Kotěra : dopisovanje 1897–1921*. Ljubljana : Založba ZRC, SAZU, 2004, 149 str.
- Plečnik, Jože: *Pisma Jožeta Plečnika Emiliji Fon : prijateljstvo je najvišja oblika ljubezni / [zbrala, uredila in prepisala Elizabeta Petruša Štrukelj]*. Ljubljana : Rokus, 2002, 208 str.
- Prelovšek, Damjan: Kako zanesljiva je grafologija? V: *Umetnostna kronika* 51, Ljubljana : ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, 2016, str. 51–58.
- Prelovšek, Damjan *et al.*: *Plečnik na Loškem*, razstavni katalog. Škofja Loka : Loški muzej, 2007, 56 str.
- Stele, France: *Arh. Jože Plečnik v Italiji 1898–99*. Ljubljana : Slovenska matica, 1967, 313 str.
- Štukl, France: *Starološki romar : vodič po staroloških cerkvah*. Ljubljana : Salve, 2010, 42 str.
- Toman, Katarina: Več kot 1000 Plečnikovih predmetov v konservatorski delavnici MGML. V: *Hiša Plečnik house : ob 100-letnici nakupa hiše na Karunovi 4 in v letu celovite prenove Plečnikove hiše (1915–2015)*, Ljubljana : Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2015, str. 89–103, 181 str.

Summary

Life is a strange secret

On the 60th anniversary of the death of Jože Plečnik (1872–1957)

Plečnik also left his mark on the Škofja Loka urban and rural landscape. The contribution focuses more on Plečnik as a man than on his architecture. The contribution is written on the basis of published correspondence, memoirs, pictorial sources and material heritage. These contain tiny morsels of interest and reveal the private aspect of Plečnik's life. I understand him as someone with a great deal of self-confidence, determination and courage, on the one hand and, on the other, as a man with all the weaknesses, distresses, doubts, uncertainties and fears that everybody experiences. Life is a strange secret, Plečnik wrote in a letter.

His ascetic and solitary life appeared outwardly in his simple dress. On the street he wore a characteristic semi-circular broad-brimmed hat, a black suit, and ankle boots on his feet. His trimmed moustache and goatee, glasses or rivet spectacles, were distinctive. In his final years, he relied on a walking stick. Some of his colleagues and students tried in their dress to imitate his appearance. In the drafting room, the professor wore a short black working smock. At home, in the garden and

in front of the house he was more relaxed. His habits included black coffee and tobacco. Plečnik very often roasted, milled and made the coffee himself. Tobacco also helped him to persevere during long hours of planning and creation. Daily or when chatting with friends, he also allowed himself a glass of wine.

Plečnik was an ascetic; he was demanding of himself and others, he loved order and also lived by it himself. He was a profoundly religious man. Other than his close relatives, he had only a narrow circle of friends. He maintained written contact with many former students, persons who commissioned his work and important contemporaries. He liked to watch artisans and craftsmen; he appreciated their manual artisan skill, since he himself had grown from this tradition. Acquaintance with some friends remained on the level of friendship. Architecture meant everything to Plečnik, it was his first and last thought, his work and hobby, a lover, a friend, a conversation with God and prayer. It was his way of life and there was no room in it for anyone else.

Gabriel Plavec (?–1641, Mainz)

Zgodnjebaročni glasbenik,
doma iz Ljubljane,
Škofje Loke ali Železnikov?

Izvleček

Gabriel Plavec, glasbenik in skladatelj, ni znano niti kje (Ljubljana, Škofja Loka, Železniki?) niti kdaj je bil rojen. Vseskozi je deloval v tujini, največ v nemškem Mainzu, med letoma 1612 in 1641, kjer je po dolgi in hudi bolezni tudi umrl. Po njegovem podpisu Carniolus lahko sklepamo, da je bil doma s Kranjskega. Kot dvorni kapelnik v Mainzu in ugleden glasbenik je sodeloval pri cesarskih kronanjih. V nemškem Aschaffenburgu (1621/1622) je izdal zbirko 26 vokalno-instrumentalnih liturgičnih skladb, od tri do osem glasov z generalnim basom, Flosculus vernalis/Pomladna cvetica, še tri njegove skladbe pa so v zbirki Himmlische Harmony (Mainz, 1628). V svojem okolju je kot novost uvedel večzborje. Na njegovo delo je vplivala zgodnjebaročna tradicija generalnega basa in duhovnega koncerta.

Ključne besede: skladatelj, Carniolus, dvorni kapelnik, vokalno-instrumentalne liturgične skladbe, tri do osem glasov, generalni bas, Flosculus vernalis/Pomladna cvetica, večzborje, duhovni koncert.

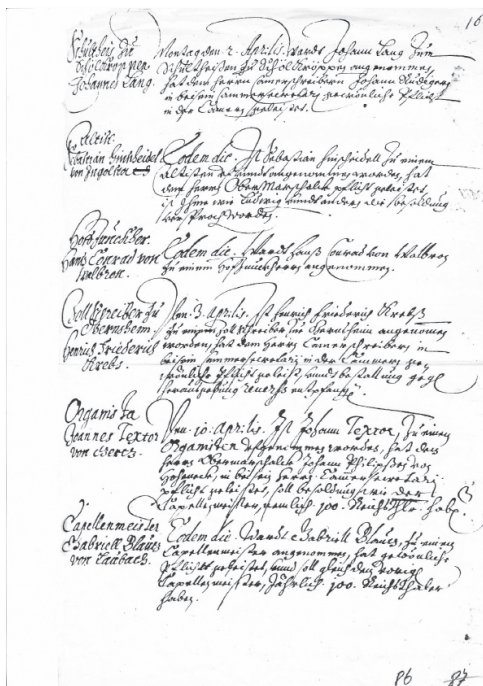
Abstract

Gabriel Plavec (?–1641, Mainz)
Early Baroque musician, from Ljubljana, Škofja Loka or land
Železniki?

It is not known where (Ljubljana, Škofja Loka, Železniki?) or when Gabriel Plavec, musician and composer, was born. He worked abroad, mostly in Mainz, Germany, between 1612 and 1641, where he died after a long and severe illness. On the basis of his signature, Carniolus, it can be concluded that he came from Carniola. As court choirmaster in Mainz and a distinguished musician, he participated in the imperial coronation. In German Aschaffenburg (1621/1622), he published a collection of 26 vocal-instrumental liturgical compositions, for three to eight voices with basso

Mainz, načrt mesta, 1600–1650. (vir: orig. bakrorez v Stadtarchiv/Mestni arhiv, Mainz)

continuo, *Flosculus vernalis/Spring Flower*, and the collection *Himmlische Harmony* (Mainz, 1628) contains three of his compositions. He introduced a mixed choir as a novelty in his own environment. His work was influenced by the early Baroque tradition of basso continuo and spiritual concertos.

Key words: composer, Carniolus, court choirmaster, vocal-instrumental liturgical compositions, three to eight voices, three to eight voices, basso continuo, *Flosculus vernalis/Spring Flower*, mixed choirs, spiritual concert.

Originalni rokopis, ki citira G. Plavca, 10. 4. 1612, »... über die Aufnahme von Plautz als Kapellmeister ...«. (vir: Mainzer Akzidental- und Bestattungsbuch 4, folio 84; hrani Staatarchiv/Državni arhiv, Würzburg)

Uvod

Domnevni Železnikar, (Škofje)Ločan ali/in Ljubljčan¹ Gabriel Plavec naj bi bil torej eno, drugo ali/in tretje, tudi natančne letnice rojstva ne poznamo.² Zato le Kranjec,³ Carniola, kot se je tudi sam imenoval in kar je edino dokazano iz (dokumentiranih) rojstnih podatkov. Ena od tovrstnih domnev⁴ ga postavlja v leto rojstva okoli 1580, za Železnike, Ljubljano in celo Škofjo Loko⁵ se je ogreval

-
- 1 Dolenc, *Kamenčki iz mozaika slovenske glasbene zgodovine*, str. 7–11, in Globočnik, Dolenc, *Eisnern – Železniki*, str. 35.
 - 2 Dolenc, prav tam.
Prav slednji navaja v svojih *Kamenčkih iz mozaika* (1979): »[...] ni izključevati domneve o povezanosti dveh, zelo pomembnih sosednjih rudarskih središč tj. Idrija – Železniki in s tem posredno še poznanstva morda celo med Gallus-om in Markom Plautz-em, kajti oba sta bila rojena približno v enakem času – a s to razliko, da je bil Gallus po t. č. predvidevanjih rojen v Idriji, od koder se je morda prav mimo Železnikov odpravljal v «stiško semenišče» – dočim je Marko Plautz kot ugleden fužinar ostal doma v Železnikih, kjer si je bržkone uredil tudi družinsko življenje s tem, da so se mu /?/ v zakonu rodili trije sinovi: **Gabrijel/1580/**, Jurij /1595/ in Gašper /?/ ... Poznanka med Markom Plavcem in Gallusom torej ne kaže kar na hitrico izključiti ... Za svojega sina Gabrijela je Marko kot oče – prav gotovo skrbel, da ga spravi na dobro, po nekom že uhojeno življenjsko pot. ... In, če je Marko tj. Gabrijelov oče, kasneje, tj. okoli 1593. leta svojega približno 12 let starega sina prav tako poslal v stiški samostan – to enostavno pomeni, da ga je napolnil po stopinjah svojega, ob tem že pokojnega znanca Gallusa (?). ... Gabrijel, stremeč za tem, da se po zgledu svojih vzornikov glasbeno še nadalje izpopolnjuje, se po dokončanem šolanju v Stični prek Avstrije napoti naprej v Nemčijo – na Bavarsko. Nedvomno se je mimogrede na Dunaju seznanil še z dejavnostjo ‘cesarskega dečjega pevskega zbora’ /Wiener Sängerknaben/ i.p.d. Po študijih glasbene umetnosti v nemških mestih Aschaffenburg ob Maini, Dettelbachu na Frankovskem itd. in v nadaljnjem glasbenem udejstvanju, predvsem v Mainzu, se v letih 1619/1620 in 1625 za kratek čas pojavi spet v domovini. Tu se je v tem času zaposlil kot organist in vodja šole ‘jezuitskega kolegija’ v Ljubljani, nato se ponovno vrne v Mainz, in v tujini kot ostali njegovi predhodniki: Slatkonja, Trubar in Gallus [...].« (v: Dolenc, *Kamenčki iz mozaika ...*, str. 9–11).
 - 3 Kranjska velja na slovenskem narodnostnem ozemlju od 15. stol. dalje za osrednjo zgodovinsko deželo, edino povsem slovensko, zato včasih izraz Kranjec pomeni drugo ime za Slovenca (*Enciklopedija Slovenije*, 5. knj., str. 389).
Zgodovinsko je Kranjska v grobem obsegala današnje pokrajine Gorenjsko, Dolenjsko, Notranjsko in dele Primorske, prvič je bila omenjena leta 973 kot del Vojvodine Koroške (<https://sl.wikipedia.org/wiki/Kranjska>)
 - 4 Prav tam.
 - 5 Höfler, *Tokovi glasbene kulture na Slovenskem od začetkov do 19. stol.*, str. 42. Prav tako se ta indic pojavlja kar nekajkrat, povezan s (škofje)loškimi trgovci (Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki II*, str. 61 in 146):
Johan Nepomuk Plauc iz Ljubljane, trgovec (kupna pogodba, 1856 (Suplement I–IV; III), Henrik, Ludvik, Julij, Robert, Jožef Plauc, vsak 1/6 ...;

tudi Adam Gottron, eden prvih Plavčevih raziskovalcev v tujini.⁶ Omenjata se še letnici okoli 1585 in 1590⁷ ter številna germanizirana in latinizirana imena oziroma priimki: Gabriel Plautzius (Plautz, Blautz, Plautius, Platz, Plavec, Plavic, Plautio, Plantz).⁸ V Železnikih sta bila pod župnikom Jurijem Plavcem (Plavez! 1621–1628) nastavljena učitelj in en pomočnik, ki sta z mladimi pevci skrbela za petje v tamkajšnji župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika. Če bi se skladatelj G. Plavec rodil v Železnikih, bi si lahko osnovno glasbeno izobrazbo pridobil že v domačem kraju.⁹ Tudi vsi dosedanji rodovniški poskusi – rodoslovje – v tej smeri, torej v odkritju natančnega kraja in datuma rojstva G. Plavca, so bili, žal, neuspešni.¹⁰ Glede rojstnih podatkov ni mogoče potrditi niti vira, ki za rojstni kraj navaja Ljubljano, Železnike ali Škofjo Loko, niti datuma rojstva. Od tu je že iz 16. stol. znana furlanska fužinarska družina Plavcev. Na Slovenskem v 20. stol. navadno uporabljje-

Henrik Plauc, trgovec, 1/6 kupna pogodba 1890;

Henrik Plauc, trgovec, 2/6 kupna pogodba 1891;

»[...] *Nasproti Lukežu* (današnji Mestni trg 1, Škofja Loka, hiše, ki se tako rekoč drži najbolj znamenite Homanove hiše, ki naj bi jo v začetku 16. stol. – 1511, 1529 – [<https://sl.wikipedia.org/wiki/Kranjska>] zgradili furlanski gradbeniki – op. avtor), je bil trgovec Plavec iz Ljubljane. Ko je ta umrl ... sta /onadva/ nadaljevala Plavčevo trgovino [...].« (Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki II*, str. 146). Marsikatero od teh imen (Henrik, Johan Nepomuk, ... Plavec) se potem ponovi še v spisku avtorjevih (Štuklovih) navedbah poklicev (Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki II*, str. 210–219).

- 6 Duhovnik – prelat in muzikolog prof. dr. Adam Gottron (1889–1971); https://de.wikipedia.org/wiki/Adam_Gottron) je bil eden prvih, ki se je prav v Mainzu ukvarjal z »našim« Plavcem (*Gabriel Plautz, 1612–1641, Kapellmeister des Mainzer Erzbischofs Schweickardt von Kronberg*, v: *Kirchenmusikalisches Jahrbuch*, XXXI–XXXIII, 1936–1938, str. 58, in *Gabriel Plautz – dvorni kapelnik v Mainzu, Muzikološki zbornik*, 4/1968, str. 57–61).
- 7 Prim. številno, zlasti tujo strokovno literaturo in leksiko.
- 8 Prav tam (ni navedeno po abecedi, temveč po številu pojavnosti posamičnih modifikacij priimka).
- 9 Höfler, *Tokovi glasbene kulture na Slovenskem od začetkov do 19. stol.*, str. 48.
- 10 »[...] Rodovnik Plavčeve rodbine, sestavljen po vsej priliki od Janeza Petra P-a ml., danes v lasti Marije Plautz roj. Peterka, segajoč do Marka Plavca, vsebujejo še podatke iz krstne knjige, ki je ob požaru 1822 v Železnikih zgorela [...]« (v: *SBL*, II. knj., Maas–Qualle, Ljubljana, 1933–1952, str. 371 (Plavec ..., str. 370–372; prav tam).

Tudi rodoslovec Peter Hawlina se v mnogih poskusih rodovnika o Plavcih, in s tem posredno tudi o G. Plavcu, naslanja na domnevne podatke D. Dolenca in umešča Gabrijela Plavca, roj. okoli 1580, v Železnikih, – umrl 11. 1. 1641, v Mainzu, (v: Hawlina, *Drevesa ...*, 2, 1995, št. 8–9, str. 36–37) in še en Hawlinov poskus tovrstnega rodovnika (orig. print na 3. str. izpisa hrani avtor), kjer najdemo G. Plavca takoj na začetku pod 1/2 (II) in kjer je »naš« Plav/e/c naveden kot rojen, okoli 1580, spet v Železnikih; 3. 8. 1621 naj bi se v samostanu sv. Petra in Aleksandra v Aschaffenburgu poročil z Mario Todel /roj. okoli 1600, v Kemptenu/ (»... *weiland Ulrich Todels von Kempten ehel. hinterlassene Tochter, Frau 1629 Patin ...*«), o naslednikih oziroma potomcih iz te zakonske zveze kronike ne poročajo in G. Plavec je umrl v Mainzu, 11. 1. 1642. (Letnica je nepravilna in kar izvira od D. Dolenca! Op. avtor).

ni priimek Plavec pomeni vračanje k domnevni prvotni obliki oziroma poslovenitev znanih neslovenskih oblik priimka kot drugotnih virov. Naravno je bilo to prizadevanje zato, ker skladatelja na slovenski kulturni prostor nedvoumno vežeta krajevni in pokrajinski izvor, o čemer pričata najmanj dve navedbi.

Po rodovni provenienci je bil G. Plavec poklicno povezan s starejšim slovenskim glasbenim in širšim kulturnim izročilom, saj se je redno podpisoval *Carniolus*, kar pomeni, da je bil doma s Kranjske. Med tedanjo Italijo, Kranjsko (Avstrijo) in Nemčijo ga utrjujejo tudi različne modifikacije pogosto uporabljanih priimkov: *Blautz*, *Platz*, *Plautz*, *Plautius* in *Plautzius*. Svoj, verjetno slovenski, priimek je skladatelj v Mainzu uporabljal po tedanji navadi v germanizirani in še latinizirani obliki. Tudi Plavčev predhodnik, sloviti J. C. Gallus (1550–1591), je svojemu imenu in priimku dodal *Carniolus*. Prav tako ga rodoslovno gladko lahko uvrščamo med rojene na Slovenskem neznano kje (Ljubljana, Škofja Loka ali/in Železniki, ... ?), in sicer v zadnji četrtini 16. stol.

Gabrijel Plavec zavzema pomembno mesto med glasbeniki razgibanega konca 16. in začetka 17. stol., ki so po svojem rodu ali poklicnem delovanju povezani s slovenskim kulturnim izročilom. Za svoj čas je veljal za precej uglednega skladatelja. Rodil se je verjetno v Ljubljani (?), kot ugleden glasbenik je pretežno deloval v Mainzu in njegovi širši okolici (Nemčija). V (glasbeno) javnost je stopil kot kapelnik na dvoru volilnega kneza Johanna Schweikarda von Kronberga v Mainzu. Tako je bil tudi Plavec eden izmed mnogih naših rojakov, ki so s trebuhom za umetniškim kruhom odhajali v tujino in razdajali svoje ustvarjalne sile v večjih in pomembnejših evropskih kulturnih središčih. Zaradi takrat običajne latinizacije oziroma germanizacije imen se je za marsikaterim od njih izgubila sled. Leta 1612, natančneje 10. 4. 1612, je Plavec postal kapelnik na dvoru volilnega kneza Johanna Schweikarda von Kronberga v Mainzu.¹¹ Najprej ga omenja prav Schweikard. Pomožni škof Stephan Weber iz Mainza je v Frankfurtu 28. 8. 1621 imel svečano mašo *De Spiritu Sancto*, ki jo je krasila »exquisita et arara musica«. Kapela, ki je to mašo pela, je bila dvorna kapela iz Mainza, sestavljalo jo je 15 glasbenikov, pridružil se jim je še 16 trobentačev.¹² Kapelnik je bil Gabriel Plautz iz Ljubljane, kot ga imenuje knjiga uslužbencev v Mainzu.¹³ Očitno so ga nastavili glede na bližnje volitve cesarja. Drugi Gabrijel Plavec pa se navaja v Ljubljani leta 1619/1620, in sicer kot organist. 3. avgusta 1621 se je G. Plavec v samostanu sv. Petra in Aleksandra v Ashaffenburg, 80 kilometrov oddaljenem od Mainza, poročil z Marijo Todel iz Kempt/e/na na Bavarskem oziroma v vzhodnem Allgäu, hčerko Ulricha Todla. Njuni (morebitni) otroci niso vpisani niti v Mainzu niti v Aschaffenburg. Matične knjige v Aschaffenburg navajajo Gabrijela Plavca kot

11 »... Mainz am Main als zu einem Capellmeister Gabriel Blautz aus Laubach.« Laubach je v tistem času izpričano uporabljeno ime za Ljubljano (v: Faganel, *Gabrijel Plavec : Flosculus vernalis*, str. IX).

12 Gottron, *Gabriel Plautz – dvorni kapelnik v Mainzu*, str. 57.

13 Prav tam.

DEO OPTIMO MAXIMO,
DIVÆQUE VIRGINI MARIAE,

TETTELBACHII,
FRANCONIÆ IN OPPIDO,
PLVRIBVS MIRACVLIS IN PRIMIS CELEBRI,

*Vernalis huius ac natiuitatis
Et amoni beati marie oratio descripta fuisse dicitur.*

GABRIELE PLAVTZIO CARNIOLO.

VOTVM AD B. M. VIRGINEM.

Ætheric Regina domus, dilecta Tonantis
Filia, & illæsa virginitate Parens,
Vsq̃ uentis quæ blanda soles succurrere Mater,
Nec leni fufas abnuere aure preces:
Hoc quodcunq̃ tui votum dignare clientis
Aspicere, & Nato (sic rogo) ferre tuo.
Exiguum est, primumque istud; maiora canemus
Tempore venturo, si minus hic, at ibi,
Mortis ubi nullius timor est, sed vita perennis,
Deliciæ, requies, gaudia, rifus, amor.
Indignum digno natum me iungito Nato;
Sit tuihi vt ille Pater, tu mihi Mater eris.

Plavčevo posvetilo v vokalno-inštrumentalni zbirki *Flosculus vernalis/Pomladna cvetica* (1621/1622).

Glasbeno delo

Medtem ko je bil Plavčev predhodnik Jan le Febure (? – Mainz, okoli 1612) zadnji predstavnik klasičnega polifonega stila, je bila prav pod Plavcem že uvedena inštrumentalna glasba. Hkrati z njim je bil kot dvorni organist nastavljen Johann Textor iz Gradca, ki ga je leta 1627 zamenjal Daniel Bollius. Ta je Plavca tudi zastopal med njegovo boleznijo, od leta 1631 dalje. Kar je Plautz uvedel v Mainzu novega, je najbrž tehnika cori spezzati,¹⁸ uporabljanje polifonije¹⁹ hkrati s parlandom²⁰ in dodajanje inštrumentov k vokalu.²¹

krstnega botra in ga označujejo »Capellæ magister seu præfectus musicorum«. Leta 1626 ga navajajo kot organista in vodjo jezuitske pevske šole v Ljubljani.¹⁴ Slabo leto po izidu *Flosculus vernalis*, 23. 4. 1622, je Plavec pisal Johannu, opatu benediktinskega samostana Münster Schwarzach na Maini, in mu posredoval to svojo tiskano zbirko. Od tega datuma v virih o Plavcu ni več jasnih in oprijemljivih navedb.¹⁵

Vsaj od leta 1631 pa je Plautz (Plautzius, Plavec) huje bolehal in 11. 1. 1641 umrl v Mainzu. Še isti dan so ga pokopali pri sv. Petru, kar bi utegnilo kazati, da ni stanoval niti v gradu niti v njegovi bližini.¹⁶ V mrliški knjigi je »izvrstni gospod Gabrijel Plavec« označen kot »odličen kapelnik mainškega škofa, najizbranejši v glasbenih inštrumentih, brez tekmeča v umetnosti komponiranja z 10, 12 glasovi.«¹⁷

14 Prav tam (to je bil morda sorodnik, morda stric ali bratranec »našega« dvornega kapelnika v Mainzu ?).

15 Faganel, prav tam, str. X.

16 Gottron, prav tam.

17 Faganel, prav tam.

18 Deljeni zbori.

19 Večglasje.

20 Hitremu, naravnemu govoru podoben način petja, ki se je razvil zlasti kasneje v operi buffi, v 18. in 19. stol.

21 Gottron, prav tam, str. 58.

I. Chorus a 3 3 5 Vox.

Vedul cis mater Christi quae de cruce susceperis vides
 etiam mortuum parum plena et sic
 teum pio rumpie nata tuum vinctu a clementie luce m
 materga m cum omnibus cetero omnibus fidelibus solamina pos
 centibus solamina poscen tibus vinctu a clementie luce me
 matergrauz cum omnibus cum om nibus hie libas solamina pos
 centibus solamina posca tibus A 1 Altus

Vocans. 4 5 Vox.

ic Maria quid vi disti quando montem ascendisti palli n
 nissem pote vidi vidistum ventris mei verbum sumum La tris des
 verbum sumum Patris De i emilentem spiritum et
 Die Maria quid vi disti quando Christum conceperis inclina
 roca pite Die Maria quid fe disti postquam Christum perdi
 disti Angelorum do minam Die Maria quid c gi fti
 cum de cruce susceperis vinctu Iesum iam mortuum Flens & ge

Plavec G., dva odlomka – začetka skladb *Ave dulcis mater Christi/Zdrava mila mati*
Kristusova (levo) in *Dic Maria quid vidisti/Marija, kaj si videla* (desno).
(vir: notna zbirka Flosculus vernalis, 1621–1622)

Iz časa Plavčevega življenja in delovanja se ni ohranila nobena njegova podoba. Edini tovrstni likovni oziroma ikonografski polpretekli fragment predstavlja naslovnica, lesorez edine samostojne tiskane izdaje njegove glasbe *Flosculus vernalis* (1621). Gre za lesorez, ki prikazuje šest prizorov iz Marijinega življenja (*Joahima in Ano pri zlatih vratih, Marijino rojstvo, neznani prizor, Marijino oznanjenje, Obiskovanje Elizabete in Vnebovzetje*). Osrednji podobi Jezusa (ki z velikonočnim križem stoji na kači) in Marije (podoba Brezmadežne brez kače) imata nekaj neobičajnih likovnih rešitev.²²

Tudi za prenekatero neznancko (teh pa je kar največ) iz njegovega življenjepisa se lahko še največ opiramo na edino skladateljevo znano in ugotovljeno tiskano notno zbirko *Flosculus vernalis* (1621).²³ Od tam izvira kar nekaj dokumentiranih navedb, ki omogočajo rekonstrukcijo vsaj osnovnih življenjskih podatkov in glasbenega delovanja Gabrijela Plavca.

Za Plavca iz razgibanega konca 16. in prve polovice 17. stol. vemo, da je bil »odličen kapelnik in nadvse izkušen v igranju na instrumente« in mu »v umetnosti komponiranja za deset in dvanajst glasov«, vsaj v njegovem krogu, ni bilo enakega. Še več, prav iz tega časa se je ohranila njegova vokalno-instrumentalna zbirka *Flosculus vernalis sacres cantiones, missas aliasque laudes B. Mariae*

22 Faganel, prav tam, str. XI.

23 Prav tam, str. X. Edina originala hranijo v Uppsali (Švedska) in Parizu (Francija).

continens, à 3.4.5.6.&8. *Cum basso generali/Spomladanska cvetica* ... (Aschaffenburg, 1621), njegov skladateljski prvenec. Zasnoval jo je za od 3 do 8 glasov z bassom continuom²⁴ in večkrat spretno uporabil dvozbore. Posvečena je njegovemu nadškofovskemu delodajalcu in zaščitniku. Zbirka poleg treh maš²⁵ (mašni ordinariji²⁶) in treh magnifikatov²⁷ ter enega (obhajilnega) moteta²⁸ vsebuje samo skladbe (8), ki so vezane na Marijo in njene praznike (3 kantike *Magnificat*, *2 Salve Regina*, *2 Ave Maria*, *Ave Maris Stella*), (dva) introita,²⁹ antifone,³⁰ himne,³¹ motete in podobno. V celoti je zasnova zbirke pretežno tradicionalna, izhaja iz neposredne liturgične rabe koralne prakse, ki je zelo prisotna v oblikovnih rešitvah nekaterih skladb. Skoraj tretjina njih je 8-glasnih, kar kaže, da je Plavca zanimalo predvsem mnogoglasje, kajti spoštoval, cenil je »predgabrijelijevsko«³²

- 24 Generalni bas, tudi generalbas, kar pomeni metodo beleženja enega ali več melodičnih glasov samo z notami basa, ki so jim navadno dodane številke. Te zaznamujejo glavne intervale in akorde nad basovskimi notami (= oštevilčeni bas). Ta »stenografija« akordov je bila v splošni praksi v vsem baroku. Pojavila se je konec 16. stol. v Italiji kot pomožno sredstvo za spremljavo vokalnih del.
- 25 Glasbena oblika, cikel, ki zajema obredne speve krščanskega bogoslužja, zlasti speve njegovega obveznega, stalnega dela, ordinarija. Neobvezni ali spremenljivi del maše, proprij, se je izvajal le občasno. V današnjem času se ta klasična delitev opušča.
- 26 Vrsta petih delov maše, ki se, kljub razlikam med prazniki cerkvenega leta, nikdar ne menjajo. Ti so: *Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus*, *Benedictus* in *Agnus dei*.
- 27 Prva beseda Marijinega slavospeva v katoliški liturgiji, ki je slovesen sklep vesper (tj. večerni oficij, večernice, ki se opravljajo po sončnem zahodu. Sestoji iz petih psalmov z antifonami, kratke lekcije, himnusa in magnificata).
- 28 Je večglasna vokalna glasbena oblika, ki se je razvijala in nenehno spreminjala, od začetka 13. do srede 18. stol. Njegovi začetki segajo že v prve poskuse polifonije, oblikoval se je predvsem v notredamski šoli, s tekstiranjem zgornjih glasov organuma, klavzul (tj. skupna oznaka za zgodnje oblike srednjeveškega večglasja, od 9. stol. do okoli leta 1225, na osnovi gregorijanskega koralala).
- 29 Prvi spev mašnega proprija. Nekoč so ga peli, ko je šel duhovnik k oltarju. V svoji (do)končni obliki obsega antifono, ki je zmeroma melizmatska (tj. z zaporedjem več okrasnih tonov, ki se pejejo na en zlog besedila; nasprotna ji je silabika), samo en pretežno recitativni psalmov verz z doksologijo (tj. liturgični obrazci v čast Svete trojice) in ponovitev antifone.
- 30 Kratek napev v zgodnji krščanski liturgiji, ki so ga od 4. stol. dalje pri antifonalnem petju psalmov izvajali pred in za vsakim verzom.
- 31 Tudi himnus, hvalnica različnim bogovom ali junakom, tudi v starokrščanskem obdobju; prvotno v prozi ali podobna psalmu. Latinski himnusi so grajeni strogo strofično in obsegajo sprva po osem kitic, ki se pejejo na isto melodijo. Melodija je preprosta, silabična in pregledno členjena.
- 32 Italijanska skladateljka Gabrieli: organist Andrea Gabrieli (1533, Benetke–30. 8. 1585) in Giovanni Gabrieli (nečak A. Gabrielijaja; 1557, Benetke–12. 8. 1612), oba v baroku še kako zaslužna za večzborje (*cori spezzati*), obogateno s koncertantnimi in kolorističnimi prvini, združevanjem glasov in inštrumentov, vse do 5 zborov in 5 inštrumentalnih skupin. Pri tem so bile trdne in vnaprej določene zasedbe. Oba sta bila zagotovo predhodnika kasnejšega

beneško večzborje, torej tradicijo takratnih skladateljev. Njegova tehnika deljenih zborov je sicer harmonsko razgibana, s poudarjenimi kromatičnimi postopi in disonančnimi zadržki, vendar še nima tiste Gabrielijeve dikcijske in melodične napetosti, ki bi skladbam dajala očitnejši pečat baroka. V tem smislu izstopajo vokalno-instrumentalne skladbe, kot so npr. *Vidi speciosam/Videl sem prekrasno, Ave dulcis Mater Christi/Zdrava mila mati Kristusova* ter zlasti *O Quam Pulchra/O kako krasna*. Naprej, v smeri italijanske monodije,³³ a še vedno zgodnjebaročnega, Viadanovega³⁴ tipa, se kaže motet *Ave mundi spes Maria/Zdrava Marija, upanje sveta* in še bolj 4-glasni, inventivno pretresljivi *Dic Maria/Povej, Marija*. Poetično besedilo je razdeljeno med zbor, ki se v smislu nekakšne rondojske tehnike vedno znova pojavlja s svojim »ritornellom«,³⁵ in soliste – sopran, alt, tenor in bas. Rezultat je rezponzorični³⁶ concertato: sopran, alt, tenor in ponovno sopran predstavljajo Marijo, razen na koncu zadnje epizode, ko alt, tenor in bas »fugatno«³⁷ razglašajo vstajenje *Nati tui*, sopran pa odgovori s *surget natus meus*; vse skupaj se z zborom v obliki znanega, variiranega izhodiščnega ritornella sklene v tolažilnem pričakovanju.³⁸ Slednje ali večinoma marijanske skladbe so pisane na psalmska in svobodna sekvenčna besedila. Zasnovane so večinoma v motečnem *stile antiquo*,³⁹ s pogosto rabo ternarnih proporcev. Skladatelj je v vse ome-

(izključno) orkestrskega (baročnega) sloga.

- 33 Enoglasna glasba nasploh, zlasti samospjev s spremljavo generalbasa, kakršnega je v odporu proti polifoniji (tj. večglasju) najprej gojila florentinska camerata, ki si je prizadevala oživiti staro grško glasbo. Za ta tip samospjeva je značilno podrejanje melodije besedilu in močno afektivni izraz. Monodija, kot vzvišena glasbena deklamacija, doseže vrh v operah in madrigalih C. Monteverdija, njeni predhodniki pa so v 16. stol. številne solistične pesmi z akordsko spremljavo lutnje: frottole in polifoni (tj. večglasni) madrigali, prirejani za solista in instrumentalno spremljavo, ki prevzema spodnje glasove (npr. Luzzascho Luzzaschi).
- 34 Italijanski skladatelj in dirigent Lodovico Grossi da Viadana (1560–1627).
- 35 To so različni odstavki kitic v italijanskem madrigalu 14. stol., tudi ponavljajoči se vokalni ali instrumentalni del, npr. kot pripev, refren v pesmi, spet z generalbasom.
- 36 Izhaja iz rezponzorija, tj. koralni spev, ki v oficiju (vrsti molitve, ki jih molijo oziroma pejejo katoliški duhovniki in redovniki vsak dan, ob določenem času) obsegajo psalme z antifonami in rezponzoriji, himnuse ter recitiranje odlomkov iz Svetega pisma, in del cerkvenih očetov. Ta se deli na nočni – matutinae – med polnočjo in zoro, jutranji – laudes, dnevni – prima tertia, sexta, nona ter večerni – vesperae, po sončnem zahodu in completorium – pred odhodom k počitku, sledi recitiranju odlomka iz Svetega pisma in sprva sestoji iz izmenjavajočega se petja solista (psalm) in zbora (refren), v rondojski obliki.
- 37 V načinu fuge (prvotna oznaka za kanon – najstrožje oblike melodičnega posnemanja, imitacije, pri kateri eden ali več glasov posnema že prej nastopajoči glas – melodijo, in sicer točno po intervalih) in imitacije, v 17. stol. razvita in od tedaj (npr. pri J. S. Bachu) kot vzorna oblika strogega stavka razširjena vrsta skladbe.
- 38 Rijavec, *Slovenska glasbena dela*, str. 235–236.
- 39 Gre za vokalno a cappella kontrapunktično glasbeno umetnost s preloma stoletja (1600), povezana z melodično in harmonsko zaokroženostjo, velja za ideal a cappella, katere vrh je

njene napeve, zlasti pa še v motetno zasnovane skladbe, razmeroma pogosto vključil gregorijanske napeve. Pri tem ni vedno uglasbil vseh kitic izbranega besedila, marveč celoto besedila dopolnjuje z gregorijanskim napevom, ki največkrat ni določen. Nekatere skladbe začenja z izpisano vokalno invokacijo,⁴⁰ ki kaže germanski dialekt, nekatere pa s koncertantnimi solističnimi odlomki in z značilnim ternarnim ritornelom ob generalnem basu pričajo o zgodnjebaročni zasnovi skladb v smislu t. i. cerkvenega koncerta.⁴¹

Naslovi vseh 26 objavljenih vokalno-instrumentalnih skladb v Plavčevi zbirki *Flosculus vernalis/Pomladna cvetica* so: *Ave dulcis mater Christi/Zdrava mila mati Kristusova*, *Assumpta est Maria/Marija je bila vzeta*, *Vidi speciosam/Videl sem prekrasno*, *Nativitas tua Dei Genitrix/Tvoje rojstvo Božja mati*, *Hodie nata est Virgo beata/Danes se je rodila blažena Devica*, *O quam pulchra, o quam suavis/O, kako krasna, o, kako mila*, *O sacrum convivium/O, sveta večerja*, *Gaudeamus omnes in Domino/Vsi se veselimo v Gospodu*, *Missa tertii toni/Maša na tretjem tonu (Kyrie/Gospod, Gloria/Slava, Credo/Vera, Sanctus/Sveti, Agnus Dei/Jagnje božje)*, *Magnificat super Aspice Domine/Magnificat na Pogledj Gospod*, *Missa super In quest amate sponde/Maša na Te ljubljene obale (Kyrie/Gospod, Gloria/Slava, Credo/Vera, Sanctus/Sveti, Agnus Dei/Jagnje božje)*, *Salve Regina/Pozdravljena Kraljica*, *Salve sancta parens/Zdrava sveta porodnica*, *Missa super Se dessio di fuggir/Maša na Če bi želel zbežati (Kyrie/Gospod, Gloria/Slava, Credo/Vera, Sanctus/Sveti, Agnus Dei/Jagnje božje)*, *Magnificat super Se dessio fuggir/Magnificat na Če bi želel zbežati*, *Magnificat super Cicirlanda/Magnificat na Cicirlanda*, *Salve Regina/Pozdravljena Kraljica*, *Ave Maria/Zdrava Marija*, *Ave maris stella/Zdrava morska zvezda*, *Ave Maria/Zdrava Marija*, *Dic Maria quid vidisti/Povej, Marija, kaj si videla*, *Ave mundi spes Maria/Zdrava Marija, upanje sveta*, *Rerocordare, Virgo Maria/Spomni se, Devica Marija*, *Tu in mulieribus/Ti med ženami*, *Fructus tuus regia Virgo/Tvoj sad, kraljeva Devica vseh lilij in Benedicta lilium/Blagoslovljena vseh lilij*.⁴² Novosti v kompozicijski tehniki teh skladb ni. Slogovno se kažejo vplivi nizozemske, rimske in beneške šole. Avtor je v svojih skladbah že uveljavil elemente zgodnje monodije. Njegova invencija⁴³ je izdatna, smisel za čustveno neposredne melodije izrazit, prav tako tudi za zvočnost in učinkovite kontraste.⁴⁴

Še tri druge Plavčeve skladbe so leta 1627, nepodpisane, izšle v francoskem Strassbourgu, v (nemški) zbirki – diecezijanski⁴⁵ pesmarici *Himmlische*

italijanski skladatelj Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525/1526–1594), ki predstavlja vrh vokalne polifonije.

40 Klic, priprošnja za pomoč.

41 Faganel, prav tam.

42 Slovenski prevodi iz izvirne latinščine Edo Škulj.

43 Tj. domiselnost, iznajdljivost, domislek, iznajdba.

44 Cvetko, *Stoletja slovenske glasbe*, str. 80.

45 Škofijske (izhaja iz dieceze = škofije, upravne enote katoliške cerkve).

Harmony, ein New Mayntzisch Gesang Buch pa podpisane 1628 v Mainzu.⁴⁶ Leta 1627 je Johannes Donfried (1585–1654) v Trierju⁴⁷ izdal zbirko *Vidiarium musico-marianum* in vanjo vključil še tri Plavčeve skladbe: *Benedicta lilium*, *Dic Maria quid vidisti in Ave mundi spes Maria*. To nas navaja k temu, da bi pač lahko bil, a ker za takšno sklepanje nimamo dokaza – podatek, da je bil G. Plavec tudi vodja nadškofijske kapele, a to ne zadošča, zato ostajamo le pri domnevi. Tudi v teh primerih sta se ponovili njegova odličnost in uglednost; kronisti poročajo o njegovem sodelovanju pri cesarskih kronanjih in njegovi »posebni odlični, izbrani in redki glasbi«. Tudi v teh delih se nadaljujejo že znane in opisane kompozicijske posebnosti in vrednote oziroma navade časa in prostora. Večzborje je v svojem okolju uvedel kot novost. Še vedno so v ospredju nastajajoča zgodnjebaročna tradicija generalnega basa in duhovnega koncerta z monodičnim in koncertantnim slogom, stopnjevana deklamacija in poudarjeno izražanje besedila pri solističnih glasovih.

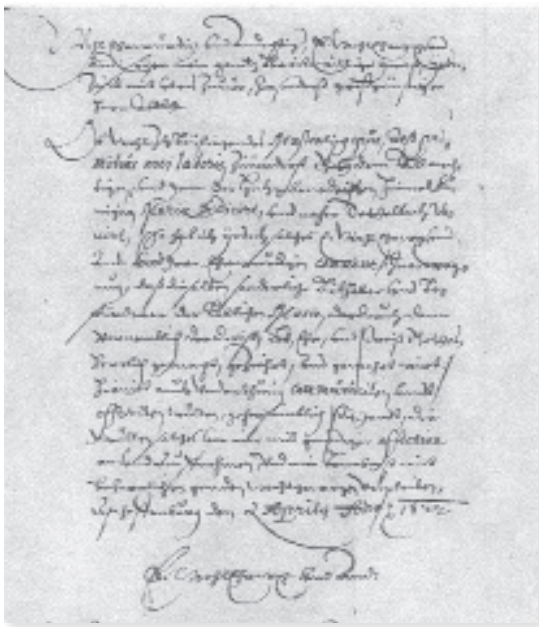
V sodobnih kolektivnih zbirkah srečamo Plavca in njegovo delo le še enkrat, in sicer v tisku *Deliciae Sacrae Musicae* (Ingolstadt, 1626). Zanimivo je, da sta dva izmed treh tu objavljenih Plavčevih motetov ravno *Dic Maria* in *Ave mundi spes Maria*. Tretji je *Benedicta lilium*, za vse pa je kot vir ponatisa služila skladateljeva zbirka *Flosculus vernalis*. Ob tem lahko navedemo eno, temu Plavčevemu opusu dotlej neznano skladbo: to je osemglasni psalm *Benedictus Deus*, ki ga v rokopisni kopiji hrani Deželna knjižnica v nemškem Kasslu, močno konservativno, na renesančno polifonijo oprto delo, brez bassa continua, ki ga le na posameznih mestih oživlja koncertantno bolj vznemirjena melodika (posamičnih) glasov. O Plavčevem ustvarjanju za deset in dvanajst glasov, na katerega opozarja citirana notica ob skladateljevi smrti, za enkrat ni sledu, prav tako ne poznamo njegovih (čistih) inštrumentalnih skladb.

Nadškof in volilni knez Johann Schweikardt von Kronberg (Cronberg) v Mainzu, 1622; oljna slika v rektoratu Univerze v Mainzu. (vir: Heinz F. Friederichs, Aschaffenburg im Spiegel der Stiftsmatrikel 1605–1650, Aschaffenburg: Paul Pattloch Verlag Aschaffenburg, priloga št. 3)

46 Po nedokazanih navedbah naj bi Plavec leta 1628 uredil kantual *Himlische Harmony* oziroma *New Mayntzisch Gesangbuch*, zbirko 232 pesmi s 159 melodijami, ki je z drugimi naslovi in v raznih vsebinskih različicah izhajala od 1605 (Gotttron, *Mainzer Musikgeschichte von 1500 bis 1800*, str. 53–55, in Cvetko, *Slovenska glasba v evropskem prostoru*, str. 122).

47 Dotlej je veljalo, da je omenjena zbirka izšla v Strassbourgu, v Trier pa jo je prenesel oziroma utrdil novo ugotovitev (dokaz) W. Steger, *Gabriel Plautz – Ein Mainzer Hofkapellmeister im frühen 17. Jahrhundert*.

Pismo G. Plavca iz Mainza Johannu, opatu benediktinskega samostana v Münster Schwarzach na Maini, 23. 4. 1622.

Namesto sklepa

Na Slovenskem je bila reformacija zlasti intenzivna v drugi polovici 16. stol. Katolicizem je potisnila v ozadje, s tem zmanjšala njegov vpliv, pospeševala je širjenje svojega korala, svojemu nauku ustreznega tiska in petja, poskrbela za prvo knjigo v slovenskem jeziku (1550) in prvo slovensko pesmarico (1567) ter povečala število domačih glasbenikov. Še zlasti pa zato, ker je reformacija v svoji začetni fazi dotok renesančnih informacij zavirala, v svoji zreli dobi pa jih je tolerirala in celo sprejela. Te so postajale očitne v zadnjih desetletjih 16. stol., ko je rekatolizacija začela postajati vedno agresivnejša. Zaostrila se je ob nastopu novega, 17. stol., ko se je, ne zaradi nje, ampak zaradi splošnega, predvsem italijanskega razvojne-

ga procesa, pojavila poznorenesančna monodija in se prelila v zgodnji barok, ki je zajel tudi slovensko glasbeno reprodukcijo in produkcijo, s tem pa posredno tudi Plavca. Četudi v tujini, ne sam, pač pa še z nekaterimi drugimi, ki so odhajali tja, se je tudi Plavec tam izpopolnil. Kajti doma teh in takih pogojev še ni bilo, naj gre za reproduktivno ali produktivno glasbo.

Dramatike in deklamatoričnosti še ni poznal, svoje zgodnjebaročno čustvo spevne melodike je oblikoval po vzoru drugih (npr. Lodovico Grossi da Viadana).⁴⁸ Plavčeva kompozicijska oziroma oblikovna tehnika deljenih zborov je harmonsko razvita in poudarjena s kromatskimi postopki in disonantnimi zadržki,⁴⁹ prisotna sta še značilni Gabrielijeva dikcijska in melodična napetost, ki bi skladbam dajali bolj očitno pečat baroka. Po količini je Plavčeva kompozicijska zapuščina razmeroma skromna; morda se je sčasoma še zgubila; lahko pa je ni moglo biti veliko, saj je skladatelja precejšen del življenja pestila huda bolezen.

48 Klemenčič, *Slogovni razvoj glasbenega baroka na Slovenskem*, str. 6.

49 Zadržani nastop melodičnega ali akordičnega tona v poltonskem ali celotonskem razmiku, kjer zadržek, gleda na razvezni ton, stoji na poudarjeni taktovi dobi in učinkuje kot disonanca. S pomočjo enega ali več drugih tonov, ki stojijo med zadržkom in razvezanim tonom, lahko razvez zadržujemo. Poznamo dvojne in trojne zadržke (proste, polproste in vezane).

Venus mater, soboles quoque caeca Cupido:

Quosq; sovet, caecos protinus ipsa facit.

die Mutter ist stock blind,
Also auch Cupido ihr Kind.

Viel Leüt verblendt Sie für und für:
Apelles nimbt ein Mußtr von Ihr.

Aschaffenburg, grad in pogled na mesto, bakrorez iz: Meissner, Daniel, *Thesaurus Philopoliticus (Politisches Schatzkästlein)*, Frankfurt am Main 1624. (vir: Heinz F. Friederichs, *Aschaffenburg im Spiegel der Stiftsmatrikel 1605–1650, Aschaffenburg: Paul Pattloch Verlag Aschaffenburg, priloga št. 9*)

Mainz, 1632–37, veduta mesta, bakrorez. (hrani: Stadtarchiv/Mestni arhiv, Mainz)

AVE DULCIS MATER CHRISTI

Gabriel Plavca
FLOCCULUS VERNALIS

♩ = 106

67

Plavec G., *Ave dulcis Mater Christi/Zdrava mila mati Kristusova*, prva str. Notografije partiture, v: Cvetko D., Ljubljana, 1963, str. 67.

KRATICE:

ES	Enciklopedija Slovenije
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica
NUK GZ	NUK, Glasbena zbirka
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti
ZRC SAZU	Znanstvenoraziskovalni center SAZU
ZRC SAZU MI	ZRC SAZU, Muzikološki inštitut
SBL	Slovenski biografski leksikon
ZAL	Zgodovinski arhiv Ljubljana

VIRI:

Arhivski viri:

- Dom- und Diözesanarchiv, Mainz (Nemčija).
- Dom- und Diözesanarchiv, Mainz (zapuščina Adama Gottrona).
- NUK GZ, Ljubljana (zapuščina Dragotina Cvetka).

Stadtarchive Mainz (Nemčija).

Staatsarchiv Würzburg (Nemčija).

Univerza Johanna Gutenberga, Muzikološki inštitut, Mainz (Nemčija).

Spletne strani:

https://de.wikipedia.org/wiki/Adam_Gottron (20. 2. 2017).

<https://sl.wikipedia.org/wiki/Kranjska> (27. 7. 2015).

Drugi viri:

Dolenc, Drago: *Kamenčki iz mozaika slovenske glasbene zgodovine*. Tipkopis. Železniki, 1979, 11 str. (Orig. hranita NUK GZ, mapa G. Plavec/Kronika in ZAL, Enota Škofja Loka).

Hawlina, Peter: Fragment rodovnika Plavcev (iz Železnikov). Računalniški izpis. Škofja Loka, 3 str. (hrani avtor).

LITERATURA:

Cvetko, Dragotin: Kulturne razmere v prostoru Alpe-Jadran od poznega 16. do zgodnjega 18. stoletja. V: *Muzikološke razprave*, Ljubljana : ZRC SAZU, Muzikološki inštitut, 1993, str. 57–68.

Cvetko, Dragotin: *Skladatelji – Les compositeurs – Gallus, Plautzius, Dolar in njihovo delo – et leur oeuvre*. Ljubljana : Slovenska matica, 1963, 204 str.

Cvetko, Dragotin: *Slovenska glasba v evropskem prostoru*. Ljubljana : Slovenska matica, 1991, 506 str.

Cvetko, Dragotin, *Stoletja slovenske glasbe*, Ljubljana : Cankarjeva založba, 1964, 309 str.

Enciklopedija Slovenije, 5. knjiga, Kari-Krei. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991, str. 389–391.

Faganel, Tomaž: *Gabrijel Plavec : Flosculus vernalis (1621)*. Ljubljana : SAZU : MI ZRC SAZU, 1997, 1 partitura (XXIII, 317 str.).

Globočnik, Anton: *Eisern – Železniki..* Dražgoše : Pan, 1999, 204 str.

Gottron, Adam: Gabriel Plautz, 1612–1641, Kapellmeister des Mainzer Erzbischofs Schweikrad von Kronberg. V: *Kirchenmusikalisches Jahrbuch XXXI–XXXIII*, 1936, str. 58–73.

Gottron, Adam: *Gabriel Plautz – dvorni kapelnik v Mainz*. V: *Muzikološki zbornik* 4, Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 1968, str. 57–61.

Gottron, Adam: *Mainzer Musikgeschichte von 1500 bis 1800*. Mainz : Auslieferung durch die Stadtbibliothek, 1959, 236 str. (zbirka Beiträge zur Geschichte der Stadt Mainz ; Bd. 18).

Hawlina Peter: Pisanje družinske kronike. V: *Drevesa* 8–9, Škofja Loka : Slovensko rodoslovno društvo, 1995, str. 35–42.

Höfler, Janez: *Glasbena umetnost pozne renesanse in baroka na Slovenskem*. Ljubljana : Partizanska knjiga, 1978, 164 str.

Höfler, Janez: *Tokovi glasbene kulture na Slovenskem od začetkov do 19. stoletja*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970, 199 str.

Klemenčič, Ivan: Slogovni razvoj glasbenega baroka na Slovenskem. V: *Glasbeni barok na Slovenskem in evropska glasba : zbornik referatov z mednarodnega simpozija 13. in 14. oktobra 1994 v Ljubljani*, Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 1997, str. 27–41.

Rijavec, Andrej: *Slovenska glasbena dela*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1979, 356 str.
(Plavec G., str. 235–236).

Steger, Wolfgang: *Gabriel Plautz – Ein Mainzer Hofkapellmeister im frühen 17. Jahrhundert : Biographie und Analyse*, I–III. Würzburg : 1991, 134 str.

Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki*, 2. Škofja Loka [i. e.] Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1984, 221 str.

Summary

Gabriel Plavec (?–1641, Mainz)

Early Baroque musician, from Ljubljana, Škofja Loka orland Železniki?

*It is not known when or where the Slovenian musician Gabriel Plavec Carniolus (composer and conductor) was born; possible places are Ljubljana, Škofja Loka and Železniki. It is true that he left all his creative and reproductional opus in Germany, in Mainz, with a single exception, which is in Ljubljana. After unproven schooling in Slovenia, in Stična, he lived in Mainz from 1612 until his premature death on January 11, 1641, at the court of Elector Johann Schweikard von Kronberg. During this time, the only known and proven printed edition of 26 of Plavec's vocal-instrumental compositions was collected in *Flosculus vernalis/Spring Flower* (Aschaffenburg, 1612). The Reformation in the second half of the 16th century pushed Catholicism into the background and thus reduced its influence; it accelerated the spread of its chorales, its teaching of suitable denotation and singing, provided the first book in the Slovene language (1550) and the first Slovene songbook (1567) and increased the number of domestic musicians. In its mature period, it tolerated and even accepted them. This became apparent in the last decades of the 16th century, when the Counter-reformation started to become increasingly aggressive. It was aggravated at the turn of the new 17th century when, not because of it but due to the general, especially the Italian development process, Late Renaissance monody appeared and flowed into the early Baroque, which also included Slovenian musical reproduction and production, and thus indirectly also Plavec. Despite being abroad, although not alone but with a number of others who went there, Plavec also fulfilled himself in Mainz. There were still not such conditions at home, whether for reproductive or productive music. Dramatics and declamation were not yet known there; he composed his sensitive, harmonious Early Baroque melodies on the example of others (e.g., Lodovica Grossi da Vidana). Plavec's compositional or formative technique of mixed choirs is harmoniously developed and accentuated by chromatic procedures and dissonant restraints, although the distinctive Gabrieli diction and melodic tension, which would give Plavec's vocal-instrumental compositions a more obvious seal of the Baroque, are still not present. In terms of quantity, Plavec's compositional legacy is relatively modest; it may gradually have been lost but it could never have been great, since the composer suffered serious illness for a considerable part of his life.*

Izseljenska zgodba iz loških hribov

Izvleček

O zgodbi Marije Krek – male Micke iz Poljanske doline – lahko rečemo, da je tipična slovenska izseljenska zgodba. Začne se z njenim rojstvom v vasi Gorenje Brdo in nadaljuje ter zaključi v Združenih državah Amerike, kjer je tako kot mnogi drugi Slovenci tudi ona našla svoj novi dom. Zgodbo bogatijo fotografije, pisma in družinski dokumenti.

Ključne besede: izseljevanje, Poljanska dolina.

Abstract

Emigrant story from the Škofja Loka hills

The story of Marija Krek - little Micka from Poljane valley - is a typical Slovene emigrant story. It began with her birth in the village of Gorenje Brdo and continued and ended in the United States, where, like a many other Slovenes she found her new home. The story is enriched by photos, letters and family documents.

Key words: emigration, Poljane valley

Slovenci smo narod izseljencev. Migracije so od nekdaj del našega naselitvenega prostora, pravi eksodus pa je za slovenski prostor predstavljalo izseljevanje ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. Kot del evropskega izseljenskega vala so se naši predniki trumoma usmerili proti Združenim državam Amerike, ki so v ljudskem izročilu veljale za obljubljeni deželo, kjer se cedita mleko in med, zeleni dolarji pa ležijo na vsakem koraku. Največ ljudi je odhajalo iz slovenskih obrobni pokrajin, kjer je bil ekonomski položaj najslabši, izvzeta pa ni bila niti Škofja Loka z obema dolinama. Ločani, Poljanci in Selčani so kot rudarji in obrtni pomočniki, njihove sokrajanke pa kot služkinje in kuharice, odhajali v Trst, Pulo, na Reko, v Opatijo, Zagreb, Gradec, na Dunaj, Tirolsko in Češko,¹ mnoge od njih pa so različni razlogi odpeljali čez morje v Ameriko.

1 Drnovšek, Izseljevanje iz Poljanske doline do prve svetovne vojne, str. 51–60.

Teško bi našli slovensko družino, ki v svoji bližnji ali oddaljenejši preteklosti nima kakšnega izseljenca in prav zato bo v zgodbi male Micke iz loških hribov marsikdo našel podobnost s svojo rodovno zgodovino. Tudi zato Micka, ki je pri štirinajstih letih za vedno zapustila »stari kraj« in se po šestdesetih letih tja prvič vrnila na obisk, predstavlja tipično slovensko izseljensko zgodbo. Vsi smo del te zgodbe in že jutri lahko kakor »mala Micka« sami tkemo nove migracijske poti.

Micka z Gorenjih Brd

Marija Krek se je rodila 5. 1. 1906, v zaselku Gorenje Brdo 9 v Poljanski dolini, kot prvi otrok Marijane in Jerneja Krek. *Pr' Šurk*, kakor se je po domače reklo kmetiji v zgornjem delu vasi, je bil Jernejev dom, Marijana se je tja primožila leta 1905 iz Karlovca pod Blegošem.² Ob poroki sta Jernejeva starša sinu prepisala posestvo (zemljo in hišo), o čemer priča ohranjena notarska pogodba, pod katero se je podpisal škofjeloški notar Niko Lenček. Micka, kakor so klicali prvorojenko, je leta 1909 dobila sestrico Angelo, 1910 Johano in 1911 še bratca Alojzija. Septembra 1912 je vstopila v enorazredno občo ljudsko šolo v Malenskem Vrhu in pridno pomagala pri delu na polju ter v hlevu.

Preden je dopolnila deset let, je oče Jernej odšel za boljšim zaslužkom v Ameriko. Kmetija, katere lastnik je bil, ni zadoščala za spodobno preživetje družine in že precej znancev in sosedov je odšlo s trebuhom za kruhom. Med njimi je bil tudi njegov brat France, ki je iz obljubljenе dežele pošiljal spodbudna pisma. Grozeča velika vojna je še olajšala odločitev in pospešila njegov odhod. Ko se je poslavljaj – Micka ima pred sabo podobo očeta, ki z lesenim kovčkom odhaja po klancu proti Poljanam – je še rekel, da jim bo pisal. Vse se je zdelo zelo neresnično. Micka se je bala, da očeta ne bo videla nikoli več.

Na skromni kmetiji je Marijana s tremi otroki ostala sama. Teško se je prebijala, vojna je razmere le še poslabšala. Micka se spominja, da so jim v zadnjem letu vojne pobrali še semenski krompir in so bili primorani jesti travo. Leta 1918 je v njihov težak vsakdan vstopil ruski emigrant Ladik in dodobra razburkal vsakodnevno enoličnost. Marca 1919 se je iz zveze med Marijano in Ladikom rodil Mickin polbrat Ciril.³

Vmes so nepretrgoma prihajala pisma iz Amerike. Oče jim je sporočal o trdem življenju in delu pod zemljo – »v majni« – , kakor je po ameriško imenoval rudnik. Poletje leta 1920 je bilo na vrhuncu, ko je sosed spet prinesel belo pisem-

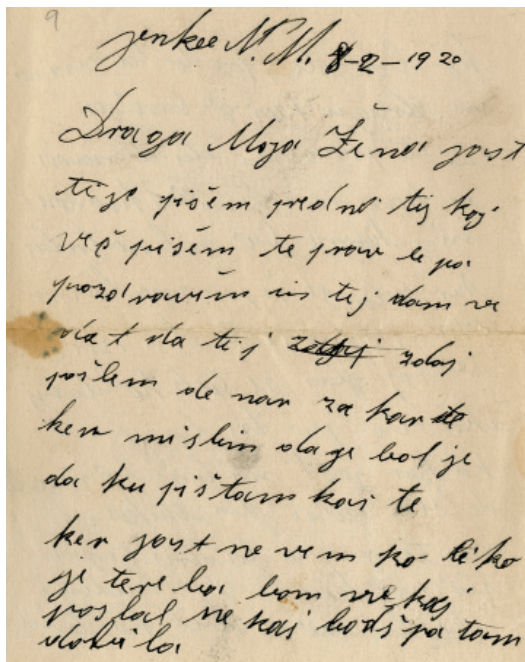
2 Marijana Jereb, poročena Krek, se je rodila 3. 11. 1885, v Dolenji ravni 3 (po domače v Karlovcu) Janezu in Mariji Jereb. Janez je eden od sedmih sinov iz novele Ivana Tavčarja *V Karlovcu*, ki je prvič izšla v *Letopisu Matice slovenske* leta 1880 pod psevdonimom Emil Leon.

3 Ciril Krek je dobil priimek Marijaninega zakonskega moža Jerneja, več o njegovi usodi sem napisala v članku *Tavčarjev in moj Karlovec*, ki je bil objavljen v *Loških razgledih* 60, str. 173–190.

Micka v osnovni šoli v Malenskem Vrhu (v zadnji vrsti desno od učiteljice). (iz zasebnega arhiva)

sko ovojnico, opremljeno z lepo, nagnjeno pisavo. Pismo se je, kakor po navadi, začelo z *Draga mi žena* ... a Marijana je, ne da bi ga prebrala do konca, vedela, da bo tokratna vsebina močno spremenila njihova življenja. Mož Jernej ji je v pismu naročal, naj proda živino in orodje, kmetijo pa odda v najem. Prav kakor v pesmi Mileta Klopčiča *Mary se predstavi*⁴ je tudi Mickin oče zapisal, da je v Ameriki za spoznanje bolje. Čas je bil, da pridejo za njim.

Jernej je leta 1920 ženi poslal pismo, naj pride za njim. (iz zasebnega arhiva)

4 Klopčič, *Mary se predstavi*, *Ljubljanski zvon* 52/1932, št. 7, str. 411–412.

V Ameriko!

Septembra 1920 je Marijana v imenu svojega moža, lastnika kmetije na Gorenjem Brdu 9, posestvo za deset let oddala v najem Francu Poljanšku z Žirovskega Vrha. Sledila je navodilom svojega moža in prav tako kot on upala, da se bodo nekoč vrnili na rodno grudo. Še toliko bolj zato, ker je v domovini morala pustiti dva otroka: bolešno Johano in Rusovega sina Cirila.

Z denarjem, ki ji ga je iz Amerike poslal Jernej, je pri Simonu Kmetcu, ki je imel v Ljubljani zastopniško pisarno za Paroplovno družbo Consulich - Line, naročila vozne karte. Gospod Kmetec ji je v dopisu vljudno sporočil, da je zanjo in njene tri otroke preskrbel »na poštnem parniku Belvedere, kateri na dan 18. decembra 1920 iz Trsta v New York odpluje, prostor v III. razredu.« Naroča še, naj se zagotovo zglasijo v njegovi ljubljanski pisarni, na Kolodvorski ulici 26, že 14. decembra, saj morajo še isti dan oditi naprej v Trst. Vsak potnik se je namreč moral 4 dni pred odhodom parnika javiti pri preiskovalni komisiji, ki je preverila ustreznost dokumentov in zdravstvenega stanja odhajajočih.

Skupaj z otroki se je Marijana slikala za potni list, ki ga je 30. avgusta 1920 izdalo Okrajno glavarstvo v Kranju. Njegova veljavnost je bila dvanajst mesecev in le za pot v Ameriko, državno mejo pa so smeli prečkati le z železnico pri Logatcu. Datum odhoda so prestavili za deset dni. Iz žigov na potni listini lahko sledimo njihovemu potovanju in razberemo, da so 16. decembra 1920 zapustili Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev pri Verdu (Vrhnika), svoj pečat pa je istega dne odtisnil tudi italijanski komisar pri prehodu meje v Logatcu. Uspešno so prestali preglede pri preiskovalni komisiji v Trstu in 24. decembra, dan pred božičem, dobili dovoljenje za vkrcanje. Marijana je imela ob odhodu petintrideset, Micka štirinajst, Angela deset in Lojze osem let. Čakalo jih je novo življenje v neznani deželi, za vedno so zapustili stari kraj, sorodnike in znance.

Po dobrih treh tednih plovbe so zagledali kopno, pred njihovimi očmi je na ozadju newyorških stavb iz morja zrasel *Kip svobode*. Postali so del dvanajst milijonske množice emigrantov in 92 000 Slovencev, ki so v Združene države Amerike vstopili preko Ellis Islanda. V arhivu fundacije The Statue of Liberty - Ellis Island,⁵ ki je dostopen na spletu, je njihov prihod z ladjo Belvedere zabeležen januarja 1921. Micka se spominja, da so s sabo na pot vzeli vsak le po dve obleki. Eno so imeli na sebi, drugo so oblekli tik preden so stopili na ameriška tla, staro pa vrgli v morje. To dejanje je predstavljalo nov začetek in simbolno pretrganje s starim življenjem. Ko so prestali še preglede in izpraševanja na »otoku solza«,⁶ so

5 <http://libertyellisfoundation.org/passenger>.

6 Ellis Island je za večino Slovencev predstavljal vstopno točko v Združene države Amerike. V registracijski dvorani so se vsi priseljenci srečali z imigracijskim uradnikom in morali (pravilno) odgovoriti na nekaj deset vprašanj. Če so uspešno prestali zaslišanje in zdravniški pregled, jim je bila pot v Ameriko odprta; tem je otok Ellis predstavljal upanje, zavrženim pa otok solza.

se kakor večina drugih, ki jim New York ni bil končna postaja, z vlakom odpeljali v notranjost dežele k možu oziroma očetu. Jernej, ki se je zdaj imenoval Jerry, jim je v pismu natančno razložil, kam naj gredo in po kom povprašajo. Štiri dni so potrebovali, da so prispeli v Raton v Novi Mehiki, na jug ZDA, od tam so se s taksijem odpeljali v dobrih 8 milj (13 km) oddaljeni Yankee. Cvetočna rudarska naselbina, ki je nastala leta 1905 v bližini Sugarite Canyon, kjer so bila bogata nahajališča bitumenskega premoga, je postala njihov dom. V času Jernejevega prihoda je kraj štel nekaj tisoč prebivalcev, večina je prebivala v ličnih belih lesenih hišah z zelenimi strehami. V mestu so bila številna podjetja, pošta, trije penzionci, pekarna, dvorana za prireditve in zabave, trgovina, bolnišnica ter šola za otroke rudarjev. Imeli so odlično bejzbolsko moštvo, ob sredah zvečer filmski večer, sobote so bile rezervirane za ples. Ljudje so v Yankee od blizu in daleč prihajali s posebnim vlakom, ki je kraj zapustil v nedeljo zjutraj, ko se je zabava končala. V začetku dvajsetih let, torej kmalu po prihodu Marijane z otroki, so rudnike začeli zapirati. Kraj se je izpraznil in leta 1940 so tam našli le še 148 ljudi; danes je Yankee »mesto duhov«. ⁷

Micka v obljubljeni deželi postane Mary

Micka v obljubljeni deželi postane Mary. (iz zasebnega arhiva)

7 »Mesto duhov« oziroma »Ghost town« je ameriški izraz za opuščeno naselje ali mesto, razlog za odhod prebivalcev so največkrat osiromašenje naravnih virov, spremenjena gospodarska dejavnost ali sprememba prometnih poti.

Micka je z vstopom v ZDA postala Mary. Takoj po prihodu je začela delati v hotelu in restavraciji, katere lastnik je bil njen stric, očetov brat Frank Krek. Iz drobnega dekliča z otožnim pogledom je zrasla v lepo dekle in sedemnajstletno je na nedeljski veselici opazil Ivan Bizjak.

Ivan je bil leta 1894 rojen v Ospu na Primorskem, v številni družini, in že ob začetku 1. svetovne vojne so ga vpoklicali v vojsko. Kot avstrijski vojak je bil poslan na tuja bojišča, tam so ga zajeli Italijani in ga internirali na Korziko. O vojnih letih ni dosti govoril, dejstvo pa je, da je bil ob izpustu grozovito razočaran, saj se je iz italijanskega ujetništva vrnil v državo, ki so ji po novem vladali Italijani. Doma ni bilo dela in na majhni kmetiji tudi ne prostora za vse brate, italijanski škorenj pa je vse bolj nasilno stopal v vsakdanje življenje primorskih Slovencev. Ivan se je odločil, šel je v Trst in kupil karto za »šif«.⁸

Beležke o poti si je pisal v droben zvezek. Novembra 1921 je iz Trsta odplul s parnikom Kolumbija. Na ameriška tla je kot italijanski državljani Giovanni Biziak stopil v pristanišču Brooklyn, star je bil šestindvajset let. Štirinajst dni je s sopotniki iz tretjega razreda na ladji čakal na dovoljenje za vstop v državo in se nato tudi on štiri dni vozil do Ratona v zvezni državi Nova Mehika, kamor je prispel 29. marca 1921. Najprej je delal v rudniku skupaj z Mickinim očetom, leta 1923 je delo dobil v približno 40 mil (65 km) oddaljenem rudarskem mestu Dawson.

Rudarjeva nevesta

S poroko sta Ivan in Mary počakala do njene polnoletnosti, preden pa sta se 7. junija 1924 vzela, so med krajema Yankee in Dawson potovala čudovita ljubezenska pisma. Žal so ohranjena le Ivanova. Ob številnih izpovedih naklonjenosti in načrtih za poroko iz njih izvemo tudi nekaj o rudarskem življenju. Ivan je bil nastanjen v »boarding house«,⁹ trdo je delal od ranega jutra in največkrat do noči. Ob sobotah zvečer je s prijatelji spil kozarec ali dva v krčmi, če se ni že takoj po koncu izmene odpravil na obisk k družini bodoče žene.

Delo v rudniku je bilo izredno nevarno, saj je bil zaslužek na prvem mestu, za varnost pa, kljub predpisom, ni bilo poskrbljeno. Dawson je znan po dveh hudih rudniških nesrečah, ena se je zgodila leta 1913, druga pa deset let pozneje, prav ob Ivanovem prihodu. V rudniku se je vnel rudniški prah in povzročil eksplozijo. V prvi nesreči je umrlo 260 rudarjev, v drugi pa 123, mnogi med njimi so bili sinovi žrtev iz prve nesreče.

8 Slovenski naseljenci v obljubljeni deželi so hitro posvojili nekatere angleške besede, pisali so jih pa »po naše«. Tako so na primer rudniku rekli »majna« (angl. mine), ladji, s katero so se pripeljali čez morje, pa »šif« (angl. ship).

9 Mnogi samski rudarji so bili nastanjeni pri družinah v »boarding house«, s čimer so si te dvignile družinski proračun. V najem so vzeli sobo, v ceno pa sta bila navadno vključena tudi pranje perila in obrok.

Povsorn. 13 / 1927.

Dragi, pomekai!

Počas gajm je takoj izpari besedi, inicer
 naj Gubec, tudi abades sem volobil toje pris-
 tno, torej zloab s tje, seti se enkrat evono
 zohvalna, in zloabroma celo, dlopacla,
 tudi pa se bit vesel bi bit, ne bi ta vided.
 A vray se moche nars tiki, bacy porosit bi
 To ce invar da mi postles se eno
 ce ne cele vray oel papa, oel, totkanlor bom
 te viedel celo, pa porisim se ne vzelit
 kor ti totkanlor, Peda, ka puiden, a
 majne in vray, pa, ka g'em s post.
 pa, pa, g'lelam, in vray, ne sam enkrat.
 To ce invar g'lelam, na parit ma
 pomekai in t' tude, na v Pouton, ce pa
 bom vsticajin paris el, t' bom, te lebonas
 vray, puiden, oti ne paris lem
 moze vray se vray, in to, parri kerat
 ko puiden, se bom urel, pa, o lam

Ivanovo pismo bodoči ženi. (iz zasebnega arhiva)

Mary in Ivan sta s poroko začela skupno ameriško zgodbo. (iz zasebnega arhiva)

Mali John Bizyak. (iz zasebnega arhiva)

Bratje in sestre Krek; od leve proti desni: John, Angela, Philip, Mary in Frank; trije bratje so bili rojeni v Ameriki. (iz zasebnega arhiva)

Po poroki se je Mary preselila k Ivanu v Dawson, ki je danes prav tako »mesto duhov«, takrat pa je postopoma prevzemal vlogo izpraznjenega Yankeeja. Ivan je vsak dan odhajal v rudnik, Mary je skrbela za dom in trepetala za njegovo življenje. Bila je izredno nežna oseba, z večnim nasmehom na ustnicah, rada je šivala, pletla in vezla. Zakonska sreča se je zdela izpolnjena, ko se jima je leta 1924 rodila hči, poimenovala sta jo Helen. Detece pa je pri treh mesecih umrlo in Mary je bila neutolažljiva. Helen so pokopali v Dawsonu in pokopališče je danes edino, kar spominja na nekdanj cvetoče rudarsko mesto. Naslednjega otroka je Mary povila po več kot dvajsetih letih, skoraj pri štiridesetih. Sin John, rojen leta 1946, je bil tako pravo presenečenje in blagoslov.

Sreča pa spet ni hotela ostati predolgo. Leta 1953 je v šestdesetem letu starosti umrl Ivan in Mary je ostala sama s sedemletnim sinom. Preselila se je v Raton, kjer so živeli starši in sestra Angela ter za preživetje začela čistiti hiše in pisarne. Zgodaj je osivela, prijazni nasmeh pa je ni nikoli zapustil. Rada je vrtnarila, vzgajala rože in kuhala. Sin John se je prav tako zaposlil v rudniku v bližini Ratona in se poročil z Američanko Peggy Margaret. Leta 1982 se je Mary skupaj z njima prvič vrnila v »stari kraj« in z rdečim hlačnim kostimom ter bluzo z rožnatim vzorcem med nas prinesla živo sliko tete iz Amerike, ki je priletela iz obljubljene dežele. Ko so se z najetim avtom peljali po Poljanski dolini, je spet postala Micka,

radostno je vzklikala, ko je prepoznavala kraje svojega otroštva. Srečanje s sorodniki je bilo izjemno ganljivo, po več kot šestdesetih letih je lahko objela svoje nečake, s katerimi je vzdrževala stike s pismi. Od takrat se je vrnila še večkrat, a vedno le na obisk. Njen dom je postal in ostal rudarski kraj na ameriškem jugu. Umrla je leta 2000, stara štiriindevetdeset let. Pokopana je v Ratonu in čeprav je že vrsto let pokojna, sin John še vedno trdi, da je pekla najboljše buhteljne na svetu.

VIRI:

osebni arhiv avtorice prispevka.

<http://libertyellisfoundation.org/passenger>.

LITERATURA:

Drnovšek, Marjan: *Izseljevanje, »rak rana« slovenskega naroda : od misijonarja Friderika Barage do migracijske politike države Slovenije*. Ljubljana : Nova revija, 2010, 411 str.

Drnovšek, Marjan: *Usodna privlačnost Amerike : pričevanja izseljencev o prvih stikih z novim svetom*. Ljubljana : Nova revija, 1998, 390 str.

Janežič, Helena: *V obljubljeno deželo : Slovenke v ZDA*. Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 2016, 62 str.

Jesenko - Filipič, Bernarda: »Tiste dni je vse drlo v Ameriko ...«. V: *Vaščan*, letnik 42, št. 123, Poljane : Svet Krajevne skupnosti, 2016, str. 25–33.

Summary

Emigrant story from the Škofja Loka hills

The immigrant story of Marija Krek starts in 1905, in the village of Gorenje Brdo in the Poljane valley. Her relative, the author of the article, reconstructs the story with the aid of documents, letters and family photographs. Marija, known as Micka, left home at the age of fourteen with her mother, brother and sister and joined her father in the south of the United States of America. In the town of Yankee, she met her future husband, Ivan, who was born in Osp in Primorska, and gave birth to two children. She first returned home, together with her son and daughter-in-law, after 62 years and again met her relatives, with whom she had maintained contact through letters.

Podzemeljska favna hroščev v Kevdercu in Lubniški jami

Izvleček

Kevderc in Lubniška jama sta največja speleološka objekta na Lubniku. Dolžina rogov v Kevdercu je 360 m (globina 37 metrov), v Lubniški jami pa 60 m (globina 8 m). Jami sta bili v preteklosti povezani v enoten sistem, danes je prehod med njima zatrpan s podorom in zalit z jamsko sigo. Zlasti Kevderc se odlikuje po enkratni slepi jamski favni in je tipsko nahajališče kar štirih vrst hroščev. Tod so že vse od druge polovice 19. stoletja raziskovali številni tuji in domači naravoslovci. V prispevku so do sedaj še neobjavljeni rezultati avtorjevih dolgoletnih raziskav njune podzemeljske favne hroščev.

Ključne besede: Coleoptera, Carabidae, Trechinae, Cholevidae, jamska favna, Slovenija.

Abstract

Underground beetle fauna in Kevderc and Lubniška jama caves

Kevderc and Lubniška jama are the two largest speleological objects on Lubnik. The length of the tunnels in Kevderc is 360 m (depth 37 metres), and in Lubniška jama 60 m (depth 8 m). The caves were connected in the past into a uniform system but passage between them is today blocked with rubble and limestone sediment. Kevderc in particular is distinguished by an unique blind cave fauna and is a typical location for four species of beetle. Numerous foreign and local natural historians have researched here since the second half of the 19th century. The contribution contains as yet unpublished results of the author's many years of research of underground beetle fauna in these two caves.

Key words: Coleoptera, Carabidae, Trechinae, Cholevidae, cave fauna, Slovenia.

Uvod

Vrh 1025 metrov visokega Lubnika je iz triasnega apnenca. V tem zakraselem svetu školjkovitega apnenca se je izoblikovalo več jam in brezen. Najbolj znani jami tega področja sta prazgodovinski arheološki najdišči Kevderc in Lubniška jama. Izkopavanja so jasno potrdila bivanje poznoneolitskega človeka v Kevdercu in tudi sosednji Lubniški jami. Materialna kultura pripada samostojni etnični skupini, ki je konec mlajše kamene in v začetku bronaste dobe naseljevala Slovenijo. Vendar izkopani material kaže tudi nekaj vplivov od drugod (Leben, Arheološke jamske postojanke na Gorenjskem, 1975, in Kiauta, Leben, Sistematski opis jam v okolici Škofje Loke, 1975).

Jami sta že dolgo znani tudi turistom. Tako je že daljnega leta 1854 ob spremstvu lokalnih vodnikov in s svečo v roki Kevderc obiskal, se v njem izgubil in nato srečno našel izhod naš selški rojak Ivan Tušek (Berčič, Pred sto leti v lubniškem Kevdercu, 1956). Danes si jami spotoma ogleda marsikdo, ki je namenjen na vrh Lubnika.

Kevderc in Lubniška jama spadata med prve pri nas registrirane jame, saj v *Katastru jam* nosita zaporedni številki 3 in 4. Registriralo ju je Društvo za raziskovanje jam Ljubljana, in sicer že leta 1925; Ante Gaber, Alfonz Gspan, Matej Hafner in Roman Kenk so navedeni kot prijavitelji.

Tako kot druge jame v okolici Škofje Loke sta tudi ti dve lubniški jami vzbudili pozornost naravoslovcev že v drugi polovici 19. stoletja, torej že v klasični dobi odkrivanja slovenskega krasa. Biološke raziskave v drugi polovici 19. in zlasti na začetku 20. stoletja so prinesle odkritje posebne endemične jamske favne slepih hroščev, ki je ni mogoče najti nikjer drugje kot zgolj pod vrhom Lubnika.

Tu je s sodelavci začel sistematično raziskovati sredi 19. stoletja Ferdinand Josef Schmidt, utemeljitelj biospeleologije. Njegove prve ekskurzije v loške jame datirajo verjetno iz dobe eno ali dve desetletji po njegovem opisu prvega jamskega hrošča *Leptodirus hochenwarti*, ki je bil odkrit v Postojnski jami leta 1830, opisan pa dve leti kasneje. Leta 1859 je tako Schmidt v Kevdercu na Lubniku odkril novo vrsto *Orotrechus gobulipennis*. Leta 1911 je tu sledilo Gspanovo odkritje vrste *Anophthalmus alphonsi lubnicensis*, naslednje leto pa še odkritje vrst *Anophthalmus schmidti gspani* in *Aphaobius ljubnicensis* (Kiauta, Originalna nahajališča hroščev v jamah v okolici Škofje Loke, 1961). Kevderc je tako postal tipsko nahajališče kar štirih, takrat za znanost novih vrst.

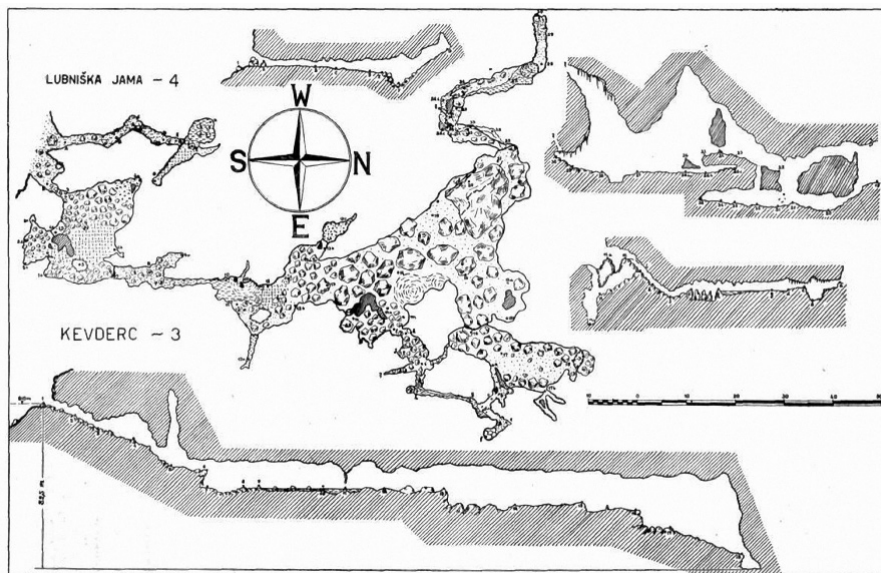
Prav presenetljivo odkritje dveh bližnjih, povsem različnih endemičnih favn slepih hroščev (tiste na vrhu Lubnika in tiste v bližnjih konglomeratnih jamah v okolici Škofje Loke), so glas o Loki, loških jamah in jamskih živalih, ki v njih žive, ponesle daleč po svetu.

Lega jam

Jami se nahajata na jugozahodnem pobočju Lubnika. Od poti, ki iz Gabrovega vodi proti vrhu Lubnika, se levo odcepi slabo vidna steza, ki nas popelje nad ostene. Po njem se do vhodov spustimo ob pomoči jeklenic, ki pa so slabo vzdrževane. Pod apniško steno se nekaj metrov narazen odpirata nizka vhoda v jami. WGS-84 koordinate jam so: E 14.2633°, N 46.1647°, kota vhoda pa 780 m. n. v.

Opis jam

V katastru jam (*Kataster jam*, 2017), kjer so navedeni osnovni podatki o slovenskih jamah, ima Kevderca na Lubniku, kot se jama uradno imenuje, katastrsko številko 3. Kot sinonimi so navedena naslednja imena: Kevderc, Lubniška jama in lubniški Kevderc. Dolžina jame znaša 360 m, globina pa 37 m. Nizek vhod vodi v padajočo prostrano vhodno dvorano, ki se v stopnjah nadaljuje in potem razširi ter razveja več sto metrov daleč proti severu. Lubniška jama ima katastrsko številko 4, nima sinonima, dolga je 60 in globoka 8 metrov. Vhod vodi v zavit rov, ki se za 2 m globoko stopnjo razširi v manjšo dvoranico z jezercem nakapane vode. Od tu se glavni rov še nadaljuje do podora in je močno zasigan. Jami sta bili v preteklosti povezani v enoten sistem, danes je prehod med njima zatrpan s podorom in zalit z jamsko sigo.

Načrt Kevderca in Lubniške jame – tloris in prerez.

(skica: Kiauta, Leben, Sistematski opis jam v okolici Škofje Loke, 1960)

V Kevdercu. (foto: Simon Primožič)

Za obiskovalca obeh jam sta od razpoložljivega gradiva še najbolj uporabna Kiauta – Lebnov načrt (Kiauta, Leben, Sistematski opis jam v okolici Škofje Loke, 1960) in Planinin opis jam (Planina, Jame in drugi kraški pojavi v okolici Škofje Loke, 1955): *Vsa jama (Kevderc) se vleče v smeri proti severozahodu in se konča v težko dostopnih razpokah 164 m od vhoda. V začetku so tla precej strmo nagnjena v notranjost jame in so pokrita z gruščem, kmalu pa se jamski prostor razširi v malo dvoranico, kjer so na levi strani sledovi podora. Tod so se skale odkrušile od stropa in sten in s tem zaprle pot v malo stranško jamo, katere vhod leži le nekaj metrov severozahodno od Kevderca. Ta manjša jama je dolga le 20 m. Kevderc se od podorne dvoranice nadaljuje navzdol čez navpični prag, visok 3 m, v ozko, a globoko razpoko, v kateri stoji na dnu tudi do pol metra globoka voda. Ta voda ni*

potok, ampak se po kapljicah zbira s stropa in sten in stoji. V lužah stoječe, a čiste vode so precej pogosti slepi jamski rački postranice – Niphargusi. Preko vode pridemo po bruncih, ki so položeni v vodo in tvorijo nekakšen most. Na drugi strani razpoke se nam odpre večji jamski prostor.

Tla so pokrita s skalami, ki so se odkrušile s stropa in so neredko že na debelo pokrite z apneno sigo. Siga se neprestano izloča iz vode, ki kaplja s stropa ali pa polzi po jamskih stenah. Tako se tvorijo tudi kapniki, ki pa ne predstavljajo največje znamenitosti Kevderca. Velike podorne skale, ki dosežejo prav znatne dimenzije, nam pričajo, da so se v geološki preteklosti odkrušile s stropa in je jama s tem izgubila svoj prvotni značaj vodnega rova. Večji potok ali celo reka je namreč topila in odnašala apnenec in s tem večala razpoke, nastale pri gubanju zemeljske skorje. Tako se je oblikovala prvotna jama. Sčasoma pa so bili jamski prostori tako obsežni, da so se začele večje skale krušiti s stropa in padati v vodo. Ker se je s tem jama mestoma zamašila, je pritekajoča voda odlagala prod, ki ga je prinesla s seboj s površja. Iz tega proda lahko sklepamo, od kod je voda pritekla. (Prim.: Kuščer, D.: Lubniška jama – nekdanji požiralnik,

Proteus 1945, l. VIII, str. 39!). Ta prod namreč ni iz triadnega školjkovitega apnenca kakor jamske stene in strop, ampak je iz permskega peščenjaka, rdečkastega kamna, ki ga najdemo onstran grape v okolici Breznice. Torej je moral nekdanji potok teči v jamo že takrat, ko te grape še ni bilo. Grapa pod jamskim vhodom pa se je zajedla nekako v sredi pliocena, ko se je vse gorovje dvigalo. Takrat je lubniški Kevderc ostal brez tekoče vode – kot suha jama –, v kateri je od tedaj le še kapljajoča voda odlagala sigo.

Kapljajoča voda, kakor tudi vsa deževnica, ki se izgubi v razpokah po Lubniku, ne priteče na dan v obliki majhnih studencev, kot je to navadno na drugih nekraških kameninah, in ne tvori potočkov, ki bi po površju odtekali v dolino. Zbira se po razpokah v osrčju gore in se preceja pod površjem po številnih razpokah globoko v dolino, kjer šele pride na dan v obliki večjih izvirov, ki imajo že takoj v začetku veliko vode. Take izvire najdemo v Soteski, kamor je odtok tudi najverjetnejši, saj v to smer pada Kevderc in so tudi skladi apnenca večinoma nagnjeni proti Soteski.

Biološke raziskave

Jami sta biološko dobro raziskani, saj so ju številni tako domači (Hafner, Sever, Gspan, Pretner, Broder, Drovenik, Kapla, Cej & Vrezec, Vrezec) kot tudi tuji (Miller, Staudacher, Springer, Stussiner, Knirsch, Grabowski, Kahlen, Egger, Mixanig, Etonti, Bognolo, Hicker, Ausmeier) raziskovalci preučevali že od druge polovice 19. stoletja. Ob začetku mojih večletnih raziskav me je zlasti zanimalo, ali so v jamah kljub več kot poldrugo stoletje izvajanem izlovu še vedno prisotne vse, nekoč tukaj najdene vrste.

Raziskave favne hroščev sem v Lubniški jami izvajal v letih 1986, 1987, 1989 in 1991, v Kevdercu pa v letih 1986, 1987, 1989, 1991, 2005, 2006, 2012, 2013 in 2014. Uporabljal sem metodo lova v pasti z vabo (trohneče meso) in tekočino za konzerviranje, ki je preprečevala razpad ulovljenih živali. Pasti sem po jamah razpostavil tako, da so bili primerno zastopani tako vhodni kot tudi notranji deli jam. Skoraj vse najdene živali so se ulovile v pasti. Iskanje pod kamni, na tleh in po stenah je bilo nagrajeno samo z redkimi posameznimi najdbami vrst, ki so tudi sicer najpogostejše v obeh jamah. Ulovljeni osebki so shranjeni v privatni zbirki avtorja (zbirka CBKS, Škofja Loka, Slovenija).

Od potencialnih 8 vrst hroščev sem v Lubniški jami našel 4: *Anophthalmus alphonsi ljubnicensis*, *Anophthalmus schmidti gspani*, *Laemostenus schreibersi* in *Aphaobius lubnicensis*; v Kevdercu pa 7 vrst: *Anophthalmus alphonsi ljubnicensis*, *Anophthalmus schmidti gspani*, *Anophthalmus bohiniensis nonveilleri*, *Laemostenus schreibersi*, *Sphaerobathyscia hoffmani*, *Aphaobius lubnicensis* in *Trechus croaticus*.

Anophthalmus alphonsi ljubnicensis. Naravna velikost: 5,5–7,0 milimetrov.

(foto: Miroslava Kofler)

***Anophthalmus alphonsi ljubnicensis* Müller 1915**

Lubniškega brezokca je v lubniškem Kevdercu že leta 1912 prvi odkril Alfonz Gspan, leta 1915 ga je opisal Müller. Je endemit apneniških jam Lubnika. To je tipična vrsta globokih špranj in razpok, od koder prihaja v večje, za človeka prehodne jamske prostore in rove. Nikoli je ne najdemo na površju, tudi ne v vhodnih delih jam, pač pa globoko v mokrih tleh, kjer so ustrezne mikroklimatske razmere; torej večna tema, visoka relativna zračna vlaga in vse leto stalna temperatura. Ta srednje velika vrsta (5,5–7,0 milimetrov) je odlično prilagojena življenju v razpokah. Ima krepko, močno razpotegnjeno telo, dolge tipalke in dolge, močne noge. Je transparentno rumenorjave barve in gosto poraščena z dolgimi, tankimi dlakami. Je slepa in v jamah Lubnika pogosta.

Ulov (Lubniška jama): 22. 8.–31. 8. 1987: 3 osebk; 7. 1.–29. 1. 1989: 1 osebek; 29. 1.–4. 2. 1989: 1 osebek; 24. 6.–27. 7. 1989: 1 osebek; 18. 1.–20. 4. 1991: 1 osebek.

Ulov (Kevderc): 11. 10.–30. 11. 1986: 6 osebkov; 22. 8.–31. 8. 1987: 2 osebk; 7. 1.–29. 1. 1989: 8 osebkov; 29. 1.–4. 2. 1989: 7 osebkov; 4. 2.–18. 2. 1989: 10 osebkov;

18. 2.–7. 3. 1989: 3 osebk; 24. 6.–26. 7. 1989: 5 osebkov; 18. 1.–20. 4. 1991: v velikem številu; 20. 4.–21. 7. 1991: v velikem številu; 21. 7.–5. 10. 1991: v velikem številu; 11. 11. 2005–22. 5. 2006: v velikem številu; 28. 3.–16. 11. 2012: 2 osebk; 16. 11. 2012–12. 6. 2013: v velikem številu; 12. 6.–1. 10. 2013: 10 osebkov; 1. 10. 2013–13. 3. 2014: 4 osebk; 13. 3.–26. 8. 2014: v velikem številu; 31. 5.–24. 11. 2016: 11 osebkov.

Vse nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

***Anophthalmus schmidti gspani* Reitter 1918**

Gspanovega brezokca je v Kevdercu že daljnega leta 1898 prvi našel J. Sever, vendar je bila nova podvrsta poimenovana po Alfonzu Gspanu, ki jo je tod ponovno našel leta 1912. Gspanov brezokec je velika (6,5–7,9 milimetrov), slepa vrsta. Telo je razpotegnjeno in robustno. Celotna žival je obarvana rumeno do rdečerjavo. Zgornja stran telesa je gladka, brez dlak. Tipalke so debele in dolge, noge pa dolge ter krepke. Močno sklerotiziran in rahlo pigmentiran zunanji skelet kaže na to, da živi razmeroma blizu zemeljske površine. Poseljuje predvsem razpoke in jame, ki ležijo plitvo v tleh. Pri nižjih zunanjih temperaturah (pomlad, jesen)

lahko potuje vse do zemeljske površine in se tod skriva, predvsem pod velikimi kamni, ki so globoko zakopani v tleh. Ima že popolnoma atrofirane oči, kar kaže na višjo stopnjo specializacije in na to, da imamo opraviti z zelo staro vrsto. Vrsta je v Kevdercu pogosta.

Ulov (Lubniška jama): 18. 1.-20. 4. 1991: 1 osebek; 21. 7.-5. 10. 1991: 1 osebek.

Ulov (Kevderc): 22. 8.-31. 8. 1987: 2 osebk; 7. 1.-29. 1. 1989: 2 osebk; 24. 6.-26. 7. 1989: 3 osebk; 18. 1.-20. 4. 1991: 14 osebk; 20. 4.-21. 7. 1991: 19 osebk; 21. 7.-5. 10. 1991: 10 osebk; 11. 11. 2005-22. 5. 2006: 14 osebk; 28. 3.-16. 11. 2012: 1 osebek; 16. 11. 2012-12. 6. 2013: 9 osebk; 12. 6.-1. 10. 2013: 14 osebk; 1. 10. 2013-13. 3. 2014: 17 osebk; 13. 3.-26. 8. 2014: 17 osebk; 31. 5.-24. 11. 2016: v velikem številu.

Vse nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

***Anophthalmus bohiniensis nonveilleri* Scheibel 1933**

Nonveillerjev brezokec je podvrsta bohinjskega brezokca, ki živi samo na Lubniku. Ta majhna, samo 4,3-4,7 milimetrov velika, drobna in brezoka - torej slepa - rumenorjavo obarvana podvrsta živi tudi izven jam. Najdemo jo v bukovem gozdu, na dnu globokih vrtač, ki so tik pod samim vrhom Lubnika. Najboljši čas lova so spomladanski (april, maj) in jesenski (oktober) meseci. Primerki se skrivajo v prsti in na spodnji strani kamnov, ki so zakopani globoko v tla. Vrsta je v Kevdercu redka.

Ulov (Lubniška jama): ulovljen ni bil noben osebek.

Ulov (Kevderc): 28. 3.-16. 11. 2012: 1 osebek; 16. 11. 2012-12. 6. 2013: 1 osebek; 13. 3.-26. 8. 2014: 1 osebek.

Vse nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

Anophthalmus bohiniensis nonveilleri. Naravna velikost: 4,3-4,7 milimetrov.
(foto: Miroslava Kofler)

Anophthalmus schmidti gspani.
Naravna velikost: 6,5-7,9 milimetrov. (foto: Miroslava Kofler)

Orotrechus globulipennis globulipennis. Naravna velikost: 4,1–4,7 milimetrov.
(foto: Miroslava Kofler)

Laemostenus schreibersi. Naravna velikost: 12,4–15 mm.
(foto: Miroslava Kofler)

Orotrechus globulipennis globulipennis **Schaum 1860**

Vrsta živi tudi izven jam. Na Lubniku jo najdemo v bukovem gozdu, na dnu globokih vrtač. Najboljši čas lova so spomladanski (april, maj) in jesenski (oktober) meseci. Primerki se skrivajo v prsti in na spodnji strani kamnov, ki so zakopani globoko v tla. Vrsta je slovenski endemit in je omejena na področje okrog Škofje Loke, Železnikov in Bohinja. Vrsta je slepa, rjave do rumenorjave barve in velika okrog 4 milimetre. V obeh jamah je zelo redka.

Ulov (Lubniška jama): ulovljen ni bil noben osebek.
Ulov (Kevderc): ulovljen ni bil noben osebek.

Laemostenus schreibersi Küster 1846

Veliki jamski brzec je zemeljska in jamska vrsta v Alpah in na dinarskem krasu. Poseljuje južni del Vzhodnih Alp, in sicer severno Italijo, avstrijsko Koroško, Slovenijo, Hrvaško in avstrijsko Štajersko. V Sloveniji jo najdemo na Gorenjskem, Štajerskem in Primorskem. V velikem številu je prisotna v jamah v okolici Škofje Loke, Selški in Poljanski dolini; na Ratitovcu, Dražgoški gori in Soriški planini ni pogosta. Živi v jamah in jamam podobnih votlinah naravnega in umetnega izvora, najdemo jo tudi v gozdovih pod globoko zakopanimi kamni. Velika je 12,4–15 milimetrov. Je temnorjave ali rdečerjave barve. Ni slepa, ima pa že delno zakrnele oči. V obeh jamah je zelo pogosta.

Ulov (Lubniška jama): 22. 8.–31. 8. 1986: 15 osebkov; 18. 2.–7. 3. 1989: 1 osebek; 24. 6.–26. 7. 1989: 1 osebek; 21. 7.–5. 10. 1991: 1 osebek.

Ulov (Kevderc): 11. 10.–30. 11. 1986: 1 osebek; 4. 2.–18. 2. 1989: 1 osebek; 24. 6.–26. 7. 1989: 10 osebkov; 18. 1.–20. 4. 1991: v velikem številu; 20. 4.–21. 7. 1991: v velikem številu; 21. 7.–5. 10. 1991: 17 osebkov; 11. 11. 2005–22. 5. 2006: v velikem številu; 28. 3.–16. 11. 2012: 18 osebkov; 16. 11. 2012–12. 6. 2013: v velikem številu; 12. 6.–1. 10. 2013: v velikem številu; 1. 10. 2013–13. 3. 2014: v velikem številu; 13. 3.–26. 8. 2014:

v velikem številu; 31. 5.–24. 11. 2016: v velikem številu.
Vse nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

***Trechus croaticus* Dejean 1831**

Vrsta živi tudi izven jam. Najdemo jo v gozdovih spomladi in jeseni pod globoko v tla zakopanimi kamni. Ni samo na Škofjeloškem, ampak tudi drugod po Sloveniji in seže v Italijo, na Hrvaško ter v Bosno in Hercegovino. Ima temnorjave ali skoraj črne, bleščeče pokrovke. Glava, vratni ščitek, noge in kratke tipalke so rdečerjavi. Ima delno zakrnele oči, vendar ni slepa. Velika je 3,9–4,4 milimetrov. Vrsta je izven jam pogosta, v jamah pa jo lahko najdemo le v vhodnih delih.

Ulov (Lubniška jama): ulovljen ni bil noben osebek.

Ulov (Kevderc): 11. 11. 2005–22. 5. 2006: 1 osebek.

Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

Trechus croaticus. Naravna velikost: 3,9–4,4 milimetrov.
(foto: Miroslava Kofler)

***Aphaobius lubnicensis* Müller 1914**

Lubniškega krogličarja je leta 1912 v Kevdercu odkril Alfonz Gspan, dve leti kasneje ga je opisal Müller. Vrsta je endemit jam na Lubniku. Uvrščamo ga med katopide (*Catopidae*). Prehranjuje se z mrhovino. Ima močno dlakavo, ovalno oblikovano telo, zelo dolge tipalke ter zelo dolge in vitke noge, saj je specializiran za življenje v jamah. Je rjavordeče barve. Vrsta je srednje velika: 2,92–3,18 milimetra. Samice so večje od samcev. Vrsta je slepa in v obeh jamah zelo pogosta.

Ulov (Lubniška jama): 22. 8.–31. 8. 1987: 13 osebkov; 7. 1.–29. 1. 1989: 5 osebkov; 24. 6.–26. 7. 1989: v velikem številu; 18. 1.–20. 4. 1991: 16 osebkov; 20. 4.–21. 7. 1991: v velikem številu; 21. 7.–5. 10. 1991: 16 osebkov.

Ulov (Kevderc): 22. 8.–31. 8. 1987: v velikem številu; 11. 10.–30. 11. 1986: v velikem številu; 7. 1.–29. 1. 1989: v velikem številu; 29. 1.–4. 2. 1989: v velikem številu; 4. 2.–18. 2. 1989: v velikem številu; 18. 2.–7. 3. 1989: v velikem številu; 24. 6.–26. 7. 1989: v velikem številu; 18. 1.–20. 4. 1991: v velikem številu; 20. 4.–21. 7. 1991: v velikem številu; 21. 7.–5. 10. 1991: 16 osebkov; 21. 7.–5. 10. 1991: v velikem številu; 11. 11. 2005–22. 5. 2006: v velikem številu; 28. 3.–16. 11. 2012: 15 osebkov; 16. 11. 2012–12. 6. 2013: v velikem številu; 12. 6.–1. 10. 2013: 13 osebkov; 1. 10. 2013–13. 3. 2014: v velikem številu; 13. 3.–26. 8. 2014: v velikem

Aphaobius lubnicensis. Naravna velikost: 2,92–3,18 milimetrov.
(foto: Miroslava Kofler)

Sphaerobathyscia hoffmani.

Naravna velikost: 1,2–1,3 milimetrov. (foto: Miroslava Kofler)

številu; 31. 5.–24. 11. 2016: v velikem številu. Vse nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

***Sphaerobathyscia hoffmani* Motschoulsky 1856**

Hoffmannova krogličarka je slovenski endemit. Ta naš jamski mrharček je bil opisan iz jam v okolici Škofje Loke. Kasneje so vrsto našli še na območju Julijskih Alp, Trnovskega gozda, Zasavja in Šebrelj. Pogosta je v opuščenih rudniških rovih v okolici Škofje Loke, redka pa v jamah Soriške planine. Hoffmannova krogličarka ni prava jamska žival, saj živi tudi izven jam, v prsti in pod kamni. Je rdečerjave barve, velika samo 1,3 milimetra in povsem brezoka,

torej slepa. V Lubniški jami je nisem našel, v Kevdercu pa ni pogosta.

Ulov (Lubniška jama): ulovljen ni bil noben osebek.

Ulov (Kevderc): 24. 6.–26. 7. 1989: 3 osebk; 20. 4.–21. 7. 1991: 3 osebk; 21. 7.–5. 10. 1991: 2 osebk; 28. 3.–16. 11. 2012: 12 osebkov; 12. 6.–1. 10. 2013: 3 osebk.

Vse nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

Ugotovitve

Lubniške jame imajo pestro podzemeljsko favno hroščev, ki se razlikuje od favne hroščev bližnje okolice, zato so bile v preteklosti predmet zanimanja številnih domačih in tujih entomologov. Čeprav v Kevderc, Lubniško jamo in druge jame (Mavžarjeva jama, Brezno na Malem Lubniku) Lubnika prihajajo številni raziskovalci in zbiratelji hroščev iz vse Evrope že več kot sto let, ni videti, da bi to posebej prizadelo njihovo favno. Očitno imajo jame na Lubniku dovolj široko zaledje, ki zlahka pokrije vsakoletni odlov. Na osnovi dolgoletnih sistematičnih raziskav favne hroščev v Kevdercu in Lubniški jami lahko trdim, da so tu populacije hroščev stabilne. Raziskave so potrdile prisotnost vseh vrst, ki jih tu poznamo iz literature (*Anophthalmus alphonsi ljubnicensis* Müller, 1915, *Anophthalmus schmidti gspani* Reitter 1918, *Anophthalmus bohiniensis nonweileri* Scheibel, 1933, *Laemostenus schreibersi* Küster, 1846, *Trechus croaticus* Dejean, 1831, *Aphaobius ljubnicensis* Müller, 1914 in *Sphaerobathyscia hoffmani* Motschoulsky, 1856), z izjemo vrste *Orotrechus globulipennis globulipennis* Schaum, 1860, ki pa sem jo večkrat ulovil izven jam v gozdovih Lubnika, kjer se skriva pod globoko v tla zakopanimi kamni. Zastopane so torej tako tipično jamske kot tudi zemeljske vrste.

LITERATURA:

- Berčič, Branko: Pred sto leti v lubniškem Kevdercu. V: *Loški razgledi* 3, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1956, str. 276–278.
- Bognolo, Marco; Vailati, Dante: Revision of the genus *Aphaobius* Abeille de Perrin, 1878 (*Coleoptera, Cholevidae, Leptodirinae*). V: *Scopolia : glasilo Prirodoslovnega muzeja Slovenije* 68, Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2010, str. 44–46.
- Daffner, Hermann: Die Arten und Rassen der *Anophthalmus schmidti und – Mariae Gruppe* (*Coleoptera: Carabidae: Trechinae*). V: *Acta entomologica slovenica* 6, št. 2, Ljubljana : Slovensko entomološko društvo Štefana Michielija in Prirodoslovni muzej Slovenije, 1998, str. 99–128.
- Daffner, Hermann: Revision der anophthalmus Arten und Rassen mit lang und dicht behaarter Körperoberseite. V: *Mitteilungen der Münchner Entomologischen Gesellschaft* 86, München : Verlag Dr. Friedrich Pfeil, 1996, str. 33–78.
- Kataster jam*. Ljubljana : Jamarska zveza Slovenije, 2017.
- Kiauta, Boštjan: Originalna nahajališča hroščev v jamah v okolici Škofje Loke. V: *Loški razgledi* 8, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1961, str. 183–184.
- Kiauta, Boštjan; Leben, France: Sistematski opis jam v okolici Škofje Loke. V: *Loški razgledi* 7, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1960, str. 157–178.
- Kofler, Bojan: Prispevek k poznavanju razširjenosti in pogostosti Alfonzovega slepega brzca (*Anophthalmus alphonsi*), (*Coleoptera: Carabidae: Trechinae*). V: *Acta entomologica slovenica* 10, št. 1, Ljubljana: Slovensko entomološko društvo Štefana Michielija in Prirodoslovni muzej Slovenije, 2002, str. 35–41.
- Leben, France: Arheološke jamske postaje na Gorenjskem. V: *Naše jame : glasilo Društva za raziskovanje jam Slovenije* 17, Ljubljana : Jamarska zveza Slovenije, 1975, str. 85–99.
- Planina, Tomaž: Jame in drugi kraški pojavi v okolici Škofje Loke. V: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 164–171.

Zusammenfassung

Die unterirdische Käferfauna in den Höhlen Kevderc und Lubniška jama

Kevderc und Lubniška jama sind die größten speleologischen Objekte auf Lubnik. Die Länge der Höhlengänge in Kvederc beträgt 360m (die Tiefe 37m), in Lubniška jama 60m (die Tiefe 8m). Die Höhlen waren in Vergangenheit zwar zu einem einheitlichen System verbunden, heute ist aber der Übergang zwischen ihnen mit dem Erdsturz ausgestopft und mit der Höhlensinter begossen.

*Noch besonders Kevderc ist bekannt für seine einmalige blinde Fauna und stellt einen Typfundort von sogar vier Käferarten (*Orotrechus globulipennis globulipennis* Schaum, 1860, *Anophthalmus alphonsi ljubnicensis* Müller, 1915, *Anophthalmus schmidti gspani* Reitter, 1918 in *Aphaobius ljubnicensis* Müller, 1914).*

Seit der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts machten da viele heimische und fremde

Naturwissenschaftler ihre Forschungsarbeiten. Obwohl hierher schon mehr als 100 Jahre lang viele Forscher und Käfersammler aus ganz Europa kommen, gibt es keine Merkmale, dass das der Fauna irgendwie schädigen würde. Offensichtlich haben die Höhlen auf Lubnik einen genug weiten Rückhalt von Spalten und Ritzen, die das alljährliche Fangen leicht decken.

*Langjährige, systematische Forschungen in beiden Höhlen wiesen auf eine stabile Käferpopulation auf diesem Gebiet. Es wurde die Anwesenheit aller in der Literatur erwähnten Arten bestätigt. (*Anophthalmus alphonsi ljubnicensis* Müller, 1915, *Anophthalmus schmidti gspani* Reitter, 1918, *Anophthalmus bohiniensis nonveilleri* Scheibel, 1933, *Laemostenus schreibersi* Küster, 1846, *Trechus croaticus* Dejean, 1831, *Aphaobius ljubnicensis* Müller, 1914 und *Sphaerobathyscia hoffmanni* Motschoulsky, 1856), mit Ausnahme *Orotrechus globulipennis globulipennis* Schaum, 1860, die der Autor mehrmals außer Höhlen in den Wäldern von Lubnik gefangen hatte, wo sie sich unter den tief in den Boden gegrabenen Steinen versteckt.*

Cinabarit pri Svetem Tomažu ponovno odkrit po 160 letih

Izveček

Sredi 19. stoletja je geolog slovenskih korenin Marko Vincenc Lipold našel kos kamnine, ki je bil oruden z živosrebrovo rudo (samorodno živo srebro in cinabarit) v kremenovi žili. Najdišče tega primerka je bilo v okolici Svetega Tomaža, severno od Lubnika, blizu Škofje Loke. Več kot stoletje in pol je bil to edini primerek, ki so ga raziskovalci omenjali, nihče pa ni našel in potrdil Lipoldovega najdišča. V letih 2015 in 2016 smo izvedli vrsto sistematičnih terenskih pregledov in pomladi 2016 odkrili dve najdišči. Obe sta vsebovali kristale cinabarita v kremenovi žili in s tem smo lahko z gotovostjo potrdili in razrešili Lipoldovo mineraloško uganko.

Ključne besede: cinabarit, živosrebrova ruda, Marko Vincenc Lipold, Sveti Tomaž nad Škofjo Loko, minerali.

Abstract

Cinnabar from Sveti Tomaž, found again after 160 years

In the middle of 19th century, the Austro-Hungarian geologist of Slovenian descent, Marko Vincenc Lipold, found a small piece of mercury ore (with mercury and cinnabar crystals) embedded in a quartz vein. This mysterious find was located near the village of Sveti Tomaž beneath Lubnik hill, north-west of Škofja Loka. Lipold's mystery cinnabar was mentioned and cited for a century and half but no new finds were documented. In 2015 and 2016 we carried out a systematic search in the surroundings of Sveti Tomaž. In the spring of 2016 we located two sites with cinnabar crystals and finally ended Lipold's enigmatic mineralogical riddle.

Key words: cinnabar, mercury ore, Marko Vincenc Lipold, Sveti Tomaž nad Škofjo Loko, minerals.

Uvod

Zelo raznolika geološka zgradba slovenskega ozemlja je dokaj dobro raziskana, a še vedno se med vsem že znanim najdejo sive lise, ki jih skušamo zapolniti; podobno velja tudi za nekatere geološke podatke in zapise, ki že več kot stoletje niso bili dovolj pojasnjeni. Omenimo eno od teh skrivnosti: »skrivnost« z vprašanjem – Ali je Marko Vincenc Lipold res odkril cinabarit pri Svetem Tomažu? To vprašanje je avtorja tega zapisa preganjalo vrsto let in končno smo v preteklem letu dokumentirali in potrdili resničnost Lipoldovih navedb. Cinabarit nad dolino Selške Sore je bil končno odkrit.

Lipoldov zapis

Z ustanovitvijo geološkega zavoda na Dunaju (konec leta 1849) se je začelo novo obdobje geoloških raziskovanj slovenskega ozemlja. Pri tem je sodeloval tudi Marko Vincenc Lipold (1816–1883), takrat že uveljavljen in priznan geolog slovenskega rodu. Kot izkušenemu terenskemu geologu, ki je poznal tudi rudarstvo in mineralogijo, mu je bilo zaupano kartiranje nekaterih ozemelj na takratnem Kranjskem. O svojem delu pod okriljem dunajskega geološkega zavoda je pogosto poročal v letnih poročilih, na sestankih in predavanjih.

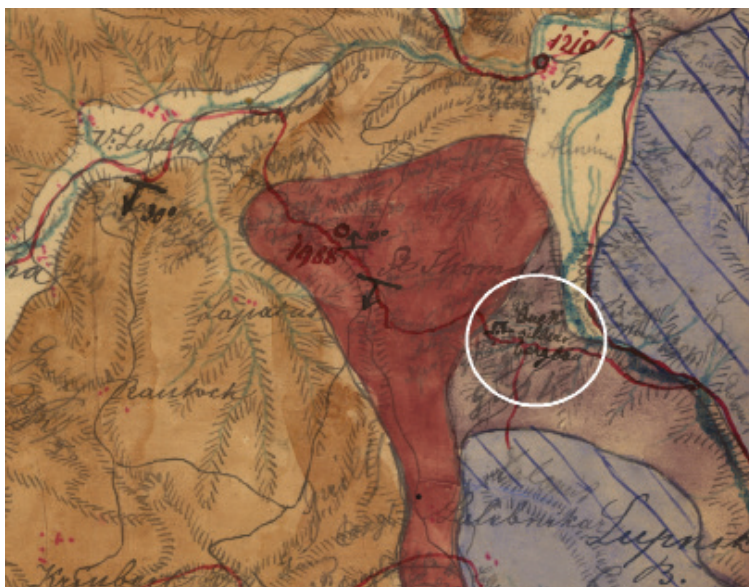
V enem izmed letnih poročil, v reviji zavoda *Jahrbuch der Kaiserlich Königlich Geologischen Reichsanstalt*, je 20. decembra 1853 poročal o najdiščih bakrovih in živosrebrovih rud v okolici Škofje Loke (nemško Laak in Oberkrain).¹ Med drugimi je zapisal, da je pri Svetem Tomažu pod Lubnikom našel košček kamnine (apnenca) z žilo kremenca.

Najdišče naj bi bilo po Lipoldu »eno uro severozahodno« od Škofje Loke. Na koncu zapisa še poudari, da bi bilo dobro, če bi za to najdišče ustanovili družbo, ki bi izvedla bolj temeljite raziskave. Prav slednje Lipoldove besede lahko iz prve roke preverimo na njegovi rokopisni karti, ki je nastala približno ob istem času. Na njej je Lipold² z roko natančno narisal najdbo omenjenega kosa s cinabaritom in že znak za rudnik, in sicer kot »*Quek silber bergbau*«.

Herr Lipold wies ferner eine ihm zugekommene Erzstufe von in Quarz eingeprengtem Zinnober und gediegen Quecksilber vor, welche von einem angeblich in Kalkstein auftretenden Quarzgänge am Labnik (heil. Thomas), eine Stunde nordwestlich von Laak in Oberkrain herrührt. Zur Untersuchung dieses neuen Erzvorkommens hat sich bereits eine Gewerkschaft gebildet.

Prvi zapis Marka Vincenca Lipolda iz leta 1853 o najdbi kosa kamnine z živosrebrovo rudo.
(vir: *Jahrbuch der Kaiserlich Königlich Geologischen Reichsanstalt*. 1853, str. 864)

- 1 Lipold, Vorkommen des Kupfers und Quecksilbers bei Laak, 1853, str. 864.
- 2 Rokopisno geološko karto v digitalni obliki hrani knjižnica Geološkega zavoda Slovenije, Ljubljana.

Rokopisna geološka karta, ki jo je izdelal Marko Vincenc Lipold, prikazuje najdišče živosrebrve rude. Na mestu najdbe je Lipold vrisal celo že rudnik, kjer naj bi iskali živo srebro (obkroženo). Digitalno verzijo rokopisne karte hrani knjižnica Geološkega zavoda Slovenije.

Nekaj let po Lipoldovi prvi objavi o najdišču živosrebrve rude pri Škofji Loki (v letu 1857) je o tem poročal tudi dnevni časopis *Laibacher Zeitung* (28. 5. 1857), ki se je opiral na drugo Lipoldovo poročilo o geološkem kartiranju zgornjega dela Kranjske.

V tem poročilu je Lipold podal glavni pregled geološke sestave ozemlja, ki ga je kartiral, in med drugimi ponovno omenjal najdišči živosrebrve rude s Svetega Tomaža in Svetega Ožbolta v dolini Hrastnice. Ob tem moramo poudariti, da naj bi se, kot piše Lipold, živosrebrova ruda nahajala v karbonskih in spodnjetrojaskih kamninah.

Herr Lipold wies ferner eine ihm zugekommene Erzstufe von in Quarz eingesprengtem Stinnober und gediegenem Quecksilber vor, welche von einem angeblich in Kalkstein auftretenden Quarz gange am Lobnik (vl. Thomas), eine Stunde nordwestlich von Laak in Oberkrain, herrührt. Zur Untersuchung dieses neuen Erzvorkommens hat sich bereits eine Gewerkschaft gebildet.

In den Gailthaler Schichten findet man im Oberkrain verschiedene Erze, und zwar: Quecksilbererze, Kupfererze, Bleierze, Zinkerze und Eisenerze, Mangauerze, Antimonerze. Die berühmte Quecksilbererzlagstätte von Idrja gehört diesen Schichten an, in welchen sie ein Stockwerk bildet. In Knappousse trat in dem dortigen Bleierzgang in der Teufe ebenfalls Quecksilber auf. Endlich fand man Quecksilbererze bei St. Oswald im Hrastranzgraben und nächst St. Thomas bei Laak, wo dieselben Nester zwischen den Gailthaler und Werfener Schichten bilden. — Bleierze werden zu Knappousse bei Zayer auf einem Gange in den Gailthaler Schichten bergmännisch ausgebeutet, und kommen in denselben Schichten bei Kraxen und Kirchstädten, und zu Kamniza und Zirkoushe

Nekaj drugih zapisov, ki so povzemali Lipoldove prve navedbe o pojavu samorodnega živega srebra in cinabarita. Zgoraj je zapis iz časopisa *Laibacher Zeitung*, spodaj pa Lipoldov zapis k njegovim geološkim raziskovanjem iz leta 1856, ko je izdeloval geološko karto škofjeloške okolice.

Šele leta 1910, ko je bilo izvedeno novo geološko kartiranje škofjeloškega ozemlja, se ponovno pojavijo zapisi o Lipoldovi najdbi cinobra in živega srebra. V tolmaču k geološki karti ozemlja Škofje Loke in Idrije,³ ki ga je napisal Franz Kossmat, zasledimo zapis: »... *das Vorkommen von Zinnober und Quecksilber zusammen mit Quarz bei St. Thomas, NW von Bischoflack; ...*«, ob tem pa Kossmat piše, da se ruda verjetno pojavlja v karbonskih skrilavih glinavcih in permskih peščenjakih. Očitno pa Kossmat ni našel nobenega novega primerka rude, zato je zgolj citiral Lipolda. Podobno se je na podatke Lipolda in Kossmata opiral tudi slovenski mineralog Karl Hinterlechner, ko je pisal o antimonovih rudah Avstrije, Madžarske in Kranjske, omenjal pa je tudi najdišča živosrebrovih rud v okolici Škofje Loke.⁴

Po 2. svetovni vojni je geološke raziskave prevzel Geološki zavod Slovenije in nadaljeval nekatere raziskave mineralnih surovin, tudi živosrebrovih rudišč. Med prvimi poročili o pojavih rud v Sloveniji je zapis Danila Jelenca,⁵ ki omenja cinabarit pri Svetem Tomažu blizu Škofje Loke in orudjenje veže na peščenjake spodnjetrojanske starosti (werfenski peščenjaki). Še bolj intenzivno so geologi raziskovali okolico Svetega Tomaža zaradi pojavov uranovih mineralov. Tako so temeljito preiskali okolico Škofje Loke, kjer pa omenjajo le sekundarne uranove minerale in sulfidne minerale iz sivega peščenjaka,⁶ kjer so zaznali radioaktivne anomalije.

Zadnji raziskovalec, ki je pisal in raziskoval okolico Svetega Tomaža, je bil Ivan Mlakar, sicer idrijski geolog z izjemnim geološkim znanjem. Mlakar v enem izmed svojih člankov⁷ citira prej omenjena Lipolda in Kossmata. Najbolj pomenljiv pa je naslednji odstavek: »Menimo, da je kos cinabaritne rude z območja Sv. Tomaža. Hrib Lubnik omenjajo le zaradi boljše prostorske orientacije. Podatek o apnencu kot prikamnini se nam zdi nezanesljiv, saj je kos najbrž našel domačin. Živosrebroma ruda je skoraj gotovo iz paleozojskih klastitov, vendar o njej kasneje ne poroča nihče več.« Prav slednje besede potrjujejo in poglobljajo skrivnostno najdišče živosrebrovih mineralov pri Svetem Tomažu.

Geologija okolice Svetega Tomaža in cinabarit v Sloveniji

Ob iskanju Lipoldovega najdišča živosrebrove rude je bilo treba najprej raziskati geološko zgradbo širše okolice in hkrati proučiti načine pojavljanja cinabarita in nekaterih spremljajočih mineralov iz drugih, podobnih in večjih najdišč v Sloveniji.

3 Kossmat, *Erläuterungen zur Geologischen Karte der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder der Österr.-Ungar. Monarchie*, str. 70.

4 Hinterlechner, *Ueber die alpinen Antimonitvorkommen ...*, str. 390–391.

5 Jelenc, *O raziskovanju mineralnih surovin v LR Sloveniji*, str. 11–35.

6 Omaljev, *Prospekcija radioaktivnih kamnina v Sloveniji*, str. 176.

7 Mlakar, *Grödenska formacija v okolici Škofje Loke*, str. 12.

Prve geološke karte so izdelovali geologi avstrijskega (avstro-ogrskega) geološkega zavoda na Dunaju. Prav Marko Vincenc Lipold je izdelal rokopišno geološko karto okolice Škofje Loke, ki je za današnje čase precej enostavna, a z zgodovinskega stališča zelo dobrodošla. Kasnejša geološka karta škofjeloške okolice je bila bolj natančna, podobno kot *Osnovna geološka karta Jugoslavije*.

Za naše raziskave in terenske ogledе smo izkoristili zelo natančno in nazorno geološko karto Ivana Mlakarja,⁸ ki prikazuje ozemlje med Zalubnikarjem, Praprotnim in Zgornjo Lušo. Večji del ozemlja gradijo paleozojske klastične kamnine, med katerimi so peščenjaki in glinavci najbolj razširjeni. Nekoliko mlajši so le triasni apnenci in dolomiti, ki jih na skrajni vzhodni strani ozemlja, med Zalubnikarjem in Praprotnim, »odreže« Zalubnikarjev prelom. Ta prelom je lepo opazen, če krenemo ob levem pritoku potoka Grajšak in prečimo veliko steno, kjer potok tvori globljo grapo, polno kamnitih blokov. Ob prelomu pridemo iz triasnih kamnin na bolj mehke in temnejše paleozojske glinavce in peščenjake.

Za iskanje Lipoldovega najdišča cinabarita je bilo koristno proučiti tudi pojave živosrebrovih rud drugod v Sloveniji. Te se večinoma pojavljajo v »pasovih«, ki potekajo od Posavskih gub proti zahodu. Tako so znana najdišča živosrebrovih rud v okolici Litije (rudnik Sitarjevec), krajev Marija Reka, Knapovže⁹ in nekaterih drugih. Seveda pa so glavna najdišča živosrebrovih rud v Idriji, pri Sveti Ani v Podljubelju (Šentanski rudnik) ter nekateri manjši pojavi rud v Karavankah.¹⁰ Prvi pojavi živosrebrnih rud v Posavskih gubah so vezani na paleozojske plasti, medtem ko so idrijska in karavanška rudna telesa pojavljajo tudi v mlajših mezozojskih kamninah. Glede na geološko zgradbo okolice Svetega Tomaža in vzporednicami s pasovi živosrebrnih rud Posavskih gub smo predvidevali, da so te verjetno prisotne zgolj v paleozojskih kamninah (karbonski in permski glinavci, peščenjaki in konglomerati).

Živosrebrove rude se lahko pojavljajo kot samorodno živo srebro, običajno v manjših kapljicah na površini sveže prelomljenih kamnin. Druge oblike pa so kristali cinabarita (HgS, trigonalna kristalizacija) in metacinabarita (HgS, kubična kristalizacija) z enako kemično sestavo, toda različno kristalizacijo.¹¹ Oba minerala se lahko pojavljata v nekaj milimetrov velikih kristalih, kjer so cinabaritovi kristali živo rdeče do škrlatno rdeče barve, medtem ko so metacinarabitni kristali temno sive do črne barve. Ob omenjenih živosrebrovih mineralih se pojavljajo tudi spremljajoči minerali, kot so pirit, siderit, sfalerit, galenit, barit, kremen in nekateri drugi.

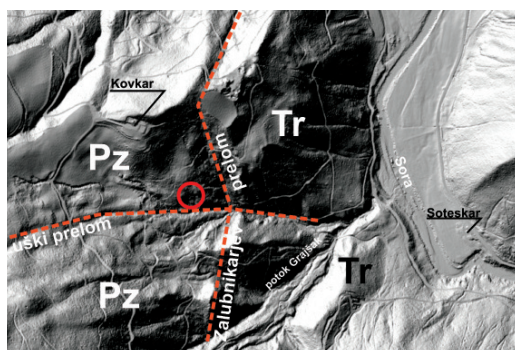
8 Mlakar, Grödenska formacija v okolici Škofje Loke, str. 10.

9 Herlec & Jeršek, Minerali rudišča Knapovže, str. 66–67.

10 Jeršek, Mineralna bogastva Slovenije.

11 Vidrih & Mikuž, *Minerali na Slovenskem*, str. 94.

Ponovno odkritje cinabarita pri Svetem Tomažu

Poenostavljen prikaz nekaterih geoloških elementov in bližnje okolice najdišč (obkroženo), ki smo jih odkrili. Okrajšave: Pz – paleozojske kamnine, Tr – kamnine triasa. Prelomi med seboj ločijo različne kamnine. (prirejeno po Mlakar, Grödenska formacija v okolici Škofje Loke, 2002)

Manjši potok, jugovzhodno od domačije Kovkar, kjer smo našli prve primerke kremenovih žil s kristali cinabarita. (foto: Matija Križnar)

Na osnovi Lipoldovih in nekaterih drugih podatkih smo v letih 2015 in 2016 opravili terenske ogledne med Praprotnim in Lubnikom. Pri tem smo se osredinili le na paleozojske kamnine. Še natančneje smo pregledovali kose peščenjakov in konglomeratov ter pri tem iskali tudi kremenove žile, ki naj bi vsebovale živosrebrove rude, cinabarit in samorodno živo srebro.

Ob pregledovanju terena (spomladi 2016) smo jugovzhodno od kmetije Kovkar v manjšem potoku našli prve primerke kremenovih žil, v katerih smo opazili rdečkaste oprhe cinabaričnih kristalov.

V večjem primerku kremenove žile smo zasledili tudi milimetrskale kristale cinabarita. Kamnina, v kateri smo našli kremenove žile, je siv oziroma sivo-zelen kremenov (litični) peščenjak, ki je verjetno srednjepermske starosti, kar sodimo po položaju na geološki karti Ivana Mlakarja. Nadaljnje prečesavanje terena je odkrilo še drugo najdišče cinabaritovih kristalov, ki je ležalo nekoliko višje od prvega. Našli smo večji kos peščenjaka s tanko kremenovo žilo, ki je vsebovala še več manjših nakopičenj cinabaritovih kristalov.

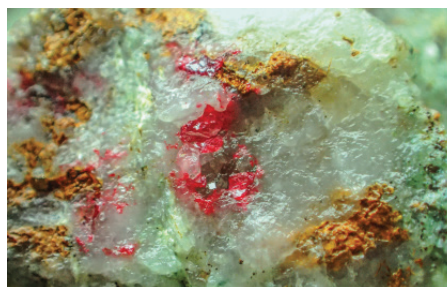
Na obeh najdiščih pri Svetem Tomažu je kristalizacija cinabarita vežana izključno na kremenove žile, kjer se pojavlja v praznih votlinah masivnega kremenca, medtem ko ga med kremenovimi kristali nismo našli. Ponekod cinabarit tvori celo večje leče, ki so najbolj vidne na izprani površini kremenovih žil.

Naravno izlužena leča cinabarita v kremenovi žili. (foto: Matija Križnar)

Kos kremenovega peščenjaka s pol centimetra debelo kremenovo žilo, ki je vsebovala gnezda cinabaritovih kristalov. (foto: Matija Križnar)

Cinabarit se v kremenovih žilah nahaja v obliki prevlek, oprhov ali zapolnjuje manjše votlinice v masivnem kremenu. Cinabaritovi kristali na slikah so veliki približno 3 milimetre. (foto: Matija Križnar)

Poleg cinabaritovih kristalov smo na površini bolj glinenega dela kamnine našli tudi več kristalov pirita, velikih do 3 milimetre. Pirit se pojavlja v obliki kock in dodekaedrov. Ponekod so piritni kristali že limonitizirani in zato na površini opazimo rjavkaste odtenke. Pod mikroskopom smo zasledili tudi temnejše prevleke in oprhe, ki bi jih lahko tvoril metacinabarit, a so za potrditev potrebne dodatne raziskave. Podobno še vedno ne moremo potrditi prisotnosti samorodnega živega srebra, ki bi se lahko nahajal tudi v skrilavih glinavcih v bližini omejenih najdišč cinabaritovih kristalov. Z najdbo cinabaritovih kristalov smo potrdili pristnost in natančno najdišče, ki ga je prvi ter edini našel in tudi opisal Marko Vincenc Lipold.

Ob cinabarithu smo v kremenovih žilah in tudi na površini peščenjakov odkrili nekaj milimetrov velike kristale pirita.

(foto: Matija Križnar)

Pri najdbi in potrditvi Lipoldovih navedb o pojavu cinabarita lahko povežemo živosrebrno orudenje pri Svetem Tomažu s podobnimi rudišči, kot so Knapovže v dolini Ločnice in tudi s pojavom drugega Lipoldovega najdišča pri Svetem Ožboltu v dolini Hrastnice.¹² V Knapovžah se cinabarit pojavlja v kremenovih žilah in žilicah v karbonskih peščenjakih, konglomeratih in glinavcih. Poleg njega so prisotni tudi samorodno živo srebro in pirit ter nekateri drugi minerali. Za razliko od Knapovž pa pri Svetem Tomažu orudenje ni bilo tako močno, saj ni nikjer najden galenit, ki so ga v Knapovžah intenzivno izkoriščali. Med rudišči v

¹² Lipold, Bericht über die geologischen Aufnahmen in Ober-Krain, str. 211.

pasu Posavskih gub lahko povezavo s Svetim Tomažem iščemo tudi v rudiščih Sitarjevec in Marija Reka pri Hrastniku. V Sitarjevcu se podobno pojavlja cinabarit, a le ponekod v večjih količinah, medtem ko je cinabarit glavni rudni mineral v Mariji Reki.

Zaključek

Kljub zelo temeljitemu geološkemu raziskovanju in poznavanju ozemlja geologom dalj časa ni uspelo odkriti in potrditi najdbe cinabarita pri Svetem Tomažu nad Praprotnim. Skrivnost je več kot stoletje in pol burila duhove tako raziskovalcev kot zbiralcev mineralov. Odkritje najdišča in ponovna najdba cinabarita pri Svetem Tomažu po več kot 160. letih ponuja nove izzive, tako za mineraloge kot geologe. Ostaja pa še vedno odprto drugo vprašanje, kje je Lipoldovo najdišče živosrebrove rude pri Svetem Ožboltu oziroma v dolini Hrastnice. Dobro izhodišče je vsekakor védenje, v katerih kamninah iskati in kako se cinabarit pojavlja.

VIRI:

Knjžnica Geološkega zavoda Slovenije, Ljubljana.

Rokopisna geološka karta, original oznaka AO2195 (Pölland, Krain), merilo 1:28.800 (shranjena v digitalni obliki, CD).

LITERATURA:

Herlec, Uroš; Jeršek, Miha: Minerali rudišča Knapovže. V: *Mineralna bogastva Slovenije*, Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2006, 545 str. (Zbirka Scopolia).

Hinterlechner, Karl: Ueber die alpinen Antimonitvorkommen : Maltern (Nied.-Oesterr.), Schlaining (Ungarn) und Trojane (Krain). Nebst Mitteilungen über die Blei-Quecksilber-Grabe von Knapovže in Krain. V: *Jahrbuch der Kaiserlich Königlichen Geologischen Reichsanstalt* 67, 3/4, Wien : [K. K. Hof- und Staats-Druckerei], 1917, str. 390–391.

Jelenc, Danilo: O raziskovanju mineralnih surovin v LR Sloveniji. V: *Geologija* 1, Ljubljana : Geološki zavod Slovenije, 1953, str. 11–35.

Jeršek, Miha (ured.): *Mineralna bogastva Slovenije*. Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2006, 545 str. (Zbirka Scopolia, Supp. 3).

Kossmat, Franz: *Erläuterungen Zur Geologischen Karte, der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder der Österr. Ungar. Monarchie : SW-gruppe Nr. 91, Bischofslack und Idria*. Wien : Verlag der k. k. Geologischen Reichsanstalt, 1910, 101 str.

Lipold, Marko Vincenc: Vorkommen des Kupfers und Quecksilbers bei Laak. V: *Jahrbuch der Kaiserlich Königlichen Geologischen Reichsanstalt* 4, Wien : [K. K. Hof- und Staats-Druckerei], 1853, str. 863–864.

Lipold, Marko Vincenc: Bericht über die geologischen Aufnahmen in Ob^{er}-Krain im Jahre 1856. V: *Jahrbuch der Kaiserlich Königlichen Geologischen Reichsanstalt* 8, Wien : [K. K. Hof- und Staats-Druckerei], 1857, str. 205–234.

- Mlakar, Ivan: Grödenska formacija v okolici Škofje Loke. V: *Geologija* 45/1, Ljubljana : Geološki zavod Slovenije, 2002, str. 7–23.
- Omaljev, Veljko: Prospekcija radioaktivnih kamnin v Sloveniji. V: *Geologija* 14, Ljubljana : Geološki zavod Slovenije, 1971, str. 155–186.
- Vidrih, Renato; Mikuž, Vasja: *Minerali na Slovenskem*. Ljubljana : Tehniška založba Slovenije, 1995, 379 str.

Summary

Cinnabar from Sveti Tomaž, found again after 160 years

The mystery of mercury ore near the village of Sveti Tomaž was not resolved for more than a century and a half. The first and only finder of a stone block with cinnabar and mercury had formerly been Marko Vincenc Lipold, the first Slovenian trained geologist. Lipold reported a find of mercury ore in 1853 and, despite an extensive search (and geological mapping) by later researchers, no one found any new specimens of cinnabar mineralization in quartz veins. Our field trips, made in 2015 and the beginning of 2016, were based on some old data (Lipold's geological map) and information from recent geological mapping. In the spring of 2016, we found two localities with small cinnabar crystals in a thin quartz vein in grey-green quartz sandstone, probable of Middle Permian age. Pyrite is present in association with the cinnabar, as cubic or dodecahedron shaped crystals, while the presence of other minerals, such as metacinnabar, is still questionable. The new finds confirm Lipold's first discovery and open new issues in mineralogy and the formation of mercury mineralization. Our confirmation of the occurrence of cinnabar at Sveti Tomaž is a good starting point for further research at other localities mentioned by Lipold, such as the still mysterious site at Sveti Ožbolt in Hrastnica creek near Škofja Loka.

Občini in občinski nagrajenci

Nagovor župana Občine Škofja Loka ob koncu leta 2017

Drage občanke in občani, spoštovani prisotni!

Sredi božično-novoletnih praznikov nas že vrsto let zbere in razvedri Mestni pihalni orkester Škofja Loka. Ob koncu leta je priložnost, da pregledamo opravljeno delo in se ozremo v prihodnost. Že osmič z našimi godbeniki in vsemi prisotnimi delim te slavnostne trenutke.

S ponosom lahko rečem, da smo tudi letos uspešno delali in veliko naredili. Ne bom omenjal vseh izvedenih projektov, nekaj pa jih bom vseeno izpostavil:

V jesen smo vstopili z novo urejenim Trgom pod gradom in otroškim igriščem, ki skupaj predstavljata atraktivno razgledno in vstopno točko v mestno središče, hkrati pa trg postaja osrednji mestni prireditveni prostor. *(foto: Marjan Cerar)*

- ureditev Trga pod gradom z otroškim igriščem Zamorc in s staro trto z Lenta,
- nadgradnja lanskoletnega vpisa *Škofjeloškega pasijona* v nesnovno kulturno dediščino UNESCO z Romualdovo potjo,
- prvo številko *Pasijonskega almanaha*, mednarodne publikacije evropskih pasijonskih mest, in odprtje stalne pasijonske zbirke v Loškem muzeju,
- v Loškem muzeju sta bili odprti še stalni zbirki Ivana Groharja in muzej športa,
- več kot 6 kilometrov asfaltiranih makadamskih cest na našem podeželju,
- izjemno bogat letoletni kulturni, športni in turistični program.¹

Na novem Trgu pod gradom ob grajskem obzidju smo tik pred Martinovim na posebni slovesnosti posadili sadiko potomke najstarejše žlahtne vinske trte – modre kavčine z mariborskega Lenta. S tem je Loka po stoletjih spet postalo vinorodno mesto. Trg pod gradom je zasijal v svoji končni podobi: vodnjaku (vodi) se je pridružila še trta (vino). Ob zasaditvi trte so nas obiskali naši prijatelji iz pobratenega Freisinga in močan diplomatski zbor. (*hrani: arhiv Občine Škofja Loka*)

Jeseni so se najmlajši razveselili novega tematskega otroškega igrišča Zamorc. (*foto: Marjan Cerar*)

¹ Avtor podnapisov pri fotografijah je Jernej Tavčar.

V okviru mednarodnega tematskega seminarja *Digitalizacija nesnovne kulturne dediščine* v Škofji Loki (19. oktober 2017) je bila odprta sodobna interaktivna tematska pot: **Romualdova pot**, ki predstavlja najsodobnejši način prezentacije in popularizacije pasijonske in zgodovinske dediščine Škofje Loke.
(foto: Jernej Tavčar)

Na prekrasnem skritem in skrivnostnem senčnem vrtu Sokolskega doma so se čez poletje dogajale Bralnice.
(foto: Katja Štucin)

Konec novembra je Škofja Loka gostila že 6. Teden ruskega filma, ki ga je letos dopolnjevala razstava skic ruskih umetnikov, ki delujejo pri filmu, zaključil pa se je s koncertom ruske filmske glasbe.
(foto: Katja Štucin)

V sklopu Evropskega tedna mobilnosti 2017 je Občina Škofja Loka 22. septembra, na dan brez avtomobila, v uporabo sprejela prvo električno službeno vozilo za potrebe redarske službe. *(hrani: arhiv Občine Škofja Loka)*

izjemno sodelovanje z župani sosednjih občin z dobrimi rezultati na področju prometa, okolja, turizma in razvoja podeželja.

Še naprej se bomo skupaj z vsemi močmi, znanjem, idejami in voljo trudili za realizacijo projektov v javnem interesu. Imamo žal tudi nekaj posameznikov, ki se že vrsto let trudijo na račun lastnih interesov zavirati razvoj v naši občini, vendar s svojim delovanjem niso povzročili omembe vredne škode.

Veliko je bilo narejenega, a bolj pomembni so projekti, ki se že izvajajo, in naši načrti za naslednje leto. V teku je razpis za izbiro izvajalca gradnje novega vrtca Kamnitnik, ki bo prve malčke predvidoma sprejel sredi leta 2019. Čakamo na državno recenzijo projekta prve etape izgradnje protipoplavne zaščite Puštala. Pred podpisom je pogodba šestih občin na območju porečja reke Sore za izgradnjo varnih medobčinskih kolesarskih poti. Pred potrditvijo na občinskem svetu je severna loška obvoznica v Selško dolino. V državne prostorske načrte bo umeščena nova vpadnica na Loško med industrijsko cono Trata in Mejo, ki bo nadaljevana s priključkom na avtocestno omrežje. Obnoviti je treba cesto skozi Sotesko v

Vse to smo lahko dosegli samo z dobrim delovanjem več kot 400 naših klubov, društev in organizacij ter izjemnim medsebojnim sodelovanjem. Kdor v Loki dobro dela, je s svojimi dosežki v slovenskem vrhu.

Naš osnovni cilj je dvig kakovosti življenja na vseh področjih. Pomladi je časniki *Finance* ugotovil, da imamo na Loškem zares visok življenjski standard, saj je med vsemi slovenskimi občinami naša na petem mestu, pred nami so le Železniki, Cerklje na Gorenjskem, Žiri in Gorenja vas - Poljane. Glavni kazalec uspeha je predvsem močno gospodarstvo, ki je podprto z zelo kakovostnim izobraževalnim sistemom, od vrtca do osnovnih in srednjih šol. Beležimo visoko zaposlenost in veliko število delovnih mest z visoko dodano vrednostjo, kar pomeni, da imajo naše občanke in občani zagotovljene redne prihodke in s tem socialno varnost. Brezposelnost na Loškem je okoli 4 odstotke, globoko pod slovenskim povprečjem.

Za odlično delo se najlepše zahvaljujem številnim aktivnim prebivalcem naše občine, najbolj pa letošnjim občinskim nagrajencem z novim častnim občanom Milošem Mlejnikom na čelu. Poudariti moram tudi

Gasilska enota Škofja Loka, ki je zadolžena za intervencije v predoru Sten, je 7. decembra 2017 tudi uradno prevzela specializirano vozilo za reševanje v predoru. (foto: Jernej Tavčar)

Ločani smo se udeležili Generalne skupščine Združenja Douzelage, ki je tokrat potekala v bližnjem bavarskem Bad Kötzingu; na fotografiji na trgu pred občinsko hišo v Bad Kötztingu od leve proti desne stojijo: Jože Bogataj, Marko Mohorič, Annigje Kruytbosch, predsednica Združenja Douzelage, Sergej Novak, Markus Hofmann, župan Bad Kötzinga, mag. Miha Ješe, Ana Prevc Megušar in Jakob Zarnik.

(vir: arhiv Jožeta Bogataja)

Selško dolino. V januarju bo sprejet program po 2. razpisu za kohezijska sredstva, namenjena dokončanju izgradnje kanalizacije, modernizaciji vodovoda in izgradnji kolesarskih stez v višini 3,5 milijona evrov. Poleti bomo uredili novo knjižnico v Frankovem naselju, novo kulturno središče naše največje krajevne skupnosti (letos smo, poleg ostalih priznanj, prejeli tudi naziv Branju prijazna občina). Nadaljevali bomo preplastitev makadamskih cest v dolžini 5 km, ostalo jih bo samo še 15 km. V okviru urejanja starega mestnega jedra je v teku nadaljevanje projektiranja Spodnjega trga in Grabna. Naslednje leto bo sprejeta sprememba tekstualnega dela občinskega prostorskega načrta in pripravljene strokovne podlage za celotni občinski prostorski načrt. Odprt je razpis za najem neprofitnih stanovanj, v prvih mesecih naslednjega leta bo sprejet tudi celostni stanovanjski program. Nadaljevali bomo z urejanjem medgeneracijskega meddruštvenega centra v zahodnem krilu komande v nekdanji vojašnici. Na podlagi lani ugotovljenega velikega odstopanja od slovenskega povprečja na področju zdravstvenega varstva je bila letos narejena zdravstvena strategija za območje vseh štirih občin na Loškem, na njeni podlagi je začela z delom delovna skupina, ki bo do sredine marca 2018 pripravila predlog najustreznejše lokacije novega zdravstvenega centra. Naslednje leto bo izveden natečaj za projektiranje, prvi del pa mora biti zgrajen v letu 2020. V letu 2018 moramo najti prostor za 5 dodatnih ordinacij.

Jutri bo dan slovenske samostojnosti in enotnosti. Ponosni smo na samostojnost, še bolj pa na enotnost, ki jo znamo pokazati v prelomnih zgodovinskih trenutkih. V Loki in na Loškem jo kažemo vedno. Zato smo tudi uspešni. Združevanje pozitivne energije v duhu skupnega napredka bo še naprej naš način delovanja. Skupaj zmoremo vse. Še naprej se priporočam za dobro sodelovanje in uspehi ne bodo izostali.

Gospod Andrew Page, nekdanji veleposlanik Združenega kraljestva, je dejal, da je Slovenija raj na zemlji. Jaz pa dodajam, da je loško območje z Loko središče tega raja. Le v skupnem duhu in s skupnimi močmi ga bomo še naprej razvijali v skupno dobro.

Čestitke za jutrišnji praznik ter veliko zdravja, sreče, izpolnitev skritih želja in prijateljstva v prihajajočem letu 2018 vam želim.

Škofja Loka, 26. 12. 2017

Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2017

Naziv častni občan Občine Škofja Loka ob občinskem prazniku v letu 2017 prejme koncertni violončelist MILOŠ MLEJNIK

za izredno delovanje na glasbenem področju ter pomemben prispevek k ugledu občine v širšem družbenem prostoru.

Miloš Mlejnik je v letu 2017 dopolnil 70 let izjemno ustvarjalnega življenja. Rodil se je v Škofji Loki kot eden od dveh sinov Miloša in Alenke Mlejnik. Živeli so na Mestnem trgu. Njegovo življenje je zaznamovala glasba, saj je bil oče, sicer višji bančni uslužbenec, tudi violončelist, mama je igrala klavir, teta Manja Mlejnik je bila operna pevka, stric Tone Roš pa pianist. Ljubezen do violončela je nasledil po očetu in od njega dobil tudi prve napotke, kako igrati ta instrument. Pokazal je izjemno nadarjenost, pri enajstih letih zmagal na tekmovanju *Pokaži, kaj znaš*, čez dve leti pa še na tekmovanju vseh dotedanjih zmagovalcev. Vpisal se je na Srednjo glasbeno šolo v Ljubljani, zatem na Akademijo za glasbo. Leta 1970 je diplomiral v razredu prof. Otona Bajdeta, pri katerem je končal tudi podiplomski študij. Zaradi nadarjenosti ga je profesor poslal na največje tekmovanje mladih glasbenikov v takratni Jugoslaviji; po dveh zmagah je prejel štipendijo za študij v Nemčiji. Znanje je izpopolnjeval pri treh slavnih mojstrih violončela – Siegfriedu Palmu na Visoki glasbeni šoli v Kölnu, italijanskem čelistu Enricu Mainardiju in francoskem mojstru Andreju Navarri.

V letih 1977–1990 je bil solist orkestra Slovenske filharmonije. Od leta 1979 je profesor mojstrskega razreda na Akademiji za glasbo, od 1990 pa tudi profesor na Deželnem konservatoriju v Celovcu. Pedagoško je dejaven še kot vodja številnih poletnih šol za violončelo doma in v tujini.

Pogosto sodeluje kot član žirije na mednarodnih tekmovanjih. Koncertira doma in v tujini, in sicer kot solist z različnimi spremljevalci in orkestri ali član

komornih sestavov, zlasti klavirskega tria Arcadia in godalnega kvarteta Tartini; dosegel je in še dosega izjemne glasbene poustvaritve. Koncertiral je skoraj v vseh državah Evrope, večkrat tudi v ZDA, Južni Ameriki in na Taiwanu. Nastopil je na mnogih uglednih festivalih. Kot solist je z orkestrom Slovenske filharmonije igral v slovitem Carnegie Hallu v New Yorku, leipziškem Gewandhausu in Schauspielhausu v Berlinu.

Miloš Mlejnik je eden vodilnih slovenskih glasbenih umetnikov, violončelist izbrušene tehnike, polnega, plemenitega tona in elementarne muzikalnosti. Ima obsežen repertoar, stilno od predklasike do glasbe današnjih dni. Mnogi slovenski skladatelji so svoja dela, ki jih je krstno izvedel, napisali prav zanj. Posnetki teh posebnih skladb so del repertoarja, ki je posnet na več kot tridesetih zgoščenkah.

Prejel je vrsto priznanj, med njimi:

- I. nagrado na tekmovanju Alfred Vorster (Köln, 1972),
- II. nagrado na mednarodnem tekmovanju F. Mendelssohna-Bartholdyja (Berlin, 1972),
- I. nagrado na jugoslovanskem tekmovanju mladih glasbenih umetnikov (Zagreb, 1973),
- I. nagrado na 10. mednarodnem tekmovanju komorne glasbe (Colmar, 1977),
- nagrado Prešernovega sklada (1984),
- Prešernovo nagrado Gorenjske (1987),
- Groharjevo nagrado (1989),
- nagrado Prešernovega sklada (kot član kvarteta Tartini, 2001).

Kot glasbeni pedagog, ki deluje na Akademiji za glasbo v Ljubljani in na Deželnem konservatoriju za glasbo v Celovcu, je vzgojil številne vrhunske violončeliste, ki se udeležujejo kot solisti in člani simfoničnih orkestrrov od Ljubljane do berlinske filharmonije. Vsaj polovica vseh slovenskih violončelistov je študirala pri njem. V počastitev njegovega osebnega jubileja in izjemnega ter obsežnega glasbenega prispevka so se mu letos poklonili njegovi nekdanji študentje. V februarju 2017 so v Sokolskem domu v Škofji Loki pripravili slavnostni koncert, na katerem je tudi sam zaigral. Žar, s katerim njegovi študentje govorijo o njem, dokazuje, da je s svojim prijateljskim odnosom in strokovnim mentorstvom, ki dopušča svobodno interpretacijo in spoštuje različnost, velik človek. Kolegi glasbeniki so ga počastili tudi na otvoritvenem koncertu Cellofest Ljubljana 2017 v filharmoniji, kjer je stopil na oder kot solist Cellofest ansambla.

Za življenjsko sopotnico si je Mlejnik izbral Vero, odlično sopranistko in dolga leta učiteljico petja v Glasbeni šoli Škofja Loka. V stari hiši na Lontrgu sta si uredila dom. V zakonu sta se jima rodila dva otroka, oba sta rasla z glasbo in obiskovala glasbeno šolo. Hčerka Ana Julija Mlejnik je uspešna violinistka.

Miloš izhaja in ostaja v slikoviti srednjeveški Škofji Loki, ki je s svojim širšim zaledjem prispevala k slovenski kulturi vrsto pomembnih umetnikov. Med njimi je zagotovo tudi on.

Nagrajenci Občine Škofja Loka za leto 2017. Z desne: mag. Miha Ješe, župan, Rajko Krmelj, Marija Bogataj, Miloš Mlejnik, Marija Draškovič (Marinkina Knjižnica), Mihael Potočnik in Zuhdija Mušedinovič (prejemnik častnega županovega priznanja). (foto: Andrej Tarfila)

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2017 prejme MARIJA BOGATAJ

za dolgoletno predano delo kot fizioterapevtka razvojno-nevrološke obravnave.

Marija Bogataj je bila rojena leta 1946 v Kopačnici, sedaj stanuje v Škofji Loki. Po škofjeloški gimnaziji je izobraževanje nadaljevala na Višji šoli za zdravstvene delavce, kjer si je pridobila naziv fizioterapevtke. Svojo prvo službo je z veseljem sprejela v Novi Gorici, kamor je odšla z dvema torbama, brez dogovorjenega prenočišča. Tam je vztrajala nekaj let, potem pa je dobila ponudbo za službo v Kranju, kjer je delala polnih triinštirideset let. Najprej je delala kot začetnica na področju razvojno-nevrološke obravnave po Bobathovem konceptu, ki sloni na pozitivnem pristopu do bolnika in prenašanju terapije v vsakdanje življenje. Namen te terapije je ponovno učenje bolnikov, pri katerih so motnje v funkciji, gibanju ali tonusu posledica nevrološke okvare v centralnem živčnem sistemu. Pri svojih tridesetih letih je Bogatajeva dobila priložnost delati v samostojni enoti nefrofizioterapije in se izobraževati na Dunaju pod vodstvom odlične, svetovno znane dr. Veličkovičeve. Čeprav ni znala nemško, ji je desettedensko, predvsem praktično izobraževanje obogatilo znanje, ki ga je potem delila in nadgrajevala v kranjski ambulanti. Trenutno kot višja fizioterapevtka razvojno-nevrološke obravnave še vedno dela v terapevtski ordinaciji razvojne ambulante Zdravstvenega

doma Škofja Loka. Njena specialnost je delo z novorojenčki in majhnimi otroki, ki poleg visoke strokovnosti zahteva tudi delo s starši in z razširjeno družino. To je poklicna pot, ki jo zmorejo le redki, saj dosežki pogosto niso merljivi in niti ne zanimivi za širšo javnost.

Marija Bogataj je z več kot 45-letno predanostjo generacijam otrok in odraslih s cerebralno paralizo ter drugimi razvojnimi težavami svetel primer ideala svojega poklica ter zgled človečnosti. Že desetletja se njeno delo ne končuje po urniku ambulant v Škofji Loki in Kranju, ampak po urniku potreb. Vsa leta aktivno sodeluje v šolah za starše, šolskih kolonijah in programih za odrasle osebe s posebnimi potrebami. Temelji, ki jih je kot članica razvojne skupine za Gorenjsko razvijala skupaj z ostalimi člani, so postali standard, ki ga danes uporabljajo in spoštujejo strokovnjaki po vsej Sloveniji.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2017 prejme MIHAEL POTOČNIK

za nesebično, pošteno in dosledno delo v Krajevni skupnosti Bukovica - Bukovščica.

Mihael Potočnik je bil rojen leta 1953. Otroštvo je preživel v vasi Martinj Vrh v sosednji Občini Železniki, danes pa stanuje na Bukovščici.

Po srednji šoli se je zaposlil v podjetju Tehtnica v Železnikih. Zaposlen je bil v razvojnem oddelku, njegova žilica po stalnih izboljšavah mu je omogočila, da je razvijal nove laboratorijske izdelke. V delavni karieri je s precej širokim tehničnim znanjem ustvaril več kot osem inovacij. Bogato znanje s tehničnega področja že vse življenje uspešno uporablja, v času zaposlitve se je tudi stalno izpopolnjeval.

Med leti 1994 in 1998 je bil član Sveta Krajevne skupnosti Bukovica - Bukovščica in predsednik Vaškega odbora Bukovščica. Po upokojitvi leta 2011 je bil aktiven pri projektu Zasebni vaški vodovod Bukovščica-Strmica. V letih 2015 in 2016 je kot predsednik Vodovodnega odbora Bukovščica vodil celovito prenovo več kot 40 let starega vodovoda. Slabo stanje vodovoda je pomenilo slabo kakovost vode, v katero so vdirale bakterije. Zaradi širokega tehničnega znanja je uspel pripraviti celoten načrt posodobitve, koordiniral je potek del in aktivno sodeloval pri obnovitvenih delih. Aktiviral je vaščane, da so s prostovoljnim delom in z velikim deležem lastnih sredstev omogočili obnovo.

Mihael Potočnik je že več kot trideset let tudi aktivni član Prostovoljnega gasilskega društva Bukovica na področju zaščite in tudi reševanja. Od leta 2010 je ponovno poveljnik PGD Bukovščica, sadovi njegovega še trajajočega mandata pa bodo še dolgo odmevali, saj je bil v zadnjem letu gonilna sila pri gradnji prizidka gasilskega doma. Vodil je priprave za pridobitev potrebne dokumentacije in aktivno sodeloval pri gradnji. Ob izvedbi se je izkazalo, da je treba zamenjati tudi ostrešje, na koncu je gasilski dom dobil še novo fasado. Skupaj s prostovoljci so opravili več kot 1.200 ur prostovoljnega dela.

Svoje delo Mihael Potočnik opravlja nesebično, pošteno in dosledno, vedno je na voljo za kakršnokoli pomoč, pogovor in sodelovanje.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2017 prejme MARINKINA KNJIŽNICA pri Društvu upokojencev Škofja Loka

za uspešno delo v korist starejših občanov.

Marinkina knjižnica je bila ustanovljena leta 2007. Veliko prijaznih posameznikov je na začetku prispevalo knjige, da je lahko takoj zaživela in ponudila knjige, ki so primerne za vsakogar, ne samo za upokojence. Prvih 300 leposlovnih knjig domačih in tujih avtorjev jim je podarila Marinka Gartner iz Železnikov, ki je dva meseca kasneje tragično izgubila življenje v poplavih, zato je knjižnica dobila njeno ime. Muzejsko društvo jim je podarilo vse številke *Loških razgledov*, kmalu so dobili tudi popolni zbirki Nobelovci in Naša beseda.

Danes je število knjig – večinoma podarjenih – že zelo naraslo, saj se police šibijo pod več kot 7.400 knjigami. Samo v letu 2016 je bilo izposojenih 2.652 knjig. Prostovoljka Marija Draškovič, nekdanja knjižničarka in profesorica slovenščine, je vseh deset let tako strokovno kot organizacijsko skrbela za knjižnico. V veliko pomoč so ji bile prostovoljke, ki se jim ob prebiranju (novih) knjig, ki pridejo v knjižnico, usta razlezejo v nasmeh. Zaradi prostorske stiske so se odločile, da obdržijo le po en izvod vsake knjige, podvojene pa podarijo naprej.

Knjižnica je edinstvena, saj ima v sistemu COBISS oznako specialne knjižnice. Nima članarine in ne zaračunava zamudnine.

Knjižnica ima veliko vlogo pri ohranjanju bralne pismenosti tudi v tretjem življenjskem obdobju. Študije so dokazale, da starejše ljudi branje mentalno aktivira, kar lahko upočasni Alzheimerjevo bolezen ali demenco, saj možgane ohranja aktivne. Za popularizacijo branja so uvedli bralno značko za odrasle, s čimer sta se dvignila število izposojenih knjig in tudi obisk.

Marinkina knjižnica skrbi za ohranjanje bralnih veččin med člani, vsa leta pa tudi za medgeneracijsko sodelovanje v Škofji Loki.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2017 prejme RAJKO KRMELJ

za skrbno delo pri tradicionalnem postavljanju jaslic pri Grebenarju.

Rajko Krmelj je bil leta 1946 rojen v Škofji Loki. Po poklicu je inženir tehnične matematike, sedaj pa aktivni upokojenec. Z jaslicami pri Grebenarju je rasel že od otroških let. Ko je gospodar Gašper s kmetije Pr' Grebenarju leta 1996 umrl, kmalu za njim pa je zbolela tudi žena Antonija, je Tončka, kot so jo klicali, še mlademu Rajku namenila domačijo in z njo tudi jaslice. Zakonca sta namreč ostala brez svojih otrok. S tem dogovorom je Rajko prevzel kmetijo in tudi oskrbo za Tončko, da je lahko ostala na svojem domu.

Z njeno smrtjo leta 2001 se tako tradicija postavljanja jaslic ni končala. Rajko se je odločil jaslice s skoraj 200 figuricami postaviti vsako leto. O postavitvi začne razmišljati že jeseni, ko najprej nabere mah, potem pa se loti pregledovanja figuric oseb in živali, hlevčka, vodnjaka, jezerca in gradu. Postavljanje je precej zah-

teveno, saj jaslice obsegajo 4 m², nekatere figurice pa so krhke, zato mora biti še posebej previden. Ločani, še posebej družine z majhnimi otroki, lahko vsako leto v božičnem času obišejo kmetijo in si ogledajo skrbno postavljene jaslice. Te ne potrebujejo javne reklame in plačila. V zadnjih letih prihajajo tudi organizirane skupine otrok iz vrtcev in prvih razredov osnovnih šol, saj so vrata za vse odprta.

Starejši rodovi Ločanov poznajo enkratne in legendarne Grebenarjeve jaslice, želimo si, da bi tudi prihodnjim rodovom ostal njihov ogled v prijetnem spominu. Za najmanjše pa je najbolj čarobno, da jim gospodar dovoli, da se figuric lahko tudi dotaknejo. Rajko pravi, da je za vse zaslužna predvsem pokojna Tončka, ki je z nabiranjem materialov, zbiranjem figuric in idej zbrala ter zapustila tako lepe jaslice, on pa iz spoštovanja že vrsto let le nadaljuje njeno delo.

Ločanom to veliko pomeni; jaslice so lep in čudovit prispevek h kulturni ponudbi Škofje Loke. Toliko let skrbnega in prostovoljnega dela si zasluži tudi hvaležnost in javno zahvalo z bronastim grbom Občine Škofja Loka.

Občina Gorenja vas - Poljane v letu 2017

Po čem si bomo zapomnili leto 2017?

*Avgustovski vroči dnevi so ob 100-letnici prinesli spomin na Tavčarjevo povest **Cvetje v jeseni** z večdnevnim dogajanjem v Poljanah in ob dvorcu Visoko, ki so ga 1. septembra razglasili za spomenik državnega pomena. V Poljanah so obeležili 600-letnico nastanka župnije, v Leskovici pa 500-letnico posvetitve cerkve sv. Urha. Za občino je leto 2017 predstavljalo začetek novih velikih projektov in hkrati nadaljevanje oziroma zaključevanje večjih investicij.*

Dvorec Visoko spomenik državnega pomena

Ambient Visoške in Debeljakove domačije na Visokem je bil 1. septembra razglašen za kulturni spomenik državnega pomena. Redkost v slovenskem prostoru predstavlja dvogovor dveh posestev, dvorca Visoko (ki ga štejemo med najpomembnejše arhitekturne spomenike, saj pomeni višek kmečkega stavbarstva v drugi polovici 18. stoletja pri nas) in Debeljakove domačije. Visoko so zaznamovali tudi ljudje, ki so tam živeli: mogočna rodbina Kalanov ter dr. Ivan Tavčar z ženo Franjo. Z Visokim je povezana tudi povest *Cvetje v jeseni*, ki je leta 1917 začela izhajati v *Ljubljanskem zvonu*. Ob 100-letnici se je zvrstil niz večdnevnih dogodkov. V Kulturnem domu Poljane so 24. avgusta predstavili knjigo dramatizacije *Cvetja v jeseni*, in sicer v poljanskem narečju. V dvorcu na Visokem so 25. avgusta odprli dopolnjeno zbirko s knjižnico, večer je sklenil muzikal *Cvetje v jeseni*. Ob 120-letnici Tavčarjevega teniškega igrišča in 30-letnici Teniškega kluba Gorenja vas so 26. avgusta namenu predali teniško igrišče na travi in na njem odigrali celodnevni teniški turnir dvojic v belem in z lesenimi loparji. Izpred Vidma v Poljanah je 27. avgusta na 15-kilometrsko pot na Blegoš krenilo 300 pohodnikov po prvič predstavljeni poti *Cvetje v jeseni*. 28. avgusta, na Tavčarjev rojstni dan, so v kapelici nad grobnico 28. avgusta odkrili nov doprni kip delo Metoda Frlica.

Doprnsni kip Ivana Tavčarja sta odkrila Alex Luckmann, predstavnik dedičev (levo), in župan Milan Čadež (desno). Med njima Metod Frlic, avtor kipa. (hrani: arhiv Občine GVP)

Prvič je po poti Cvetje v jeseni na Blegoš, ki sta jo v istoimenski povesti prehodila glavna lika Meta in Janez, krenilo kar 300 pohodnikov. (hrani: arhiv Občine GVP)

Beli tenis na Visokem. (hrani: arhiv Občine GVP)

600 let poljanske fare

Osrednja slovesnost praznovanja ob 600-letnici župnije Poljane je bila 17. septembra. Zgodovino župnije je predstavil dr. Metod Benedik, slavnostni govornik na svečani akademiji. Prvi vikariat je Poljanska dolina dobila pri cerkvi sv. Martina v Poljanah, ki se prvič omenja leta 1291. Leta 1296 viri navajajo vikarja, duhovnika, ki redno deluje pri tej cerkvi. Po letu 1368 so v Poljanah delovali t. i. večni vikarji, torej se je poljanski vikariat medtem povzdignil v vikariatno župnijo, ki pa je bila še podrejena starološki župniji. Prvo desetletje 15. stoletja in tudi

Slovesno mašo ob 600-letnici je daroval nadškof msgr. Stanislav Zore. (hrani: arhiv Župnije Poljane)

Ob 600-letnici župnije so blagoslovili tudi novozgrajeno kapelico pri Strojjarju. (hrani: arhiv Župnije Poljane)

še 16. stoletje sta bila za oglejski patriarhat zelo burna. Prav v tem času, leta 1417, je bil – očitno dobro delujoč – vikariat povzdignjen v samostojno župnijo, ki je obsegala, kot pove zapis iz leta 1486, 14 podružnic. Danes jih ima šest in vse so lepo obnovljene.

Izdali so zbornik *Stopinje v času (1417–2017)*, ki ga je soustvarjalo 23 piscev. Obenem so blagoslovili novozgrajeno in poslikano kapelo pri Strojjarju v središču Poljan.

500 pomladi leskovške cerkve

26. maja 1517 je cerkev sv. Urha v Leskovici posvetil kaprulanski škof Daniel de Rubeis. Točnih podatkov, kdaj je bila cerkev sezidana, ni. V pisnih virih je prvič omenjena leta 1291. Do leta 1735, ko je bil ustanovljen duhovni beneficij v Leskovici, je bila cerkev sv. Urha podružnica poljanske fare in ni imela svojega duhovnega pastirja. Goriški nadškof Karel Mihael Attems je leta 1762 v Leskovici ustanovil vikariat, leta 1853 pa je postala župnija.

Leskovicica iz zraka. (hrani: arhiv Župnije Leskovicica)

Ob jubileju so pripravili nekaj dogodkov: natečaj za najboljši logotip gesla jubileja *Naših 500 pomladi – pridi in poglej*, romanje na Brezje, majske šmarnice ob kapelicah. Osrednji dogodek je bila slovesna sv. maša 18. junija.

Kultura in turizem

Slovesnosti ob odkritju obeležja Luki Pintarju sta se udeležila oba njegova vnuka: Peter (levo) in Luka Pintar (desno). (hrani: arhiv TD Slajka Hotavlje)

Bernarda Buh, vodja Krajevne knjižnice Gorenja vas, je simbolno prevzela ključ novih prostorov. (hrani: arhiv Občine GVP)

Luki Pintarju, najznamenitejšemu Hotaveljcu, literarnemu zgodovinarju, jezikoslovcu in bibliotekarju, so domačini 15. oktobra, ob 160-letnici rojstva, postavili obeležje pred Zadrudnim domom na Hotavljah.

Pomemben dogodek je bila tudi ustanovitev Javnega zavoda za turizem in kulturo Poljanska dolina, ki ga je občina ustanovila iz dveh razlogov: za upravljanje in trženje Šubičeve hiše in dvorca Visoko ter spodbujanje in razvoj turistične ponudbe.

V nove prostore v mansardi obnovljenega Sokolskega doma se je preselila Krajevna knjižnica Gorenja vas, v uporabo so jih slovesno predali 22. junija. Sodobno opremljeni prostori privabljajo nove člane, povečujejo obisk in izposojajo knjižničnega gradiva ter širijo obknjižnične dejavnosti.

Velja omeniti tudi izid knjige *Moj kraj skozi čas* (2. del), ki opisuje življenja in ljudi v Krajevni skupnosti Sovodenj ter fari Nova Oselica.

Na OŠ Ivana Tavčarja v Gorenji vasi je spomladi potekalo Regijsko tekmovanje otroških in mladinskih pevskih zborov za Gorenjsko, kjer sta OPZ Poljane in OPZ Mavrica iz Gorenje vasi prejela srebrno, gorenjevaški mladinski pevski zbor pa zlato priznanje. Omeniti velja, da so učenci turističnega krožka Podružnične šole

Javorje ter TD Stari vrh 22. aprila predstavili novo pohodno pot, t. i. Meteoritkovo pot, s katero so gostovali tudi na festivalu *Turizmu pomaga lastna glava*; dobili so srebrno, učenci iz Poljan in s Sovodnja pa zlato priznanje.

Andreja Katič, ministrica za obrambo, in župan Milan Čadež sta 7. aprila podpisala najemno pogodbo o uporabi opuščenih prostorov v Todražu, dotlej v upravljanju ministrstva. Objekti nekdanjega Rudnika Žirovski Vrh so na voljo društvom in lokalnim podjetnikom.

Pomemben je tudi sporazum o sofinanciranju protipoplavne ureditve Poljan, ki so ga 12. aprila v Šubičevi hiši v Poljanah podpisali župan Milan Čadež, Irena Majcen, ministrica za okolje in prostor, ter Tomaž Prohinar, direktor Direkcije RS za vode.

Gospodarstvo

Konec leta se je, po natanko 309 dneh gradnje, v nove prostore na 5.700 m² zazidalne površine v Industrijsko cono Dobje preselilo podjetje Polycom. 12 milijonov evrov vredno investicijo so končali predčasno, saj so skoraj podvojili vrednost naročil, zato sta bila selitev in nakup novih strojev nujna.

Zgolj 309 dni je bilo potrebnih za izgradnjo nove upravne stavbe podjetja Polycom.

(foto: Tina Dolenc)

Ceste ter komunalna infrastruktura

Prenovljenih je bilo več odsekov cest. V Lučinah so slovesno predali namenu prenovljen odsek državne ceste skozi vas. Obnova in širitev ter modernizacija cestišča je vključevala tudi ureditev pločnika z javno razsvetljavo ter ureditev dveh avtobusnih postajališč in prehoda za pešce pri šoli.

V sodelovanju z Direkcijo za infrastrukturo so v Poljanah zgradili novo križišče s povezavo na obstoječo staro cesto, ki pelje proti Dobju. Istočasno je občina vzpostavila novo prometno ureditev ob zunanjem igrišču OŠ Poljane. Pridobitev so namenu predali 24. novembra in je lepo zaokrožila tudi leto jubilejev poljanske osnovne šole. Zbrane je poleg ravnateljice in župana Občine Gorenja vas - Poljane

Ob praznovanju obletnice je OŠ Poljane obiskal predsednik republike Borut Pahor. Od leve: Metka Debeljak, ravnateljica, Borut Pahor, župan Milan Čadež in poslanec Žan Mahnič.

(foto: Jure Kumer)

Temeljno ploščo za novo telovadnico so odkrili (z leve proti desni): Bernard Strel, nadzornik del, župan Milan Čadež, Denis Pere, direktor podjetja Dema plus inženiring, Izidor Selak, ravnatelj šole in arhitekt Robert Potokar. (hrani: arhiv Občine GVP)

Na področju športa je treba omeniti ustanovitev Kolesarskega društva Belaunce, edinega v dolini, in odprtje novega družinskega parka Stari vrh.

Leto so zaznamovali dosežki naših športnikov in tradicionalne športne prireditve. Aljaž Luznar je postal državni prvak v gorskih tekih, Rebeka Oblak pa državna prvakinja v veleslalomu in državna podprvakinja v slalomu. Sandra Možina je na specialni olimpijadi v veleslalomu prejela bron.

Jubileji društev, priznanja občanom in druge pridobitve

Kulturno-umetniško društvo Sovodenj je obeležilo 70 let delovanja. Ustanovljeno je bilo leta 1947, vendar je bila kulturna dejavnost zelo živahna že prej, saj sta jo od leta 1927 gojila prosvetno društvo, s sedežem v Novi Oselici, in Sokolsko društvo, s sedežem na Sovodnju. Igralska sekcija Neč bat teater je jubileju dodala še desetletje uprizarjanja avtorskih predstav na domačem odru.

Priznanja je prejelo več naših občanov. Z nazivom *Mladi gospodar 2017* se lahko pohvali Jakob Dolinar iz Nove Oselice, prejemnik priznanja za najbolj skrbnega lastnika gozda je postal Janez Primožič iz Kopačnice. Med častne vodnike Planinske zveze Slovenije so sprejeli tudi Francija Fortuno in Draga Trčka, člana PD Gorenja vas. Branko Mur je v Železnikih v zahvalo za operativno delo v jamarški reševalni službi in aktivno opravljanje nalog gospodarja opreme za celotno JRS prejel srebrni znak Civilne zaščite.

Statistika

Velja tudi poudariti, da samo v treh občinah v Sloveniji, to je Železnikih, Cerkljah na Gorenjskem in Žireh, prebivalci živijo bolje kot v Občini Gorenja vas

nagovoril tudi predsednik republike Borut Pahor, častni gost večera.

Veliko del, pomembnih za kakovostnejše življenje občanov, je bilo v preteklem letu opravljenih tudi na javnih vodovodih.

Investicije v šolstvo, šport

21. marca so odkrili temeljni kamen za gradnjo šolske športne dvorane ob OŠ Ivana Tavčarja v Gorenji vasi. Gradnjo financira občina skupaj s sredstvi Eko sklada in Fundacije za šport. Pripravljalna dela na gradbišču so stekla 16. aprila. Objekt z zunanjim igriščem, parkirišči, intervencijsko potjo ter novo kotlovnico naj bi bil zaključen jeseni 2018.

- Poljane; tako so na podlagi analize 41 kazalnikov, združenih v pet glavnih skupin, lani ugotovili v reviji *Moje finance*.

In še nekaj drugih statističnih podatkov. Lani se je število prebivalcev v občini povečalo za 46, na 7.527 ljudi. S tem se po velikosti uvrščamo na 70. mesto med 210 občinami v Sloveniji. Starih najmanj 90 let je 44, med njimi je pet moških. V občini živi tudi ena stoletnica. Novembra je bilo zaposlenih 3.375 občanov oziroma 171 več kot isti mesec leta 2016. Za več kot četrtno, na 235 oseb, se je povečalo število mladih med 15. in 24. letom, ki so delali, aktivnih je bilo 46 starejših od 60 let, leto pred tem 14 manj.

Decembra je bila v občini 4 % stopnja brezposelnosti, kar je dvakrat manj od slovenskega povprečja. Delo je iskalo 141 ljudi.

Kot zanimivost dodajmo še, da so v Kovskem Vrhu poljanski lovci v začetku novembra uplenili medveda, kar je bil prvi odstrel te živali na tem območju v zgodovini organiziranega lova, torej v zadnjih 70 letih.

VIRI:

Podblegaške novice, 2017.

Objave na spletni strani Občine Gorenja vas - Poljane: www.obcina-gvp.si.

Gorenjski glas : *Gorenjska* 2017. Letopis.

Občina Gorenja vas - Poljane v letu 2017. Publikacija Občine Gorenja vas - Poljane, marec 2018.

Milič, Marja: *Moje Finance razkrivajo: Kje v Sloveniji se najboljše živi?* Pridobljeno 5. 4. 2018, na <https://www.finance.si/8854049>.

Priznanja

Občine Gorenja vas - Poljane

za leto 2017

Naziv častni občan Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2017 je posthumno prejel duhovnik ALOJZIJ ORAŽEM (24. 2. 1932–10. 9. 2017)

za dolgoletno zgledno pastoralno delo ter skrb za ohranjanje cerkvene stavbne dediščine Župnije Trata - Gorenja vas.

Rodil se je 24. 2. 1932 v Sodražici na Dolenjskem. Leta 1953 je po služenju vojaškega roka vstopil v semenišče. V duhovnika je bil posvečen junija 1958, istega leta je v rojstni Sodražici pel novo mašo. Kot kaplan je služboval v Župniji Šentjernej. Leta 1964 je bil imenovan za župnika Župnije Šentjanž na Dolenjskem. V Župnijo Trata - Gorenja vas je prišel leta 1976 in tu ostal 28 let.

Na gospodarskem področju so že prvo leto po njegovem prihodu stekli postopki za izgradnjo novega župnijskega doma, ki je bil dokončan leta 1981. V cerkvi sv. Janeza Krstnika v Gorenji vasi sta bili najprej obnovljena električna napeljava ter urejena zunanja osvetlitev. Največjo prenavo je župnijska cerkev doživela leta 2002, ko je dobila današnjo podobo. Podružnična cerkev sv. Lovrenca na Hotavljah je notranjo in zunanjo prenovljeno podobo dobila v letu 2001. Ves čas so nujna vzdrževalna dela potekala tudi na cerkvi sv. Jedrti v Čabračah, kjer so bila večja dela opravljena na njeni zunanosti. Pri sv. Urbanu na Gorenji Dobravi so na cerkvi in zvoniku zamenjali ostrešje, kritino in fasado. S pomočjo faranov so bile poleg podružničnih cerkva obnovljene tudi številne kapelice in znamenja, ki dajejo tem krajem svojevrsten kulturni pečat.

Župnikova dobra volja, delavnost in zavzetost ter vztrajnost, poštenost in skromnost so vseskozi spodbujale župljane, da so pri vseh obnovah po svojih močeh z veseljem sodelovali.

Leta 2004 je Alojzij Oražem na svojo željo prevzel manjšo župnijo Trboje, kjer je duhovniško službo opravljal do smrti.

Nagrado je prevzel Gregor Luštrek, sedanji župnik župnije Trata - Gorenja vas.

Plaketo Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2017 je prejel ANDREJ ŠUBIC

za obsežno gledališko in književno ustvarjanje v Poljanah.

Andrej Šubic se je rodil 21. 8. 1960 v Hotovlji pri Poljanah. Po gimnaziji je šolanje nadaljeval na Medicinski fakulteti v Ljubljani, ga leta 1986 dokončal, specializacijo je opravil leta 1995. Od leta 1997 je zdravnik družinske medicine v Škofji Loki, kjer tudi živi.

Začetki njegovega kulturnega delovanja segajo v osnovno šolo. Kasneje je v Poljanah z otroki pripravil *Čarobno košaro*, ki je bila posneta za TV Slovenija, *Ptičke brez gnezda*, ki jih je odkupil Cankarjev dom v Ljubljani ... Izstopata dramtizacija in režija Tavčarjeve *Šaroučeve slive* ter *Dan žena* in uspešnice *Douhtar kar tok*. Kot igralec se je preizkusil v več kot 30 vlogah. V Poljanah je kot organizator in izvajalec počastil jubileje pisatelja Ivana Tavčarja v letih 1981 in 1982 ter leta 2011 z izvedbo Tavčarjevega kulturnega tedna. Ob 90-letnici pisateljeve smrti je pripravil *Poljansko retrospektivo*, in sicer s štirimi predstavami v poljanskem narečju. Z založbo Modrijan je izdal dramtizacije Tavčarjevih del v poljanskem narečju, nazadnje *Cvetja v jeseni*, ki je izšla lani, ob stoletnici njenega izida.

Plaketo Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2017 je prejela ŽUPNIJA POLJANE NAD ŠKOFJO LOKO

za 600-letno duhovno poslanstvo ter ustvarjanje in ohranjanje kulturne dediščine v Poljanski dolini.

Župnija Poljane je iz pražupnije sv. Jurija v Stari Loki leta 1417 nastala kot prva samostojna župnija z zavetnikom sv. Martinom za celotno Poljansko dolino. Cerkvenopravno je tedaj pripadala Oglejskemu patriarhatu. Iz Poljan sta se vse od ustanovitve duhovno in materialno oskrbovala osrednji in tudi zahodni del Poljanske doline. V letih 1787 do 1823 so bile Poljane tudi dekanija, ki je združevala tri župnije, tri vikariate in štiri lokalije.

Najtežji čas je bila 2. svetovna vojna in dogodki po njej. Leta 1954 je bila porušena baročna cerkev sv. Martina, odvzet prosvetni dom ter odstranjene številne kapelice. Sedež župnije je bil dvajset let pri sv. Križu. Po zaslugi župnika Mira Bonče in faranov se je sedež župnije leta 1970 vrnil v novo sezidano cerkev sv. Martina v Predmost pri Poljanah.

Leta 2008 so bili v Poljanah najdeni temelji romanske, gotske in baročne cerkve.

Življenje župnije je opisano v dveh zbornikih, *Poljane, kdo bo tebe ljubil* (2010) in v *Stopinje v času* (2017).

Župnija Poljane je domača fara številnim umetnikom, ki so ime kraja ponesli v svet, zgledno skrbi za kulturno dediščino, močno je vpeta v družabno življenje kraja in že 600 let neguje duhovno življenje Poljan ter tudi širšega okolja. Plaketo je prevzel župnik Jože Stržaj.

Plaketo Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2017 je prejela ŽUPNIJA LESKOVICA

ob počastitvi 500-letnice posvetitve cerkve sv. Urha.

Letos mineva 500 let od posvetitve cerkve sv. Urha v Leskovici, ki je bila leta 2008 razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena. Do leta 1735 je bila podružnica poljanske fare, leta 1853 pa je postala župnija.

Do cerkve, ki kaže značilnosti zgodnje baročne arhitekture, vodijo stopnice iz leta 1847, ki so eno najstarejših znanih del iz hotaveljčana. Velik kamnit oltar in portal je izdelal Janez Vurnik, oltarna slika zavetnika sv. Urha je delo Ivana Groharja, križev pot pa Štefana Šubica.

Izdali so zbornik *Naših 500 pomladi pod varstvom sv. Urha* z zgodovinskim orisom župnije ter umetnostno-zgodovinskim opisom cerkve, predstavljene so znane osebnosti ter kapelice, posebej pa še duhovniki, ki so pustili svoj pečat, med njimi pokojni Božidar Slapšak, ki je v Leskovici deloval od leta 1988 do smrti leta 2005.

Praznovanje jubileja se je oktobra zaključilo z misijonom, ki so ga znova pripravili po 23. letih. Plaketo je prevzel župnik Jože Dolenc.

Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2017 je prejel mag. TONE KOŠIR

za izvirne opise krajev, ljudi in življenja na Lučinskem.

Tone Košir je bil rojen 9. 5. 1937 pri Mihi na Dolgih Njivah. Osnovno šolo je obiskoval v Lučinah, nižjo gimnazijo v Gorenji vasi, klasično pa v Ljubljani. Leta 1962 je diplomiral na Medicinski fakulteti v Ljubljani, specializacijo je končal leta 1974, magisterij iz javnega zdravstva pa na Medicinski fakulteti v Zagrebu leta 1981. Skoraj 30 let je delal v Osnovnem zdravstvu Gorenjske. Leta 1990 je postal namestnik ministrice za zdravstveno in socialno varstvo Republike Slovenije. Poklicno pot je sklenil z izdajo knjige *Splošna medicina*, v kateri je prikazal zgodovino splošne medicine v Sloveniji do leta 1992. Živi v Škofji Loki.

Po upokojitvi se je lotil raziskav s področja zdravstva; nastali so opisi organiziranega zdravstvenega varstva in babištva na Loškem ter delovanja Rdečega križa na Škofjeloškem. Načrtno je raziskoval tudi zgodovino domačih krajev. V delu *Korenine našega drevesa, Mihov rod* je napisal zgodovino svoje rodbine. V knjigi *Suhi Dol in Suhodovci* je opisal domačije in rodove Suhega Dola. Zbrana in nova gradiva so bila osnova obširnemu delu *Življenje na Lučinskem*.

**Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2017
je prejelo KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO SOVODENJ**

za oblikovanje kulturnega utripa v minulih 70 letih.

Kulturno ustvarjanje je na Sovodnju zaživel že v času med obema vojnoma, ko je v Novi Oselici delovalo prosvetno, na Sovodnju pa sokolsko društvo. Leta 1947 so ustanovili Svet ljudske kulture in ga leta 1950 preimenovali v Kulturno-umetniško društvo Boštjan Jezeršek, od 90. let ustvarjajo pod imenom KUD Sovodenj.

Med leti 1956 in 1979 so v okviru društva delovali kino, nekaj let dva pevska zbor in tamburaška ter gledališka skupina. V začetku novega tisočletja je prihod mladih društveno delovanje izdatno poživil. Koncept predstav so povsem spremenili. Vse od ideje, teme in postavitve na oder postavijo gledališčniki sekcije Neč Bat Teater sami; v zadnjih letih pripravijo kar po dve predstavi, v enajstih sezonah se jih je zvrstilo že 15, nekaj od teh so selektorji izbrali za Srečanje gorenjskih komedijantov. Delujejo še mladinski pevski zbor Manual, narodno-zabavni ansambel Podjelovski glas in dramska skupina Podružnične šole Sovodenj. Desetletje je ustvarjala še glasbena skupina Red-Pil.

Priznanje je prevzel predsednik društva Jernej Kokelj.

**Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2017
je prejela OŠ POLJANE, PODRUŽNIČNA ŠOLA JAVORJE**

za vpetost šole v življenje Krajevne skupnosti Javorje.

Šolstvo v Javorjeh ima več kot stoletno zgodovino. Prva prava šolska zgradba, ki se je imenovala Javna občna ljudska šola v Javorjeh nad Škofjo Loko, je bila zgrajena pred 112 leti. Številnim generacijam otrok, ki so se v njej izobraževale in vzgajale, je oblikovala nadaljnjo življenjsko pot.

V šolskem letu 2017/2018 jo je obiskovalo 45 učencev, v vrtcu pa je bilo 25 otrok. Ob rednem delu se v šoli odvijajo pestre dodatne dejavnosti. Vključuje se v različne projekte, kot so EKO šola in EKO vrtec, v projekt Turistične zveze Slovenije in druge. Ponosni so na t. i. Meteoritkovo pot, ki vodi do mesta najdbe meteorita Javorje, in so jo sooblikovali v okviru turističnega krožka. Pripravljajo odmevne prireditve, med njimi sta bili počastitvi 100- in 110-letnice ustanovitve šole, spomnijo se starejših občanov, prijazno odpro vrata srečanjem v okviru krajevne skupnosti, nudijo prostor različnim razstavam in športni rekreaciji.

Priznanje je prevzela vodja šole Maja Kokalj.

Prejemniki priznanj Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2017. Od leve proti desni: župan Milan Čadež, Jakob Dolinar, Stanko Bajt (za Uredniški odbor izdaj *Moj kraj skozi čas*, 1. in 2. del), Jernej Kokelj (za KUD Sovodenj), mag. Tone Košir, Maja Kokalj, vodja šole PŠ Javorje, Jože Stržaj, župnik (za župnijo Poljane), Jože Dolenc, župnik (za župnijo Leskovica), Andrej Šubic in Gregor Luštrek, župnik, ki je prevzel priznanje za častnega občana Alojzija Oražma.

(vir: arhiv Občine Gorenja vas - Poljane)

**Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2017 je prejel
UREDNIŠKI ODBOR KNJIŽNIH IZDAJ *Moj kraj skozi čas*, 1. in 2. del,
za opise življenja in ljudi v Krajevni skupnosti Sovodenj in fari Nova Oselica.**

Prva in druga knjiga *Moj kraj skozi čas* (2007 in 2017), ki sta izšli pod okriljem Krajevne skupnosti Sovodenj, sta bogati kroniki prostora, časa, življenja in ljudi pod Ermanovcem, Bevkovim vrhom in Sivko. Za izdajo edinstvene literature sta zaslužna uredniška odbora.

Prva knjiga ima 496 strani prispevkov in 260 fotografij, v drugi je 751 strani in kar 900 fotografij ter starih dokumentov. Zapisane besede avtorjev ohranjajo bogastvo ustnega izročila in zgodovinskih virov za poselitev nekoč in danes, upravno ureditev od srednjega veka naprej ter nastanek in razvoj župnije Nova Oselica, šolstva, pomembnejših dogodkov in navad ter opise nekdanjih meja. Veliko izvemo o urejeni infrastrukturi, storitveni dejavnosti, obrti, podjetništvu in industriji ter kmetijstvu. Pišejo o zgodbah ljudi z umetniškimi darovi, kmečkih zdravilcih, o borbi prebivalcev za preživetje doma in v izseljenstvu. Predniki so prinašali posebnosti govora s tolminskega in loškega območja. 450 let je narečni govor bogatil bero besed na predstavljenih 340 domačijah in domovih. Dolgo in plodno obdobje je prehodilo devet društev.

Priznanje je prevzel Stanko Bajt, predsednik KS Sovodenj.

**Priznanje župana Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2017
je prejel JAKOB DOLINAR**

za pridobljeni naziv »Mladi gospodar leta 2017«.

Jakob Dolinar iz Stare Oselice je inženir kmetijstva, ki je zaključil tudi Višjo šolo živilstva in prehrane. Na tekmovanju za naziv mlade kmetice in mladega gospodarja 2017 si je 2. septembra v Gorjah pri Bledu med 16 sodelujočimi prislužil naziv »Mladi gospodar 2017«; na tovrstnem tekmovanju je sodeloval prvič.

Skupaj s starši, mamo Danico in očetom Zvonkom, obdeluje 57 hektarjev veliko hribovsko kmetijo, ki jo je prevzel pri 25-ih letih. Usmerjeni so v živinorejo in prirajo ter predelavo mleka v različne mlečne izdelke, ki jih prodajajo na domu.

Gradivo in spomini

Urbanizem mesta Loke za začetnike

Božji pogled. (foto: Janez Misson)

Bralcem *Loških razgledov* bi rad predstavil razvoj našega mesta iz zgodovinskega vidika. Gradbeni rasti mesta pravimo urbanizem. Jezik arhitekture je med umetnostnimi panogami najtežji. Arhitekturo moramo obhoditi, si jo ogledati z vseh strani. Najbolje je, ko strokovnjaki urbanizem vodijo v sozvočju z uporabniki. Slabše je v časih, ko na stroko vplivajo politiki, v današnjem času pa še ekonomija, tajkuni in denar. Urbanisti radi govorijo o ambientih, poudarkih, akcentih,

Izsek iz Franciscejskega katastra za Kranjsko, 1823–1869. (hrani: Arhiv Slovenije, SI AS 176)

ima močno pomanjšan videz škofijskega sedeža v Freisingu. Sv. Jurij je v obeh primerih na vrhu griča. Starološki grič so kasneje na severu zasuli in tako pridobili večji prostor. Zaradi pomanjkanja prostora, slabe možnosti obrambe in predvsem škofovih upravnih in gospodarskih potreb so center gospostva prestavili na sedanje mesto, ki nadzoruje in zapira vhode v obe dolini. Mesto je povezano s tremi zunanjimi lokacijami. Puštal nad Trnjem (Puštal, Burgstelle, utrdba, Am Dornach, trnje, zapuščen predel) je zapiral vhod v Selško dolino. Vrh sv. Lovrenca je zapiral Poljansko dolino. Prvotno so cerkev nameravali zgraditi v Breznici, vendar je bilo vse, kar so pri tej cerkvi zgradili, ponoči preneseno na sedanjo lokacijo k cerkvi sv. Lovrenca (ustno izročilo). Tu so verjetno našli še uporaben material neke davne utrdbe. Cerkev ima najstarejšo osnovo v okolici Loke.

Puštal tudi po izkopeninah kaže na predfreisinško tradicijo. V srednjem veku je obe lokaciji koordiniral Stari grad pod Lubnikom. Ta je po ureditvi gospostva in mesta izredne dogodke sporočal na Krancelj, od tu pa so jih signalizirali naprej na Loški grad. Vse tri objekte lahko datiramo v konec 12. ali na začetek 13. stoletja. Pri utrdbi na Krancelju in Loškem gradu je bila zasnova v donžonu (osrednjem stolpu). Prvič se nova naselbina kot trg omenja leta 1248 in kot mesto leta 1274. Škoda je, da nista ohranjena ustanovna listina in mestni statut. Poleg teh dveh dokumentov je najbolj pomemben zunanji znak mesta: obzidje, v našem primeru še grad. Škof Konrad III. (1314–1322) je za obzidje porabil veliko denarja. Škof Bertold (1381–1410) je leta 1401 dokončal dela na Grabnu in kanalu med Selščico in Poljanščico. Zaradi naplavin obeh Sor je bilo vzdrževanje na tem mestu najte-

dominantah, težah in ravnovesjih, horizontalah ter vertikalah. Ko so škof in meščani gradili naše mesto, niso mislili vnaprej, na naše današnje analize. Urbanizem pa smo vendar ljudje. Arhitektura in urbanizem morata biti po meri človeka. V stoletjih se je v Loki še ohranilo toliko starega jedra, da ga lahko občudujemo in izluščimo staro lupino. Vsako leto si ogledam otroško likovno kolonijo, ko nam otroci z nepokvarjenimi očmi spet prikažejo mesto v njegovi pravi podobi.

Navedba Loke v darovnici je povezana z lokacijo Stare Loke. Tu je ostalo farno središče, prvič omenjeno leta 1074. Domnevam, da je bila župnija ustanovljena kmalu po darovnici ali celo sočasno. Lokacija župne cerkve

žavnejše. Najobsežnejša dela je financiral škof, vzdrževanje pa mesto. Ob večjih stroških so prispevali oboji. Obzidje je bilo po takratnih zahtevah vojskovanja sorazmerno visoko. Ob akutnih nevarnostih so pred obzidjem postavili še t. i. strašilni plot, ta je privabljal pozornost napadalcev, ki so tako postali dobra tarča branilcev. Seveda so ti »sezonski« objekti kmalu propadli. Meščani se niso bali samo tujih vojsk, Turkov, ampak tudi raznih tolp, rokomavhov in »*plášurjev*« (danes klošarjev), vojaških ubežnikov ter drugih motečih združb, dvomljivih trgovskih karavan in raznih popotnikov. Ob nevarnosti kuge so zapahnili vrata. Poudariti moramo, da je srednjeveški promet potekal peš, s konjeniki in tovorom na konjih. Na rimske ceste so že pozabili. Vozni promet je bil omejen na bližnje vasi in vezan na čas pridornega gospodarstva iz Starega dvora in pozneje še z Godešiča (Neusas) ter drugih ravninskih vasi.

V mesto je vodilo petero vrat: Selška, Zgornja in Spodnja poljanska, Špitalska in Čevljarska vrata. Manjkajo nam podatki za selško vpadnico pred pozidavo Kamnitega mostu. V kotu obzidja pod nunskim samostanom so pred leti odkrili rov, po katerem so ob izrednih razmerah mesto oskrbovali z vodo in ga v sili uporabili tudi kot izhod iz njega. Vodnjak izven obzidja so leta 2017 odkrili tudi pri zgornjih Poljanskih vratih. Po pozidavi Kamnitega mostu so Selška vrata utrdili tudi z zunanjo predmostno utrdbo. Mogoče so bila do tega časa pomembnejša, pozneje manj ugledna in manj pomembna vzhodna Špitalska vrata, kjer je bil v obrambo in vhod vključen poseben stolp, ki ni bil v mestni lasti in ga je škof dajal v fevd. Vzhodni vhod je bil vezan na plitvino Selščice v Sovodnju, kjer se je ob izgubi mostu dalo ob mlinu vodo prebrestiti. Tudi karantenska hiša, »*kolera špital*«, je bil pred temi vrati. Čevljarska vratca so bila v sklopu mlina, kopališča, čreslarskih stop in kašče. Podobno je bilo tu ob vodnih pogonih, ob občasnoma manjkajočem mostu, možno vodo prebrestiti. Obe Sori so v strateških (vojaških) dokumentih zapisali kot hudournika, ki se v nekaj dneh pomirita. Takšno podobo je Loka ohranila do leta 1789, ko so opustili obzidje in prodali vrata. Obzidje je postalo kamnolom za gradbeni material.

Loka pred potresom leta 1511

Rast mesta lahko razdelimo na dve obdobji: na predpotresno (pred letom 1511) in poznejše. Iz prvega obdobja odkrivamo na simbolu mesta, na gradu, vedno nove, starejše prezidave. Po letu 1352 je Otokar iz rodbine Blagoviških, ministerialov oglejskega patriarha, pod gradom ustanovil klariški samostan. Ni znano, kako je prišel do te odlične lokacije pod gradom. Dr. France Golob, poznavalec stavbe, je domneval, da je takrat šlo še za leseno gradnjo. Cerkev je bila že takrat posvečena Marijinemu brezmadežnemu spočetju. Papež Pij IX. je dogmo razglasil šele leta 1862 po Marijinem prikazovanju v Lurdu (1858).

Znana stavba je bila tudi leta 1271 omenjena kapela sv. Jakoba, vendar ne vemo, kje je stala. Že leta 1311 je znana lokacija kopališča pri mlinu, pri bivši

Tovarni Šešir. Sedanjo mestno cerkev sv. Jakoba so leta 1471 zgradili na posebnem trgu in jo umaknili iz mestnega vrveža. Kamniti most ob Selških vratih je pozidal škof Leopold (1378–1381), ki je ob obisku Loke pri padcu z mostu tudi utonil. Predpotresna gradnja je del Homanove hiše, s trilistnim okencem in ostanki kvadratnega gotskega okna (verjetno v kaščo) ob današnjem vhodu v vežo. Na tem mestu naj bi bila, po domnevi Ceneta Avgušтина, prvotna Selška vrata. Predpotresna gradnja, ki jo opisuje Santonino, je del Kasarne ob Selških vratih. Zahodni del Kasarne ob mostu si je že leta 1486 sezidal loški župnik Pankracij Ecker, da je bil za obzidjem varnejši.

Prva »slika« srednjeveške Loke je zapis iz popotnega dnevnika Pavla Santonina, generalnega vikarja škofa Petra Carlija. Oglejska delegacija je med leti 1485–1487 obiskovala po Turkih opustošene oglejske župnije južno od Drave. *»Kmalu po vstopu vanj (v Loko o. p.) nam je prišel naproti gospod Pankracij Ecker (Eckher), tamkajšnji župnik, ki nas je veselega obličja in vedrega čela popeljal v svojo hišo in nas okreščal s številnimi in raznovrstnimi jedmi. Ima farno cerkev svetega Jurija, ki stoji zunaj mesta; pod njo spada dvajset podružnic. Pravico prezentacije ima, kadar se fara izprazni, častiti gospod škof freisinski, svetni gospod mesta, potrditev pa pripada prečastitemu gospodu patriarhu.*

Mesto Loka leži na ravnem, vendar ob vznožju položnega hriba. Nad njim sta dva gradova, vsaksebi, oba dobro utrjena. Toda lepši je spodnji grad, na katerem stoluje mogočni gospod Jakob Lamberger, mestni glavar in grajski gospod (1481–1491 o. p.). Malo dlje vstran ima še en, tretji grad (Stari grad o. p.). V mestu samem je dvesto petdeset zidanih, vendar s škodlami kritih hiš. Ima cerkev svetega Jakoba, ki je farna kapela, pozidana s čudovito in lepo umetnostjo. Ob mestu teče proti severu reka, imenovana Sorica (Souvriza), ki nima toliko vode kot Sora; dobre ribe daje, med katerimi veljajo postrvi za boljše. Pri vratih je kamnit most čez reko in na tem koncu stoji vrh mestnega obzidja hiša gospoda župnika, ki jo zadnje čase poziduje zelo visoko na svoje stroške; iz nje je lep razgled na reko in most in rodovitno obdelano ravnico. Tam stoji prava farna cerkev, ki je bila nekoč imenitnejša od katere koli druge cerkve na vsem Kranjskem in je imela čez tisoč petsto dukatov dohodka, zdaj pa je že zelo osiromašena. Še zmeraj pa uživa posebne pravice, da prezentira primerne duhovnike za cerkev v Poljanah, za cerkev svetega Petra v Selcah (Celsachum), svetega Martina v Žireh in svetega Mihaela v Dovjah (Linghenfeld). Te duhovnike potlej potrjuje patriarhov sedež. Tako je povedal taisti gospod Pankracij Ecker. Zadnjega avgusta smo poslušali dve maši v Loki, prvo v cerkvi svetega Jakoba, drugo, sicer peto, pa v cerkvi tamkajšnjih redovnic svete Klare, ki izvrstno pojo. Potlej se je škof vrnil v cerkev svetega Jakoba, kjer je birmal nekaj ljudi. Po kosilu v hiši taistega župnika smo odjahali po ravni cesti v Kranj.«

Dvesto petdeset hiš je številka, ki je Loka ni več dosegla. V poznejših stoletjih se je število zmanjšalo za več kot sto. Mestne pravice pa so dobili prebivalci predmestij, ki so nastajala posebno po potresu. V Karlovec so se selile nekatere obrti,

ki so bile vezane na agrarne dejavnosti, vodne pogone in umazano proizvodnjo (odpadki, pranje črev ...). Karlovec kot predmestje pozna že fevdna knjiga s konca 14. in začetka 15. stoletja, ko omenja mlin »ze Lak nider Ozelgazzen«, pozneje poslovenjeno v Oslovske ulice. Naselje so verjetno po ljudsko prekrstili v Karlovec, po trdnjavi in hrvaškem mestu Karlovac. Oboje je v Vojni Krajini na Hrvaškem leta 1579 pozidal nadvojvoda Karl. V tem predmestju je ohranjene največ poznogotske arhitekture in stavbnih elementov popotresnega časa. Studenec in Trata sta pritegnila predvsem agrarne interesente. V predmestju pred Selškimi vrati, poznejšem Kapucinskem predmestju, so se razvile nekatere obrti, vezane na promet (kovači) in prehrano (mlinarji, gostilničarji). Vsi ti prebivalci so koristili mestne pravice in dolžnosti, obrambo, trge in druge mestne privilegije in stroške. Ob nevarnostih so se umaknili za obzidje.

Že ob nastanku je imela Loka današnjo površino obeh trgov. Glede na poimenovanje Novi trg, imamo lahko Spodnji trg za nekoliko poznejšo pozidavo, vendar že v okviru obzidja. Še v Franciscejskem katastru (1826) je ločnica med parcelami na Placu in Lontrgu jasno razvidna, je kot rahlo ukrivljena linija, ki se začne pod cerkvijo sv. Jakoba in sega do Grabna. Ta ločnica v bregu je še danes meja med zgornjimi in spodnjimi parcelami. Pod podhodom pod šolo so še na sopotniški podobi Loke vidna nekakšna vrata. Do iznajdbe betona in gradnje škarp je bila ta nestabilna meja v bregu vir nesporazumov o tem, kdo jo je dolžan vzdrževati – spodnji ali zgornji lastniki. Zgornji trg je bil verjetno nekaj časa posebej branjen z nekakšnimi poševnimi pregradami, palisadami.

Loka po potresu leta 1511

Leto potresa (1511) je začetek nove dobe mestnega razvoja. Takratna hišna postavitev se je v veliki meri ohranila do danes. Te spremembe sovpadajo z zanimivimi evropskimi spremembami. Loke so se takrat dotaknile razne ujme, kuge, lakote, vojne, že kmalu po nastanku tudi protestantizem. Spremenila se je obrambna taktika. Uveljavljalo se je ognjeno orožje. Takrat je škofijo vodil edinstveni, podjetni škof Filip (vladal 1498–1541). Že v letu potresa je poslal v Loko stavbenika in zidarja. Škof je opustil utrdbi na Starem gradu in Kranclju. Material s Kranclja je porabil pri obnovi loškega gradu, ruševine na Starem gradu je, po odvozu nekaj boljšega kamenja, prepustil zobu časa. Na loškem gradu je renesančno preoblekel osrednji stolp, verjetno dokončal tudi severovzhodni grajski stolp. Tu je stavbenik že naredil strelne line za muškete, ki so po zadnji obnovi fasade lepo vidne. Leta 1526 je dokončal stolp današnje kapele, kjer je ohranjena velika reliefna plošča z grbom iz leta 1526. Podnožje stolpa je utrjeno proti topovom. V mestu je obnovil kaščo, kjer si je v svoj spomin dal vzdati reliefno ploščo iz leta 1513. Svoje sledove (relief levov) je leta 1529 zapustil na konzolah polkrožnega pomola na severovzhodni strani Homanove hiše. Ne glede na to, ali je bila hiša kdaj v škofovi pristojnosti, je rodila kar nekaj posnemovalk. Podobna, z okro-

glimi pomoli, je bila Jagermojstrova (Ješetova) hiša na Peklu, danes Mestni trg 11. Polkrožni severovzhodni stolpič je viden z domačega dvorišča in tudi parkirišča Štemarje ter vedute pri starem Petrolu. Drugi od polkrožnih stolpičev se je pozneje izgubil v sosednjih hišnih prezidavah in prizidavah. Podoben tip hiše najdemo v poznejši Plnadi v Železnikih, v Kropi in delno Radovljici. Pri novem prezbiteriju mestne cerkve je na sklepniku ohranjen Filipov grb. Verjetno so njegovi mojstri sodelovali tudi pri gradnji zvonika v dvajsetih letih 16. stoletja, ki je s ploščo datiran v leto 1532. V enem od vzhodnih opornikov prezbiterija je vzdana že rabljena predpotresna, gotsko obdelana kamnita klada, ki nas spominja na potres. Zvonik so vključili v mestni obrambni sistem, strelna lina na zahodni strani ima že hruškasto obliko in je namerjena na Selška vrata. Prepričan sem, da so stavbno črto obeh trgov po potresu začrtali freisinški mojstri.

Osrednji prostor tržnega prostora, Placa, je med Homanovo hišo in zoženjem z nadstropnima pomoloma pri Žigonovi hiši ter podrtim pomolom na drugi strani pri Kroni. Tu je bil najboljši tržni prostor. Hiše so dobile današnje tlorise. Srednjeveško čelno obrnjene hiše na trg, kot jih poznamo v nemških in drugih srednjeevropskih mestih, se v Loki niso ohranile in jih ne moremo nikjer z gotovostjo rekonstruirati. Verjetno so bile takšne hiše še ob Santoninovem obisku. Popotresne hiše so dvokapne, s streho na ulico in arkadno dvorišče. Linija hiš verjetno ni bila takoj izpolnjena. Vmesne prostore med hišami so v isti maniri postopno dozidavali, trg strnili in nadaljevali v ulico do Poljanskih vrat. V uličnem delu Mestnega trga je tudi manj dvonadstropnih hiš, ki so vse pozneje nadzidane. Vrzeli med hišami so ponekod vidne še danes, bile so povezava med obema trgoma in obzidjem. Popis hiš iz dvajsetih let 19. stoletja posebno poudarja obokane veže, takšni prostori so kljubovali požarom. Tudi višina stavb se je spreminjala. Še v 19. stoletju so jih počasi nadgrajevali in zamenjevali leseno gradnjo. Prostor od znamenja proti Poljanskim vratom je bil manj ugleden in so ga namenjali tujim ponudnikom.

Po Fister-Škuljevi analizi ima 60 % stavb na Placu atrijsko dvorišče, 69 % hiš ima prvo in drugo etažo. Takšna stavba je v bistvu renesančna palača, zožena na dano širino triosnih fasad. Nadstropja v optično lažji arhitekturni obliki ponovijo osnovo. Kjer se triosni fasadni ritem podre, je prišlo do poznejšega združevanja stavb. Zanimivo je, da še dolgo v 17. in 18. stoletje uporabljajo poznogotske stavbne elemente, ki jih uspešno mešajo z renesančnimi in zgodnjebaročnimi formami. Kakovostnih kamnitih arhitekturnih detajlov včasih niso zavrgli, čeprav niso bili več moderni. Še vedno je ohranjenih nekaj polkrožnih, gotsko posnetih portalov. Na Rotovžu se portal končuje na oslovski hrbet, pri nekaterih portalih je še ohranjena obreza na ajdovo zrno. Baze portalov so zaradi prometa skozi vežo ravno obklesali in uničili podnožja. Talni odbijači so uravnavali kolesa vozov, gar in ciz, ki so jih vlačili skozi veže. Kadar so bili Ločani na polju, v Viršku, v Hribcih pri Gavgah (za Pahovcem), na Kamnitniku, na Žolščah (Fižolovšče) in po okoliških grapah, kamor so hodili po drva, meščanov ni bilo doma.

Za zahodno linijo mestnih hiš je za vrtički nastala nova logistična pot do rastočih gospodarskih poslopij. Na drugi strani so pod grajski hrib že kmalu pozidali nove hiše in pridobili Placu vzporedno ulico. Po spremenjenih obrambnih doktrinah in potresu so zmanjšali trg pri Selških vratih. Hiše med Kasarno (Ustrana gasa) in Blaževo ulico imajo še poznogotske stavbne elemente. Dvokapnice brez dvorišč so z dolgimi vežami povezane z obema ulicama. Okrog leta 1550 (datirani relief na fasadi) so proti severu podaljšali klariški samostan.

Leta 1544 je škof lastnika drugega dela Kasarne, Lenarta Siegesdorferja (v škofovi službi 1529–1572) in njegove pravne naslednike, oprostil vseh davčnih in drugih mestnih obveznosti (šlo je za severovzhodni trakt današnje Kasarne). Škof in mesto sta se trudila, da ne bi več prihajalo do takšnih neupravičenih ugodnosti. Med obema stavbama je bilo še obzidje, ki ga lahko še vidimo iz brvi in izluščimo dve strelni lini, namerjeni na breg in most. Prva je v obliki črke L za samostrel, lok in puščice, druga je hruškaste oblike, za puško. Ta del so na obzidje verjetno nadzidali že poznejši lastniki. V Valvasorjevem času je bila stranica hiše, obrnjena proti vodi, že strnjena. Dvoriščni del proti Ustrani gasi so pozidali še pozneje in zaprli dvorišče. Zidavo Kasarne si lahko »kot domine« pogledate z Namine terase. Kot enotno zgradbo so hišo šteli šele od druge polovice 18. stoletja ali celo pozneje.

Znana nam je lokacija hiše beneficija sv. Katarine iz leta 1525, danes Filaverjev bar, Cankarjev trg 2. Znana nam je lega Rotovža, Mestni trg 35, Schwarzeva hiša in kapela sta združeni in imata sedaj številko Mestni trg 38, hiša beneficija Sv. Trojice, Mestni trg 4. Šola blizu cerkve sv. Jakoba se omenja že leta 1538, verjetno približno tam, kot je bila pozneje Paplerjeva šola iz leta 1627, Cankarjev trg 10. V drugi polovici 16. stoletja je imel več hiš na Placu in v predmestjih protestant, trgovec Jurij Kunstl. Dve hiši sta bili skupaj pri vodnjaku na Placu, danes gre verjetno za združeno Kašmanovo hišo, Mestni trg 7.

Od 17. stoletja dalje lahko lociramo gosposčinsko Kanclijo, Mestni trg 8, Vikarjevo hišo, Cankarjev trg 12, Špital, Spodnji trg 9 in 9A. Pri hišah s pomoli se da ponekod slediti plemiškim družinam in drugim pomembnejšim meščanom. Spremembe so doživele tudi stavbe pri Poljanskih vratih. Martinovo hišo, Mestni trg 26, so podaljšali do mestnega obzidja in zaprli povezavo z obzidjem. Ni znano, kdaj so nadaljevali naslanjanje hiš na obzidje v sedanji Klobovsovi ulici. Pri teh hišah pogrešamo starejše stavbne elemente. Na južnem delu obzidja, na današnjem Grabnu, so že v 16. stoletju v obzidje izdolbili lepo gotsko okno in prizidali dve današnji hiši. Prav zaradi lepljenja hiš na obzidje se je to ohranilo, saj je obzidje predstavljalo eno od sten.

Spodnji trg ima podobno zasnovu. Prostor ob Kašči je potreboval večji trg, tja do zožitve. Na severozahodu je trg segal do mlina in kopališča pod cerkvijo oziroma pod šolo. Trg je služil mlinu, kopališču, največ pa prometu ob Kašči in obrambi Čevljarskih vrat. Pozneje se je okrepil trg pred novo špitalsko cerkvijo, kjer so se zbirali brambovci za obrambo Špitalskih vrat. Mogoče se je trg povečal

Pogled na Škofjo Loko v požaru v 17. stoletju ponuja zaobljubna slika iz Sopotnice. (hrani: Loški muzej Škofja Loka (foto: Jože Štukl))

Placu je zgorelo 32–35 hiš, kapela Sv. Trojice in klariški samostan. Oba požara sta prinesla tudi večje gradbene spremembe.

Klarise so do leta 1669 prezidale in dozidale samostan in po italijanskih vzorih sezidale novo cerkev. Leta 1674 so popravljali mestno obzidje pod samostanom. Pozneje so se popravil na tem mestu lotili še leta 1727; obe letnici sta ohranjeni na obzidju. Verjetno so takrat na zid od znotraj prislonili prve nunske pomožne objekte. Nunska cerkev je s tlorisom in prostorsko lupino postala vzor za cerkvi na Lontrgu in Hribcu ter prezidave nekaterih cerkvenih stavb v obeh dolinah. Na Lontrgu je leta 1698 pogorelo 48 hiš, kopalnišče, kašča in mlin pod šolo. Sezidali so novo špitalsko cerkev in ubožnico vključili v obzidje pri mestnih vratih. Lontrg se je počasneje obnavljal in ni nikoli dosegel ugleda hiš na Placu. Vse hiše so le nadstropne, so bolj gruntarskega, kmečkega tipa in imajo redke meščanske arhitekturne značilnosti. Pri nekaterih je razvidna ambicioznejša starejša zasnova, mnoge so po požaru doživele predelave. Za razliko od Placa se je na Lontrgu ohranilo kar nekaj lesenih zgradb. Arhitekturno so zanimive: sestavljena Prajerca, Spodnji trg 4, s poznogotskimi elementi, upravna zgradba Špitála, Spodnji trg 9, pomolna Klopčarjeva hiša, Spodnji trg 5, Petercova hiša, Spodnji trg 6, pomolna Klemenčičeva hiša (Loški oder), Spodnji trg 14, arkadna Krennerjeva hiša, Spodnji trg 29. Grohcova hiša, Spodnji trg 22, ima še zunanjo podobo stare kmečke bajte. Ne samo glede na socialno diferenciacijo, uglednejši trgovski, meščanski Plac in skromnejši obrtniški Lontrg, so se prebivalci včasih delili še na sokole na Placu in orle na Lontrgu, oboji s svojim domom.

Urbanizem so seveda – kot že rečeno – ljudje. Žal lastnike posameznih hiš poznamo šele od 16. stoletja dalje, vendar tudi teh ne moremo locirati od hiše do hiše natančno. Na Placu lahko lociramo Kose, Kunstle, Lukančiče in Križaje. V Loki so živeli še puštalski Oblaki, Zanettiji in škofovi uslužbenci, ki jih je škof po reformaciji vabil z Bavarske in jih ni več izbiral med domačim plemstvom, ki se mu je v protestantizmu zamerilo. Stare kranjske družine so deloma tudi izginile,

tudi na mestu pogorelih hiš. V obzidje so vključili prenovljeno ubožnico. Nekaj stavb so na obzidje verjetno prislonili že po koncu obrambne funkcije. Tem stavbam je, podobno kot na Placu, obzidje zapiralo eno steno.

Portret poznosrednjeveške Loke si lahko pogledamo na več vedutah. Najstarejša je Merianova upodobitev iz leta 1649. Obe Valvasorjevi podobi sta v *Slavi* in *Topografiji*. Najbolj poučna je *Sopotniška votivna slika*, ki skupaj predstavlja oba požara: na Placu (1660) in Lontrgu (1698). Na

tujci so se morali naučiti slovensko. Od 18. stoletja dalje najdemo že do hiše natančno loško kupljeno platnarsko plemstvo: Demšarje, Jugovice in Jenke. Identifikacije hiš in lastnikov sem poskušal rekonstruirati v *Loških razgledih* 57/2000 in v *Knjigi hiš II*/1984. Leta 1780 je bilo v mestu (obzidju) 128 hiš in 1.025 prebivalcev, približno 8 ljudi na hišo. Po analogiji bi za leto 1750 pri 117 hišah zaokroženo predvidevali okrog 1.000 ljudi. V Santoninovem času, leta 1486, bi po analogiji pri 250 hišah predvidevali okrog 2.000 prebivalcev (če niso takrat še šteli tako kot v Svetem pismu: može, plus družine?).

Škofja Loka iz knjige *Slava vojvodine Kranjske* Janeza Vajkarda Valvasorja, 1679, bakrorez.

V 19. stoletju je prebivalstvo naraščalo, mesto je dobivalo moderno infrastrukturo. V drugi polovici 19. stoletja so položili prve dele kamnite kanalizacije. Leta 1894 je začela delovati prva javna elektrarna. Leta 1901 je pritekla voda v samostan in grad, naslednje leto še v mesto. Leta 1907 je začela delovati moderna klavnica. Drastičen padec prebivalstva se je začel po letu 1980, ko so v jedru mesta našteali le še 752 ljudi. Zadnja občinska uprava pred vojno si je prizadevala za urbanistično in spomeniškovarstveno ureditev mestnega jedra. Širitev mesta so predvidevali zunaj obzidja, proti severu pod Kamnitnikom, ob sedanji Partizanski cesti in proti vzhodu do Plevne in pod njo, vzhodno od Sovodnja. Te lokacije naj bi zadostovale za dobo 200 let. Ta prostor so ob socialističnih demografskih metodah pozidali že dvajset let po zadnji vojni.

Že pred 2. svetovno vojno in po njej so se za urejanje mestnega jedra dogovarjali z arhitektom Jožetom Plečnikom, ki pa zaradi starosti ni več prevzemal takšnih del in je predlagal svoje učence. Zadnja občinska garnitura pred vojno je že opazila, da srednjeveško zamišljen prehod skozi mesto ni več primeren, ostal pa jim je gospodarsko koristen. V zvezi s prehodom v Poljansko dolino sta se ustvarila dva lobija, placarški in lontrški. Zaradi ceste preko Placa so pred vojno podrli nekaj hiš na trgu sv. Jakoba, sedanjem Cankarjevem trgu. Za širjenje ceste bi podrli še nekatere hiše proti Placu. Ohranjeni so odškodninski zneski za del Koširjeve in Homanove hiše in naprej Peharjeve ter nekaterih hiš na Poljanski cesti. Na Placu je bil že Galjotov hotel Krona, več zainteresiranih gostilničarjev in trgovcev. Zanimivo je, da so ta projekt ob prihodu podprli tudi Nemci, ki so podrli še nekaj stavb nad Selščico (informacija Igor Guzelj st.). Lontrško varianto je zagovarjal lobi, ki je bil bliže občinski birokraciji (županu). Na mestu Perkusove hiše bi ob Grabnu stal nov hotel. Transit v dolino bi potekal po Lontrgu. Po vojni se je placarska varianta za kratek čas ponovila, dokler so avtobusi in tovornjaki še

zmogli ovinke pod nunami. Po hitrem razvoju tehnike je sama od sebe zmagala lontrška varianta, ki pa v razmerah po vojni ni več nikomur koristila, ampak je postala breme za trg in celotno mesto. Najzanimivejše povojne rešitve urbanizma sta v *Loških razgledih* predstavila domačina Marijan Masterl in inž. Pavle Hafner, ki pa s predlogi uradno nista vplivala na mestni urbanizem. Masterlov elaborat je tudi odlična spomeniškovarstvena smernica za staro mestno jedro. Nova mestna infrastruktura naj raste v bivšem Kapucinskem predmestju. Če se izrazim s terminologijo tistega časa, bi tam zrastle objekti družbenega standarda, uprava, kulturni dom, banka, bencinska črpalka, pošta, tržnica, hotel, trgovska hiša, šola in internat. Nekateri objekti so bili realizirani, vendar ne načrtno, v lokacijah, medsebojnih razmerjih, sozvočju in času. Industrijski predel in novi stanovanjski del bi se razvijala tudi na Trati. Poudarjena je bila posodobljena cesta Loka-Železniška postaja Trata, z navezavo na »veliko cesto« Jeprca-Kranj. Za povezavi z dolinama bi zgradili obvoznici, ki pa bi, po takratnih trasah, močno prizadeli stara predmestja in naselji Puštal in Staro Loko. Masterlova delitev prometa na tovarnega in osebnega ni bila več sprejemljiva, prav tako ne Hafnerjeva načrtovana železnica v Poljansko dolino. Še pred tisočletnico Loke se je pokazalo, da dotedanji, za nekaj desetletij naravnani projekti, sploh niso mogli slediti hitremu in kar utopičnemu razvoju na vseh področjih. Ostali so še »apetiti« po zapolnitvi mestnih plomb, predvsem na Cankarjevem trgu. Ugotovili so tudi, da je razvoj mestnega jedra mogoč šele po izgradnji vsaj poljanske obvoznice. Selško obvoznico so zasilno speljali preko Podna, izvedba poljanske obvoznice pa je bila še daleč. Projektiranje in vstavljanje v prostor je bilo dolgoletno babilonsko pregovarjanje. Čakanje nanjo sta v lanskih *Loških razgledih* 63 odlično opisala Jernej Tavčar in Ines Košenina.

Prvi desetletji po vojni sta mestu prinesli očiščenje mestnega obzidja ob Selških in Poljanskih vratih. V prvem primeru so odstranili stare mesnice, v drugem pa Erženovo hišo in prizidave ob obzidju na Grabnu. Loški urbanizem je prevzel Tone Bitenc, Plečnikov učenec. Po njegovi prerani smrti se loški hišni arhitekti in projektivni ateljeji niso posebno obnesli. Izbira, razporeditve in vrstni red novih stanovanjskih sosesk so bili včasih preveč politično motivirani. V vsakem novem naselju je bil nek bivši župan ali visok občinski funkcionar ali celo več njih (Groharjevo naselje, Podlubnik, Pod Plevno). Od odličnih Fistrovih predlogov za revitalizacijo mesta ob tisočletnici smo premalo uporabili in preveč pričakovali. Od družbenega sektorja ni bilo pričakovati večjega zanimanja za oživitve loških lokalov. Poselitev podstrešij gotovo ni veliko prispevala k revitalizaciji mestnega jedra. Lastniške spremembe ob nastopu nove države so prevetrile posestna razmerja. Jazbinškov zakon je prinesel razmerja, ki se bodo reševala še daleč v sedanje stoletje.

Mestne hiše živijo takrat, ko imajo enega lastnika. V sedanjih razmerah bo stalna aktivna poselitev obeh trgov največji uspeh. Loko naj poselijo ljudje, ki se bodo v njej dobro počutili, tu tudi preživljali in ne samo spali ali trgovali, in bodo

Loko imeli radi. Ko bodo v mestnem jedru ostali ljudje, ki ne bodo hlastali le za hitrim dobičkom, ampak za svojim in mestnim trajnostnim razvojem, bosta trga zaživela. Na Placu se mora spet slišati otroški vrišč. Po tezi arhitektke Mateje Kavčič, ki se ji v celoti pridružujem, bi morali na Placu biti upravni in drugi uradi, denarni zavodi, privatne pisarne, ateljeji in drugi poslovni prostori, atraktivni lokali, tradicionalne in enkratne prireditve. Oživiti in osmisлити je treba mestne vrtove. Za Historial se nam teme kar ponujajo: prihod škofa v Loko, izgon protestantov, cehovsko zasedanje. Ne ostanimo samo mesto muzej, ki si ga gostje hitro ogledajo in gredo naprej. Obnoviti je treba Krono in postaviti in oživiti nekaj manjših turističnih ustanov, hostlov, kamor se bodo gostje redno vračali. Dobrodošlih bi bilo nekaj apartmajev, ateljejev, specializiranih trgovin, ponudba lokalne prehrane in obrti. Ponudba bi morala biti prijetno »nasilna« in domiselna. Med obrtmi bi bila nujna tema klobuki (mogoče celo cilindri in »halb kane«), ročno tkano in potiskano laneno platno, obleke po meri, kloštergeist, »Mrcinkov« kruh in zaseka, Žužkove pletenice in preste, mali kruhek. Tudi kakšno vsem koristno parkirno mesto na Placu naj ostane. Mesto bo preživelo po dolgoročnem načrtovanju in izvajanju teh načrtov. Pozitivne posledice obvoznice moramo šele izkoristiti. Nerazumljivo je, da je tako malo interesa za selško obvoznico. Rešitev je bila mogoča še pred desetletji, ko bi na Sipci zgradili krožišče (beseda je bila takrat pri nas skorajda nepoznana) in most ter pod Kobilu skozi kratek tunel speljali še poljansko obvoznico. Ko sem pred leti, ko je bilo to še mogoče, to varianto namignil vplivnemu arhitektu, so mi odgovorili, zakaj jih nisem prej spomnil na to. Moj odgovor je bil: »Zakaj niste šli na Krancelj?!«

Kot mesto muzej lahko pokažemo mesto z obzidjem, grad, muzej. (Pot treh gradov). Obhoditi je možno oba trga. Ogleda vredne so vse tri cerkve, kašča, mestne atrijske hiše. Kako lepo smo znali na Lontrgu v Špitalu udomačiti uvoženo nunsko cerkev! Na Suhi smo s freskami razširili korni obhod velikih katedral. Rotovž in Kajbatova hiša, stisnjeni renesančni palači, sta večinoma odprti. Razvidne so še komunikacije med obema trgoma in naprej do obzidja, pod šolo, na Peklu. Drugi dostopi so zazidani, npr. Komun, Pri Ančki, vendar si jih z malo fantazije še lahko predstavljamo. Obiščemo lahko Puštalski in Starološki grad. Loko si lahko ogledamo pri INFO točki pri starem Petrolu, iz lokacije pri zdravstvenem domu in deloma s parkirišča Štemarje. Še leta 1698 je škofa Janeza Frančiška pričakalo mestno vodstvo in kakih 100 oboroženih meščanov s puškami. Koliko bi jih bilo danes sposobnih za »civilno zaščito«?

Zadnji stavki mojega preišljevanja naj ne bodo kritika starega nergača, ampak spodbuda novim načrtovalcem in izvajalcem mestnih infrastrukturnih potreb. Sam sem bil vedno vesel ponujenih idej. Vsako generacijo arhitektov pritegne škrbina na Cankarjevem trgu. Zadnji, neposrečen poseg na tem mestu je bila postavitev hiše Cankarjev trg 17 (»sarkofag«) ob vhodu v mesto. Včasih se ustavim na mestu branjevke pri brvici in poslušam komentarje skupin, ki prihajajo v mesto. Načrtovalec je mogoče iz brvi gledal Bogatajevo hišo pri Kapucinskem

mostu in je zato podobno fasado naredil pri novogradnji. Pri tem je spregledal, da je Bogatajevo hišo gledal od daleč, pred »sarkofagom« pa se pojavimo nenadoma. Bogatajeva hiša je bila tik pred vojno tudi močno spremenjena in ni mogla služiti kot zgled oškrbljenim vogalom novogradnje. Pri stavbni lupini se je načrtovalec zgledoval pri nunski cerkvi, kar pa se mu ni posrečilo. Glede strehe bi pripomnil naslednje; vsi stari »cimpermani« so poznali srednjeveško pravilo: streha naj bo vsaj 40 cm čez zid in imeti mora več kot 35 % naklon. Mislim, da se takšen podvig ne sme več ponoviti. Vsa srednjeveška mesta imajo težave pri posodabljanju infrastrukture in vklapljanju novih rešitev v stara mestna jedra.

Na koncu strnimo naše preiskovanje. Iz ureditve Cankarjevega trga in trga pred občino se moramo naučiti, da granitne kocke in beli kamniti bloki niso avtohtoni elementi. Te, sicer dobre rešitve so uvožene. V Loki so bile doma »mačje glave, kugle«, okrogli, v reki obrušeni kamni različnih velikosti. Dobro položene bi bile primerne tudi za visoke pete. Pri Cankarjevem trgu so na mnogih mestih odpravili ozke hišne pločnike, in sicer v širini, do koder s streh pada dežni kap. Po starih mestnih pravilih je to še lastnikova posest. S to gesto bi arhitekt pokazal na zasebnost, intimo hiš in zaključke trgov. Arhitekt je problem rešil tako, kot so ga pred leti asfalterji na Placu, ko so trg od hiš do hiš zalili z asfaltom in z njim preplavili tudi pločnike. Prav s trga pred cerkvijo so odpeljali večjo količino avtohtonega, obdelanega kamnitniškega konglomerata, ki bi ga lahko še uporabili. Trg pred občino je hladen kot kopalnica, v enolični beli tlak bi lahko vdelali vsaj loški grb ali ga kako drugače poživili. Če bo kdaj na vrsto prišel Mestni trg, bo treba temeljito proučiti stare tlake, se držati originalnih rešitev, podobno, kot to delajo v zaščitениh evropskih mestih. Velik izziv ureditve mestnega jedra bo kompleks Šeširja in starega samostana; lahko bi spet imeli mestno elektrarno. Nujna je obnova »evropskega« Kamnitega mostu.

Loka je kot velika piramida. Spodnji del obvladujeta oba trga in stranske ulice. Iz te baze se dvigujejo posamezne dominante, mestna, nunska ter špitalska cerkev, mogočna kasarna in tovarniški dimnik. V zadnjem času je spet opazen Rotovž. Prav na vrhu kraljuje grad, danes brez osrednjega stolpa. Loka je na severu obkrožena s Kapucinskim predmestjem. Ne opazim, kje in do kod danes sega Kapucinski trg. Na vzhodu Loko podpira Studenec, od Sovodnja do Pepetovega jezu. Sotočje lahko pišemo z malo črko, saj ga geografsko ni, je le Sovodenj. Fužinsko predmestje je nastalo med obema vojnama, ko je bilo Ločane sram imena Studenec, kjer je bila v Ljubljani »deželna blaznica«. Fužinsko predmestje je takrat zamenjalo ime za predel v celoti. Danes imamo oboje. Zgubljeni in pozabljeni predmestji na jugu in jugozahodu sta še Karlovec (Spodnji Karlovec – Kopališka ulica in Zgornji Karlovec – del Poljanske ceste) in že nepoznana Trata (Grajska pot). Loški zahod oblikujeta kulisa zaraščene Kranclja in Lubnika z nevidnim Starim gradom v grmovju.

Škofja Loka iz zraka. (foto: Matevž Lenarčič)

Razlogi, da se je mesto ohranilo in je danes mesto muzej so:

- izvrstna zdrava lega in prometna lokacija,
- dovolj velika prvotna srednjeveška zasnova v okviru obzidja,
- imenitno lastništvo in odprtost za tujce,
- v vseh obdobjih, tudi danes, center širše uprave,
- ekonomsko zaledje,
- starokopitnost in skopost Ločanov (novotarije zahtevajo denar, zato prezidave uvajajo počasi in zaradi nevoščljivosti),
- zgodnje zavedanje zgodovinskih kakovosti,
- v ključnih obdobjih pravi ljudje na pravih mestih.

Pripis

Še o starem, zanimivem pogovoru med loškimi vplivneži (Pavlovec, Blaznik, Planina, Železnik, župani, arhitekti, direktorji, politiki itd.): *Na novo pozidani donžon na gradu bi bil do streh gradu osteklen, prozoren in brez senc na vse strani, naprej bi imel masiven izgled. Namembnost bi bila prodaja najdražjih avtomobilov. Mercedes in porsche najdražjega razreda so naprodaj le v Loki na gradu.* V sedanjem globaliziranem svetu je tudi to mogoče. Mogoče smo včasih imeli več fantazije in vizije. Kdor nič ne premišluje, načrtuje, fantazira in skicira (vsaj zase za mizo!), ta stoji in tudi prevelik ego je včasih treba obrzdati.

LITERATURA:

- Avguštin, Cene: Les kot gradivo v meščanski arhitekturi. V: *Loški razgledi* 25, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1978, str. 73–78.
- Avguštin, Cene: Oblikovanje prostorskih ambientov v urbanističnem razvoju Škofje Loke. V: *Loški razgledi* 28, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1981, str. 145–151.
- Avguštin, Cene: Prostorski ambient Škofje Loke v srednjem veku. V: *Loški razgledi* 26, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1979, str. 62–66.
- Avguštin, Cene: Tlorisni značaj Škofje Loke. V: *Loški razgledi* 24, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1977, str. 46–50.
- Avguštin, Cene: Zgodovinsko urbanistična in arhitekturna podoba Škofje Loke. V: *Loški razgledi* 23, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1976, str. 15–24.
- Blaznik, Pavle: Iz življenja loškega plemstva v 17. stoletju. V: *Loški razgledi* 17, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1970, str. 33–39.
- Blaznik, Pavle: Kasarna pri kapucinskem mostu v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 20, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 43–47.
- Blaznik, Pavle: Loško mestno obzidje. V: *Loški razgledi* 4, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1957, str. 15–24.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo : (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.
- Fister Peter; Škulj, Stojan: Prenova starega mestnega jedra. V: *Loški razgledi* 30, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1983, str. 168–188.
- Golob, France: Bratje Rupert, Filip in Henrik (III.), renski palatinski grofi, freisinški škofi in loški cerkveni gospodarji. V: *Loški razgledi* 51, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2004, str. 65–78.
- Golob, France: Stavbni razvoj in zgodovina nunskega samostana v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 28, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1981, str. 152–171.
- Hafner, Pavle: Urbanistična ureditev Loke. V: *Loški razgledi* 12, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1965, str. 82–91.
- Masterl, Marjan: Urbanistična ureditev Loke v očeh njenih prebivalcev. V: *Loški razgledi* 1, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1954, str. 121–138.
- Pokorn, Franc: *Loka : krajepisno-zgodovinska črtica*. Prenatis iz revije Dom in svet, letnik 7. Škofja Loka : Območna obrtna zbornica, 1995, 81 str. (zbirka Doneski; 4).
- Sedej, Ivan: Kmečko stavbarstvo in problem arhitekture na Spodnjem trgu v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 11, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1964, str. 62–68.
- Šega Judita; Golec, Boris: Münchenska zakladna najdba – škofjeloški slovenski razglas iz leta 1590. V: *Loški razgledi* 55, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2008, str. 173–190.
- Štukl, France: Hišni lastniki v Škofji Loki in predmestjih sredi 18. stoletja. V: *Loški razgledi* 57, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2010, str. 19–48.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki. II, Klobovsova ulica, Mestni trg, Spodnji trg, Cankarjev trg, Blaževa ulica : druga polovica 18. stoletja do 1984*. Škofja Loka [i. e.] Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1984, 221 str. (zbirka Gradivo in razprave / Zgodovinski arhiv Ljubljana; 7).
- Štukl, France: Loška meščanska arhitektura s posebnim ozirom na leseno gradivo in razmišljanje o njej. V: *Loški razgledi* 26, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1979, str. 55–61.

Zakaj ohranjati škofjeloške tlake

Ob zaključku obnove prostora pred Poljanskimi vrati, nekdanjim vhodom v utrjeno Škofjo Loko, je čas, da pregledamo doseženo ter ocenimo, kakšne posledice ima temeljita obnova. Prva faza je prinesla obnovljen trg pred cerkvijo sv. Jakoba, prostorsko boljše umeščene stopnice z maketo mesta ter granitne kocke kot prevladujoč tlak. Z drugo fazo je prostor pred upravno enoto prenovljen v svetlo ploščad, namenjeno tudi prireditvam. Obe rešitvi današnjemu času primerno kakovostno rešujeta problem javnega prostora, ki je zasijal na novo v sodobni, izčiščeni estetiki. V nadaljevanju prenovitve loških tlakov pa je treba razmisliti tudi o posledicah, ki jih obnova povzroči v izjemno občutljivem mestnem tkivu. Mesto je namreč polno spominov, znanih in neznanih kakovosti, tisočletnih zgodb, ki jih samo eno leto naših aktivnosti lahko izniči. Zato premislimo, kaj smo pridobili in kaj morda izgubili, kaj se nam obeta z nadaljevanjem obnove.

Izhodišča te ocene nimajo nobenih ozadij, zamer ali namena diskreditacije. Zavedam se truda in zavzetosti načrtovalcev, izvajalcev in vodstva investicij. A poseg ima tako dolgoročen vpliv na naše bivalno okolje, kulturo in zapuščino, da zahteva odgovorno oceno izvedenega. Ocena želi biti konstruktiven premislek o rezultatu ter povabilo v dialog med vsemi občani, ki smo kot soplačniki tudi soodgovorni za nove ureditve. Prispevati želi k preišljenemu ukrepanju naprej. Zakaj? Zaradi časov, ko nas že dolgo ne bo več, mesto in posledice naših dejanj pa bodo ostali, ne samo kot forma, temveč tudi kot način razumevanja naše kulture in življenja prihodnjih generacij.

Kaj pomeni dediščina mest in kam sodi Škofja Loka v slovenskem merilu?

Slovenci se nimamo ravno za vrh svetovne kulture. Današnjim generacijam je to stališče privzgojeno, naš položaj v svetu nam je pomanjkljivo predstavljen, celo slabo raziskan. Tudi vrhovi strok, ki so poklicane za razumevanje in promoviranje naših največjih dosežkov, nas, roko na srce, niso sposobna umestiti v

vrhove svetovne ustvarjalnosti. Niti ni zaznati politične volje, da bi to kulturo razvijala. Pa vendar, smo fenomen dvomilijonskega naroda, ki je na tem prepisnem delu Evrope obstal in ne le sledil tokovom, temveč ustvarjal in človeštvu ogromno prispeval. Med drugim tudi izjemne, edine in vrhunske svetovne stvari-tve. Najstarejša piščal in leseno kolo, kozolec, znamka, okvirček za diapozitiv, fotografija na steklo, stol rex, ETA 80, Gallus, Karlin, Kobilca, Noordung, Plečnik ... če bi se vse to lahko zbralo v enem od dvomilijonskih predmestij svetovnih prestolnic, bi iz njega naredili svetovni fenomen. A bolj kot pogled s te strani (in bil bi že čas, da ga pooblaščne stroke umestijo v svet) se še vedno, tudi v strokovnih krogih, uveljavlja pozicija naše ustvarjalnosti kot obrobje velikih tokov velikih centrov. To je žal tudi jedro našega kolektivnega odnosa do dediščine, ki je opazen na vseh nivojih vsakdanjega življenja, pri strokovnih in političnih odločitvah ter znanstvenih stremljenjih.

Da je bil prostor strateško vedno zanimiv, poseljen, zavojevan in nadziran, potrjujejo naša mesta, ki so ohranila mrežo poselitve, identiteto gradnje, svoje izkušnje in pripovedi. Nekaterim od njih je, bolj po spletu okoliščin kot načrtno, uspelo ohraniti nepokvarjeno urbanistično zasnovo in celo obrambna obzidja, med katerimi so na Ptuj, v Piranu in Škofji Loki najbolj ohranjeni. Mesta so razvijala specifične vsebine, v njihovi materialni strukturi in prostoru odsevajo politični, kulturni, umetniški, rokodelski ter socialni dosežki. Kdo in kje je pobiral davke, od kdaj kamniti most, zakaj vklesana letnica v vogelnik, kakšne so povezave med nekdanjimi cehi in današnjo produkcijo, zakaj prav v tem prostoru izjemna zapuščina pasijona, kje se je začelo šolanje otrok, kakšna je impresija svetlobe v snežnem metežu na ulici, kdaj so na ulicah zasvetile prve električne luči ... vse to so samo ustvarjalni trenutki v tisočletni epopeji življenj, ki jih lahko za vedno zbrisemo ali pa obudimo. Že hiter pregled ohranjenih posebnosti po mestnih ulicah ali obisk pri mestnem arhivarju zadostujeta, da lahko potrdimo tezo, da je Škofja Loka eno od treh najbolj ohranjenih slovenskih zgodovinskih mest. Nešteto krat, in z zanimanjem številnih priznanih slovenskih strokovnjakov, je bila raziskovana in orisana tudi na straneh te publikacije. Ustvarjalnost tukajšnjih prebivalcev, socialne strukture ter način preživetja so zapisani v zidovih, umetnostnih in obrtnih izdelkih, arhitekturi in vsaki podrobnosti. Med te podrobnosti, ki pa imajo zelo velik vpliv na celoten prostor, sodijo tudi tlaki. To so vrednote, ki jih je vredno obuditi tako, kot smo obudili *Pasijon*. Ki pa ne sme ostati edina reinkarnacija, postati mora uspeh, ki spodbudi ostale, poudarjam – sodobne vsebine – ki pa bodo uspešne le, če bodo izhajale iz naše originalnosti. Z drugimi besedami, Jurski park ni loška tema, teme so gledališče – *Pasijon*, cehi – sodobne obrti, Barbizon – sodobno slikarstvo, Krenerjeva elektrarna – zelena energija, smojka – ekokulinarika ... Mnogo jih je še neodkritih, nekatere od naštetih prikrito nekje životarijo, še zdaleč pa niso razvite kot naša zgodba, ki bi bila lahko posebnost v vse bolj raziskovalnem turizmu, ki se nam obeta. V našem nekritičnem potrjevanju vsega novega je dokaz, da v javnosti prevladuje nezavedanje o teh vrednotah. A

nekje v ozadju, v podzavesti, se vendarle skriva ponos, da pripadamo temu okolju. In na čem temelji? Kljub vsemu in še vedno je temelj edino dediščina.

Dediščina je večplastna

Strokovni argument, ki odgovarja na vprašanje, zakaj ohranjati, izvira iz narave dediščine same. Ta namreč ni ena, enkrat odkrita, spoznana in varovana v zamrznjeni obliki, temveč se neprestano spreminja. Spreminja se naš odnos do nje, vsaka generacija jo vrednoti drugače in spoznava njene nove sestavine ter z njo živi v novih oblikah. Vsaka generacija tudi prepozna katero od njenih novih komponent. Tako razvojno pot je šel *Škofjeloški pasijon*, od zamiranja in ukinitve do uspešne oživitve, in danes predstavlja eno osrednjih zanimivosti in identitet, ne le na lokalni ravni, temveč v slovenski kulturi in kot svetovni fenomen. Na novo je bil prepoznan kot nesnovna dediščina, a to bi se zgodilo veliko težje, če ne bi bili o njem ohranjeni materialni dokazi. Tudi zato je pomembno, koliko materialne substance ohranimo.

Tisto, kar je bilo generacijam pred nami nepomembno, danes cenimo in prihodnje generacije bodo živele z mankom tistega, česar danes ne znamo ceniti in z lahkoto uničujemo. Tako kot danes mi živimo z mankom marsikatere kakovostne dediščine, ki so jo naši predhodniki brezbrizno uničili, in nam s tem, si upam trditi, odvzeli prepotrebno samozavest v družbi z ostalimi kulturnimi sredinami. Z materialnim uničenjem onemogočamo ne le obstoj dediščine, temveč prihodnjim generacijam odrekamo možnost ponovnega odkritja in ovrednotenja njenih sestavin.

Med načine ohranjanja sodijo tudi novi posegi, prenove, adaptacije, rekonstrukcije, torej še zdaleč ne le »zamrznitev obstoječega stanja«. In te so seveda podvržene strokovnemu razmisleku, kdaj, v katerih okoliščinah je katera od metod primernejša. In kadar načrtujemo temeljite obnove, je potreben tudi premislek, kaj bo dediščina z njimi pridobila, kaj izgubila. In temeljite obnove so nedvomno ene najtežjih nalog.

Torej se vse začne pri materialnih ostankih: gradivih, zidovih, nenazadnje tlakih. V teh plasteh mesta je marsikaj, o čemer ne vemo še nič, ker je skrito, prezidano, prepleskano, zasuto, prekrito s tlaki. Če jih obnavljamo in pri tem samo vehementno odstranjujemo, smo njihove skrite zaklade za vedno uničili in onemogočili unikatne razvojne zgodbe, ki lahko izvirajo samo iz njih. S tem smo neodgovorno posegali ne le v preteklost, temveč tudi v prihodnost.

Če sklenem: v kaj posegamo z obnovo tlakov? V eno od zgodovinsko in prostorsko najpomembnejših, likovno pa najbolj izrazitih plasti mesta. Ne kateregakoli mesta, temveč v enega od treh najbolj ohranjenih in slikovitih slovenskih mest, unikatnih v svojem razvoju. Zato ta poseg presega lokalni nivo in postavlja splošno vprašanje, kam gremo z našo metodo obnavljanja v smislu ohranjanja identitete prostora.

Kakšni so načini ohranjanja drugje?

Ko se želimo umeščati v evropski kulturni prostor, imamo Slovenci navado, da preverjamo, kako v podobnih primerih ravnajo drugod. Priznajmo si, da kadar potujemo, opazujemo ohranjena mesta in v sodobna naselja zaidemo le slučajno. Občudujemo češka, avstrijska ter italijanska mesta, njihove grajene strukture, vse od fasad, vrtov, streh in tlakov. Ker nas zanimata njihova pristnost in drugačnost. Nesporno ju opazimo v mestih, ki jih sami najvišje vrednotijo in so jih morda celo uvrstili na svetovni seznam dediščine. Nespremenjenost gradiv, ročne izdelave, lokalna izvirnost detajlov in korektno vzdrževanje tudi tam, kjer niso najbolj izpostavljeni. Obnove dokazujejo ponovitev tradicionalnih principov, ki dajejo mestu enega pglavitnih podob celote. Skratka, izražajo kulturo in spoštovanje do podedovanega. In na koncu ponos.

Novi tlaki v historičnem okolju. Primeri s Češke (zgoraj Kutna Gora) in Italije (spodaj Sutrio, Gorica). Zakaj oni lahko, mi pa ne?
(foto: Mateja Kavčič)

Ko se vrnemo domov, v lastnem prostoru ne znamo izpeljati istih metod, ki jih občudujemo drugje. S težavo vzdržujemo celo že obnovljeno in pogosto prepuštimo propadu. Kadar pa se lotimo obnove, obnavljamo pretirano, popolnoma spreminjamo lastnosti, takoj in z velikim zanosom in investicijami vgrajujemo vse novo, najnovejše, skratka, ustvarjamo »dediščino v novem sijaju«, kakor se velikokrat tudi uradno, a dediščini povsem neprimerno, izjavlja. Na račun starega ustvarjamo novo in običajno to še nagrajujemo.

Sprašujem se, zakaj? Imamo premalo ohranjenih materialnih dokazov, o katerih je bilo govora zgoraj? Se ne znamo postaviti ob bok ostalim evropskim kulturnim dosežkom, torej smo premalo samozavestni? Ne cenimo svoje preteklosti? Smo strokovno premalo povezani, da bi dosegli konsenz o lastni identiteti? Ali se te prikrito sramujemo? Ne znamo ali nočemo ohraniti pristnosti dediščine in lastne izvirnosti? Edino eno je jasno, da nismo manj premožni od ostalih. Kajti pri nas močno uveljavljen princip – pustiti propadati in potem na veliko obnavljati, je najdražji način ohranjanja. Dejstvo je, da so metode ohranjanja dediščine v različnih kulturnih okoljih razlikujejo, odvisno od zgodovinskih, socialnih, klimatskih in geografskih okoliščin, ki so začrtale njen razvoj, in predvsem odnos javnosti do nje. A ohranjanje dediščine je stalnica državotvornih dejanj že v vsem razvoju naše kulture. Človek je svojo samozavest gradil na izkušnji, pretekla dela pa to izkušnjo posebljajo. In o tem, kaj je med lastnimi kulturnimi dosežki najvrednejšega, imajo vse sodobne skupnosti (ne le posamezne stroke) razčiščene pojme. Tiste, ki so jih utemeljile kot najvrednejše, se ohranjajo po strogih strokovnih merilih. Temelj evropskih principov ohranjanja dediščine podpirajo teoretski razmisleki, ki so pretežno nastajali v 19. in 20. stoletju in so se po 2. svetovni vojni pod okriljem UNESCO in mednarodnih strokovnih organizacij razvijali v svetovnem okviru. Te tudi dajejo osnovne strokovne smernice ravnanja z njo – tako strokam kot politiki in ne nazadnje izvedbi.

Pristnost je merilo vrednotenja dediščine

Eden ključnih parametrov vrednotenja dediščine (in pogoj vpisa na seznam svetovne dediščine) je ocena njene avtentičnosti, torej pristnosti, neponarejenosti. Pojmovanje pristnosti dediščine ni vezano le na materialno plat, torej gradiv in oblik, kot jo je pretežno interpretirala zahodna kultura, temveč se v zadnjih desetletjih, predvsem zaradi povezav z ostalimi svetovnimi kulturami, bistveno bolj navezuje tudi na njene nesnovne komponente. Prepoznane plasti dediščine, torej oblike, gradiva, načini izvedb, vsebine, tradicije, duhovna in čutna dojemanja, s svojim prepletom gradijo njen pomen in integriteto. Za oceno obnovljenih loških tlakov, ki postajajo opazen del predstavitve enega najpomembnejših srednjeveških mest na Slovenskem, je ocena pristnosti koristno izhodišče za odločitve o posegih v prihodnje, zato jih ocenjujem z vidika oblikovanja, materialov, tehnologij, tradicije in rabe.

Izvirne oblike

Oblikovanje mestnih tlakov in opreme je nastajalo postopno. Nanj so vplivale oblikovalske sposobnosti rokodelcev, razpoložljive finance in dostopnost gradiv, ki so bila vedno izbrana racionalno in so zaradi svoje specifičnosti določala principe oblikovanja. Drugi pomemben parameter je bilo prostorsko usmerjanje, ki je izviralo iz namembnosti prostora ter koristnega sluzenja uporabnikom. Od tod pločniki, oblikovani vhodi, mulde, prva električna luč, kovane ograje. Tretji vpliv na oblike je imelo prostorsko stopnjevanje, ki se je snovalo iz različnih pomenov (pomembnosti) prostora in ločevalo glavne trge in ulice od stranskih. Ustvarila se je hierarhična ureditev prostora, ki je zato tudi hierarhično izoblikovan. Preplet vseh komponent gradi posebnost, lokalno specifičnost in identiteto prostora. Seveda sta čas in propad izbrisala te lastnosti iz našega vsakdanjega zavedanja, vendar vemo, da so obstajali in imeli svoj logičen izvor.

Oba do sedaj obnovljena loška trga imata podoben vzrok nastanka, izoblikovala ju je odstranitev starejših objektov. Odprt Cankarjev trg je rezultat rušitev historičnih objektov že pred 2. svetovno vojno. Poseg je mestu zadal problematično rano, ki je do danes ne uspemo kakovostno razrešiti. Prostor pred upravno enoto je bil uspešneje izoblikovan, v povojnih letih so konservatorji tu načrtno prikazali dobro ohranjeno mestno obzidje. S tem namenom so odstranili vse zunanje stavbe, ki so zakrivalo pogled na obzidje z zunanje strani, in ustvarili odprto ploščad, ki se je sčasoma preoblikovala v parkirišče. V sklopu predstavitve obrambnega sistema so prikazali nekdanji obrambni jarek pred njim, ponazorjen z zatravljenim bregom oziroma »grabnom« po vsej dolžini južnega obzidja. Obzidje je bilo z dograditvijo opornikov in temeljev dodatno statično utrjeno, grajeno iz ročno klesanega gradbenega kamna, podobno kot staro obzidje. S tem je Loka dobila eno od razpoznavnih vedut (razglednico), ki jo definirajo kot srednjeveško mesto, z ohranjenim obzidjem in obrambnim jarkom in s tega vidika lahko ta način ocenimo kot zelo uspešen.

Ocena oblikovanja nove ureditve z vidika pristnosti

Nova ureditev ohranja obstoječe zasnove obeh trgov in jih očisti s časom nastajajočih sprememb: ploščad pred upravno enoto razbremeni parkiranja, Cankarjev trg z novimi stopnicami primerno razdeli v prometni del in trg pred cerkvijo. Dodane informacije v predstavitvi mesta so opozorilo na lokacijo Poljanskih vrat, izvorna lokacija kamnitega vodnjaka ter bronasti odlitek mesta na »štengah« - maketa, ki postaja prepogosta v slovenskih mestnih jedrih. Ti ukrepi so vnesli izboljšave v skladu s kulturno-varstvenimi usmeritvami. O vlogi novih tlakov v prostoru, ki so kot granitne kocke veliko obetali, lahko ocenimo, da so nas razočarali. Kot strojno rezana ravna površina imajo vlogo precizno izvedene monolitne talne ploške. Do povezave s historičnimi prviniami so indiferentni oziroma morda namerno kontrastni. Površina pred upravno enoto izstopa z barvnim kontrastom in se povečuje v breg proti gradu ter s tem zmanjšuje zaznavo

obrambnega jarka. Estetske predelave opornih zidov spreminjajo njihov videz. Prej tektonsko grajeni zidovi iz klesancev so zdaj obloženi z rezanimi ploščami, veliko konservatorskega napora je bilo treba vložiti, da so obdelani v klasični kamnoseški obdelavi in ne strojno žlebičeni. Kljub temu je ustvarjena občutna razlika med novim in starim, v izvedbi, ki odgovarja današnjemu pojmovanju gradnje in ne tektoniki historične zidave in njeni sporočilnosti. Za ulično opremo ne moremo trditi, da je oblikovana, je le dobavljena iz sodobnega arzenala globalne ponudbe. Enake luči ima splitska riviera, na las enak tip klopi se širi po vseh jedrih, ki se trenutno obnavljajo, enake štenge pridobiva Ptuj, enake ograje so v Čateških toplicah. S kovinskimi ograjami je očitno izkazana tudi indiferentnost do hierarhije prostora, ki je bila ena od kulturno-varstvenih zahtev natečaja: vogal pri nogometnem igrišču izven mesta ali pri znameniti gotski cerkvi v jedru sta obravnavana enako. Poizkus oblikovanja luči ne kaže na kakršenkoli dialog z eno najbolj izvirnih loških zgodb moderne dobe.

Likovni vtis izčiščenih površin in ulične opreme sledijo danes uveljavljenim trendom oblikovanja, hierarhije oblikovanja ni, historični prostor preglasi estetika sodobnega prostora.

Ograja pri pločniku ob nogometnem igrišču v Puštalu.
(foto: Mateja Kavčič)

Ograja pri župnijski gotski cerkvi sv. Jakoba.
(foto: Mateja Kavčič)

Podatki o izvirnih loških tlakih so znani iz arhivskega gradiva in so bili del kulturno-varstvenih usmeritev javnega natečaja.

Stari tlaki na loškem Placu.
(hrani: Muzej novejše zgodovine Ljubljana);

Izvirni loški tlak ob Kavarni.
(hrani: Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Ljubljana)

Izvorni materiali in tehnologije:

Principi loškega tlakovanja so razvidni na arhivskih fotografijah. Izvirne materiale lahko določimo v nekaterih odprtih zaplatah, kjer so še vidne stare podlage, razkrijejo pa se nam vsakič, ko odstranimo vrhnji asfalt. Vemo, da so bili tlaki strukturirani z odtočnimi kanali – muldami, pločniki pred nizi stavb in predpražniki pred glavnimi vhodi. Prvotni tlak je bil makadam, s prodniki so oblikovali mulde in pločnike, zadnji kakovostni tlak pred asfaltiranjem so bile granitne pohorske kocke in ponekod pred vhodi masivne kamnite plošče. Povezujoča značilnost vseh historičnih gradenj je lokalni izvor gradiv, njihova ročna rokodelska obdelava in načini izvedb, ki so povezani z naravo gradiva in preverjeno funkcijo. V različnih obdobjih so jih izvajali različni izvajalci, zato nikdar niso bili po vsem mestu enaki. Iz dostopnega gradiva izvirajoč način polaganja je zagotavljal več ali manj podoben videz, kontinuiteto in povezavo vsakega dela v dopolnitev celote. Povratnost (reverzibilnost) izvedb je njihova prednost, ki omogoča enostavna popravila in vzdrževanje infrastrukture, kajti »mehko« vgrajene tlake je enostavno podirati in ponavljati, togo vgrajeni (betonirani) pa zahtevajo draga popravila, težko prikrivanje sledi popravil ali zamenjavo v celoti.

Originalni loški tlak, pred leti še ohranjen ostanek kombinacije granitnih kock in prodnikov. (foto: Mateja Kavčič)

Dokaz o načinu polaganja granitnih kock na Spodnjem trgu. (foto: Ines Košenina)

Ocena materialov in tehnologij z vidika pristnosti

Med uporabljenimi avtohtonimi gradivi je v sedanji obnovi opaziti edino loški konglomerat. Marmor iz Hotavelj ne šteje med avtohtone tlake gorenjskih mest, že zaradi časovnega okvira nima povezave s srednjeveško gradnjo (hotaveljski kamnolom so odprli šele v 19. stoletju). Granitne kocke so prava izbira in so bile ena od sugestij kulturno-varstvenih pogojev, a te, ki bi bile upravičeno pohorske, so zdaj uvožene. Odklon od ohranjanja pristnosti predstavlja predvsem njihova obdelava, ki je povsem industrijska. Verjamem, da je zaradi tega cenejša in je bilo to vodilo investitorja. A polaganje je izravnano in poenoteno do te mere,

Ročno izdelan tlak v »usrani gasi« v Blaževi ulici.
(foto: Mateja Kavčič)

Strojno rezan tlak v Blaževi ulici.
Kakšen tlak torej sodi v historično okolje?
(foto: Mateja Kavčič)

da so forme kock od daleč skoraj nezaznavne, izenačenje pa ustvarjajo še gladke silikonske fuge. Te sicer tehnično odgovarjajo boljši vzdržljivosti tlakov, a v resnici le rešujejo probleme preširokih fug. Odgovarjajo tudi zahtevam po hoji brez ovir, ki jo postavlja, med drugim tudi sodobna norma »visokih pet«. Vendar posploševanje teh zahtev pripelje do absurda – kot da dame v petkah potrebujejo celotno površino, od roba do poslednjega kota trga. Kaj se je torej zgodilo s kockami? Ob primerjavi češkega tipa polaganja in naše izvedbe je očitno, da sta oba tlaka podobno strukturirana. Vendar ima češka kocka tudi tretjo dimenzijo (površinsko napetost), fuge niso na milimeter enake, niti kocke niti fuge niso istih dimenzij, kar pa so lastnosti ročne izdelave.

Ob vzdrževanju in popravilih se bo pokazal tudi problem, ki ga povzroča nepovratnost teh tehnik, še posebej betonske plošče, ki je temeljito armirana in površinsko zelo skrbno obdelana, zato bo vsako popravilo vidno. Verjetno je izdelovalce misel na tako trdno izvedbo vodila z namenom, da popravila ne bodo potrebna. A še vedno so bila, kajti ne gre le za čas 10-letnih garancij, kakovostni tlaki historičnih mest trajajo in se vzdržujejo stoletja. Današnja ureditev torej izloča vse povezave z izvirnim strukturiranjem prostora, tradicionalnimi tehnikami in domačimi gradivi ter ponavlja napake asfalta, ki je

enako poenotil prostor in se je vsako popravilo poznalo.

Izvirne tradicije in načini rabe

Materialne plasti zgodovinskih mest so vedno podkrepljene z zgodbami mesta. Vsako mesto ima že zaradi svoje lege in okolice specifična izhodišča. Gradiva so bila vedno lokalna, izvedbe vedno produkt domačega znanja in tradicionalnih obrti, ki jih je v podrobnostih razvil samo ta prostor. Tlaki so bili izvajani postopno, nikdar enotno, zato nobeno od zgodovinskih mest nima poenotnega »pladnja«, na katerem stoji. Enotnost so razbijale razvojne zgodbe, ki so prinesle posebnosti, kot je na primer varčna izbira gradiv, ki bi jo danes označili za trajnostno ponovno rabo (re-use). Ali posebni dosežki, kot so odmevi industrijskih začetkov, katerega rezultat je nedvomno loška javna razsvetljava iz vodne (danes imenovane »zelene«) energije. Vsebinski nastavki trgov in ulic so se iz davne preteklosti ohranili do danes. Principi tlakovanja so bili izpeljani iz vsebin in zmožnosti prostora ter pripadajo samo temu prostoru. Potrebe rabe (razlika med povoznimi in pohodnimi površinami, odvodnjavanje, pragovi in podstavki hiš) in strukturiranost historične gradnje so začrtali prostorsko usmerjenost tlakov. Prostor je vodil uporabnika, mu namenil privatni prostor pred hišo, poudaril njeno mesto, omogočil odvodnjavanje. Zato se je prostor »bral« in uporabljal tudi s pomočjo strukture, ki so jo določali tlaki.

Ocena pristnosti tradicij in rabe

Tradicijo pridobivanja gradiv v lokalnih virih je zamenjala dobava iz cenejših, oddaljenih kamnolomov. Ostajamo sicer v merilih Balkana, še slabše bi bilo, če bi se vgrajevala prekooceanska, danes na žalost najcenejša gradiva. V tradiciji obdelav in vgradnje smo povsem pozabili na svoje izročilo, izvedbe v žlebičenih in žganih strojnih tehnikah so sicer sodobno vsečne, lokalni izvajalci jih obvladajo, a so globalne in nimajo nobene vsebinske povezave s prostorom, ki je bil od prvega do poslednjega kamna zgrajen z obdelavo izurjenih človekovih rok. Prav zato je bil robot, izdelan z muko, v izdelke je bilo vložena ogromno truda, znanja in energije, kar vse bi morali ceniti.

Radi govorimo o ponovni rabi in reciklaži kot trajnostnem principu, ko pa imamo priložnost, da jo izpeljemo, nam enosmerno usmerjen projekt ne dovoli odvodov. Opozorila konservatorjev in prebivalcev so tolažilno uslišana in reciklaža se simbolično zgodi le v »usrani gasi«. Kolikor je še ohranjenih ročno klanih kock, jih danes mečemo na smetišče ali z njimi mukoma tlakujemo katero od stranskih ulic? Pri tem razmišljamo edino o cenovnih kategorijah, pa še to na neenakovrednih izhodiščih. Ne primerjamo cene ročno klanih starih kock z ročno klanimi novimi, temveč ročno klane z industrijsko rezanimi. Reciklaža, vodilna tema današnjih trajnostnih posegov, je trdovratno interpretirana kot dražja in zato neizvedljiva izbira. Dolgoročnega razmišljanja, koliko bi prenos teh tradicij v sodobno življenje prinesel k utrditvi lokalne identitete in turistični ponudbi, pa zgleđa še dolgo ne bomo sposobni.

Sklep

Zgornja ocena je ilustracija, kako plastovita je dediščina in kaj vse je dobro ozavestiti in ovrednotiti, preden načrtujemo posege v historično strukturo. S posegom v dediščino lahko izpostavimo njene vrednote, tako pridobimo na njeni vrednosti, ali pa jih ignoriramo – in izgubljammo njeno vrednost ter z njo povezano lastno kakovost bivanja. Analiza do sedaj obnovljenih tlakov v Škofji Loki nas pripelje do ugotovitev, da:

- mesto izgublja unikatne značilnosti svojega prostora, ki izvirajo iz lokalnih pogojev, gradiv in tradicij,
- dobiva izvedbe in opremo, ki so že poznane v prostorskih ureditvah sodobnih naselij in v široki globalni potrošnji ter so zato cenene,
- so izvedbe tehnološko nepovratne,
- se nove rešitve ne ujemajo z zgodovino mesta.

Naj ponovno poudarim: ne govorimo o kateremkoli mestu, temveč o enem od treh najpomembnejših mest slovenske naselbinske kulture. Koliko zanimivih zgodb bo ostalo za nami, če bo ta princip razširjen na celotni mestni prostor ali kot trend tudi na druga mesta? Kar se v najpomembnejših slovenskih srednjeveških mestih pravzaprav že izvaja! Da smo bili na pragu 3. tisočletja Slovenci del globalne civilizacije, ali kaj več?

Kako naprej? Do sedaj izvedene obnove so bile izvedene kot vzorčne, vsaj tako je bilo slišati iz izvajalskih krogov. Zato se tudi niso izvajale v jedrnih prostorih mesta in zato nam omogočajo razmislek za naprej. Nadaljnja obnova se mora temeljiteje poglobiti v lokalne posebnosti, tradicijo in tehnologije ter dosledno slediti usmeritvam službe za varstvo kulturne dediščine, ki jih je v osnovi podala že ob razpisu natečaja. To je namreč tudi zelo očiten temelj vrhunskih obnov v evropskih mestih - tlaki so se obnavljali po navodilih konservatorske stroke in ne po načrtih arhitekturnih natečajev. Za finančno podhranjeno področje, kot kulturna dediščina je, potrebujemo tudi ekonomično oceno, ali je smotrno menjati tlake tudi na površinah, ki so bile obnovljene pred nekaj desetletji. Naj opozorim na povsem nepotrebno načrtovano menjavo tlaka na trgu pred Kaščo (ki ga je treba le popraviti, ne pa menjati v celoti), ali v prehodni ulici Pekel, da ne omenjam še neodkritih originalov pod asfaltom). Morda bi zmanjšanje kvadrature novih tlakov celo izravnalo cenovno razliko, ki jo zahteva ponovna raba originalnega tlaka. Če želimo biti posebni, unikatni, zanimanja vredni, začnimo razmišljati o naših posebnostih in prednostih, ki nam jih dediščina nudi. Inovacija, ustvarjalnost, navdih in drugi vzvodi ustvarjanja dodane vrednosti vedno temeljijo na tradiciji. Kdor je prepričan, da ni tako in odmahne z roko proti zastarelim tradicionalistom, imam zanj slabo novico: v nasprotnem primeru dosega vrhove inovativnosti drugih, ta pa izvira iz njihove, ne naše tradicije. In na tej točki je slovenska kultura že močno ranjena.

Zato sta razumevanje dediščine in njeno brezkompromisno ohranjanje nujni dolgoročni naložbi, z nesebičnim upoštevanjem uporabnikov, ki jih še ni.

VIRI:

Jokilehto, Jukka: Consideration on Authenticity and Integrity in World Heritage context.

Pridobljeno 5. 1. 2018, na

<http://www.ceci-br.org/novo/revista/docs2006/CT-2006-44.pdf>.

UNESCO, The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage

Convention. Pridobljeno 7. 1. 2018 na

<http://whc.unesco.org/en/guidelines/>.

UNESCO, The Nara Document On Authenticity. Pridobljeno 5. 1. 2018 na

[file:///C:/Users/mateja/Downloads/event-833-3%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/mateja/Downloads/event-833-3%20(3).pdf).

»... Sem še vedno v Škofji Loki ...«

**Nova stalna zbirka Ivana Groharja
v Loškem muzeju Škofja Loka
ob 150-letnici slikarjevega rojstva**

V lanskem letu je minilo 150 let od rojstva Ivana Groharja, umetnika, ki ga danes pozna skoraj vsak Slovenec. Marsikdo se je ob tem spraševal, kaj novega še lahko povemo o umetniku, ki velja za enega osrednjih likov slovenskega impresionizma in enega ključnih umetnikov na prelomu stoletij, ki so slovensko umetnost popeljali v modernizem 20. stoletja. Kako še lahko predstavimo osebnost, ki je z desetletji postala ikona slovenstva in o kateri se nam zdi, da vemo že vse? A prav dejstvo te Groharjeve že skoraj samoumevne vseprisotnosti, navajenosti nanj, smo v Loškem muzeju prepoznali kot nov izziv. Zadali smo si cilj, da s razstavnim, interpretativnim aparatom ter z ambientalnim, multimedijskim in vizualnim jezikom ponudimo nov pogled na Groharja, na nov način osvetlimo njegovo dediščino, ki jo muzej hrani, in to v obliki nove stalne postavitve njegovih del. Groharjeva obletnica rojstva (1867) je bila tudi v muzejskem kontekstu odlična priložnost za ponovni premislek o slikarju. O njegovem pomenu, ne le v širšem slovenskem, ampak tudi lokalnem kontekstu Škofje Loke in njene okolice. Zavedamo se, da je vloga Loškega muzeja še posebej pomembna in edinstvena. Ne le, da v muzeju hranimo kar štirinajst del Ivana Groharja, da smo zato ena redkih ustanov v Sloveniji s toliko njegovimi deli na enem mestu. Muzej je lociran v srcu dežele, s katero je bil Grohar usodno povezan, in ki ga je opredelila kot umetnika. V njej je prebil precejšnji del življenja in ustvaril nekatera najbolj znana impresionistična dela. Poleg tega se je prav v njeni okolici rojeval in razvil slovenski impresionizem.

Nova stalna razstava, ki smo jo za javnost odprli prav 15. junija 2017, torej natanko ob 150-letnici njegovega rojstva, je posvečena tej Groharjevi povezanosti s Škofjo Loko, ki ga je navdihovala in pustila neizbrisen pečat v njegovi umetnosti. Z razstavo smo želeli osvetliti duh Groharjevega časa ter ga predstaviti kot umetnika in razmišljujočega človeka. Postavitev obsega izključno tiste umetnine, ki jih hrani muzej. To so slikarjeva manj znana dela iz njegovega zgodnjega obdobja, večinoma portreti in figuralna dela z nabožno vsebino. Toda prav ta

omejitev se je hkrati izkazala za prednost. Posvetili smo se lahko manj raziskanemu obdobju, ki ga večina ne pozna, zametkom njegove kariere in jih postavili v kontekst z njegovimi najbolj prepoznavnimi, impresionističnimi deli.

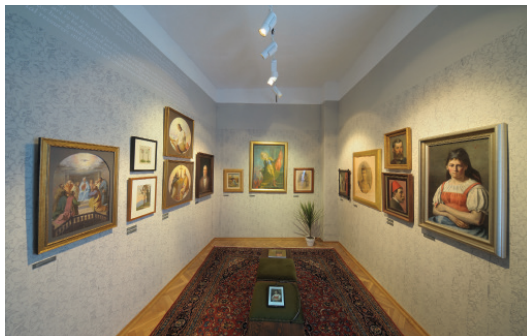
Postavitev je v duhu razstavnih salonov in galerij na prelomu stoletja, kjer je Grohar gradil kariero in uspešno razstavljal doma in v tujini. Pri tem ne gre za rekonstrukcijo konkretnega salona, ampak vzdušja Grohar-

jevega prostora in časa. Na razstave je bil ponosen in želeli smo prikazati prav ta njegov srečni čas. V ta namen smo v postavitev vključili mnogo zanimivih dokumentov, ki pričajo o njegovem življenju in delu, povezanem zlasti s Škofjo Loko, in jih tudi digitalizirali. Obiskovalec lahko v tem salonu sede in se prepusti Groharjevi zgodbi in duhu časa. Virtualno lahko prelista brošure, prek digitalnih medijev pobrskaja po njegovih osebnih dokumentih, pismih, beležnici. Želeli smo, da informacije ne preobložijo razstave in prostora, zato smo jih namenoma digitalizirali. Tako se lahko obiskovalec, ko opazuje razstavljenih dela, poljubno sprehaja tudi po različnih obdobjih Groharjeve osebne življenjske zgodbe, lahko prebere opise razstavljenih del in se potopi v video projekcijo reprodukcij njegovih znamenitih krajin. Za glasbeno ozadje smo sprva, zlasti tik po odprtju, predvajali skladbe impresionističnega skladatelja Oskarja Deva, ki se je z Groharjem osebno poznal. In jih bomo občasno še, zlasti ob posebnih priložnostih, sicer pa se sliši avtorska glasba Boštjana Sokliča in Domna Žontarja, narejena prav za to razstavo in v duhu Groharjevih impresij.

Če se na kratko sprehodimo skozi postavitev, razstavljenih dela in dokumente ter tako osvetlimo njegovo kratko, a plodovito življenjsko pot, se najprej ustavimo na začetku razstave, v Groharjevem najbolj zgodnjem obdobju, času šolanja, saj je takrat nastal tudi velik del razstavljenih umetnin, ki jih hranimo v muzeju.

Ivan Grohar, ki se je rodil leta 1867 v vasi Sorica nad Železniki pri Škofji Loki, se je slikarstva sprva učil pri cerkvenem slikarju Matiju Bradaški v Kranju, pri njem je delal poleti leta 1888. Še istega leta je znanje nadgradil pri italijanskem slikarju Spiridionu Milaniesiju v Zagrebu. V letih med 1892 in 1895 pa je s finančno podporo Deželnega odbora vojvodine Kranjske študiral na Deželni risarski šoli v Gradcu.

Grohar je v svojih delih sprva preizkušal realistični slog. Slikal je podobe preprostih ljudi, najraje iz domačega vaškega okolja. Kadar pa je le imel priložnost za zaslužek, je slikal tudi po naročilu. Tako je nastalo tudi prvo od naših razstavljenih del; to je portret oziroma risba **Vojaka** (1892), ki jo je Grohar verje-

Postavitev razstave. (hrani: arhiv Loškega muzeja Škofja Loka; foto: Janez Pelko)

Franja Tavčar, 1893; svinčnik/papir, 51 x 41 cm, Loški muzej Škofja Loka. (foto: Tihomir Pinter)

tno naslikal še v času služenja vojaškega roka, tik pred začetkom šolanja na Deželni risarski šoli v Gradcu. Risba je lep primer Groharjevih prvih risarskih začetkov in študij, ko je po fotografijah risal tudi portrete vojakov in tako služil denar. Lepo se vidi, kako se je ukvarjal še z osnovami risanja, kako je risba sicer še toga, a že kaže na slikarjev občutek za fineše senčenja in živ pogled, ki je v obrazu tega avstrijskega vojaka ali lovca 7. cesarsko-kraljevega kranjskega lovskega bataljona. Verjetno je, da so mu prav te kvalitete odprle pot na risarsko šolo v Gradcu. V podobni maniri, le leto kasneje, ko že študira, nastane tudi portret oziroma risba **Franje Tavčar** (1893), žene slovenskega politika, pravnika in pisatelja dr. Ivana Tavčarja.

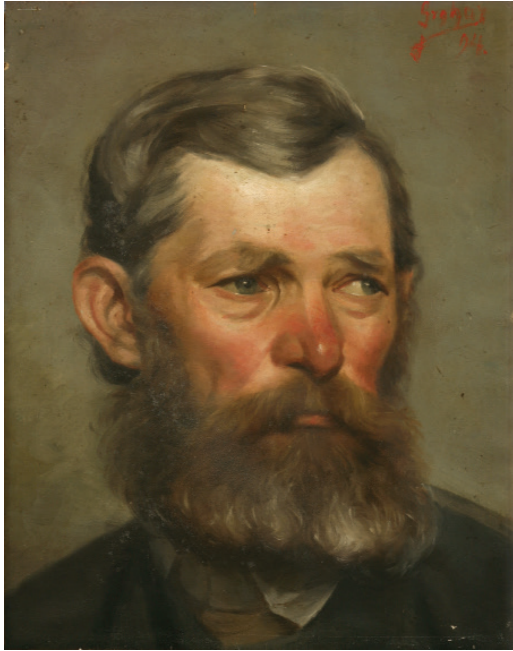
Delo kaže, kako je bil Groharjev socialni krog povezan z liberalno

usmerjenimi izobraženimi meščani, kakršna sta bila prav njegova rojaka, zakonca Tavčar. Dr. Andrej Smrekar pravi, da Grohar ni želel biti politično opredeljen, le iskal je stike tam, kjer je lahko pričakoval naročila.¹ Tavčarjeva je bila znana podpornica mladih umetnikov (med njimi sta bila Ivan Cankar in Ivana Kobilca). Portret je verjetno nastal, ko je Grohar zbiral denarno podporo za nadaljevanje študija v Gradcu. Nekdanji soriški učitelj Josip Armič je takrat pripovedoval, da je Grohar risbe iz graške risarske šole pokazal Tavčarju. Ta mu je dal petdeset kron in dve fotografiji, da naredi portreta.² Časovno se poročilo ujema s časom nastanka te risbe. Po prvih izkušnjah akademije se vidi, kako je risba postajala bolj sproščena.

Tega leta nastaneta še dve deli z naše razstave: **Mož s fesom** (1893) in **Dekle iz Sorice** (1893). V času študija se je Groharju vse bolj oblikoval slikarski jezik. Tako je leta 1894 poskušal še ambicioznejše študij nadaljevati na Akademie der bildende Künste na Dunaju. Z odliko je opravil sprejemni izpit, vendar pa zaradi pomanjkljive predhodne izobrazbe na akademijo ni bil sprejet, kar pa mu ni vzelo volje. V istem letu je nastal še en slikovit portret **Kmet iz Sorice** (1894), hkrati pa se je že spogledoval z motivi iz narave. Nastali sta mali, intimni deli **Znamenje**

1 Smrekar, *Moč pogledov*, str. 30–31.

2 Smrekar, *Moč pogledov*, str. 56.

Kmet iz Sorice, 1894, olje/papir, 36.6 x 28.1 cm, Loški muzej Škofja Loka. (foto: Tihomir Pinter)

(1894) in *Vrtnice* (1894). Večina omenjenih del je verjetno nastala, ko se je Grohar med počitnicami vračal v Sorico. Vidi se, kako so ga prevzeli obrazi domačih ljudi in narava. Na portretih se kaže značilen soriški obrazni tip, Grohar se sprostí v barvi, obraze podaja vse bolj naturalistično, psihološko poglobljeno, jih ne idealizira. V zgodovino se je sicer zapisal kot mojster krajine, a prav v teh podobah ljudi je izbrusil slikarsko potezo, z njimi je začel umetniško pot. Vidi se, kako ga je zanimala ekspresija človeškega izraza, zlasti blizu mu je bil žanrski portret. Pogledi, odsevi, sij in barve kože delujejo kot abstraktne mentalne krajine, kjer je razvijal svoj slog, ki ga je nato dokončno prenesel v impresije krajin.

Leta 1895 je Grohar dokončal zadnji letnik graške šole. Dokument, ki je tudi na razstavi,³ kaže, kako uspešen je postajal kot slikar.

Stara Kasarna - Jesiharna, eno od nekdanjih bivališč Ivana Groharja. (hrani: Loški muzej Škofja Loka; foto: Jure Nastran)

3 *Zaključno spričevalo Deželne risarske akademije v Gradcu*. Original hrani NUK, Ljubljana, rokopisni oddelek, Ms 1078, Ivan Grohar, mapa 1, št. 4.

Prof. Heinrich Schwach, njegov učitelj, mu je dal odlično oceno. Grohar je nato s finančno podporo deželnega odbora še istega leta odšel v München, kjer je v Stari pinakoteki proučeval klasično umetnost in kopiral stare mojstre.

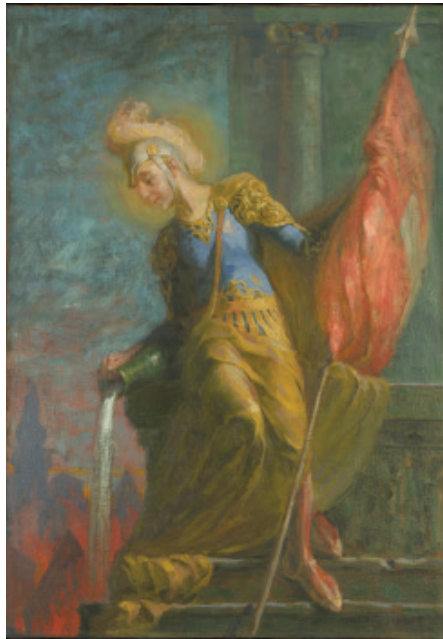
Leta 1896 se je vrnil domov, v Sorico, nato pa se preselil v Škofjo Loko, ki je pustila vidno sled v njegovem nadaljnjem življenju in delu. Prvi atelje v Škofji Loki naj bi si uredil v drugem nadstropju stare Kasarne – Jesiharne, današnji Blaževi ulici 10.

Istega leta je postal tudi član Narodne čitalnice v Škofji Loki, kjer je do smrti bival na različnih lokacijah.⁴ Posebej za razstavo smo poslikali njihovo današnjo podobo, da bi si obiskovalec lažje predstavljali, kje vse je Grohar bival. Živel naj bi v mansardi hiše pri Kumpu, za cerkvijo, danes Cankarjev trg 11, kjer naj bi bilo tudi nekdanje Jakopičevo stanovanje. Nato je nekaj časa imel sobo v hiši pri Frtunovcu v Stari Loki. Njegov zadnji dom je bil v Štemarjih, na nekdanjem posestvu industrialca Franca Dolenca, sedaj Kidričeva cesta 8. Leta 1897 se je Grohar v Zalem Logu pri Škofji Loki spoznal z Rihardom Jakopičem, s katerim sta nato dolga leta tesno sodelovala. Jakopič je zanj prvič izvedel, ko je leto pred tem Groharjevo razstavljeno delo *Sveta družina* pritegnilo njegovo pozornost v Obrezovi trgovini v Ljubljani. To je bila hkrati tudi ena prvih javnih predstavitev Groharjevega slikarstva in začetek njegove kariere.

V tem času je Grohar naredil precej del po naročilu, poleg portretov tudi dela z nabožno vsebino. Nekaj jih hrani tudi muzej in so del nove postavitve. Ta tematika predstavlja prav posebno polje Groharjevega dela, saj kaže, kako je slikar sicer skušal uresničiti pričakovanja naročnika, toda pogosto je uspel tudi v teh delih ohraniti, čeprav v omejenem okviru naročila, določeno stopnjo slikarske svobode. Tako je pogosto podobe vsakdanjih ljudi, ki jih je naslikal v portretih, prenašal v obraze svetnikov. Svetnike je tako naredil manj vzvišene, bližje ljudem. Deli *Sv. Alojzij* ter *Sv. Ciril in Metod* (1898) sta tipičen primer Groharjevega nabožnega slikarstva v njegovem zgodnjem obdobju, približno do leta 1900, preden se je intenzivno posvetil krajinam. Sliki *Sv. Cirila in Metoda*, zaščitnikov slovenskega šolstva, in *Sv. Alojzija*, zavetnika mladih in učencev, sta bili nekoč del zastave državne Klasične gimnazije. V njihovih obrazih lahko v določenih delih prepoznamo obrazni tip iz slike *Kmet iz Sorice*. V ta sklop spada tudi *Marija z apostoli v binkoštni dvorani* (1898), ki je nastala kot študija večje oltarne slike, in *Srečanje župnika Eržena z Abrahamom* (okoli 1898), ki sta nekoliko manj ambiciozni. Grohar je v dela postopoma vnašal tudi prvine svojega značilnega, kasnejšega simbolizma in impresionizma. Tako se je istega leta slikarsko razživel zlasti v delu *Sv. Florijan* (1898), študiji za oltarno sliko, ki je verjetno nastala tik po zaključku šolanja v Gradcu.

Leta 1899 je Grohar ponovno odšel v München. Tam je obiskoval znamenito, mednarodno priznano slikarsko šolo slovenskega slikarja Antona Ažbeta

4 Grohar, *Bodočnost mora biti lepša*, str. 199.

Sv. Florijan, 1898; olje/platno, 100 x 70 cm, Loški muzej Škofja Loka. (foto: *Janez Pelko*)

Žetev, 1900; olje/karton, 31,5 x 24,3 cm, Loški muzej Škofja Loka. (foto: *Janez Pelko*)

Ivan Grohar okrog leta 1904 pred mestnim obzidjem v Škofji Loki. Preslikava fotografije iz knjige Podbevšek, Anton: *Ivan Grohar: tragedija slovenskega umetnika*, Ljubljana, 1937, str. 136 (a).

(Groharjev rojak iz Javorij pri Škofji Loki), ki je slikarstvo učil po načelu kristalizacije barv oziroma po principu krogle. To načelo je temeljilo na bolj dinamičnih nanosih slikarskih barv, iz katerih se podoba na mrežnici optično oblikuje šele na določeni razdalji. Obiskovali so jo tudi drugi slovenski impresionisti: Rihard Jakopič, Matija Jama, Matej Sternen in celo tuji mojstri, med njimi Vasilij Kandinski. Groharju se je vse bolj odpirala pot v svet moderne umetnosti. Leta 1900 je že sodeloval na 1. slovenski umetniški razstavi, ki jo je v Mestnem domu v Ljubljani pripravilo Slovensko umetniško društvo. V tem času, na prelomu stoletij, je verjetno nastalo tudi delo *Žetev* (po 1900), ki je eno redkih kasnejših del v zbirki in edino, ki se bolj približa njegovi impresionistični maniri. Grohar je ustvaril obsežno serijo slik kmečkih opravil, še posebej mu je bil ljub prav motiv žetve (npr. slike: *Žanjica* - 1904, *Žetev* - 1906, *Žanjice* - 1907/1908, *Snopi* - 1909 itd.). Slika krajine s figuralnimi motivi kaže njegovo postopno osvobajanje v potezi, pastoznejše nanose barve, svetlobne odbleske na belinah oblacil, hipnost trenutka. Kaže se dinamika drže sklonjenih figur in poskus njihovega vraščanja v krajino v trenutku vzdigovanja snopa, ne zaznamo pa še razkroja

barv. Hkrati delo tudi nakaže Groharjev značilen problem umeščanja figure v krajino. Provenienca slike govori o tem, da je morda šlo za darilo kolegu iz vojaških let, a verjetno je bila podarjena precej kasneje.

Leto 1902 za Groharja ni bilo najbolj uspešno. Bil je tajnik Slovenskega umetniškega društva in tako med organizatorji 2. slovenske umetniške razstave. Finančno je bil precej nepreskrbljen. V upanju, da bo prodal slike, si je v stiski, v kateri je živel, začel iz blagajne društva nezakonito izposojati denar, ki ga je namegal vrniti po prodaji slik. Člani društvenega odbora so ga obsodili poneverbe in sredi novembra leta 1902 je bil obsojen na trimesečno zaporno kazen. Oporo je našel le pri Jakopiču, drugi prijatelji pa so mu obrnili hrbet. Po končani zaporni kazni je leta 1903 odpotoval na Dunaj. Za dolg v višini 850 kron je zastavil svoje slike, po njegovi oceni vredne 2.500 kron; društvo mu je zaplenilo slike in jih poskušalo prodati, a prodaja je bila slaba.

Kmalu pa je vendarle nastopilo lepše obdobje v slikarjevem življenju, zato se mu razstava še posebej posveti. Leta 1904 se je Grohar dokončno naselil v Škofji Loki, kjer je nato s presledki ostal do konca življenja ter se vse bolj aktivno udeleževal v njenem kulturnem življenju.

SLOVENSKA UMETNIŠKA RAZSTAVA NA DUNAJU.

Fotografija razstave kluba Sava v Salonu Miethke na Dunaju, leta 1904. (foto: Fran Vesel)

Razstavljeni dokumenti, dopisoval si je tudi z Ivanom Cankarjem, Otonom Župančičem, Franom Veselom, dokazujejo, da je imel stike z mnogimi predstavniki slovenske moderne.⁵ Tudi razstave, kjer je sodeloval ali jih sam organiziral, so bile vedno bolj pogoste. Tako je še istega leta v sklopu umetniškega kluba Sava (Grohar, Jakopič, Sternen, Jama, Berneker, Vesel in še nekateri) ter na pobudo Jakopiča predlagal ter organiziral razstavo »neodvisnih slovenskih umetnikov«, in sicer v uglednem Salonu Miethke na Dunaju, na kateri je tudi sam sodeloval.⁶

To je bila tudi ena ključnih razstav, tako zanj kot tudi za slovenske impresioniste in slovensko slikarstvo. Tu je Grohar s kolegi doživel velik uspeh, v nasprotju

5 Razglednica Ivana Groharja z motivom Sorice in dekletom v narodni noši. Napisana je bila 6. 5. 1904 in poslana Ivanu Cankarju iz Železnikov na Dunaj. Nastala je po Groharjevi likovni zasnovi, na njej je upodobljena Soričanka, zraven pa je avtorjev pripis: *Taka je moja domovina. Pozdrav Iv. Grohar.* Original hrani NUK, rokopisni oddelek, Ms 819, Ivan Cankar, korespondenca, ovoj 2, št. 1.

Dopisnica Ivana Groharja Otonu Župančiču iz Škofje Loke v Ljubljano, napisana leta 1905. Ivan Grohar si je dopisoval z mnogimi predstavniki takratne slovenske moderne. Original hrani NUK, rokopisni oddelek, Ms 5/85, Oton Župančič, korespondenca.

Razglednica Škofje Loke, ki jo je Ivan Grohar pisal Franu Veselu v Ljubljano; napisana 29. 6. 1909. Original hrani NUK, Ljubljana, rokopisni oddelek, mapa Veselova zapuščina, št. 2, 1908–9.

6 Fotografija razstave kluba Sava v Salonu Miethke na Dunaju, leta 1904. Foto: Fran Vesel. NUK, Slovan II, 1904, zvezek 6.

z domačim okoljem, ki je dve leti prej na II. Slovenski umetniški razstavi v Narodnem domu v Ljubljani zavrnilo njihove »preveč impresionistične« slike in moderne umetnosti ni razumelo ter tudi ne sprejemalo. Razstavil je 9 del, med njimi *Pomlad*, *Rafoločko polje*, *Vaški pastir*, *Zimske študije*.⁷ To je bilo obdobje razcveta njegovega impresionističnega opusa, kjer se je, kljub temu da je ohranjal stik s slikanjem obrazov in portretov, vse bolj posvečal naravi. V obdobju, ki je sledilo letu 1904, in v katerem se je trdno izoblikoval slovenski impresionizem, so nastale tudi Groharjeve najlepše impresije.

Poudariti moramo, da je bila Škofja Loka v letih 1904–1907 še posebej pomembna za Groharja, saj tu ni slikal in živel le on, ampak sta se mu pridružila tudi Jakopič in Sternén. V tem času so nastala tudi nekatera najpomembnejša Groharjeva impresionistična dela – *Macesen*, *Štemarski vrt*, *Cvetoča jablana*, *Stara Loka*, *Škofja Loka v snegu*, *Snežni metež v Škofji Loki*, *Sejalec*. Škofje Loke, ki je navdihujoče delovala na njihov impresionizem, se zato še danes drži izraz »slovenski Barbizon«. Razstava nas ob prebiranju njegove življenjske poti ter ogledovanju dokumentov tako pripelje prav do teh njegovih najbolj znanih del. Na tej točki njegova zgodnja dela vstopijo v neposreden dialog z impresijami. Lahko jih med seboj primerjamo in raziskujemo, kako se je razvijal njegov slikarski jezik. Videoprojekcija del (njihovi originali so v lasti drugih ustanov) opozarja zlasti na umetnine, ki so nastale v Škofji Loki in njeni okolici ter za katere je nedavni projekt Narodne galerije⁸ odkril tudi točne lokacije. Tako lahko sledimo tudi delom, ki jih je Grohar ustvaril v rojstni Sorici, tam, kjer je črpal navdih že za portrete: *Pomlad* (1903), *Macesen* (1904). In v Škofji Loki: *Škofja Loka v snegu* (1905), *Kamnitičnik* (1905), *Sejalec* (1907), *Štemarski vrt* (1907).⁹

Leto 1909 je bilo za Groharja težko, njegovo gmotno stanje je bilo kljub uspehom v tujini vedno slabše. Deželni odbor je ponovno zaprosil za finančno podporo, a žal neuspešno. Dokument, v katerem je prošnja, pa skriva še en pomenljiv detajl, ki se izkaže za enega pomembnih pri razumevanju ne le Groharjevega miselnega sveta, ampak splošnega duha tistega časa. Zato ga izpostavi tudi sama razstava. V njem namreč oriše težek položaj slovenskega umetnika in slovenske kulture v družbi. Kaže njegovo razmišljanje o kulturi in družbi, o stanju duha, ki je vplivalo in se kaže tudi v njegovih delih, ter je danes, po 150 letih, še vedno aktualno. V njegovi misli hitro prepoznamo, da je sicer izhajal iz sebe, a je govoril v imenu umetnikov in kulture. V njej piše:

7 Grohar, *Bodočnost mora biti lepša*, razstavní katalog, str. 223.

8 *Pot slovenskega impresionizma* 1.del.

9 Originali se nahajajo v naslednjih ustanovah: *Pomlad* (1903; olje, platno 119,5 x 139 cm; Muzej in galerije mesta Ljubljana), *Macesen* (1904; olje, platno/oil, canvas, 110 x 98 cm; Narodna galerija), *Škofja Loka v snegu* (1905; olje, platno, 87 x 99 cm; Moderna galerija, Ljubljana), *Kamnitičnik*, (1905; olje, platno, 87,4 x 99,5 cm; Narodna galerija), *Sejalec* (1907; olje, platno 108 x 120 cm; Moderna galerija, Ljubljana), *Štemarski vrt* (1907, olje, platno, 55 x 44 cm; Narodna galerija).

»... Vsaki narod se ceni po višini svoje kulture. To je dejstvo in dejstvo je tudi, da v vrsti činiteljev kulture umetnost ni zadnja, ta se je upoštevala pri vseh kulturnih narodih. Da pa je umetnost mogoče razvijati in dvigniti na višino, zato morajo biti ugodni pogoji, potrebna je podpora moralna in materialna. Slovenski slikarji in kiparji pridobili smo priznanja v centrih Evrope na Dunaju, Berlinu, Londonu, Varšavi, Sofiji in Belgradu; toda s tem je rešena šele ena točka; naša gmotna stran kaže še vedno vrzelj preko katere prekoračiti je nemogoče brez podpore javnih faktorjev ...«¹⁰

V tem obdobju se je vedno redkeje vračal v Sorico. Sestra mu piše: »... dragi brat, smo se li res čisto pozabili eden na družiga ... minula je jesen in skoraj bo minula tudi že zima ... pridi spet kaj domov kadar sneg skopni ...«¹¹ V tem času nastane še zadnji portret v naši zbirki, in sicer portret **Dr. Antona Arka**, ki je za zbirko pomemben iz več razlogov. Dr. Arko (1846, Ribnica–1908, Ribnica) je bil mestni zdravnik v Škofji Loki in sanitarni inšpektor, občinski odbornik, občinski svetnik, lastnik hiše na Mestnem trgu 37. Bil pa je tudi tisti ugledni meščan Škofje Loke, ki je leta 1896 kot predsednik Narodne čitalnice Groharju podpisal članstvo v njej.¹² Leta 1909 je Grohar po naročilu Arkove sestre Antonije po fotografiji posthumno izdelal prav tisti portret, ki ga danes hrani Loški muzej. V pismu,¹³ ki prav tako spremlja to delo na razstavi, se je sestra Antonija Arko Groharju zahvalila za portret in izrazila zadovoljstvo. Grohar je korektno opravil delo za naročnika, a brez pretirane ambicioznosti. Vidna je značilna, že nekoliko zabrisana manira, toni so mehki, a blede. Portret ni v koraku z avtorjevim siceršnjim impresionističnim razvojem tega časa.

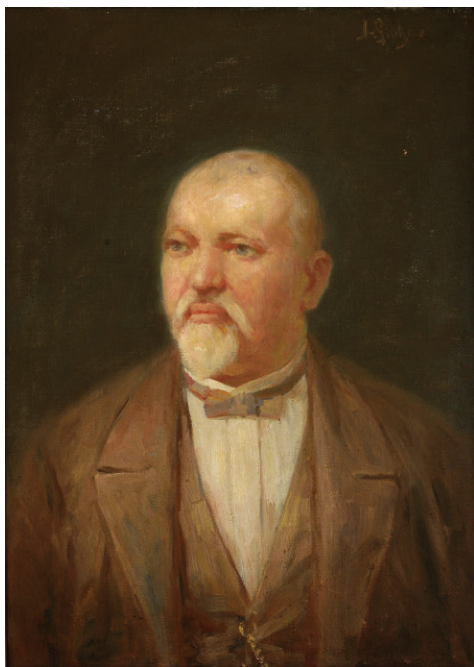
Leta 1910 Grohar še vedno čuti eksistencialno stisko in v razstavljenem dokumentu zapiše še eno pomenljivo misel, ki lepo zaokroža mozaik doživljanja njegovega položaja kot umetnika: »... Sem še vedno v Škofji Loki in sicer me vežejo na njo dve stvari: lepa okolica, zelo prikladna za slikanje pokrajin ter cenejše življenje kot kje drugje ... Ne manjka mi uspehov, lahko rečem vsaka razstava kate-re se udeležim prinese kaj, toda večina samo moralna priznanja. Prodam sicer tu in tam in sicer dobro ali to je tako redko, redko. Za nakup smem računati

10 Prošnja Ivana Groharja Deželnemu odboru vojvodine Kranjske v Ljubljani za finančno podporo, 29. 12. 1909. Original hrani NUK, Ljubljana, rokopisni oddelek, Ms 1078, Ivan Grohar, mapa 1, št. 15.

11 Pismo Frančiške Grohar bratu Ivanu Groharju, napisano, 28. 3. 1909. Original hrani NUK, Ljubljana, rokopisni oddelek, Ms 1078, Ivan Grohar, mapa 1, št. 15.

12 Sprejemni list Narodne čitalnice v Škofji Loki, izdan Ivanu Groharju oktobra 1896, podpisal ga je dr. Anton Arko. Original hrani NUK, Ljubljana, rokopisni oddelek, Ms 1078, Ivan Grohar, mapa 1, št. 5.

13 Zahvalno pismo Tončke Arko Ivanu Groharju za izdelan portret brata Antona Arka, napisano 20. 10. 1909. Originalno pismo hrani NUK, Ljubljana, rokopisni oddelek, Ms 1078/c.

Dr. Anton Arko, 1909; olje/platno, 66,5 x 48,5 cm, Loški muzej Škofja Loka. (foto: Tihomir Pinter)

le z javnimi činitelji, privatni ne kupujejo, ker umetnost ne spada pod naslov športa. Naročil ni ...»¹⁴

Če bi Grohar danes imel priložnost videti, kako je zbirka njegovih del v muzeju postavljena ob bok pravkar prenovljeni športni zbirki, bi bil verjetno zadovoljen. Grohar je imel v tem času za seboj že kar plodno pot. Tudi njegova osebna zapisnica¹⁵ iz leta 1910 je na voljo obiskovalcu. Vanjo je Grohar zapisoval sezname slik s cenami, sezname barv, navedbe dolgov posameznim upnikom in podobno.

Leto 1911 bi bilo lahko za Groharja eno obetavnejših, a se je žal izkazalo za usodno. Deželni odbor mu je, po posredovanju Riharda Jakopiča in Janeza Evangelista Kreka, končno odobril 2000 kron podpore za študijsko potovanje v Italijo, ki si ga je tako dolgo in srčno želel. Na ogled je tudi eden njegovih zadnjih življenjepisov, ki ga je verjetno napisal prav za to prošnjo.¹⁶ Grohar naj bi iz Sorice

14 Groharjevo pismo neznanemu naslovniku, verjetno leta 1910. Original hrani NUK, Ljubljana, rokopisni oddelek, Ms 1078, B št. 4.

15 Groharjeva osebna zapisnica. Verjetno iz leta 1910. Original hrani NUK, Ljubljana, rokopisni oddelek, Ms 1078, Ivan Grohar, mapa 3, št. 2. Datacija na podlagi Groharjevega zapiska v beležki, kjer navaja neko notico iz časnika Slovenec, datiran 30. 4. 1910.

16 *Curriculum vitae*. Groharjev lastnoročno napisan življenjepis iz leta 1911. Slikar ga je verjetno dodal k vlogi za finančno podporo, ki jo je za pot v Italijo vložil tudi na Ministrstvu za uk in

Groharjeva rojstna vas Sorica s spomenikom Ivanu Groharju, ki ga je ustvaril kipar Tone Logonder.
(hrani: Loški muzej Škofja Loka)

prišel v Ljubljano, da bi si nakupil vse potrebno za pot. Toda uresničitev davne želje mu je preprečila huda bolezen, ki naj bi jo vse dotlej skrival. Oslabelega so ga odpeljali v Deželno bolnišnico, kjer je 19. aprila 1911 zaradi jetike umrl.

Danes je v Groharjevi rojstni Sorici *Spomenik Ivanu Groharju*, ki ga je leta 1967 ustvaril kipar Tone Logonder. Grohar je v njem upodobljen v ponosni in veličastni drži. Postavljen je tja, kamor ga je vse življenje vleklo srce in kamor se je, na tak ali drugačen način, vračal skoraj v slehernem delu. Njegova dela in misli, kar želi izpostaviti tudi naša razstava, poudarjajo prav to, kar izkazuje tudi kip. Kako je bil Grohar kot človek in kot slikar ponosen na domače kraje. Kako je bil osredotočen na domovino, bodisi kadar je slikal naravo in lepoto podeželja ali malega, preprostega človeka.

Ko je vstopil v mednarodni prostor moderne umetnosti, je z nacionalno zavednostjo v slikah povzdignil ne le domači kraj, ljudi, ampak celo domovino. In čeprav je bil do nje kritičen, saj je moral, kot beremo na razstavljenih dokumentih, najprej uspeti v tujini, da ga je nato sprejelo še domače občinstvo, je ljubil njen svet in to kazal v delu. Razstava izpostavlja oba pola njegovega doživljanja sveta: pomen njegovih uspehov na razstavah in zagate, na katere je naletel kot umetnik in človek. Nagovarja današnjo družbo in ima tako hkrati tudi nekaj

bogočastje. Original hrani NUK, Ljubljana, rokopisni oddelek, Ms 1078, Ivan Grohar, mapa 1, št. 9.

angažiranega naboja. Tako kot ga je imel tudi Grohar z neupogljivo in vztrajno umetniško držo. Čeprav se tega v delih morda ne zazna neposredno, jo je vendarle slutiti v slikarjevem skoraj heroičnem oboževanju lastne »zemlje« in trmastem vztrajanju v precej »trdem« umetniškem poklicu. Najprej pa je postavitelj te razstave predvsem poklon Škofje Loke in njene širše okolico Groharju kot osebnosti in umetniku. Njegov duh tako po 150 letih ostaja še naprej z nami – ali kot je nekoč sam rekel: »... *sem še vedno v Škofji Loki*.«¹⁷

VIRI:

NUK Rokopisni oddelek

Ms 5/85, Oton Župančič, korespondenca.

Ms 819, Ivan Cankar, korespondenca, ovoj 2, št. 1.

Ms 1078/c.

Ms 1078, B št. 4.

Ms 1078, Ivan Grohar, mapa 1, št. 4.

Ms 1078, Ivan Grohar, mapa 1, št. 5.

Ms 1078, Ivan Grohar, mapa 1, št. 9.

Ms 1078, Ivan Grohar, mapa 1, št. 15.

Ms1078, Ivan Grohar, mapa 3, št. 2.

Mapa Veselova zapuščina, št. 2, 1908–9.

Slovan II, 1904, zvezek 6.

LITERATURA:

Smrekar, Andrej: Groharjeva portretna umetnost. V: *Moč pogledov : portretno slikarstvo Ivana Groharja*, razstavni katalog, Škofja Loka : Loški muzej, 2011, 117 str.

Grohar, Ivan: *Ivan Grohar : (1867–1911). Bodočnost mora biti lepša*, razstavni katalog, Ljubljana : Narodna galerija, 1997, 240 str.

Michel, Mohor; Ciber, Nataša; Šerbelj, Ferdinand: *Pot slovenskega impresionizma. Del 1, Pot sejalca*. Ljubljana : Narodna galerija, 2017, 65 str. (zbirka Kulturne poti Sveta Evrope : poti impresionizmov).

17 Groharjevo pismo neznanemu naslovniku ... prav tam.

Knjižnica Loškega muzeja Škofja Loka

Od ideje do vključevanja v sistem COBISS

Leto 2017 je zaznamovalo praznovanje 80-letnice Muzejskega društva Škofja Loka. Društvo je postavilo temelje Loškemu muzeju, arhivu in tudi muzejski knjižnici.¹ Zato osvetlimo začetke njenega delovanja in predstavimo njeno vlogo ter njen knjižni fond danes.

Muzej za svoje delovanje potrebuje knjižnico

Muzejsko društvo je leta 1937 v svojih pravilih opredelilo ustanovitev kar treh enot: muzeja, arhiva in muzejske strokovne knjižnice. Zapisali so tudi, komu je knjižnica namenjena: »... vsak član ima pravico posluževati se društvenih knjig in drugih znanstvenih pripomočkov«. ² Po ustanovnem občnem zboru so društveni odborniki ob podpori Ločanov takoj začeli z zbiranjem starih predmetov, med njimi so bile tudi knjige. Sledilo je slovesno odprtje muzeja. V prvi muzejski postavitvi v Rotovžu (danes Škofja Loka, Mestni trg 35), 27. 8. 1939, je bilo med 915 predmeti na ogled tudi 63 knjig, publikacij in revij, znanstvene in leposlovne vsebine. ³ Fond muzejske knjižnice se je v tem obdobju bogatil tako, da so svoja dela prispevali kar društveni odborniki sami. Še danes najdemo tu monografije in članke (separate) ustanovnih članov društva – dr. Pavleta Blaznika, prof. Franceta Planine, dr. Tineta Debeljaka in drugih, opremljene s posvetili avtorjev, ki datirajo v to najzgodnejše obdobje delovanja muzeja in muzejske knjižnice.

1 Berčič, Od povedane do natisnjene domoznanske besede, str. 15.

2 Eržen - Podlipnik, *80 let Muzejskega društva Škofja Loka*, [http://www.zal-lj.si/category/arhivalija-meseca/arhivalija-meseca-\(julij-2017\)/](http://www.zal-lj.si/category/arhivalija-meseca/arhivalija-meseca-(julij-2017)./)

3 *Za našo stvar*, str. 44.

Muzejska knjižnica pridobi knjižne zapuščine in strokovno literaturo

Knjižnica baronov Oblak - Wolkenspergov iz gradu Puštal ima posebno kulturnozgodovinsko vrednost. (foto: Nevenka Mandić Orehek)

Leta 1946 je muzej dobil nove prostore v Puštalskem gradu, leta 1948 pa prerasel društveni okvir in postal profesionalna ustanova. Delovanje je razširil na celotno območje škofjeloške občine. V muzej so začele prihajati zbirke starejšega knjižnega gradiva, zapuščine nekdanjih, ukinjenih knjižnic. Tako je muzej pridobil knjižnico dr. Ivana Tavčarja iz njegovega dvorca na Visokem v Poljanski dolini,⁴ knjižnico baronov Oblak - Wolkensperg z gradu Puštal pri Škofji Loki,⁵ nemško občinsko knjižnico iz let 1941-1945 in več časopisov ter uradnih listov starejših letnikov.

Ko je muzejsko društvo ob finančni podpori občine leta 1954 začelo izdajati domoznanski zbornik *Loški razgledi*, je muzej vzpostavil knjižnično izmenjavo s sorodnimi ustanovami. Tako je v muzejsko knjižnico začela prihajati strokovna literatura muzejev, galerij in arhivov iz domovine in tujine. Izmenjava publikacij je potekala s številnimi ustanovami, tako so npr. leta 1959 pridobili 279 monografij in serijskih publikacij, od tega kar 157 z zamenjavo.⁶

4 Planina, Dvajset let Loškega muzeja, str. 62.

5 Gorišek, Občni zbor Muzejskega društva - Poročilo o arhivu, str. 241.

6 Prav tam.

V prvem povojnem obdobju za knjižnico skrbi arhivarka

Za knjižno gradivo v muzejski knjižnici je bilo v tem obdobju dobro poskrbljeno. Zanj je v letih 1952–1961 skrbela muzejska strokovna sodelavka, arhivarka prof. Doroteja Gorišek,⁷ saj sta bila arhiv in muzej do leta 1966 združena in locirana v muzeju. Prof. Goriškova je skrbno dokumentirala in inventarizirala vse knjižnično gradivo. Izdelala je popis obeh že omenjenih zapuščin – Oblak - Wolkenspergove in Tavčarjeve knjižnice ter nemške občinske knjižnice iz let 1941–1945. Na novo je uredila in izdelala kartoteko strokovne literature. Vodila je evidenco ustanov za izmenjavo z domačimi in tujimi institucijami. Ko se je muzej leta 1959 preselil na Loški grad, je sodelovala tudi pri selitvi na novo lokacijo. Tu je muzej dobil v uporabo 36 prostorov, knjižnica je bila locirana v dveh prostorih v prvem nadstropju.

Od leta 1961 dalje, po odhodu prof. Goriškove, so za urejeno knjižno gradivo v muzejski knjižnici skrbeli kustosi. Inventarizacijo in katalogizacijo je za nekaj let prevzela strokovna sodelavka muzeja, etnologinja Meta Sterle, ki je na novo izdelala in uredila dva kataloga: abecedno-imenski ter tematski UDK katalog. Poleg že omenjenih zaključenih zbirk starejšega knjižnega gradiva (Tavčarjeva, Wolkenspergova, nemška občinska knjižnica) je knjižnica ob koncu 70. let prejšnjega stoletja štela že več kot 5.000 enot strokovne literature. Ta je v muzej večinoma prihajala z zamenjavo, le deloma z nakupi. Zbornik *Loški razgledi* so takrat pošiljali na več kot 100 naslovov. Leta 1979 je npr. zamenjava potekala s 123 ustanovami iz domovine in 17 iz tujine.⁸

Prizadevanje za ustrežnejše prostore in strokovno moč

Vodstvo muzeja si je zato intenzivno prizadevalo za ureditev ustrežnejših prostorov za knjižnico, da bi bila v večji meri *dostopna dragocena strokovna literatura*, kot je takrat v *Loških razgledih* zapisal Andrej Pavlovec, ravnatelj muzeja.⁹ Knjižnični fond muzejske knjižnice se je v tem času dodatno obogatil še z zapuščinami posameznikov in s knjigami iz opuščenih podružničnih šol ter drugih ustanov in organizacij na Loškem. Kustosi so namreč na terenu prevzemali starejšo, drugje odpisano literaturo in tako ustvarjali gradivo za proučevanje ter predstavljanje dediščine matičnega območja delovanja muzeja.

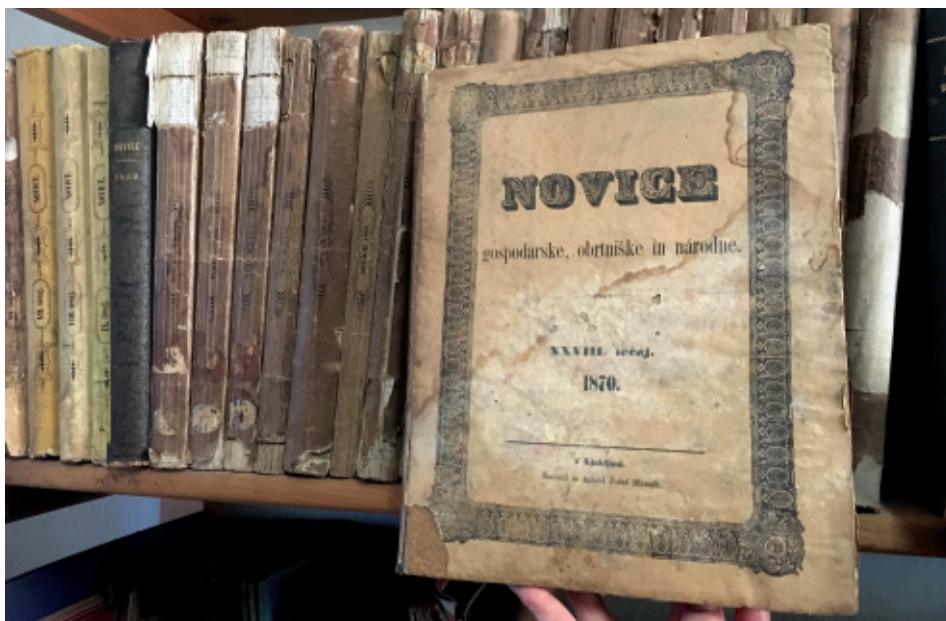
Leta 1980 je bilo v muzeju sistematizirano delovno mesto *kustosa pedagoga*, ki opravlja tudi knjižničarska dela, dela in naloge v muzejski knjižnici pa opredeljene v *Pravilniku o razvidu del oziroma nalog*.¹⁰ Kustosinja pedagoginja sem kot pripravnica, ob pomoči kustosov in strokovnih sodelavcev Knjižnice Ivana

7 Podnar, Doroteja Gorišek, s. Mateja (1910–1997), str. 235–236.

8 Šubic, Zamenjava, str. 303–305.

9 Pavlovec, Občni zbor Muzejskega društva v Škofji Loki – Poročilo o delu Loškega muzeja, str. 283.

10 *Pravilnik o razvidu del oziroma nalog v Loškem muzeju*, Škofja Loka, 1979.

Med starejšimi izdajami v muzejski knjižnici so tudi Bleiweisove *Kmetijske in rokodelske novice* iz fonda Knjižnice narodnega heroja Maksa Krmelja - Matije. (foto: Nevenka Mandić Orehek)

Tavčarja Škofja Loka, takoj začela z urejanjem knjižnega gradiva. Na novo in po abecednem vrstnem redu so bile razvrščene vse serijske publikacije. Monografije so bile razporejene in postavljene v dve ločeni zbirki – aktualnih strokovnih monografij in starih monografij, ki so izšle pred letom 1950. Gradivo v obeh zbirkah je bilo na novo razporejeno po UDK tematskih skupinah. Razstavni katalogi so bili razporejeni v kartonske škatle in razvrščeni po abecednem vrstnem redu likovnih ustvarjalcev ali glede na izdajatelje – muzeje in galerije doma in v tujini. Nato so bili pregledane in na novo postavljene zbirke starejšega knjižnega gradiva. Že omenjenim se je pridružila še zbirka verskega tiska. Njen popis so pripravili sodelavci Knjižnice Ivana Tavčarja, pod vodstvom prof. Janka Kreka, takratnega ravnatelja.

Kustosinja pedagoginja, od leta 1985 tudi bibliotekarka, je nadaljevala z inventarizacijo in katalogizacijo aktualnih strokovnih monografij ter serijskih publikacij. Izdelala in uredila je listkovni katalog vseh serijskih publikacij ter listkovna abecedno-imenski in UDK katalog monografij in serijskih publikacij. Za Centralni katalog tujih periodičnih publikacij je leta 1988 popisala in nato vsako leto dopolnjevala seznam tujih serijskih publikacij v muzejski knjižnici, da so bile prek baze Narodne in univerzitetne knjižnice že od leta 1989 dostopne uporabnikom COBISS. Ko je muzejska knjižnica prešla na računalniško obdelavo podatkov, je izdelala računalniški katalog monografskih publikacij (2010–2015) in računalniški katalog serijskih publikacij (2010–2015).

Vloga muzejske knjižnice in knjižnična zbirka danes

Vlogo muzejske knjižnice opredeljuje ustanovitveni akt muzeja iz leta 2003: *Muzejska knjižnica je strokovna knjižnica, ki s svojim delovanjem podpira delo muzejskih sodelavcev, tj. proučevanje, varovanje in predstavljanje dediščine javnosti. Odprta pa je tudi strokovni javnosti, učencem, dijakom in študentom in skrbi za izvajanje knjižnične dejavnosti po zahtevanih standardih in zakonodaji.*¹¹

Kot muzejska knjižnica sodi med slovenske specialne knjižnice s področja kulture. Delovno mesto bibliotekarja/ke ni sistematizirano. Knjižnico vodi strokovna sodelavka z bibliotekarskim izpitom, sicer kustosinja pedagoginja. Delovanje knjižnice spremlja Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic, leta 2009 je bila vpisana v razvid knjižnic, ki opravljajo javno službo. Decembra 2015 je knjižnica postala polnopravna članica knjižnično-informacijskega sistema COBISS.

V muzejski knjižnici je danes več kot 24.000 enot. Knjige so na lesenih in kovinskih policah, na 88 m² površine in tudi v delovnih prostorih kustosov. Knjižnično zbirko lahko v grobem razdelimo v tri velike sklope: strokovna literatura, starejše knjižno gradivo, drobni tiski. Največji delež – več kot 15.000 enot – je strokovne literature s področij muzejskih strok: arheologije, etnologije, zgodovine, kulturne zgodovine, umetnostne zgodovine, likovne umetnosti, muzeologije, muzejske pedagogike in andragogike, konzervatorstva in restavracije. Starejšega knjižnega gradiva je več kot 7.000 enot, drobnega tiska pa nekaj več kot 2.000 enot. Med strokovno literaturo je uvrščeno tudi domoznansko gradivo o Škofji Loki in širšem loškem območju. To so šolska glasila, glasila krajevnih skupnosti, glasila delovnih organizacij, razne jubilejne publikacije in muzejski razstavni katalogi. V okviru muzeja že od leta 1965 deluje galerija, ki je znana po svoji razstavni dejavnosti, število razstavnih katalogov lastne produkcije že presega 300 inventarnih enot.

Muzejska knjižnica hrani več kot 24.000 enot in je od decembra leta 2015 vključena v sistem COBISS.

(foto: Nevenka Mandić Orehek)

11 Odlok o ustanovitvi javnega zavoda Loški muzej Škofja Loka, str. 15386

Georgica curiosa aucta, izdaja iz leta 1716, iz fonda Knjižnice dr. Ivana Tavčarja z Visokega, delo Wolfganga Helmharda von Hohnberga. Knjiga je vsestranski priročnik, namenjen plemiškim gospodarjem, v pomoč pri vodenju posesti in družine. (foto: Nevenka Mandić Orehek)

Zbirke starejšega knjižnega gradiva – naša pisna kulturna dediščina¹²

Muzejska knjižnica hrani sedem zbirk starejšega knjižnega gradiva. To so donacije ali pa zapuščine nekdanjih knjižnic, ki so v muzej prišle kot celota:

1. Knjižnica dr. Ivana Tavčarja z Visokega. Zbirka je popisana in urejena. Izdelan je računalniški popis. Obsega več kot 600 naslovov.
2. Knjižnica baronov Oblak - Wolkenberg z gradu Puštal pri Škofji Loki. Zbirka je popisana in urejena. Obsega več kot 250 naslovov.
3. Zbirka verskega tiska. Zbirka je popisana. Obsega več kot 450 naslovov.
4. Nemška občinska knjižnica (1941–1945). Zbirka je popisana in urejena. Obsega več kot 500 naslovov.
5. Knjižnica narodnega heroja Maksa Krmelja - Matije. Zbirka je popisana in urejena. Obsega več kot 1.500 naslovov.
6. Knjižnica prof. Marije Jamar - Legat. Zbirka je popisana, izdelan je računalniški popis. Obsega več kot 1.000 naslovov.
7. Zbirka starih monografij (1800–1950). Zbirka je popisana in urejena. Izdelan je računalniški popis. Obsega več kot 3.700 naslovov.

¹² Kodrič - Dačić, Pisna kulturna dediščina v knjižnicah v luči aktualnih predpisov, str. 18–20.

Vse navedene zbirke starejšega knjižnega gradiva vsebujejo gradivo, ki je starejše od leta 1900. Nekaj gradiva je celo starejšega od leta 1800, to so antikvarne izdaje, ki že zaradi svoje starosti izpolnjujejo pogoje za razglasitev za kulturni spomenik. Ni treba posebej poudarjati, da so posamezne knjižne izdaje ali kar celotne knjižne zbirke v muzejski knjižnici dragocen dokument časa in prostora, v katerem so nastale. Nekatere med njimi presegajo lokalni pomen in so del naše skupne pisne kulturne dediščine. Ker so enakovredne drugim vrstam dediščin v muzeju, morajo biti deležne vse naše pozornosti.

Prirast strokovne literature v muzejski knjižnici skozi desetletja

Aktualno strokovno literaturo muzej še vedno pridobiva z zamenjavo in darovi, nakupov je malo. Spodnja tabela prikazuje rast strokovne literature v muzejski knjižnici.

Tabela 1: Rast enot strokovne literature v Knjižnici Loškega muzeja Škofja Loka v letih 1937–2017.

Leto	Št. pridobljenih inventarnih enot
1937–1962	1.715
1963–1980	3.903
1981–2000	5.777
2001–2017	3.973
Skupaj	15.368

Nakupov je malo, kot način nabave prevladuje medknjižnična izmenjava s sorodnimi institucijami. Predmet zamenjave so muzejski razstavniki katalogi in domoznanski zbornik *Loški razgledi*. Pri tem pa delež *Loških razgledov* zadnje desetletje strmo pada. Če je bilo v začetku 90. let prejšnjega stoletja v zamenjavo poslanih 143 izvodov *Loških razgledov*,¹³ smo leta 2007 poslali v zamenjavo 90 izvodov, leta 2014 samo 24 izvodov, v letu 2015 nič, v letu 2016 le še 10 izvodov in v letu 2017 zopet nekaj več – 28 izvodov.

Tabela 2: Zamenjava publikacij Loškega muzeja Škofja Loka v letih 1980–2017

Leto	Št. naslov sorodnih institucij
1980	150
1990	143
2000	170
2007	90
2014	24
2017	28

13 Kalan, Zamenjava publikacij, str. 334–339.

Dostopnost knjižničnega gradiva – vez muzeja s stroko in okoljem

Knjižnica je danes vključena v sistem COBISS, ob koncu leta 2017 je uporabnikom na voljo več kot 1.300 monografij in serijskih publikacij iz muzejske knjižnice. Za gradivo, ki je bilo inventarizirano do leta 2010, sta na voljo še listkovna abecedno-imenski in UDK katalog z več kot 12.000 kataložnimi zapisi. Od leta 2006 knjižnica vodi računalniške kataloge. Teh je pet, z več kot 7.000 zapisi: za strokovne monografije 2010–2015, serijske publikacije 2010–2015, zbirko starih monografij, Knjižnico prof. Marije Jamar Legat in za Knjižnico dr. Ivana Tavčarja z Visokega. Popis slednje je nastal leta 2010, v okviru prostovoljskega projekta in sodelovanju z Univerzo za tretje življenjsko obdobje Škofja Loka. Izvedli sta ga muzejski prostovoljki, članci univerze Špela Polajnar in Vera Hartman.

Delež posameznih vrst kataložnih zapisov v muzejski knjižnici je razviden iz spodnje tabele.

Tabela 3: Število in vrsta kataložnih zapisov v knjižnici Loškega muzeja Škofja Loka:

Leto	Število vseh računalniških kataložnih zapisov	Od tega število zapisov v sistemu COBISS	Število kataložnih zapisov, ki niso vključeni v COBIB ali kateri drug računalniški program
2016	7.923	742	12.305
2017	8.548	622	12.305

Računalniški katalogi poenostavljajo iskanje željenih informacij, internet in knjižnično informacijski sistem COBISS pa omogočata dostopnost do knjižničnega gradiva 730 slovenskih knjižnic. Tudi do muzejske knjižnice Loškega muzeja Škofja Loka, ki je od konca leta 2015 vključena v ta sistem, kjer se pridružuje 16 muzejskim in 4 galerijskim knjižnicam. Kot sodelujoča knjižnica v sistemu prevzema zapise za knjižno gradivo iz vzajemne baze in kreira lastno bazo podatkov. Tako je bilo s pomočjo programske opreme COBISS+ ob koncu leta 2017 uporabnikom virtualne knjižnice dostopnih že 2.425 enot iz muzejske knjižnice, od tega 1.303 monografije in 61 serijskih publikacij s področij muzejskih strok.

Hkrati z vključitvijo v knjižnično-informacijski sistem je v muzejski knjižnici ponovno zaživelo prostovoljstvo. Poteka v sodelovanju z Marinkino knjižnico, ki deluje pri Društvu upokojencev Škofja Loka. Nevenka Mandić Orehek, knjižničarka Marinkine knjižnice, v muzejski knjižnici dopolnjuje bazo zapisov za monografske publikacije. Podatke prevzema iz vzajemne baze in jih dodaja zapisom v lokalni muzejski bazi. Tako pripomore, da informacije o knjigah najdejo pot do vseh, ki jih zanima muzejska strokovna literatura. Tudi natis vseh nalepk za muzejsko gradivo, ki je vneseno v COBISS, poteka s pomočjo opreme Marinkine knjižnice in v prostorih Društva upokojencev Škofja Loka.¹⁴

¹⁴ Marinkini knjižnici in Društvu upokojencev Škofja Loka se na tem mestu iskreno zahvaljuje-

Tabela 4: Število inventarnih enot Knjižnice Loškega muzeja Škofja Loka v sistemu COBISS

Vrsta gradiva	2016	2017	Skupaj
Monografije	708	595	1.303
Serijske publikacije	667	455	1.122

Vloga muzejske knjižnice je torej dvojna: pridobivanje strokovne literature in varovanje starejšega knjižnega gradiva, ki je del naše pisne kulturne dediščine. Z vključitvijo v sistem COBISS je knjižnica danes dostopna vsem, ki iščejo muzejske vsebine ob različnih priložnostih in skozi vsa življenjska obdobja.

LITERATURA:

- Berčič, Branko: Od povedane do natisnjene domoznanske besede. V: *Loški razgledi* 50, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2003, str. 15–27.
- Eržen - Podlipnik, Elizabeta: *80 let Muzejskega društva Škofja Loka, arhivalija meseca (julij 2017)*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana. Pridobljeno 21. 8. 2017 s spletne strani: [http://www.zal-lj.si/category/arhivalija-meseca/arhivalija-meseca-\(julij-2017\)/](http://www.zal-lj.si/category/arhivalija-meseca/arhivalija-meseca-(julij-2017)/) ali <http://www.zal-lj.si/2017/07/01/arhivalija-meseca-julij-2017/>.
- Gorišek, Doroteja: Občni zbor Muzejskega društva – Poročilo o arhivu. V: *Loški razgledi* 7, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1960, str. 241–242.
- Kalan, Mira: Zamenjava publikacij. V: *Loški razgledi* 38, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1991, str. 334–339.
- Kodrič - Dačić, Eva: Pisna kulturna dediščina v luči aktualnih predpisov. V: *Knjižnica : revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti* 56, 4, Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije 2012, str. 17–45.
- Odlok o ustanovitvi javnega zavoda Loški muzej Škofja Loka. V: *Uradni list Republike Slovenije*, št. 112, Ljubljana : Uradni list Republike Slovenije, 2003, str. 15386.
- Pavlovec, Andrej: Občni zbor Muzejskega društva v Škofji Loki – Poročilo o delu Loškega muzeja. V: *Loški razgledi* 26, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1979, str. 283–284.
- Planina, France: Dvajset let Loškega muzeja. V: *Loški razgledi* 6, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1959, str. 59–66.
- Podnar, Franc: Doroteja Gorišek, s. Mateja (1910–1997), V: *Loški razgledi* 43, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1996, str. 235–236.
- Pravilnik o razvidu del oziroma nalog v Loškem muzeju*, Škofja Loka, 1979.
- Šubic, Zorka: Zamenjava. V: *Loški razgledi* 26, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1979, str. 303–305.
- Za našo stvar : 80 let Muzejskega društva Škofja Loka*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2017, 159 str.

Od ideje do razstave

Nova stalna razstava *Šport na Loškem*
v Loškem muzeju Škofja Loka

Uvod

Zgodovina športa na Loškem je bogata in raznolika, predstavlja pomemben del naše preteklosti. Pester nabor športnih panog, številnih športnikov, športnih društev in tekmovanj priča, da se je v Škofji Loki in njeni okolici šport razvijal, tako profesionalno kot rekreativno. In ta športni duh ter bogata športna preteklost (in sedanost) sta nas vodila pri zbiranju gradiva in postavitvi nove stalne razstave *Šport na Loškem* v Loškem muzeju.

Delo Odbora za muzej športa v Škofji Loki

Odbor za muzej športa v Škofji Loki; (z leve) Ivan Hafner, dr. France Štukl, Jože Stanonik, Boris Čajić, Franc Podnar, Marjan Luževič, Ivan Križnar, Peter Pipp, 2014. (foto: Ivan Hafner)

Sistematično zbiranje naše športne dediščine se je začelo leta 2010, ko je bil pri Zavodu za šport Škofja Loka ustanovljen Odbor za muzej športa, katerega člani so postali Marjan Luževič (predsednik), Ivan Križnar, Ivan Hafner, Boris Čajič, Jože Stanonik, Peter Pipp (1943–2015), dr. France Štukl, Matjaž Bernik in Biljana Ristić (predstavnica Loškega muzeja Škofja Loka). V prvotni sestavi odbora sta bila tudi Ana Kalan in Franc Podnar. V zadnjih nekaj letih so se odboru pridružili še Majda Hude, Avgust Hartman, Matjaž Hafner in Dušan Čater.

Odbor je bil ustanovljen, da bi zbiral predmete, dokumente, fotografije in pričevanja loških športnikov, trenerjev, funkcionarjev in ostalih, ki so zaslužni za razvoj športa, telesne kulture in posameznih društev v Škofji Loki. Aktivni člani odbora so na terenu v sedmih letih zbrali nekaj sto predmetov, ki jih je darovalo kar 140 darovalcev, posneli več kot 50 pričevanj nekdanjih in sedanjih športnikov ter pridobili številne fotografije. Tako v zbirki hranimo različno telovadno opremo, pokale, diplome, medalje, športna oblačila, izkaznice, značke in ostalo. Marjan Luževič, predsednik odbora, je vodil evidenco prevzetih predmetov, dokumentov in fotografij. Sočasno so člani odbora na terenu zbrali tudi biografije okoli 1.500 nekdanjih in sedanjih športnikov.

Tako je odbor ne le zbral predmete in pričevanja športnikov in športnih delavcev, temveč jih obvaroval pred izgubo in uničenjem, kar je tudi eno od osnovnih vodil pri delovanju Loškega muzeja Škofja Loka.

Delo Loškega muzeja Škofja Loka na področju športa

Poleg sodelovanja z Odborom za muzej športa smo v Loškem muzeju aktivno raziskovali, zbirali in ohranjali loško športno dediščino. Slednje smo javnosti predstavljali v občasnih razstavah v Galeriji Ivana Groharja.

Prva športna razstava *Od zimskih spustov do olimpijskih krogov – loški zimski olimpijci in zmagovalci Pokala Loka* je bila odprta leta 2013 pred začetkom tradicionalnega mednarodnega otroškega tekmovanja Pokal Loka. Tudi naslednje leto (2014) smo pripravili občasno razstavo *Bele strmine, ki vabijo – Kratka zgodovina smučanja na Loškem*. Avtorici razstav sta bili Biljana Ristić (kustosinja za zgodovino) in Mojca Šifrer Bulovec (kustosinja za etnologijo).

Leta 2015 smo v Galeriji Ivana Groharja postavili novo razstavo, ki smo jo posvetili našim preminulim vrhunskim smučarjem. Razstava *Smučke na noge* je predstavljala življenje in dosežke Borisa Strela, Jožeta Kuralta, Lee Ribarič in Darje Porenta.

V muzeju smo leta 2016 obeležili 110. obletnico ustanovitve Telovadnega društva Sokol v Škofji Loki. V Galeriji Ivana Groharja smo pripravili pregledno razstavo o telovadnem, društvenem, kulturnem in prosvetnem delovanju tega društva od leta 1906 do začetka 2. svetovne vojne. V letu 2017 smo ob odprtju mednarodnega otroškega tekmovanja Pokal Loka pripravili izbor vsebin naših preteklih smučarskih razstav in jih razstavili v Galeriji Ivana Groharja.

Razstava *Vzgajaj v trdnem telesu trdne značaje – 110 let Telovadnega društva Sokol v Škofji Loki*.
(foto: Aleksander Jesenovec)

Poleg razstav smo v muzeju pripravljali tudi predavanja (Telovadno društvo Sokol, Razvoj Sokolov in Orlov v Škofji Loki). V letu 2017 smo sodelovali tudi pri projektu *Umetnost, šport in dediščina*, ki so ga organizirali Ministrstvo za kulturo RS, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS (Direktorat za šport in Urad za razvoj izobraževanja), Zavod RS za šolstvo, Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez in Fakulteta za šport Univerze v

Ljubljani. V evropskem tednu športa, od 23. do 30. septembra 2017, smo v Centru kulture Španski borci v Ljubljani pripravili razstavo o prepletu umetnosti in športa. Loški muzej Škofja Loka je prispeval pano s predstavitevijo loških umetnikov, ki so bili športniki in so pri svojem ustvarjanju izhajali iz športa.

Stanje prostorov

V nekaj več kot šestih letih delovanja Odbora za muzej športa in aktivnega dela na področju raziskovanja in zbiranja gradiva športne dediščine v Loškem muzeju smo na podlagi zbranega gradiva in raziskav zarisali osnovne smernice ter izhodišča vsebinskega in prostorskega koncepta.

V prvem nadstropju severnega trakta Loškega gradu so bile tri sobe namenjene postavitvi športne zbirke. V sobah (s skupno površino nekaj več kot 50 m²) so bili dolga leta muzejski depoji, zato smo iz njih najprej preselili predmete. V dogovoru z Občino Škofja Loka smo primerne prostore našli v drugem nadstropju veleblagovnice Nama; v januarju 2017 smo začeli arheološki, zgodovinski in etnološki ter umetnostno-zgodovinski depo seliti tja. Ko so bili prostori prazni, se je pokazalo, v kakšnem stanju so stene in tla.

Barva s sten se je luščila, vidne so bile razpoke in madeži od vlage, parket je bil prav tako poškodovan. Izdelane so bile natančne meritve sob in začela se je sanacija; kitanje razpok, beljenje sten in brušenje parketa. Napeljano je bilo tudi centralno ogrevanje.

Vsebinski koncept razstave

Na podlagi natančnih meritev se je vsebinska postavitev športne zbirke jasneje začrtala.

V prvi sobi so predstavljene najstarejše omembe športa na Loškem, od freske *Sv. Nedelja* in prvega strelskega društva do nunske telovadbe v dekliški šoli na Loškem gradu in prve košarke gojenk, ki so jo od leta 1936 igrale na grajskem vrtu. V prvi sobi smo predstavili tudi naše vrhunske športnike in delavce v špor-

tu, ki so bili nagrajeni z najvišjim športnim priznanjem v Republiki Sloveniji, Bloudkovim priznanjem (plakete in nagrade), zaključili pa s kratkim opisom šolskega športa in šolskih športnih društev.

Druga soba predstavlja širok razpon društev, ki so nekoč in še danes delujejo v Škofji Loki in njeni okolici. Posebej so izpostavljena najstarejša športna društva, kot so Planinsko društvo, Telovadno društvo Sokol in Telovadni odsek Katoliškega društva Orli. Poleg teh smo predstavili še dvajset telovadnih društev, ki imajo ravno tako večdesetletno zgodovino na Loškem in na državnih, evropskih ali svetovnih tekmovanjih dosegajo vrhunske rezultate. Zaradi prostorske stiske smo v predstavitev društev vključili tudi monitor, na katerem je predstavljenih še deset dodatnih društev.

Tretja soba je posvečena različnim temam, med njimi športni infrastrukturi v Škofji Loki ter velikim in tradicionalnim športnim dogodkom. Največji poudarek smo dali našim vrhunskim športnikom; na steni so predstavljeni olimpijci in paraolimpijci iz Škofje Loke ter Selške in Poljanske doline.

Posebnost športne zgodovine na Loškem je njen tesen preplet z umetnostjo. Tako v preteklosti kot danes so na Loškem delovali številni umetniki, ki so bili tudi sami športniki, ter umetniki, ki so svoj navdih črpali iz športne tematike. Nemalo je bilo tudi umetnikov, ki so ustvarjali za šport, bodisi slikali na temo športa, upodabljali športnike ali oblikovali logotipe za športne dogodke in društva. Tako smo v vsaki od sob opozorili na to posebnost, in sicer s predstavitvijo izbranih umetniških del. Poseben prostor povezavi umetnosti in športa smo namenili na hodniku, kjer smo predstavili umetnike, oblikovalce in fotografe, ki so tako ali drugače povezani s športom.

Oblikovanje in izbira barv

Pri postavitvi športne zbirke smo izhajali iz prostorskih možnosti. Izkoristili smo vsako okensko nišo, kote in stene, da smo smiselno umestili panoje z besedili ter vitrine s predmeti.

Postavitev prve sobe razstave *Šport na Loškem*.
(foto: Janez Pelko)

Postavitev druge sobe razstave *Šport na Loškem*. (foto: Janez Pelko)

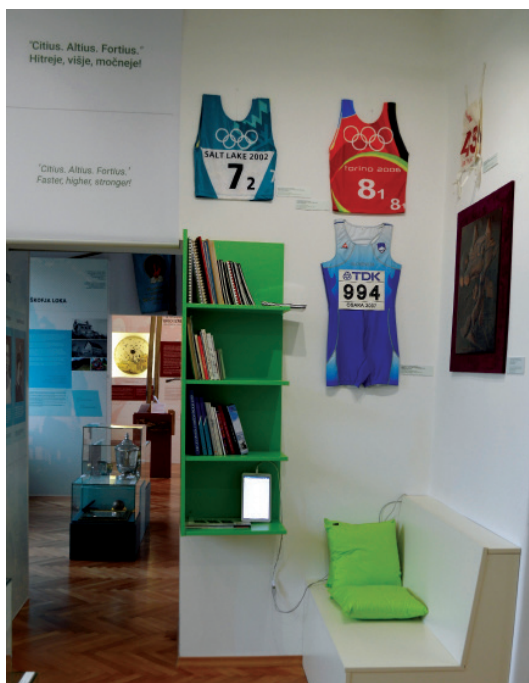
Postavitev tretje sobe. (foto: Janez Pelko)

Izrisani so bili prostorski načrti, izbrane so bile barve. Osnovna barva razstavnih panojev je bež, pri čemer smo vsaki sobi dali glavne barvne poudarke. Za prvo sobo smo v sodelovanju z oblikovalcem Mitom Gegičem izbrali različne odtenke temno rdeče barve, ki je tudi v logotipu muzeja. Izhajali smo iz ideje, da Loški muzej s svojim prepoznavnim logotipom predstavlja preteklost loškega gospodarstva (973–1803). Pri izbiri barv druge sobe smo ravno tako izhajali iz vsebine. Obdobje, ki so ga v Škofji Loki zaznamovali telovadno društvo Sokol in telovadni odsek Katoliškega društva Orel ter Planinsko društvo, smo želeli predstaviti ne le tekstualno in s predmeti ter fotografijami, ampak obuditi čas utrjevanja narodne zavesti. Izhajali smo iz miselnosti z začetka 20. stoletja in slovenske nacionalnega prebujanja ter zastave trobojnice. Različni odtenki modre barve tako dajejo vsebinske in grafične poudarke razstavnih panojev.

Vsebina tretje sobe predstavlja naše vrhunske športnike, s poudarkom na udeležencih poletnih in zimskih olimpijskih in paraolimpijskih igrah. Športniki iz Škofje Loke, Selške in Poljanske doline so predstavljeni z rezultati iz omenjenih tekmovanj. Nosilna barva sobe je zelena, saj se zelena pojavlja na uradnih dresih slovenskih športnih reprezentanc. Tako smo ob predstavitvi velikih športnih dogodkov in športne infrastrukture ter olimpijcev in paraolimpijcev izbrali razstavno opremo v različnih zelenih odtenkih, da bi poudarili slovenski nacionalni šport, katerega del so tudi športniki z loškega področja.

Interaktivnost

Pomemben vidik sodobnih muzejskih razstav je interakcija obiskovalcev različnih starosti z razstavo. Pri oblikovanju stalne razstave *Šport na Loškem* smo z oblikovalcem Mitom Gegičem in mizarjem Simonom Kolenkom zasnovali nekaj interaktivnih vsebin, ki imajo dvojno vlogo. Z uporabo predalov in panojev za odpiranje smo želeli obiskovalce spodbuditi, da sami odkrivajo različne vsebine, ki so podane na različnih nivojih. Na drugi strani smo z interaktivnimi vsebinami na manjši površini lahko predstavili in razstavili več.

Bralni kotic, v katerem si obiskovalec lahko več prebere o razvoju športa na Loškem.

(foto: Biljana Ristić)

Ker obiskovalec danes v muzeju želi čim bolj celostno doživeti razstavo, smo v prvi sobi postavili nekaj taktilnih predmetov, ki se jih lahko dotaknejo. Vsak predmet smo opremili tudi z zgodbo in s kratkim zgodovinskim orisom.

Poleg tega smo v prvo sobo umestili še tablični računalnik, na katerem si tako mlajši, odrasli in starejši obiskovalci lahko več in bolj poglobljeno preberejo o vseh tistih športnikih in športnih delavcih, ki so prejeli Bloudkovo priznanje (plaketo ali nagrado).

Tudi v postavitve druge sobe smo vključili nekaj interaktivnih elementov. Predstavitev dvajsetih društev s kratkim opisom in fotografskim gradivom, je na lesenih panojih, na nosilcih, ki se listajo kakor knjiga. Pod panoje smo vgradili predale, v katerih smo predstavili izbor predmetov, ki se navezujejo na delovanje športnih društev.

Interaktivnost smo spodbujali tudi v tretji sobi, s t. i. bralnim koticom. Na policah so razstavljeni številni zborniki, monografske in periodične publikacije ter bilteni, ki obiskovalcu omogočajo bolj poglobljeno branje o naši športni preteklosti. Na tabličnem računalniku smo omogočili ogled več kot petdesetih intervjujev, ki so jih s športniki in športnimi delavci posneli člani odbora. V tablični računalnik smo dali tudi seznam vseh darovalcev športnih predmetov, da obiskovalec dobi vtis o bogastvu in pestrosti naše dediščine.

Življenje razstave

Postavitev stalne razstave *Šport na Loškem* je le eno od orodij, s katerim želimo domačim in tujim obiskovalcem približati zgodovino in razvoj športa na Loškem. Drugi, enakovredno pomemben element je, da nenehno skrbimo za spremljajoče delavnice in dogodke za mlajše, odrasle in starejše obiskovalce. Andragoški program v okviru športne zbirke smo začeli izvajati že pred odprtjem razstave. Pod imenom *Športam z Loškim muzejem* smo pripravili nekaj tematskih večerov s športno tematiko (Večer z ogledom filma Natalije Gros *Magnezij in čokolada* in intervju s trenerjem športnega plezanja Romanom Krajnikom, pogovorni večer z Matejo Pintar, Andrejo Dolinar in Gregorjem Selakom, pogovorni večer s Stanetom Krajncem).

Tudi v prihodnje bomo nadaljevali z nizom pogovornih in filmskih večerov, za naše mlajše obiskovalce pa načrtujemo delavnice s športno tematiko.

Za zaključek

Po sedemletni poti smo 20. decembra 2017 stalno razstavo *Šport na Loškem* odprli. Prišlo je več kot 250 obiskovalcev, med njimi je bilo precej športnikov, s katerimi smo vsa leta sodelovali, in športnikov, ki so s pričevanji, predmeti in fotografijami pomembno prispevali k nastanku razstave, za kar se jim zahvaljujemo.

Z odprtjem stalne razstave pa športna zgodba še ni zaključena. Delo Odbora za muzej športa se bo tudi v prihodnje nadaljevalo z zbiranjem gradiva. V Loškem muzeju bomo športne muzejske in digitalne vsebine nadgrajevali z novimi, tako preteklimi kot aktualnimi dogajanjem, in jih v različnih oblikah (občasne razstave, vitrine meseca, pogovorni večeri) predstavljali obiskovalcem.

Obiskovalci so si na odprtju z zanimanjem ogledali razstavo.
(foto: Aleksander Jesenovec)

Ddr. Marija Stanonik – žlahtna raziskovalka slovenske kulture¹

Ddr. Marija Stanonik

Leta 2017 so svoj življenjski jubilej praznovali trije ugledni slovenski etnologi: dr. Janez Bogataj, dr. Mojca Ravnik in ddr. Marija Stanonik. Slovensko etnološko društvo jim je posvetilo zanimiv etnološki večer.

Prof. ddr. Marijo Stanonik, etnologinjo, slavistko in slovstveno folkloristko, smo v *Loških razgledih* (LR 59/2012) podrobneje predstavili ob prejemu Štrekljeve nagrade za leto 2012; prejela jo je

za izjemne dosežke na področju slovstvene folkloristike. Do takrat je prejela že več nagrad in priznanj, med njimi stanovsko Murkovo nagrado za leto 2000, Občina Žiri pa jo je leta 2005 kot prvo imenovala za častno občanko Žirov.

Znanstvenica z izjemnim raziskovalnim opusom je eno od poklicnih in življenjskih prelomnic dočakala z odhodom v pokoj (2011). Ni si vzela časa za predah. Raziskovalni nemir jo žene naprej in energija ji še zdaleč ni pošla. V petih letih je njena bibliografija narasla za več kot 210 strokovnih objav! S pomočjo bralcev katoliškega tednika *Družine* je izšla zbirka *Stare slovenske molitve* (Ljubljana, Družina, 2014), še v istem letu tudi njen ponatis. Napisala je nove znanstvene monografije: *Folkloristični portreti iz treh stoletij: od baroka do*

1 Naslov tega zapisa sem priredila po naslovu *Čebela – žlahtna spremljevalka slovenske kulture*, s katerim je ddr. Stanonikova kot avtorica naslovlila drobno knjižico, v kateri govori o čebeli v slovenski kulturni zgodovini, literaturi in slovstveni folklori. Prav ta žlahtnost velja tudi za Marijo osebno.

moderne, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012; *Folkloristični portreti iz 20. stoletja: do konstituiranja slovenske slovstvene folkloristike*, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013; *Poezija konteksta, 4. Slovenska pesem v tujem škornju od doma do puščavskega peska. Slovensko odporiško pesnjenje pod italijanskim fašizmom (1920–1943) in v Severni Afriki (1943–1945)*, Trst, Mladika, 2014; *Tih spomin vsem žrtvam boja: diferenciacija in interference v slovenskem pesnjenju med drugo svetovno vojno 1941–1945* (Poezija konteksta, 5), Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, in najnovejše, pionirsko delo izpod njenega peresa, v katerem postavlja temelje novi primerjalni znanstveni disciplini: *Etnolingvistika po slovensko*, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017. Tudi jubilej je praznovala delovno! Knjiga ima imenitno naslovnico, rek, vzet s kuhinjskega stenskega prtiča iz časov naših babic, ki odseva tudi Marijino življenjsko vodilo: *Pridnost več velja, kakor kup zlata*.

Omenimo še eno izjemno delo, kjer je prva zasejala seme, ki že bogato rodi. Leta 1988 je zasnovala zbirko slovenskih folklornih pripovedi Glasovi, v kateri je letos izšla okrogla – zlata! – 50. knjiga, z naslovom *Kar tresla se je od lepote*, posvečena folklornim pripovedim iz Selške doline. V zbirki je zbranih skoraj 9.000 folklornih in spominskih pripovedi. Zares neverjetna bera!

Ddr. Marija Stanonik je tudi avtorica številnih predgovorov, spremnih in dodatnih besedil h knjižnim izdajam na področju slovstvene folkloristike; sodeluje s prispevki na simpozijih in konferencah; je mentorica pri doktorskih disertacijah, diplomskih in magistrskih delih na ljubljanski in mariborski univerzi; urednica že imenovane zbirke Glasovi (1988–) in glasila *Slovstvena folkloristika* (2002–); predava in sodeluje na predstavitvah knjig po Sloveniji in v zamejstvu, tudi v radijskih in televizijskih oddajah.

Pri raziskovalnem delu je natančna in temeljita, njene avtorske knjižne izdaje so praviloma zelo obsežne in ne obsegajo manj kot 300 strani!

Njen značaj in pokončno držo nam kažejo tudi polemike in komentarji na aktualne strokovne in družbeno-politične dogodke. Med slednjimi je bil hiter javni odziv na nerazumljivo odločitev loških oblastnikov, da Muzejskemu društvu Škofja Loka ob 80-letnici delovanja ne podelijo žlahtnega odličja, zlatega grba Občine Škofja Loka (*Gorenjski glas*, 7. julij 2017, str. 27).

Članica Muzejskega društva Škofja Loka je postala že v študentskih letih (1967) in s prof. Francetom Planino začela snovati ustanovitev loške podružnice MD v Žireh (1970), ki je nato prerasla v samostojno Muzejsko društvo Žiri (1975). Z njenim sodelovanjem je MD Škofja Loka izdalo več knjig: zbirko folklornih pripovedi iz Poljanske doline, *Nekoč je bilo jezero*, kritično izdajo zbirke pripovedk Lojzeta Zupanca, *Kamniti most*; bila je sogovornica s Prešernovim nagrajencem Vladimirjem Kavčičem, sodelovala je na predstavitvi literarne zapuščine dr. Tineta Debeljaka in znanstvenem posvetu *Človekove pravice in temeljne svoboščine: za vse čase!*

Trmasta in klena Žirovka, ki zase pravi, da brez trme ne bi dosegla tega, kar je, je obenem tudi rahločutna sogovornica in poslušalka. Najine poti so se zbližale ob nastajanju monografije *Čipka, enim prestiž, drugim drobiž*, ko sem jo kot poznavalko čipkarske tematike prosila za sodelovanje. Kljub prezasedenosti je držala besedo in napisala recenzijo knjige. Bila je otroško razigrana, ko je lahko skupaj z žirovskimi Cvetkami sodelovala na megaprireditvi *Klekljanje na ulici*, ob 17. svetovnem čipkarskem kongresu v Ljubljani. Lipov list, ki ga je takrat naklekljala, hrani za spomin na lepo doživetje.

Leta 2015 je bila zasluženo izvoljena v izredno članico SAZU in s tem postala akademikinja. V elitni in izrazito moški združbi akademikov je le peščica žensk s prestižnim naslovom, med rojakinjami nekdanjega Loškega gospostva pa je prof. ddr. Marija Stanonik zagotovo prva!

Neumorni raziskovalki želimo še naprej obilo zdravja in ustvarjalnega nemi-
ra ob raziskovanju njej ljube slovenske govornjene besede.

Lipov list.

Matija Perne je bil in ostaja zvezdni utrinek svoje generacije

Kdo je dr. Matija Perne?

Matija je Škofjeločan, ki se je do konca srednje šole šolal v Škofji Loki in tu živel. V šolskem letu 1998–1999 se je vpisal na Gimnazijo Škofja Loka, v naravoslovni A oddelek. Najraje je sedel v prvi vrsti, da je laže in bolje aktivno spremljal profesorske razlage. Njegova skromnost, prijaznost in vedoželjnost so bile le nekatere od številnih dobrih vrlin izredno bistrega, seveda tudi delavnega dijaka. Jože Polajnar, njegov srednješolski učitelj fizike, je o njem zapisal:

»Matija je bil imeniten fant, izredno razgledan in prijeten sogovornik. Občudoval sem njegov način razmišljanja, zastavljene naloge je reševal na način, ki ga zmorejo le redki: znal je na labirint problema, ki ga ostali rešujemo s poskušanjem, pogledati »od zgoraj« in ga tako zlahka rešiti. Njegova izrazita nagnjenost do naravoslovja in matematike se je že v srednji šoli pokazala v zavidljivih uspehih: v tretjem letniku je na kemijski olimpijadi v Mumbaju v Indiji dobil bronasto medaljo, kot četrtošolec pa leta 2002 prvo slovensko zlato medaljo na 33. Mednarodni fizikalni olimpijadi na Baliu v Indoneziji. Uvrščen je bil tudi v ekipo za matematično olimpijado, pa je izbral fizikalno. Med vsemi temi pripravi na vrhunsko tekmovanje je našel čas in na državnem tekmo-

Dr. Matija Perne

vanju mladih raziskovalcev dobil srebrno priznanje za nalogo iz astronomije z naslovom Zaznavanje meteorjev z odbojem radijskih valov od njihovih sledi. Matija je svoje bogato znanje dajal tudi drugim, že kot študent fizike je na Gimnaziji Škofja Loka vodil fizikalni krožek. Od takih učencev, kot je bil Matija, sem se tudi sam marsičesa naučil pa še marsikatera tegoba učiteljskega poklica je bila z njegovimi uspehi poplačana.»

Matija je velik ljubitelj narave, še zlasti kraškega sveta. Skrivnosti kraških jam in brezen so ga vznemirjale že kot šolarja, zato se je že leta 1995 pridružil jamarjem.

Njegova strast niso samo mistične lepote, ki jih je ustvarila narava v večini ljudem skritih apnenčastih razpokah in jamah, ampak tudi adrenalinska odkrivanja novih jam, novih prostorov in povezav v že odkritih jamah. Tako je več let sodeloval pri raziskovanju Renetovega brezna na Kaninskih podih, ki velja za enega najglobljih v Sloveniji. Razen jam v loški okolici so mu poznane tudi nekatere jame na Jelovici ter številne v Dinarskem gorstvu, Julijskih Alpah pa tudi čez mejo in »čez lužo«.

Matija je eden tistih, ki jim je uspelo povezati konjiček, izobrazbo in zaposlitev.

Je tudi speleolog, raziskovalec in velik strokovnjak o nastanku jam. Študijska pot ga je že po srednji šoli vodila k znanstveno-raziskovalnemu proučevanju nastajanja in razvoja podzemnih kraških reliefnih oblik in kraške hidrologije. Leta 2002 se je po maturi, ki jo je na škofjeloški gimnaziji opravil kot zlati maturant, vpisal na Fakulteto za matematiko in fiziko Univerze v Ljubljani, kjer je doštudiral fiziko. V obdobju študija je ljubiteljsko odkrivanje in raziskovanje jam povezal z raziskovalnim delom in leta 2007 s področja krasoslovja tudi diplomiral. Njegova diplomska naloga nosi naslov *Advektivni model topljenja apnenca in nastanek dežnih žlebičev*.

Med leti 2008–2012 je kot mladi raziskovalec delal na ZRC SAZU, na Inštitutu za raziskovanje Krasa v Postojni. Razvil je računske pristope, na osnovi katerih je z metodami numeričnega modeliranja preučeval razvoj kraških kanalov in mrež kanalov v kasnejših stopnjah, ko je tok vode v njih turbulenten in ima prosto gladino. Rezultate raziskovanj je predstavil v doktorski disertaciji z naslovom *Modeliranje speleogeneze na prehodu iz toka pod tlakom v tok s prosto gladino*. Leta 2012 je doktoriral na Fakulteti za podiplomski študij Univerze v Novi Gorici, pod mentorstvom dr. Francija Gabrovška.

Danes dr. Matija Perne dela kot znanstveni sodelavec na Inštitutu »Jožef Stefan« v Ljubljani, na Odseku za sisteme in vodenje, kjer je zaposlen že od leta 2012.

Dve leti (od leta 2013 do 2015) je bil v okviru raziskovalnega dela tudi na podoktorskem usposabljanju v ZDA, na Department of Geosciences, University of Arkansas, Fayetteville. Delal je pri profesorju Mattu Covingtonu (<http://speleophysics.com/>), doktorju fizike, ki se ukvarja s krasom, vendar bolj s fizikalne plati. Z Matijem sta bila pred tem dve leti sodelavca na Inštitutu za raziskovanje Krasa v Postojni, kjer je bil dr. Covington na podoktorskem usposabljanju pri

Franciju Gabrovšku, dr. naravoslovnih znanosti in profesorju krasoslovja na Univerzi v Novi Gorici.

V ZDA je raziskovalno delo temeljilo na raziskavah vpliva topnosti kamnine na razvoj strug, dolin, grap – še posebej pa jam, ki so jih obravnavali kot podzemne struge.

Iz tega časa je tudi prispevek, ki povzema dokaj svež in že objavljen geomorfološki dosežek. Radovedni bralci lahko več podrobnosti preberejo na povezavi <https://doi.org/10.5194/esurf-5-85-2017>.

Raziskovanje ravnovesne oblike vzdolžnega prereza vodotoka / Matija Perne

Medtem ko vodotoki ponekod odlagajo naplavine, drugje odnašajo podlago, po kateri tečejo. Kjer prevladuje erozija, je njena hitrost odvisna od vrste kamnine, strmca, pretoka in morda še česa. Obstajajo različne empirične formule za izračun hitrosti erozije, pogosto je uporabna kar potenčna zveza. V tej je hitrost erozije izražena kot produkt potence strmca, potence velikosti zaledja, ki je sorazmerna s pretokom, a jo lažje določimo kot pretok, in erodibilnosti, ki je koeficient, v katerega so zajete lastnosti kamnine in podnebja. Če predpostavimo, da se kamninska podlaga na nekem območju dviguje povsod enako hitro, da je podnebje stalno in velja potenčna erozijska zveza z določenimi koeficienti, lahko napovemo obliko, ki jo površje doseže v ravnovesju. Takrat se neha spreminjati, saj je hitrost erozije povsod nasprotno enaka hitrosti dvigovanja kamnine. Izračunati je mogoče tudi ravnovesno obliko vzdolžnih prerezov vodotokov, to je odvisnost nadmorske višine od lege vzdolž vodotoka v ravnovesju. Izračunamo jo prek odvisnosti strmca od velikosti zaledja.

Poznavanje ravnovesne oblike vzdolžnega prereza vodotoka je pomembno zato, ker nam omogoča prepoznavanje prerezov, ki niso ravnovesni. Za te vedno obstaja nek razlog, morda v spremembi hitrosti dvigovanja kamnine v času ali kraju, morda v spremembi podnebja. Vsak tak prerez potrebuje razlago, a nam obenem nudi dragocene podatke o razvoju površja, zato jih pogosto iščejo in preučujejo. Do zanimivih pojavov tudi pride, kadar vodotok prečka različno odporne kamnine in je zato erodibilnost na različnih mestih različna. Pri izračunu ravnovesne oblike vzdolžnega prereza je v tem primeru te razlike treba upoštevati. Pri enako velikem zaledju je na primer strmec vedno večji na bolj odporni kamnini, saj je le tako erozija lahko povsod enako hitra.

Pomislili smo, da pojem ravnovesja vključuje tiho predpostavko, da so stiki med različnimi kamninami navpični. V nasprotnem primeru se namreč točka stika zaradi erozije premika v vodoravni smeri, tako da ravnovesja ne more biti. Preučili smo vpliv te drobne razlike, presenetilo nas je, kako pomemben je lahko. Pri dovolj položnem stiku in določenih smiselnih izbirah parametrov v empirični formuli za erozijo se lahko zgodi, da je strmec celo večji v mehkejši kamnini, kar

je ravno obratno kot v ravnovesju. Pravilno smo izpeljali zvezo za razmerje med naklonoma ob poševnem ali vodoravnem stiku dveh kamnin in izračunali, kakšne oblike vzdolžnih prerezov vodotokov napove. Ker upošteva le dogajanje v sami strugi, pobočij pa ne, se na rezultate nismo zanesli niti sami, zato smo računalniško simulirali razvoj dvorazsežnega dela površja in preučili vzdolžne prereze dolin, ki so se razvile v simulaciji. Tako dobljeni prerezi so se ujemali z našimi formulami in odkritje smo objavili.

Lahko bi rekli, da je do odkritja prišlo po naključju, saj se s teorijo ravnovesne topografije sploh nismo zavestno ukvarjali. Seveda to ne pomeni, da smo čakali in je odkritje samo prišlo k nam. Skupina docenta Matta Covingtona, kate-re član sem bil, se ukvarja s preučevanjem krasa, torej površja na topnih kamninah. Preučeval sem oblike površinskih in podzemnih strug v teh kamninah, magistrski študent Evan Thaler pa je meril trdoto in topnost kamnin ter vzdolžne prereze grap in jih skušal pojasniti. Na seminarju je predstavil svoje delne rezultate in zagate, opazil sem težavo s predpostavkami ravnovesja, nato pa smo eden drugega popravljali pri izpeljevanju oblik vzdolžnih prerezov. Podoktorand Joe Myre, doktor računalništva in krasoslovec, je pomagal predvsem z računalniškimi simulacijami.

K uspehu je pripomoglo, da so v hribovju Ozark (ZDA), kjer smo opravljali terenske meritve, plasti kamnin lepo urejene in skoraj vodoravne. Pri nas v in ob Alpah, kjer so kamnine zasukane, pregnetene in premešane, bi pojav težko opazili. Spoznanje se zato ne zdi neposredno uporabno na Škofjeloškem, toda boljše poznavanje procesov nikoli ne škodi pri pojasnjevanju posameznih primerov. Čeprav so k naši ugotovitvi ključno pripomogle terenske meritve, jo preverjanje v praksi še čaka, objavljeni članek je povsem teoretičen. Meritve, ki so nas pripeljale do ugotovitve, so bile namreč opravljene na območju s topnimi kamninami. Ker v formulah predpostavljamo le mehansko erozijo, jih pri preverjanju njene veljavnosti ne moremo uporabiti. Najbolj veseli bi bili, če bi našli območje z dovolj položnimi plastmi netopnih kamnin, za katero je na voljo dovolj podroben digitalni model reliefa, kakršne dobimo z metodo lidar, in ustrezna geološka karta. Takega območja še nismo našli, največkrat manjka dovolj podrobna geološka karta. Morda bo kdo od nas, ali kdo drug, kdaj vložil nekaj tednov v geološko kartiranje na primernem območju, da bo te napovedi lahko preveril, sicer bo treba poiskati in uporabiti merske podatke, pridobljene za kak drug namen.

Velika raznolikost znanstvenega delovanja / Ivica Krek

Matijev znanstveni prispevek je le delček njegovega raziskovanja kraškega sveta. Vendar pa Matija zanima še marsikaj. Med drugim se je v preteklosti ukvarjal z matematičnim modeliranjem procesov v gorivnih celicah. Kot mlad diplomant se je leta 2007 zaposlil v podjetju Domel v Železnikih, kjer se je prvič srečal z gorivnimi celicami in se prav zato tudi kasneje trudil z njimi. Delal je na razisko-

valno-razvojnih projektih, v okviru katerih so izdelovali (fizično) sisteme z gorivnimi celicami. Delali so demonstracijske naprave, kjer je npr. gorivna celica z električno in toploto oskrbovala bivalni kontejner, pa prenosni laboratorij, ki se napaja z različnimi energenti in ima celo vrsto naprav za pretvarjanje energije ter lahko opazujemo, kako se odzivajo na različne obremenitve in kako delujejo povezane v celoto. O njegovem prispevku pričajo delovna poročila Definiranje podsklopov sistema TESTLAB, Ocena energijskih tokov v sklopu s skladom gorivnih celic Nexa-TM power module, Izbira agregata z gorivnimi celicami za projekt TESTLAB. Kot univerzitetni diplomirani fizik, pripravnik, edini fizik v ekipi, je opravljal rutinske, vendar ustvarjalne računske naloge, kar je bilo potrebno pri izbiri in povezovanju naprav v večje celote, ki naj bi opravljale določene naloge in imele določeno zmogljivost.

Zadnje leto in pol je bilo področje njegovega raziskovalnega dela povezano z jedrsko difuzijo.

Matijevo bogato raziskovalno delo se kaže tudi v bogati bibliografiji. COBISS Kooperativni online bibliografski sistem v letih od 2004 do konca leta 2017 beleži 90 najrazličnejših prispevkov, med njimi 9 znanstvenih člankov. Kot soavtor je fizikalne raziskave, predvsem s področja korozije, objavljali v strokovnih revijah v ZDA, največ v okviru Univerze v Fayetteville v Arkansasu (Earth surface dynamics, Hydrology and earth system sciences, Engineering analysis with boundary elements, Carbonates and evaporites) in tudi v domačem krasoslovnem zborniku *Acta carsologica*.

Z znanstvenimi prispevki je kot soavtor sodeloval tudi na številnih konferencah in kongresih: od 2. Slovenskega geološkega kongresa v Idriji, septembra 2006, do mednarodno uveljavljenih in pomembnih strokovnih srečanj v številnih mestih po Evropi (Padova, Pariz, London, Brno itd.), tudi v ZDA (Los Angeles, Fayetteville v Arkansasu) in Kanadi (Vancouver).

Posebnost med njimi je bila konferenca v San Franciscu, AGU Fall Meeting, srečanje več deset tisoč geoznanstvenikov, kjer je bilo javnosti prvič predstavljeno marsikatero pomembno odkritje. Poljudnoznanstvene revije potem še dolgo črpajo objave s te konference, še posebej z odkritji z drugih planetov, in se sklicujejo na »konferenco v San Franciscu«.

Skupaj s strokovnjaki Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU je leta 2012 sodeloval pri izdelavi poročila s področja krasoslovja pri pripravi dokumentacije za drugi tir z naslovom *Geološko geomehanske raziskave in raziskave krasa za potrebe izdelave projektne dokumentacije za fazo PGD za drugi tir železniške proge*.

Samostojni strokovni sestavek je prispeval tudi v monografiji Občine Ilirska Bistrica, med znanstvenimi monografijami je največ prispeval v knjižno zbirko Cave and karst systems of the World, ki spodbuja razumevanje procesov, povezanih z jamami in kraškimi pojavi.

Raziskovalne in strokovne, včasih pa tudi bolj lahkotne prispevke z bogatim

slikovnim materialom skoraj redno objavlja v glasilu *Glas podzemlja*, ki ga izdaja Društvo za raziskovanje jam Ljubljana, saj je njegov zelo aktiven član že dolgo vrst let.

Namesto zaključka

Matija Perne v Renejevem breznu na Kaninu. (foto: Uroš Kunaver)

Matija Perne, po osvojeni zlati olimpijski medalji iz fizike, julija 2002:

Čeprav sem bil vedno med najboljšimi, nisem nikoli občutil, da bi me slabši vlekli nazaj. Nisem za elitistična razlikovanja med slabimi, dobrimi in najboljšimi.

Marko Špolad, nekdanji Matijev razrednik na Gimnaziji Škofja Loka pa je zapisal:

Matija Perne je bil in ostaja zvezdni utrinek svoje generacije. Morda ravno zato, ker to ni hotel nikoli biti. Njegova prislovična skromnost, s silovito prodornostjo razmišljanja na prelomu tisočletja, je bila nalezljiva tudi za nas, učitelje, ki smo z njim smeli sodelovati. Inovativnost, kreativnost, a tudi empatija in občutek za medčloveško toplino, doktorja fizike in mladega raziskovalca fuzijskih procesov prihodnosti na ljubljanski univerzi krasi tudi danes. Ime Gimnazije Škofja Loka in svojega mesta je prvi ponesel v svet, a hkrati tudi po 15. letih ostaja isti radovedni fantič iz prve vrste.

110 let Planinskega društva Škofja Loka

Za začetek malo zgodovine

Na ustanovnem shodu na Češnjici so se 24. januarja 1907 zbrali za planinstvo navdušeni Selčani in ustanovili podružnico Slovenskega planinskega društva (v nadaljevanju: SPD) za škofjeloški sodni okraj. Ustanovni občni zbor je bil 21. maja 1907 in s tem so bili izpolnjeni formalni pogoji za ustanovitev podružnice SPD. Prvi načelnik podružnice je bil Anton Pfajfar, župnik v Dražgošah.

Že pred letom 1907 so se posamezniki s širšega škofjeloškega področja vključili v podružnice SPD, ustanovljenega leta 1893, in sicer v Ljubljani, Kranju in Radovljici, zato je bila naravna odločitev o ustanovitvi podružnice za loški sodni okraj. Podružnica SPD za Selško dolino se je leta 1929, po prenosu sedeža v Škofjo Loko, preimenovala v Škofjeloško podružnico SPD, ki se je po 2. svetovni vojni leta 1946 preimenovala v Planinsko društvo Škofja Loka (v nadaljevanju: PD).

Osnovni namen podružnice je bil pridobivanje članstva, markiranje planinskih poti, postavljanje smernih tablic, kasneje tudi gradnja koč. Po letu 1929, ko je bil sedež podružnice SPD za Selško dolino preseljen v Škofjo Loko, je odbor podružnice začel načrtovati gradnjo koč na Lubniku; odprta je bila leta 1932.

S tem sestavkom želimo tudi v *Loških razgledih* opozoriti na dolgoletno prisotnost in vlogo PD v okolju. V sestavku poudarjamo dejavnost zadnjih 10 let, od leta 2007 do vključno leta 2016, saj je knjiga *100 let Planinskega društva Škofja Loka*, ki je izšla leta 2007, že ponudila pomembne zgodovinske podatke o društvu do tega leta.

Poslanstvo PD je v organiziranem obiskovanju hribov in gora v bližnji in širši okolici, občasno tudi v tujini. To naj bi bil prostor, v katerem se dobro počutimo, ga spoznavamo, se rekreiramo, nas sprošča, obnavlja telesno in umsko energijo, v njem se zavedamo, da ga moramo varovati, negovati in ohranjati za zanamce. PD je ena od organizacij, ki vzgaja zavest, da je človek del narave, z njo mora živeti

v sozvočju, se od nje učiti, jo spoznavati in spoštovati. Preživljanje prostega časa v hribih koristi telesnemu in duševnemu zdravju ter izboljšuje medčloveške odnose.

Članstvo

Ob ustanovitvi leta 1907 je imela podružnica 17 članov, leta 1923 že 191 in leta 1932 59 članov. Po 2. svetovni vojni se je število hitro povečevalo. Leta 1946 je bilo članov 88, leta 1950 že 762, število je naraščalo do leta 1985, ko je imelo rekordnih 1.618 članov, sledilo je postopno zmanjševanje.

Preglednica v nadaljevanju kaže gibanje članstva v desetletnem obdobju, od leta 2007 do leta 2016. Število članov postopoma pada, s 1.018 na 862 članov, a naše PD še vedno ostaja med največjimi planinskimi društvi, saj je tretje na Gorenjskem in peto v Sloveniji. V letu 2017 je članarino vplačalo več kot 900 članov. S tem lahko izkoristijo prednosti, ki jih prinaša članstvo, kot so udeležba na vodenih izletih različnih skupin, nezgodno zavarovanje pri planinski dejavnosti, popusti pri prenočevanju v planinskih kočah itd. To število pa zahteva aktivnejši pristop v pridobivanju članov, in sicer z informiranjem v lokalnem radiu, na spletnih straneh društva, z oglaševanjem na oglasnih tablah v kočah na Lubniku in Blegošu, predvsem pa s ponudbo privlačnih programov v vseh dejavnostih PD.

Leto	Mladi člani	Člani	Skupaj
2007	391	627	1018
2008	408	602	1010
2009	378	598	976
2010	354	593	947
2011	334	575	909
2012	348	581	929
2013	319	534	853
2014	281	496	777
2015	279	529	808
2016	297	565	862

Aktivni člani PD predvsem s prostovoljnim delom v organih društva, sekcijah, odborih in komisijah, na akcijah za vzdrževanje planinskih koč na Lubniku in Blegošu ter ostalih objektov društva, pri markiranju in vzdrževanju planinskih poti in ostalih aktivnostih uresničujejo na letnih občnih zborih sprejete cilje.

PD je bilo leta 2011 **vpisano v Register prostovoljnih organizacij**, njegovi člani letno opravimo med 3.000 in 4.000 ur prostovoljnega dela. Zanj so najaktivnejšim članom PD na občnih zborih podeljena društvena priznanja, listine zvestobe ter priznanja Planinske zveze Slovenije (v nadaljevanju: PZS).

Častni člani Planinskega društva Škofja Loka

Med nami so bili in so člani, ki imajo posebne zasluge za obstoj in razvoj PD, zato jim je bil na občnih zborih na osnovi predloga upravnega odbora podeljen status častnega člana. To so: **Jože Čadež, Tine Oman, Lovro Planina, Miloš**

Mrak, Janko Oblak in Savo Šink, ki pa jih ni več med nami. Na občnem zboru leta 2015 je bil za častnega člana imenovan **Jože Stanonik**.

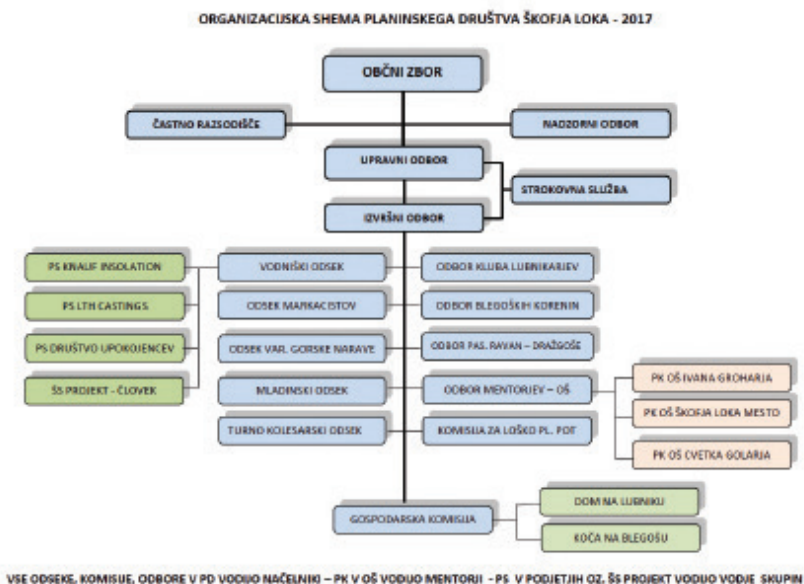
Jože Stanonik je bil kot predsednik PD izredno vesten in skrben gospodar društvenega planinskega imetja. Pod njegovim vodstvom je društvo pridobilo veliko prepotrebnih objektov in naprav. Veliko svojega časa je vložil v pridobivanje donatorskih sredstev, sredstev iz proračuna republike in občine ter iskanje dobrih izvajalcev za omenjena dela. Skrbel je za izboljšanje pogojev za delo društva, vzdrževanje planinskih postojank in boljše počutje planincev v gorah.

Z naštetim ter drugimi deli, nalogami in programi, ki jih je opravljal kot član planinske organizacije in predsednik društva ter član vodstva PZS, je veliko prispeval k razvoju in napredku planinstva na Škofjeloškem in širše v Sloveniji, za kar je prejel številna planinska in druga priznanja, med drugim leta 2007 svečano listino, ki je najvišje priznanje PZS, in leta 2014 zlati grb Občine Škofja Loka.

Predstavitev dela Planinskega društva Škofja Loka

V svoji 110-letni zgodovini sta se podružnica Slovenskega planinskega društva in PD kot naslednik prilagajala vsem družbenim spremembam, ki so vplivale na njuno umeščenost v družbi. PD je v letu 2007 pridobilo **status društva posebnega družbenega pomena za nedoločen čas**, ki mu ga je podelilo Ministrstvo za šolstvo in šport.

Organizacijska razvejanost je sledila številu članstva, interesu po uvajanju novih planinskih aktivnosti (kolesarjenje, feratarstvo ...), pogojem gospodarjenja in možnostim vzdrževanja obeh planinskih postojank. Razvejanost dela se kaže v organizacijski shemi, ki ji dodajamo kratko obrazložitev.

Vodništvo in pohodi

Vodniški odsek tvori skupina 16 planinskih vodnikov z ustrezno licenco, pridobljeno v postopku izobraževanja po verificiranem programu PZS. Vodenje opravljajo v lastnem PD in za vse skupine brezplačno. Z letnim programom predstavimo planinske izlete, ki jih predlagajo planinci in planinski vodniki. Izletov je v PD v dveh skupinah upokoencev, sekcijah LTH Castings, Knaufinsulation in Društvu Projekt Človek že nekaj let okrog 100.

Izletniki PD na Slemenu nad Vršičem. (hrani: arhiv PD Škofja Loka)

Programi vseh skupin upoštevajo raznolikost, težavnost, interes udeležencev, sezonske možnosti in psihofizične sposobnosti udeležencev. Poudarek je tudi na turah, ki jih še nismo opravili ali so zelo redko v programih. S tem se spoznavajo nova področja, ki so privlačna za planince. Ne moremo pa mimo nekaterih ustaljenih pohodov, ki oblikujejo prepoznavnost društva, kot so npr. Spominski pohod po poti Cankarjevega bataljona s Pasje ravni v Dražgoše, ki ga vodi poseben odbor, Iz Škofje Loke v Dražgoše, Čez Blegoš na Lubnik in Po Loški planinski poti. Izvedbo planinskih izletov seveda krojijo vremenske razmere, zato nekateri tudi odpadejo in jih preložimo v programe naslednjih let. Največja udeležba je na izletih upokojenskih skupin, kjer 80 udeležencev na izletu ni nobena redkost. Na Spominskem pohodu v Dražgoše je bilo v letu 2014 celo 614 udeležencev, v zadnjem desetletju skupaj pa kar 4.185. V vseh 38. pohodih je sodelovalo 4.675 različnih oseb in opravilo 10.480 pohodov. Ta spominski pohod ima veljavo vseslovenskega, občasno se ga udeležijo tudi pohodniki iz drugih, predvsem sosednjih držav. Odbor že dve desetletji uspešno vodi Iris Todorovič, v pomoč so gorski reševalci loškega društva GRS. Prizadevnost odbora je bila nagrajena z zlato plaketo ZZB NOV Slovenije in v letu 2016 s svečano listino za

Spominski pohod s Pasje ravni v Dražgoše. (hrani: arhiv PD Škofja Loka)

uspešno izvedbo dosedanjih pohodov. Spominskega pohoda sta se v preteklih letih udeležila dva predsednika RS – Milan Kučan in Borut Pahor.

Planinski krožki v osnovnih šolah

V OŠ Škofja Loka - Mesto, OŠ Ivana Groharja in OŠ Cvetka Golarja je neprecenljivo delo mentoric šolskih planinskih krožkov, ki so v okviru PD organizirane v odbor mentorjev šolskih skupin; odbor vodi Ivanka Dolenc. S podporo vodstva PD in sodelovanjem mentoric z ravnateljki osnovnih šol uspejo pridobiti učence za planinske krožke in zagotoviti bodoče člane planinskih društev. Ob številnih zunajšolskih dejavnostih in spremenjenih življenjskih navadah mladih je to velika in zahtevna naloga pa tudi izziv, čeprav nihče ne dvomi, da je koristno povabiti učence v naravo, k gibanju na svežem zraku, neposrednim pogovorom in medsebojnemu sodelovanju. Za predstavitev, koliko je te dejavnosti na šolah, navajamo nekaj podatkov za desetletno obdobje; zbrale so jih mentorice osnovnošolskih planinskih skupin za brošuro, izdano ob 110-letnici PD.

V zadnjem desetletnem obdobju je v OŠ Škofja Loka - Mesto, OŠ Ivana Groharja in OŠ Cvetka Golarja delovalo 5–7 skupin mladih planincev pri razrednem (1.–5. razred) in predmetnem pouku (6.–9. razred), od 151 do 247 učencev v posameznem šolskem letu. V OŠ Škofja Loka - Mesto je bilo vključenih od 74 do 114 učencev, v OŠ Ivana Groharja od 44 do 73 učencev in v OŠ Cvetka Golarja od 22 do 75 učencev. Ponosni smo na vsakoletni tabor mladih planincev, ki ga za mlade planince naštetih osnovnih šol že 23 let organizira in vodi mentorica ter vodnica Ivanka Dolenc s sodelavci. Tabor se vedno izvede takoj po koncu šolske-

Izlet osnovnošolskih planincev na Triglav. (hrani: arhiv PD Škofja Loka)

ga leta na različnih lokacijah v sredogorju, bivajo v planinskih kočah. Več o taborih lahko izvemo v biltenih, ki izidejo po vsakem taboru, kjer upravičijo tudi stroške in namensko pridobljena sredstva občinskega proračuna.

Dejavnost mladih planincev se kaže v izvedenih izletih, povprečno 8–15 na leto v vsaki šoli, s planinskimi uricami, v udeležbi na izobraževalnih turah (gibanje v gorskem svetu v letnih ali zimskih razmerah, na umetni plezalni steni) in tekmovanjih. Skupina Osmice pod mentorstvom Ivanke Dolenc je v letu 2007 osvojila

1. mesto na vseslovenskem tekmovanju Mladina in gore in za nagrado prejela izlet v tujino ter organizacijo tekmovanja Mladina in gore v letu 2008. Izvedla ga je zelo uspešno, tudi ob pomoči sodelavcev Osnovne šole Ivana Groharja.

PD sofinancira planinsko dejavnost šolskih planinskih skupin, in sicer prispeva 50 % stroškov prevoza na planinske izlete, 50 % stroškov izobraževanja mentoric, v celoti pa financira izobraževanje planinskih vodnic in plezanje na umetnih stenah ter udeležbo pri izvedbi tabora in vodenju na planinskih izletih, če mentorice izrazijo to potrebo. Kar tretjina članov PD Škofja Loka so mladi planinci, zato je v njegovem interesu, da pomaga pri vzgoji bodočih planincev in morda tudi društvenih funkcionarjev ali le prostovoljcev v planinstvu.

Varstvo gorske narave, markiranje in Loška planinska pot

Nekdanji gorski stražarji in sedanji varuhi gorske narave so nosilci vzgoje, kako moramo ravnati v naravi, ki nam je le posojena v uporabo, moramo jo neokrnjeno varovati in ohranjati zanamcem. To je naš dolg do naslednjih generacij.

PD je gorsko stražo ustanovilo v letu 1962, nasledil jo je odsek za varstvo gorske narave, ki svojo dejavnost opravlja s predavanji, tematskimi izleti, čistilnimi akcijami in osveščanjem planincev na izletih. Prizadevna načelnica odseka je Marta Bašelj.

Markacisti varujejo naravo z markiranjem in vzdrževanjem že ustaljenih poti, preprečevanjem bližnjic, saj te praviloma povzročijo erozijo. Loško PD ima v skrbi 103 km markiranih poti, odseku načeljuje Dane Kokalj. Vsi markacisti so ustrezno strokovno usposobljeni.

Loška planinska pot, obhodnica z 32 točkami po loškem hribovju, je bila kot darilo dana v uporabo leta 1973, ob 1000-letnici Škofje Loke. Komisija, ki jo vodi Slavko Bašelj, potrjuje izpolnjene dnevnik, skrbi za žige in opozarja na morebi-

tne težave pri označevanju, zato mora sodelovati z markacisti. V letu 2017 je izšel že osmi ponatis dnevnikov LPP.

Klub Lubnikarjev in Blegoških korenin

Klub Lubnikarjev je bil ustanovljen v letu 1976, konec avgusta 2017 je zaključil 42. sezono. S 15 pohodi v letu dni in vpisom v posebno knjigo pridobiš naziv Lubnikar. Letno je vpisov okrog 25.000, med 400 in 450 oseb pa opravi 15 ali več vzponov. Rekordjerji so nabrali že nad 7.000 vzponov, kar pomeni v dnevih 19 let in debela dva meseca vsak dan na Lubnik! Klub vodi Brane Matthias.

Blegoške korenine imajo šele 12-letno tradicijo. Naziv se pridobi s 15 vzponi na Blegoš v sezoni. Letno je okrog 12.000 vpisov, normo 15 vzponov pa opravi okrog 250 oseb. S skromnim zaledjem naselij je to velik dosežek, saj so najbolj pogosti obiskovalci predvsem domačini iz kmečkega zaledja. Klub od ustanovitve v letu 2005 vodi Stane Pintar.

Klub in odbor vsako leto pripravita zaključek sezone, nanj so vabljeni vsi, ki se vpisujejo. Najbolj vztrajni so nagrajeni s priznanjem in simbolnimi nagradami.

Gospodarska dejavnost v Planinskem društvu Škofja Loka

PD je upravljalca dveh planinskih postojank, Doma na Lubniku in Koče na Blegošu, skladišča v Breznici, tovarne žičnice ter treh pisarniških prostorov za poslovanje, knjižnico in arhiv. Za gospodarjenje s temi objekti je zadolžena šestčlanska gospodarska komisija (GK), ki jo vodi načelnik Matjaž Čepin. GK sprti spremlja poslovanje Doma na Lubniku in Koče na Blegošu, primernost ponudbe in cen ter delo oskrbnikov ali oskrbnic. Zagotavlja, da so cene za obiskovalce primerne in primerljive z drugimi ponudniki. Temu ustrezni so tudi rezultati poslovanja, saj obe koči poslujeta pozitivno. Namen PD ni čim večji dobiček, ampak ustvariti toliko presežka dohodka, da lahko redno vzdržuje koči in izvede vse potrebne investicije.

Kakovostna oskrba koč pomembno vpliva na obisk, vemo pa, da je ta zelo odvisen tudi od vremenskih razmer, na katere pa nimamo vpliva.

Pomembna naloga GK je, da predlaga, organizira in spremlja izvajanje tekočega in investicijskega vzdrževanja objektov. PD skrbi za redno vzdrževanje in posodabljanje svojih objektov, saj to prinese večji obisk in zadovoljstvo obiskovalcev.

V obravnavanem desetletju smo opravili pomembna vzdrževalna dela na žičnici za oskrbo Doma na Lubniku in za to porabili 14.350 evrov.

Velik poseg smo v Domu na Lubniku opravili z obnovo restavracijskega prostora, sanitarij, s centralnim ogrevanjem, z izravnavo sten in tlakov, novim stavbnim pohištvo, elektro in komunalno opremo, obnovo stopnišča in terase. Ob domu je bila zgrajena biološka čistilna naprava. Vložek v to delo je bil 160.000 evrov, kar smo zagotovili s sredstvi Evropskega sklada za regionalni razvoj, proračuna Republike Slovenije v znesku 72.467 evrov, proračuna občine v znesku 10.000 evrov, lastnimi sredstvi PD in najetimi krediti, ki so v celoti odplačani.

Dom na Lubniku. (hrani: arhiv PD Škofja Loka)

Koča na Blegošu. (hrani: arhiv PD Škofja Loka)

Odprtje obnovljenega doma je bilo 2. 10. 2010.

Skrbimo tudi, da je primerno vzdrževano okolje koč, opremljeno s klopami in mizami za obiskovalce, ob Koči na Blegošu so tudi igrala za otroke.

V letu 2015 je PD kupilo 22,40 m² veliko pisarno v etaži sedeža PD za sestajanje organov PD, knjižnico in arhiv, za ceno 21.000 evrov.

V letih 2016 in 2017 je PD pridobilo dokumentacijo za delno prenovu Koče na Blegošu. Izvedlo je povečanje kuhinje, obnovilo in povečalo terasno ploščo in pod njo pridobilo skladiščni prostor. Nekatera dela so še v teku, poseg pa ocenjujemo na 40.000 evrov. V bližnji prihodnosti bo izvedena še obnova spalnega dela koč.

Koča na Blegošu je v januarju leta 2014 pridobila certifikat Okolju prijazna koč, v januarju 2015 pa še certifikat Družinam prijazna koč, ki ju, po izpolnitvi zahtevnih kriterijev, podeljuje PZS.

Kako je Planinsko društvo Škofja Loka proslavilo 110. obletnico obstoja

110. obletnice se je PD Škofja Loka spomnilo z osrednjo slavnostno prireditvijo 19. maja 2017 v Sokolskem domu, pod pokroviteljstvom Občine Škofja Loka. V kulturnem programu so sodelovali člani planinskih krožkov OŠ Cvetka Golarja, OŠ Ivana Groharja in OŠ Škofja Loka - Mesto. Slavnostni govornik je bil predsednik PD Janez Pintar, društvu pa so čestitali predsednik PZS Bojan Rotovnik, predsednik Meddruštvenega odbora PD Gorenjske France Benedik in mag. Miha Ješe, župan Občine Škofja Loka.

V predzverju Sokolskega doma je bila odprta priložnostna razstava planinskih fotografij članic in članov PD: Ivanke Dolenc, Mire Kofler, Slavice Laznik, Matjaža Peternelja in Irisa Todoroviča ter razstava del slikarjev Edija Severja, Bena Laznika in Martina Goričanca s prizori iz gorskega sveta.

PD je izdalo brošuro *110 let Planinskega društva Škofja Loka*. Pripravil jo je odbor, v katerem so bili Roman Jelenc, Dana Mohar, Janez Pintar, Jože Stanonik,

Svečanost ob 110-letnici PD Škofja Loka v Sokolskem domu. (hrani: arhiv PD Škofja Loka)

Rudi Zadnik, Alenka Žagar in Lidija Luževič kot vodja odbora, ki je pripravil tudi proslavo. Obletnico društva je v programih ob zaključkih letne sezone poudaril Klub Blegoških korenin v maju 2017 ob Koči na Blegošu in Klub Lubnikarjev v septembru 2017 v Domu na Lubniku. Prispevke o obletnici so objavili tudi lokalni mediji.

Namesto zaključka

110-letna tradicija PD Škofja Loka je dokaz, da je PD pomemben dejavnik v škofjeloškem prostoru pri izvajanju planinske in širše rekreativne dejavnosti za občane in pri vzgoji ter varovanju naravnega okolja.

Člani organov PD in Janez Pintar, od marca 2015 novi predsednik PD, bodo še naprej ključni nosilci nadaljnega uspešnega razvoja planinske dejavnosti, temelječi na današnjih temeljih in bogati tradiciji preteklega stoletja.

VIR:

Arhiv Planinskega društva Škofja Loka.

120 let loškega turizma

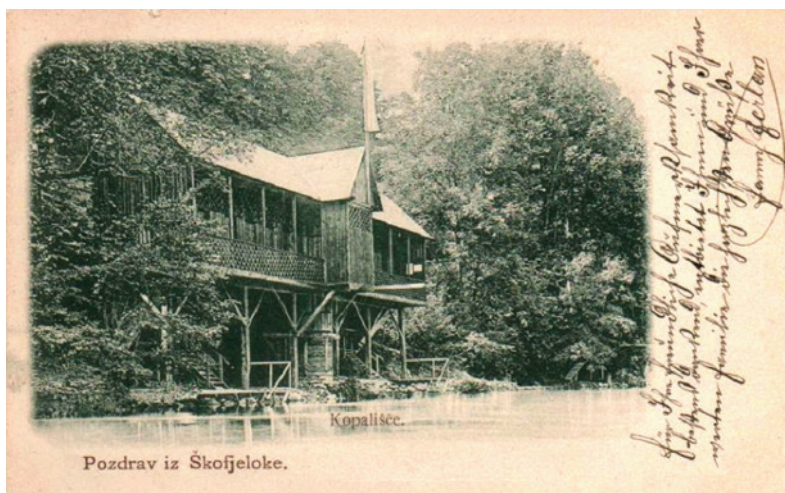
Izvleček

Začetki loškega turizma segajo v leto 1873, ko je bila ustanovljena Škofjeloška kopalniška družba. Po nekajletnem mrtvilu je bilo na pobudo učitelja Slavka Flisa leta 1895 ustanovljeno Olepševalno društvo z namenom, da bi mestu in njegovi okolici dali čim prijaznejšo podobo. Nadaljnji razcvet loškega turizma sta zavrli vojna ter Flisova smrt. Sledilo je obdobje Tujsko-prometnega društva. 2. svetovna vojna in čas po sta drastično posegla v loški turizem. Z ustanovitvijo Turističnega društva leta 1952 je zavel nov veter v tej dejavnosti. Danes turistični utrip mesta sooblikuje skupaj s Turizmom Škofja Loka, ki od leta 2010 deluje v okviru Razvojnne agencije Sora.

Ključne besede: Škofjeloška kopalniška družba, Olepševalno društvo, Tujsko-prometno društvo, Turistično društvo Škofja Loka, Turizem Škofja Loka.

Litografija Škofje Loke s pogledom na veduto mesta, grajsko kapelo, Mestni trg s Homanovo hišo ter železniško postajo, poslana leta 1903. (Ihrani: zasebni arhiv)

Kopališče v Vincarjih, ki ga je zgradila Škofjeloška kopališka družba.
(hrani: arhiv Turističnega društva Škofja Loka)

Ločani so že zelo zgodaj pokazali zanimanje in smisel za turizem. Zavedali so se, da lahko lepote srednjeveške Škofje Loke v mesto privabijo tako domače kot tuje goste. Že v prejšnjem stoletju so v mesto prihajali gostje iz Trsta, Pulja, Zagreba in Srbije, ni pa manjkalo tudi gostov iz Avstrije, Italije, Francije, Švice in Nemčije, ki so v Loko zahajali predvsem v poletnih mesecih.¹

Mesto je imelo ob prelomu stoletja za tiste čase zavidljivo infrastrukturo. Leta 1870 je v mesto prišla železnica, leta 1894 pa so Ločani že dobili javno električno razsvetljava, zgradili so vodovod in kanalizacijo.

Mesto je edinstven kulturno-zgodovinski spomenik in da bi privabili čim več domačih in tujih gostov, ki bi tukaj ostali več dni, so morali poskrbeti, da jih bodo pritegnili in zadržali.²

Že v začetku leta 1873 so Ločani ustanovili 24-člansko **Škofjeloško kopališko družbo**. Njen predsednik je bil Janez Triller, prvi škofjeloški notar. Župnik Primož Remic je tej družbi 5. 2. 1873 prodal posestvo v Vincarjih, ki ga je kupil od markiza Gozanija. Bogatega italijanskega plemiča so lepote mesta in okolice tako očarale, da je v Vincarjih kupil večje posestvo in travnik. Na njem je zasadil lep kostanjev drevored, ki je ob poti ob nunskem obzidju delno ohranjen še danes. Kasneje je obubožal in posest leta 1862 prodal. Družba je na travniku zgradila kopališče s toplo vodo, ki so jo pridobivali iz vodnjaka poleg toplic ter jo grel, zlasti pozimi. Letno kopališče, ki je bilo za moške in ženske ločeno, so zgradili pod toplicami ob Sori. Postavili so okrogel paviljon, v katerem je igrala godba. Kopališki paznik, ki je stanoval v hiši poleg kopališča, je kopalcem izposojal

1 Krek, Škofjeloški turizem nekdaj in danes, str. 224.

2 Bozovičar, Slavko Flis, pionir turizma v Škofji Loki, str. 27.

Slavko Flis v sokolski uniformi pri razvitju prapora v Škofji Loki, 1911. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

kopalne obleke, brisače ter prodajal okrepčila. Nad današnjo potjo proti Vincarjem so uredili sprehajališče s klopmi in mizami. Gostje so tako v hladni senci imeli preko Selščice lep razgled na bližnja polja ter Lubnik, Križno Goro, Planico ter celo na Karavanke in Kamniške planine.

Kmalu je prišlo do nesoglasja med družabniki, ki niso bili samo Ločani, temveč tudi iz Kranja, Ljubljane, Kamnika in Celovca. Kopalška družba se je tako razšla, njeno posest pa je na javni dražbi za 5.556 goldinarjev kupil Janez Kalan, lastnik Krevsovega posestva. Po prodaji kopaljšča je Škofjo Loko v turističnem pogledu zajelo mrtvilo. Privatni kopališči v Krevsovih toplicah in pod Balantovim vrtom nista bili privlačni za kopalce, saj sta bili precej neugledni. Voda je bila tako nizka, da se ni dalo plavati, kopalci so po njej lahko le bredli.³

Leta 1897 je bilo na pobudo učitelja Slavka Flisa ustanovljeno **Olepševalno društvo**, katerega namen je bil, da bi mestu in okolici dali čim lepšo podobo. Slavko Flis je bil kot učitelj iz Sorice premeščen v Škofjo Loko na deško ljudsko šolo, kjer je do avgusta 1908 kot najstarejši učitelj vodil upraviteljske posle.⁴ Poročil se je z Ločanko Ivanka Homan, trgovko in slaščičarko ter lastnico hiše na Mestnem trgu 33.⁵

Ob ustanovitvi je društvo štelu 56 članov, njihovo število je naraščalo in doseglo višek leta 1901, ko je imelo 112 članov. Pred 1. svetovno vojno se je članstvo močno zmanjšalo, in sicer na 54 članov. Vsa vojna leta društvo ni imelo občnih zborov, tudi delovanje je bilo minimalno in šele po vojni je predsednik Flis sklical občni zbor za vsa vojna leta nazaj.

Dal je urediti sprehajalne poti od Grebenarja do Kobile (Flisova pot), iz Vincarjev do Žegnanega studenčka in od tod na Stari grad ter s Starega gradu v Slepo dolino. Poti so bile opremljene s klopmi in mizami, da bi se sprehajalci čim bolje počutili. Na eni od klopnic proti Grebenarju so loški študentje hudomušno ovekovečili Flisa:

*Preljubi Slavko Flis,
škoda je, keder nis'
b'lj široke klopi naridu,
de b'se člov'k komot usidu.*⁶

3 Krek, Škofjeloški turizem nekdanj in danes, str. 224.

4 Jamar Legat, Loško šolstvo od 1900 do 1941, str. 160.

5 Bozovičar, Slavko Flis, pionir turizma v Škofji Loki, str. 27.

6 Bozovičar, Slavko Flis, pionir turizma v Škofji Loki, str. 27.

Danes tukaj poteka tematska Pot treh gradov, ki je bila odprta leta 2011, ter delno tudi trim steza, ki je bila obnovljena leta 2017. Leta 1899 je bilo pod Flisovim vodstvom zgrajeno javno kopališče v Vincarjih. Kopališki red je določal, da so bili moški in ženske na kopališču strogo ločeni. Povprečna kopalna sezona je trajala od sredine junija do sredine septembra, ob ugodnem vremenu je bilo kopališče odprto vsak dan od osmih zjutraj do sedmih zvečer.⁷ Slavko Flis je poskrbel tudi za turistično promocijo, in sicer je v dunajskem listu *Fremden Blatt* objavljajl reklame za Škofjo Loko,⁸ v dunajskem časopisu *Illustrierter Wegveiser* pa podatke o Loki in naslove gostiln s točnim številom postelj in cenami. V članku je poudaril tudi možnosti izletov v okolico, Poljansko in Selško dolino, k Sv. Katarini, na Osovnik, v Crngrob in Strahlov grad s takratno muzejsko zbirko. Vodil je poseben *Imenik stanovanj za turiste*. Društvo je zasadilo drevored sadnega drevja ob cesti, ki so jo zgradili Avstrijci med 1. svetovno vojno od Balanta do pokopališča. Kasneje so sadno drevje zamenjali s topoli, ker so otroci pri igri preveč otresali jabolka in lomili veje.⁹

Veliko zaslug, da so turisti dalj časa ostali v Loki, so imele tudi loške gostilne, ki so med seboj tekmoval z dobro hrano in pijačo. Od leta 1919 do 1941 je bilo tu kar 23 gostiln, vinotočev in krčem. Ob vsej tej ponudbi pa je bila le ena kavarna in nobene slaščičarne.¹⁰ Naj omenimo samo nekatere od gostiln. V gostilno Pri Soržu na Mestnem trgu 9 so zahajali imenitnejši gostje. Družina Deisinger je imela v lasti tudi pivovarno (Prajerca). Sorževo pivo in hrana sta bila na dobrem glasu. Vsako leto pred veliko nočjo so na Placu pri Kužnem znamenju postavili pokrit paviljon, ki je lahko sprejel do 30 gostov. V tem času je Loka dobila tudi prvi hotel z velikim senčnim vrtom, ki se je imenoval Štemarje (Stemmerhof). Hotel je upravljala družina Daneu, ki ga je vsako poletno sezono pripravila predvsem za letoviščarje. Hotel je deloval le 9 let, saj je bila Balantova gostilna v bližini prehuda konkurenca. Leta 1908 je posest kupil lesni trgovec Franc Dolenc, ki je vrnil hotelsko koncesijo.¹¹ Ob cesti na Trato je bila gostilna Plevna, ki je bila prava izletniška točka, saj je bila iz središča mesta oddaljena le slab kilometer. Slovela je po odličnem vinu in kranjskih klobasah. Med najbolj znanimi t. i. furmanskimi gostilnami so bile Krona, Balantova gostilna, Gostilna pri Jurju ter Gostilna pri Cenetu.¹²

Zelo privlačni so bili tržni dnevi na Placu, ki so s pisano robo pritegnili številne obiskovalce.

7 Krek, Škofjeloški turizem nekdaj in danes, str. 225.

8 Žužek, Razvojna pot turistične dejavnosti v Škofji Loki, str. 99.

9 Žužek, Razvojna pot turistične dejavnosti v Škofji Loki, str. 105.

10 Jerala, Prosti čas Ločanov med obema vojnama (1918-1941), str. 48.

11 Hafner, Stare loške gostilne v zgodovinskem mestnem jedru, str. 114, 115, 125.

12 Žužek, Razvojna pot turistične dejavnosti v Škofji Loki, str. 101.

Prvi hotel z velikim senčnim vrtom, ki se je imenoval Štemarje (Stemmerhof). (Ihrani: zasebni arhiv)

Za leta od 1870 pa do 1. svetovne vojne lahko rečemo, da so bili Ločani pionirji turizma. Ves ta razmah in živahen turistični utrip je zavrla vojna, pozneje še Flisova smrt (1920). Pokopan je na mestnem pokopališču. Kot priznanje prvemu buditelju turizma so dali Ločani njegovo ime vklesati na poti proti Kobili.¹³ Dva meseca po njegovi smrti je podpredsednik društva Rafael Thaler sklical občni zbor, ki se ga je udeležilo kar 164 članov. V naslednjem letu so obnovili Flisove poti, leta 1922 pa slovesno proslavili 25. obletnico društva.¹⁴

Delo društva je iz leta v leto nazadovalo, dokler vodstva ni prevzel šolski nadzornik Vinko Zahrastnik in začelo se je obdobje **Tujsko-prometnega društva**. Leta 1928 so zgradili kopališče ob Poljanščici, saj je starega v Vincarjih z vsem inventarjem vred odnesla Sora. Na desnem bregu Poljanščice, pri Pepetovem jezu, so zgradili leseno stavbo na kolih. Kopališki objekt – s kabinami, bifejem, verando, mizami pod kostanji, ležalnimi deskami za sončenje, s čolnarno ter spremljajočo ponudbo, (namizni tenis, odbojka, plavalna šola ...) – je Ločanom služil dobrih 30 let. Kopališče je imelo kopališki red, bilo je vzorno vodeno ter vzdrževano. Radi so prihajali Ljubljčanji, ki jih je poleti kopalni vlak vsak dan pripeljal v Loko, da so se naužili čistega zraka in tople Poljanščice, ki je v sezoni dosegla tudi do 250° C. Društvo je skrbelo za olepšavo mesta, v ta namen so vsako leto razpisali tri nagrade za najlepše urejene hiše. S propagando, izdali so lep propekt, so privabljali tudi goste s Hrvaške. V sklopu Združenja trgovcev je deloval turistični biro, ki je imel svojo pisarno na Mestnem trgu. Opravljal je recepcijsko službo privatnih sob, propagando, rezervacije in informacije. Za razvedrilo gostov so poskrbele prosvetne in športne organizacije. Gasilci, planinci in lovci

13 Bozovičar, Slavko Flis, pionir turizma v Škofji Loki, str. 27.

14 Krek, Škofjeloški turizem nekdanj in danes, str. 225.

so organizirali tradicionalne veselice, vojaščina je prirejala elitne plese, sokoli in orli so s telovadnimi nastopi napolnili Loko z mladino, slavnostna so bila silvestrovanja v Sokolskem domu, karneval in maškarada pa sta bila loška posebnost. Trgovine, brivci ter druge storitve so obratovali tudi ob nedeljah dopoldan, prav tako ob večernih promenadah. Gostilne in slaščičarne so obratovale pozno v noč, kavarna tudi vso noč.¹⁵ Iz publikacije Tujsko-prometnega društva za leto 1936 je razvidno, da je število gostov stalno naraščalo in tega leta doseglo 7.922 nočitev.¹⁶

2. svetovna vojna in čas po njej sta drastično posegla v loški turizem. Turistična dejavnost se ni omenjala vse do leta 1952. Glavni vzroki za zaton so bili predvsem stanovanjska kriza, upad gostinske dejavnosti, spreminjanje turističnih sob v stanovanjske prostore, opustitev turističnih objektov ...¹⁷

Turistično društvo, kot naslednik prejšnjih društev, je bilo ustanovljeno **1. 4. 1952**. Na ustanovnem občnem zboru na Mestnem trgu 38 se je zbralo 41 udeležencev. Prvi predsednik je bil notar Števo Šink. Društvo je najprej poskrbelo za izboljšanje prometnih povezav in turistične informacije. Upravljali so staro kopališče, pripravili pa so tudi načrte za novo. S tem namenom so 2. 8. 1952 s sodelovanjem Veslaškega kluba priredili zelo uspešno Beneško noč na Poljanščici. Pozabili niso niti bivših Flisovih poti. Leta 1953 so v Žigonovi hiši odprli prvi potovalni urad s stalno zaposlenim ter kupili avtobus. Do leta 1955 so si postavili naslednje, precej zahtevne načrte: gradnjo hotela, novega kopališča, novih gostinskih lokalov, olepšavo in komunalno ureditev mesta, ureditev prostora za kampiranje ... Da bi povečali zanimanje med domačini, so v poletnih mesecih pripravili Turistični teden. Odprli so obnovljeno pot na Stari grad, očistili ruševine, poskrbeli za zabavo, uredili kopališče z novim toboganom, organizirali so javne dirke s skiroji iz Loke do železniške postaje, olepšali so mesto ... Izdali so tudi prvi škofjeloški prospekt *Škofja Loka – Jugoslavija*. Po letu 1955 je delovanje Turističnega društva nazadovalo, med večje akcije sodi začetek gradnje novega kopališča v Puštalu, kjer so imeli v načrtu izgradnjo turistično-rekreativnega centra, žal pa projekt ni bil v celoti realiziran.

Leta 1957 je Turistično društvo praznovalo 60 let. Kljub nekaterim uspešnim projektom je bilo leta 1961 tik pred ukinitvijo. Po letu 1963 so v Loki izvedli uspešne uprizoritve *Visoške kronike*, folklorni večer, *Cvetje v jeseni*, ki so privabile množice na Loški grad. Med drugimi prireditvami velja omeniti mednarodne motorne dirke, Groharjevo slikarsko kolonijo ... Leta 1967 so izdali prvi barvni prospekt *Škofja Loka s Selško in Poljansko dolino*, 8 različnih motivov barvnih razglednic, cenik z informacijami, cenik za turistične sobe ter zemljevid *Škofjeloško ozemlje in soseščina*, avtorja Franceta Planine.¹⁸ Ob tisočletnici mesta leta 1973 so bila obnovljena vsa hišna pročelja na Mestnem trgu. Zgrajen je

15 Žužek, Razvojna pot turistične dejavnosti v Škofji Loki, str. 106–110.

16 Krek, Škofjeloški turizem nekdanj in danes, str. 225.

17 Žužek, Razvojna pot turistične dejavnosti v Škofji Loki, str. 110.

18 Žužek, Razvojna pot turistične dejavnosti v Škofji Loki, str. 113–119.

Kopališče v Puštalu. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

bil nov hotel Transturist, odprli so smučišče na Starem vrhu, začela se je turistično najbolj odmevna prireditev *Izseljeniški piknik*, katerega organizacija je bila glavno delo društva vse do leta 1988. Tega leta je društvo redno zaposlilo Marka Pleška, strokovnega delavca. Delo društva je postalo dinamično tudi na ostalih področjih turistične ponudbe. Društvena pisarna je bila dobro založena s turističnimi spominki, promocijskimi materiali in turističnimi informacijami. V desetletnem obdobju so izdali številne promocijske materiale in razglednice ter oblikovali značilne loške spominke. Leta 1995 so začeli z organizacijo odmevnih poletnih glasbenih večerov *Pod Homanovo lipo*, ki so prerasli v festival *Pisana Loka*, oživili mestne sejme na Mestnem trgu ter začeli s srednjeveško prireditvijo *Venerina pot*, osrednjo prireditvijo ob občinskem prazniku.¹⁹ V tem obdobju so na različne načine prispevali k hitrejšemu razvoju turizma v Škofji Loki.

Turistično društvo je v novo tisočletje stopilo z novimi projekti. Očistili so vrt Loškega gradu in na novo uredili prireditveno infrastrukturo z namenom oživitve velikih kulturno-turističnih prireditev v mestu. Loški vrtnarji so uredili cvetlične gredice. Leta 2002 je društvo praznovalo 50-letnico ustanovitve. V ta namen je izdalo turistični vodnik, posnelo 7-minutni film o turistični ponudbi občine, založilo nove razglednice in barvni učni list za šolske skupine. Realiziralo je pobudo za ustanovitev Skupine za lepšo Loko, ki vsako leto skrbi za ocvetličenje in ureditev mesta, trasiralo in označilo je novo turistično kolesarsko pot V zavetju Lubnika, oživelo idejo o obnovitvi Flisovih poti ter se preselilo v nov

¹⁹ https://www.skofjaloka.info/index.php?page=no_zgodovina&meni=zg&lang=si&ob=0

Razstava starih razglednic ob 120-letnici razvoja loškega turizma v Sokolskem domu
(29. 9.–22. 10. 2017). (foto: Jože Štukl)

društveni prostor v Kašmanovi hiši na Mestnem trgu. Ob občinskem prazniku je prejelo srebrni grb Občine Škofja Loka za uspešno 50-letno delovanje.²⁰

Leta 2012 je Turistično društvo s slavnostno akademijo v Sokolskem domu obeležilo 60 let svojega delovanja.

Društvo vsa leta aktivno sooblikuje turistično ponudbo mesta (TIC, mesečni sejmi, srečanje z vinarji, beli december, Historial, Pisana Loka; tematske poti: Pot treh gradov, Romualdova pot ...).

Leta 2000 so Občina Gorenja vas - Poljane, Škofja Loka, Železniki in Žiri ustanovile **Zavod za pospeševanje turizma Blegoš**, leta 2004 je bil preoblikovan v **Lokalno turistično organizacijo Blegoš**,²¹ kar predstavlja pomemben mejnik v razvoju turizma, ne samo v Škofji Loki, temveč tudi širše. Leta 2010 se je LTO Blegoš združil z Razvojno agencijo Sora d.o.o., od takrat dalje aktivnosti za povezovanje območja v skupno turistično destinacijo potekajo v okviru **Turizma Škofja Loka**. Ta deluje kot lokalna turistična organizacija za celotno območje zgoraj navedenih občin, s poslanstvom povezovanja in upravljanja razvojnih in trženjskih aktivnosti na področju turizma med vsemi akterji turistične ponudbe na škofjeloškem ter s ciljem povečanja prepoznavnosti, privlačnosti in konkurenčnosti območja.²²

V letu 2017 smo obeležili 120 let razvoja loškega turizma. Ob tem častitljivem jubileju je Turistično društvo Škofja Loka pripravilo razstavo starih razglednic,

20 https://www.skofjaloka.info/index.php?page=no_zgodovina&meni=zg&lang=si&ob=0

21 Akt o ustanovitvi lokalne turistične organizacije Blegoš, str. 8692

22 <http://www.visitskofjaloka.si/si/788>

Loka v času Slavka Flisa 1897–1920. Z zgodovinskim pregledom razvoja loškega turizma ter s starimi razglednicami, ki odkrivajo marsikatero zanimivost, ki je danes ni več in živi samo še v spominu, so obiskovalce razstave popeljati skozi Škofjo Loko, kot jo je na prehodu stoletja videlo oko fotografa – umetnika in tudi turista.

VIRI IN LITERATURA:

- Akt o ustanovitvi lokalne turistične organizacije Blegoš. V: *Uradni list Republike Slovenije*, št. 83, Ljubljana : Uradni list Republike Slovenije, 2005, str. 8692–8695.
- Bozovičar, Meri: Slavko Flis, pionir turizma v Škofji Loki. V: *Mi o sebi* 17, Škofja Loka : Društvo upokojencev Škofja Loka, 2011, str. 27.
- Hafner, Pavle: Stare loške gostilne v zgodovinskem mestnem jedru. V: *Loški razgledi* 30, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1983, str. 102–134.
- Jamar Legat, Marija: Loško šolstvo od 1900 do 1941. V: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 160–169.
- Jerala, Irena: Prosti čas Ločanov med obema vojnama (1918–1941). V: *Loški razgledi* 39, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1992, str. 47–74.
- Krek, Janko: Škofjeloški turizem nekdaj in danes. V: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 224–226.
- Spletna stran Turističnega društva Škofja Loka https://www.skofjaloka.info/index.php?page=no_zgodovina&meni=zg&lang=si&ob=0
- Spletna stran Turizma Škofja Loka <http://www.visitskofjaloka.si/si/788>
- Urš, Tomaž: *Turistični potencial Škofje Loke na primeru Škofjeloškega pasijona : diplomsko delo*. Ljubljana : [T. Urš], 2010, 108 str.
- Žužek, Vladimir: Razvojna pot turistične dejavnosti v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 15, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1968, str. 95–122.

LAS – Lokalna akcijska skupina za preprečevanje zasvojenosti Škofja Loka

Uvod

LAS je bil v Občini Škofja Loka kot Lokalna akcijska skupina za preprečevanje odvisnosti od drog ustanovljen 16. 4. 1997. Po naravi svojega delovanja je to koordinacijska skupina, kot akcijska skupina pa prednost daje otipljivi harmoniji preventivnih programov, ki prinašajo spremembo življenjskega sloga. Izvaja in podpira programe vseživljenjskega poslanstva, ki vključujejo vsa področja mladostnikovega življenja, vključuje pa tudi starše, vzgojno-izobraževalne ustanove in prostčasne dejavnosti. V skrbi za sočloveka načrtuje, organizira, spodbuja, podpira, povezuje in spremlja izvajanje preventivnih dejavnosti, ki so namenjene osveščanju mladih in odraslih, pomaga pedagoškim in strokovnim delavcem ter staršem pri vzgoji otrok. Preventivni programi naj bi pri otrocih in mladostnikih pomagali graditi pozitivno samopodobo, iskanje smisla življenja v drobnih vsakdanjih stvareh, pristne medčloveške odnose in posredno, s preventivnimi programi, naj bi vplivali na pravilno izrabo prostega časa. Da otrok in mladostnik zna v sebi prepoznati jasen odnos do sebe, da si upa zares pogledati vase. Da prepozna tiste kakovosti in ustvarjalne moči, s katerimi se lahko uveljavi med vrstniki. Evropska in svetovna praksa kaže, da je najbolj učinkovit koncept boja proti drogam in drugim oblikam zasvojenosti prav v preventivnem delu z otroki in mladostniki. V procesu razvijanja občutka lastne vrednosti sta zelo pomembni vlogi staršev in vzgojiteljev. Zato LAS za zmanjšanje tveganj in škod sodeluje s starši, pedagoškimi delavci in vsemi, ki so v stiku z mladimi.

Zaradi izkazanih ciljnih potreb pri izvajanju preventivnih vsebin za prijaznejši svet in zamenjave imena z Lokalno akcijsko skupino loškega pogorja (LAS loške-

ga pogorja), je 6. 1. 2000 prišlo do preimenovanja imena skupine v Lokalno akcijsko skupino za preprečevanje zasvojenosti Škofja Loka (LAS Škofja Loka).¹

LAS Škofja Loka je bila leta 2013 prejemnik občinskega priznanja bronasti grb Občine Škofja Loka za dosežene uspehe in več kot desetletno javno delovanje na področju preventive in različnih odvisnosti.² 20. obletnico delovanja so članice obeležile 13. 4. 2017 na javni prireditvi v Kinu Sora. Po slavnostnem uvodnem delu je bil voden ogled nizozemskega filma *Še žal ti bo* in s strokovnjakinjo Ingrid Klemenčič pogovor o perečem medvrstniškem nasilju.³

Državni okvir

Prvi slovenski nacionalni program na področju drog je bil pripravljen leta 1992, predstavljal je začetek celovitega reševanja te problematike. Bil je podlaga za ustanovitev Urada Vlade RS za droge pri Ministrstvu za zdravje leta 1998, ki je deloval do leta 2004, ko so njegove pristojnosti prenesli na Ministrstvo za zdravje, kjer je začel delovati kot strokovna služba za droge; služba je z delovanjem prenehala 2007. Državni zbor Republike Slovenije je sprejel Zakon o preprečevanju uporabe prepovedanih drog in obravnavi uživalcev prepovedanih drog,⁴ po katerem sredstva za delovanje LAS zagotavlja lokalna skupnost. Naslednji nacionalni program, *Resolucijo o nacionalnem programu na področju drog*, je za obdobje 2004–2009 pripravil Urad za droge Vlade RS, ena njegovih glavnih nalog je bilo prav oblikovanje tega strateškega dokumenta. Po izteku izvajanja resolucije so bile opravljene obsežne evalvacije izvajanja nacionalnega programa, rezultati so bili ključna izhodišča za *Resolucijo o nacionalnem programu na področju prepovedanih drog 2014–2020* (v nadaljevanju: Resolucija). Ukrepi in politike na področju prepovedanih drog se v Sloveniji izvajajo znotraj devetih resorjev. Koordinacija ukrepov in politik na vladni ravni je zagotovljena prek Komisije Vlade RS za droge in Ministrstva za zdravje. Vlada RS sprejema akcijski načrt na področju prepovedanih drog za določeno obdobje. Zadnjega je sprejela na 14. redni seji za leti 2017 in 2018, v njem so podrobneje opredeljeni posamezni cilji, ki so zapisani v Resoluciji. Nevladne organizacije na področju drog imajo v Sloveniji pomembno vlogo, saj izvajajo temeljne preventivne programe, programe pomoči za uporabnike drog in njihove svojce. Na področju države se povezujejo v zveze, ki so, med drugim, sogovornik ministrstvom pri oblikovanju ukrepov in politik. Na ravni lokalne skupnosti je glavni usklajevalec preventivnih programov LAS. Ministrstvo za zdravje je 5. 6. 2012 sklicalo prvo srečanje z delujočimi LAS, ki jih je bilo tedaj 42. Združeni v mrežo LAS delujejo pod okriljem Nacionalnega inštituta za varovanje zdravja. Nacionalni koordinator mreže LAS je Zavod za zdravstveno varstvo Ravne na Koroškem, ki skrbi za izvajanje akcijskega

1 Maček, Polonca, osebno, 9. 2. 2018.

2 Gabrijel, Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2013, str. 282–284.

3 Vabilo na praznovanje 20. obletnice LAS Škofja Loka, 3. 4. 2017.

4 *Uradni list RS*, št. 98/99, 2/04.

načrta, stalno izobraževanje, usposabljanje in izpopolnjevanje regijskih koordinatorjev ter članov LAS, komunikacijo, povezovanje, izmenjavo aktualnih informacij in dobrih praks med njimi. Je usklajevalno telo med državo, regijo in lokalno skupnostjo.⁵

LAS so posvetovalna telesa županov in posledično občinskih svetov, ki sta pristojna za pripravo usklajenih ukrepov in aktivnosti lokalnih skupnosti na področju drog in preventivnih dejavnosti ter spremljanje njihovega izvajanja. Delovanje je vezano na mandat župana. Sredstva za delovanje so zagotovljena v tekočem letnem proračunu občine, zeleno pa je, da se pridobijo tudi iz drugih virov.

Ustanovitev LAS Škofja Loka

Po predhodnih pogovorih in usklajevanjih je bilo 7. 4. 1997 z Oddelka za družbene dejavnosti Občine Škofja Loka poslano vabilo za sodelovanje na ustanovnem sestanku LAS – Lokalne akcijske skupine za preprečevanje odvisnosti od drog, ki je bilo 16. 4. 1997, 54 organizacijam in posameznikom iz vrst policije, vrtca, osnovnega in srednjega šolstva, dijaškega doma, zdravstva, socialnega skrbstva, Rdečega križa, Karitasa, športa, kulture, kluba škofjeloških študentov, krajevnih skupnosti, pravnikov, lokalnih medijev obveščanja, dijakov srednjih šol in staršev.

Na ustanovnem sestanku so bili prisotni: Peter Jeraša in Vojko Rupnik (PP Škofja Loka), Boris Hafner (KŠŠ), Klemen Rogelj in Polonca Maček (Združenje slovenskih katoliških skavtinj in skavtov), Andreja Lukančič (VVZ Žiri), Danijela Titan (CSS Škofja Loka), Andreja Gorše (OŠ Jela Janežiča), Marjan Luževič in Mateja Potočnik (Gimnazija Škofja Loka), Judita Slabe, Magda Šorn in Nana Rupar (OŠ Ivana Groharja), Tea Djokić (OŠ Petra Kavčiča), Sonja Ferenc (VVZ Škofja Loka), Julijana Bergant in Simon Omejc (Karitas Škofja Loka), Urška Omejc, Magda Krek in Polona Žgajnar (ZD Škofja Loka), Nada Rebolj in Ivana Košir Erman (CSD Škofja Loka), Janja Igljčar (OŠ Cvetka Golarja), Mara Jelovšek (Društvo prijateljev mladine Škofja Loka), Jurij Svobljšák, pobudnik za ustanovitev LAS, ki je ustanovitveni sestanek vodil, in Irena Mrljak, zapisničarka, oba z Oddelka za družbene dejavnosti Občine Škofja Loka (Območna organizacija Rdečega križa Škofja Loka se je opravičila). Župan Igor Draksler je bil zaradi bolezni odsoten, se je pa je poistovetil s pobudo, nudil je vso podporo ustanovitvi in delovanju skupine ter člane podpiral. Delovanje LAS je podprl tudi Občinski svet Občine Škofja Loka.

Na sestanku je bila predstavljena strategija razvoja promocije zdravega načina življenja na lokalni ravni, in sicer v sodelovanju z organizacijami in društvi, ki izvajajo programe za razvoj zdravih aktivnosti za otroke in mladostnike, seznanjanje prebivalstva in preventivno izobraževanje.

5 Maček, Polonca, osebno, 9. 2. 2018.

Sestava prve skupine LAS

Prisotni na ustanovnem sestanku LAS so v skupino imenovali prostovoljne člane, ki so delovali na različnih strokovnih področjih (predšolska vzgoja, šolstvo, zdravstvo, socialno varstvo, družbene dejavnosti, policija in prostovoljci), kjer se pri svojem delu srečujejo z mladimi in njihovimi problemi, s ciljem, da s prostovoljnim preventivnim delom v lokalni skupnosti preprečijo nastanek odvisnosti, zmanjšajo škodo, ki v družbi nastaja zaradi zasvojenosti, in spremenijo odnos družbe do zasvojencev. V številčno obvladljivi skupini je vsak član želel narediti kvantni skok, nek preboj, s katerim bi lahko bistveno vplival na potek in kakovost dela. Župan Igor Draksler je s sklepom št.: 574-1/96, z dne 16. 4. 1997 potrdil imenovanje članov skupine LAS za preprečevanje zasvojenosti Občine Škofja Loka v sestavi: Judita Slabe (OŠ Ivana Groharja), Ivana Košir Erman (CSD Škofja Loka), Mateja Potočnik (Gimnazija Škofja Loka), Sonja Ferenc (VVZ Škofja Loka), Polonca Maček (ZSKSS, Podružnica steg Škofja Loka 1), Janja Igličar (OŠ Cvetka Golarja), Policijska postaja Škofja Loka – izmenjaje so sodelovali Peter Jeraša, Vojko Rupnik in Miran Šadl, Magda Krek (ZD Škofja Loka), Jasna Dolenc (OŠ Petra Kavčiča),⁶ Vera Dušak Prevc, Škofja Loka, Nataša Zadnik, Škofja Loka, Jurij Svolfjšák, Občina Škofja Loka, pomočnik župana za družbene dejavnosti. V dvajsetih letih delovanja so v skupini daljše ali krajše obdobje aktivno sodelovali/e: Jasna Dolenc, Vera Dušak Prevc, Sonja Ferenc, Janja Igličar, Ivana Košir Erman, Magda Krek, Marjana Mlinar Močnik, Matjaž Ovsenek, Damijana Pirc, Simona Podobnik,⁷ Mateja Potočnik Poljanšek,⁸ Judita Slabe, Jurij Svolfjšák, Nataša Zadnik. Ob 20-letnici so bile aktivne članice: Barbara Bašelj Habjan, Saša Bogataj Suljanović, Andreja Demšar, Li-An Kozmelj,⁹ Polonca Maček (članica od ustanovitve in ob jubileju predsednica), Alenka Okorn¹⁰ in Damjana Dagarin Šmid. Članice izmenjaje predsedujejo akcijski skupini LAS, na Občini Škofja Loka je za sodelovanje s skupino trenutno zadolžena Sabina Gabrijel.¹¹

Začetek ima svoj zakaj

Jurij Svolfjšák je bil leta 1990 pobudnik, organizator in vodja poletnih raziskovalnih taborov za slepo in slabovidno mladino, iz katerih je leta 1997 nastal tudi prvi zimski duhovni tabor. Projekta sta aktivna. Za sodelovanje na 4. poletnem raziskovalnem taboru v slovenski Istri (1993) je za večerno predavanje pridobil tudi dr. Milana Kreka, tedaj predsednika Odbora za izvajanje nacionalnega programa preprečevanja zlorabe drog pri Svetu za zdravje Vlade RS, ki je v Kopru ustanovil prvi center za pomoč odvisnikom v Sloveniji. Vendar pri izbiri vseh

6 Danes OŠ Škofja Loka – Mesto.

7 Članica LAS postala z deklinškim priimkom Kemperle.

8 S poroko prevzela še možev priimek Poljanšek.

9 Članica LAS postala z deklinškim priimkom Jesenovec.

10 Članica LAS postala z deklinškim priimkom Kalamar.

11 Krajnc, Hermina, e-pismo, 28. 11. 2017, in Gabrijel, Sabina, e-pismo, 30. 11. 2017.

mentorjev, ki so na taboru vodili delavnice, ni imel srečne roke. Prvič v življenju se je neposredno srečal z zasvojenostjo od drog pri nekem mentorju ene izmed delavnic govora, igre, pisanja, likovnega izražanja, izraznega plesa in radijskih oddaj, ki so bile skupaj z aktivnostmi gibanja *Življenja široka cesta – Trenutek svetlobe*, osnova za v letu 1997 ustanovljeno prvo slovensko gledališče slepih in slabovidnih Nasmeh. Tabor v poletju 1993 je bil zanj eden najtežjih, z ustrežno zunanjo strokovno pomočjo ga je izpeljal do konca. Srečanje s problematiko zasvojenosti je bilo neposreden povod, da ji je avtor prispevka sledil. Leta 1994 se je prijavil na razpis Ministrstva za šolstvo in šport, Preprečevanje zlorabe drog in alkohola. Na Zavodu RS za šolstvo je bil izbran v skupino tridesetih pedagoških delavcev iz vse Slovenije, ki so bili vključeni v izobraževanje. Vodila sta ga britanska strokovnjaka, finančno pa pokrilo Veleposlaništvo Kraljevine Velike Britanije in Severne Irske. Z vodenjem seminarja *Kaj naj mlade naučimo o življenju in drugih aktivnostih, ki se nanašajo na preventivno dejavnost med mladimi* je izpolnil zahtevane pogoje za nadaljevanje izobraževanja leta 1995. Uvrstil se je med 15 tistih, ki so imeli pogoje za nadaljevanje izobraževanja tudi leto kasneje. Vendar mu v novi občinski službi ni bilo odobreno nadaljevanje izobraževanja na temo Nasilje med otroki. Leta 1995 se je udeležil seminarja *Droga in moja odgovornost*, v organizaciji Socialne zbornice Slovenije in Zavoda Pelikan Karitas. Njegov naslednji korak je bila pobuda za ustanovitev LAS v Škofji Loki; tedaj je bilo v Sloveniji uradno registriranih 8 skupin. Pobudo je predstavil županu, ki se je z njo poistovetil. Da ne bo napačnega razumevanja informacije o ustanavljanju LAS v lokalni skupnosti moramo zapisati – Svobjšák je bil, ne samo v tem primeru, ampak tudi pri drugih njegovih realiziranih pobudah na lokalnem nivoju, le in samo županov svetovalec.

Začetno delo

Kot za vsako na novo oblikovano telo je bilo tudi za skupino LAS pomembno, da so se člani medsebojno spoznali. Njihova velika prednost pri delu v skupini sta izobrazba in dolgoletno poklicno delo z ljudmi na vzgojno-izobraževalnem, socialnem, zdravstvenem in humanitarnem področju. V na novo ustanovljeni skupini so v aktivno razvijanje ter koordinacijo preventivnega dela v lokalni skupnosti prepletli svoje znanje in izkušnje.

Da bi razvijali zdrav in kakovosten življenjski slog na preventivni ravni, je bilo treba najprej opredeliti definicijo LAS, vsebino, naloge, strukturo, cilje, prostor in obseg delovanja, koordinacijo preventivnega dela, izdelati plan dela, načrtovati, spodbujati, izdelati kriterije za vsebinsko in finančno podporo ustreznih že potekajočih ter prihodnjih preventivnih dejavnosti na športnem, kulturnem, izobraževalnem, svetovalnem in tehničnem področju, poskrbeti za ozaveščanje ter informiranje javnosti. V podporo njihovem delu so se povezali z drugimi podobnimi organizacijami in nacionalno mrežo preventivnih programov lokalnih akcijskih skupin ter inštitucij.

Člani so si delo v skupini razdelili na naslednja področja: vrtec, osnovna in srednja šola, dejavnosti izven šole, rizična populacija, osveščanje javnosti ter sodelovanje z mediji. Že v ustanovitvenem letu 1997 sta bili za starše in vzgojiteljice dve predavanji v VVZ Škofja Loka, v enoti Najdihojca (Podlubnik) in enoti Pedenjped (Frankovo naselje). V vseh osnovnih šolah so potekala predavanja za pedagoške in strokovne delavce, tudi za učitelje in strokovne delavce v Šolskem centru Škofja Loka, vključno z Dijaškim domom. V OŠ Cvetka Golarja, podružnični šoli Bukovica OŠ Ivana Groharja, sta bili predavanji organizirani v sodelovanju s KS, pri Svetem Duhu pa z župnijskim Karitasom, v Kinu Sora so na predavanju sodelovali tudi predstavniki staršev in mladine iz terapevtskega programa Društva Projekt Človek iz Sopotnice. Na Radiu Sora so že v letu 1997 potekali pogovori o preprečevanju zasvojenosti. Izobraževalna in preventivna predavanja ter delavnice so se kontinuirano izvajala vsa naslednja leta.

Člani so naredili prve ankete o pregledu aktivnosti na področju zasvojenosti, zdravega načina življenja in o delu z mladimi. Rezultati analize vrnjenih anket so bili temelji za pripravo programa preventivnih dejavnosti za leto 1998.

Določeni so bili kriteriji za finančno podporo izvajalcem preventivnih programov, izdelala se je programska vsebina za izvajanje delavnic in predavanj v vzgojno-izobraževalnih ustanovah po KS. Prvi javni razpis za sofinanciranje preventivnih projektov za osnovnošolsko in srednješolsko mladino (med 8. in 19. letom) je bil izveden 10. 6. 1999. Predstavitve načrtovanih in že izvedenih preventivnih dejavnosti so bile pri ravnateljih, pedagoških in svetovalnih delavcih dobro sprejete. Posamezni člani skupine so za uresničevanje začrtanega programa dela sami začeli izvajati preventivne aktivnosti v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, in sicer za zaposlene, starše, učence, dijake in krajane.

Zaradi obsega preventivnih del je bilo treba koordinirati in angažirati zunanje strokovnjake in druge subjekte za izvajanje preventive, spodbuditi ponudbe zdravih prostočasnih dejavnosti za otroke in mladostnike, spremljati razvoj zasvojenosti in analizirati trenutno stanje v okolju.

Že v letu 1998 je bilo za osnovnošolce, ki pasivno preživljajo svoj prosti čas in imajo manj možnosti za kakovostno udejstvovanje, v sodelovanju z ženskim odbojgarskim klubom organizirano dvodnevno srečanje z druženjem, igrami in učenjem igranja odbojke – *Spoznavanje odbojke na mivki*. Od 25. do 27. 9. 1998 je članica LAS Judita Slabe v nekdanji podružnični šoli Davča vodila tabor *Sam sebe moram imeti rad*. Vključeni so bili mladostniki iz socialno šibkih družin, z manj možnostmi udejstvovanja na različnih interesnih področjih. Namen tabora je bil preživeti konec tedna v naravi na zdrav način, spoznavanje drugih interesov in učenja socialnih spretnosti. V Dijaškem domu Škofja Loka je bilo pet delavnic, da bi povezali dijake med seboj in jih usmerili k pozitivnim vrednotam. Predavanja so bila v loškem vrtcu, osnovnih in srednjih šolah in KS. Vojko Rupnik s Policijske postaje Škofja Loka je na predavanjih s praktičnimi izkušnjami kakovostno prispeval k spoznavanju zasvojenosti na Škofjeloškem.

LAS je podprl izvedbo zimskega tabora Skupine mladih za zdravo življenje, ki jo je vodil dr. Andrej Perko, TOM telefon, projekt na Gimnaziji Škofja Loka *Mladostnik sam s seboj*, ki ga je vodila psihologinja Mateja Potočnik Poljanšek, izvenšolsko pomoč socialno šibkim otrokom z učnimi težavami ter čustvenimi in vedenjskimi motnjami v organizaciji CSD Škofja Loka.

Strnjena ponudba aktivnosti v poletnih in zimskih počitnicah

Po prvih izvedenih dejavnostih v poletnih in zimskih počitnicah 1998 se je pokazalo, da je treba dejavnosti povezati, izvajalce zbrati in vse aktivnosti – družabne socialne igre, poučevanje tujih jezikov, filmska delavnica, aerobika ... – mladim ponuditi strnjeno. Hkrati je bil na sestanku (10. 11. 1998) sprejet sklep, da se zbere in ponudi nove oblike dela oziroma dopolni že obstoječe dejavnosti dela z mladimi, razpiše seminar za mlade, ki bi bili pripravljene delati z osnovnošolci oziroma srednješolci v obliki različnih delavnic ter da se organizirajo predavanja za javnost.

Za šolske poletne počitnice 2000 je bila izdana prva zbiranka s strnjeno ponudbo aktivnosti različnih izvajalcev, v katere so se mladi lahko vključili. Poleg tega je skupina spodbudila študente in strokovnjake, da so svoje znanje delili z njimi. Vse nastale stroške je izvajalcem dejavnosti pokrila lokalna skupnost, in sicer iz proračunske postavke LAS.

Tesno sodelovanje v prvih letih delovanja

Skupina LAS je prva leta delovanja izmenjavala delovne izkušnje z Nado Šmit iz medobčinskega LAS Radovljica, Bled, Bohinj; Lili Jazbec iz Centra za mlade Domžale; Nado Glušič iz Urada za preprečevanje zasvojenosti Mestne občine Ljubljana in vodjem abstinenčnega programa Projekt Človek dr. Bogdanom Polajnerjem, terapevtom, trenerjem kadrov za področje socialne rehabilitacije zasvojenec z drogami. Prva tri zahtevna leta postavljanja temeljev delovanja LAS je z nesebično strokovno pomočjo in oporo svetoval skupini pri načrtovanju in sprejemanju programskih izhodišč, izobraževanju in kot predavatelj širil znanje o zdravem življenjskem slogu.

Likovni natečaj za izbor simbola LAS

V Tednu družine leta 1999 je bila zaključna izbira za simbol LAS; vodji izvedbe projekta sta bili Jasna Dolenc in Sonja Ferenc. Z natečajem so bili 20. 10. 1998 k sodelovanju povabljeni učenci vseh razredov osnovnih šol. Poudarjeno je bilo, naj bo likovno delo v tehniki, ki bo primerna za tiskanje, po velikosti naj ne bo večje od A3 formata. Strokovna skupina (zunanji sodelavci: akademska slikarka Maja Šubic, industrijski oblikovalec mag. Jure Miklavc, Polona Hafner Ferlan, prof., Peter Pokorn ml.; člani LAS: Jasna Dolenc, Sonja Ferenc ter Jurij Svolsšák) je 12. 4. 1999 pregledala 75 prispelih likovnih izdelkov iz osnovnih šol Petra Kavčiča, Ivana Groharja in Cvetka Golarja.

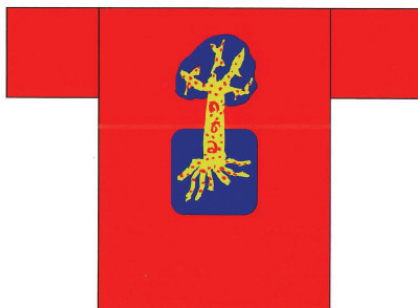
Izbrala je akvarel Mojce Arnol iz 4. razreda OŠ Petra Kavčiča, *Poiščimo spet svoje korenine v naravi, Viri so neizmerni*, njena mentorica je bila učiteljica Simona Mrak Hartman. V likovni govorici je na svojevrsten način narisala drevesa, slike je opremila še z besedami. Ko z drevesom vzpostavimo odnos, stoji nasproti nas in nam na prav samosvoj način pripoveduje, da so vsi osnovni elementi narave zemlja, ogenj, zrak in voda tudi elementi človeka. Drevo predstavlja naš stik z naravo, je simbol življenja in rasti.

Industrijski oblikovalec mag. Jure Miklavc je iz izbranega likovnega dela Mojce Arnol drevo ustrezno oblikoval in postavil v kvadrat, kar je simbolu dalo trdnost; prilagodil ga je glede na rabo, npr. pri dopisih, na kuvertah, vizitkah, tiskanju majic ...

Za razstavo v Mali razstavni galeriji Žigonove hiše, ob dnevu družine, je bilo izbranih 58 likovnih del, od tega 8 zloženek.

Mojca Arnol s svojim zmagovalnim akvareloom za znak LAS: *Poiščimo spet svoje korenine v naravi*. (foto: Franci Bogataj, Freising d.o.o)

Jure Miklavc je na osnovi zmagovalnega akvarela Mojce Arnol oblikoval logotip LAS. Maja 2000 so bile natisnjene majice z napisom LAS na sprednji in simbolom na hrbtni strani.

V Etiketi Žiri so sponzorsko natisnili 2.000 samolepilnih etiket.

40 učencev, od 4. do 8. razreda, ki so sodelovali na likovnem natečaju, je bilo nagradjenih z izletom. Udeležilo se ga je 36 učencev in 6 spremljevalcev. Pod vodstvom dijakov Srednje turistične šole Radovljica so si ogledali Radovljico in Bled, kjer je bil čas za malico in znano kremno rezino. V OŠ Antona Tomaža Linhartarja v Radovljici je potekalo srečanje s predstavitvijo in neposredno vključitvijo učencev v izkušteno učenje v delavnicah. Namen srečanja je bil preživeti koristno in prijetno dopoldne, učence nagraditi za vložen trud in dodatno stimulirati za pozitiven odnos do življenja.

Nov simbol LAS

Za 20. obletnico delovanja LAS je nov simbol in osnutek celostne podobe naredil oblikovalec Simon Pavlič.¹² Ohranil je vsebinsko sporočilnost drevesa, njegovo življenjsko moč in voljo, zdravje in trdnost. Deblo simbolizira roko, prsti pa veje z mogočno krošnjo. Listi nepravilnih oblik so kot milijon različnih koščkov, ki ob znanstveno podkrepjenih dognanjih simbolizirajo kompleksnost možganskega delovanja. Hipokrat je dejal, da bi človek moral vedeti, da le iz možganov prihajajo veselje, radost, smeh in razvedrilje, trpljenje, žalost, potrnost ter žalovanje. Sicer si pa lahko vsak sam likovno govorico sporočilnega simbola domišljijsko prevaja v vitalno sporočilno govorico.

Delovna srečanja skupin LAS

Namen srečevanj slovenskih skupin LAS je izmenjava izkušenj, mnenj in preverjanje dejavnosti. Njegovo delovanje v vsaki lokalni skupnosti nedvomno

Ob 20-letnici delovanja LAS je Simon Pavlič oblikoval nov logotip. (hrani: *arhiv Standart d.o.o., Škofja Loka*)

12 Simon Pavlič, osebno, 5. 2. 2018.

prispeva k boljšemu življenju. Člani preventivnih skupin se morajo izobraževati in svoje znanje izpopolnjevati na različnih seminarjih, kongresih, strokovnih predavanjih, delavnicah, tečajih ter slediti dogodkom v družbi. V devetdesetih letih je prišlo v Sloveniji do nenadnega porasta uživanja prepovedanih drog. V slovenski Istri so se hitro odzvali na problem, v Kopru so ustanovili prvo LAS akcijsko skupino v Sloveniji za pomoč uporabnikom drog na obali. Tudi v drugih lokalnih skupnostih so začeli ustanavljati t. i. koordinacijska telesa za preprečevanje uporabe drog in zasvojenosti na lokalni ravni, ki jih od leta 1994 imenujejo LAS. Pri preventivnem delu sodelujejo s policijo, Uradom za droge in občinskimi sosveti za varnost občanov.

1. konferenco slovenskih LAS za preprečevanje zlorabe drog je organizirala LAS za preprečevanje tvegane in škodljive rabe drog v Občini Piran, in sicer v Portorožu (19. in 20. 10. 1996). Med sprejetimi sklepi je bila pobuda, da država v svojem nacionalnem programu opredeli vlogo Mreže slovenskih LAS in naloge LAS v okviru lokalne skupnosti.

2. konferenca slovenskih lokalnih akcijskih skupin za preprečevanje zlorabe drog (16. in 17. 10. 1997) je bila na Ptuj, v organizaciji Lokalne akcijske skupine Ptuj, kjer je bilo sklenjeno, da je treba individualno in vsebinsko delovanje posameznih lokalnih LAS programsko povezati.

3. konferenca slovenskih LAS v Škofji Loki

Z organizacijo 3. konference slovenskih LAS v Škofji Loki (17. 11. 2000) je Urad za droge, ki je povezoval delo lokalnih LAS, vodil ga je dr. Milan Krek, specialist socialne medicine, potrdil zaupanje v delo LAS Občine Škofja Loka, saj naj bi bila ena od najaktivnejših skupin v Sloveniji. Domačo skupino je takrat vodila Mateja Potočnik.

V Sloveniji je po podatkih Urada za droge tedaj delovalo 30 skupin, pet na Gorenjskem: Jesenice, Kranj, Radovljica, kjer je nastala prva, Škofja Loka in Tržič. Konference v Škofji Loki se je udeležilo 27 predstavnikov LAS in še nekaterih drugih inštitucij. Za izobraževanje udeležencev so poskrbeli predavatelji: dr. Zdenka Zalokar Divjak – *Vzgoja za smisel življenja kot preventiva proti patološki sodobnega časa*; Fani Čeh – *Vloga šole v LAS*; Tatjana Arnšek – *Pomen in vloga LAS v skrbi za kakovostno in kvalitetno življenje*. Nada Glušič iz Mestne občine Ljubljana je predstavila izkušnje, pridobljene pri delu v mednarodnem projektu Phare, *Vloga LAS v lokalni skupnosti – kako spodbuditi dejavnike v lokalni skupnosti za skupni pristop k problematiki drog*, ki je potekal leta 1997 in 1998. Razprave so se zaključile s predlogi, ki so bili na plenarnem delu oblikovani v sklepe in smernice za preventivno delo skupin v prihodnosti.¹³

13 Potočnik, Mateja: 3. konferenca slovenskih LAS v Škofji Loki.

Grafit

Na vzhodni fasadi prenovljene stavbe Pošte Škofja Loka se je 29. 6. 1998 pojavil vpadljiv grafit z napisom *Mama je tvoj otrok tudi na heroinu*.

Sodelovanje z mediji

Za delo LAS je sodelovanje z mediji eno ključnih orodij za ozaveščanje javnosti o izvajanju preventivnih programov preprečevanja najrazličnejših oblik zasvojenosti. Že na začetku delovanja je skupina sodelovala z Radijem Sora, z oddajo *Las prihaja med vas*, glasilom *Loški utrip* (prej *Utrip*), *Gorenjskim glasom* (in njegovimi prilogami za Občino Škofja Loka), Deželno televizijo Loka, Gorenjsko TV, Zamorklo, Radijem Ognjišče, Radijem Kranj ter drugimi medijskimi hišami na regionalnem in nacionalnem nivoju. Za izboljšanje komuniciranja z javnostmi so večjo pozornost namenili digitalnim komunikacijskim kanalom, tako je LAS leta 2004 dobil svojo spletno stran.

Aktivnosti utemeljijo projekte LAS

Prva leta delovanja se je skupina srečevala vsakih štirinajst dni, nato vsake tri tedne, sedaj do šestkrat na leto. V sledenju cilja, da se mladim in odraslim nudi možnosti za kakovostno in ustvarjalno življenje, so se do leta 2000 postavili temeljni projekti, na katerih je naslednjih deset do petnajst let temeljilo jedro dela, ki se je prilagajalo ciljem in vedno večji ponudbi programov v lokalni skupnosti.

Izoblikovali so se odgovori ter usmeritve za harmonično izvajanje preventivnih projektov LAS: Družinska rekreacija, Šola za starše, Preventivne delavnice, dejavnosti ob tednu družine in tednu otroka, posveti za strokovne delavce, počitniške dejavnosti, radijske oddaje, mladinska in ginekološka posvetovalnica, natečaji, družinski pohodi, srečanja LAS Gorenjske, Veter v laseh, Prevetrimo igrišča in Lokalni urad MEPI.

Dogodkov ob 15. maju, tednu družine, je bilo vsa leta veliko. Že maja 1999 bil prvi planinski pohod iz Puštala na Sv. Andrej, v sodelovanju z Zavodom za šport in Športno zvezo Škofja Loka, DPM Škofja Loka in Planinskim društvom Škofja Loka. 13. 5. 1999 je bila Glasova preja *Gorenjskega glasa*, *Družina zibelka vredenot*, na kateri so sodelovali dr. Bogdan Polajner, dr. Angelca Žerovnik, Judita Slabe, dipl. psih. Zvrstile so se še druge prireditve in akcije. V letu 2000 je bil ob tednu družine literarni večer na temo družina, družinski pohod z iskanjem skritega zaklada, v Gorajte in do Crngroba, pet tednov zaporedoma je bil enkrat na teden na Radiu Sora pogovor s strokovnjaki, mladimi in družinami ... Sodelujoči zavodi in društva so v vsakoletni pestri program na stojnicah in delavnicah privlačili družine (risanje s kredami, slikanje s prstnimi barvami, izdelovanje družinskega šopka ...). Sodelovale so kulturne skupine, CSD Škofja Loka, HUMANA - združenje svojcev pri skrbi za mentalno zdravje, PUM - projektno učenje mladih med 15. in 25. letom, ki je deloval pri LU Škofja Loka.

Na občinskem otroškem parlamentu je bila izrečena želja po organiziranju

posvetovalnice za mlade, ki je aprila 2001 začela delovati v sodelovanju z ZD Škofja Loka. Mladim med 12. in 18. letom starosti so z nasveti pomagale zdravnice dr. Alenka Šumer Pirc, dr. Mateja Jeranko in psihologinja dr. Alenka Krump. Ginekološko posvetovalnico dr. Milene Igličar so mladi obiskovali od pomladi 2002 do leta 2005. Vendar posvetovalnici v ZD Škofja Loka nista zaživele, zato so sodelavke LAS v delavnicah vse sedmošolce učile reševanja problemov in krepile njihovo samopodobo.

Kot je bila loški skupini pri ustanavljanju nudena pomoč, je tudi loški LAS leta 2000/2001 aktivno pomagal pri ustanovitvi skupine v občini Litija. Na 6. Nacionalni konferenci LAS v Grosuplju (2003) je bil sprejet sklep o povezovanju na regijski ravni. V tem letu je bil pripravljen osnutek akcijskega načrta za delovanje LAS na lokalnem nivoju za obdobje 2003–2008, na 7. Nacionalni konferenci v Novem mestu (2004) pa je bil sprejet Statut zveze LAS. Leta 2005 je bila v Šempetru pri Gorici ustanovljena skupnost LAS Slovenije.

Programske aktivnosti LAS so se v vseh letih delovanja transformirale v širše družbeno okolje, in sicer z izvajanjem vsebinsko različnih oblik dela z občani, s poudarkom na otrocih in mladostnikih, ki so ga dopolnile nekatere že delujoče ali na novo nastale organizacije.

V okviru LAS se izvajajo tudi naslednji projekti:

Družinska rekreacija

V Škofji Loki se je v organizirani in vodeni obliki orala ledina izvajanja skupne družinske rekreacije, rekreacija vseh njenih družinskih članov. Družinska rekreacija omogoča tradicionalno, pristno, skupno, vedro, zabavno, sproščeno in rekreativno kakovostno preživljanje prostega časa. Ker je brezplačna, je dostopna tudi socialno šibkim družinam. Udeleženci potrebujejo le športna oblačila in ustrezno obutev. Rekreacija je primerna za razvijanje gibalnih sposobnosti, poglobljeno čutenje družinskega utripa in utrjevanje družinskih vrednot. Pri skupni športni aktivnosti starši oziroma spremljevalci in voditelji neposredno, s svojim vzgledom, vzgajajo in spodbujajo otroke k zdravemu načinu življenja, aktivnemu preživljanju prostega časa in medsebojnemu sodelovanju. Starši se skupaj z otroki razgibajo, otroci pridobijo veliko znanja in gibalnih izkušenj, vsi pa se tudi fizično in duševno sprostijo. Pozimi leta 1999 je družinska rekreacija potekala v OŠ Ivana Groharja. Da bi družinsko športno druženje približali večjemu številu družin, se je naslednje leto začela izvajati tudi v telovadnici OŠ Cvetka Golarja, kjer je še danes. Družine se, od novembra do marca, družijo dve šolski uri tedensko, pod vodstvom strokovno usposobljenih voditeljev. Ledino strokovnega in operativnega športnega druženja sta zaorala profesorja športne vzgoje Matjaž Ovsenek¹⁴ in Nataša Trampuš.

14 Ovsenek, Matjaž: *Družinska športna rekreacija*.

Šola za starše

Od leta 2000 poteka v času šolskega leta v lokalni skupnosti na OŠ Cvetka Golarja in OŠ Ivana Groharja šola za starše, in sicer v obliki delavnic, ki jih je na vsaki lokaciji obiskovalo od 20 do 30 ljudi. Predavanja vodijo strokovnjaki, ki temo teoretično predstavijo. Cilj dela je izboljšanje medosebnih odnosov v družini, naučiti se novih, drugačnih vzorcev delovanja. Ponudba predavanj je namenjena staršem vseh osnovnih in srednjih šol na Škofjeloškem. Posameznega predavanja v veliki predavalnici Šolskega centra Škofja Loka se udeleži tudi do 200 ljudi.¹⁵

Strokovni posveti

Mesec november je preventivni mesec boja proti zasvojenostim, ki predstavljajo resen problem sodobne družbe. Poleg tako imenovanih kemičnih zasvojenosti ali zasvojenosti s psihoaktivnimi substancami, med katere sodijo alkohol, tobak, zdravila in prepovedane droge, poznamo tudi nekemične ali vedenjske zasvojenosti, med katere uvrščamo zasvojenost z igrami na srečo, pornografijo, hrano, odnosi, delom, nakupovanjem in tudi novodobnimi tehnologijami.

Med učenci in dijaki so članice LAS izvajale preventivne delavnice. LAS se že od začetka delovanja tudi trudi prepoznati dejansko stanje v lokalni skupnosti in zato za strokovne delavce iz bivše Občine Škofja Loka organizira predavanja z ustreznimi preventivnimi vsebinami, ki temeljijo na ozaveščanju.

Veter v laseh

S krovnim projektom *Slovenija v gibanju* 365 Športna unija Slovenije (ŠUS) omogoča zdravo športno rekreativno dejavnost prebivalcem vseh starostnih skupin. Leta 2012 sta ŠUS in domači LAS prvič organizirala celodnevno srečanje Veter v laseh, s športom proti zasvojenosti, za otroke in mladino. V športnem parku za OŠ Ivana Groharja se enkrat na leto predstavijo športna in druga društva, klubi, mladinske in druge družbeno pomembne organizacije, ki pripravijo pester športni program z zanimivimi spremljevalnimi in promocijskimi dejavnostmi. Za otroke starejših starostnih skupin Vrtca Škofja Loka športne aktivnosti potekajo na igrišču pod enoto Najdihojca. Prav starši imajo v predšolskem obdobju otrok zelo pomemben, če ne najpomembnejši, vpliv na njihovo vključevanje v športne aktivnosti. V družinah, kjer starši spodbujajo gibanje, se tudi več otrok odloča zanjo. Vsako leto srečanje sooblikuje od 20 do 30 izvajalcev. Cilj prireditve je, da s predstavitvijo športnih aktivnosti navduši otroke in mlade za aktivno in razgibano življenje s športom, kar je tudi kakovosten načina druženja cele družine, odlična protiutež nezdravemu preživljanju prostega časa otrok in mladine ter način boja proti vsem oblikam zasvojenosti. V pestri programski ponudbi se otroci in mladi, lahko tudi skupaj s starši, preizkusijo v različnih igrah, tekmovanjih in zabavnem druženju. Veter v laseh spodbuja športne aktivnosti in gibanje,

15 Maček, Polonca, osebno, 9. 2. 2018.

ki naj bi bili osrednji vrednoti sleherne družine. Pestro programsko ponudbo popestrijo uspešni športniki, maskoti Športko in Vihra pa poskrbita za veselo športno atmosfero. Odličnost pomena projekta Veter v laseh so prepoznali tudi v vseh štirih loških osnovnih šolah. Projekt je odlična motivacijska prireditev, s katero se vsako leto trudijo otroke in mlade navdušiti za šport.

Prevetrimo igrišča

V Dnevnem centru za otroke in mladostnike Podlubnik (DCM Podlubnik) so leta 2015 dali pobudo za ureditev športnega igrišča v Podlubniku in LAS Škofja Loka jo je podprla. V okviru akcije Prevetrimo igrišča so dijaki, prostovoljci z Gimnazije Škofja Loka, v sodelovanju z OŠ Ivana Groharja ter lokalnimi športnimi društvi sodelovali pri ureditvi športnega igrišča v Podlubniku. Prenovo športnega igrišča je finančno podprla KS Stara Loka Podlubnik.¹⁶

Lokalni urad MEPI (LUM)

OŠ Ivana Groharja, OŠ Škofja Loka – Mesto in Gimnazija Škofja Loka so, med prvimi v Sloveniji, v šolskem letu 2004/2005 v program rednih dejavnosti uvrstili tudi Mednarodni program za mlade – MEPI, ki je v Slovenijo kot pilotski projekt prišel leta 1997, vključuje pa mlade od 14. do 25. leta starosti. V osnovni šoli program MEPI izvajajo učenci 9. razredov. MEPI je edinstven program za mlade z več kot 60-letno zgodovino in prepoznavnostjo po vsem svetu, je eden izmed šestih največjih svetovnih mladinskih programov, ki mlade, poleg rednega dela v šoli, spodbuja tudi k aktivnemu in ustvarjalnemu preživljanju prostega časa.

Program ni tekmovalen, temelji na osebnem sodelovanju v prostovoljnih, športnih, izobraževalnih, kulturnih, praktičnih in avanturističnih dejavnostih, ki pokrivajo štiri področja delovanja: prostovoljstvo, pustolovske odprave, veščine in rekreativni šport. Področja dopolnjujejo drug drugega in tako zagotavljajo uravnotežen, z obilo zabave, druženja, osebnih preizkušenj, novega znanja in izzivov poln program. Mladim udeležencem ponuja priložnost, da si zastavijo osebni cilj in ga tudi dosežejo. Istočasno spoznavajo sebe in se učijo spoštovati kvalitete, kot so: odgovornost, zaupanje, vztrajnost, zmožnost načrtovanja in organiziranja. Udeleženec med 14. in 25. letom lahko pridobi bronasto, srebrno in zlato priznanje; vsako zahteva drugačno stopnjo predanosti in truda. Za opravljeni program udeleženci prejmejo mednarodna priznanja, ki jih lahko kasneje uveljavijo pri vpisu na fakulteto, iskanju nove službe ter v prošnjah za mednarodne štipendije. V svetu se program izvaja v več kot 140 državah. Pri nas se ponekod to priznanje lahko upošteva pri pridobitvi (občinskih) štipendij, zaposlitve ...

V šolskem letu 2009/2010 se je programu pridružila OŠ Cvetka Golarja.¹⁷ Na Gorenjskem je v šol. l. 2010/2011 v programu MEPI sodelovalo 12 osnovnih in

16 Žnidaršič, Jožica, osebno, 16. 2. 2018.

17 Čerin, Irena, e-pismo, 11. 1. 2018.

srednjih šol, od tega štiri iz občine Škofja Loka. Od leta 2015 pod okriljem LAS deluje Lokalni urad (LUM) MEPI, in sicer kot pilotni projekt združevanja lokalne skupnosti z že obstoječimi izvajalskimi institucijami z namenom, da se na LUM prenese del pristojnosti programa iz nacionalne na lokalno raven.¹⁸ LUM širi preventivni program za mlade v lokalnem okolju, vodi in razvija prepoznavnost programa, širi dostopnost in zagotavlja odličnost izvedbe programa MEPI, koordinira in spodbuja mlade k vsestranskemu razvoju v aktivne, odgovorne in zadovoljne ljudi, pripravljene na izzive življenja. Izvajalske institucije v loški občini so: OŠ Cvetka Golarja, OŠ Ivana Groharja, OŠ Škofja Loka – Mesto, Gimnazija Škofja Loka, Šolski center Škofja Loka, Uršulinski samostan Škofja Loka, Zavod O. Glasbena šola Škofja Loka je MEPI točka, ki v okviru svojih dejavnosti izvaja tudi aktivnosti, ki so organizirane in potekajo v skladu s konceptom in standardi Programa MEPI, in opravlja funkcijo področnega inštruktorja ter ocenjevalca na posameznem področju.

Zaključek

Dejavnosti LAS so se po petih letih delovanja ustalile in se bolj ali manj v naslednjih desetih do petnajstih letih izvajale kot preventivne aktivnosti, s poudarkom na učenju za ustvarjalno življenje, krepitvi zdravega življenjskega sloga, spodbujanju socialnih spretnosti, opozarjanju in ozaveščanju o škodljivosti vseh vrst zasvojenosti, učenju veščin učinkovite komunikacije, pravilnega reševanja konfliktnih situacij, kakovostnih medsebojnih in medvrstniških odnosov ter spodbujanju in krepitvi pozitivne samopodobe z izvajanjem naslednjih projektov: Družinska rekreacija, oddaja LAS prihaja med vas na Radiu Sora, Trenutki za tkanje družinskih vezi v tednu družine, počitniške dejavnost z delavnicami, najprej v poletnih mesecih, kasneje še med jesenskimi in zimskimi počitnicami, Šola za starše, Preventivni teden, sodelovanje v projektu TVU – Teden vseživljenjskega učenja, ki ga usklajuje Andragoški center Slovenije, sodelovanje s PUM, projektnim učenjem za mlajše odrasle od 15. do dopolnjenega 25. leta starosti, dokler ga je za Andragoški center Slovenije izvajala LU Škofja Loka. Skladno s ponudbo novih izvajalcev preventivnih vsebin LAS še izvaja Družinsko rekreacijo, Šolo za starše, Strokovni posvet in novi dejavnosti Veter v laseh ter pilotni projekt Lokalni urad MEPI (LUM) za Mednarodni program za mlade – MEPI Slovenije.

18 Gabrijel, Sabina, e-pismo, 24. 1. 2018.

VIRI:

Arhivski viri:

Občina Škofja Loka: arhivsko gradivo št.: 57400-1/1996, leto 2015, Lokalna akcijska skupina za preprečevanje zasvojenosti Škofja Loka v arhivskih škatlah: 1/233, 2/234, 3/235, 4/236 in 5/237.

Svoljšák, Jurij, osebni arhiv.

Spletne strani:

Občina Škofja Loka: <http://www.las-skofjaloka.si/>.

Občina Škofja Loka: vabilo na praznovanje 20. obletnice LAS Škofja Loka, 3. 4. 2017.

Zavod MEPI – Mednarodno priznanje za mlade, Nacionalni urad, Slovenija: Spletne strani: <http://www.mepi.si/>

E-sporočila in osebne informacije:

Čerin, Irena, OŠ Cvetka Golarja, e-pismo, 11. 1. 2018.

Gabrijel, Sabina, Oddelek za družbene dejavnosti Občine Škofja Loka, e-pismo, 30. 11. 2017, 24. 1. 2018.

Kajfež, Neda, Zavod MEPI – Mednarodno priznanje za mlade, Nacionalni urad, Slovenija, Ljubljana, e-pismo, 10. 1. 2018.

Krajnc, Hermina, Oddelek za družbene dejavnosti Občine Škofja Loka, e-pismo, 28. 11. 2017.

Maček, Polonca, OŠ Ivana Groharja, osebno, 9. 2. 2018

Ovsenek, Matjaž, Škofja Loka, e-pismo, 5. 1. 2018, osebno, 10. 2. 2018.

Pavlič, Simon, Standart d. o. o., Škofja Loka, osebno, 5. 2. 2018.

Žnidaršič, Jožica, predsednica KS Stara Loka Podlubnik, osebno, 16. 2. 2018

LITERATURA:

Gabrijel, Sabina: Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2013. V: *Loški razgledi* 60, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2014, str. 282–284

Potočnik, Mateja: 3. konferenca slovenskih LAS-ov v Škofji Loki. V: *Odmevi : bilten urada za droge*, št. 7, Ljubljana : Vlada Republike Slovenije, Urad za droge, 2001, str. 7, 8.

Ovsenek, Matjaž: *Družinska športna rekreacija* : diplomsko delo. Ljubljana : [M. Ovsenek], 2009.

Prof. dr. France Megušar

(1931–2017)

Prof. dr. France Megušar je pustil vtis pri vsakem, ki ga je imel priložnost spoznati, se z njim pogovarjati, družiti ali sodelovati. Bil je goreč govorec o stvareh, ki jih večina nikoli ne vidi, saj je bil profesor za mikroorganizme. Velik in trden mož, ki se je ukvarjal s svetom v malem in tam iskal odgovore na pomembna življenjska vprašanja. Zelo rad se je vživel v zgodbo in jo znal tako vneto razlagati, da je pri tem pozabil na čas in prostor. Vse, kar je potreboval, je bil poslušalec, ki ga je s svojim prodornim pogledom ujel in ga ni izpustil, dokler misli ni izrekel do konca. Pri tem je to svojo misel kiparil, jo zamotal, gnetel, znal najti notranjo napetost, jo elegantno razrešil ter se na koncu zmago-slavno dvignil na pogorišču nevednosti. Bil je vizionar, neuklonljiv in nepopustljiv. O stvari, za katero je bil prepričan, se ni pogajal, z njo ni trgoval.

Prof. dr. France Megušar

Prof. dr. France Megušar, univ. dipl. agr., je diplomiral leta 1956. Po diplomu se je izobraževal na različnih domačih in mednarodnih inštitucijah (1959 – Kmetijska fakulteta Univerze v Beogradu, 1964 – Institute Pasteur, Paris, 1965 – Institut za aplikacijo izotopov v kmetijstvu, gozdarstvu in veterini, Zemun, 1966–1967 The Macaulay Institute for Soil Research, Aberdeen). V letih 1958–1971 je kot asistent izvajal vaje iz mikrobiologije na Biotehniški fakulteti, kjer je bil leta 1971 habilitiran v docenta in nato leta 1985 izvoljen v naziv rednega profesorja na ljubljanski univerzi s področja mikrobiologije. Študentom agronomije, biologije, ekologije, mikrobiologije in zootehniko je predaval splošno mikrobiologijo, fiziologijo mikroorganizmov, mikrobiologijo tal, mikrobiologijo voda ter geomikrobiologijo. Občasno je predaval tudi v tujini, in sicer na podiplomski šoli v Lenoxu (ZDA) ter vodil seminarje na univerzah v Vidmu in Zagrebu. Bil je idejni vodja in eden od štirih matičarjev novega dodiplomskega študija mikrobiologije na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani; študij se je izkazal kot eden

najuspešnejših na tej fakulteti. V času profesorske kariere je bil mentor 3 doktorandom, 6 magistrantom in 21 diplomantom. Prof. Megušar je bil med prvimi glasniki odpiranja slovenske znanosti v svet in soustvarjalec razcveta mikrobioloških znanosti na Univerzi v Ljubljani in širše v Sloveniji.

Glavni del njegovega raziskovalnega dela je bil posvečen mikrobnemu metabolizmu dušikovih spojin, tako v kompleksnih naravnih vzorcih kot tudi čistih mikrobnih kulturah ter antropogeniziranih okoljih. Proučeval je vpliv gnojenja na mikrobnе transformacije dušika in iskal povezave med vnosom mineralnih gnojil ter stanjem dušika v tleh. Proučeval je postopke za zmanjševanje vsebnosti dušika v odpadnih vodah, za kar je v soavtorstvu dobil dva patenta. Skupaj z Zdraviliščem Radenci je sodeloval pri izboljšavi sedimentnega peloida, ki se uporablja v zdraviliških terapijah. Vodil je sanacijo kontaminirane omrežne vode v centralni stavbi Ljubljanske banke v Ljubljani. Sodeloval je pri mednarodni raziskavi o mineralnih oblikah dušika in vpliva akumulacije dušikovih ionov v vodnih virih pri razvoju balkanske endemične nefropatije. V več študijah je proučeval vpliv spremenjene atmosfere na zatiranje škodljivcev in pojava fizioloških bolezní na sadju po obiranju. Raziskoval je razgradnjo in obstojnost lesnega žaganja v naravnih okoljih. Aktivno je sodeloval pri razpravah o evtrofikaciji Blejskega jezera. Njegova bibliografija obsega 162 znanstvenih in strokovnih prispevkov ter del.

Prof. Megušar se je v svoji profesionalni karieri izkazal kot izjemno sposoben organizator. Na Katedri za mikrobiologijo na Biotehniški fakulteti je kot prvi v Sloveniji postavil trdne temelje za proučevanje mikrobnе ekologije in fiziologije mikroorganizmov. Ob dolgoletnem vodenju te katedre je aktivno sodeloval v številnih društvih (1978–1984 – Jugoslovanska unija znanstvenih društev, 1976–1980 – Jugoslovansko pedološko društvo, 1982–1991 – Zveza jugoslovanskih mikrobioloških društev, 1980–1986 – predsednik in član strokovnega odbora za kvaliteto voda, 1982–1998 – nacionalni delegat Slovenskega mikrobiološkega društva v IUMS (International Union of Microbiological Societies) in ICOME (International Commission on Microbial Ecology), 1984–1988 – predsednik Slovenskega mikrobiološkega društva (SMD), 1985 – predsednik organizacijskega odbora 1. Jugoslovanskega simpozija mikrobnе ekologije, 1986 – predsednik programskega in organizacijskega odbora 4th ISME (International Society for Microbial Ecology) v Ljubljani, 1986–1989 – član izvršnega odbora ICOME, 1989–1992 član znanstvenega odbora ICOME, 1993 – član upravnega odbora ESNA (The European Society for New Methods in Agricultural Research).

Za svoje izjemne dosežke s področja mikrobiologije je prejel plaketo Biotehniške fakultete (1979), red dela z zlatim vencem Predsedstva SFRJ (1987), srebrno Plenčičevo priznanje SMD (1996) in zlato Plenčičevo odličje SMD (1998). V letu 2004 je postal zaslužni profesor na Univerzi v Ljubljani.

Po prisilni upokojitvi je hitro našel drugo torišče raziskovanja. Intenzivno je začel proučevati zgodovino poselitve naših krajev, zgodovino Keltov, ki jo je (kot vedno) pisal po svoje, v nasprotju z uradno dogmo. S Kelti se je resneje srečal na

študijskem izpopolnjevanju na Škotskem (v Aberdeenu), ki jo je s skuterjem prevozil po dolgem in počez. Ko je svojim sodelavcem na inštitutu pripovedoval o svojih nedeljskih podvigih, so ti presenečeno ugotavljali, kako pravilno izgovarja njihova krajevna imena, kot jih nikdar ni uspelo nobenemu Angležu. Kot je zapisal v svojem članku *Moje srečanje s Kelti*, so mu takoj pritrdili, da je njegova izgovorjava imena *Methlick* (mestece severno od Aberdeena) dovršena. Pozneje se je spominjal: »Mogoče zato, ker imamo pri nas nekaj zelo podobnega, kar imenujemo *Metlika*.« Ko je vzel v roke škotski telefonski imenik, je spoznal, da imajo naši *Dolharji* imenskega dvojnika na Škotskem, ki ga tam zapišejo *Dollocha(e)r*; *Arharji* so zapisani kot *Arrochar* ali *Archar*, podobno *Kalani*, ki tudi najdejo soimenjake, enako napisane in izgovorjene. Dojel je, da te vrste priimki in krajevna imena nimajo slovanskih korenin. In tako so Kelti naleteli nanj. Take priložnosti prof. Megušar seveda ni izpustil iz rok.

Ko se je nazadnje poglobil v svojo zgodovino, se je krog življenja počasi, a nezadržno začel zaključevati. Vendar je duh, ki ga je onemoglo telo vse bolj zaklepalo, ostal svoboden. Zakopal se je v arhive in raziskoval življenjsko pot Hieronima Megiserja, slavnega polihistorja evropskega formata, ki je leta 1592 v Gradcu izdal slovar v štirih jezikih – *Dictionarium quatuor linguarum*. Na primeru Hieronima, ki si je v času življenja nakopal obilico političnih nasprotnikov, je raziskoval, kako rada se oblast, tako pred petsto leti kot sedaj, odkriža nosilcev nezaželenih idej in jih obdrži izven vidnega dosega široke javnosti. Bivanje, ki ga je Hieronim, ločen od svoje družine in brez možnosti za nadaljnje kulturno poslanstvo, preživljal skrit pred očmi javnosti in kjer je uradno smrt preživel za dobri dve leti in pol je profesorja Megušarja naravnost navdihovalo.

Raziskovalec in popotnik kot je bil, je v vsaki stvari in človeku iskal vprašanje – zakaj – in pri mnogih je z odgovorom prišel zelo daleč. Za navdih mu bomo ostali hvaležni.

Alfonz Zajec

(1932–2017)

Alfonz Zajec

Na pokopališču Dobračeva v Žireh smo se 30. decembra 2017 poslovili od moža, ki je bil med Žirovci ena najbolj vsestranskih osebnosti minulega stoletja. Ker je bil tudi gledališki človek, bi lahko rekli, da je v življenju odigral celo vrsto glavnih vlog: najprej vlogo sina in družinskega očeta, dobračevskega sovaščana, vestnega in zanesljivega uslužbenca Alpine, dejavnega katoličana, predvsem pa – gledano z mojega osebnega vidika – vsestranskega kulturnega delavca. Bil je igralec in režiser, pevec, plesni učitelj, pisec in urednik, predvsem pa žirovski kronist in domoznaneč. Če bi me vprašali, kdo je prvak med žirovskimi kronisti minulih časov, potem bi brez oklevanja odgovoril, da je to prav Alfonz Zajec. Kronist je »zapisovalec dogodkov po časovnem redu dogajanja« in takšno zapisovanje je bilo njegova strast. Upam si trditi, da bi imeli Žirovci bistveno manj podatkov o

svoji polpretekli zgodovini, če jih ne bi zapisal in ohranil prav on.

Za kronista so ključni datumi. Zato tudi njegovo življenje preletimo s pomočjo datumov in se zaustavimo ob izbranih in zanj ključnih. Najprej datum rojstva: 1. januar 1932. Drugi je 29. november 1943, ko so mu partizani ubili očeta. Tretji bi bil lahko 14. julij 1956, ko je na odru, v še nedokončani Dvorani Svoboda, odigral eno glavnih vlog v *Celjskih grofih*, največji žirovski gledališki predstavi vseh časov. Četrty naj bo datum njegovega dolgega obiska pri sorodnikih v Argentini, in sicer v letih 1964–1965. Peti je datum njegove poroke – 29. december 1967. Šesti naj bo 14. oktober 1973, ko so pod njegovim vodstvom in v sodelovanju z Loškimi muzejem v Stari šoli odprli prvo stalno muzejsko razstavo, posvečeno

žirovskemu čevljarstvu in klekljarstvu. Sedmi datum: 18. september 1994, dan odkritja spomenika zamolčanim žrtvam 2. svetovne vojne, za katerega si je zelo prizadeval. Zadnji je datum smrti, 26. december 2017.

Ne vem, če bi se pokojni kot mojster seznamov v celoti strinjal s tem, a občutek imam, da bi se. Pred njegovo 80-letnico sva v *Žirovskem občasniku* 41 (2011) imela dolg intervju, v katerem je poudaril glavna poglavja v svojem življenju in delu. Družinsko vojno tragedijo je opisal v *Naši zgodbi*, predvajani najprej na Radiu Ognjišče, potem natisnjeni v reviji *Ampak* in v *Žirovskem občasniku (ŽO)*. Ob koncu vojne je Alfonz ostal edini moški v domači hiši, 12-letni fant je moral, kolikor je zmogel, prevzeti vlogo ubitega očeta. Vodenje domače trgovine bi ga najbolj veselilo, a moral bi se najprej izučiti za trgovca, trgovina pa bi morala ostati v družinski lasti. Ne eno ne drugo ni bilo mogoče. Trgovino so jim vzeli, za trgovskega vajenca ga niso sprejeli. Ko je šla mama novo oblast vprašat, zakaj ga ne vzamejo za vajenca, je bil odgovor kratek: »Slabo obnašanje med vojno.« Kakšen cinizem oblasti: očitati fantu, ki mu kot 11-letnemu otroku ubiješ očeta, »slabo obnašanje«! Problem je rešil Nace Naglič (Arharjev), eden vodilnih v novi tovarni Alpina, ki je bil z očetom skupaj na fronti v 1. svetovni vojni – brez oklevanja ga je na materino prošnjo vzel za vajenca. Tako je tudi Alfonz kot večina njegovih vrstnikov postal čevljar. V Alpini je pozneje ob delu končal šolo za čevljarstva in napredoval, postal eden glavnih v skladišču in vodja kooperacije s hrvaškimi podjetji, ki so delala za Alpino – v delu torej, ki je bilo blizu trgovskemu. V Alpini je postal dolgoletni sodelavec njenega časopisa *Delo – življenje*, nekaj let je bil tudi odgovorni urednik. Svoja kulturniška nagnjenja je uresničeval zunaj tovarne. Kot svoj igralski vrhunec je izpostavil vlogo Piccolominija v *Celjskih grofih*, v kateri se je soočil s Pravdačem; tega je odigral poklicni dramski igralec Jože Zupan, ki je bil tudi režiser te ambiciozne predstave. Več predstav je režiral tudi Alfonz: med njegovimi režijami so tudi dela Shakespeara in Goldonija, *Romeo in Julija* in *Krčmarica Mirandolina*, oboje klasika in redkost na žirovskem odru. Najbolj pa je bil ponosen na dramo *Dežurna služba* (Jerzy Lutowski), odigrano 1. maja 1960; bila je prva predstava v končno dokončani in dan prej slovesno odprti Dvorani Svoboda.

Sredi šestdesetih odpotuje v Argentino, pod Južni križ, kjer so takrat brat Polde, duhovnik in vojni kurat, sestra Marta ter sestra Irena, edina, ki je še danes živa. 32-letni Alfonz odpotuje v začetku decembra 1964 z ladjo iz Trsta, ostane do 26. avgusta 1965, ko se vkrca na ladjo za vrnitev, doma je 17. septembra. Nihče ga ne pričakuje, vsi so mislili, da bo ostal na oni strani oceana. Vendar ni. Na svoji rodni Dobračevi se po obisku daljnega sveta dokončno ustalil in dobri dve leti pozneje poroči s Pavlo Kavčič. V zakonu se jima v naslednjih letih rodijo hčerke Ana, Alenka in Katarina.

Alfonz je bil prvi predsednik Muzejskega društva Žiri, od leta 1970 do 1982, najprej na mestu predsednika pododbora Žiri v okviru loškega muzejskega društva. Udeleževal se je sej loškega odbora in vsi, tudi »graščak« Andrej Pavlovec, so

morali paziti, da so sestanek končali še pred odhodom zadnjega avtobusa v smeri Žirov in Železnikov, od koder sta prihajala nova odbornika. Leta 1976 se je društvo zaradi zahtev novega zakona o društvih osamosvojilo in Alfonz je postal prvi predsednik. Pod njegovim vodstvom so v sodelovanju z Loškim muzejem Škofja Loka postavili prve tri stalne razstave v Stari šoli: o čevljarstvu, čipkarstvu in žirovskih slikarjih. Žirovci smo prvič v zgodovini dobili svojo muzejsko zbirko. Pisal je tudi za *Loške razgledne*. Za njegove muzejske zasluge ga je MD Škofja Loka leta 1993 imenovalo za častnega člana, v žirovskem društvu smo to storili leta 2000.

Leta 1990 sva v *ŽO*, ki je izšel nekaj dni pred plebiscitom, objavila njegov seznam vseh žrtev 2. svetovne vojne v Občini Žiri. Takšnega seznama ni do tedaj imel noben večji kraj v Sloveniji. Bili so ločeni seznama »pravih« in »nepravih« žrtev, skupnega ni bilo še nikjer. Alfonz je bil eden redkih, ki je, čeprav dedič v vojni poražene strani, zmogel spoznanje, da smo v smrti vsi izenačeni in ljudi po smrti ne smemo več ločevati. Hotel pa je popraviti še pomanjkljivost pri spomenikih. Iz njegovega seznama je razvidno, da je bilo vseh žrtev vojne med Žirovci 333, na spomeniku pred osnovno šolo jih je le 132. Zato je želel postaviti še spomenik preostali 201 žrtvi. Hvaležen sem mu tudi za napis na spomeniku: *Zamolčanim žrtvam*. To je bolj duhovna in manj ideološka formulacija od običajnega napisa na spomenikih, ki so sicer skoraj povsod posvečeni *žrtvam komunističnega nasilja*.

Kot urednik *ŽO* bi rad izpostavil še nekatere izmed njegovih vedno zaželenih in dragocenih prispevkov: od komentiranega seznama žirovskih podjetnikov med obema svetovnima vojnama do seznama vseh delavcev Alpine, ki ga je sestavil ob njeni 50-letnici in ugotovil, da se je do leta 1997 v naši tovarni zvrstilo skoraj 5 700 oseb. Pred leti je ob 120-letnici pokopališča Dobračeva opisal njegov nastanek. V posebnem spominu mi ostaja dan, ko smo ga v ožjem krogu prosili za zasebni voden ogled zadnjega počivališča Žirovk in Žirovcev. Neverjetno: zanj je imel vsak kamen, vsako ime na spomenikih tudi zgodbo. In tega njegovega znanja je najbolj škoda, Alfonzu smo rekli, da je »živi leksikon«. Veliko podatkov je zapisal, še več odnesel s seboj.

Ko sem ga v osemdesetih začel obiskovati in pri njem nabiral besede in slike za *ŽO*, je še živela teta Franca, njegova druga mama; bila je njegova pokroviteljica, izbrala mu je tudi pri nas redko ime in postal je edini Alfonz v žirovski fari. Skupaj sta bila neprekosljiv tandem pri prepoznavanju oseb na starih fotografijah in obujanju zgodb, ki jih je večina že pozabila. Zdaj ju ni več. Njunjo poglavje v zgodovini žirovskega ustnega izročila je končano. Pri Dekli na Dobračevi je bila včasih trgovina, v zadnjih letih pa nekakšna predračunalniška baza ustnih in zapisanih podatkov, ki jo je ustvarjal in upravljal Deklov Alfonz. Le trgoval ni z njimi. Pri njem si lahko brezplačno in hitreje kot v matičnem ali župnijskem uradu izvedel, kdaj se je kdo rodil, se poročil, umrl. Še več: imel je tudi seznam vseh, ki so umrli v raznih nesrečah, in primerjalni seznam hišnih števil, od vasi do ulic, od Marije Terezije do samostojne Slovenije.

Naj sklenem. Občutek imam, da sem povedal več o njegovem delu kot o njegovem življenju in značaju. Bil je prijazen gospod stare šole, vedno pripravljen pomagati in si vzeti čas za obiskovalce in tiste, ki so potrebovali nasvet ali pomoč. Pogrešali ga bomo. Ne samo muzealci, temveč vsi, ki smo ga poznali in z njim sodelovali. Lepo je, da so mu na zadnji poti zapeli pevci Mešanega cerkvenega pevskega zbora Anton Jobst; tudi sam je skoraj 50 let pel v tem zboru in bil velik častilec in poznavalec Antona Jobsta. Marsikoga v tem zapisu nisem omenil. Izpostaviti bi moral zlasti Janeza Oblaka, njegovega strica, saj je bil on tisti, ki je nečaka uvajal v svet petja in kulture. Alfonz je bil mnogim mentor, njegova prva mentorja pa sta bila teta Franca in stric Janez, Žunarjeva iz Stare vasi.

Spoštovani Alfonz, imeli smo vas radi, počivajte v miru.

Franc Vizjak - Nace

(11. 1. 1957–24. 12. 2017)

Franc Vizjak - Nace

Brankota, kot so mu pravili domači v njegovi mladosti, sem poznal od otroštva, bil je brat sošolke Maruše, s katero sta peš vsakodnevno prihajala v šolo. Sedaj si tega sploh ne moremo več predstavljati, takrat pa sta vsak dan prepešočila več, kot smo mestni otroci v celem mesecu. To ga je utrdilo, mu dalo vztrajnost in voljo do premagovanja preprek in stopanja trdno po svoji poti. Pri tem se ni dal dosti motiti.

Po osnovni šoli je naredil poklicno šolo za voznika in avtomehanika. Po nekaj letih dela na domači kmetiji se je zaposlil v Veletrgovini Loka, po odsluženem vojaškem roku pa v Kmetijski zadrugi Škofja Loka, kjer je delal do upokojitve.

Bil je nemiren duh, dolgočasnega življenja ni maral. Blizu svojega doma Pri Nacetu je postavil lično hišico, ki jo je z veseljem delil tudi s prijatelji, znanci. Nastala je Okrepčevalnica NACE in z njo je Franc oziroma Branko dobil tudi nov vzdevek. Malokdo je poznal njegov priimek, tega pa vsi.

Z ureditvijo ceste in razvojem kolesarstva je vojaška cesta postala priljubljena kolesarska tura, Okrepčevalnica Nace pa malo pred koncem cestnega asfalta njena končna postaja, priljubljena pri kolesarjih iz Loke, Kranja, Ljubljane in okolice. Nace jo je obogatil z dodatnimi dejavnostmi, uvedel je vpisovanje v Knjigo podvigov do Naceta in s tem zelo povečal zanimanje za to izjemno lepo gorsko kolesarsko pot, ki je postajala vse bolj znana in vse bolj obiskana. Vendar mu tudi to ni bilo dovolj. Ko je Andrej Zalokar začel z organizacijo zanimivega kolesarskega tekmovanja, t. i. Rekreatur, je okrog sebe zbral ekipo, ki ji je posodil svoje ime, sponzoriral udeležbo in bil skoraj vsako leto s svojim kombijem spremljevalec

kolesarjev, velikokrat tudi v nemogočih vremenskih razmerah. Na vrhu najtežje etape nas je čakal nepozabni odlični golaž, ki so ga bili deležni tudi kolesarji iz drugih ekip. Postal je kolesarska maskota in legenda, nepogrešljiv je bil tudi na daljših kolesarskih turah po Korziki, Sardiniji, Dalmaciji, Črni gori in še kje. Brezhibno je poskrbel za logistiko in prehrano. Pri tem je znal izustiti tudi kakšno krepko nad prepočasnimi in premalo številnimi pomočniki, a je bilo kljub temu jedače vedno dovolj.

Lani smo začeli z obnovo vojaške ceste. Ob tem je v svojem slogu podal tudi kakšen nasvet in pripombo. Žal nadaljevanja ni dočakal. Preveč je skrbel za druge in preveč rad je imel polno življenje, da bi se mu odpovedoval. Hude bolezni so nam ga vzele v zelo kratkem času. Ne bodo pa nam vzele spomina nanj, na okornega brkatega možaka ostrih pripomb, z zrnom pelina in veliko mero dobronamernosti. V velikem možu je prežgodaj nehalo biti dobro srce, ki se ga je sam kar malo bal pokazati.

S ponosom in veseljem bomo še naprej vrteli pedala do Naceta in pod Nacetovo zastavo, v Loki pa nam bo ostal v trajnem spominu.

Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka

Zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2017

I. Zapisnik zbora članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2017

Torek, 20. marec 2018

Galerija Franceta Miheliča v Kašči
na Spodnjem trgu v Škofji Loki

Zbor članov (v nadaljevanju: ZČ)
se je začel ob 19.00.

V skladu s pravili Muzejskega društva Škofja Loka mora biti ob začetku zbora navzoča vsaj tretjina članov, da je zbor sklepčen.

Ker ta pogoj ni bil izpolnjen, je sledila vnaprej predvidena predstavitev zbornika predavanj *Človekove pravice in temeljne svoboščine: ZA VSE ČASE!*, ki sta ga predstavila dr. Damjan Hančič in Marta Keršič, sodelavca Študijskega centra za narodno spravo. V zborniku so objavljeni štirje uvodni nagovori in šestnajst znanstvenih in strokovnih prispevkov, ki so bili predstavljeni na simpoziju, decembra 2016 v Škofji Loki, in obravnavajo kršitve človekovih pravic in dostojanstva na območju Slovenije in sosednje Hrvaške. Kar šest prispevkov prinaša zanimive raziskave med- in povojnega dogajanja z območja Škofje Loke in okolice.

Udeleženci zbora članov Muzejskega društva v
Miheličevi galeriji v Kašči. (foto: Štefan Kržišnik)

Prisotne na zboru članov v Kašči je nagovorila dr. Andreja Valič Zver, direktorica Študijskega centra za narodno spravo. (foto: Aleksander Igličar)

Zbornik predavanj *Človekove pravice in temeljne svoboščine: ZA VSE ČASE!* sta predstavila Marta Keršič in dr. Damjan Hančič. (foto: Aleksander Igličar)

Delovno predsedstvo ZČ: Helena Janežič, dr. Milena Alič in mag. Ambrož Demšar. (foto: Aleksander Igličar)

Po preteku več kot 15 minut od začetka zбора je bilo navzočih na zboru več kot 15 članov društva, kar je v skladu s pravili društva dovolj za sklepčnost zбора, zato se je zbor lahko začel. Predsednik društva mag. Aleksander Igličar je podal predlog dnevnega reda, ki je bil poslan članom društva z vabilom na zbor članov (po navadni in e-pošti). Gradivo za zbor članov je bilo na ogled na spletni strani društva in v Loškem muzeju Škofja Loka.

Predlagan dnevni red:

1. Izvolitev delovnega predsedstva in drugih organov zбора.
2. Letno poročilo društva za leto 2017, poročilo predsednika in blagajnika.
3. Poročilo nadzornega odbora za 2017.
4. Poročilo verifikacijske komisije.
5. Razprava na poročila in sprejem poročil.
6. Program dela društva v letu 2018.
7. Razno.

Predlog dnevnega reda je bil soglasno sprejet.

K I. točki: Izvolitev delovnega predsedstva in drugih organov zбора

Tajnik Štefan Kržišnik je podal predlog sestave organov zбора:

- delovno predsedstvo: dr. Milena Alič (predsednica);
- Helena Janežič, mag. Ambrož Demšar (člana);
- verifikacijska komisija: Štefan Kržišnik, Jernej Tavčar;
- zapisnikar: Štefan Kržišnik;
- overovatelj zapisnika: Biljana Ristić.

Predlog sestave organov zбора je bil sprejet soglasno.

K 2. točki: Letno poročilo društva za 2017, poročilo predsednika in blagajnika

Vsebinski del poročila, ki ga je podal predsednik društva mag. Aleksander Igličar, je priloga k zapisniku.

Finančni del poročila, ki ga je podal blagajnik društva mag. Ambrož Demšar, je prav tako priloga k zapisniku.

K 3. točki: Poročilo nadzornega odbora za leto 2017

Poročilo nadzornega odbora je podal predsednik nadzornega odbora Anton Bogataj, predlagal je članom, da sprejmejo letno poročilo. Poročilo nadzornega odbora je priloga k zapisniku.

Letno poročilo predsednika društva za 2017 in program dela društva v letu 2018 je podal mag. Aleksander Igličar. (foto: Štefan Kržišnik)

K 4. točki: Poročilo verifikacijske komisije

Štefan Kržišnik je v imenu verifikacijske komisije podal ugotovitev o sklepčnosti zbora članov. Na zboru je navzočih 35 članov, kar pomeni, da je v skladu s pravili društva zbor članov sklepčen in lahko smo prešli na glasovanje.

K 5. točki: Razprava na poročila in sprejem poročil

Štefan Kržišnik je dodatno podal podatke o spremembah v članstvu v zadnjih letih.

Posebne razprave ni bilo, je pa Pavel Florjančič dejal, da ob dejstvu, da so bila poročila vsebinsko dobra, škoda, da niso bila podana s pomočjo projekcije fotografij pestrega dogajanja v društvu.

ZČ je glasoval za sprejetje vseh treh poročil skupaj. Poročila so bila soglasno sprejeta.

K 6. točki: Program dela društva v letu 2018

Program dela društva v letu 2018 je podal predsednik Aleksander Igličar. Člane društva je seznanil s spremembo financiranja *Loških razgledov*, ki se bo zgodila na zahtevo župana mag. Miha Ješeta. Doslej je Občina Škofja Loka *Loške razglede* financirala neposredno z dotacijo Muzejskemu društvu Škofja Loka, ki je potem v skladu z realiziranimi stroški sredstva nakazalo izvajalcem (oblikovanje, tisk, lektoriranje, prevodi). Odslej bo občina navedene račune plačala neposredno izvajalcem. Muzejsko društvo bo moralo za vsako storitev pri izvedbi predložiti tri različne ponudnike in predlagati izvajalca, ki ga bo občina potrdila. V finančnem smislu naj torej ne bi prišlo do sprememb.

V razpravi se je oglasil Vincencij Demšar, ki je spomnil, da je pred 50. leti dr. Pavle Blaznik dejal, da bo napisal zgodovino Škofje Loke do začetka 19. stoletja, kar je ob 1000-letnici Škofje Loke tudi uresničil. Nimamo pa pregledne zgodovine Škofje Loke od tega obdobja naprej. Demšar se je ob delu dr. Pavleta Blaznika navduševal in razmišljal o zgodovini tega obdobja, a se je moral lotiti NOB. Ker Škofja Loka take zgodovine nima, je podal pobudo, da bi jo kdo raziskal. Gotovo bi šlo za zahteven skupinski projekt, a lahko se začne z navduševanjem mladih zgodovinarjev ali spodbujanjem osrednjih ustanov, da bi se lotili loškega ozemlja v tem obdobju. Dobro bi bilo organizirati tudi zborovanje zgodovinarjev, kakor je bil denimo simpozij o človekovih pravicah.

Program dela društva za leto 2018 je bil sprejet soglasno.

Mag. Aleksander Igličar se je vsem zahvalil za delo v letu 2017 in podporo. Poudaril je, da se vsi sodelavci trudijo po najboljših močeh, iz srčnih nagibov, tako bodo delovali tudi v prihodnje. Glede programa za 2018 je dodal, da pobude prihajajo tudi med letom, zato se v skladu z njimi program dopolnjuje.

Judita Šega, vodja enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki, in Alojzij Pavel Florjančič, častni član društva v pogovoru.
(foto: Štefan Kržišnik)

K 5. točki: Razno

Pri tej točki se je Ana Florjančič še enkrat vrnila k spremenjenemu načinu financiranja *Loških razgledov*. Izrazile je presenečenje zaradi spremembe in se vprašala, ali je v njenem ozadju nezaupanje občine do dela Muzejskega društva Škofja Loka. Ob zaključku zbora članov je predsednik navzoče člane povabil k druženju. Zbor je bil končan ob 20.30.

Zapisal: Štefan Kržišnik

2. Poročilo predsednika Muzejskega društva Škofja Loka o delovanju društva v letu 2017

Spoštovani člani in članice Muzejskega društva Škofja Loka!

Leto 2017 je bilo za delovanje Muzejskega društva Škofja Loka zelo pomembno in odmevno, saj smo se **spominjali 80-letnice našega delovanja**. Društvo je bilo namreč ustanovljeno 23. julija 1937, ko so ustanovni člani za predsednika imenovali dr. Pavleta Blaznika, ki je društvo vodil vse do leta 1974.

Ob visokem jubileju smo 20. 11. 2017 v Sokolskem domu pripravili **slavnostno akademijo in priložnostno razstavo**, ki smo jo nadgradili z **izdajo**

knjige *Za našo stvar*, ki govori o začetkih delovanja loškega Proforskega ceha, v katerem so se loški profesorji prvič zbrali leta 1930. Njihovo srečevanje je pripeljalo do ustanovitve našega društva in leta 1939 do ustanovitve Loškega muzeja. V knjigi sta podrobneje predstavljena življenje in delo enajstih članov ceha, ki so bili na prvem srečanju. Knjigo je uredila Helena Janežič, poleg nje so prispevke napisali še Štefan Kržišnik, Mojca Ferle, Judita Šega in Jernej Tavčar.

Ob praznovanju pomembnega jubileja so loške in slovenske kulturne ustanove ter trije častni občani Občine Škofja Loka, dr. Aleksandra Kornhauser Frazer, Ivan Oman in dr. France Štukl, **predlagali, da bi Muzejskemu društvu Škofja Loka podelili zlati grb Občine Škofja Loka**. A večina občinskih svetnikov v Komisiji za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja je menila, da Muzejsko društvo Škofja Loka za prejem priznanja ni primerno, ker se v zadnjih letih preveč ukvarja s *polpreteklo zgodovino*, kar po njihovem mnenju ni njegovo osnovno poslanstvo. Ker je bilo muzejsko društvo edini kandidat za zlati grb, ta v letu 2017 ni bil podeljen, kar se že zelo dolgo ni zgodilo.

Politično-ideološka odločitev občinskih svetnikov, ki zanika dolgoletno delovanje društva, njegovih članov in odbornikov, je v javnosti močno odmevala. Nekateri so svoje začudenje, lahko rečem tudi zgražanje, javno izrazili v medijih, veliko ljudi mi ga je povedalo osebno. Res je žalostno, da kratkoročni politični pogledi nekaterih občinskih svetnikov v celoti zanikajo pomembno delovanje našega društva. A taka je naša politična realnost, nekatere še vedno izjemno moti, da pri delovanju društva odpiramo tudi zgodovinska dejstva, ki jih še vedno želijo prikriti in zanikati, kot da se niso zgodila.

Poleg praznovanja 80-letnice našega delovanja smo junija izdali **63. številko *Loških razgledov***, ki jo je uredila **urednica Marija Lebar** skupaj s sodelavci uredniškega odbora, marca pa ***Pasijonske doneske 2017/12***, ki jih je ponovno uredil **Alojzij Pavel Florjančič** s pomočjo sodelavcev in avtorjev prispevkov. Osrednja vsebina je bila namenjena vpisu *Škofjeloškega pasijona* na UNESCOV reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, pridobljen 1. 12. 2016 v Adis Abebi v Etiopiji.

Na lanskem zboru članov smo **za nova častna člana** društva imenovali **upokojenega zdravnika mag. Toneta Koširja in upokojenega zobozdravnika Andreja Ranta**, ki sta častne listine prejela na predstavitvi *Loških razgledov*. Konec decembra nas je **zapustil častni član Alfonz Zajec iz Žirov**. Predlagam, da mu v zahvalo in spoštovanje za vse delo v našem društvu, še pose-

Publikacije društva najdejo pot med bralce.
(foto: Štefan Kržišnik)

bej pa za njegovo delovanje v Muzejskem društvu Žiri, izkažemo pozornost z minuto molka.

V letu 2017 smo pripravili **osem Blaznikovih in drugih večerov**. Poleg večerov v Škofji Loki smo, ob prihodu kulturne dediščine dr. Tineta Debeljaka iz Buenos Airesa v Slovenijo, januarja pripravili tematski večer v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani, julija pa Srečanje pod kostanji v italijanski Gorici, ko je bila z nami tudi Jožejka Debeljak - Žakelj, hčerka dr. Tineta Debeljaka, ki je bila na daljšem obisku v Sloveniji, saj z družino živi v mestu Tucuman na severu Argentine. Ena najbolj zaslužnih za vrnitev kulturne dediščine dr. Debeljaka v Slovenijo je naša podpredsednica **Helena Janežič**, sodelavka NUK, ki je v hrambo prevzela Debeljakovo obsežno gradivo.

V letu 2017 se je društvo **odzivalo tudi na aktualna kulturna in družbeno dogajanja**. Januarja smo občinskim svetnikom in županu podali javno pobudo, da se 10. december razglasi za dan spomina Občine Škofja Loka na žrtve vseh vojn. Februarja smo na javno povabilo občine podali predlog, da bi se novi trg pred upravno enoto imenoval Pasijonski trg. Oktobra smo županu predlagali, da bi začel z aktivnostmi, da se leto 2021 v Republiki Sloveniji poimenuje za »Leto Škofjeloškega pasijona«. Županu smo tudi predlagali, da bi se v Škofji Loki na javnem mestu postavila umetniška stvaritev, posvečena *Škofjeloškemu pasijonu*, ki je z vpisom na UNESCOV seznam pridobil svetovno prepoznavnost. Župan na pobudi še ni odgovoril, nimamo tudi informacij, da bi se začele aktivnosti.

Nova člana izvršnega odbora MD Štefan Kržišnik, tajnik, in mag. Ambrož Demšar, blagajnik MD.
(foto: Aleksander Igljčar)

Naše medosebne povezave so nov zagon dobile tudi na **septembrskem izletu v Novo mesto, Klevevž in Brestanico**, ki sta ga vodila **mag. Jože Štukl** in **Mirjam Jezeršek**.

Lani je bil za nov triletni mandat **izvoljen prenovljen Izvršni odbor Muzejskega društva Škofja Loka**, ki se je z vso vnemo lotil svojega pomembnega poslanstva in reševanja izzivov, ki se pojavljajo pri delu.

Vsem odbornikom in članom uredniških odborov se iskreno zahvaljujem za vse obsežno in pomembno delo.

Zahvaljujem se tudi občinskim svetnikom, županu mag. Mihju Ješetju ter njegovim sodelavcem za finančno podporo pri izdajanju naših publikacij ter pripravi Blaznikovih večerov.

Hvala tudi vsem vam, drage članice in člani Muzejskega društva Škofja Loka, da nam, kot bralci *Loških razgledov*, *Pasijonskih doneskov* ter obiskovalci naših prireditev, sporočate, da cenite naša prizadevanja in delo. Ponovno vas vabim, da za članstvo v društvu nagovorite tudi vaše sorodnike in prijatelje.

Naj vsem nam bog nakloni moč, da bomo še dolgo delovali »za našo stvar«.
mag. Aleksander Igličar
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

3. Poročilo blagajnika Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2017

Prihodki in odhodki

Muzejsko društvo Škofja Loka je v letu 2017 ustvarilo **26.989 evrov** celotnih prihodkov, kar je 4,6 % več kot predhodno leto.

Občina je prispevala sofinanciranje v višini 19.479 evrov, kar je 6,7 % več kot predhodno leto, in sicer zaradi prijave društva na razpise Občine Škofja Loka za kulturno dejavnost. Prihodki od prodaje publikacij so bili 6.120 evrov oziroma 1 % manj kot predhodno leto. Prihodki od članarin so znašali 1.390 evrov, kar je za 2 % več kot v letu 2016.

Celotni odhodki so bili **28.032 evrov** oziroma 8,1 % višji kot predhodno leto. Med odhodki je bilo stroškov storitev in porabljenega materiala 28.009 evrov, kar je 15 % več kot predhodno leto, in sicer zaradi sprememb pri knjiženju stroškov. Drugi odhodki so znašali 23 evrov. Oslabitve vrednosti zalog publikacij v letošnjem letu ni bilo.

Celotni prihodki v letu 2017 so bili nižji od celotnih odhodkov, torej je bil ustvarjen **presežek odhodkov**, v višini **1.043 evrov**. Razlog je v stroških za proslavitev 80-letnice delovanja društva in tiskanja knjige *Za našo stvar*.

Stanje denarnih sredstev

Denarni tok v letu 2017 je bil uravnotežen, pri poslovanju ni bilo likvidnostnih težav.

Na dan 31. 12. 2017 so bila denarna sredstva na TRR 4.093 evrov, 915 evrov manj kot na dan 31. 12. 2016. Poleg tega je bilo pri banki vezanih 15.000 evrov. Terjatve do kupcev so na ta datum znašale 425 evrov oziroma 988 evrov manj kot konec leta 2016. Tako je seštevek pozitivnih finančnih postavk na dan 31. 12. 2016 (stanje na TRR + vezana sredstva + terjatve do kupcev) znašal 19.464 evrov, v primerjavi z 21.367 evra na dan 31. 12. 2016, kar je 1.903 evre manj. Na isti datum je imelo društvo 833 evrov kratkoročnih, nezapadlih obveznosti, kar je 73 evrov več kot 31. 12. 2016 (760 evrov).

Dolgoročnih obveznosti društvo nima. Društvo med letom ni imelo nobenih težav na področju finančnega poslovanja in je lahko normalno poslovalo. Finančno stanje na dan 31. 12. 2017 omogoča normalno poslovanje društva tudi v letu 2018.

mag. Ambrož Demšar
blagajnik Muzejskega društva Škofja Loka

Izkaz poslovnega izida Muzejskega društva Škofja Loka			
Postavka	2017	2016	Indeks 2017/2016
PRIHODKI	v EUR	v EUR	
Prihodki od dotacij občin	19.479	18.254	106,7
Prihodki od prodaje blaga in storitev	6.120	6.185	98,9
Članarine	1.390	1.505	92,4
Finančni prihodki	2	13	15,4
SKUPAJ PRIHODKI	26.991	25.957	104,0
ODHODKI			
Stroški materiala	199	1.713	11,6
Stroški storitev	27.810	22.593	123,1
Odpisi	0	1.618	0,0
Drugi odhodki	23	54	42,6
SKUPAJ ODHODKI	28.032	25.978	107,9
Čisti primanjkljaj	-1.041	-21	

Bilanca stanja Muzejskega društva Škofja Loka na dan 31. 12. 2017			
Postavka	2017	2016	Indeks 2017/2016
PRIHODKI	v EUR	v EUR	
Osnovna sredstva	412	412	100,0
Zaloge	4.518	3.637	124,2
Terjatve	425	1.413	30,1
Finančne naložbe	15.000	15.000	100,0
Denar	4.093	4.954	82,6
SKUPAJ SREDSTVA	24.448	25.416	96,2
Društveni sklad	23.615	24.656	95,8
Kratkoročne obveznosti	833	760	109,6
SKUPAJ OBVEZNOSTI DO VIROV SREDSTEV	24.448	25.416	96,2

4. Poročilo predsednika Nadzornega odbora Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2017

Nadzorni odbor Muzejskega društva Škofja Loka se je v sestavi Anton Bogataj, Vincencij Demšar in Jurij Svobljšek sestel 5. 3. 2018. Pregledal je Izkaz poslovnega izida za leto 2017, Bilanco stanja za leto 2017 ter Poročilo popisne komisije na dan 31. 12. 2017, ob pojasnilih mag. Aleksandra Igličarja, predsednika društva, in blagajnika mag. Ambroža Demšarja.

Iz pregleda dokumentacije je ugotovil, da je bilo poslovanje Muzejskega društva Škofja Loka v letu 2017 pregledno, potekalo je v skladu s predpisi in zakoni ter po standardih stroke. Pri poslovanju ni bilo likvidnostnih težav. Društvo je z zaupanimi sredstvi ravnalo gospodarno.

Na podlagi teh ugotovitev nadzorni odbor predlaga Zboru članov Muzejskega društva Škofja Loka, da sprejme in potrди finančno poročilo za leto 2017.

Člani nadzornega odbora so bili vabljeni na seje izvršnega odbora društva in so tekoče spremljali njegovo delo ter poslovanje.

Anton Bogataj
predsednik Nadzornega odbora Muzejskega društva Škofja Loka

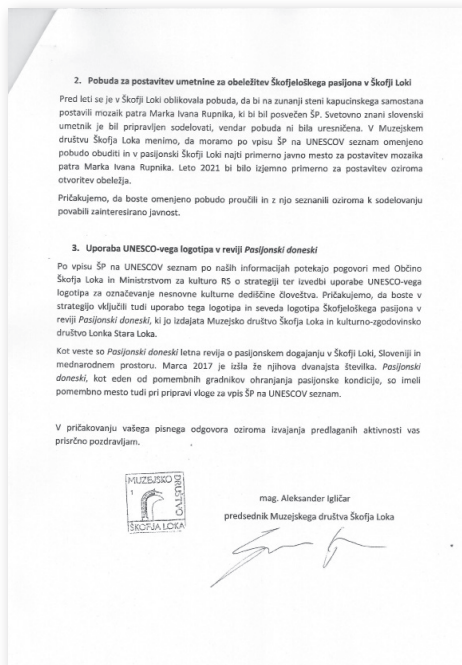
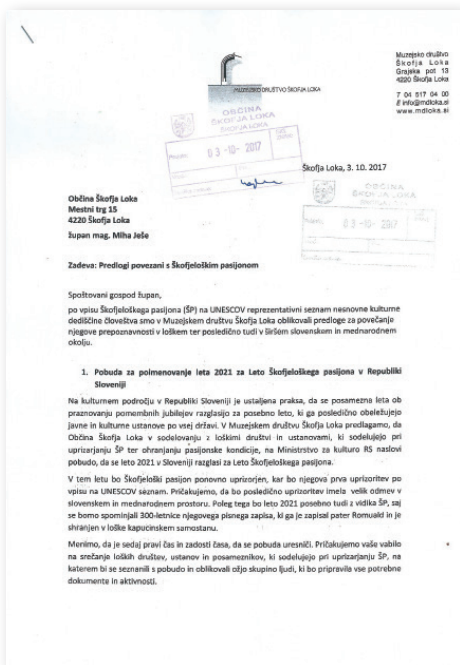

Poročilo Nadzornega odbora MD za leto 2017 je podal predsednik Anton Bogataj.

(foto: Aleksander Igličar)

Blaznikovi večeri ter druge prireditve in aktivnosti društva v letu 2017

V začetku januarja 2017 je Izvršni odbor Muzejskega društva Škofja Loka župan Občine Škofja Loka mag. Mihu Ješetju in svetnikom občinskega sveta poslal javno pobudo za proglasitev 10. decembra kot spominski dan Občine Škofja Loka na žrtve vseh vojn.

Pobuda MD za proglasitev 10. decembra za spominski dan Občine Škofja Loka na žrtve vseh vojn.

V četrtek, 19. 1. 2017 je bila **19. redna seja Občinskega sveta Občine Škofja Loka**, na kateri je bila na pobudo Iniciative za demokratični socializem predvidena tudi obravnava spremembe Odloka o grbu, zastavi in prazniku Občine Škofja Loka. Na začetku seje je bila **navedena točka umaknjena z dnevnega reda**, saj statutarno-pravna komisija omenjene pobude ni podprla.

Sreda, 18. januar 2017, prostori Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani

LITERARNA ZAPUŠČINA DR. TINETA DEBELJAKA V SLOVENIJI

Skoraj natanko 28 let po smrti dr. Tineta Debeljaka je njegova literarna zapuščina januarja 2017 v desetih škatlah prišla iz Argentine v slovenski hram učenosti – Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani. Njegovi hčerki Meta Debeljak Vombergar in Jožejka Debeljak Žakelj sta izpolnili (tudi) očetovo željo in njegovo dragoceno z literaturo povezano delo zaupali v hrambo NUK, kar je tudi rezultat prizadevanj Helene Janežič, sodelavke NUK, odgovorne za tisk izven

Mojca Vombergar, ddr. Marija Stanonik in Helena Janežič na Debeljakovem večeru v Ljubljani.

(foto: Aleksander Igličar)

meja Republike Slovenije. Ob tej priložnosti smo v sodelovanju s Svetovnim slovenskim kongresom in NUK pripravili **na kongresu pogovor** na katerem so sodelovali **Helena Janežič** s predstavitvijo dr. Debeljakove zapuščine, **ddr. Marija Stanonik** s predstavitvijo dveh del dr. Tineta Debeljaka, *Velike črne maše* in *Kyrie Eleison*, ter vnukinja dr. Debeljaka **Mojca Vombergar** s spomini na »atka«. Večer je povezoval **mag. Aleksander Igličar**, ki je osvetlil pomen dr. Debeljaka za Škofjo Loko. Za glasbeni program sta poskrbela **Ana Novljan** in **Ivan Vombergar**, prav tako vnuk dr. Tineta Debeljaka, njegove pesmi je recitiral **Boris Rifl**, sodelavec NUK.

Udeleženci Debeljakovega večera v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa.

V ospredju poslanka Ljudmila Novak in nadškof msgr. Stanislav Zore. (foto: Aleksander Igličar)

Za zaključek večera je spomine na dolgoletno kulturno soustvarjanje z dr. Tinotom Debeljakom z udeleženci delil **akademik, pisatelj Zorko Simčič**. (SI 2)

Med udeleženci večera, ki so napolnili veliko dvorano, so bili tudi ljubljanski nadškof msgr. Stanislav Zore, poslanka državnega zbora Ljudmila Novak in dr. Boris Pleskovič, predsednik Svetovnega slovenskega kongresa.

Ponedeljek, 13. februar 2017, Galerija Franceta Miheliča

ŽIVLJENJE IN DELO LOŠKEGA ROJAKA, BOTANIKA DR. FRANA JESENKA (1875–1938)

Dr. Darja Ačko Kocjan v pogovoru z Marijo Leskovar. (foto: Aleksander Igljčar)

Arhitekt Tone Mlakar v pogovoru z Matjažem Hafnerjem in Alešem Gučkom. (foto: Aleksander Igljčar)

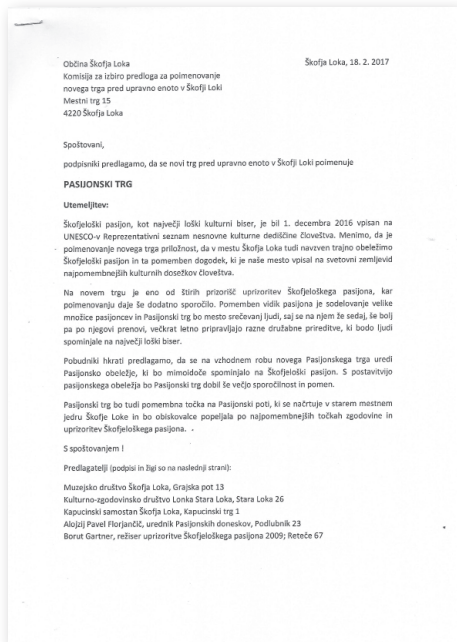
Na Blaznikovem večeru je življenjsko pot in bogato strokovno delovanje botanika dr. Frana Jesenka predstavila **prof. dr. Darja Ačko Kocjan** z Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, ki je udeležencem med drugim prikazala tudi zrno tritikale, ki jo je s križanjem ustvaril dr. Jesenko.

Njegovo bogato športno in planinsko delovanje so prikazali Ločana **Matjaž Hafner** in **Marjan Luževič** ter **Aleš Guček**, eden največjih poznavalcev zgodovine slovenskega smučanja. Spomine nanj sta z udeleženci delila tudi **Marija Leskovar**, hči dr. Pavleta Blaznika, in arhitekt **Tone Mlakar**.

Februarja 2017 se je Muzejsko društvo Škofja Loka skupaj s kulturno-zgodovinskim društvom Lonka Stara Loka, Kapucinskim samostanom Škofja Loka, Alojzijem Pavlom Florjančičem, urednikom *Pasijonskih doneskov*, in Borutom Gartnerjem, režiserjem uprizoritve *Škofjeloškega pasijona 2009*, odzvalo na javni poziv Občine Škofja Loka in podalo

predlog, da se novi trg pred upravno enoto v Škofji Loki poimenuje PASIJONSKI TRG.

Občinski svet pa je na svoji seji, aprila 2017, sprejel **odločitev**, da se bo **novi trg imenoval TRG POD GRADOM.**

Predlog MD za poimenovanje novega trga pred upravno enoto Pasijonski trg.

Petek, 31. marec 2017, Sokolski dom

PREDSTAVITEV PASIJONSKIH DONESKOV 2017/12

Vsebinsko nove številke *Pasijonskih doneskov* je predstavil **urednik Alojzij Pavel Florjančič**. Osrednja pozornost v njej je namenjena pripravi in vpisu *Škofjeloškega pasijona* v UNESCOV Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Vsebinsko *Pasijonskih doneskov* 2017/12 Helena Janežič predstavlja v prispevku *Knjižne novosti Muzejskega društva Škofja Loka*.

V nadaljevanju večera so **mag. Jože Štukl, Jernej Tavčar in mag. Aleksander Igličar** v sliki, na filmu in z besedo predstavili 11. zasedanje Medvladnega odbora UNESCA za nesnovno kulturno dediščino, ki je bilo od 28. novembra do 2. decembra 2016 v Adis Abebi, glavnem mestu Etiopije. Na zasedanju je bil *Škofjeloški pasijon* vpisan na seznam 366 elementov svetovne kulturne dediščine. Nekaj fotografij iz Etiopije je bilo na ogled tudi na priložnostni razstavi v Sokolskem domu.

Med udeleženci večera sta bila tudi župan Občine Škofja Loka **mag. Miha Ješe**, ki je imel uvodne pozdravne besede, in **Magdalena Tovornik**, vodja slovenske delegacije na zasedanju Medvladnega odbora UNESCA.

Četrtek, 11. maj 2017, Galerija Franceta Miheliča

KREKOVO ZADRUŽNIŠTVO V POVEZAVI S SODOBNIM LASTNIŠTVOM ZAPOSLENIH

Dr. Žarko Lazarevič. (foto: Aleksander Igličar)

Ob 100-letnici smrti dr. Janeza Evangelista Kreka in 145-letnici ustanovitve prve zadruga v Sloveniji v Ljutomeru smo pripravili Blaznikov večer, ki je bil namenjen predstavitvi Krekovih aktivnosti na področju združništva in značilnostim sodobnega lastništva zaposlenih.

Zgodovinar **dr. Žarko Lazarevič**, sodelavec Inštituta za novejšo zgodovino, je predstavil zgodovinske okoliščine nastajanja **združništva** v Evropi in Sloveniji konec 19. in v začetku 20. stoletja. Glavna protagonist sta bila Mihael Vošnjak in Janez Evangelist Krek.

Mag. **Aleksander Igličar** je predstavil lastninsko preoblikovanje v **kranjskem podjetju Iskraemeco**, v katerem je od leta 1992 do 1995 vodil lastninsko preoblikovanje. Predstavil je tudi **izzive lastništva zaposlenih v Sloveniji**, saj je bil od leta 2003 do 2005 direktor Zavoda DEZAP, ki ga je ustanovilo slovensko združenje za lastništvo zaposlenih.

Mag. **Aleksander Igličar** je predstavil lastninsko preoblikovanje v **kranjskem podjetju Iskraemeco**, v katerem je od leta 1992 do 1995 vodil lastninsko preoblikovanje. Predstavil je tudi **izzive lastništva zaposlenih v Sloveniji**, saj je bil od leta 2003 do 2005 direktor Zavoda DEZAP, ki ga je ustanovilo slovensko združenje za lastništvo zaposlenih.

Marija Volčjak, Stane Bertonec in mag. Aleksander Igličar. (foto: Milena Igličar)

Za zaključek večera je loška umetnica **Sanela Jahić** predstavila avtorski film o lastništvu zaposlenih v podjetjih Domel in Gorenjski glas. Na koncu večera sta **Marija Volčjak**, direktorica podjetja Gorenjski glas, in **Stane Zgaga**, upokojenec podjetja Domel Železniki, dodala nekaj misli o vzpostavitvi in razvoju lastništva zaposlenih v njihovih podjetjih.

Sobota, 27. maj 2017, Nunska cerkev v Škofji Loki

PASIJONKE, pesmi o trpljenju v vojni in miru

Konec maja smo v sodelovanju s Kulturno-zgodovinskim društvom Lonka Stara Loka in Akademijo za glasbo Univerze v Ljubljani pripravili tretji pesniški recital *Pasijonke – pesmi o trpljenju v vojni in miru*, s katerim smo se spomnili trpljenja Slovencev med in po koncu 2. svetovne vojne. Tokrat je bila v osredju **taboriščna poezija**, ki je nastala v za nas težko predstavljenih razmerah za bode-

čo žico in sredi vsakodnevne bede, trpljenja ter smrti. Pesmi po izboru **Helene Janežič** sta prebiral **Neža Bohinc** in **Gašper Murn**.

V večer nas je uvedla skladba **Kvartet za začetek časa** **Leona Firšta**, po prebranih pesmih smo prisluhnili skladbi **Kvartet za konec časa**. Osmim pasijonkam Tineta Debeljaka, Franceta Filipiča, Lojzeta Krakarja, Angele Lenar, Karla Mauserja, Francke Gortnar in Vladimirja Kosa je sledilo osem stavkov glasbene mojstrovine francoskega skladatelja **Olivierja Messiaena**. Nastala in pred nekaj tisoč glav množico sojetnikov in osebja taborišča je bila krstno izvedena pozimi 1941 v koncentracijskem taborišču, nedaleč od šlezjskega Görlitz.

Kakor sta se poezija in glasba tega večera rojevali v srcih takrat še mladih avtorjev, so tudi *Pasijonke 2017* ponovno pomagali oblikovati mladi. Poleg dveh mladih bralcev poezije so bili z nami študenti ljubljanske Akademije za glasbo, pod mentorstvom red. prof. Bojana Goriška: **Tjaša Gorjanc** na violini, **Samanta Škorja** na klarinetu, **Peter Kajzer** na violončelu in **Špela Horvat** za klavirjem.

Pasijonke 2017 v Nunski cerkvi.

(foto: T atjana Splichal)

Sreda, 14. junij 2017, Sokolski dom

PREDSTAVITEV LOŠKIH RAZGLEDOV 63

Vsebinsko nove številke *Loških razgledov 63* je v polni Kristalni dvorani Sokolskega doma predstavila **urednica Marija Lebar**. Osrednja tema je bila namenjena praznovanju 25. obletnice samostojne države Slovenije.

Sledil je slavnostni del večera, **podelitev listin o imenovanju zdravnika mag. Toneta Koširja in zobozdravnika Andreja Ranta za častna člana** Muzejskega društva Škofja Loka, za kar sta bila z aklamacijo imenovana na zboru članov 28. marca 2017. S tem sta se pridružila dosedanjim živečim častnim članom: Alojzu Pavlu Florjančiču, dr. Francetu Štuklu in Alfonzu Zajcu.

Za izkazano podelitev častnega članstva sta se oba zahvalila.

Urednica *Loških razgledov* Marija Lebar.

(foto: Štefan Kržišnik)

Spoštovani člani in članice Muzejskega društva, moji Ločani in Ločanke, dragi prijatelji!

Nasmejana nova častna člana Muzejskega društva Škofja Loka mag. Tone Košir in Andrej Rant.
(foto: Štefan Kržišnik)

Presenečen sem in ganjen nad podelitvijo častnega članstva, ki mi pomeni več kot karkoli drugega. Imam to srečo, da sem že kot otrok vzljubil Škofjo Loko, loško govorico in Sorško polje. Vsrkal sem vrednote, ki mi jih je pokazal moj oče in njegovi prijatelji, vsi idealisti in predani Ločani. Zato ni nič čudnega, da sem se pred petdesetimi leti včlanil v društvo in v njem po svojih močeh ves čas deloval.

Danes, ko praznujemo osemdeset let društva, se zavedam, kako veliko poslanstvo je društvo v tem času opravilo. Glavna naloga, ki jo je

društvo že pred vojno uresničilo, je ustanovitev Loškega muzeja, ki je res muzeon, bivališče muz, osrednja kulturna ustanova na tleh nekdanjega loškega gospostva. Njegova izobraževalna in zgodovinska vloga je neprecenljiva, morda se tega niti ne zavedamo v celoti. Najbolj smo lahko ponosni na našo glavno dejavnost – vsakoletno izdajanje Loških razgledov, katere 63. številka je pred nami. Razgledi so ne le kronika kraja, so enciklopedični, trajni zapis, zgodovinski spomin in zakladnica znanja in duha generacij loškega območja. To je sad neumornega dela avtorjev, urednikov in uredniških odborov, predsednikov in članov odborov več rodov.

Pomena delovanja društva pa se moramo še posebej zavedati danes, v kritičnih in za slovenski narod odločujočih časih. Hiter razvoj, ki smo mu priča, prinaša nove vrednote, ki jih moramo kritično sprejemati ali zavračati. Vsekakor pa ne smemo pozabiti in zavreči starih vrednot, ki so del nas in iz katerih izhajamo. Ne pozabimo svojih kmečkih ali meščanskih korenin, svojega jezika, navad in običajev in vrednot, ki nam jih daje krščanstvo, ki je temelj evropske kulture. Globalizacija s svojimi multinacionalkami in z vsiljeno multikulturalnostjo, z grabežljivim lovom po dobičkih in uničevanjem narave, nam grozi, da izgubimo svobodo, svoj jezik, svojo istovetnost. Zato je odvisno od vas dragi prijatelji, da se zavedate kritičnosti današnjega časa, da vzgajate mlade v duhu pravičnosti in vrednot.

Predniki so nam zgradili tisočletno mesto, vsak kamen, vsak tram nosi sled njihovih rok, glejte, da bodo tudi vaši vnuki ponosni na delo prednikov! Obe lipi – na Placu in na Lontrgu – naj še dolgo cvetita!

Andrej Rant

Najprej en lep in dober večer vsem prisotnim.

Ko sprejemam tako odlično priznanje, sem nekoliko zmeden. Biti častni član po moje najbolj eminentnega društva na Loškem zame ni le čast, je predvsem odgovornost. Jemljem jo kot dolžnost in zavezo predstavljati društvo kot nekakšen ambasador – v pravi luči, navzven in navznoter. Brez primesi oportunitizma in ideološkosti. Zmeden sem pa zavoljo dogodkov v zadnjem mesecu dni. Našemu predsedniku pa povem, da bo naše društvo prej ali slej dobilo še kako zaslužen najvišje občinsko priznanje. A to se bo zgodilo šele tedaj, ko bojo o tem odločali tisti, ki vedo in razumejo, kaj pomenita tuji besedi oportunitizem in ideološkost. Hvala.

Mag. Tone Košir

V drugem delu večera je **mag. Tone Košir** predstavil **zanimivosti o proučevanju padarskih bukev** na Škofjeloškem, o katerih objavlja prispevke v zadnjih številkah *Loških razgledov*.

Člani Muzejskega društva Škofja Loka v sproščeni družini. (foto: Štefan Kržišnik)

Četrtek, 13. julij 2017, Kulturni center Lojze Bratuž Gorica

LITERARNA ZAPUŠČINA DR. TINETA DEBELJAKA (PONOVO) V SLOVENIJI

Našim rojakom v Gorici smo, v sodelovanju s kulturnim centrom Lojze Bratuž, v okviru Poletnih srečanj pod lipami pripravili večer, posvečen prihodu Debeljakove literarne zapuščine v Slovenijo. Izjemno veseli in hvaležni smo bili, da sta bila z nami poleg vseh sodelujočih, ki so sodelovali januarja 2017 na podobnem večeru v Ljubljani, tudi Debeljakova hčerka **Jozejka Debeljak Žakelj** in njen mož **Jože**.

Oktober 2017 smo ob pestrem jesenskem pasijonskem dogajanju v Škofji Loki in po vpisu *Škofjeloškega pasijona* na UNESCOV Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva županu Občine Škofja Loka mag. Mihu Ješetju poslali predloga, da se

- 1. leto 2021 v Republiki Sloveniji poimenuje za Leto Škofjeloškega pasijona;**
- 2. v Škofji Loki na javnem mestu postavi umetnina za obeležitev Škofjeloškega pasijona.**

Upamo in želimo, da bo župan prisluhnil našima predlogoma in začel z aktivnostmi za njuno uresničitev.

Torek, 7. november 2017, Galerija Franceta Miheliča
DENAR ANDECHS-MERANSKIH GROFOV

Srečanje pod lipami v Gorici.
(foto: Erika Jazbar)

Andrej Rant. (foto: Biljana Ristič)

Novi častni član Muzejskega društva Škofja Loka Andrej Rant, dr. dent. med., ki je tudi častni član Numizmatičnega društva Slovenije, je v zanimivem predavanju slikovno prikazal zgodovino denarstva andeško-meranskih grofov, ki so v 12. in 13. stoletju imeli obširna posestva na Kranjskem in bili v samem vrhu evropskega plemstva.

Bertold IV. je od nemškega cesarja Friderika I. Barbarosse dobil naziv meranskega grofa in bil imenovan za vodjo tretje križarske vojske. Bil je »tast« Evrope, hči Agnes je bila francoska kraljica, hči Gertruda madžarska kraljica, hči Hedvika šlezijska vojvodinja in svetnica. Vsi sinovi so imeli visoke položaje: Otto VII. je bil burgundski grof, Henrik IV. istrski grof, Ekbert škof v Bambergu, Bertold V. pa oglejski patriarh, škof v Kaloči in hrvaški ban. Andechs-meranski grofi so, poleg koroških vojvod Spanheimov, pri nas prvi v 12. stoletju kovali svoj denar, srebrne breške pfenige, in sicer v novonastalih trgih in mestih –

Kamniku, Slovenj Gradcu in Otoku (Gutenwert); s tem sta se pri nas začela denarno gospodarstvo in razvoj trgovine.

Torek, 21. november 2017, Sokolski dom

SLAVNOSTNA AKADEMIJA OB 80-LETNICI DELOVANJA MUZEJSKEGA DRUŠTVA ŠKOFJA LOKA

Udeležence slavnostne akademije so uvodoma nagovorili župan Občine Škofja Loka **mag. Miha Ješe**, direktorica Loškega Muzeja **Saša Nabergoj** in **Judita Šega**, vodja Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota Škofja Loka. Osrednji govornik je bil predsednik Muzejskega društva Škofja Loka **mag. Aleksander Igličar**, ki je v nagovoru na kratko osvetlil delovanje društva, ki je v osemdesetletnem delovanju doseglo izjemne uspehe. Odzval se je tudi na nepodelitev zlatega grba Občine Škofja Loka za leto 2017 in med drugim povedal:

Tudi v Izvršnem odboru Muzejskega društva Škofja Loka smo bili nad odločitvijo občinskih svetnikov razočarani, saj menimo, da zanika dolgoletno uspešno delovanje društva, ki je in še pušča pomemben pečat v loškem pa tudi širšem slovenskem prostoru. Res je, da je delovanje društva v zadnjih letih usmerjeno tudi v drugačne vsebine, kot so bile v ospredju v času komunizma, a pri našem delovanju nas jasno vodi misel dr. Andreja Gosarja, ki jo je zapisal leta 1943:

**»Naša vnema za resnico in pravico
mora biti brezpogojna,
se ne sme ravnati po tem,
kaj nam je v prid ali kaj v škodo.
Biti mora popolnoma neodvisna
od kakršnih koli osebnih ali skupinskih,
na primer rodbinskih, stanovskih,
strankarskih in drugih takih
kolektivnih interesov in koristi.«**

Strokovno ukvarjanje z zgodovino je eno od osnovnih poslanstev našega društva ne glede na včasih različne poglede na zgodovinska dejstva. Zgodovinska krajina je prostor, ki se ves čas dopolnjuje z novimi odkritji in vemo, da so bila nekatera dejstva v preteklosti prikrita in zamolčana. Zato je naša poklicanost govoriti o vseh vidikih zgodovine še toliko večja.

V drugem delu večera je **urednica Helena Janežič** predstavila vsebino knjige **ZA NAŠO STVAR : 80 let Muzejskega društva Škofja Loka**, v kateri je predstavljeno življenje in delo ustanovnih članov loškega Profesorskega ceha, ki so bili pobudniki ustanovitve Muzejskega društva Škofja Loka (1937) in tudi Loškega muzeja (1939).

Glasbeni gostje večera so bili pevci **Škofjeloškega okteta**, ki jih vodi **Andrej Žagar**. Z občutenim petjem slovenskih pesmi so udeležencem ogreli misli in srce za vrednote domoljubja in domoznanstva, ki jih neguje Muzejsko društvo. V predverju Sokolskega doma je bila na ogled **razstava ZA NAŠO STVAR**, ki je na panojih prikazovala delovanje Muzejskega društva Škofja Loka in prejete nagrade za njegovo delovanje. Društvo je prejelo mnoga priznanja, med njimi ob petdesetletnici delovanja (leta 1987) red zaslug za narod s srebrnimi žarki, ki ga je podelilo

Na akademiji so zapeli pevci Škofjeloškega okteta.
(foto: Peter Pokorn ml.)

Helena Janežič, urednica knjige *Za našo stvar*, in mag. Aleksander Igličar, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka. (foto: Peter Pokorn ml.)

Predsedstvo takratne države SFR Jugoslavije. Zanimivo je, da društvo v samostojni državi Sloveniji še ni prejelo pomembnejšega priznanja.

Razstavo so lepo dopolnila tri umetniška dela **akademskega slikarja Franca Koširja** (1906–1939), člana Profesorskega ceha, ki so nastala v tridesetih letih prejšnjega stoletja, torej v času druženja članov tega ceha, ustanovitve Muzejskega društva Škofja Loka in Loškega muzeja.

Loški filatelisti so naše praznovanje nadgradili s **filatelistično razstavo MUZEJSKI EKSPONATI**, njihovega člana filatelista **dr. Janeza Cerkvénika**, ter dotiskano poštno dopisnico in priložnostnim poštnim žigom.

Udeleženci slavnostne akademije ob 80-letnici delovanja Muzejskega društva Škofja Loka v Sokolskem domu. (foto: Peter Pokorn ml.)

Knjižne novosti Muzejskega društva Škofja Loka

ZA NAŠO STVAR: 80 LET MUZEJSKEGA DRUŠTVA ŠKOFJA LOKA

Za našo stvar : 80 let Muzejskega društva Škofja Loka,
Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2017, 159 str.

Kakor zapiše v uvodniku knjige s pomenljivim naslovom *Za našo stvar* mag. Aleksander Igličar, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka (dalje: MD), osemdeseta leta v življenju človeka običajno pomenijo ugašanje fizičnih moči, v življenju društva pa so še vedno v znamenju mladostne vihravosti, prav tako pa zrelosti odraslih in modrosti starejših. Knjiga ob 80-letnici MD izpostavlja vse, od vihravosti do modrosti, predvsem pa izvire, iz katerih se društvo še vedno napaja in iz katerih je v osmih desetletjih nastala mogočna reka.

Prvi del knjige je posvečen Profesorskemu cehu, tej edinstveni intelektualni združbi profesorjev, povezanih s Škofjo Loko, ki so si ime nadeli po za Loko značilni cehovski tradiciji, iz katerega je zraslo MD. V naslovu knjige so besede dr. Pavleta Blaznika, dolgoletnega društvenega predsednika, ki je na sestankih rad rekel, da vsi delajo *za našo stvar*.

Prvič so se profesorji sestali na pobudo Ivana Dolenca in Jakoba Šolarja. O Profesorskem cehu piše aktualni tajnik MD Štefan Kržišnik, ki je njegovo zgodovino razdelil v štiri obdobja. Začetno obdobje je naslovljeno *Oaza domačnosti* 1930–1935, že prva leta pa naznanjajo razvoj društva, opisanega pod naslovom

Priča razcveta 1936–1940. Vojna vedno povzroči rane, o tem obdobju beremo v razdelku *Rana vojne* 1941–1945. Po njenem koncu se je manjša družba profesorjev sestala še enkrat, leta 1965, njihov nostalgичni sestanek je zapišan v *Kroniki Profesorskega ceha*, o njem pa beremo tudi v kratkem poglavju *Odmev lepih časov* 1965.

Sledijo osebne zgodbe enajstih profesorjev, ki so se poleti 1930 udeležili prvega, ustanovnega sestanka Profesorskega ceha. Že omenjeni prof. Ivan Dolenc velja za starosto in nekakšnega »pater familias«, ki je združbo držal skupaj in poskrbel za večino naslednjih sestankov. Najbolj poznana je trojica, zgodovinar dr. Pavle Blaznik, slavist, literat in literarni kritik dr. Tine Debeljak in prof. France Planina, geograf. Stanovali so v isti ulici, od otroških let jih je vezalo prijateljstvo, ki se je nadaljevalo kljub železni zavesi, ki jih je ločila po koncu 2. svetovne vojne. Povojno obdobje ni prizaneslo niti prof. Jakobu Šolarju, slovenistu in francistu, ki je na Škofjiški klasični gimnaziji veljal za zelo priljubljenega profesorja, po vojni pa je veliko sodeloval z Inštitutom za slovenski jezik SAZU. Dve veliki imeni Profesorskega ceha sta tudi literarni zgodovinar, kritik in esejist dr. France Koblar, ki je velik del svojega življenja posvetil gledališču, ter jezikoslovec, prevajalec, pravi poliglot in načelnik banske uprave dr. Lovro Sušnik, ki je veljal za učenjaka izrednega znanja. Najmlajši med njimi je bil France Košir, akademski slikar, ki je zelo rad slikal Škofjo Loko, a žal zelo mlad umrl. Tu je še zgodba Maksa Miklavčiča, škofijskega arhivarja ter profesorja in dekana na Teološki fakulteti, pripovedi pa zaključuje Martin Gorjanec, edini profesor, ki se ni rodil v Škofji Loki oziroma njeni okolici, pač pa se je v Loko priženil. Zgodbe so nastale pod peresi članov aktualnega odbora MD: Mojce Ferle, Judite Šega, Jerneja Tavčarja in Helene Janežič. Na koncu publikacije se bralec sprehodi skozi 80 prehojenih let MD in spozna vse njegove predsednike, častne člane, priznanja, ki jih je društvo prejelo, urednike *Loških razgledov* ter knjige, ki jih je MD izdalo v svoji dolgi in plodni zgodovini. Več kot zanimivo branje za ljubitelje domoznanstva in naše lepe Škofje Loke.

PASIJONSKI DONESKI, V ZNAMENJU VPISA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA NA UNESCOV REPREZENTATIVNI SEZNAM NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE ČLOVEŠTVA

Doneski 37

Memorabilia Locopolitana 26

Pasijonski doneski 2017/12. Škofja Loka : Muzejsko društvo; Stara Loka : Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka, 2017, 296 str.

Za Škofjo Loko je bilo leto 2016 prav posebno. V glavnem mestu Etiopije Adis Abebi so 1. decembra razglasili vpis *Škofjeloškega pasijona* na UNESCOV repre-

zentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, in sicer kot prve enote iz Slovenije. Ta pomembna novica je obširno zapisana v posebnem delu *Pasijonskih doneskov*, pod naslovom *Škofjeloški pasijon in UNESCO*. Predstavljeni so dokumentacija, ki je bila potrebna za vpis, kronologija akcij ter dogodkov: od »domače zaščite« – vpisa v slovenski Register žive kulturne dediščine – do končnega dejanja, ki se je odvil na generalni skupščini Organizacije združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo UNESCO, ter dogajanj po vpisu v Škofji Loki.

Številka je torej posvečena temu pomembnemu dogodku, prav tako pa tudi Tomažu Lundru in Petru Pokornu st., v letu 2016 žal preminulima fotografoma *Škofjeloškega pasijona*.

V literarnem delu, ki začinja tokratno številko, objavljamo delo *Očenaš*, avtorice Neže Zajc, posvetila ga je svojemu očetu Danetu Zajcu.

V rubriki *Pasijonski doneski* mag. Jože Štukl v angleškem jeziku predstavlja *Škofjeloški pasijon* in njegova uprizarjanja, dr. Matija Ogrin pasijonsko (odrsko) igro iz *Železne Kaple Kapelski pasijon*, Helena Ilc pa piše o desetletnici gledališko-glasbenega uprizarjanja *Ribniškega pasijona*. Izvemo tudi nekaj o žudijah – mladcih, oblečenih v uniforme rimskih vojakov, ki v Dalmaciji v svetem veliko-nočnem tridnevju čuvajo Kristusov grob, ter o ljudskem cerkvenem petju v šibeniški škofiji.

Precejšen del rubrike je posvečen pasijonskim križem, s katerimi se ukvarja Alojzij Pavel Florjančič, motiv križa v klekljani čipki pa obravnava Mojca Ferle. S filatelističnimi motivi križa nas seznanja dr. Janez Cerkvenik.

V *Pasijonskih razgledih* se seznanimo z dogodki preteklega leta, ki so povezani s pasijonom v Škofji Loki: Dnevi Škofjeloškega pasijona, Pasijonskim večerom v Stari Loki, Pasijonkami in s pasijonom, ki ga uprizarjajo v Cerkljah ob Krki, ter pasijonom v Hořicah na Šumavě na Češkem. Priloženi sta tudi dve poročili s kongresov Europassiona na Poljskem.

Pasijonske podobe je prispevala Tatjana Splichal v obliki fotografskega križevga pota, ki je po vsej verjetnosti edini te vrste v Sloveniji. Vse prizore je posnela na zadnji uprizoritvi *Škofjeloškega pasijona*. Zdaj krasijo cerkev v Podutiku, o čemer v uvodu članka piše tamkajšnji župnik Marko Čizman.

Društveni izlet na Dolenjsko

V letu 2017 smo se v Muzejskem društvu Škofja Loka odločili, da bomo spet odkrivali lepote, znamenitosti in zanimivosti slovenske dežele. Naš osnovni cilj je bil obisk Dolenjske s sprehodom po sledih nekdanje freisinške posesti in ogledom razstave o jantarju v Dolenjskem muzeju v Novem mestu.

Na pot smo odšli v soboto, 23. 9. 2017, ob 7. uri, s parkirišča v nekdanji vojašnici. Z vremenom smo imeli srečo, saj nas je že zjutraj pozdravilo sonce, ki nas je potem spremljalo cel dan in nas prijetno grelo. Kot je v zadnjih letih že v navadi, sta za izvedbo izleta in dobro počutje vseh udeležencev poleg predsednika muzejskega društva Aleksandra Igličarja skrbela Jože Štukl in Mirjam Jezeršek. Jože Štukl je poleg priprave načrta poti pripravil poglobljeno strokovno zgodovinsko razlago posameznih segmentov poti, medtem ko je bila Mirjam Jezeršek odgovorna za izvedbo izleta ter nas seznanjala s številnimi geografskimi značilnostmi krajev na naši poti.

Prvi postanek je bil v **Dolenjskem muzeju v Novem mestu**, kjer smo si ogledali veliko arheološko razstavo *Jantar – dragulji Baltika*. Ob strokovnem vodstvu smo se seznanili z bogastvom jantarja – fosilizirane rastlinske smole raz-

Ogled »jantarne sobe« v Dolenjskem muzeju.
(foto: Jože Štukl)

ličnih izumrlih dreves, predvsem iglavcev, ki so uspevala v vlažni tropski klimi. Nastal je pred več 10 milijoni let v specifičnih razmerah, ko so zaradi klimatskih sprememb izginili obsežni gozdovi. Reke so v velike delte naplavljale ostanke lesa, jih odlagale v obalnih lagunah ter prekrivale z nanosi. Brez dostopa zraka se je les spremenil v lignit, smola pa v jantar. Specifična teža jantarja je nekoliko večja od teže sladke vode, zato jantar v njej potone, medtem ko v slani vodi

plava. Ker je razmeroma mehak, ga je lahko obdelovati. Njegova pomembna lastnost je, da se z drgnjenjem naelektri, kar je z njegovim bleščočim videzom v vseh časovnih obdobjih v ljudeh zbuvalo občudovanje in verovanje v njegovo nadnaravno moč.

Jantar je lahko prosojen, marmoriran ali pa ima različne vključke, pogosto dele rastlin ali majhnih živali, predvsem insektov. Najdeni kosi so različnih velikosti in teže. Barvna lestvica sega od mlečno bele do vseh odtenkov rumene, oranžne, rdeče in rjave. Nahajališča jantarja so v različnih predelih sveta. Najdemo ga v srednjem Podonavju, na Apeninskem polotoku in Siciliji, v Švici, Romuniji in Franciji, največja nahajališča v Evropi pa so na jugovzhodnih obalah Baltika, delno tudi na južnih obalah Skandinavije. V Sloveniji nahajališč jantarja ni, le v velenjskem rudniku lignita občasno najdejo manjše kose rumenega jantarja. Zunaj Evrope so večja nahajališča še v Sibiriji, Burmi ter Srednji in Južni Ameriki, Kanadi in Libanonu. Danes večino jantarja pridobivajo ob Baltiku, v Dominikanski republiki in nekaterih predelih Mehike.

Starodavna ljudstva so verjela, da ima jantar nadnaravne lastnosti. Predmete iz njega so uporabljali v magičnih obredih, amulete so nosili za zaščito pred boleznimi in smrtjo v bitki. Verjeli so, da jantar odvraca nesrečo, prežene bolezen iz telesa in privlači srečo.¹

Jantar je v naše kraje od nekdaj prihajal predvsem z Baltika. Postal je zelo zaželeno trgovsko blago po vsej Evropi, še posebej v prostoru Sredozemlja, kjer so nastale prve visoke kulture. Trgovci so tako tržišča na jugu oskrbovali z velikimi količinami jantarja in sčasoma se je ustalila stalna trgovska pot, ki so jo v novejšem času poimenovali *jantarna pot*. Od baltske obale je vodila do severne jadranske obale, od koder je jantar potoval do južne Italije, Grčije, Črnega morja, Sirije in Egipta. Jantarna pot pa ni bila strogo začrtana, ampak je bilo to dokaj široko območje, ki je povezovalo izhodišče – baltsko obalo – in ciljno območje severnega Jadrana. V času od bronaste dobe do antike se je trasa poti nenehno spreminjala in ustvarjala nove krake in smeri, osnovni koridor pa je ostajal nespremenjen. V mlajši kameni in bronasti dobi je jantarna pot po severni strani zaobšla prostor jugovzhodnih Alp in jadransko obalo dosegla po severno-italijanskem ozemlju. To se je spremenilo v času železne dobe, ko je glavni del poti prečkal Slovenijo in pri Ogleju zavil do izliva Pada. Na Dolenjskem se v tem času jantar pojavlja v zelo velikih količinah v obliki končnih izdelkov in tudi kot surovina.²

Najstarejši doslej v Sloveniji najden predmet, izdelan iz jantarja, je ogrlica s 13 jagodami, ki je bila shranjena v tulu bronaste sekire in izvira iz zakladne najdbe z Debelega vrha nad Predgradom na Kočevskem. Ogrlica, izdelana je iz baltskega jantarja, sodi v zgodnjo kulturo žarnih grobišč in je datirana na prehod iz 12. v 11. stoletje pr. Kr.

1 Križ, *Jantar : dragulji Baltika*, str. 15–19.

2 Križ, *Jantar : dragulji Baltika*, str. 27–31.

Jantarni izdelki se na Slovenskem ponovno pojavijo šele v starejši železni dobi, kjer so od 8. do 4. stoletja pr. Kr. praviloma prisotni v ženskih grobovih, izjemoma se pojavljajo tudi v moških. Za razliko od starejše je bilo v obdobju mlajše železne dobe, od 3. do 1. stoletja pr. Kr., izdelkov iz jantarja na Slovenskem malo.³

Trgovina z jantarjem je tudi v rimski dobi igrala pomembno vlogo. Jantar je bil v bogatih rimskih družinah dragocena in zaželena dobrina. Vrednost posameznih izdelkov je včasih presegala ceno sužnjev. Trgovina z jantarjem je v tem času območje poljsko-litovske obale Baltika povezovala s cestno mrežo rimskega imperija, ki ga je dosegla ob Donavi pri Karnuntu (danes vas Petronell, leži med Dunajem in Bratislavo). Od tam je čez današnje slovensko ozemlje – mimo Ptuja, Celja in Ljubljane – vodila do Ogleja, kjer so jantar obdelovali in z izdelki zalagali obsežno tržišče celotnega imperija. Barbarski vpadi na rimsko ozemlje, ki so od konca 2. stoletja postajali vse pogostejši in intenzivnejši, so postopno slabili imperij in prinesli negotovost, ki je zmanjšala tudi pretok baltskega jantarja. Trgovanje z njim se je nadaljevalo tudi v srednjem veku, vendar v bistveno manjšem obsegu.⁴

Izjemno bogastvo jantarnega nakita in ostalih okrasnih predmetov iz te dragocene fosilizirane smole, prikazano na razstavi, nas je popolnoma očaralo. Po končanem ogledu smo se sprehodili še po stalnih muzejskih zbirkah, ki prikazujejo zgodovino Dolenjske od prazgodovine vse do današnjih dni. Nato smo polni novih spoznanj počasi zapustili Dolenjski muzej in se podali na ogled **Kapiteljske cerkve**, ki je ena izmed najstarejših, najlepših in tudi najbolj prepoznavnih znamenitosti Novega mesta. Nahaja se na vrhu 202 m visokega Kapiteljskega griča. Do 7. 4. 2006 se je uradno imenovala Župnijska cerkev Novo mesto – Kapitelj. Po tem datumu, ko je bila ustanovljena Škofija Novo mesto, je cerkev postala stolnica škofije in bila preimenovana v Stolnico svetega Nikolaja. Sedanja cerkvena stavba je naslednica starejše stavbe iz 14. stoletja. Sestavljata jo pravokotna ladja z zvonikom pred fasado, ki so ji okrog leta 1500 v zalomljeni osi prizidali tristrano sklenjen in križno rebrasto obokan prezbitერიj, pod katerim se nahaja prostorna kripa. Ob stiku ladje in prezbitერიja se na južni strani nahaja nadstropna gotska zakristija. Po požaru leta 1576 je cerkev dobila novo opremo, med katero

Iz Dolenjskega muzeja smo se podali na ogled Kapiteljske cerkve. (foto: Jože Štukl)

3 Križ, *Jantar : dragulji Baltika*, str. 33–38.

4 Križ, *Jantar : dragulji Baltika*, str. 30–31.

je najznamenitejša Tintorettova slika *Poveličanje sv. Nikolaja* iz okoli leta 1582, ki se nahaja v glavnem oltarju.⁵

Po ogledu cerkvenega kompleksa smo zapustili Kapiteljski grič in se peš skozi mesto sprehodili do avtobusa. Sledil je odmor z zasluženom malico, za katero je tako kot vsako leto poskrbelo muzejsko društvo. Pot smo nadaljevali proti **ostalinam gradu Klevevž**, ki se nahajajo nad potokom Raduljo pri Slapah pri Šmarjeti. Nekoč mogočen grad je bil upravni center freisinške dolenske posesti. Freisinška škofija je imela namreč na Dolenjskem obsežna posestva, za katera pa še vedno ni jasno, kdaj in kako jih je pridobila. Za prvo omembo teh posesti velja pogodba iz leta 1074, in sicer med freisinškim škofom Elenhardom (1053–1078) in oglejskim patriarhom.⁶ V tej listini se omenja 10 slovenskih kmetij okrog Vinjega Vrha, ki jih je freisinški škof prepustil oglejskemu patriarhu. Dogovorila sta se tudi glede desetnin in o gradnji cerkva za tamkajšnje prebivalstvo. Po tej prvi omembi pa pisni viri vse do konca 12. stoletja o freisinški dolenski posesti molčijo.

Freisinško dolensko gospostvo se je razprostiralo na obeh straneh Krke med današnjo Šmarjeto in Šmarješkimi Toplicami ter Škocjanom in Šentjernejem vse do vznožja Gorjancev. Posest ni bila enotna, zaokrožena celota, z jasno začrtanimi mejami. Razprostirala se je na področju, kjer so se križali različni interesi, in je med številnimi pomembnimi plemiškimi rodbinami prihajalo do borbe za prevlado nad tem ozemljem.

Dodaten vpliv na slabo stanje freisinške dolenske posesti je imelo razmerje freisinškega škofa do sosednjih ministerialov. Denarne zadrege, ki so škofa spremljale v 13. stoletju, so povzročile, da je moral svoja zemljišča in kmetije zastavljati raznim upnikom. Nemirni časi so še dodatno pripomogli h krhanju posesti in gospodarskemu propadu številnih kmetij. Propadanje dolenske posesti je škof skušal ustaviti z boljšo upravno povezanostjo. Koroški vojvoda mu je leta 1265 dovolil, da sme pri Slapah (ali kje drugje na svojem ozemlju) postaviti grad. Tako je dal postaviti grad Klevevž, po katerem se je kasneje imenovalo celotno freisinško dolensko gospostvo.⁷ Najstarejši del gradu je bil visok stolp, kvadratnega tlorisa. Leta 1449 so mu na vzhodni strani prizidali stanovanjski trakt, pozneje pa bivalne prostore uredili tudi znotraj prvotnega obzidja. V baroku so večji del tako nastalega dvorišča obdali z nadstropnimi arkadami. Umetnostno pomembna je bila tudi gotska s freskami poslikana kapela.

V začetku 14. stoletja je imela freisinška dolenska posest tri upravna središča. Poleg že omenjenega Klevevža na levem bregu Krke, še trg Gutenwerth ob Krki in Prežek pod Gorjanci.

Precej preglavic so škofu povzročali tudi Turki, ki so po padcu Bosne začeli vpadati na te predele. Leta 1473 so oblegali, zavzeli in požgali Gutenwerth, prebi-

5 Jaki, Novo mesto, umetnostni spomeniki, str. 37.

6 Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, str. 174.

7 Blaznik, *Zemljiška gospostva na območju freisinške dolenske posesti*, str. 5–11.

valstvo deloma pobili, deloma odpeljali s seboj. Turški vpadi na dolensko posest so se ponavljali vse do konca 15. stoletja in močno oteževali življenje podložnikov.

Precej skrbi so škofu povzročali tudi lastni uslužbenci – odvetniki, zakupniki in upravniki, ki so si prilaščali dele dohodka ali celo posesti. Ker je freisinška klevevska posest iz leta v leto slabela, dohodki od gospostva pa so bili vedno manjši, je škof naposled leta 1622, s soglasjem papeža in deželne gosposke, posestvo skupaj z gradom prodal baronu Juriju Moškonu s Šrajbarskega turna. Tako se je prekinila 600-letna povezava freisinške škofije s klevevskim ozemljem. Leta 1693 je posestvo kupil stiški samostan, ki ga je leta 1718 prodal kostanjeviškemu samostanu. Po ukinitvi samostana v času jožefinskih reform je klevevsko gospostvo leta 1794 prešlo v sklop verskega sklada. Leta 1807 je posestvo na dražbi kupil baron Franc Schweiger z Otočca, leta 1830 je bilo prepisano na Ludvika Jombarta, v polpretekli dobi pa je bilo v posesti rodbine Ulm iz Zavrča pri Ptujju. Grad Klevevž so leta 1942 partizani požgali, od nekdanje mogočne stavbe je do danes ostal le kupček ruševin.⁸

Med nadaljevanjem poti proti Kostanjevici na Krki smo se peljali skozi naselje Drama pri Šentjerneju. Tu se je na obeh straneh današnje ceste nekoč razprostiral **srednjeveški trg Gutenwerth**, ki je danes znan kot Otok pri Dobravi. Naselje je nastalo na srednjem izmed treh okljukov stare struge reke Krke med Kostanjevico in Novim mestom in je bilo naravno izjemno dobro zavarovano. Po legi je bilo podobno današnji Kostanjevici. Edina še obstoječa zgradba je cerkev svetega Nikolaja, omenjena že leta 1290. Otoško naselje pride pod freisinško posest najbrž že v drugi polovici 11. stoletja. Freisinški škofje so se za to naselje zanimali zaradi razvite železarske in usnjarske dejavnosti. V tem času se je naselje omejevalo le na nekaj stanovanjskih objektov prebivalcev, ki so se ukvarjali z omenjeno obrtno dejavnostjo. Tedaj se pojavi tudi prva zidana sakralna arhitektura. Prva listinska omemba Gutenwertha je iz leta 1251, to je skoraj 200 let po nastanku freisinške posesti na Dolenjskem. Do prve omembe foruma Gutenwerde se je primarna dejavnost tako razširila, da se je naselje, ki je prvotno nastajalo na levem bregu nekdanje struge reke Krke pri Drami, začelo širiti proti severu in je v tem času pokrilo že ves prostor do Miklavževe cerkve. V naselju se pojavi tudi vojaška posadka, ki zgradi sistem utrd. Leta 1254 je Otok postal sedež sodne oblasti, delovati je začela tudi kovnica denarja. Otoški novci so bili v 13. stoletju plačilno sredstvo celo na Hrvaškem in Ogrskem. V času pred prvo omembo Otoka kot trga je bila tu tudi mitnica, ki je zanesljivo poslovala v 13. in 14. stoletju. Najpozneje v 13. stoletju dobi Otok župno cerkev sv. Katarine in postane središče fare. Predstavljal je tudi pomembno prometno središče, ki je posredovalo trgovino med različnimi regijami, hkrati pa je bil pomemben center z močno proizvodnjo železarskih in usnjarskih izdelkov. Vrhunec razvoja je dosegel ob koncu

8 Blaznik, *Zemljiška gospostva na območju freisinške dolenske posesti*, str. 11–18; Ambrožič, *Materialni dokazi o navzočnosti freisinških škofov na Slovenskem*, str. 213.

13. stoletja in v 14. stoletju z ustanovitvijo habsburškega Novega mesta leta 1365 pa je začel nazadovati. Njegov konec pomeni napad Turkov leta 1473, ko se je v naselje zateklo prebivalstvo iz 52. okoliških vasi. Turki so kraj obkolili in ga v tretjem naskoku zavzeli, nato pa popolnoma požgali, ljudi pa deloma pobili, deloma odpeljali s seboj. Po tem času trg ni bil več obnoven. So pa na njegovem mestu v letih 1967–1984 potekale arheološke raziskave pod vodstvom Vinka Šribarja in Vide Stare, ki so ponovno odkrile lokacijo do tedaj izgubljenega naselja ter dale dober vpogled v gospodarske dejavnosti njegovih prebivalcev.⁹

Po prihodu v **Kostanjevico na Krki** smo se odpeljali proti nekdanjemu **cistercijanskemu samostanu**, ki ga je leta 1234 ustanovil vojvoda Bernard Spanheimski in ga obdaril z velikimi posestvi. Sredi 14. stoletja je samostan razpolagal s 370 podložnimi kmetijami. Veljal je za najpomembnejše kulturno, versko in gospodarsko središče ob spodnji Krki, in sicer vse do leta 1785, ko ga je v okviru reform razpustil cesar Jožef II. Nekdanje bogastvo in veličina se zelo lepo kaže v monumentalni arhitekturi, o čemer smo se ob sprehodu po lepo urejenem samostanskem kompleksu lahko prepričali tudi sami. V okviru nekdanjega samostana smo obiskali vinsko klet, kjer smo v prijetnem okolju okušali različna doljenjska vina, med drugim tudi vsem znani cviček. Zraven so nam postregli še z lokalno specialiteto, imenovano »cop na lop«. Hladno vino in okusna pogača sta pripomogla k nastanku prijetnega in sproščenega vzdušja ter nas dobro okrepčala in pripravila na naslednje podvige.

Iz Kostanjevice smo se po ozki in ovinkasti cesti odpravili proti **Brestanici**, kjer smo na **gradu Rajhenburg** imeli predviden naš naslednji postanek. V spremstvu vodnikov smo se podali na ogled muzejskih zbirk in zgodovine grajske stavbe. Grad Rajhenburg je eden izmed starejših grajskih objektov v Sloveniji. Nahaja se na skalnem pomolu nad reko Savo. Že leta 895 je na grajskem griču stala trdnjava, ki je bila v boju z Madžari kasneje porušena. Grad je med leti 1131 in 1147 na novo pozidal salzburški škof Konrad, o čemer priča najstarejši, romanski del objekta s stolpom in bivalnim delom. V prvem nadstropju stolpa je danes na ogled delno ohranjena in delno rekonstruirana romanska kapela. S stavbo in pripadajočim posestvom so upravljali ministeriali salzburškega škofa, ki so ime dobili po gradu – Rajhenburški. V času njihove uprave so ob romanskem stolpu postavili novo gotsko kapelo. Po izumrtju te rodbine leta 1570 so številni lastniki stavbi dodajali nove elemente. V 17. stoletju je rodbina Gallenstein vplivala na dokončno podobo gradu, ki se je ohranila do danes. Leta 1881 so grad kupili francoski menihi – trapisti in ga preuredili v samostan. Ukvarjali so se s številnimi dejavnostmi. Najbolj znani so bili po izdelovanju sira (trapist) in industrijski proizvodnji čokolade in likerjev. Imeli so svojo elektrarno, tiskarno in že leta 1896 tudi telefon. Na gradu so prebivali do konca aprila 1941, ko so jih pregnali

9 Šribar, K problemu urbanistične zasnove Otoka pri Dobravi, str. 24–25; Šribar, Obrtna dejavnost na Otoku pri Dobravi, str. 58.

Pogled na nekdanji cistercijanski samostan v Kostanjevici na Krki. (foto: Jože Štukl)

Grad Rajhenburg v današnji Brestanici. (foto: Jože Štukl)

Rajhenburg 1.081 zapornic, od tega 756 političnih in 325 kriminalk. Osnovni cilj dela z zapornicami je bila prevzgoja z delom. Tako so zapornice v KPD Rajhenburg opravljale različna dela v delavnicah, zavodu in na ekonomiji. Delale so v delavnicah državnega industrijskega podjetja Pletilka, kjer so šivale moške hlače, srajce, tekstilne blazine ipd. V »hišni šivalnici« so šivale obleke in perilo za potrebe zavoda in tudi paznic, pogosto so krpale stara oblačila in vreče. V obrtnih delavnicah so pletle čipke, prte in preproge, iz vrbovih šib, rogoza in ličkanja so pletle košare in cekarje, šivale so copate in izdelovale embalažo za jajca. V zavodu so obsojenke delale v kuhinji, pekle kruh, delale v pralnici itd. Zapornice so opravljale tudi vse vrste kmetijskih del. Obdelovale so polja in vrtove ter pridelovale hrano, redile živino, ukvarjale pa so se tudi z mlekarstvom, s sadjarstvom in z žganjekuho.

Nemci in grad preuredili v preselivitveno taborišče za izgon Slovencev v Srbijo, Nemčijo in na Hrvaško.¹⁰

Po koncu 2. svetovne vojne je bil grad nacionaliziran in preurejen v kazensko-poboljševalni dom (KPD) za ženske. Bil je najstarejša stavba, v kateri je deloval KPD. Stavba je bila stara 800 let, nazadnje prenovljena pred 300 leti. Zato so od 18. 5. do 29. 6. 1948, pred prihodom zapornic, grad temeljito adaptirali. Urejenih je bilo 37 skupnih spalnic za zapornice, s povprečno 30 posteljami, ter prostori za ambulanto in ordinacijsko sobo, na okna so bile nameščene mreže, obnovljeni so bili električna in vodovodna napeljava ter dimniki, na podstrešju pa so pripravili delavnice za namestitvev podjetja Pletilka.¹¹ Kapaciteta zavoda je znašala okrog 600 oseb. Prve zapornice so v grad Rajhenburg prišle 30. 6. 1948 z vlakom iz Begunj, saj so tamkajšnji KPD preselili v Brestanico in ga preimenovali v KPD Rajhenburg, leta 1952 pa v KPD Brestanica. Leta 1948 je bilo v KPD

10 <http://www.gradrajhenburg.si/o-gradu/zgodovina-gradu> (16. 1. 2018).

11 Mikola, *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*, str. 67.

Večina sodnih procesov proti političnim zapornicam je bila montiranih, zato so skoraj vse obsojenke v letih 1952 in 1953 uspele s prošnjami za pomilostitev. Pozneje je bila večina rehabilitirana in spoznana za krivo obdolžene. V Rajhenburgu je bilo zaprtih veliko znanih Slovenk, med njimi tudi Ljuba Prenner in Angela Vode. Po izpustitvi večine političnih obsojenk so v zavodu ostale ženske, obdolžene različnih kriminalnih dejanj, tudi umorov in detomorov. Aprila 1956 je bilo v KPD Brestanica le še 230 obsojenk; julija 1956 so jih premestili v KPD Ig pri Ljubljani, KPD v Brestanici pa ukinili.

Že 4. 9. 1956 so v Brestanici odprli nov KPD, tokrat odprtega tipa za moške. V zavodu je bilo prostora za 50 obsojencev. 13. 1. 1959 so KPD Brestanica ukinili kot samostojen zavod, namesto njega pa organizirali delovno naselje KPD Dob z režimom odprtega tipa. Zapornikov, večinoma obsojenih na večletne kazni zaradi kriminalnih dejanj in gospodarskih prekrškov, je bilo okrog 40. Ukvarjali so se z govedorejo. Intenzivno so gospodarili vse do 15. 7. 1963, ko so KPD Brestanica ukinili.

V gradu Rajhenburg so 11. 3. 1957 uredili taborišče za madžarske begunce, ki so po revoluciji oktobra 1956 bežali z Madžarske. Pri urejanju gradu za begunce so sodelovali tudi obsojenci KPD. Taborišče za madžarske begunce je delovalo do 1. 11. 1957.

Po prenehanju delovanja taborišča za madžarske begunce je bila v gradu konec leta 1957 ustanovljena Sprejemna postaja Brestanica, baza za sprejem tistih, ki so bili prijeti ob poskusu ilegalnega prehoda čez zahodno mejo.¹²

Po letu 1966 so bili zapori v gradu ukinjeni. Od leta 1968 se je grad postopno spreminjal v muzejski objekt. Danes se tu nahaja izpostava Muzeja novejše zgodovine iz Ljubljane, kjer si lahko ogledamo stalne razstave o slovenskih izgnancih v času okupacije med 2. svetovno vojno, kazenskih ustanovah na gradu Rajhenburg, 1948–1966, o menihih trapistih na Rajhenburgu ter nekaj o zgodovini grajske stavbe.

Po končanem ogledu gradu in muzejskih zbirk smo se zbrali pred gradom in v večernem soncu naredili še skupinsko spominsko fotografijo. Sledilo je nekaj prostega časa, ki smo ga izkoristili za obisk muzejske prodajalne čokolade in likerjev ali edinstveno pokušino unikatnega trapistovskega piva, ki ima zelo visoko stopnjo vsebnosti alkohola. Nastopil je čas za slovo od gradu Rajhenburg in Brestanice. Pot smo nadaljevali proti naši končni postaji, gostišču Ribnik, kjer smo si privoščili obilno zgodnjo večerjo, ki smo jo zalili z izbrano kapljico. Po večerji smo v prijetnem vzdušju še malo posedeli in kramljali, nato pa se polni vtisov odpeljali proti domu.

12 <http://www.gradrajhenburg.si/razstave/stalne-razstave/kazenske-ustanove-na-gradu-rajhenburg-1948-1966> (16. 1. 2018).

Udeleženci izleta na gradu Rajhenburg. (foto: Mirjam Jezeršek)

SPLETNI VIRI:

<http://www.gradrajhenburg.si/o-gradu/zgodovina-gradu> (16. 1. 2018).

<http://www.gradrajhenburg.si/razstave/stalne-razstave/kazenske-ustanove-na-gradu-rajhenburg-1948-1966> (16. 1. 2018).

LITERATURA:

Ambrožič, Matjaž: Materialni dokazi o navzočnosti freisinških Škofov na Slovenskem.

V.: *Blaznikov zbornik*, Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 203–224.

Blaznik, Pavle: *Zemljiška gospodva na območju freisinške dolenjske posesti*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1958, 94 str. (Zbirka Razprave IV/6).

Granda, Stane: Usoda nekdanje freisinške posesti na Dolenjskem. V: *Blaznikov zbornik*, Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 193–202.

Jaki, Barbara: Novo mesto, umetnostni spomeniki. V: *Enciklopedija Slovenije*, 8. zvezek, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1994, str. 37.

Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, knj. 3 (l. 1001–1100.) V Ljubljani : Leonova družba, 1911, 327 str.

Križ, Borut: *Jantar : dragulji Baltika v Novem mestu : katalog arheološke razstave, 20. april –30. september 2017*. Novo mesto : Dolenjski muzej, 2017, 133 str.

Mikola, Milko: *Rdeče nasilje : represija v Sloveniji po letu 1945*. Celje : Celjska Mohorjeva družba, 2012, 409 str.

Mikola, Milko: *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*. Ljubljana: Nova obzorja : Inštitut Karantanija, 2016, 220 str.

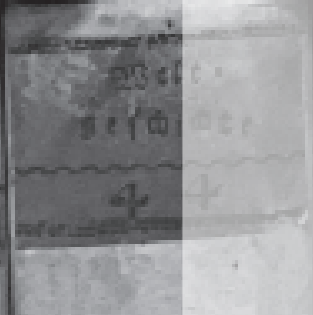
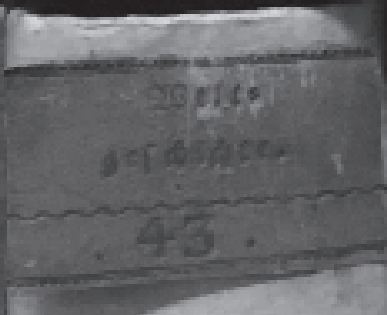
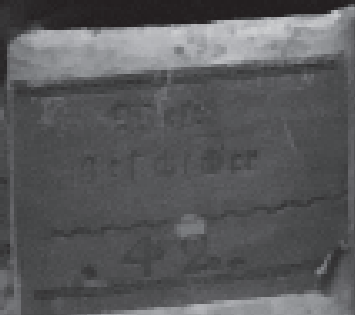
Šribar, Vinko: Obrtna dejavnost na otoku pri Dobravi – freisinškem trgu Gutenwerth.

V: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 58–74.

Šribar, Vinko: K problemu urbanistične zasnove Otoka pri Dobravi – freisinškega trga

Gutenwerth. V: *Loški razgledi* 22, Škofja Loka : Muzejsko društvo 1975, str. 24–46.

Predstavitve knjig in kronika

Izšlo je v letu 2017

V letu 2017 se je domoznanska zbirka Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka povečala za 73 novih naslovov, naj vam predstavim nekatere med njimi.

Ahačič, Kozma

Kratkoslovnica : slovenska slovnica za osnovno šolo

Ljubljana : Rokus Klett, 2017, 103 str.

Ahačič, Kozma

Slovnica na kvadrat : slovenska slovnica za srednjo šolo

Ljubljana : Rokus Klett, 2017, 191 str.

Kozma Ahačič je do svojega desetega leta živel v Pristavi pri Trziču, potem se je družina preselila v Škofjo Loko. Po maturi na Gimnaziji Poljane je šolanje nadaljeval na Filozofski fakulteti, kjer je leta 2002 diplomiral iz slovenskega jezika in književnosti ter latinskega jezika in književnosti, leta 2007 pa doktoriral z disertacijo *Misel o jeziku in književnosti pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja*.

Dr. Kozma Ahačič je eden vodilnih slovenskih jezikoslovcev, urednik spletnega portala Fran, avtor in urednik mnogih knjig ter številnih znanstvenih prispevkov, hkrati pa tudi vodja pri nastajanju *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Je profesor na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici ter namestnik predstojnika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Od leta 2016 je redni član ugledne ustanove Institut d'études slaves v Parizu; je tudi dobitnik Trubarjevega priznanja za izjemne zasluge pri ohranjanju slovenske pisne dediščine in dobitnik zlatega znaka ZRC SAZU. Leta 2017 ga je časopisna hiša Delo razglasila za Delovo osebnost leta. V prostem času piše pesmi, je pa tudi avtor nekaj scenarijev in libretov.

Leta 2008 je izšlo njegovo prvo delo za mlade *Primož Trubar.doc*, leta 2015 je sledilo delo *Jezični možje: zgodba o slovenskem jeziku*, v lanskem letu pa sta izšli kar dve njegovi slovnici, *Kratkoslovnica* in njeno nadaljevanje, obsežnejša *Slovnica na kvadrat*. Deli nista primerni le kot priročnika za dijake in učence ali učitelje, namenjeni sta vsem, ki si želijo dober, samostojen, pregleden in kratek vpogled v slovnico slovenskega jezika. Poleg Toporišičeve slovnice, stare več kot štirideset let, je vanju vključil tudi spoznanja sodobnega jezikoslovja, pri njunem snovanju pa se je zgledoval po nekaterih uveljavljenih tujih šolskih slovnica. Slovnici je z ilustracijami opremil Jaka Vukotič, s katerim je sodeloval že pri knjigi *Jezični možje*. Ilustracije niso le zabavne, so tudi domiselno vsebinsko dopolnilo besedila.

Pregledu slovnične zgradbe slovenskega knjižnega jezika sledijo osnovna pravopisna pravila, preglednice sklanjatev in spregatev, za lažjo orientacijo in iskanje imata stvarno in besedno kazalo, *Slovnica na kvadrat* pa še seznam jezikoslovnih izrazov in krajšav. V slednji so poglavja dopolnjena z jezikovnimi in jezikoslovnimi zanimivostmi ter analizo najpogostejših napak pri rabi slovenskega knjižnega jezika.

Jelen Nina

Ženičke in strički za daljnimi grički

Zagorje ob Savi, : Ocean, 2017, [15 str.]

V domoznansko zbirko škofjeloške knjižnice uvrščamo tudi knjige, ki jih je ilustrirala Daša Simčič, slikarka mlajše generacije. Leta 1992 je diplomirala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri prof. Janezu Berniku, po študiju se je ukvarjala z risanjem in oblikovanjem lutk v skupini Silva Omerzuja. Zadnja leta je s svojevrstnim likovnim izrazom postala opazna slovenska ilustratorka.

Ilustrirala je že več kot šestdeset knjig za otroke različnih avtorjev. Imela je nekaj samostojnih razstav, redno sodeluje na Bienalu slovenske ilustracije, kjer je že prejela priznanje Hinka Smrekarja, in sicer za knjigo *Miška in veter*. V letu 2017 smo v našo domoznansko zbirko dodali kar štiri slikanice, ki jih bogatijo njene ilustracije: tri otroške zgodbe z ekološko noto avtorja Dragana Milkoviča –

Kokošja farma, Zgodba o lipi in Spoštujmo naravo – ter humorno pesnitev Nine Jelen *Ženičke in strički za daljnimi grički*.

Daša Simčič nosi v sebi pristno likovno občutljivost in bogastvo domišljije, s katero se z lahkoto vživlja v besedila pravljic in pesmi ter ustvarja izvirne ilustracije. Med likovnimi tehnikami ji je najljubši akvarel, s katerim ustvarja zračnost naslikanih podob. V zadnjem času večjo plastičnost dosega z mešanico kolaža, akrila in izrazitejše risbe s svinčnikom ali z barvnimi risali. Ozadja pripovedi so nežna, siva, zelena ali modra, včasih pa ohranja večje bele površine, iz katerih izraziteje izstopajo liki. S strukturiranjem in intenzivnejšo ter pestrejšo rabo barv postaja njena ilustracija še bolj prepričljiva in predvsem samostojna slikarkina izpoved. Ni le spremljiva besedila, temveč ga dograjuje in plemeniti.

Vidic, Franci

**Pot med zvezde :
zgodba o uspehu škofjeloških
ljubiteljev vertikale**

Škofja Loka : F. Vidic, 2017, 167 str.

Pot med zvezde: zgodba o uspehu škofjeloških ljubiteljev vertikale je posvečena vsem alpinistom in plezalcem, ki so v letih od 1960 do 2017 razvijali alpinizem in športno plezanje na Škofjeloškem. V kroniki so zbrani zapisi za 60-letno obdobje; od prvih zametkov, ko je nekaj posameznikov ustanovilo alpinistično sekcijo pri Planinskem društvu Škofja Loka (1976), prek številnih uspehov škofjeloških alpinistov v stenah

Evrope in Himalaje do osvojitve naslovov evropskih in svetovnih mladinskih ter članskih prvakov v športnem plezanju. Pomembni so posamezniki in moštva, ki so v veliki meri prispevali k razvoju alpinizma in športnega plezanja na Škofjeloškem. V kroniki je tudi bogato slikovno gradivo, ki prikazuje razvoj in uspehe posameznega obdobja, večino so prispevali alpinisti in plezalci, nekaj pa jih je s spleta.

Pot med zvezde je pot povezovanja, druženja, sanjarjenja, veselja, tudi tragedij, dvomov, strahov, še bolj pa stremjenja k prestavljanju mej, preizkušanja novih možnosti gibanja v steni, novih pristopov pri treningu, izboljšav pri plezalni opremi, novih, še bolj zahtevnih izzivov. Pri tem sta bili potrebni vztrajnost, če ne celo trma, predvsem pa privrženost cilju, ki je privedla do številnih uspehov.

V kroniki se zvrstijo razvojna obdobja v poglavjih *Prvi poizkusi ustanovitve alpinistične sekcije*, *Obdobje od ustanovitve alpinistične sekcije do ustanovitve plezalnega kluba*, *Obdobje do leta 1990*, *Tekmovalno športno plezanje*, *Uspehi alpinistk in plezalcev, ki niso člani PK Škofja Loka*, *Posredovanje znanja in usposabljanje za športne izzive*, *Ustanavljanje samostojnih društev*, *Izbor oseb, ki so krojile razvoj alpinizma in športnega plezanja v Škofji Loki*, sklene pa se z epilogom *Med zvezdami*, v katerem avtor vabi, da izkoristijo priložnost z vrhunskimi trenerji, dobrimi pogoji za trening, širokim zaledjem, možnostmi plezanja za nadaljni razcvet tega športa kot tudi razvoj potencialnih prvakov. Lesk v medaljah deklet in fantov, ki krojijo sam vrh svetovnega plezanja, se še vedno blešči, prav tako pa se bleščijo zvezde visoko v gorah, ponujajo nam svobodo in v nas prebujajo občudovanje njihove mogočnosti ter neobvladljivosti.

Dragar, Milanka

Dediščina molka

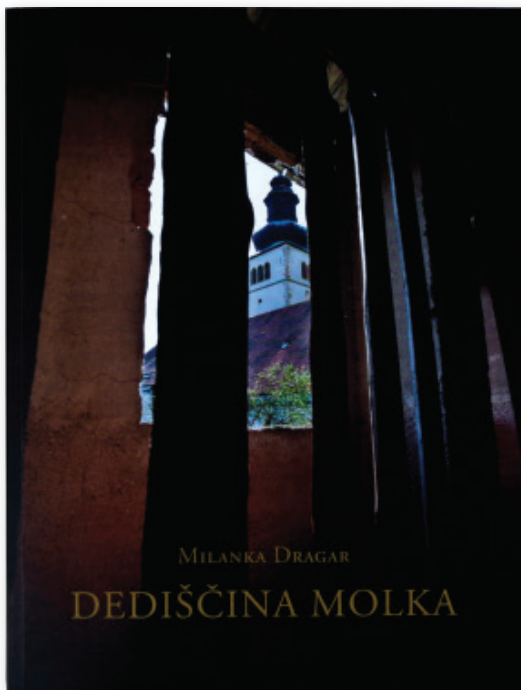
Ljubljana : Dragar, 2017, 361 str.

Milanka Dragar je avtorica knjige *Dediščina molka*, ki je nastala sedem desetletij po koncu 2. svetovne vojne. Kot že sam naslov pove, v njej avtorica spregovori o stvareh, ki so bile zamolčane oziroma se jih prikriva še danes. Razkriva zločine, ki so bili na osvobojenem območju storjeni takoj po vojni in jih je napovedala ter zagrešila Titova komunistična oblast. Avtorica se je osredinila predvsem na škofjeloško območje, kjer so bila taborišča, zapori ter številna morišča. Njeno delo temelji na arhivskem gradivu, v katerem je našla podatke o storjenih zločinih, v pogovorih s pričami in preživeliimi žrtvami povojnih dogodkov, pridobljenih izjavah bivših pripadnikov jugoslovanske tajne policije in tistih, ki so likvidirali po njihovem ukazu, ter članov njihovih družin. Delo v iskanju resnice ni bilo lahko, saj preživelih pričevalcev ni več veliko, še manj pa je tistih, ki bi odprto in brez strahu govorili o tem.

V prvem delu knjige so dejstva iz zgodovine jugoslovanskih narodov do vzpostavitve komunistične oblasti. Sledijo izpovedi, mnenja in pričevanja parti-

zanskih borcev; nato osvetli razmere na obmejnih območjih z Avstrijo in Italijo, kamor so se zatekli številni begunci, tako vojaki kot civilisti, ženske, starci in otroci, od koder so jih britanske enote izročile jugoslovanskim komunistom, kar je bilo v nasprotju s takratnim mednarodnim pravom, saj so ti begunci različnih narodnosti v veliki meri postali žrtve mučenja in pomorov.

Večji del knjige predstavljajo pripovedovanja preživelih žrtev in njihovih svojcev, izpovedi prič grozljivih dogodkov, povečini domačinov, tudi priznanja tistih, ki so sodelovali v mučenjih in pobojih. Avtorica v zadnjih poglavjih objavlja še vsebino Blejskega sporazuma, Odlok o zavarovanju neurejenih grobišč in grobov vojnih in povojnih žrtev ter zapisnike Komisije za evidentiranje in ureditev prikritih grobišč, ki jo je ustanovil Občinski svet Občine Škofja Loka. Z njimi analizira, kaj so storile državne in lokalne oblasti, da bi žrtve bivšega totalitarnega režima dobile dostojno počivališče. Knjiga je tudi jasno opozorilo, da veliko število žrtev povojnih pobojev še vedno ni identificiranih, nima označenega groba oziroma niso dostojno pokopani. Avtorica si prizadeva, si želi, da bi se končno priznala ta dejanja in naj se jih ne opravičuje s političnega, zgodovinskega, etičnega ali katerega koli vidika. Za dostojanstveno življenje naroda moramo spoštovati vse, ki so nedolžni trpeli v krutih okoliščinah vojne ali povojnega režima.

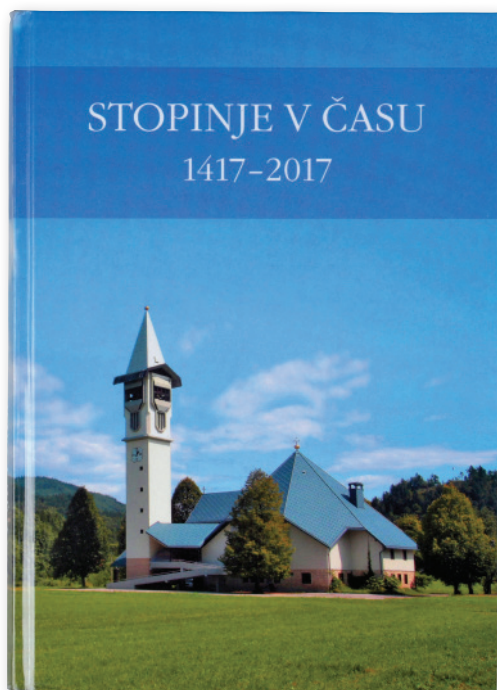

Bonča, Jerneja; Stržaj, Jože

Stopinje v času : 1417-2017 : zbornik ob 600-letnici poljanske župnije

Poljane nad Škofjo Loko : Župnija, 2017, 343 str.

Zbornik, ki je nastal ob 600-letnici poljanske župnije, je veliko več kot le zgodovinski pregled, saj pripoveduje zgodbe ljudi, ki so za sabo pustili sledi. Glavni povod urednika Jožeta Stržaja za nastanek knjige je bilo odkritje dveh albumov fotografij, ki jih je posnel pokojni župnik Miro Bonča. Sedanji župnik Stržaj je namreč mnenja, da je ob takšnem jubileju prav, da opozorijo nase, na župnijo kot celoto in njene ljudi. Tako *»okrepljeni s pogumom drugih, naredimo še lastno stopinjo ...«*. Gradivo so zbirali in prispevali mnogi posamezniki in predstavniki

različnih društev ter ustanov na območju poljanske župnije.

V prvem delu avtorja posežeta v preteklost Poljanske doline, v prazgodovino in do geografskega nastanka tega območja, sprehodita se skozi čas loškega gospostva, ko je župnija Poljane leta 1417 postala samostojna. Izšla je iz pražupnije sv. Jurija v Stari Loki. Pomembno je tudi obdobje največjega razcveta po letu 1700, ko je bilo ozemlje Poljanske doline zelo pomemben proizvajalec platna. Tkalstvo in trgovina z lanom in platnom sta ustvarjala velik dobiček, ki je omogočil gradnjo še danes stoječih cerkva. V tem stoletju je nastala mogočna baročna poljanska cerkev, ki je bila v 2. svetovni vojni minirana, kasneje pa po navodilih režimskih strokovnjakov, kljub svoji vrednosti – izjemni arhitekturi in odlični opreми, kamor je spadal obsežen slikar-

ski opus podobarske družine Šubic – povsem porušena. Danes v Predmostu stoji že četrta poljanska cerkev, ki so jo zgradili po načrtih arhitekta Antona Bitenca. V zborniku je opisana pot, ki jo je takratni župnik Miro Bonča moral prehoditi, da je prišlo do gradnje omenjene cerkve; pot truda, vztrajnosti, skrbi, veselja in zanimivih pripetljajev.

Središčna tema knjige so ljudje – škofje, župniki, kaplani in druge cerkvene osebe, ki so v poljanski župniji službovali, in tisti, ki so se tukaj rodili in delovali drugod po Sloveniji ter svetu. V knjigi so opisani tudi preprosti posamezniki, ki so pustili posebno sled med Poljanci: izumitelj, pesnica, dobrotnik, mežnarica, gospodinja ... Svoj prispevek so dodala še različna društva, ki imajo v vsakdanu poljanskih župljanov že dolga leta posebno vlogo, saj jih povezujejo, v njih budijo osebnostno rast, nove izzive in pomoč sočloveku.

Pasijonski almanah 2017 = Passionis annuarium [2017] = Pasijski ljetopis [2017]

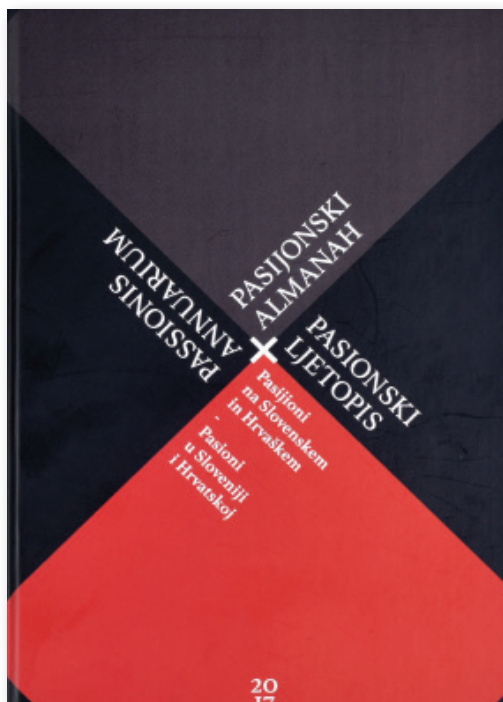
Škofja Loka : Občina, 2017, 158 str.

Občina Škofja Loka je izdala prvo številko novega zbornika, imenovanega Pasijonski almanah. Namenjen je objavljanju strokovnih in poljudnih prispevkov na temo pasijona, tako iz slovenskega kot širšega evropskega prostora. Republika Slovenija se je že leta 2008 vključila v evropsko združenje Europassion, kamor je

vklučenih več kot osemdeset krajev s pasijonsko dediščino. Vstop v mednarodne vode, predvsem pa povezovanje z drugimi pasijonskimi kraji je vsekakor pomembno za promocijo naše lastne dediščine. *Škofjeloški pasijon* še zdaleč ni več samo zgodovinska in turistična znamenitost. Predstavlja pomemben element lokalne identitete, ki skrbi za prepoznavnost Škofje Loke v Evropi in svetu.

Z vpisom *Škofjeloškega pasijona* na UNESCOV Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva leta 2016 so ta slovenski fenomen postavili ob bok vsem drugim elementom nesnovne kulturne dediščine sveta, ki sestavljajo zakladnico znanj in veščin človeške ustvarjalnosti. Nosilci projekta so dobili potrditev za svoj trud in spodbudo za nadaljnje kontinuirano ohranjanje te nesnovne kulturne dediščine.

Idejni nosilci danega zbornika si želijo, da bi postal mednarodno glasilo združenja Europassion, kjer bodo vse pridružene države lahko objavljale svoje prispevke na temo pasijonske dediščine, njenega varovanja, ohranjanja in promocije. K soustvarjanju prve številke *Pasijonskega almanaha* so povabili sosede Hrvate in se ozrli po njihovi pasijonski dediščini, po »žudijah«. Svoja razmišljanja sta prispevala dva vodilna hrvaška avtorja, Sanja Nikčević s prispevkom *Odnos vere in gledališča ali kako gledališče odseva spremembe svetovnega nazora* in Marko Dragić s prispevkom *Čuvarji Kristusovega groba v hrvaški pasijonski dediščini*. Avtorji ostalih prispevkov, vezanih izključno na naš, *Škofjeloški pasijon*, so Jože Štukl s historiatom *Škofjeloški pasijon – Processio Locopolitana*, v katerem opisuje vso pot razvoja *Škofjeloškega pasijona*, od okoliščin za nastanek do vpisa na UNESCOV Reprezentativni seznam. Napoveduje tudi njegovo ponovno uprizoritev leta 2021, ko bodo v Škofji Loki obeležili 300-letnico prvega uradnega uprizorjenja. S svojim razmišljanjem *Slovenske ljudske pesmi v mojih delih* se je predstavil naslednji od piscev, skladatelj Andrej Misson, ki je sodeloval z vsemi tremi režiserji novodobnih obuditev pasijona in prispeval svoj delež pri oblikovanju glasbe za njihovo procesijsko uprizoritev. Prav tako pomemben soustvarjalec pasijonske glasbe Tone Potočnik je v svojem prispevku opisal prežetost svojega življenja z gregorijanskim koralom. *Pasijonski almanah* se zaključuje s prispevkom *Med koralom in glagoljaštvom*, enega od urednikov, Franca Križnarja, s katerim se sklone povezava med slovenskim in hrvaškim vsebinskim in oblikovnim delom publikacije.

Kronika občin Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane

(od 1. januarja do 31. decembra 2017)

6. **januar** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Društvo popotnih fotografov in foto-reporterjev odprlo fotografsko razstavo *Svet žari v barvah*, veleposlaništvo Republike Albanije v Republiki Sloveniji pa je na fotografijah predstavilo lepote njihove dežele. V Mali galeriji Občine Škofja Loka so odprli razstavo *Črnobeli usakdan*, članov Fosekije KUD Fofite iz Medvod. Ob odprtju vseh treh razstav je nastopil vokalni kvintet Patina.
12. **januar** – v Kašči na Spodnjem trgu je Rotary klub Škofja Loka pripravil predavanje *Medicinska odprava v Ugando*;
- na Loškem odru je bila predstava Franeta Milčinskega *Butalci*, v priredbi Jaše Jamnika;
 - v kulturnem domu v Retečah je KUD Janko Krmelj Reteče pripravil 26. ponovoletni koncert, nastopili so Tamburaška skupina Bisernica, mladinski in otroški cerkveni pevski zbor župnije Reteče in Folklorna skupina Sava Kranj.
17. **januar** – v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani je bil večer, posvečen loškemu rojaku dr. Tinetu Debeljaku, *Literarna zapuščina dr. Tineta Debeljaka v Sloveniji*. Ob tej priložnosti je Helena Janežič iz NUK Ljubljana predstavila njegovo literarno zapuščino, ki se je pred kratkim vrnila v Slovenijo, ddr. Marija Stanonik pa njegovi deli *Velika črna maša za pobite Slovence* in *Kyrie eleison*. Debeljakova vnukinja Mojca Vombergar je obujala spomine na dedka, vnuk Ivan Vombergar je nastopil v glasbenem delu večera, Debeljakove pesmi je recitiral Boris Rifl iz NUK Ljubljana. Večer je povezoval mag. Aleksander Iglčič;
- v Kašči na Spodnjem trgu je Rotary klub Škofja Loka pripravil predavanje Borisa Koprivnikarja, ministra za javno upravo, *Četrta industrijska revolucija – kaj je to?*
19. **januar** – v kapeli Puštalskega gradu je bil koncert komornih zasedb najboljših učencev Glasbene šole Škofja Loka, dijakov Konservatorija za glasbo Ljubljana in študentov Akademije za glasbo Ljubljana. Koncert je bil posvečen lani umrlemu profesorju Tomažu Lorenzu.
21. **januar** – na Loškem odru je bila komedija Michaela Hollingerja *Svetniki*.
22. **januar** – gledališka skupina iz Dražgoš je v kulturnem domu na Bukovici igrala komedijo v treh dejanjih *Babja kmetija*.
24. **januar** – v Kašči na Spodnjem trgu je

Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka pripravila potopisno predavanje mag. Matije Križnarja *Pod vulkanskimi vrhovi – ekvadorski Andi*.

25. **januar** – na Ljubljanskem gradu je Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti na osrednji prireditvi podelil priznanja za življenjsko delo in izjemne dosežke na področju ljubiteljske kulture. Zlati znak JSKD je prejela tudi pesnica Agata Trojar iz Škofje Loke.
26. **januar** – ob slovenskem kulturnem prazniku so v kulturnem domu na Sovodnju predstavili knjigo *Moj kraj skozi čas*.
28. **januar** – v kulturnem domu na Sovodnju je Neč bat Teater s Sovodnja pripravil premiero komedije *Zapečkarji*;
 - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Društvo Rovtarji odprlo fotografsko razstavo *Smučanje po starem*.
29. **januar** – v Galeriji na Gradu je Loški muzej Škofja Loka pripravil javno vodstvo po razstavi *Potovanje*, na kateri je avtorica razstave Barbare Sterle - Vurnik predstavila finska umetnika Kalleja Hamma in Dzamila Kamangerja.
3. **februar** – v kapeli Puštalskega gradu so odprli razstavo fotografij Avgusta Babnika, Glasbena šola Škofja Loka pa je pripravila koncert ob slovenskem kulturnem prazniku.
4. **februar** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil slavnostni koncert Miloša Mlejnika iz Škofje Loke, priznanega violončelista in profesorja na Akademiji za glasbo v Ljubljani, ter njegovih učencev, in sicer ob njegovi sedemdesetletnici;
 - na Loškem odru so igrali komedijo Michaela Hollingerja *Svetniki* v režiji Jaše Jamnika.
5. **februar** – osrednja slovesnost ob slovenskem kulturnem prazniku v Občini Gorenja vas - Poljane in Krajevni skupnosti Lučine je bila v Kulturnem domu Lučine z naslovom

Sme nekaj nas biti prešernih; 7. februarja je bila proslava še v Kulturnem domu Poljane.

7. **februar** – osrednja slovesnost ob slovenskem kulturnem prazniku v Občini Škofja Loka je bila v Športni dvorani Trata; kulturni program so oblikovali učenci Osnovne šole Cvetka Golarja, slavnostni govornik je bil župan mag. Miha Ješe;
 - v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka pripravila literarni večer s pesnikom Milanom Debeljakom, predstavili so njegovo peto pesniško zbirko *Recept za pesem*.
8. **februar** – KUD Janko Krmelj Reteče je v dvorani Kulturnega doma v Retečah pripravil *Reteški kulturni večer ob slovenskem kulturnem prazniku*;
 - v Šubičevi hiši v Poljanah je bil ob slovenskem kulturnem prazniku dan odprtih vrat in vodstvo po stalni zbirki.
9. **februar** – za Kamnitnikom je bila žalna slovesnost ob 73-letnici ustrelitve petdesetih talcev. Slavnostni govornik je bil Samo Bevk, zgodovinar in svetovalec v kabinetu Ministrstva za obrambo, nastopili so Mestni pihalni orkester Škofja Loka, Pevski zbor Lubnik, recitatorja Monika Tavčar in Marko Črtalič, cerkveni obred je opravil starološki župnik dr. Alojzij Snoj;
 - v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli multimedijsko in fotografsko razstavo Andreje Peklaj iz kolekcij *Gozd šumi* in *Domovanje skrivnosti*, ob avtorski glasbi Lada Jakše.
10. **februar** – z otvoritveno slovesnostjo in povorko po Mestnem trgu se je začel 42. Pokal Loka, tekmovanje evropskih pionirjev in pionirk v slalomu in veleslalomu. Slavnostni govornik je bil premier dr. Miro Cerar. Tekmovali so v Kranjski Gori, ekipno so zmagali Avstrijci pred Slovenci;
 - v Galeriji Ivana Groharja je Loški muzej

- Škofja Loka postavil pregledno razstavo o vsakoletnih tekmovanjih z naslovom *Loški muzej ob Pokalu Loka 2017*;
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert afriške in južnoameriške duhovne glasbe *Hakuna matata*, v izvedbi Mešanega pevskega zbora Crescendo iz Škofje Loke.
- 11. februar** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil *Večer ruskih in slovenskih pesmi*. Nastopili so mezzosopranistka Saška Kolarič in pianistka Jasna Jan - Sešek, dekliški tercet (Laura Bergant, Petra Štibelj in Maša Demšar) ter vokalisti Miha Križnar, Hana Purgar, Žiga Ravnihar in Maruša Krmelj ter kitarist Leon Ravnikar; spored je povezovala Irina Guščina.
- 13. februar** - Muzejsko društvo Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravilo Blaznikov večer, posvečen življenju in delu loškega rojaka, botanika dr. Frana Jesenka (1875-1938). Njegovo življenjsko pot in bogato strokovno ter športno delovanje sta predstavila dr. Darja Ačko - Kocjan z Biotehniške fakultete v Ljubljani in Matjaž Hafner.
- 15. februar** - v Galeriji Ivana Groharja je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo *Črte in dimenzije: Škofja Loka in njeni gradovi na skicah in računalniških tridimenzionalnih modelih* arhitekta Tomaža Križnarja.
- 16. februar** - Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravilo predavanje Aleša Primca *Življenje in delo dr. Janeza Evangelista Kreka in pomen njegove dediščine za današnji čas*.
- 23. februar** - Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka je v gostilni Pr' Starman v Stari Loki pripravilo predavanje restavratorke mag. Blanke Florjanovič z naslovom *Stara šava ali kulturna dediščina*. Ob tem je potekal tudi občni zbor društva, na katerem so dr. Francetu Štuklu podelili naziv častnega člana društva; predstavili so tudi tri nove razglednice Stare Loke in predstavili donacijo društvu - skodelico iz zapuščine staroloških graščakov Strahlov;
- na Loškem odru je bil *Pustni koncert* učenk in učencev Glasbene šole Škofja Loka.
- 3. marec** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli skupinsko razstavo slovenskih arhivov *Arhivi - zakladnice spomina*. Avtorja razstave, ki obsega arhivske dokumente od 9. stoletja do današnjih dni, sta dr. Andrej Nared in mag. Marjana Kos, na ogled so bili tudi številni dokumenti iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote v Škofji Loki.
- 4. marec** - na Mestnem in Cankarjevem trgu je bila povorka udeležencev tekmovanja v smučanju po starem, ki ga je pripravilo loško Društvo Rovtarji, smučanje in kolesarjenje po starem.
- 6. marec** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Godalnega orkestra Amadeo.
- 7. marec** - v Kašči na Spodnjem trgu je iniciativni odbor predstavil projekt nominacije *Klekljanje čipk v Sloveniji* za vpis na Unescov reprezentativni seznam nesovne kulturne dediščine človeštva.
- 8. marec** - osrednji dogodek ob Dnevih Škofjeloškega pasijona je bila podelitev certifikata ob vpisu *Škofjeloškega pasijona* na Unescov reprezentativni seznam nesovne kulturne dediščine, ki ga je v Sokolskem domu na Mestnem trgu loškemu županu mag. Mihi Ješetu podelila Damjana Pečnik, državna sekretarka na Ministrstvu za kulturo. Na prireditvi so predstavili tudi fotografije z 11. zasedanja Medvladnega odbora za varovanje nesovne kulturne dediščine UNESCO, ki je bilo od 28. novembra do 2. decembra 2016 v Adis Abebi v Etiopiji. Predstavitve fotografij je pripravil Jože Štukl, sodelavec Loškega muzeja Škofja Loka in udeleženec zasedanja odbora;

- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila osrednja občinska prireditev ob dnevu žensk z naslovom *To je vedno tako, kadar ljubimo*. Slovesnost sta pripravili Občina Škofja Loka in Osnovna šola Ivana Groharja. Kulturni program so pripravili učenci te šole, odprli so razstavo fotografij *Cvetje za 8. marec* in razstavo glinenih izdelkov. Slavnostna govornica je bila Saša Nabergoj, direktorica Loškega muzeja Škofja Loka.
- 9. **marec** - v Knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki so odprli razstavo KUD Trata - Gorenja vas *Japonska pomlad*.
- 17. **marec** - Gimnazija Škofja Loka je na Loškem odru pripravila *Rustijado*, 8. srečanje slovenskih šol, kjer se učijo ruski jezik; sodelovalo je osem gimnazij, tri osnovne šole, Zavod vesela dRuščina in Filozofska fakulteta v Ljubljani.
- 21. **marec** - v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka pripravila potopisno predavanje Lee Avguštin in Uroša Krmelja *Rajski otoki sveta*;
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu so Občina Škofja Loka, Društvo upokojujencev Škofja Loka in Univerza za tretje življenjsko obdobje U3 pripravili glasbeno-literarno prireditev *Pozdrav pomladi*;
- v cerkvi v Crngrobu je bil koncert Mladinskega mešanega pevskega zbora Gimnazije Škofja Loka.
- 24. **marec** - Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka, ki je osnovalo Pasijonsko sekcijo, je pripravilo Pasijonski večer 2017 v Stari dekaniji v Stari Loki z naslovom *Pot na Kalvarijo*. Na njem so prisluhnili poeziji Denise Levertov in glasbi za godalni trio Alfreda Šmitkeja, scenska oprema v prostoru je bil *Pasijonski križ* Franca Temelja;
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil v organizaciji Kulturnega društva Pevski zbor Lubnik tradicionalni koncert *Generacije pojejo*. Nastopili so otroci iz vrtcev Najdihojca in Biba, otroški in mladinski pevski zbor Osnovne šole Ivana Groharja, Mešani pevski zbor Vrelec DU Škofja Loka in Pevski zbor Lubnik.
- 26. **marec** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka pripravilo proslavo ob materinskem dnevu. Osrednja gostja Anja Kastelic, zakonska in družinska terapevtka, je pripravila predavanje *Ko nas pokliče ljubezen, je nanjo treba odgovoriti*. V kulturnem programu so nastopili Loške orglice, Otroški pevski zbor Iskrice, Mladinski pevski zbor Škofja Loka in Škofjeloški oktet;
- v kulturnem domu na Sovodnju je bila proslava ob materinskem dnevu in prihodu pomladi *Pozdrav pomladi*.
- 28. **marec** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je potekala tradicionalna poljudno-znanstvena prireditev *Jesenkovo popoldne*, posvečeno loškemu rojaku in uglednemu botaniku Franu Jesenku. Študentje Biotehniške fakultete iz Ljubljane so predstavili svoja najnovejša magistrska dela, s svojim predavanjem o nanologiji se je predstavila dr. Damjana Drobne, lanskoletna Jesenkova nagrajenka;
- v Kašči na Spodnjem trgu je bil zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka, na katerem so izvolili novo vodstvo društva ter mag. Toneta Koširja in Andreja Ranta imenovali za nova častna člana društva. V nadaljevanju zbora je podpredsednica društva Helena Janežič iz NUK Ljubljana predstavila bogato zapuščino dr. Tineta Debeljaka, ki je prispela iz Argentine.
- 30. **marec** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu sta Zavod za šport in Športna zveza Škofja Loka že sedemnajstič podelila občinska priznanja loškim športnikom in športnim delavcem. Svečano listino za dolgoletno delo v športu je prejel Janez Poljanec.

- 31. marec** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so ob zaključku Dnevoev Škofjeloškega pasijona odprli fotografski razstavi Tatjane Splichal *Svetloba časa* in razstavo fotografij z Unescovega zasedanja v Etiopiji, pripravili predavanje o zasedanju Medvladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine Unesca v Etiopiji ter predstavitev letošnjih *Pasijonskih doneskov*;
- v **marcu** je Mladinski mešani pevski zbor Gimnazije Škofja Loka, ki ga vodi Žiga Kert, gostoval na mednarodnem tekmovanju mladih pevskih zborov in orkestrrov v Pragi in v svojih kategorijah osvojil zlato in srebrno priznanje.
- 6. april** – v Škofji Loki je potekala mednarodna konferenca *Digitalne zgodbe za občinstvo*, ki jo je pripravilo Združenje zgodovinskih mest Slovenije. Namen nove tehnologije je povečanje zanimanja za mala evropska zgodovinska mesta.
- 8. april** – v kulturnem domu na Bukovici so Murnovi godci in pevci iz Podblice v sodelovanju s Kulturno-zgodovinskim društvom Pustote proslavili 150-letnico rojstva ljudskega pesnika Franca Vidmarja Pustotnika in predstavili življenje in delo tega posebnega pesnika Selške doline;
- na Loškem odru je bil *Pomladni koncert* Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka.
- 11. april** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila ustanovna slovesnost Interact kluba Škofja Loka.
- 12. april** – Loški muzej Škofja Loka je v Galeriji Ivana Groharja odprl razstavo *Tone Logonder; spomenik umetnosti in lepoti*, ob 30-letnici kiparjeve smrti; avtorica razstave je Jana Fojkar.
- 14. april** – na Loškem odru se je odvijal regijski festival mladinskih gledaliških skupin *Vizije 2017*.
- 18. april** – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka pripravila predavanje dr. Brede Poljanec *Uporabna znanja prednikov za harmonično življenje in sobivanje z naravo*.
- 19. april** – v Kašči na Spodnjem trgu je bil Muzejski večer, na katerem je mag. Jože Štukl predaval o *Preseljevanju ljudstev v pozni antiki in naselbini Puštal nad Trnjem v luči drobnih najdb*.
- 20. april** – v Kašči na Spodnjem trgu je JSKD Škofja Loka pripravil *Festival mlade literature Urška*, ki velja tudi za regijsko srečanje gorenjskih pesnikov in pisateljev, ter predstavil novo številko glasila *Sejalec*.
- 21. april** – v Kašči na Spodnjem trgu so se na dan smrti avtorja *Škofjeloškega pasijona* patra Romualda končali dnevi Škofjeloškega pasijona. Na predavanju o Kapelskem pasijonu sta dr. Erich Prunč in dr. Matija Ogrin spregovorila o vzporednicah in razlikah s procesijo patra Romualda v Škofji Loki. Naslednji dan so v Sokolskem domu na Mestnem trgu predvajali še dokumentarni film *Izza Škofjeloškega pasijona 2015* avtorja Marka Mitje Feguša.
- 23. april** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu sta Občina Škofja Loka in Zveza borcev za vrednote NOB Škofja Loka pripravili slavnostno prireditev ob dnevu upora proti okupatorju in 76-letnici ustanovitve Osvobodilne fronte; nastopili so učenci Glasbene šole Škofja Loka, igralka Lara Jankovič ter kitarista Ravi Shetha in Tilen Stepišnik. Slavnostna govornica je bila dr. Mirjana Ule.
- 25. april** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil letni koncert učenk in učencev Glasbene šole Škofja Loka.
- 30. april** – v Sokolskem domu v Gorenji vasi je Jurij Kumer s Hotavelj predstavil svojo knjigo *Korenine in veje mojega drevesa*.
- 1. maj** – na Križni Gori je bilo že 35. prvomajsko srečanje ob prazniku dela. Osrednja govornica je bila Lidija Jerkič, prva sindikalistka SKEI. V kulturnem programu sta nasto-

- pila Mestni pihalni orkester Škofja Loka in Mažoretno društvo Železniki.
4. **maj** – v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka so odprli fotografsko razstavo Franca Temelja *Ona - on*.
 6. **maj** – Župnijska Karitas Škofja Loka je v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravila dobrodelni koncert za družine z invalidnimi otroki;
 - v Galeriji Ivana Groharja je Loški muzej Škofja Loka pripravil strokovno vodstvo po razstavi *Tone Logonder – Spomenik umetnosti in lepoti*; po njej je vodila je avtorica razstave Jana Fojkar.
 7. **maj** – JSKD Škofja Loka je v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravil tradicionalno Območno srečanje odraslih pevskih zborov. Predstavili so se Mladinski mešani pevski zbor Gimnazije Škofja Loka, Cerkevni ženski pevski zbor Andreja Vavkna, Škofjeloški oktet, Mešani pevski zbor Vrelec, Vokalna skupina Pozdrav, Mešani pevski zbor Domel, Škofjeloški lovski pevski zbor, Mešani pevski zbor DU za Selško dolino, Skupina Štedientje, Mešani pevski zbor Lubnik, Moški pevski zbor Alpina, Vokalna skupina Cantabile, Ženski pevski zbor Grudnove Šmikle in Mešani pevski zbor Crescendo.
 10. **maj** – Loški muzej in Združenje umetnikov Škofja Loka sta v Kašči na Spodnjem trgu pripravila srečanje *Pogovori z umetniki*. Kustosinja Jana Fojkar se je pogovarjala z Agato Pavlovec, akademsko slikarko in predsednico Združenja umetnikov Škofja Loka.
 11. **maj** – Muzejsko društvo Škofja Loka in Kulturno društvo dr. Janez Evangelist Krek Selca sta v Kašči na Spodnjem trgu pripravila Blaznikov večer na temo *Krekovo združništvo v povezavi s sodobnim lastništvom zaposlenih*; sodelovali so dr. Žarko Lazarevič z Inštituta za novejšo zgodovino Ljubljana, mag. Aleksander Igličar iz Muzejskega društva Škofja Loka in akademska slikarka Sanela Jahić z avtorskim filmom o lastništvu zaposlenih v podjetjih Domel Železniki in Gorenjski glas Kranj;
 - Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka je v nunski cerkvi pripravilo predavanje o zgodovini uršulinske cerkve in predstavilo delo sester klaris.
 13. **maj** – pred Upravno enoto Škofja Loka je bil začetek pohoda Po sledih parkov in drevoredov v Škofji Loki z naslovom *Urbani sprehod Jane's Walk*; prejšnji večer pa je Darja Matjašec v Sokolskem domu na Mestnem trgu podrobneje osvetlila pomen teh urbanih pohodov.
 17. **maj** – Loški muzej Škofja Loka je v Galeriji na Gradu odprl letošnjo pregledno razstavo članov Združenja umetnikov Škofja Loka *Sveže! Frišn! Fresh!*
 19. **maj** – na Loškem odru je bil letni nastop baletnega oddelka Glasbene šole Škofja Loka;
 - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slovesnost ob 110-letnici Planinskega društva Škofja Loka in odprtje dokumentarne razstave o društvu.
 20. **maj** – Pokrajinska zveza Društev upokojenecv Gorenjske in Društvo upokojencev Škofja Loka sta v osnovni šoli v Podlubniku pripravili revijo pevskih zborov *Gorenjski upokojenci pojejo*.
 22. **maj** – v Škofji Loki je do 29. maja potekal *Teden obrti in podjetništva na Loškem*; zvrstili so se številni zanimivi dogodki: predavanja o obrti, podjetništvu in bančništvu, v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavo dijakov Šolskega centra Škofja Loka in fotografsko razstavo obrtnikov, na svečani prireditvi so podelili priznanja OOO Škofja Loka.
 23. **maj** – v Muzejski sobi na Loškem gradu je bil prvi študijski krožek *Pomembne Ločanke*, v okviru katerega so člani raziskovali življenje žensk, ki so na Loškem pustile svoj pečat.

- Študijski krožki so se do konca jeseni vrstili mesečno.
- 27. maj** - Društvo Rovtarji - smučanje in kolesarjenje po starem Škofja Loka je pripravilo že 10. srečanje starodobnih kolesarjev, predstavili so se na povorki v starem mestnem jedru;
- v nunski cerkvi v Škofji Loki je bil recital taboriščne poezije in koncert komorne glasbe *Pastjonke 2017*.
- 28. maj** - Mladinski pevski zbor Škofja Loka in Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka sta v kapucinski cerkvi pripravila letni koncert *Sanjaj, če si upaš!*
- 31. maj** - v Kašči na Spodnjem trgu je bil Muzejski in Strahlov večer, ki sta ga pripravila Loški muzej Škofja Loka in Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka *Od zbiralca do poznavalca: Edvard vitez pl. Strahl in njegova zbirka v Stari Loki*. Predavala je dr. Renata Komić - Marn z Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU v Ljubljani.
- 2. junij** - na dvorišču Loškega gradu so orkester Crescendo, pevski zbor loške gimnazije in osnovnošolci iz Predoselj izvajali skladbe iz znanih muzikalov z odrov Broadwaya in West Enda ter filmsko glasbo.
- 3. junij** - v Šubičevi hiši v Poljanah je potekala Kolonija Iveta Šubica na temo *Potovanja ob 90-letnici smrti slikarja Ivana Franketa*, razstavo izdelkov so predstavili naslednji dan; ob tej priložnosti je bil v Šubičevi hiši še literarni večer;
- v *Tednu podeželja na Loškem*, od 3. do 10. junija, so potekale številne prireditve, delavnice in tržnice v Škofji Loki, Selški in Poljanski dolini.
- 6. junij** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli 9. mednarodni fotografski salon *Loka - LUMEN 2017*. Predstavili so najboljše fotografije avtorjev iz osemindesetih držav
- in podelili nagrade ter priznanja najboljšim.
- 7. junij** - v Groharjevi galeriji je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo *Opečne prezračevalne mreže, gospodarskemu posloplju v korist in okras*; avtorja razstave sta bila etnologinja Mojca Šifrer - Bulovec in umetnostni zgodovinar Boštjan Soklič.
- 9. junij** - v Športni dvorani Trata je bil že 17. *Večer slovenskih viž v narečju*, nastopilo je devet narodnozabavnih ansamblov.
- 10. junij** - v starem mestnem jedru Škofje Loke, v župni in nunski cerkvi je potekala že 13. prireditev *O'glasbena Loka* v organizaciji Glasbene šole Škofja Loka.
- 11. junij** - na osrednjem trgu v Stari Loki je Kulturno-turistično društvo Dražgoše ob 100-letnici smrti avtorja burke dr. Janeza Evangelista Kreka pripravilo dramsko delo *Cigan čarovnik*.
- 14. junij** - Muzejsko društvo Škofja Loka je v Sokolskem domu na Mestnem trgu predstavilo 63. številko *Loških razgledov*; vsebino nove številke je podala urednica Marija Lebar, mag. Tone Košir je spregovoril o padarskih bukvah na Loškem, člana društva mag. Tone Košir in Andrej Rant sta prejela listino o imenovanju za častna člana Muzejskega društva Škofja Loka.
- 15. junij** - v Loškem muzeju Škofja Loka so odprli prenovljeno stalno zbirko Ivana Groharja ob slikarjevi 150-letnici rojstva. Avtorica postavitve je umetnostna zgodovinarica Barbara Strle - Vurnik.
- 16. in 17. junij** - v Škofji Loki je potekal *6. Tek štirih mostov*, pomerilo se je 2.300 tekačev.
- 18. junij** - v nunski cerkvi v Škofji Loki je potekal kitarski koncert *Kitara poletju*.
- 21. junij** - v Loškem muzeju Škofja Loka je bil v okviru prireditev Športam z Loškimi muzejem večer z naslovom *(Ne)mogoče*, na katerem so se pogovarjali z invalidnimi športniki: Andrejo Dolinar, Matejo Pintar in Gregorjem

Selakom.

22. **junij** - v Kašči na Spodnjem trgu so predstavili knjigo dr. Žive Deu *Dragocenosti starih mestnih jeder*, v uvodu je loško dediščino predstavil dr. France Štukl;
- v Gorenji vasi je v Sokolskem domu Matjaž Eržen, direktor Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka, odprl nove prostore knjižnice.
23. **junij** - na Mestnem trgu je bil koncert skupine Igor in zlati zvoki s pevci skupine Fantje s Praprotna.
- od 23. do 25. junija so potekale proslave ob dnevu državnosti v Gorenji vasi, Poljanah, Novi Oselici in Javorjah.
24. **junij** - ob loškem občinskem prazniku se je v mestu odvijal festival zgodovine - *Historial Škofja Loka 2017*. Osrednja prireditev je bila v atriju Rotovža drama *Hudičeva brv*, pisateljca Lojzeta Zupanca, v režiji Matije Milčinskega.
25. **junij** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila proslava ob dnevu državnosti, nastopil je Mestni pihalni orkester Škofja Loka, slavnostni govornik je bil vojni veteran Pavle Jereb;
- ob dnevu državnosti so na hiši Štefana Kalamarja in Alenke Okorn v Hafnerjevem naselju odkrili spominsko ploščo, posvečeno hraniteljem orožja v vojni za Slovenijo. V programu so nastopili Tamburaška skupina Bisernica iz Reteč, pevec Tone Habjan, harmonikar Nejc Jemec in učenci Osnovne šole Cvetko Golar.
1. **julij** - na Loškem gradu je bila slavnostna akademija ob občinskem prazniku in podelitev občinskih priznanj. Slavnostni govornik je bil župan mag. Miha Ješe. Častni občan je postal violončelist Miloš Mlejnik; srebrni grb sta prejela fizioterapevtka Marija Bogataj in Mihael Potočnik, gasilec in aktivist v Krajevni skupnosti Bukovica - Bukovščica, bronasti grb pa Rajko Krmelj, za večletno skrb za jasli-

ce pri Grebenarju, in Marinkina knjižnica pri Društvu upokojencev Škofja Loka. Posebno županovo priznanje je prejel Zuhdija Mušedinović, ki je že stokrat daroval kri;

- v avli Gorenjskega glasa v Kranju so odprli pregledno letno likovno razstavo članov Slikarskega kluba Škofja Loka, na odprtju je zapel Škofjeloški oktet.
7. **julij** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli likovno razstavo *Katre*, predstavile so se akademske slikarke Barbara Demšar, Barbara Kastelec, Agata Pavlovec in Martina Štirn. V predverju doma so odprli razstavo *Pridne roke*, članov Kulturnega društva Trata iz Gorenje vasi, pod mentorstvom akademske slikarke Maje Šubic; v Mali galeriji Občine Škofja Loka pa razstavo fotografij Mire Kofler *Gledam svet, življenje vidim*.
28. **julij** - do 30. julija je na Žirovskem Vrh potekal Praznik žetve ob 20-letnici Turističnega društva Žirovski Vrh. Premierno so uprizorili ljudsko igro Tončke Oblak *Ti očeta do praga, sin tebe čez prag* in predstavili različna kmečka opravila.
29. **julij** - izšla je knjiga Antona Bogataja *Kronika vasi Stara Oselica in vasi Hobovše*.
6. **avgust** - Prosvetno društvo Sotočje in župnija Škofja Loka sta na Sv. Ožboltu na semanji dan pripravila 27. Srečanje ljudskih pevcev in godcev, nastopilo je osem glasbenih skupin;
- Turistično društvo Stari vrh je pripravilo že 46. *Dan oglarjev*; predstavili so stare običaje ob oglarjenju in odprli razstavo stare opreme, traktorjev, žag in orodja.
12. **avgust** - na Hotavljah je potekal *Večer slovenskih podoknic*.
25. **avgust** - do 27. avgusta so se pri visoškem dvorcu odvijale prireditve, ki sta jih Občina Gorenja vas - Poljane in Loški muzej Škofja Loka pripravila ob 100-letnici izida povesti *Cvetje v jeseni*. Odprli so dopolnjeno

Tavčarjevo knjižnico, uredili starodobno teniško igrišče, pripravili predstavo muzikla *Cvetje v jeseni*, predstavili knjigo *Cvetje v jeseni* v poljanskem narečju (zapisal ga je Andrej Šubic), odprli pohodno pot *Cvetje v jeseni* (kot jo je opisal pisatelj v svoji povesti) in odkrili nov Tavčarjev doprski kip v kapelici ob dvorcu;

- v Škofji Loki se je začel desetdnevni festival *Pisana Loka*, zvrstili so se številni glasbeni, kulturno-izobraževalni in športni dogodki.
- 1. **september** - Visoška in Debeljakova domačija na Visokem pri Poljanah sta bili proglašeni za kulturni spomenik državnega pomena;
- v vhodni dvorani Sokolskega doma na Mestnem trgu so oprli likovno razstavo Rada Dagarina in Tita Nešovića *Vsak zase, vsi za umetnost* ter pripravili pesniški večer s pesnico Agato Trojar;
- v Mali galeriji Občine Škofja Loka so odprli razstavo Dunje Škofič *Šepetanje duše*.
- v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka so odprli razstavo Veselih akvarelistk z Edijem z naslovom *S čopičem v roki skozi akvarel*;
- v preddverju Sokolskega doma na Mestnem trgu so odprli razstavo akademske slikarke Maje Šubic *Ilustracije del Ivana Tavčarja*.
- 3. **september** - pred planinsko kočo na Ermanovcu je Planinsko društvo Sovodenj pripravilo srečanje citrarjev in harmonikarjev ter razstavo gob.
- 5. **september** - v Rokodelskem centru DUO na Mestnem trgu so odprli razstavo lesenih skrinj Mitje Perka *Skrinja: ponovitev zgodovinskega spomina*.
- 6. **september** - v Galeriji Ivana Groharja so odprli skupinsko razstavo gorenjskih muzejev *Naše tovarne - naš ponos, industrijska dediščina Gorenjske*. Loški muzej je predstavil razvoj Tovarne klobukov Šešir in Tovarne prešitih odevj Odeja Škofja Loka.
- 9. **september** - pri Upravni enoti Škofja Loka

so odprli Trg pod gradom in tematsko otroško igrišče Zamorc. Ob tej priložnosti sta na novem trgu potekala *9. mednarodni festival pihalnih godb Loka jo piha 2017* ter večerni koncert Andreja Šiferja.

- 11. **september** - ob 38. rojstnem dnevu Radia Sora so pripravili dan odprtih vrat.
- 12. **september** - na novem Trgu pod gradom je bil sprejem za Ločanko Manco Notar, ki je na svetovnem prvenstvu v stoječem veslanju na deski (supanje) na Danskem, na razdalji 200 metrov, osvojila zlato medaljo v disciplini sprint.
- 20. **september** - v Kašči na Spodnjem trgu je Loški muzej Škofja Loka pripravil Muzejski večer *Sokoli in Orli*. Predavala je kustosinja Biljana Ristić.
- 22. **september** - Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka in Loški muzej Škofja Loka sta v Jurjevi dvorani v Stari Loki pripravila Strahlov večer *Od rimskega vodovoda na Puštalu nad Trnjem preko mlinov, žag in štirn do prvega vodovoda v Stari Loki*. Predavala sta dr. France Štukl in mag. Jože Štukl. V glasbenem delu je s klavirsko harmoniko nastopila Klara Prevodnik;
- ob Evropskem dnevu mobilnosti 2017 so v Škofji Loki odprli prenovljeno pešpot z nunskega vrta na Loški grad.
- 23. **september** - KUD Sovodenj je v kulturnem domu na Sovodnju praznovalo 70-letnico delovanja.
- 26. **september** - v galeriji Šubičeve hiše v Poljanah so odprli prodajno razstavo izdelkov varovancev Varstveno delovnega centra Kranj;
- v Mali dvorani Sokolskega doma na Mestnem trgu je dr. France Štukl predaval o *Vodnih pogonih na Škofjeloškem*.
- 27. **september** - V Loškem muzeju Škofja Loka je akademski kipar Tomaž Furlan pripravil

predavanje *Konservatorsko-restavratorski projekt restavriranja vaškega vodnjaka v Retečah*.

28. september – v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka so odprli dokumentarno razstavo *Življenje meščanov ob reki Sori*.

29. september – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slovesnost ob 120-letnici ustanovitve Olepševalnega društva v Škofji Loki, predhodnika današnjega Turističnega društva Škofja Loka. Društvo in njegovi najzaslužnejši člani so prejeli bronasta, srebrna in zlata priznanja Turistične zveze Slovenije. V kulturnem programu so nastopili violončelist Miloš Mlejnik, pianist Tone Potočnik in vokalna skupina Grudnove Šmikle, odprli so dokumentarno razstavo *Slavko Flis in njegov čas (1897–1920)* ter razstavo razglednic iz Flisovega časa iz zbirke Mirjam Jezeršek;

– v Mali dvorani Sokolskega doma na Mestnem trgu so odprli razstavo *Lesene igrače skozi čas*, iz zbirke Mohorja Demšarja; v preddverju pa razstavo fotografij Vanese Bezljaj *Skrivnostne ptice naših voda*;

– ob zaključku Dnevov evropske kulturne dediščine, ki so od 23. septembra potekali na temo *Voda, od mita do arhitekture*, so v Kristalni dvorani Sokolskega doma na Mestnem trgu pripravili prireditev *Dekle je po vodo šlo ... Kam pa?*

– v Mali galeriji Občine Škofja Loka so v organizaciji JSKD Škofja Loka odprli *Malo Groharjevo kolonijo 2017*, podelili priznanja ter odprli razstavo likovnih izdelkov lanske slikarske kolonije.

1. oktober – KUD Janko Krmelj Reteče je v cerkvi v Retečah pripravil koncert vokalne glasbe, nastopili so Komorni zbor De profundis iz Kranja, čembalist Janez Jocif in violončelist Jaka Trilar.

4. oktober – na Loškem odru je bila premie-

ra dela Matjaža Zupančiča *Goli pianist ali mala nočna muzika* v izvedbi domačega igralskega ansambla in režiji Milana Goloba.

5. oktober – v Kašči na Spodnjem trgu je Rokodelski center DUO Škofja Loka ob dnevu odprtih vrat pripravil predavanje Lee Pisani o kulturi oblačenja.

7. oktober – na 47. srečanju gorenjskih turističnih delavcev v Gorenji vasi se je zbralo 180 turističnih delavcev.

10. oktober – v Jurjevi dvorani v Stari Loki je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka pripravila predstavitev knjige *Dediščina molka* Milanke Dragar. V pogovoru s Heleno Janežič jo je predstavila dr. Tamara Griesser - Pečar;

– v Loškem muzeju Škofja Loka so odprli stalno zbirko o Škofjeloškem pasijonu, ki sta jo pripravili umetnostna zgodovinarica Barbara Sterle - Vurnik in direktorica Saša Nabergoj; odprla sta jo Ksenija Kovačec - Naglič z Ministrstva za kulturo in mag. Miha Ješe, loški župan.

14. oktober – v Sokolskem domu v Gorenji vasi je bil koncert slovenskih in dalmatinskih pesmi.

15. oktober – ob 160-letnici rojstva literarnega zgodovinarja, jezikoslovca in bibliotekarja Luke Pintarja so v parku pred Zadrudnim domom na Hotavljah odkrili njegov doprsni kip, delo Jožeta Tavčarja. Obeležje je odkrila Martina Rozman - Salobir, ravnateljica NUK iz Ljubljane.

17. oktober – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka pripravila predavanje Matije Križnarja *Galapagos, življenje na ugaslih vulkanih*;

– v Sokolskem domu na Mestnem trgu je potekal seminar na temo *Digitalizacija nesnovne kulturne dediščine*, odprli so tematsko pot posvečeno *Škofjeloškemu pasijonu* in njegovemu avtorju Lovrencu Marušiču, patru

- Romualdu. Seminar v okviru projekta CD – ETA je pripravila Regionalna razvojna agencija BSC Kranj. Predstavili so prvo številko *Pastijonskega almanaha Processio Locopolitana*.
- 18. oktober** – v Galeriji na Gradu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo *Človek : Stroj*, razstavljali so umetniki Metod Frlic, Tomaž Furlan, Sanela Jahić, Aleksij Kobal in Antonio Živković.
- 19. oktober** – v Kašči na Spodnjem trgu je Rotary klub Škofja Loka predstavil knjigo *Cvetje v jeseni* v poljanskem narečju, kot jo je zapisal Andrej Šubic. Pogovor z njim in ustvarjalci knjige je vodila Minka Mlakar.
- 21. oktober** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Mešanega pevskega zbora Vrelec pri DU Škofja Loka *Pesem jeseni*.
- 24. oktober** – v Muzejski sobi Loškega muzeja Škofja Loka je potekal študijski krožek Ločanke, v okviru katerega so v letošnjem letu raziskovali dela pomembnih Ločank, ki so s svojim delom pustile pomembne sledi v kulturni, prosvetni, znanstveni ali umetniški dediščini Škofje Loke;
- Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki in Filatelistično društvo Lovro Košir Škofja Loka sta v sodelovanju s Pošto Slovenije, Občino Škofja Loka ter Slovenskim protestantskim društvom Primož Trubar iz Ljubljane ob 500. obletnici začetka protestantizma v Evropi (1517–2017) v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravila arhivsko razstavo *Protestantizem na Loškem* in filatelistično razstavo *Od stare zaveze do protestantizma*. Spregovorili so župan mag. Miha Ješe, mag. Viktor Žakelj, nekdanji predsednik protestantskega društva, Judita Šega, vodja ZAL v Škofji Loki, in mag. Srečko Beričič, predsednik filatelističnega društva. V kulturnem programu je nastopil Mešani pevski zbor Lubnik Škofja Loka.
- 25. oktober** – Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka je v Jurjevi dvorani v Stari Loki na Strahlovem večeru pripravilo predstavitev zasebnih knjižnic Mruščevih, Lenkčevih in Bergantovih *Starološke knjižnice – (ne)znani zakladi*; knjižnice je predstavila Ana Florjančič.
- 26. oktober** – Lions klub Škofja Loka in Občina Škofja Loka sta v preddverju Sokolskega doma na Mestnem trgu odprla razstavo *Plakat miru – bodočnost miru*, predstavljena so bila likovna dela učencev Osnovnih šol Škofja Loka – Mesto, Železniki in Poljane;
- v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka so odprli fotografsko razstavo Avgusta Babnika *Škofja Loka v objemu Sore*.
- 30. oktober** – pred Domom Zveze borcev v Škofji Loki je bila slovesnost v spomin na padle borce in žrtve fašističnega nasilja.
- pred dnevom spomina na mrtve je direktor Ruskega centra za znanost in kulturo Jurij Melejev z loškim županom mag. Miho Ješetom na Mestnem pokopališču v Škofji Loki položil venec k spomeniku padlim v 1. svetovni vojni;
 - na pokopališču na Lipici je bila v organizaciji Nove slovenske zaveze žalna slovesnost v spomin žrtvam povojnih pobojev na Škofjeloškem.
- 4. november** – ob mestnem obzidju na novem Trgu pod gradom sta podžupan iz Maribora Zdravko Luketič in loški župan mag. Miha Ješe zasadila vinsko trto, cepiče je darovala Mestna občina Maribor V kulturnem programu je staro glasbo izvajal Janez Jocif, o vinarstvu na Loškem je v vlogi patra Romualda spregovoril Jernej Tavčar;
- na hiši Pavleta Kalana v Hosti so odkrili spominsko ploščo hranitelju orožja in streliva Teritorialne obrambe v letih 1990 in 1991 v borbi za osamosvojitve Slovenije. Spregovorila sta Pavle Jereb, predsednik

Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Škofja Loka, in tedanji župan Peter Hawlina. V kulturnem programu sta nastopila učenca loške glasbene šole Gašper Murn in Matevž Hostnik.

7. **november** – v Kašči na Spodnjem trgu je Muzejsko društvo Škofja Loka pripravilo Blaznikov večer, na katerem je Andrej Rant predstavil *Denar andechs-meranskih grofov*.
8. **november** – v Kašči na Spodnjem trgu je Združenje umetnikov Škofja Loka pripravilo *Pogovor z umetniki. Z akademskim kiparjem Matejem Plestenjakom se je pogovarjal dramski igralec Matija Vastl*.
9. **november** – v knjižnici v Gorenji vasi je bil četrtkov večer s knjižnico *Naših 500 pomladi pod varstvom sv. Urha*.
11. **november** – Mestni pihalni orkester Škofja Loka je na 22. tekmovanju godb Slovenije za Pokal Vinka Štrucla v Ormožu dosegel naslov absolutnega zmagovalca.
15. **november** – v Kinu Sora so predstavili dokumentarni film o loškem arhitektu, fotografu in scenografu Tonetu Mlakarju ob njegovi 96-letnici. Film je režiral Marko Cvejič.
21. **november** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slavnostna akademija ob 80-letnici Muzejskega društva Škofja Loka, na njej so predstavili knjigo *Za našo stvar*, ki jo je uredila podpredsednica društva Helena Janežič. V kulturnem programu je nastopil Škofjeloški oktet, v avli so odprli filatelistično razstavo dr. Janeza Cerkvénika *Muzejski eksponat*.
22. **november** – v Kašči na Spodnjem trgu je Loški muzej Škofja Loka pripravil Muzejski večer, predaval je mag. Jože Štukl na temo *Škofjeloški grad med drugo svetovno vojno in po njej ter usoda njegovih lastnic*.
23. **november** – ob prazniku Občine Gorenja vas - Poljane je bil 24. novembra v Osnovni šoli Poljane koncert Orkestra Slovenske voj-ske s solistom Janezom Lotričem. 25. novembra je bila v Sokolskem domu v Gorenji vasi slavnostna akademija, kjer so podelili občinska priznanja: častni občan je posthumno postal gorenjevaški župnik Alojzij Oražem; plaketo so prejeli Andrej Šubic in župniji Leskoviča in Poljane; priznanje so prejeli mag. Tone Košir, KUD Sovodenj, Podružnična šola Javorje ter uredniški odbor knjižnih izdaj *Moj kraj skozi čas 1. in 2. del*; priznanje župana je prejel Jakob Dolinar;
- v Sokolskem domu v Gorenji vasi so v sklopu praznovanja 600-letnice župnije Poljane predstavili zbornik *Stopinje v času (1417–2017)*, ki ga je uredil župnik Jože Stržaj.
24. **november** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so na dobrodelnem koncertu *Z roko v roki* nastopili Mešani pevski zbor Vrelec pri DU Škofja Loka, otroški in mladinski pevski zbor Osnovne šole Škofja Loka – Mesto ter skupina Loške orglice.
25. **november** – v organizaciji JSKD Škofja Loka je bilo v Sokolskem domu na Mestnem trgu regijsko tekmovanje odraslih pevskih zborov Gorenjske.
26. **november** – v Športni dvorani Trata je bil ob 10. obletnici delovanja jubilejni koncert Tria Šubic.
3. **december** – ob Prešernovem prazniku je bil v Loškem muzeju *Ta veseli dan kulture*; strokovni delavci muzeja so vodili po vseh zbirkah in galerijah v Škofji Loki, v Dražgošah in Žireh.
6. **december** – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v sodelovanju s Terapevtsko skupnostjo Sopotnica – Društvo Projekt Človek in Javno agencijo za knjigo pripravila literarno-glasbeni večer *Bojevniki na poti z lutkovno igrico Modri med*.
7. **december** – Združenje umetnikov Škofja

- Loka in Loški muzej Škofja Loka sta v okviru *Pogovorov z umetniki* pripravila pogovor z akademskim slikarjem Titom Nešovičem;
- v Jurjevi dvorani v Stari Loki je Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka pripravilo plezalno-alpinistično predavanje z diapozitivi in predstavitev nove knjige Franca Vidica *Pot med zvezde*. V kulturnem programu je nastopil ansambel ustnih harmonik Sorarmonica.
- 8. december** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert profesorjev Glasbene šole Škofja Loka, ob tej priložnosti so odprli razstavo puštalskih ustvarjalcev *Puštuci u Lok*, v Mali galeriji Občine Škofja Loka pa razstavo Albine Nastran *Knjižna kazala*, narejena po motivih slovenske krasilne umetnosti.
- 12. december** – v Modrijanovi knjigarni v Škofji Loki so predstavili knjigo Iztoka Sitarja *Kako je Jaka Racman postal fašist: eseji o družbeni kritiki in politični (ne)korektnosti v stripu*.
- 13. december** – Loški muzej Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravil Muzejski večer *Klekljanje slovenske čipke med tradicijo in sodobnostjo ali vse kar še niste vedeli o čipki, pa bi morali*. O tej temi so spregovorile Mojca Ferle iz Mestnega muzeja Ljubljana ter kustosinji Loškega muzeja Škofja Loka Mojca Šifrer - Bulovec in Barbara Sterle - Vurnik. Gostja večera je bila Manca Ahlin.
- 14. december** – v večnamenskem prostoru Osnovne šole Ivana Groharja v Škofji Loki je bil božični dvboj: *Pihalni orkester Glasbene šole Škofja Loka proti Jazz je kul bendu*.
- 16. december** – ob 76-letnici poljanske vstaje sta Krajevna organizacija ZB NOB Poljane in Organizacijski komite za prireditve *Po stezah partizanske Jelovice* pripravila srečanje članov borčevske organizacije in pohodnikov pri Brdarju v Vinharjah. Slavnostni govornik je bil Vojko Hobič, poljanski rojak, predsednik KO ZB Kobarid in ustanovitelj kobariškega muzeja. V kulturnem programu so nastopili učenci Osnovne šole Poljane in Ženska vokalna skupina Sorške kresnice;
- v cerkvi v Stari Loki je bil božično-novoletni koncert Pevskega zbora Gimnazije Škofja Loka.
- 17. december** – na Loškem odru je bila *47. podelitev Severjevih nagrad za dosežke na igral-skih odrih*. Nagradi za poklicne igralce sta prejela Jure Henigman iz Mestnega gledališča ljubljanskega in Blaž Šef iz Slovenskega mladinskega gledališča Ljubljana; nagrado za ljubiteljske igralce je prejel Alen Mastnak iz KUD Zarja Celje; študentski nagradi sta prejela Timon Šturbej in Tamara Avguštin iz AGRFT Ljubljana. Slavnostni govornik je bil Marko Repnik, direktor Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti. Podelitvi je sledila gledališka predstava *Monologi trezne igralke* Toneta Partljiča.
- 19. december** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil glasbeno-literarni večer s pisateljem Ferijem Lainščkom in člani orkestra Amadeo.
- 20. december** – Loški muzej Škofja Loka in Odbor za muzej športa v Škofji Loki sta v prostorih Loškega gradu odprla stalno zbirko *Šport na Loškem*. Slavnostni govornik je bil Marjan Luževič, predsednik Odbora za muzej športa v Škofji Loki, zbirko je odprl loški župan mag. Miha Ješe;
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil božično-novoletni koncert učenk in učencev Glasbene šole Škofja Loka.
- 25. december** – v Športni dvorani Trata je bil božično-novoletni koncert Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka.

Avtorji prispevkov 2017

- Martin Cregeen** prevajalec za angleščino, Kranj
- Danijela Dolinar** univ. dipl. umet. zgodovinarica, samostojna bibliotekarka, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka
- Mojca Ferle** univ. dipl. etnologinja in sociologinja kulture, muzejska svetnica, Muzeji in galerije mesta Ljubljane
- Alojzij P. Florjančič** univ. dipl. inž. geologije v pokoju, urednik zbirke Doneski, častni član in dolgoletni predsednik Muzejskega društva Škofja Loka
- Sabina Gabrijel** univ. dipl. novinarka, svetovalka za družbene dejavnosti Občine Škofja Loka
- Peter Hawlina** univ. dipl. ekon. v pokoju, ustanovitelj in predsednik Slovenskega rodoslovnega društva in urednik rodoslovnega časopisa Drevesa, Škofja Loka
- Aleksander Igličar** mag. ekonomskih znanosti, višji predavatelj za računovodstvo na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka
- Helena Janežič** univ. dipl. zgodovinarica in univ. dipl. bibliotekarka, vodja Zbirke tiskov Slovencev zunaj RS, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, podpredsednica Muzejskega društva Škofja Loka
- Miha Ješe** mag. ekonomskih znanosti, župan Občine Škofja Loka
- Mirjam Jezeršek** univ. dipl. arheologinja, področna podsekretarka pri Javni agenciji RS za zdravila in medicinske pripomočke Ljubljana, lokalna turistična vodnica škofjeloškega območja
- Mira Kalan** dipl. prof. zgodovine in umetnostne zgodovine, muzejska svetovalka, Loški muzej Škofja Loka
- Mateja Kavčič** univ. dipl. inž. arhitekture, konservatorsko-restavratorska svetovalka, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center
- Bojan Kofler** mag. farmacije v pokoju, izumitelj in inovator, entomolog, jamar in biospeleolog, Škofja Loka

- Renata Komič Marn** univ. dipl. prof. francoskega jezika in umet. zgod., dr. umet. zgod., asistentka z doktoratom in vodja knjižnice na Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta pri ZRC SAZU, Ljubljana
- Matevž Košir** dr. zgodovinskih znanosti, doc. za arhivistiko in pomožne zgodovinske vede, vodja sektorja Arhiv Republike Slovenije
- Ivica Krek** univ. dipl. prof. geografije in prof. sociologije, svetnica, organizatorica strokovnih ekskurzij za geografijo, Škofja Loka
- Franc Križnar** univ. mag. in dipl. muzikolog, dr. glasbenih znanosti, predstojnik Inštituta glasbenoinformacijskih znanosti pri Centru za interdisciplinarne in multidisciplinarne raziskave in študije Univerze v Mariboru in urednik Radia Slovenija, Ljubljana, v pokoju, Škofja Loka
- Marija Lebar** prof. slovenskega jezika in književnosti ter primerjalne književnosti z literarno teorijo, bibliotekarska specialistka v pokoju, Škofja Loka
- Lidija Luževič** univ. dipl. ekonomistka v pokoju, Škofja Loka
- Milko Mikola** dr. zgod. znanosti, upokojeni znanstveni svetnik, Škofja vas
- Mihael Naglič** univ. dipl. filozof in sociolog, publicist, odgovorni urednik Žirovskega občasnika in predsednik Muzejskega društva Žiri, v pokoju, Žiri
- Ivan Oman** slovenski politik, poslanec, kmet, Zminec
- Matija Perne** univ. dipl. fizik, dr. krasoslovja, znanstveni sodelavec na Institutu Jožef Stefan, Ljubljana
- Damjana Peternejl** novinarka, radijska moderatorka, Medeja, medijska dejavnost, Damjana Peternejl s. p., Gorenja vas
- Barbara Plestenjak** univ. dipl. etnologinja, prof. umet. zgodovine, muzealka in galeristka v pokoju, Kranj
- Franc Podnar** zgodovinar v pokoju, Stara Loka
- Andrej Rant** doktor dentalne medicine v pokoju, numizmatik in pesnik, častni član Numizmatičnega društva Slovenije in častni član Muzejskega društva Škofja Loka

- Biljana Ristić** univ. dipl. zgodovinarica, višja kustodinja,
Loški muzej Škofja Loka
- Marija Stanonik** dr. literarnih in dr. teoloških znanosti, slovstvena
folkloristka in etnologinja, redna profesorica na
filozofskih fakultetah v Ljubljani in Mariboru,
znanstvena svétnica na Inštitutu za slovensko
narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana, častna občanka
Občine Žiri in častna članica Muzejskega društva Žiri
- Barbara Sterle Vurnik** univ. dipl. umet. Zgodovinarica, višja kustodinja,
Loški muzej Škofja Loka
- David Stopar** dr. mikrobiologije, prof. na Biotehniški fakulteti,
Oddelek za živilstvo, Katedra za mikrobiologijo.
Univerza v Ljubljani
- Jure Svolišak** učitelj geografije in zgodovine, tiflopedagog v pokoju,
Škofja Loka
- Judita Šega** prof. zgodovine in dipl. etnologinja, arhivska svetovalka,
vodja enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji
Loki
- France Štukl** dr. zgodovinskih znanosti, arhivski svetnik v pokoju,
častni član Muzejskega društva Škofja Loka
- Jože Štukl** mag. arheologije, muzejski svetovalec,
Loški muzej Škofja Loka
- Alenka Vojsk** prof. nemščine na Gimnaziji Ledina, Ljubljana

Navodila avtorjem prispevkov

Sedanji in prihodnji sodelavci *Loških razgledov* naj pri sestavljanju člankov upoštevajo naslednja navodila:

Oblika prispevka:

- Znanstveni ter strokovni članki za poglavje *Razgledi* ne smejo biti daljši od ene avtorske pole (30.000 znakov brez presledkov), prispevki za *Gradivo* ne daljši od pol avtorske pole (15.000 znakov brez presledkov), nekrologi, predstavitve razstav, knjig in podobni prispevki pa ne daljši od četrt avtorske pole (7.500 znakov brez presledkov) računalniško napisanega besedila.
- Prispevki naj bodo napisani z urejevalnikom besedil Word, v naboru znakov Times New Roman. Velikost črk naj bo 12 pik, z enojnim medvrstičnim razmakom. Naslov in mednaslovi naj bodo poudarjeni, vsebinska razčlenitev prispevka pregledna in logična.
- Znanstveni in strokovni članki za poglavje *Razgledi* naj vsebujejo še:
 - a) *izvleček* – kratek opis prispevka (v obsegu od 5 do 10 vrstic),
 - b) *povzetek* – predstavi naj glavne rezultate prispevka (v obsegu od 20 do 30 vrstic).
- Opombe morajo biti pisane enotno, pod črto na dnu vsake strani (footnote).
- To velja tudi za navajanje virov in literature.

Citiranje virov in literature:

Citiranje virov in literature mora biti v skladu z uveljavljenimi pravopisnimi normami. Celoten naslov citata naj bo le v seznamu virov in literature na koncu prispevka. V opombah navajajte vire in literaturo le v skrajšani obliki, predpisano citiranje je obvezno. Viri in literatura naj bodo citirani takole:

- **Arhivski viri** – navedemo: arhiv (uporabljamo uveljavljene kratice), signatura in ime fonda ali zbirke, številko arhivske škatle ali fascikla (tehnične enote), številko mape (arhivske enote) in/ali ime dokumenta.

PRIMER: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki, ŠKL 1, Občina Zminec, tehnična enota 14, arhivska enota 144, regulacija Sore. V skrajšani obliki citiramo: ZAL-ŠKL, ŠKL 1, t. e. 14, a. e. 144.

- **Literatura – monografije** – navedemo: priimek in ime avtorja, *naslov (in podnaslov) dela (v ležečem tisku)*, kraj, založnik in leto izida, stran(i).

PRIMER: Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str. V skrajšani obliki citiramo: Blaznik, *Škofja Loka*, str. 230–235.

- **Literatura – članek** – navedemo: priimek in ime avtorja, naslov članka, *naslov publikacije (v poševnem tisku)*, letnik, številka, kraj, založnik in leto izida, stran(i).

PRIMER 1: Ramovš, Anton: Amoniti na loškem ozemlju. V: *Loški razgledi* 45, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1998, str. 11–14. V skrajšani obliki citiramo: Ramovš, Amoniti, str. 11–14.

PRIMER 2: Stariha, Gorazd: Trije tolovaji. V: *Zgodovina za vse*, letnik IV, št. 1, Celje : Zgodovinsko društvo, 2000, str. 47-58. V skrajšani obliki citiramo: Stariha, Trije tolovaji, str. 53.

- **Spletne strani** - glede na vrsto prevzema so lahko to članki, publikacije, dokumenti, enciklopedije, slovarji. Če je znan avtor, navedemo avtorja, naslov članka ali dokumenta, datum prevzema in natančen naslov spletne strani.

PRIMER 1: Maja Kač, Slovenski arhivski biseri, izbrani v kilometrih gradiva. Pridobljeno 22. 3. 2015, na <http://www.rtv slo.si/kultura/razstave/slovenski-arhivski-biseri-izbrani-v-kilometrih-gradiva/359724>.

Pri publikacijah organizacij, ki so objavljene na spletnih straneh, navedemo naslov publikacije, datum prevzema in naslov spletne strani.

PRIMER 2: Konvencija o otrokovih pravicah. Pridobljeno 10. 12. 2010. Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105>.

Če avtor ni znan, navedemo samo datum prevzema in natančen naslov spletne strani.

PRIMER 3: Pridobljeno 15. 4. 2015 na [http://www.gorenjci.si/osebe/blaznik-pavle\(pavel\)/689](http://www.gorenjci.si/osebe/blaznik-pavle(pavel)/689).

Slikovne priloge:

- Zaželeno je, da avtorji svoje prispevke opremijo s fotografijami, skicami, risbami ipd. Oddajo naj jih v kuverti ali na CD oziroma DVD (skenirani posnetki morajo biti v formatu TIFF ali JPG, v ločljivosti vsaj 300 dpi na 15 cm širine ali 1000 KB).
- Slikovne priloge morajo biti označene s številko, v tipkopisu pa mora biti določeno, kam sodijo. Podnapisi morajo biti že v tipkopisu glavnega besedila. V oklepaju naj bodo navedeni vir, avtor oziroma lastnik fotografije.

Ostala navodila:

- Teksti morajo biti posredovani v tiskani obliki (ena kopija) in elektronski obliki (CD, DVD, USB). Ime datoteke naj bo ime avtorja. Pisci jih lahko pošljejo na naslov Muzejskega društva Škofja Loka (Grajska pot 13, Škofja Loka) ali urednice Loških razgledov (Marija Lebar, Podlubnik 155, Škofja Loka) oziroma po elektronski pošti na naslov marija.lebar48@gmail.com.
- Zadnji dan za oddajo prispevkov je 2. november, razen za prispevke, ki so kronološko vezani na povzemanje dogodkov v tekočem letu, kjer je rok za oddajo 10. januar.
- Prispevke preberejo urednica in recenzenti, ki odločajo, če je prispevek primeren za objavo oziroma ga (po potrebi) s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzije so anonimne.
- Za trditve in znanstveno vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.
- DVD, CD, USB in rokopisov ne vračamo.

Podatki o avtorju:

- Vsak prispevek mora vsebovati ime in priimek avtorja, naziv, poklic in ustanovo, kjer je zaposlen, naslov elektronske pošte, telefonsko številko.

Nakup knjig in *Loških razgledov*

Spoštovani ljubitelji domoznanskega branja!

Obveščamo vas, da so na zalogi starejše številke *Loških razgledov* in knjige, ki jih je izdalo Muzejsko društvo Škofja Loka.

DONESKI

Helena Janežič (urednica) ZA NAŠO STVAR	15 EUR
France Štukl: PO POTI KULTURNE DEDIŠČINE.....	20 EUR
Lojze Zupanc: KAMNITI MOST	25 EUR
Marko Črtalič: 40 LET SEVERJEVIH NAGRAD.....	8 EUR
PRIMORSKA PREŠERNOVA ZDRAVLJICA 1944 - 2. izdaja (faksimile).....	7 EUR
PASIJONSKI DONESKI 2018/13	20 EUR
PASIJONSKI DONESKI 2017/12.....	8 EUR
PASIJONSKI DONESKI 2016/11.....	8 EUR
OLIMPIJSKI VENEC / GRADIVO ZA BIBLIOGRAFIJO	
DR. TINETA DEBELJAKA.....	5 EUR
Valentin Bogataj in Metka Sulič: MARIJAN GABRIJELČIČ 1940-1998.....	5 EUR
Marija Stanonik: NEKOČ JE BILO JEZERO	8 EUR

VODNIKI

SLIKAR JERNEJ IZ LOKE IN NJEGOVA DELA NA LOŠKEM.....	5 EUR
ALEJA ZNAMENITIH LOČANOV	5 EUR

LOŠKI RAZGLEDI

od številke 58 do 63 (razen številke 60)	8 EUR
--	-------

Knjige in *Loške razglede* lahko naročite v spletni trgovini na spletnih straneh Muzejskega društva Škofja Loka www.mdloka.si, lahko pa jih kupite tudi na blagajni Loškega muzeja Škofja Loka na Loškem gradu.

Želimo vam prijetno branje!

Uredništvo

Spoštovane Ločanke in Ločani, prijatelji in obiskovalci Škofje Loke!

Muzejsko društvo Škofja Loka je že tričetrto stoletje nosilec domoznanstva na širšem Loškem ozemlju.

Naša najbolj prepoznavna dejavnost je izdajanje domoznanskega zbornika *Loški razgledi*, ki redno izhaja že od leta 1954. Poleg tega imamo še dve zbirki, v katerih izdajamo domoznanske knjige, in sicer:

- zbirko **Doneski**, kjer smo do sedaj izdali 37 naslovov in
- zbirko **Vodniki po loškem ozemlju**, v kateri je do sedaj izšlo 12 naslovov.

Redno tudi pripravljamo tematske Blaznikove večere, na katerih obravnavamo različne vsebine, pomembne za ljudi na širšem loškem ozemlju.

Naše delo in zgodovino delovanja društva si lahko ogledate na naših spletnih straneh: www.mdloka.si.

Vabimo vas, da se nam pridružite. Pristopno izjavo lahko izpolnite na spletnih straneh www.mdloka.si ali jo dvignete v pisarni Loškega muzeja Škofja Loka, Grajska pot 13, Škofja Loka.

mag. Aleksander Igličar
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

